

constat
M: 1 fl 30 Xr [illegible]
[illegible] 24 Xr [illegible] - - -

CONSPECTVS PATHOLOGIAE

AD
DOGMATA STAHLIANA
PRAECIPVE ADORNATAE
ET

SEMEIOLOGIAE

POTISSIMVM
HIPPOCRATICO-GALENICAE
IN

FORMA TABVLARVM

REPRAESENTATVS

AVCTORE
D. IOANNE IVNCKERO
PROF. PVBL. ORDINAR. ET INSTITVTI
ORPHANOTROPHEI PRACTICO.

HALAE MAGDEBVRGICAE
IMPENSIS ORPHANOTROPHEI
MDCCXXXVI.

PRAEFATIO.

Accipe, beneuole Lector, alteram theoriæ medicæ partem, *pathologiam* ſcilicet et *ſemeiologiam;* illam quidem ſecedim, hanc autem tredecim tabulis repræſentatam. De pathologia prædicere conueniet, illam ea methodo eſſe conſcriptam, vt, quam theoria medica, ad felicem praxin ſubeundam, inuoluat neceſſitatem, nexu quodam iucundo vbique perſpicere liceat. Quum vero in *conſpectu practico* pathologiam *ſpecialem* per ſingulorum morborum differen-

)(2 tias,

tias, ſigna, ſubiecta et cauſſas plenius iam exhibuerimus: tum ea hic repetere non modo ſuperfluum, ſed iniquum plane, ducimus. Interim generalior hæc tractatio ita adornata eſt, vt quosuis ſpeciales morbos ad generales claſſes relatos, eorumque ſingulares rationes commoda euolutione & adplicatione illuſtratos peruidere queamus. Morborum ſeries reſpondet ordini, quem in conſpectu practico obſeruauimus: hac enim ratione tironum commoditati conſulere ſolemus. Igitur præmiſſis quatuor tabulis, quæ de morbis generatim, deque eorum differentiis, ſubiectis & cauſſis exponunt, tabula quinta vniuerſalem quaſi fontem aperimus, atque ex illo morbos tantum non omnes deriuamus. Plethoram ſubaudimus; quæ proxime humores conſiſtentia lædit, & ominoſam eorum ſpiſſitudinem celerem comitem inuitat. Vnde, quæ ex corpore impuritates quotidie proſcribendæ eſſent, in illo retinentur, & ſic vitioſa humorum qualitas, quam *cacochymiam* vocamus, mox accumulatur. Hanc ob cauſſam tabula ſexta de ſpiſſitudine ſanguinis, ſeptima autem de cacochymia agitur. Tria hæc vitia ſunt hoſtes materiales, cum quibus per tres itidem motus & actus, vltra tenorem naturalem intenſos, naturæ confligandum eſt. *Primus actus* eſt ſimpliciter

citer *hæmorrhagicus*, vbi natura in ſubiectis, tenui ſanguine præditis, ad plethoram imminuendam motus hæmorrhagicos ſuſcipit, per naturales ſanguinis fluxiones abundantiæ detrahendo. *Alter actus* eſt *congeſtorius*, in quo quidem hæmorrhagica molimina itidem agnoſcimus, ſed ſpiſſi humores non raro efficiunt, vt illi motus ſiniſtre ſuccedant, & moleſtis tantum congeſtionibus ægros adficiant. Quo autem maiora impedimenta in hoc actu naturæ obiiciuntur, eo certius motum tonicum ad ſpaſmos vsque & conuulſiones intendere ſolet. *Tertius actus* eſt *febrilis*, in quo ſanguis abundans & ſpiſſus in ſerum reſoluitur & cum reliqua praua qualitate per ſudorem excernitur. Actum primum exhibet tabula octaua de hæmorrhagiis naturalibus; alterum explicat tabula nona de congeſtionibus & decima de ſpaſmis atque conuulſionibus; tertium denique tabula vndecima de febribus exponit. Quem ad modum autem hi actus naturæ ad materiæ peccantis indolem & conditionem adminiſtrantur: ſic in morbis lymphatico-ſeroſis, de quibus duodecima tabula agit, & in primarum viarum vitiis, quæ tabula decima tertia pertractantur, motus, materiali noxæ oppoſiti, non adeo vehementes ſed remiſſiores obſeruantur. Materiæ enim peccantes plerumque ita ſunt com-

)(3 paratæ,

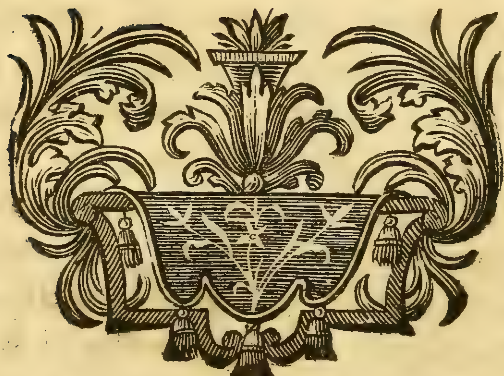
paratæ, vt præceps damnum non adferant; præterea in locis partibusque commodioribus, & ad iniurias quasi perferendas aptioribus continentur. Quare iudicatu haud difficile est, cur in œdemate, cachexia, hydrope, scabie & in aliis lymphatico-serosis corruptionibus, item in primarum regionum crassis & mucidis vitiis motuum augmentum rarius obseruetur. Quando autem caussæ morbidæ adeo contumaces sunt vel saltem ita finguntur, vt natura spem eluctandi amittat: tum actus suos, post multa plerumque & irrita conamina, interdum plane omittit, & ex tædio motus resistentes abiicit; de quo motuum vitalium defectu tabula decima quarta agitur. Tandem animi morbi, & casus fortuiti, repentini ac sic dicti reseruati, tabulis vltimis explicati, pathologiam absolvunt. Quod autem ad *Semeiologiam* attinet, illam *Hippocratico-Galenicam* non sine ratione adpellauimus: pleraque enim ex hisce auctoribus non modo desumta, sed ipsissimis eorum verbis conscripta sunt. Quid autem caussæ sit, cur hos viros fere solos hac in re sequamur, sequentia explicant momenta. *Hippocrates* in arte prognostica tam mirificam dexteritatem tamque insignem habitum adquisiuerat, vt Medicorum plerique eius industriam etiamnum hodie admirentur. Quoniam autem plura

plura huius Antesignani loca satis obscura, & non nulla eorum ita comparata sunt, vt prædictiones cum recentiorum Medicorum experientia non vbique conueniant: tum alii, inter quos *Galenus* princeps est, per operosam explicationem *Hippocratem* defenderunt, alii autem, ob nodos fere indissolubiles, in alterum extremum prolapsi, Semeiologiæ studium vel prorsus neglexerunt, vel saltim incertum & fallax iudicarunt. Sicut autem media vbique via securissima est: ita Senis quidem industriam illiusque obseruationes merito venerari, errores autem per theoriæ defectum benignius excusare, & quæ discrepant, per climatis sui calidi ad frigidiora nostra collationem conciliare congruum erit. Quare *Hippocratis* & *Galeni* interpretis prædictiones, satis dispersas, cum industria collegimus, obscuris autem & dubiis locis notas passim adiecimus, vt aliis ad vlteriorem emendationem ansam præbeamus. Hic enim canon ille antiquus, quod omnia probanda, & quæ bona tantum modo retinenda sint, præcipue locum habet. Ceterum Semeiologiam hanc eo ordine conscripsimus, vt præmissa generaliori tractatione monstratum sit, quæ prognostica signa ex motibus primum vitalibus, nempe ex pulsu, respiratione & motu tonico alterato petenda sint. Deinde motus na-

turales

turales criticæ incudi reddendo de criſibus generatim expoſuimus; poſtea de ſanguinis excretione, ſudore, vrina, vomitu, aluinis deiectionibus, abſceſſibus & ſputo ſpeciatim dictum eſt. Tandem indicauimus, quid prognoſticæ veritatis ex motibus animalibus, voluntariis & externis corporis partibus haurire liceat. Sic vale, beneuole Lector, & faue

AVCTORI.

TABVLA

TABVLA I.

DE

MORBIS GENERATIM.

I. DEFINITIO.

Morbus eſt corporis animati præternaturalis ſtatus, qui partium tam fluidarum quam ſolidarum craſin & mobilitatem lædit; coniunctus cum variis ſymptomatibus, quæ vel a cauſſa materiali morbifica, vel a motibus, noxæ materiali oppoſitis, plerumque auctis, rarius remiſſis, originem ducunt.

II. DIFFERENTIA.

1. Quemadmodum Pathologia, ſeu doctrina de morbis, alteram medicinæ theoreticæ partem conſtituit, quæ morborum cauſſas, ſymptomata, effectus, nexum, ſedem, indolem, atque decurſum explicat: ſic commode diuiditur in partem generalem & ſpecialem.
   1) *Pathologia generalis* generatim tantum conſiderat ea momenta, quæ modo recenſita ſunt.
   2) *Specialis* morbos ſigillatim pertractat, & quæuis phœnomena, circa illos occurrentia, curatius perpendit.
2. Pathologia *medica* longius differt a *phyſica:* hæc enim occupata eſt in ſola & nuda cauſſarum phyſicarum contemplatione, ſine reſpectu ad læſi corporis reſtitutionem e. g.
   1) Conſiderat, quomodo corpus ad varias læſiones habile & diſpoſitum ſit; ac quo vſque illæ latius ſerpere variaque

ſche-

ſchemata exhibere poſſint. In hoc campo pathologico quis noxias humorum qualitates, quis innumeros ſapores, quis aëris vitia, & ciborum potuumque ſcrupuloſas accuſationes numeraret?

2) Inquirit porro in nexum, qui inter cauſſas lædentes & corpus læſioni obnoxium intercedit; non minus euoluit illius fiendi modum, atque ita circa nudas materiarum proportiones & his ſuperſtructas poteſtates perpetuo hæret. Quumque omnis eius opera verſetur in iis, quæ corpori mixto & ſtructo accidere poſſunt, *viui* autem rationem non habet: tum nihil ſollicita eſt, de *motuum principio* eiusque reſpectu *finali.*

3. *Pathologia* autem *medica* his ſuppoſitis.

1) Reſpicit generatim reſtitutionem corporis læſi.

2) Conſiderat corpus tamquam *viuum*, cuius partes organicæ non friuole, ſed eum in finem conſtructæ ſint, vt ad certos vſus, motibus exſequendos adplicentur; videlicet ad integritatis conſeruationem, læſionis reſtaurationem & principalis finis, cuius cauſſa omnia ſunt, ſalutare complementum.

3) Porro obſeruat cauſſam horum motuum *efficientem*, eorum gradus, proportiones & directiones; num ſcilicet finali intentioni congrue reſpondeant, vel ex contraria parte auerruncandæ noxæ minus quadrent.

4) Ex his probe ponderatis eruit tandem conſilium therapeuticum, vt tam materiam lædentem debite corrigere & expellere, quam motus ad optati finis conſecutionem dirigere ſtudeat.

4. Hæc ſimul docent differentiam pathologiæ a *pathognomia* & *ſemiologia.* Hæ enim circa morborum diagnoſin tantum hærent: illa autem, vti dictum, in morborum cauſſas ita inquirit, vt ſimul ad eorum therapiam via paretur.

5. Quot modis & quibus ſpeciatim reſpectibus morbi inter ſe differant, *Tabula ſpeciali de differentiis morborum* indicabitur.

6. Eadem quoque tabula *ſymptomatum* ab ipſo *morbo* differentia monſtrabitur. Hæ enim diſtinctiones vti magnam lucem

rei

rei medicæ adfundunt: ſic, vt de iis ſeorſim & explicatius agamus, operæ pretium erit omnino.

7. Tandem morbus differt a *vitio* ſenſu *phyſico* ſumto. Ille enim plerumque temporarium quid, hoc vero ſemper fere perpetuum denotat. Nam claudus & monoculus vitioſi quidem ſunt, ideo tamen non ægroti.

III. *SVBIECTVM.*

1. Quamquam morbi ſubiectum ſit corpus animatum, non ſolum hominum ſed etiam brutorum: tamen de priori tantum in pathologia agere conuenit, cum reliquorum animalium noſologiam veterinariæ cultores ſibi vindicent explicandam, quemadmodum phyſici aliique vegetabilium morbis attendere ſolent.

2. Quoniam præterea ſubiectum morbi in vario ſenſu ſumitur, & plures reſpectus inuoluit, ita, vt vberiore explicatione indigeat, neceſſe eſt, vt *tabula ſequente de ſubiecto morborum* ſpecialius agamus.

IV. *CAVSSAE.*

In tradenda morborum ætiologia ab antiquiſſimis temporibus magnus ſemper obſeruatus eſt Medicorum diſſenſus.

1. *Hippocrates*, qui minus ſibi conſtabat, morbos vix aliunde, quam ab aëre oriri alias credidit; mox vero omnes morbos ex bile & pituita prouenire docuit. Et *in libro de nat. hum.* tradit: corporis humani naturam ſanguine, pituita, bile flaua & nigra conſtare, corpusque ipſum per hæc dolere & ſanum eſſe.

2. Quid autem ſentiendum ſit de eo, quod *Hippocrates* το θειον in morbis vocitat, id varie a variis explicatur. Alii enim aëris peculiarem conſtitutionem; alii id, quod naturæ vires excedit; alii morborum prædictionem per illud denotari putant. *Confer. Iordani tractatus de eo quod diuinum aut ſupernaturale eſt in morbis.* Item *G. W. Wedelius*, qui ex locorum parallelismo euincit, *Hippocratem* per id voluiſſe, vt Medicus prænoſcere & prædicere valeat, quinam in morbis morituri, qui euaſuri ſint; quo reliquis pateat, ægrum non Medici culpa, ſed ſuo obiiſſe fato. Verum enim vero quocumque

que

que modo explicetur, ethnicum tamen sensum *το θειον Hippocratis* vbique redolet, & non attingit illud diuinum, quod Medicus Christianus in morbis perspicit & veneratur, e. g. eo tempore quo *θειον* hoc sobrie explicandum meditor, puerperam eodem die, quo ante annum per nuptias, enormibus sceleribus maculatas, ciuitati scandalo fuit, purpura alba exstinctam nouimus.

3. *Praxagoras* eiusque asseclae, quos inter eminet *Herophilus*, omnium morborum caussam in humorum vitio esse contenderunt. *Erasistratus* autem plethoram & *παρεμπτωσιν* praecipuas morborum caussas agnouit. *Conf. Galeni liber de Venaes. aduersus Erasistrat. capit. III. eiusdem Isagoge cap. VIII.* Sed vti *Galenus* in *Erasistrati* dogmata non semper aequus obseruatur: sic paremptoseos quoque explicatio benigniorem meretur interpretem. Non solum enim sanguinis e venis in arterias, quas aëre repletas putabat, transfusionem seu coincidentiam, sed reliquos quoque humores in locum alium praeter naturam congestos, per talem paremptosin significasse videtur.

4. *Asclepiades* & *Methodicorum secta*, relicta pathologia humorosa, aliud sibi condiderunt aetiologiae systema, dum solidis corporis partibus initia & elementa attribuerunt & ex his tum quae natura consistunt, tum morborum caussas deriuarunt. *Vid. Galeni Isagoge cap. IX. & cap. XIII.* De *Asclepiade* speciatim adseritur, quod omnis morbi caussam in molis corporeae extensione quaesiuerit. Cum quo dogmate facile conspirare potuit Methodicorum de laxo, stricto & mixto hypothesis, per quam vitia & nimiae structurae & solutionis & ex vtroque participantes adflictiones vna cum suis caussis explicare non fuit difficile.

5. *Pneumatici* quid speciatim de caussis morborum senserint, adeo manifestum non est, nisi quod constet, *Athenaeum* & *Archigenem*, huius sectae antesignanos, credidisse, vniuersos morbos a spiritu, in statu quidem naturali omnia gubernante, in praeternaturali autem offenso, ducere originem.

6. *Galenus*, *Praxagoram* secutus, humorosam pathologiam de nouo sibi sumsit restituendam; habita simul ratione temperiei;

riei; ita nimirum, vt positis quatuor humoribus, sanguine, pituita, bile flaua & nigra, inculcaret, quemuis horum humorum, propter certam temperiem, certam quoque habere functionem: vitiata vero temperie, illico corrumpi functionem, vt animal vel in toto, vel in parte ægrotare cogatur. Hinc quatuor cardinales morbos secundum quatuor hasce caussas, scilicet caloris, frigoris, siccitatis & humiditatis statuminauit. Ad specialiores quod attinet, de illis vid. *eius liber de caussis morborum cap. VI-XI.*

7. *Græci* demum sequiores, *Arabes* & Latino-barbari, vti reliqua *Galeni* placita, ita & hanc eius doctrinam de morborum caussis, seruili quodam obsequio propugnauerunt, vsque dum sub sæculi XVI. initium *humoristarum* seu *Galenicorum* dogmata conuellerentur.

8. *Paracelsus* scilicet contra vulgares Medicos surrexit, & mallei instar antiquorum systemata contundere adlaborauit: nihil tamen illis in reformatione sua fuit felicior. Dum enim veterum intemperiem & quatuor humorum qualitates refutauit, caussas morborum tribus sic dictis chemicorum principiis, *sali* scilicet, *sulphuri* & *mercurio* inconcinne tribuit. Sic

1) *Sal* statuit
   (1) *dulce* in carnibus.
   (2) *salsum* in sanguine.
   (3) *Amarum* in bile
   (4) *acidum* in membrorum extremitatibus.
2) *Sulphur* adseruit
   (1) *rubrum* in carne, sanguine & præcipuis visceribus.
   (2) *flauum* in adipe, medulla & omento,
   (3) *album* in cerebro, ossibus & venis,
   (4) *viride* autem in bile.
3) *Mercurium* finxit.
   (1) *grauem* in carne.
   (2) *leuem* in pulmonibus.
   (3) *mediocrem* in ossibus, non sine aperta principii petitione,

9. Idem porro *tartarum*, tamquam veram omnium morborum caussam, aliis obtrusit, ac eius cognitionem tantopore commendauit, vt Medici nomine indignum haberet illum, qui tartari morbos eorumque accessiones ignoraret. Species eius statuit quatuor; quæ sunt

1) *tartarus mortalis.*
2) *chronicus*, qui propter naturam fixam non mutetur, sed itidem ad mortem tendat.
3) *mansuetus*, qui tolerabiles dolores excitet.
4) *præteriens*, qui collectus facile excernatur. Interim tamen ad elementa, ad astra, ad complexiones, ad quatuor humores subinde recurrit, quia iam in suppeditatis principiis non satis tuto confidendum esse animaduertit. *Conf. Barchusen histor. medic. dial. XV. Wedelii diss. de morbis tartareis Ienæ 1695.*

10. *Io. Bapt. van Helmont* satis quidem acriter perstrinxit *Paracelsum*, eiusque morborum ætiologias præcipue explosit in tractatu, cui titulum posuit: *inuentio tartari in morbis temeraria.* Sed exiguo aut potius nullo rei medicæ emolumento. In locum enim pathologiæ tartareæ substituit friuolum illud *archæi indignantis, turbati, furibundi, meticulosi* ænigma, aliasque *fermentorum* morbificorum fictiones & *ideas seminales, Paracelsi* somniis nihilo certiores. Vid. *Io. Frid. de Pré diss. de morbis archæalibus Erford. 1702.*

11. Docuit autem, morbum quemuis, ab interna caussa obortum, fieri ab archæo ipso, qui materia quadam turbatus damnoso consilio ideam morbosam in se formet, & materiali suæ parti ita imprimat, vt morbus inde producatur. Deinde tot esse morborum, quot idearum morbosarum species; harum vero numerum æqualem putauit numero diuersarum sordium in homine. De sede morborum decreuit, stomachum omnium esse sentinam, quia morbi ad vnum omnes adorirentur animam sensitiuam, quæ sedem suam in stomacho haberet.

12. Atque secundum illa *Helmontii* placita *sanitatem* putant esse archæi actionem secundum systema idearum naturale per instrumenta integra in corpore manifestatam, *morbum* autem actio-

nem

nem eiusdem ſubſtantiæ ſpirituoſæ & luminoſæ ſimplicis, ſecundum ideam præternaturalem, eamque aut hæreditariam imaginatiuam, aut aliam quam-cumque peregrinam, organorum vitio productam, & ad interitum totius compoſiti excuſam. Huius viri ſectatoribus quoque ſolemne eſt, archæum vocare animam. Vid. *Lud. Frid. Iacobi diſſ. de anima cauſſa morborum proxima Erford. 1691.*

13. *Robertus Fludd,* Anglus, repudiatis aliorum ſententiis, paradoxo ſuo dogmate multorum quidem excitauit admirationem, ſed pathologiam nullatenus perfecit. Is vero morborum cauſſas malos ſpiritus, ad quatuor mundi plagas locatos, pronunciauit, vtpote quibus ab irato Numine conceſſum eſſet, homines pœna dignos morbis diuexare. Quem in finem ficte magis quam probabiliter cuilibet horum ſpirituum adſignauit certum ſpecificumque morborum numerum, quo ſagittarum ad inſtar reos petere ſoleant.

14. *Otto Tachenius* ex pharmacopolæ miniſtro repente chemicus factus, paulo poſt Medicus, Venetiis quæſtum fecit ex viperarum ſale, variaque euulgauit Schediasmata, in quibus paradoxa ſua chemica & medica cum publico communicauit. De anima credidit, quod generatim conſiderata ſui quidem domicilii architecta ſit: cuique autem morborum, cum ſinguli diuerſi ſint, ſuam eſſe animam opinatus eſt, & omnes propemodum a *fermentatione* ſeu acidi & alcali coniunctione exoriri voluit: ſuppoſito acido, tamquam cuiuslibet morbi cauſſa principe. Omnium præterea morborum modum vnum eumdemque ſtatuit, niſi, quod loca differentem mali denominationem poſtulent; cum acidum ab acido haud differat. Sic ex illius ſententia acidum

ad vrinam admiſſum facit ſtranguriam
ad inteſtina, colicam
ad iuncturas, articulorum podagram
ad cutim, ſcabiem
ad fauces, raucedinem
ad extremitates vnguis, paronychiam.

15. Ceterum cum *Tachenio* fecit etiam *Wirdigius*, *Bontekoe*, *Ouercamp* & plures alii pathologiæ falſæ propugnatores. Imo

&

& *Syluius* ex parte, qui cruditates acido-bilioſo-viſcidas in primis viis, præcipue vero in duodeno hærentes, chronicorum maxime morborum atque ſymptomatum cauſſam eſſe perhibuit. Quare abſorbentium, alcalium fixorum & ſalium volatilium oleoſorum vſum maxime commendauit. Sed mancam & male fundatam hanc eſſe, demonſtrarunt *Frid. Hoffmannus* in *Exercit. acroamat. de acidi & viſcidi pro ſtabiliendis omnium morborum cauſſis & alcali fluidi pro iisdem debellandis inſufficientia. Francof. 1689. Stahlius de pathologia ſalſa Halæ 1698.* Item *Bohnius.*

16. *Auguſtus Hauptmannus*, Medicus quondam Dresdenſis, ſingulare plane & nulli forte alias familiare diuulgauit placitum, dum morborum & mortis cauſſam *putredinem animatam* ſeu *verminoſam* adſereret. Videri poteſt eius *meletematum pars in epiſtola præliminari, tractatui de viua mortis imagine mox edendo* ſacrata, qui tamen lucem numquam adſpexit. Conf. *Lindenius renouat. p. 97. Stollii hiſtor. med. p. 533. ſ.*

17. Hanc opinionem quaſi recoctam propoſuit recens quidam Medicus Anglus An. 1728. Pariſiis, vbi, dogmate de acido, alcali & fermentatione reiecto, demonſtrare adniſus eſt, quod omnis generis morbi ab inſectorum diuerſis ſpeciebus ſuam trahant originem. Confer. eius ſchediasma: *ſyſteme d' un Medicin Anglois ſur la cauſe de toutes les eſpeces de maladies, avec les ſurprenantes configurations des differentes eſpeces de petits inſectes, qu' on voit par le moyen d' un microſcope dans le ſang des differens malades, &c. Recueille par M. A. C. D. à Paris 1728. And. El. Büchneri miſcell. phyſico-med. An. 1728. menſ. Sept. p. 1339. ſ.*

18. *Thomas Williſius*, Prof. phyſices Oxonienſis, poſt vero practicus Londinenſis, ante hos quinquaginta, & quod excurrit, annos floruit, ſcriptisque ſuis magnam inter Medicos adeptus eſt famam. Is quoque peculiare ſibi conſarcinauit medicinæ ſyſtema, cuius compendioſam recenſionem fecit *Barchuſen hiſtor. medic. dial. XVII.* Tradidit autem duas in homine reuera adeſſe animas, natura diſtinctas, alteram quidem incorpoream, alteram vero corpoream, e ſanguine vitali & ſpirituum animalium congerie conflatam, quarum illa

in

in phantaſia reſideat, hæc vero per vniuerſum corpus diſtributa ſit. Hominem per fermenti modum naſci, ſiquidem vitæ origo ſpiritui in corde, veluti puncto cuidam fermentanti, debeatur. Hominem porro per eumdem modum nutriri & mori. Quemlibet autem morbum virtute etiam fermenti, ſuas excitare tragœdias; quid? quod natura per fermenta quoque morborum moliatur curationes. Sanguinem in æquabili temperie & fermentationis motu ſeruatum, bonam efficere valetudinem; aduerſam vero fieri, ſi quando humorum motio, ſolito aut maior fuerit, aut minor. Præter alia & hoc ipſi tribuendum, quod plurima in morbis chronicis ſymptomata ex ſpaſmo & generis neruoſi adflictione partiumque conſenſu deriuanda eſſe docuerit: poſtquam neruorum ſtructuram per anatomen curatius perueſtigauerat. Quam ſæpe vero deceptus ſit per anatomiam comparatiuam, id pridem monuit *Schelhammerus in addit. ad Conringii introduct. p. 209. ſ.*

19. Recentiorum non pauci in conſtituendis morborum cauſſis via ab aliis, quos iam recenſuimus, plane diuerſa incedunt, & ſicut motus, qui ad machinæ corruptibilis conſeruationem in ſtatu ſano tendunt, a cauſſis mechanicis ſeu rerum corporearum facultatibus earumque mutua actione et reactione deducunt: ita motus in morbis contingentes ex cauſſis materialibus morbificis deriuant. Interim animam vt morborum fabrum paſſim agnoſcunt, & vbi neceſſe eſt, in ſubſidium vocant.

20. Sed ex longe aliis fontibus *Stahlius* pathologiam ſuam deriuat: iudicat enim in morbis nihil *noui*, ſed tantum aliquid aucti potiſſimum fieri. Videlicet vti motus ordinarii ordinariæ corporis neceſſitati proſpiciant, & præcipue materiales noxas per quotidianas excretiones expurgent: ſic auctis peccantibus materiis motus quoque ſecernentes & excernentes augeri, in cauſſa autem vel vere perdita, vel falſo ſic iudicata, nonnumquam remitti, aut plane omitti. Iſta vero explicatius *tab. de cauſſis morbor.* trademus.

V. *VSVS.*

1. Vſus doctrinæ pathologicæ vti in ſe eximius eſt: ita ſupra indicatas differentias eo magis notaſſe iuuabit, quo plus intereſt, vt ſuum cuiuis debitum ponatur pretium.
2. Ex pathologia *Stahliana* præter alia id quoque commodi in cultores ſuos redundat, vt inde perſpicere valeant, quam arctus inter phyſiologiam & pathologiam ſit nexus: ſicut enim illa motus naturales ordinarios, ordinariæ noxæ, quæ in corpore quotidie progigni ſolet, deſtinatos docet: ita hæc motus auctiores & extraordinarios in morbis contingentes minime vt hoſtes conſiderat, ſed ab eodem rationali principio productos & hoſti materiali oppoſitos eſſe clarius explicat.
3. Diſtincta porro ſolidaque cognitio cauſſarum morbos excitantium magni vſus eſt.
   1) Ad euitandas confuſiones, quæ oriri poſſunt ex tot auctorum, qui circa morborum cauſſas tantopere variant, comparatione.
   2) Præcipue ad prouide diſtinguendum inter id, quod vera morbi cauſſa eſt, & inter illud, quod propter morbi cauſſam in morbo & ſub illo extraordinarium obſeruatur. Quibus probe cognitis, facile erit diſcernere ipſum morbum a ſymptomatibus tam actiuis quam paſſiuis.
4. Perueſtigatis cauſſis verioribus prudenter porro diiudicari poterunt variorum circa hoc negotium fictiones, quarum pleræque primo ſtatim obtutu ſemet refutant; ſi autem cum experientia comparentur, deprehenduntur plane abſonæ. Veræ e contrario cauſſæ egregie conſpirant cum praxi & ſubiectis, vnde euincere licet, eas a *priori* quoque certas & demonſtrabiles eſſe.
5. Cum tandem motus in morbis, ex ſententia *Stahlii*, nihil noui ſint aut peregrini, ſed naturalium ſolummodo augmentum plerumque ſalutare, licet moleſtum, quo principium vitale vtitur ad cauſſam materialem morbificam ſubigendam & expellendam: tum hæc doctrina medicum reddit cautum, ne in hos tam vtiles tamque neceſſarios motus vllo modo peccet, aut naturæ intentionem turbet, multo minus eosdem ſup-

ſupprimere in animum ſibi ſumat. Hoc enim idem eſſet ac alicui cum hoſte acriter dimicanti arma excutere & mortem accelerare.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Pathologiam diſcere volenti id inprimis ſuppeditandum eſt conſilii, vt ad hanc non accedat, niſi ſanis phyſiologiæ principiis probe imbutus. Vti enim rectum norma eſſe ſolet obliqui: ita cognito illo hominis ſtatu, qui ſanus dici meretur, optime demum patebit, quando & cur idem læſus aut æger dici debeat.

2. Pathologia *phyſica* tametſi accuratiſſima, ad morborum curationem parum conferre valet, vnde illius adplicatio eo debet eſſe circumſpectior.

3. Tunc autem phyſicæ pathologiæ in medicina aliquis eſſet vſus, ſi cauſſarum phyſicarum, quæ corpus lædere ſolent, naturam corrigere aliasque concurrentes circumſtantias mutare valeremus. Sed quoniam vtrumque in medici poteſtate non eſt, conſultum ducitur, pathologiæ magis *medicæ* quam *phyſicæ* amplam nauare operam; ſiquidem nexus inter cauſſam lædentem & corpus læſionibus obnoxium, plus curioſitati, quam exoptatæ reſtitutioni ſatisfacere deprehenditur, & niſi acceſſerit pathologiæ medicæ opera, neutiquam ſanabitur corporis læſio.

4. Præterea quod pathologia plus quam ſimplicem morborum recenſionem inuoluat, ex ipſa *definitione* iam elucet. A quo enim diligentius cauſſas morborum eruere ſtuduerunt Medici, ab eo aliam longe indepta eſt faciem; vt iam circa magis vera occupetur, circa talia nimirum, quæ vere exſiſtunt & frequenter fieri ſolent.

5. Magno autem ſubſidio fuit accuratior hiſtoriæ morborum indagatio, quæ a multis quidem poſt ſolertiſſimum hiſtoriæ morborum ſcriptorem, *Hippocratem*, frigide nimis culta & vix non neglecta eſt; ſed *Petro Foreſto* manum admouente inſignia cepit incrementa. Vnde *Stahlius* in *diſſ. de emendandæ hiſtoriæ clinicæ fundamentis theſ. VII.* adfirmat, neminem quemquam tanta, quanta *Foreſtus*, induſtria & peritia hoc argumentum tractaſſe. Conf. *Stahlii diſſ. de empiria rationali*

medica §. *XVII.* Ipſe autem *Stahlius* quanto ſtudio, quantaue accuratione in hoc negotio verſatus ſit, ipſius loquuntur monumenta. Vid. *Stollii hiſt. med. p. 521.*

6. Plena igitur & accurata hiſtoriæ morborum conſignatio, vti plurima in pathologiam confert commoda: ita ſolicite attendenda ab illis eſt, qui hanc medicinæ partem cum fructu tractare & incongruum hyſteron proteron euitare ſatagunt. Cognito enim ſubiecto obſeruatisque momentis præcipuis & alicui morbo eſſentialibus, fidæ ac veræ demum erui poſſunt eius cauſſæ, quod vel ex vnico hæmorrhagiarum exemplo addiſcere licet.

7. Cauſſam quidem huius depletionis efficientem diu eſſe crediderunt aliquam in ſanguine *acrimoniam*, quæ ſubtiles tandem venulas corrodendo ſanguini prorumpenti viam pandat. Sed experientiam huic opinioni refragari, attentis practicis ex ſimplice hæmorrhagiarum hiſtoria notum eſt. Hac de re *tab. de hæmorrhagiis* explicatius dicemus.

8. Sic etiam in plerisque aliis morbis veræ hiſtoriæ penſitatio amplæ vtilitatis eſt, & præcipue ad genuinas eorum cauſſas eruendas facem præferre ſolet. Cognitis enim morbi circumſtantiis, nexum cauſſarum vel mediocre iudicium ſuperſtruere poteſt.

9. Iam de *morbo* ipſo exponendum erit. Quantum autem interſit conuenientem & in vera experientia fundatum de morbo conceptum habere: id pridem agnouerunt Medici. Quare *Thomas Eraſtus* dicere non veretur, quod in ea disquiſitione, quid morbus ſit, totius artis principium & finis conſiſtat.

10. Diſcrepantia Phyſiologorum principia non poſſunt non conceptus quoque pathologicos confundere. Vnde ſola morbi *definitio* inſtar Eridos pomi fuit apud magni nominis Medicos; ſicut diſputationes inter *Eraſtum*, *Argenterium*, *Iul. Alexandrinum*, *Fernelium*, *Io. Valleſium* & *Leon. Fuchſium*, vltro citroque acriter inſtitutæ, ſatis comprobant.

11. *Hippocrates libro de flatib.* morbum id eſſe dixit, quidquid hominem vexet; ſed hæc definitio tam imperfecta eſt, quam eorum, qui antiquitus dixerunt: morbum eſſe primorum,

quæ

quæ ſecundum naturam conſtant, intemperiem. Conf. *liber Galeno adſcriptus, de medicis definitionibus.* Item morbum in eo conſiſtere, quod ab agente cauſſa in ſubiecto poſt mutuam actionem & paſſionem maneat impreſſum; vti legas in *Laur. Iouberto* f. 212.

12. *Galenus* in morbo definiendo minime felicior fuit: ille enim vel per operationis, vel per ſtructuræ læſionem eumdem deſcribit. Et alibi dicit: morbum eſſe adfectum præter naturam, qui actionem impediat. *Vid.* eius *liber de diff. morb. cap. II.* it. *lib. de diff. ſymptomat. cap. I.* & *lib. I. de ſanit. tuenda cap. V.*

13. Haec definitio quia multis adriſit, eam magis perpolire ſtuduerunt, dum ad mentem anteſignani morbum explicant, quod ſit adfectus corporis, actionem eius primo & immediate ſenſibiliter lædens. *Conf. Horſtii opp. tom I.* f. m. 233. *Paul. Sorbait Iſag. med.* f. 43. *Brunonis dogmata med. generalia p. 110.* Sed ſi conſideremus, quod νοσος & παθος apud *Galenum* aliosque Medicos græcos ſint ſynonyma, quodque in plerisque morbis actiones, præcipue vitales, non lædantur, ſed augeantur; tum facile pateſcit, & genus & differentiam huius definitionis claudicare.

14. Vrgent non nulli, morbum potius ſtatum *contra*, quam *præter* naturam eſſe definiendum: ſed ſiue materiale vitium, ſiue motus in morbis ſpectemus, a naturali ſtatu ita non deflectunt, vt *contra* naturam abſolute haberi poſſint. Præterea vocabula technica, vſu recepta, valent vt nummi. Porro ſi conſideremus vulgares de morbis conceptus & enunciationes, quibus motus moleſtos præcipue accuſant, tantum abeſt, vt *contra* naturam morbus ſit, vt potius *pro* illa militet. Certiſſimum enim eſt, morbum plerumque id dici, quod potius eſt medicina contra morbum. e. g. febres cuiuscunque indolis. *Conf. tab. de diff. morbor.*

15. Quod vero ad *cauſſas* attinet; neceſſe omnino eſt, præter cauſſas *materiales, motuum* quoque in morbis penitiorem inire rationem: videlicet penſitare, a qua cauſſa efficiente motus ita dirigantur, vt iam intenſi, iam remiſſi, iam de nouo excitati adpareant, vſque dum materialis noxa ſubacta & eli-

minata fuerit. Numquam enim memoria excidat, auctiorum motuum alium non esse finem, quam materiarum noxiarum excretionem. Quod adeo verum est, vt ii quoque Medici, qui sapientem motuum directorem in corpore non agnoscunt, sed puro mechanismo inhærent, directam eorum suppressionem iudicent perniciosam; quam rem cautiones de febribus præmature non supprimendis satis confirmant.

16. Quantum in morbis prærogatiuæ habeant motus *auctiores* præ *deficientibus*, nemo Practicorum ignorat. Vnde in motuum excitatione nimium sæpe, quam par est, non nullos occupatos videas. Qui sane conatus luculenter testantur, motum esse *actum* certis finibus destinatum, ac proinde a materia minime exspectandum.

17. Itaque perpetuo recordari conuenit, in morbis, exceptis paucioribus, aliquid *actiui* concurrere, quod prudenter æstimandum, sobrie diiudicandum & ad finem salutarem synergetice promouendum sit.

18. Quamdiu autem aurea hæc veritas in artis & sanitatis detrimentum abscondita fuerit, Medicorum scripta passim testantur. *Hippocrates* quidem hanc naturæ energiam probe agnouit, diserte scribendo: naturam esse, quæ sanitatem in nobis tueatur & morbos pellat. *Vid. Stahlii diss. de medicina sine Medico.* Sed multa post ipsum sæcula hoc vtilissimum dogma præteruiderunt.

19. Sicuti vero & energiam & synergiam naturæ in morbis agnoscere multum interest Practicorum; ne motus caussæ *materiali* tribuant, qui sunt *efficientis* & *sapientis principii;* ita *actiua* hæc symptomata a *passiuis* sollicite discernere conueniet, vt circumspectus naturæ minister euadat & contra motus rationaliter institutos & finaliter agentes nihil quidquam temere suscipiat.

20. Quo magis caussæ *materiales* in morbis manifestæ sunt: eo maiorem sui exposcunt considerationem. Quo minus autem eædem adparent: eo magis motuum ratio habenda est; ea tamen discretione, ne materias peccantes plane prætermittamus: sub ipsis enim motibus noxios humores generari certum est.

TAB.

TABVLA II.

DE

DIFFERENTIIS MORBORVM.

I. D*EFINITIO.*

Differentia morborum eſt technica eorumdem diuiſio, quæ a cauſſis, ſubiectis, motuum gradu, aliisque circumſtantiis deſumitur.

II. *DIVISIO.*

1. Morborum diuiſio, vti ferme videtur arbitraria: ita etiam ab auctoribus multifariam ſolet inſtitui. Nos eos diſpeſcimus in morbos potiſſimum
   1) *Quantitatis*
   2) *Qualitatis*
   3) *Motuum:* minime inficiando, dari quoque morbos, qui vel maxime *mixtæ* dici debeant *indolis.*
2. Difficile præterea eſt, ſed methodi cauſſa inuentum, morbos motuum a prioribus ita ſeparatim proponere, quaſi his nihil cum illis eſſet commune: ſed cum humorum tam *abundantia*, quam *ſpiſſitudo* inſigne non ſolum augmentum, verum etiam notabiles ſæpius motuum exacerbationes inducere ſoleant; tum inde diſcimus, morbos inter ſe admodum eſſe connexos.
3. Licet autem *motus*, materiæ morbificæ ſubigendæ proportionatos, morbi *ſymptomatibus* adnumerauerimus, vti ex *definitione* tabulæ præcedentis patet; tamen ανομαλῶς agentes re vera morborum ſolent fieri cauſſæ, quando v. g. fiunt
   1) citra proportionem ad materialem noxam, atque vehementia ſua malum morbi in deterius peruertunt, & ſub nimio augmento nouas materias noxias progenerant, & iam præſentem adaugent.
   2) Quando nulla materia adfligente variis in negotio vitali turbis anſam præbent; quod in animi pathematibus, &

ira

ira potiſſimum diſpalescit; vbi experientia teſte, colicam, febres biliosas, inflammationes, conuulſiones, paralyſin, apoplexiam prouocare ſolent.

3) Sæpe materia morbifica quidem adeſt, ſed quieta & quaſi ſopita deliteſcit, vti obſeruamus in calculo, arthritide, hæmorrhoidibus; accedentibus autem motuum exacerbationibus, per cauſſas externas ſuſcitatis, illico dolores calculoſi, arthritici & colica hæmorrhoidalis, apud teneros inprimis, ſæuire incipiunt.

4) Non ſolum autem adcuſandi ſunt motus, quando, ſub bona licet intentione, nimium excedunt & cum impetu adminiſtrantur, ſed etiam, ſi ad debita organa ſecretoria & excretoria non dirigantur; vel iuſtas temporis periodos non obſeruent & præpoſtere exerceantur; vel quando erronee, timide, dubie aut tergiuerſando inſtituantur; vel plane deficiant. Ex quibus abunde conſtat, ipſos motus, qui morbos curare debent, morborum cauſſas fieri, ſi ἀνομαλως & peruerſe adminiſtrentur.

4 Conſiderandum inſuper, quod motus a natura inſtituantur vario ſcopo: mox enim propter ſolam humorem *quantitatem* excedentem ſuſcipiuntur congeſtorii & euacuantes; mox autem propter *qualitatem* peccantem, reſolutorii, conquaſſatorii; mox propter vtramque vel ſimpliciter vrgentem, vel ob natam exinde læſionem, attritorii, colliquantes, abſtergentes & per varia organa ſimul euacuantes, qui tamen hac occaſione intenſionis gradu, continuationis menſura, temporis opportunitate ita ſæpe delinquunt, vt vnus idemque morbus non numquam dici poſſet morbus quantitatis, qualitatis & motuum.

5. Quod ſi iam talem morbum quantitatis dixeris ſolum; habebit alter, quod iure moneat; cum & qualitatis malum adpellare congruum ſit. Nec reprehendendus eſſet tertius, qui ad morbos motuum eumdem referret.

6. Exemplo ſit adoleſcens ſeptemdecim annorum, manifeſto plethoricus, qui ſub lautiori diæta & otio non ſolum humorum abundantia, ſed tanta etiam ſpiſſitudine adgrauatus fuit, vt per venas iterato apertas effluxum denegarent. Incidit

cidit ergo in famoſum malum hypochondriacum, & crebris conuulſionibus diu exagitatus tandem exſpirauit. Facta cadaueris ſectione hepatis ſcirrhi & pulmonum tophi luculenter adparuerunt.

7. Hunc itaque morbum, cuicumque claſſi ex tribus indicatis aliquis adnumerauerit, nullus errabit. Tam difficile eſt, quoslibet morbos adeo accurate in claſſes redigere, vt nihil ſuperſit, quod contra eiusmodi partitionem & diuiſionem opponi queat. De hac re in primis teſtantur febres, vtpote quæ non raro quantitati & qualitati, iunctim peccantibus, a natura opponuntur. Solent autem auctores hic diſtinguere antecedens a conſequente, vt cauſſas morborum remotas & ordine primas a proximis ſeu ipſum morbum continentibus clarius disiungant.

8. Interim quia & methodi & ſyſtematis ratio poſtulat, vt morborum obuiorum nomina cum tironibus communicentur, hinc in tres modo dictas claſſes illos quidem huc ponemus, ſed eam cautionem, quam modo præmiſimus, repetemus, ne quis præceps nimis nos arguat de illegitima & non ſatis fundata morborum in claſſes diuiſione. Licet enim ex plethora & ſpiſſitudine quam plurima mala deriuemus: tamen cacochymiam in multis ſubiectis ſimul concurrentem, nulli negamus; interim a potiori denominationem fieri debere iudicamus.

9. Quibus expeditis iam ſigillatim enumerandi veniunt

1) *Morbi potiſſimum quantitatis*, ad quos præcipue pertinent

(1) *Hæmorrhagiæ* variæ, tam legitimæ, quam anomalæ, in vtroque ſexu occurrentes, nempe hæmorrhagia narium eiusque ſuppreſſio, ſputum cruentum, hæmoptyſis, vomitus cruentus, hæmorrhoidum fluxus ordinatus, nimius, ſuppreſſus, fluxus hepaticus, menſes nimii, imminuti, ſuppreſſi, hæmorrhagia vteri, varices manantes, ſudor ſanguineus.

(2) *Congeſtiones* ad varia loca; vnde partim variæ dolorum moleſtiæ, partim autem ſtaſes, inflammationes, infarctus, ſcirrhi, exulcerationes ſequuntur. Hinc cephalalgia ſanguinea, ſeroſa, clauus hyſtericus, cephalæa,

 vertigo

vertigo, ophthalmia, epiphora, hypopium, catara-cta, otalgia, tinnitus & ſuſurrus aurium, auditus grauitas, parotides, odontalgia, vari, gutta roſacea, rheumatiſmus, coryza, phlegmatorrhagia, grauedo, ptyaliſmus, branchus, defectus ſaliuæ, raucedo, catarrhus, tuſſis, aſthma, angina, prunella, aphthæ, palpitatio cordis, inflammationes, phlegmone, eryſipelas, abſceſſus, furunculus, panaritium, gangræna, phthiſis, vomica, empyema, viſcerum inflammationes, de quibus ſub febribus. Malum porro hypochondriaco-hyſtericum, infarctus, ſcirrhi pulmonis, hepatis, lienis, horumque exulcerationes, glandularum indurationes, atrophia, nephritis ſimplex, calculus renum & veſicæ, renum exulceratio.

(3) *Febres continentes*, ſeu *ſanguineæ:* ephemera ſimplex, ephemera plurium dierum, ſynocha ſeu continens ſtricte dicta.

2) *Morbi qualitatis* potiſſimum

(1) *Febres continuæ, intermittentes, chronicæ:*

α) *Continua primaria* ſ. febris continua ſimplex.

β) *Continuæ ſecundariæ* ſeu inflammatoriæ ſymptomaticæ: phrenitis, pleuritis, peripneumonia, paraphrenitis, hepatitis, ſplenitis, febris cholerica, cauſus, catarrhalis benigna.

γ) *Malignæ:* e. g. catarrhalis maligna petechizans, petechialis, hungarica ſ. caſtrenſis, miliaris, vrticata, ſcarlatina, variolæ, morbilli, dyſenteria, peſtis.

δ) *Intermittentes:*
Quotidiana ſimplex & duplex, tertiana ſimplex & duplicata, quartana ſimplex & duplex, quintana, octana. Quibus addendæ tertiana & quartana continua.

ε) *Febris* lenta & hectica.

(2) *Morbi lymphatico-ſeroſi:* œdemata, cachexia, chloroſis, anaſarca, hydrops pericardii, ouarii, aſcites, tympanites, hydrocele, phthiriaſis, achores, cruſta lactea, tinea, herpes, ſerpigo, ſcabies, ſcorbutus, ſtomacace, icterus, fluor albus, gonorrhœa, lues venerea,

rea, lepra, vlcera, cancer, ſudor nimius eiusque ſuppreſſio, ſudor fœtens, ſtranguria, dyſuria, iſchuria, incontinentia vrinæ, diabete.

(3) *Morbi primarum viarum:* adpetitus excedens, anorexia, nauſea, fœtor oris, ſoda, cardialgia, flatulentia, colica, paſſio iliaca, vomitus, obſtructio alui, diarrhœa.

3) *Morbi motuum*

(1) *excedentium:* vt *ſpaſtico-arthritici* morbi, hemicrania, cephalagra, gloſſagra, pleuritis ſpuria, hemicrania, chiragra, gonogra, podagra. Porro *ſpaſtico-conuulſiui* morbi: ſpaſmus cynicus, riſus ſardonius, tetanus, emproſthotonus, opiſthotonus, catalepſis, priapiſmus, ſatyriaſis, incubus, ſingultus. Denique morbi vere *conuulſiui* & *epileptici.*

(2) *Deficientium:* paralyſis, paraplexia, hemiplexia, apoplexia, aphonia, tremor artuum, catarrhus ſuffocatiuus, leipothymia, ſyncope, coma, lethargus, carus.

4) *Quarta in claſſe* continentur morbi ſingulares e.g.

(1) *Morbi animi:* memoriæ debilitas, melancholia, mania, erotomania, furor vterinus, noſtalgia, hydrophobia, lycanthropia, noctambulatio, chorea S. Viti, tarantiſmus, philtrum, ebrietas.

(2) *Caſus reſeruati* reliqui. e.g. venena, fulmine tacti, ſtrangulati, aqua ſubmerſi.

(3) *Morbi mulierum* & *infantum.*

a) *Grauidarum*

b) *Parientium.*

c) *Puerperarum.*

d) *Lactantium.*

e) *Infantum.*

10. Differentia morborum *accidentalis* a variis petitur circumſtantiis. Vnde

1) *ratione ætatis*

offerunt ſe morbi puerorum, adoleſcentium, virorum, & ſenum; qui ſi in ea ætate ſubiectis obtingunt, in qua ordinarie obtingere ſolent, *congrui* dicuntur, vt ſi infanti-

 lem

lem aut puerilem corripiant variolæ & morbilli: si secus euenerit, *incongrui* audiunt, quando v.g. pueris aut adolescentibus hæmorrhoides fluunt aut viri variolas patiuntur, aut sanguinem e naribus fundunt. *Conf. Hoffmanni diss. de morbis incongruis Halæ 1702. Schelhammer de morbis ætatum Ienæ 1694.*

2) *Ratione sexus*
notabilis quorumdam morborum est differentia, quæ tamen ex antecedentibus facile dignosci possunt. *Conf. Adolphi diss. de morbis frequentioribus & grauioribus per sexus differentiam Lipsiæ 1727.*

3) *Ratione tempestatum* sunt vel
(1) vernales,
(2) æstiui,
(3) autumnales, vel
(4) hiemales, quos sigillatim enumerat *Hippocrates in aphorismis.*

4) *Ratione vitæ generis*
multi diuersique adfligere solent morbi, de quibus *Conf. tab. de subiecto morborum.*

5) *Ratione caussæ*, sunt
(1) *hæreditarii*, vt hæreditaria phthisis, arthritis, auditus grauitas, calculus &c. *Vid. Stahlii diss. de hæreditaria dispositione ad varios adfectus. Hoffmanni diss. de morbis hæreditariis eorumque origine Halæ 1699.*
(2) *adscititii*, ab humorum quantitate, qualitate aut motuum vitiis suborti. Porro vel
(3) *immateriales*, seu ab imaginatione & animi pathematibus producti. *Conf. F. H. Werckmeisteri diss. de imaginatione morborum caussa Halæ 1694.*
(4) *Materiales* ad vnam quatuor classium no. 9. referendi.

6) *Ratione adsuetudinis*, quidam sunt
(1) *recentes* & transeuntes, alii vero
(2) *habituales*, inueterati, obfirmati, de quibus *conf. Stahlius de morbis habitualibus.*

7) *Ratione inuasionis* multos occupantis:

(1) *epi-*

(1) *epidemici*, qui ex communibus cauſſis integras regiones inuadunt & oppido paucis parcunt.

(2) *Endemii*, ſeu certis regionibus aut locis proprii, vt maris accolis ſcorbutus, polonis plica, pannoniis tſömör, tirolenſibus ſtrumæ *Conf. Langii diſſ. de morbis endemiis Lipſiæ 1694. Hoffmanni de morbis certis regionibus & populis propriis Halæ 1705.* His contradiſtinguuntur morbi.

(3) *Sporadici*, qui nec certo populo proprii, nec vno eodemque tempore plures corripunt, nec apud omnes communem ſui cauſſam agnoſcunt.

8) *Ratione ordinis*

(1) *periodici*, qui præterlapſa certa menſium, hebdomadarum, dierum aut horarum periodo revertuntur & ſubiecta inuadunt. *Vid. Stahlius de adfectibus periodicis.*

(2) *Vagi* contra, qui vel ſæpius vel rarius inuadunt, nulla temporis periodo obſeruata.

9) *Ratione indolis* variique reſpectus ſunt

(1) *ſalutares*, quos firma ſtabiliſque ſanitas excipit, & qui grauiora mala auertunt, vt ſunt hæmorrhoides ordinate fluentes, ſudores ſpontanei, febres pleræque. *Conf. Alberti de ſalubritate morborum Halæ 1723.* His opponuntur *lethales*, qui mortem non modo minantur, ſed etiam inferunt.

(2) *Benigni*; quorum

a) ſymptomata non adeo grauia multo minus lethalia ſunt.

b) cauſſæ etiam opera naturæ et Medici adhuc ſuperari poſſunt, vnde

c) decurſus plerumque placidus & tranquillus.

(3) *Maligni* vero habentur illi, in quibus contrarium per omnia obſeruatur. *Contagioſi*, qui per ſubtiliſſima effluuia aut mutuum corporum contactum inuadunt & plures homines trucidant.

(4) *Magni* vocantur, qui viſcera vitalia occupant & periculum portendunt, vt inflammationes internarum partium gangræna.

Leues, qui medelam facile admittunt & cito tolluntur.

(5) *Curabiles*; qui autem ob caussam inexpugnabilem aut concurrentis synergiæ naturæ defectum, Medici operam frustrant, ii dicuntur
Incurabiles. Conf. Stahlius de incurabilibus adfectibus.

(6) *Legitimi*, in quibus symptomata essentialia, quæ morbum, alias ordinate decurrentem, consequuntur, obseruamus. Vbi autem consueta symptomata desunt, morbi
Spurii vocari solent.

(7) *Simplices*, quorum symptomata & habitus vnum tantum morbum adesse indicant.
Complicati autem, qui subiectum vno eodemque tempore adfligunt: quando v.g. cancro mammarum febris superuenit, aut phthisicus in acutam incidit. *Vid. Magirus de morbis complicatis Vltraiecti 1698.*

(8) *Corrupti*, qui ex aliis legitime decurrere solitis post prægressos varios medicationis & diætæ errores ita degenerant, vt schema posthac longe peius induant & refractariam magis indolem ostendant. *Conf. Stahlius de morbis corruptis.* Qui autem contrraio modo se habent, illi vocantur *incorrupti.*

(9) *Ratione sedis*, quam morbi caussa occupat, sunt vel
1) *idiopathici*, qui caussam morbificam in subiecto morbi specialissimo hærentem habent.
2) *Symptomatici*, qui corporis partes nondum læsas adfligunt propter aliam, quæ iam patitur, vt vomitus in capitis vulneratione & nephritide, tussis propter vitium in hypochondriis.

(10) *Ratione constantis euphoriæ & ominosi recursus*
1) *curati* ex fundamento; vel
2) *recidiuantes*, aut de nouo cum omnibus symptomatibus ingruentes.

(11) *Ratione frequentiæ* vel
1) *vulgares* & semper obuii, vt febres, malum hypochondriaco-hystericum.

2) *Rari*,

2) *Rari*, vt hydrops pericardii, ſphacelus autocratice curatus, gonorrhœa epidemica citra delictum ſubiectorum, quam demonſtrare non dubitat *Henr. Baſſius in obſ. dec. IV. obſ. 5. Conf. Stahlius de morbis raris.*

(12) *Ratione mutatæ ſedis* vocantur

1) *retrogradi*, quando v. g. partibus ignobilioribus relictis, nobiliores occupant & in vicem verſam. Quibus oppoſiti omnes,

2) qui ab hac indole alieni ſunt. *Vid. Diſſ. de morbo retrogrado* ſub *Stahlii* præſidio 1697 habita

(13) *Ratione ſubiecti ſpecialiſſimi* ſunt

1) *vniuerſales*, totum corpus occupantes, ut ſcabies, febres malignæ, purpura, variolæ, ſcorbutus, lepra.

2) *Particulares*, vt morbi oculorum, aurium, dentium, linguæ, &c. quorum ferme centuriam enarrrauit *Ioh. Maur. Hoffmannus in diſquiſitione corporis hum. anatomico-pathologica ſpecim. XIX. XX.*

(14) *Ratione artificis* adhibendi alii dicuntur

1) *medici* κατ᾽ ἐξοχὴν, vt ſunt omnes morbi interni.

2) *chirurgici*, quales ſunt morbi partium ſolidarum, ſpeciatim

a) *Conformatio præternaturalis* quoad

(a) *magnitudinem*

1. *excedentem*, quando quædam Corporis pars iuſto maior eſt, vt caput, oculi, dentes, lingua, naſus.

2. *Deficientem*, vbi contrarium obſeruatur, vt manus pueriles in viro.

(b) *figuram* imperfectam, vt videmus in illis, quorum crura & pedes præternaturaliter introrſum vel extrorſum reflexa ſunt, vel qui planas habent manuum volas & pedum plantas, aut quibus coaluerunt digiti.

(c) *ſitum* a naturali deflectentem vt anus, vagina, vterus propendens.

(d) *numerum*, quo referas ſex digitis præditos,

tres

tres mammas habentes, triorchides, aut illos, qui debito numero laborant.

b) *Læsio*

(a) *vnitatis in partibus solidis*

1. *mollioribus*, in quibus vtpote continuum lædi solet per contusiones, vulnera, rupturas & vlcera.
2. *Durioribus*, quæ fissuris, fracturis & carie adfici obseruantur sæpius

(b) *contigui*, vbi plures partes patiuntur, veluti in luxatione, & artuum distorsione palam fit. Licet in omnibus recensitis malis concurrere possit & sæpe debeat medicus: tamen plerumque soli chirurgi horum medelam in se suscipiunt, vnde etiam chirurgici morbi adpellantur.

(15) *Ratione dominantium inter homines* vitiorum, dantur e. c. morbi bibonum, de quibus *Conf. Diss. de morbis bibonum Altorfii 1720.* Morbi veneris cultorum. *Vid. Hoffmanni diss. de morbis ex nimia & intempestiua venere Halæ 1728.*

11. Ceterum plures morborum differentias adcumulare operæ non duximus pretium: placuit quidem aliis, morbos vlterius in *manifestos* & *occultos*, in *austrinos* & *boreales*, in *fientes* & *factos*, in *planetarios*, & *sidereos* imo in morbos a *vestitu*, vti *Riuinus*, & alios diuidere, sed exiguo cum discentium fructu; quare omnibus eiusmodi differentiis supersedere tuto possumus.

12. Vidimus hactenus *morborum* differentias; quare de *Symptomatibus* etiam eorumque differentiis quædam erunt adiicienda.

13. Quemadmodum autem morbus non raro cum symptomatibus confunditur: ita notabilis etiam symptomatum inter se differentia non satis attendi solet. Equidem *genus* symptomatis recte omnes statuunt, quod sit præternaturalis actionum constitutio: vbi vero *differentiam* & *caussas* explicant, sanam expositionem raro inuenies. *Vid. Antonidæ van der Linden Medull. medic. part. II. sect. III. p. m. 113. seq.* vt vero ex hoc

hoc labyrintho eo felicius nos extricemus, diuidemus symptomata in

1) *actiua*, quæ scilicet ab ipsis naturæ motibus therapeuticis, propter superandum morbum institutis, originem ducunt, & tamquam alterationes motuum excretoriorum in finem salutarem susceptæ iudicari debent.

2) *Passiua*, quæ vel a materia morbifica, vel ab ipsis motibus, morbo oppositis, proueniunt, & tamquam morbida ac vera actionum læsio consideranda sunt.

15. Exemplo sit febris intermittens. Hanc natura adgreditur motibus, tamquam suis armis, quibus noxiæ materiæ intendit resolutionem, colliquationem, secretionem, abstersionem ac tandem excretionem: cum vero ordinarii motus minus sufficiant, ideo instituuntur auctiores. Quoniam autem in febre materia quædam viscida & tenax in primis viis, aut circa illas, hærens adest, ante omnia necesse est, vt illa præparetur, seu emolliendo, diluendo, conquassando mobilis & ad eliminandum apta reddatur. Atque hoc ipsum perpetratur

1) largiore laticis aquoso-serosi adfusione

2) partium adfectarum & materiæ mutua allisione & quassatione.

16. Vtrumque vt obtineri possit, varii a natura suscipiuntur motus, variæque motuum alterationes, quæ, quid symptoma actiuum, quid passiuum sit, industrio obseruatori haud obscure indicant. Ita

1) *actiua symptomata* in hac febre habentur

(1) *constrictio peripheriæ* per intensioris motus tonici actionem, vt humores introrsum, nempe ad primas vias, materia febrili grauatas, reprimantur, & sic largior copia liquoris diluentis per poros & tunicas glandulosas materiæ emolliendæ adfundatur.

(2) *Vomitus*, per quem materiæ febrilis pars, excretioni apta, eliminatur.

(3) *Relaxatio peripheriæ* & *expulsio humorum* ex interioribus ad externas partes. Quia enim humorum coacervatio in interioribus, infarctibus & stasibus ansam facile

porrigere posset, natura ad auertendam talem noxam conuenientes huic scopo motus suscipit; nempe motum progressiuum magnopere auget, sanguinem spissum conquassando in serum resoluit, ad peripheriam expellit, cutim antea strictam relaxat, sudorem promouet. Et per sitim defectum compensat.

2) *Passiua autem symptomata* hic habenda sunt

(1) *respectu materiæ febrilis*, flatulenta oppletio angustans & distendens, oris amarities & siccitas, fœtor per os iam acidus iam nidorosus.

(2) *Respectu motuum vitalium*, & speciatim respectu

a) habitus externi *constricti* & humorum ad interiora *restrictorum*: vasorum & totius habitus subsidentia, pallor & insigne frigus; spissitudo humorum, per moram in partibus interioribus producta,

b) *progressionis* humorum ad peripheriam: habitus externi & vasorum turgescentia, color floridus rediens, æstus, tamquam immediatus intensiorum motuum effectus.

c) habitus externi *relaxati*; finito paroxysmo ad animalem motum & sensuum exercitium non modo notabilis hebetudo, defatigatio & somnolentia, sed & impotentia obseruatur, ob prægressam toni intensionem & insecutam vicissim relaxationem.

III. *VSVS.*

1. Ne imperitioribus sterilis videatur susceptus in proponendis morborum differentiis labor, monere expedit: quod vtique multum intersit futuri practici, morbos legitime & secundum *essentiales* differentias, quæ simul veras caussas pro fundamento habent, distinguere. Nam his cognitis expeditior feliciorque erit medicatio.

2. Ex simplici quoque hoc diagrammate elucescit, quod humorum *quantitas* plures morbos producere soleat, quam eorumdem *qualitas*. Illa enim cum superabundat & liberiorem per vasa progressum ac per poros transpressionem remoratur:

tur: tum vniuersa massa tardius circumagitata necessario spissescit, & qualitatis morbos progenerat plures; si in primis vitæ & diætæ ratio ad augendum & obfirmandum accesserint. Quo perspecto denique clarum est, quantitatem ceu fœcundam malorum matrem primum esse respiciendam.

3. Vnde & hoc fluit, illos suam perdere operam, qui qualitati solummodo variis artificiis mederi student, vbi quantitas adhuc peccans subfuerit. Frustra enim fructus malus succiditur radice manente illæsa.

4. Quia porro Medicus facilius in motus quam in materiam agere valet; morbos motuum prudenter ac circumspecte moderetur, ne exoptatum medicationis suæ successum, perperam tractatis motibus, cum ægri periculo impediat. Nam his turbatis, natura facile ad extrema, aut nimium intendendo, aut plane eos omittendo delabitur: quod si euitare didicerit,eximium inde habebit vsum practicum.

5. Prognosin denique hæc de morborum differentiis doctrina magis expeditam reddit. Vti enim certius curari possunt morbi congrui, adscititii, recentes, simplices, benigni, incorrupti: ita difficilius longe tolluntur incongrui, complicati, maligni & corrupti.

6. Ita *ætatum* morbos distinctius nosse, multum refert, sed fundamentum eorum perspicere in praxi prodest plurimum. *Vid. Stahlius de morborum ætatum fundamentis pathologico-therapeuticis.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Solemne fuit superiorum temporum Medicis, *Galeni* ductum sequi & huius auctoris libros de *differentiis morborum & symptomatum*, fundamenti loco ponere; vnde multum legas de morbis *intemperiei*, *similaribus*, *organicis*, *simplicibus*, *compositis* &c. quos cum subsidio mnemoneutico operose exposuit *Io. Iac. Weckerus* cuius conferri possunt *Medicæ Syntaxes Basil. 1562.*

2. Plures Sæc. XVII. scriptores morbos non secundum *differentias essentiales*, sed corporis anatomice considerati generalissimam diuisionem disposuerunt. Exhibent enim *primo*

 mor-

morbos capitis, deinde medii ventris, post hos infimæ cauitatis ac tandem ægritudines artuum. *Conf. Casp. Peucerus, Sennertus, Platerus, Horstius, Ionston* in suis *operibus systematicis.* Hinc factum est, vt febres vel in fronte vel, quia sedem earum cor credebant, in media cauitate collocarint.

3. Parum vero apte & minus scientifice hanc morborum diuisionem factam esse, ex ante dictis iudicari potest. Immo dum podagram ad articulorum morbos simpliciter referunt, quia in illis se manifestat; communis inde in multorum animis subnatus est error, ac si reuera morbus esset chirurgicus, qui variis cataplasmatibus, emplastris, variisque vnguinosis debellari deberet remediis: quam in fauste vero talis medicatio semper cesserit, tristis experientia satis eloquitur. Quantum contra ad feliciorem podagræ curationem conferat, illud nosse, quod morbus quantitatis sit, prolixius demonstrare haud expedit.

4. Non præterea mirentur tirones, si omnes & singulas voces, quibus aut morbus aut singulare symptoma exprimi solet, in hac tabula congestas non legant. Non enim vocabularium nosologicum, sed præcipuos morbos introductionis loco adponere voluimus. Nam prolixius differere, quid v.g. sit alopecia, myopia, ectropium, chalazia, encanthis, rhyas, phlyctænæ, sudamina, esseræ, epinyctides, leuce, alphus, phyma glandularum & multa alia, instituti vetat ratio.

5. De *quarta morborum classe,* animi, mulierum & infantum morbos complectente, hoc obseruandum, quod non ideo postremo loco hi morbi positi sint, ac si cum prioribus nullam haberent cognationem, quam omnino habent maximam, vti facile probari posset; sed quia consuetudo systematum ita iam pridem tulit, eamdem obseruare nulli dubitauimus.

6. Quod morbi *hæreditarii* tam difficile tolli queant, id efficit inueterata in parentibus motuum consuetudo, quæ proli quasi ingenita antiquam retinet indolem. Sicuti enim consuetudo altera quasi fieri potest natura, quæ perquam difficile cedit: ita in his morbis plurimum Medicis facessere negotium videmus. *Conf. Stahlius de consuetudinis efficacia in actibus vitalibus secundum naturam & præter naturam.*

7. Quam-

7. Quamquam vero iſtius modi morbi generatim mature ſatis ſe manifeſtent: tamen occurrunt quædam ſubiecta, quæ ab eorum inſultibus ad ætatem vſque iuuenilem libera manent; cum in aliis iam ab incunabulis eorumdem aſperitatem obſeruare liceat.

8. *Vernales* morbi medicationem promtius admittunt, quam autumnales & hiemales. Verno enim tempore aucto indies calore macrocoſmi, microcoſmus quoque ad vberiorem tranſpirationem diſpoſitus, humores a centro ad peripheriam pellit, atque ita eos ſecernendo & excernendo curationem expeditiorem reddit.

9. *Endemii* ob ſingularem pertinaciam & cauſſas non naturales difficilius ſuperantur, quam epidemici non maligni: obſeruatum ſiquidem eſt, quod endemio malo adflictis, extra ſolum patrium conſilium Medici ſalutare, promtius conducat, quam quidem in ipſa patria.

10. *Morbi ſimplices*, ſalutares, benigni, per imperitam medendi methodum & peruerſum ægrotorum regimen ſæpe in complicatos, lethales & malignos degenerare, experientia comprobat.

11. Languente aut prorſus denegata naturæ energia, omnis morbus, quantumuis leuior iudicatus, fieri poteſt incurabilis.

12. Non pauca exempla teſtantur, morbos ob veras cauſſas minus perſpectas, adeoque ab artifice non adgreſſas, nedum ſublatas, habitos fuiſſe incurabiles, qui tamen, legitima methodo adhibita, poſtliminio curati ſunt.

13. Iſta autem de morbis. Iam de *ſymptomatibus* probe obſeruandum: dari omnino *ſymptomata ſymptomatum*, hoc eſt, motus ſalutares, qui morbum oppugnant, illi ipſi quasdam procreant moleſtias, variæ ſenſationis variique euentus, vti ſub *diff. 16.* ſub ſymptomatibus *paſſiuis*, a motibus vitalibus oriundis, iam adnotauimus. Quæ res etiam aliter fieri nequit; nam in quouis certamine occurrunt moleſtiæ, quas ſubire tam victor, quam deuictus coguntur. Nec ille, qui vincit, a plagis, doloribus, æſtu & defatigatione immunis eſt; quid? quod victores ſæpe ita lædantur, vt morti fiant proximi. Ita

 exer-

exercitus tam defenſoris, quam adgreſſoris, omnibus, quas belli tempore peragrant, regionibus ingentes creare ſolent moleſtias.

14. Nemini ergo admirationem moueat iſtud circa ſymptomata phænomenon, quod nempe alia ex aliis prodeant. Natura enim rei id ipſum ſibi poſtulat, nec aliter hic agitur quam in moralibus, vbi omnia, ſudoribus parta, multo labore tuenda ſunt.

15. Notari præterea meretur, quod ſymptomata in veros abire morbos poſſint & ſæpius ſoleant. Quando v. g. humores ad diluendam materiam febrilem in interioribus coaceruati & extra motum aliquamdiu conſtituti, ob indeptam indolem ſpiſſeſcentem paſſim ſtagnant & in viſceribus ominoſos infarctus producunt, ſcirrhorum & ſubinde exulcerationum prodromos. Atque ita cognoſcimus, morbo ſua eſſe ſymptomata pediſſequa, ex quibus ſub certis circumſtantiis, veri tandem progenerari poſſint morbi.

16. Diſquirunt ceterum pathologi opera magis curioſa, quam vtili, *an omne ſymptoma ſequatur morbum?* quidam id negant, prætexentes, grauia ſequi poſſe ſymptomata v. c. officuli deglutitionem, citra præexſiſtentem cauſſam morbificam. Sed reſpondent alii, hanc ipſam deglutitionem ſatis eſſe cauſſæ, vt ſolidarum partium læſionem inducat, quam ſequi poſſunt non modo ſuffocationis periculum, ſed inflammatio, febris, conuulſiones, vlcus, gangræna. Porro obiiciunt, ſi ventriculus, cibis nimium infarctus, moleſtam quantitatem in ſano homine reiiciat, id eſſe ſymptoma ſine morbo. Cui dubio ab altera parte ita ſatisfit: quod nimirum tale accidens adhuc ſub latitudine ſanitatis comprehendatur, neque re ipſa dici mereatur morbi ſymptoma.

17. Quæri præterea ſolet, *an ſymptoma conſiſtere poſſit abſente morbo?* quale quid obſeruatur in ictericis, quorum color ſubflauus, poſt morbum aliquamdiu curatum, peripheriam adhuc fœdare ſolet; ex quo phænomeno in affirmatiuam eunt ſententiam, & ſymptomatis, ſublato iam morbo, adſtruere nituntur exſiſtentiam. Verum, diſtinguunt alii in eiusmodi caſi-

casibus inter morbum *inchoate* & *consummate* curatum: quo itaque obseruato facile colligitur, ne hic quidem symptoma esse sine morbo.

TABVLA III.
DE
SVBIECTO MORBORVM.

I. DEFINITIO.

Subiectum morbi est homo seu corpus viuum eiusque partes tam solidæ quam fluidæ, quæ variis læsionibus secundum materialem sui constitutionem, mixtionis & structuræ, obnoxiæ sunt.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Subiectum *generale* morbi hominem esse diximus; non quod animalia non æque ægrotare soleant, sed quia neque tam sæpe, neque tam varie, veluti homo, morbis laborant. Præter ea illis frequentius a caussis externis, huic vero magis ab internis ægritudines oboriri solent; quemadmodum hæmorrhagiarum & febrium negotium id satis confirmat. Conf. *Stahlius de frequentia morborum in corpore humano præ brutis.*
2. Subiectum *speciale* constituunt singula indiuidua, quæ præ aliis promtius & frequentius, ægrotare solent.
3. Rationes indiuidualis morborum frequentiæ & differentiæ, obseruamus varias, v. g.

1) *naturales.*

(1) *Dispositio* ad morbos in vno indiuiduo præ alio generatim magis conspicua, in primis vero illa, quam plures quasi hæreditario iure a natiuitate acceptam habent.

(2) *Aetas.* Quamuis enim cuiuis ætati suos esse morbos sciamus: tamen infantes & senes, ob deficiens partium solidarum robur tonicum ac inde dependentes actus secreto-

cretorios & excretorios impedite ſuccedentes, variis expoſiti ſunt malis, quæ reliquas ætates ordinarie non tangunt.

(3) *Sexus;* de quo notandum, quod maſculinus non adeo promte, nec tam frequenter morbis ſubiiciatur, quam quidem ſolet fæmininus, qui ob plurium circumſtantiarum rationes multis morbis ſibi propriis expoſitus eſt.

(4) Vtriusque ſexus indiuidua; quæ plurimum ſenſibilia ſunt, facilius morbis tentantur, quam minus talia. Huc pertinent, qui debiles & textura ſua teneri ſunt.

(5) Homines ſanguinis & ſeri euacuationibus antea adſueti, poſthac autem earumdem vel impeditum ſucceſſum vel ſuppreſſionem experti.

(6) Conſuetudine ægrotandi & habitu quaſi præditi.

2) *non naturales.*

(1) Quod ad aërem attinet, illi, qui loca paludoſa, maritima aut aliis noxiis exhalationibus inſalubria incolunt, & impuram auram hauriunt, præ aliis, qui in montanis degunt, & aëre puro fruuntur, morbis expoſiti ſunt.

(2) Illi, qui ciborum varietate & quantitate genium immodice demulcent, ipſumque ventriculum obruunt, & ſic ad cruditatum geneſin occaſionem præbent. Immo & alii, diætam ſcrupuloſe & exquiſite legalem obſeruantes.

(3) Qui meditationibus perpetuis incumbunt & ob frequentiores lucubrationes ſomno detrahunt, viriumque tam corporis, quam animi iacturam faciunt.

(4) Otioſis vitæque generi ſedentario dediti & nihilo minus pleno victu fruentes.

(5) Animi pathematibus nimium indulgentes, ſpeciatim ad iracundiam, triſtitiam, terrorem & metum proni.

(6) Qui excernenda diutius retinent & retinenda iuſto celerius euacuant.

(7) Omnes illi, quorum vitæ genus ad peculiares morbos diſponit, vt ſunt metalli foſſores, de quorum morbis *Vid. Fr. Hoffmanni diſſ. de Metallurgia morbifera Halæ*

1695

1695. Alberti de præseruandis metallicolarum morbis 1721. Schacher de morbis eruditorum, Wedel de morbis concionatorum, Bern. Ramazzini diatriba de morbis artificum, vbi quinquaginta duo vitæ genera horumque morbos recenset.

4. Subiectum morbi *specialissimum* est pars corporis, in qua vel vera læsio, vel quæcumque alia caussa morbifica hæret, & propter quam motus excitatur.

III. *VSVS.*

1. Subiecta nosse & distinguere, tam eximium habet in praxi medica vsum, vt qui hæc probe dignouerit, planiorem ad curationem viam habeat.

2. Quoad diagnosin hoc inde artifex capit emolumenti, vt mala sexui & ætati propria non tamquam incongrua iudicet, sed prudenter illis medeatur; ducendo naturam eo, quo tendit, aut diuertendo motus, qui in salutarem quidem finem sæpe suscipiuntur, sed irregulari conamine multis molestiis ansam præbent.

3. In prognosi formanda multum iuuat subiectorum consideratio, e.g. morborum ætatum vel facilem spondere possumus solutionem, vel pertinacem prædicere continuationem, vel graues ominari insultus; de quibus minore certitudine differet, qui subiectorum quoad enumeratas circumstantias solidam non habuerit cognitionem.

4. Distincte cognitis subiectis facilis datur transitus ad eruendas & feliciter detegendas veras morborum caussas, quæ, neglecta doctrina de subiectis, plus difficultatis secum vehunt.

5. Vti enim in morbo sexui & ætati congruo facilius obtinetur curatio; sic in alio incongruo restauratio difficilius succedit: hic enim alia supponit curatius indaganda, quæ respicere debet practicus ante, quam ad præsens malum operam suam dirigat.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Quemadmodum circa res specie vel genere easdem exsistere solent contraria, ita rationi quoque congruum est, idem,

quod ſanitatis, etiam morbi eſſe ſubiectum: vnde ex vero adfirmatur, hominem id eſſe, ſeu corpus viuum.

2. Conſentiunt hac in re Medici, & licet *Fernelius* tamquam ſingulare placitum foueat, partes tantum ſolidas eſſe proprium morbi ſubiectum, generatim tamen corpus viuum agnoſcit. Quam inconueniens autem ſit hæc adſertio, id pridem monſtrauerunt *Caſp. Hoffmannus, Iac. Panc. Bruno*, aliique. Refutatur præterea ſola conſideratione corporis ſtructi, quod partes ſolidas vbique fluidis perfuſas oſtendit, vt neutiquam alterutræ ſolæ pro ſubiecto morborum venditari poſſint.

3. Subiectum morbi ſpecialiſſimum, morbo adfectum, quo nobilius ac magis vitale eſt, eo grauiorem indicat morbum maiusque portendit periculum, & in vicem verſam.

4. Subiecta, quæ hæreditariam ad morbos diſpoſitionem habent, rarius ita curari poſſunt, vt aliis pancratice valentibus fiant ſimiles.

5. Homines præterea exquiſita ſenſibilitate præditi, vti ſibimet ipſis ſatis eſſe ſolent moleſti: ita optima ſæpe eludunt Medicorum conſilia, ſiquidem remedia ſæpe contrarios in his effectus edere obſeruantur.

6. Quibus longa adſuetudine morbi quaſi familiares ſunt, ii facilius eos tolerant, quam qui raro aut numquam ægrotarunt; vnde ab vnica febre hos proſterni & ſubinde vita priuari videas, cum valetudinarii contra plures & diuerſos morbos ſuperare valeant.

7. Intemperantia & otium non tantum mala ſunt morali ſenſu, ſed etiam medico reſpectu; Inde enim plurima originem trahunt pericula, de quibus vid. *Hygiein. noſt. tab. de cibo & potu & de motu ac quiete.*

8. Quod vero laborioſi interdum corripiantur morbo, hoc non mobili eorum vitæ generi tribuendum, ſed cauſſis, quæ rarius aliæ deprehenduntur, quam externæ. Quia enim multos diætæ errores perferre ſe poſſe ſciunt, hinc multum quoque audent, ſie ſtürmen auf ihre Geſundheit los vnd verlaſſen ſich auf ihre gute natur. Dum itaque

1) ventriculum primasque vias nimium quantum adgrauata habent,

habent, febre intermittente tentari ſolent. Quoniam vero agreſtibus moribus omnia peragenda putant, morbum ſalutarem quantocyus depulſum optant, & buculcos, agyrtas, veſpillones, carnifices & omnis generis artifices conquirunt, qui morbum non curant, ſed deteriorem reddunt.

2) Non raro etiam in acutas incidunt, quando nimirum tempore nundinarum, encæniorum, diebus item feſtis aliisque ſympoſiis, præter cibos & alia potulenta ſpiritus inſuper ardentes adeo immoderate ingurgitant, vt tantos diætæ errores non poſſint non grauiores ſubſequi morbi, ſi inprimis vehemens acceſſerit motus ſaltatorius.

3) Nec aliter ſe res habet cum malis eorum chronicis, quæ plerumque a cauſſis externis oriri ſolent. Nam vbi v. g. tempore fœniſecii aut meſſis, vrente ſole, inter ſtrenuos labores, humores in corpore non calent, ſed verius feruent, illi autem, a ſiti vexati, largiſſimis hauſtibus frigidam ingurgitant, atque ita variis infarctibus, ſtagnationibus, viſcerum indurationibus occaſionem ſuppeditant, hinc pertinaces quartanæ, hydrops, phthiſis, lenta tabes eo certius prægreſſos errores excipiunt, quo magis ipſis ſolemne obſeruatur, ineptiſſimas medicationes adhibere.

4) Plures valetudinarii fiunt poſt perpeſſos violentos ictus, lapſus, contuſiones, quas vel ab equis, vel ſub rixis, certaminibus, laboribus & onerum geſtationibus reportant; alii labem ſibi contrahunt ex immodica poſt corporis præcipue exagitationem refrigeratione. Vt adeo morbis accidentaliter magis ſubiiciantur, raro ab interna cauſſa deriuandis. *Conf. Io. Henr. Fuchſii diſſ. de adfectibus ruſticorum Duisburgi 1714.*

9. Illos tandem, qui pathematum vehementia abripiuntur, iure meritoque morborum ſubiectis præ aliis accenſeri, quotidiana experientia confirmat, & podagrici, calculoſi, hypochondriaci ad iram proni inprimis id confirmant.

10. Præterea obſeruandum, quod pars ſæpe corporis ſubiectum ſpecialiſſimum morbi exſiſtat, cum tamen alibi cauſſa morbifica prognata ſit. Ita in ſcabie cutis ambitum huius mali ſub-

iectum conſtituere notum eſt; at corruptionem, ſerum & lympham fœdantes, cauſſam eſſe, inter artis peritos ſatis conſtat.

TABVLA IV.
DE
CAVSSIS MORBORVM.

I. D*EFINITIO.*

Cauſſæ morborum ſunt res, ſiue *veræ* ſiue *fictæ*, quæ corpus viuum ad morbos vel diſponunt, vel illos vere producunt.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quia cauſſarum notabilis ſe offert diuerſitas: neceſſe eſt, vt de iis diſtinctius exponamus.
2. Commode autem cauſſæ diſtinguuntur in *naturales*, *non-naturales* & *præternaturales*. Quarum rerum aliæ *materiales* ſunt, aliæ *immateriales*.
3. Ex *materialibus* maxime & generaliſſime adcuſamus *plethoram*; quæ tamquam fœcunda mater plurimos morbos generat. *Conf. tab. de plethora. Io. Hadr. Sleuogtii diſſ. de plethora Ienæ 1726.*
4. Ad cauſſas *immateriales* primario refertur *peccatum:* nam ex venenato fonte omnia motuum vitia & ingentes naturæ errores promanant, id quod infra ſpecialius monſtrabimus.
5. Ad *naturales* cauſſas pertinent:
   1) *Diſpoſitio* illa *materialis*, ſecundum quam corpus præcipiti corruptioni expoſitum eſt; præcipue autem *ſanguis* ſtricte dictus, qui, licet floridiſſimus, in ſphaceloſam tamen corruptionem, quotiescumque motu ſuo priuatur, præceps ruit, & cum reliquis humoribus idem vitium communicat.
   2) *Aetas;* cuius periodi differentes, differentes quoque & ſibi proprios ſiſtunt morbos, niſi quidem cauſſæ externæ

&

& accidentes aut vagabundi naturæ errores hunc ordinem turbent. Hæc veritas ingentem medicinæ lucem adſpergit, licet a plerisque præteruideatur. Sic obſeruamus ætate *infantili* & *puerili* motus humorum congeſtorios præcipue ad *caput* ſeu ſupremam cauitatem contingere; ætate *adoleſcentiæ* & *iuuentutis* mediam cauitatem ſeu *pectus* occupare; ætate *virili* & *ſenili* infimam cauitatem ſeu *abdomen* cum *artubus* moleſtare.

(1) *Infantia.* In ætate *infantili* humorum congeſtiones ad caput fiunt largiores, eo fine
- a) vt cerebrum & reliquæ partes perfectius efformentur.
- b) vt cranii apertura ſeu fonticulus pulſatilis commode claudatur
- c) vt pili progerminent
- d) vt dentitionis negotium promoueatur.
- e) Ab his congeſtionum cauſſis facile proueniunt ſtagnationes, ſtaſes, corruptiones lymphatico-ſeroſæ, præcipue ſi errores regiminis accedant, aut dentitionis negotium impedite ſuccedat.
- f) Speciatim achores, cruſta lactea, tinea, impetigo, parotides, obſtructio narium mucoſa, aphthæ, oculorum & aurium manatienes ſeroſæ.
- g) Quo frequentius præterea intercurrunt eiulatus ſingultuoſi, eo maior ad caput compreſſio & circa illud ſanguinis obtingit reſtrictio, quam turgida facies eryſipelatodea & oculorum rubores clare reſtantur.

(2) *Pueritia.*
- a) In hac ætate tantum abeſt, vt congeſtiones ad caput ceſſent, vt potius crebriores obſeruentur, & ad ſanguinis per nares eruptiones diſponere ſoleant.
- b) Quoniam enim cerebri ad rationis, memoriæ & phantaſiæ actus, maior vſus eſſe incipit, & præterea ſanguis in hac ætate floridus ad agilitatem tonicam multum iuuat, partes copioſius adluendo easque lymphatico ſeroſarum portionum admiſſione diſtendendo & poros permeabiles efficiendo, aliter fieri nequit

quit, quam vt varia ſe manifeſtent congeſtionum incommoda.

c) Quod ſi memoriæ ſtudium & plurimis conſueta voracitas, crebræ item diſcurſitationes iunctæ fuerint reliquis circumſtantiis, frequentes ſane capitis dolores nariumque hæmorrhagiæ eueniunt & ob leues cauſſas recrudeſcunt.

d) In quibus autem ſubiectis ſpiſſitudo ſanguinis regnat, aut meatuum anguſtia nimis turgefacto ſanguini ſufficientem aditum denegat, & eruptionem ipſam impedit, in illis ſanguis circa caput reſtrictus varias moleſtias producit, quales ſunt dolores lancinantes, tendentes, vibrantes, æſtus & ardores eryſipelaceo inflammatorii, ophthalmia, odontalgia, parotides, cephalalgia acuta, adflictiones faucium anginodeæ, febres ephemeræ.

e) Qui *ſero* magis abundant, corruptiones lymphatico-ſeroſas & catarrhales moleſtias experiuntur: nempe his frequentes ſunt coryzæ acres, grauedines, capitis, faciei & aurium internarum vlcerationes, tonſillarum tumores, torpor & ſomnolentia; cum quibus maxime conſpirant ſcabioſæ in peripheria eruptiones.

f) Tandem ſi expreſſionum harum ſucceſſus ex voto non procedit, aut externis medicationibus incongrue ſupprimitur, tunc interdum ſuperueniunt conuulſiones, quæ hanc ætatem plus exercent, quam quæ tranſitoriæ ſunt in periodo infantili.

(3) *Adoleſcentia* & *iuuentus.*

a) His ætatibus ceſſare ſolent hæmorrhagiæ narium & maior fit ſanguinis inpetus ad *pectus.* Vnde mutatio vocis claræ, altæ, in raucam, aſperam, grauem incipit, & vſque ad ætatem virilem increbeſcit.

b) Cauſſa huius mutationis *inſtrumentalis* circa ſuperiorem laryngis partem potiſſimum hærere videtur. Cum enim congeſtiones manifeſtam laxitatem inferant:

tum

tum mirum haud eſt, ſi glottidis arctus & tenſiuus motus non magis poſſit exerceri.

c) Hæmoptyſin per has ad pectus congeſtiones naturam reſpicere, certum quidem eſt; ſed licet bona ſit illius intentio, mala tamen & periculoſa *viarum* eſt inuentio. Nam ſanguinis per hæc loca eruptiones in ſyſtemate pulmonum facile vlcerationes & phthiſica conſectaria producunt.

d) Interim quando ſanguis ad exitum hic non pertingit, tum itidem periculoſum eſt, & humores congeſti materiam anſamque præbent

α) *interne* tuſſi ſiccæ & efferæ, palpitationi cordis, ſpaſmodico, periodico & paroxyzanti aſthmati, cum variis moliminibus irritantibus, prementibus, ſtagnantibus aut paruis vomicis & phthiſico hecticis vlcerationibus, immo latioribus inflammationibus peripneumonico-pleuriticis.

β) *externe* adfligere obſeruamus ſpaſmos & tenſiones modo tolerabiles, modo valde dolentes, circa ceruicem, nucham, ſcapulas, humeros & thoracem. Vnde adoleſcentibus & iuuenibus familiaris pleuritis ſpuria, quæ ſub imprudente medicatione in veram tranſire ſolet.

e) Vbi autem conſtitutio cholerico-melancholica, iracunda cum vita ad modum ſedentaria in has ætates incidit: ibi malum hypochondriacum & molimina hæmorrhoidalia præmature quaſi inuitantur.

f) Ex eodem cauſſarum fundamento, circa iuuenilis præcipue ætatis declinationem, dolores lumbares accedunt, qui vulgo pro calculo haberi atque pellentibus remediis male tractari ſolent; quo ipſo autem hoc efficitur, vt copioſior ſanguinis ad renes congeſtio, relaxatio & expreſſoria conſtrictio renum tonica ſequatur. Vnde in poſterum largior humorum acceſſus, penitior ingreſſus, infarctus, ſtaſis, inflammatio & nephritis originem ſumunt. *Vid. Stahlii diſſ. de morborum ætatum fundamentis pathologico-therapeuticis.*

(4) *Vi-*

(4) *Virilis ætas.*

a) Hæc motus cum primis experitur hæmorrhoidales, ex eo fundamento, quia consueta magis negotii generationis exsecutio, huic ætati quasi propria, illos motus promouet, & hoc quidem eo certius, quo frequentius apud plures diæta lautior, vita otiosa, veneris abusus & animi pathemata intercurrere solent.

b) Quando itaque hæmorrhoides sufficienter fluunt, pauciores sentiuntur molestiæ; vbi vero contrarium eminet: ibi experiri coguntur subiecta varios dolores spasticos circa illa loca, speciatim malum hypochondriacum, ischiadicum, hæmorrhoides cæcas, mictum cruentum, renum exulcerationes & calculi adflictiones. Decrescente autem ætate, dolores latius ad inferiora se extendunt & gonagram podagramque prouocant.

(5) *Senilis ætas.*

a) Præter illa mala, quæ ætatem præcedentem adfligunt, asthmaticis etiam spastico-vellicatoriis pathematibus & contracturis, immo apoplexiæ, pro temperamenti differentia, vel sanguineæ vel serosæ obnoxia est. *Vid. Stahlius de senum adfectibus.*

3) *Sexus.* Vterque quidem sexus pluribus subiacet morbis; interim negari nequit, quod

(1) *femininus* pluribus morbis, quam *virilis*, sit expositus, partim ob mensium negotium, partim ob grauiditatis statum, quem puerperii & lactationis periodi excipiunt; vbi singulares non molestiæ modo, sed grauiores quoque morbi adfligere solent, quorum expertes viuunt viri. Qui vero morbi mulierum sint, sigillatim enumeratos vide in *therapia nostra speciali tab.* CXXXIV. *seqq.*

(2) *masculinus* quidem sexus peculiares patitur morbos, quos tamen ita non habet proprios, quin sequior sexus eosdem interdum incurrat, e. g. hæmorrhoides, podagram & reliquum arthritidis schema.

4) *Tem-*

4) *Temperamenta.*

Horum ratio quantum ad peculiarium morborum genefin conferat, ex illis, quæ in *phyfiologia* diximus, elucefcit. Hoc autem loco in tironum gratiam fequentia adnotaffe iuuabit.

(1) *Sanguineum* vti admodum habile eft ad alendam plethoram: ita fi eius a natura tentetur imminutio, fit illud

a) vel *per finceram* excretionem; vnde hæmorrhagiæ frequentes immo nimiæ, aut earum fuppreffiones; partim ob humorum fpiffitudinem, partim ob exilia vafa, quæ a partibus folidis oppreffa, effluxum denegant, quas alia fequuntur mala fub ætatibus paffim indicata.

b) vel *per confumtoriam* illius *agitationem;* atque hinc febres præcipue acutæ oriuntur. Intermittentes autem, quando ex aliis cauffis accedunt, earum paroxyfmi admodum æftuofi obferuantur.

c) vel *per moleftas translationes:* vnde variæ congeftiones & harum incommoda pediffequa, de quibus *vid. tab. de different. morborum*

(2) *Cholericum* a fanguinei temperamenti incommodis multum participat & præterea ad prodigas euacuationes, ad febres acutas, biliofas, inflammatorias valde pronum obferuatur; in reliquis etiam morbis grauiora experitur fymptomata, & motus infuper tonici alterationibus impetuofis, conuulfiuis, præcipue expofitum eft.

(3) *Melancholicum,* ob vaforum amplitudinem, ad hæmorrhagias inclinat, minus tamen frequenter easdem experitur, propter humorum fpiffitudinem. Cum itaque ex voto non fuccedant, earum vices molefta molimina explent hæmorrhagica; præcipue fi vitæ genus acceflerit fedentarium, tum anguftias præcordiorum, malum hypochondriacum aliaque pathemata hæmorrhoidalia, inflationes, infarctus, indurationes lienis, hepatis, nec raro deliria hypochondriaca, ac tandem hecticam experiuntur.

(4) *Phlegmaticum.* Hoc ad plures morbos diſpoſitum eſſe, peculiaris eius habitus, in *phyſiologia* deſcriptus, ſatis declarat. Generatim vero catarrhalibus adflictionibus magis, quam ſanguineum, ſubiicitur. Vnde frequenter congeſtiones patitur ſeroſas, quæ coryzæ, capitis, item faciei, faucium, tonſillarum & parotidum vlcerationibus anſam præbent. Præter ea tuſſi humida pertinaci & multis aliis malis corripiuntur, v.g. cruditatibus ventriculi, vomitu, diarrhœis, flatulentia, cachexia, hydrope, œdemate, febribus intermittentibus & lentis magis, quam acutis. Senes vero phlegmatici ad morbos ſoporoſos & apoplexiam ſeroſam præ aliis inclinare ſolent.

6. Ex *non-naturalibus.*

1) *Aër;* cuius principes qualitates ſunt calor, frigus, humiditas, ſiccitas. Quos vero effectus edere & quantopere ſanitatis ſtatum turbare poſſint, in *Hygieine* diſtincte propoſuimus. Conf. *Balt. Nic. Burckhardi diſſ. de morbis aëreis Lugduni Batau. 1701.*

2) *Cibus* & *potus.* De horum quoque qualitatibus, abuſu & malis inde manantibus, quantum ſatis viſum, loco citato a nobis actum eſt.

3) *Somnus* & *vigilia.*

(1) a *ſomni exceſſu* augmentum plethoræ, quæ alias ſomni filia audit, torpor, humorum ſpiſſeſcentia, motuum vitalium ſegnities, impuritatum coaceruatio, flatulentia, ſomnolenta ſtupiditas & ſoporoſa pathemata ortum ducunt.

(2) a *ſomni defectu* ſeu nimiis vigiliis, virium conſumtio, languor, debilitas, ſecretionum & excretionum, in primis tranſpirationis turbatio, febres, oedemata, deliria proueniunt.

4) *Motus* & *quies.* De hiſce valet inprimis, quod *nimium* vitio non careat. Sed notandum hic eſt, quod morbi ex nimia quiete ſeu motus voluntarii neglectu multo ſint frequentiores, quam illi, quos eius exceſſus prouocare ſolet.

Plura

Plura autem hic dicenda de nouo non repetemus ex *Hygieine*, vbi de hoc argumento prolixe expoſuimus.

5) *Pathemata animi* cum notorie ad immateriales cauſſas pertineant, eo etiam merito reſeruantur.

6) *Excernenda*, ſi in vtriusque ſexus ſubiectis retinentur, non tantum morbos adferunt, ſed etiam vitam ſubinde auferunt. Hinc locus quidem eſſet de excretionibus ſanguinis, ſeri, ſeminis, lactis, imminutis aut plane ſuppresſis verba facere; ſed quia in *conſpectu* noſtro *med. theoretico-pract.* de his iam ſigillatim egimus, harum rerum ſtudioſos eo ablegamus. Pari ratione *retinenda* ſi excernantur, varia prouocare ſolent mala, quemadmodum ſanguinis nimiæ profuſiones, ſudores excedentes, ciborum expulſio in lienteria, & chyli iactura in fluxu cœliaco abunde commonſtrant.

7. Ex *præternaturalibus* aliæ

1) *in corpore generantur:*

(1) *Vermes.* Hi omnis ſexus & ætatis homines mirum quantum adfligere ſolent, in quocumque loco corporis hæſerint. Nocent enim *viui*, quia præter obſtructiones inteſtinorum, vitia adpetitus & concoctionis, cardialgiam, vomitus, diarrhœas, colica pathemata & atrophiam inducunt; &, quod potiſſimum, ad conuulſiones exſtimulant. *Mortui* autem & putreſcentes febribus malignis materiam & occaſionem ſuppeditant. Vt perniciem illam non attingamus, quam inferunt, cum aliis morbis complicati, ſiue acuti illi fuerint, ſiue chronici. Vid. *Boneti ſepulchret. tom. I. lib. I. ſect. I. obſ. 116-120. lib. II. ſect. VIII. obſ. 19. 25. tom. II. lib. III. ſect. VII. obſ. 15.*

(2) *Calculi.* Horum prouentus non ſolum in renibus & veſica vrinaria frequens eſt & copioſus, ſed alibi etiam in corpore generari, ex cadauerum ſectionibus conſtat. Vbicumque vero lateant, ſemper curationem difficilem reddunt. Comites enim habent pertinaces obſtructiones & plerumque vlcerationes, quibus facile conuulſiones & grauiſſima accidunt ſymptomata. Teſtantur hoc tot obſer-

uationes de calculis cerebri, bronchiorum, pulmonum, cordis, veſiculæ felleæ, hepatis, ventriculi & inteſtinorum, e quibus ſubinde vltra ducentos per aluum excreti ſunt. Vid *G. Horſtii opp. tom. II. lib. IV. obſ. 47. Franckenau de ſtudiorum noxa p. m. 582. Io. Maur. Hoffmanni diſquiſitio corp. hum. anatomico-pathol. ſpecim. XIV. §. 18.*

(3) *Flatus*, in primis inteſtinorum tonum ſeu motum periſtalticum alterantes, quam moleſti ſint, id varia, quæ inde pendent, pathemata comprobant, vt ſunt: dolores diſtendentes, inteſtinorum quaſi rupturam minantes, colica flatulenta, alui obſtructio, cardialgia, anguſtiæ præcordiorum & ructus; quæ ſingula quibusuis moleſta ſunt, grauius tamen adfligunt hypochondriacos, hyſtericas & quæ lochiorum ataxias expertæ ſunt, de quibus in pathologia ſpeciali iam egimus. *Conf. Stahlii diſſ. de flatulentia.*

2) Aliæ *extrinſecus* corpori inſinuantur:

(1) *Miaſmata* contagioſa, vna cum aëre infecto hauſta aut in conuerſatione cum ægris contracta: vnde morbi epidemici, maligni & valde acuti.

(2) *Venena adſumta* ex quocumque tandem regno fuerint; narcotica item, draſtica ανω vel κατω aut vtroque modo ſimul operantia. Omnia, quæ huius cenſus ſunt, partibus tam ſolidis quam fluidis pernicioſa fiunt, motus vitales vehementer turbant, & hos nunc exacerbando, nunc ſiſtendo, niſi ars mature ſuccurrat, vitam tollunt.

(3) Alia *fortuito deglutita*, v. g. oſſicula, ſpinæ, vitri fragmenta, aciculæ, hirudines, ſperma ranarum, bufonum, nummi, fructus ignoti & res aliæ, quæ vel ex errore vel adpetitu peruerſo adſumuntur, & morboſos effectus exferunt.

8. De *immaterialibus* morborum cauſſis, quæ in vitiis motuum præcipue conſiſtunt, plenius nunc agendum erit.

1) *Peccatum* iure meritoque primum hic obtinere locum ſupra diximus. Per hoc enim mors in mundum penetrauit, & hic venenoſus aculeus, corpus, quod inhabitat, multi-

fariam

multifariam lædit. Si enim peccato corruptus homo non esset, nullum in corpus nostrum ius morbi haberent, immo ne quidem exsisterent. Præcipue autem ex venenato hoc fonte fluunt, quæ in animi pathematibus & reliquis noxia deprenduntur.

2) *Animi pathemata*; quorum vehementia tanta est, vt non solum illi subiecto, in quo excitata sunt, noceant, sed etiam in aliud corpus transferri possint, quod lactentes post iracundiam matris aut nutricis satis experiuntur. Sed de his patheticis motuum vitalium alterationibus & pessimis earum effectibus in *Consp. Hygieines* plenissime exposuimus.

3) *Sensuum internorum abusus* immediate pathemata producit, imo iam fouet, quia semper aliquod illorum subest & subiecta ad immoderatam adplicationem sollicitat. Sicut autem sensuum internorum nimia intensio sanitati generatim inimica est: ita speciatim de illorum noxa dicemus.

(1) *Phantasia* quando nimium exercetur, adpetitus prosternitur & digestionis ac nutritionis negotium sufflaminatur. Vnde habitus euadit macilentus, vires fatiscunt & non raro vomitus, obstructiones alui, febres & deliria succedunt. Quid phantasia valeat in fœtus formatione turbanda, omnibus notum est. Præterea imaginatio in sensibilibus sæpe vomitus, catharses, febres tam intermittentes, quam acutas producere solet. Constat de viro quodam, eum toties coryzam pati, quoties aliquem coryza laborantem adspexit. *Conf. Irenæi Vehr diss. de phantasia morborum parente & medico Francof. ad Viad. 1681. Fr. Hen. Werckmeister de imaginatione morborum caussa. Halæ 1694. Alberti de valetudinariis imaginariis.* it. *de therapia imaginaria.*

(2) *Memoria* eosdem pæne effectus exserere solet; vnde occurrunt, qui impense rogitant, ne in sermonibus mentio fiat perpessi morbi, aut olim sumti medicamenti cathartici, emetici. Et alii ex sola narratione ante actorum, aut iniuriarum calamitatumque perlatarum, ira accendi, febre corripi, aut colica adfligi obseruantur.

4) *Propenſio naturæ ad male operandum*, cuius fundamentum in lapſu & peccato poſitum eſt. Nam ex hoc fonte fluunt

(1) *craſſa ignorantia*, vt ſæpe conſilium deficiat, nec ſuppetat, qua ratione, qua proportione & quamdiu in morbis operandum ſit.

(2) *malitioſa tergiuerſatio*, ſub qua ad motus erroneos, interruptos, & inſufficientes pronior eſt, quam ad legitimos, conſtantes & adæquatos.

(3) *Impotentia*, quæ in multis motuum anomaliis crebro ſe prodit, quæque efficit, vt ſæpius a morbo, cuius magnitudini valide ſatis reſiſtere non poteſt, natura vincatur.

(4) Damna, quæ ex his tribus vitiis in praxi obſeruanda ſe offerunt, nunc indicabimus.

(5) *Intempeſtiui* ſæpe cientur motus.

(6) Nimium trepidantes & *inſufficientes* reſpectu materiæ, graduum, durationis, cum ſummo vitæ periculo ſuſcipiuntur. Nulla enim, exceptis læſionibus viſcerum ſonticis, materia tam peſtilens, tamque maligna ac deleteria eſt, quam natura non valeat ſuperare per motus ordinatos, proportionatos & conſtantes. Tot namque a morbis malignis & febribus acutis inflammatoriis autocratice, ſeu ſine vllo artis adminiculo curantur, vt ſatis inde eluceſcat, mortem ſub his morbis non tam materiæ, quam potius vitali principio, morbum male oppugnanti, eſſe adtribuendam.

(7) *Errores* in *eligendis* & *adplicandis* organis contingunt. Interdum enim electio tam erronea eſt, vt neceſſario funeſtus ſequi debeat euentus. Alio tempore legitima quidem eliguntur organa, ſed male adplicantur, ſub motibus nimirum iam valde impetuoſis, & pertinacibus, iam iuſto remiſſioribus, quo vtrouis modo nihil, quod ſalutare eſſe poterit, obtinetur.

5) Ex *immaterialibus* rebus duæ reſtant conſideratu digniſſimæ, nempe *ſenſibilitas* & *conſuetudo*. His enim neglectis multa in morbis phænomena non poſſunt explicari.

(1) Ad

(1) Ad *ſenſibilitatem* quod attinet, non adcuſamus illam, quæ omni homini ineſt, ſed quam indiuidua nonnulla habent ſingularem. Hæc vti non ſemper in debilitate quadam aut teneritudine, vt quidam volunt, ſed potiſſimum in exquiſita actiuitate, intenta organorum adplicatione, attenta obſeruatione, perceptione, æſtimatione & huic ſuperſtructa motuum alteratione conſiſtit: ita ad morbos varios, graues, intricatos, non ſolum diſponit, ſed eos quoque introducit & ſuſtentat. Maior longe exemplorum, quæ id probant, eſt numerus, quam vt in medium hic proferri expediat. Hoc tantum notamus, quod temperamentum & ſexus multum omnino hic contribuant.

(2) Ceterum obſeruanda eſt illa ſenſibilitatis diuerſitas, qua quidam facile morbos cutaneos incurrunt, cum alii capitis & faciei potius experiantur adflictiones; nimirum congeſtiones, inflammationes, tumores.

(3) Sunt porro, qui promte ſatis variis primarum viarum moleſtiis, cardialgia, vomitu, colica, diarrhœa vexantur, ſi vel minima adfuerit ſuſpicio aut æſtimatio commiſſi alicuius in diætam legalem peccati, adeo, vt ne medicamentis quidem aliquid effici poſſit. Quo etiam illa in praxi obuia difficultas ſpectat, quando quidam emplaſtra, vnguenta, pulueres, pilulas & varia odorifera cane peius & angue auerſantur, & libentius pati, quam curari volunt. Septem ſingularia ſenſibilitatis exempla recenſentur in *Conſp. therap. general. tab. I. obſ. 23.*

(4) *Conſuetudo ægrotandi* ſeu promta motuum extraordinariorum, ob leuiores cauſſas, ſuſcepta repetitio & habitualis quaſi continuatio, citra materialem noxam, aut vere præſentem, aut eiusmodi motibus minus dignam; ſenſibilitate & præpoſtera æſtimatione ſubinde colludentibus. Hinc ſæpe poſt febrilem materiam, quamuis ſufficienter euacuatam, nihilo minus obſeruatur motuum continuatio, nec neceſſaria, nec vtilis, ſed ex conſueto tantum facta; quemadmodum hoc ſubiecta

variis

variis negotiis hæmorrhagicis implicata præ aliis euincunt, ſi præcipue moralis eorum indoles conſpirat, ſecundum quam multi adeo præcipitem in agendo alacritatem oſtendunt, vt agendi cupiditate ardeant, nec adquieſcere poſſint ante, quam intentioni ſuæ crebro motuum exercitio ſatis fecerint. *Conf. Alberti diſſ. de conſuetudine* & *inſuetudine ægrotandi.*

9. De Metaphyſicorum tandem *quatuor cauſſarum generibus* hoc obſeruandum, quod

1) *cauſſa materialis* hic nobis denotet materiam vel læſionem, quæ corpori ſtatum morbidum inducere & naturam ad præternaturales motus exſtimulare poteſt.

2) *Cauſſa formalis* autem dicitur eſſentialis determinatio, per quam materia illud fit, quod eſſe debet & per quam ab aliis diſtinguitur.

3) *Cauſſa efficiens* eſt illud in corpore agens principium, a cuius vi ſola actio & motuum, propter cauſſam materialem inſtitutorum, initium ac continuatio dependent. Cum vero *efficiens* inſtrumentis certis vtatur, ſciendum, quod *cauſſæ* eiusmodi *inſtrumentales*

(1) vel *materiales* ſint, vt partes corporis organicæ,

(2) vel *immateriales*, nempe ipſi motus.

4) *Cauſſa finalis* illa habetur, propter quam *efficiens* agit.

10. Hæ ipſæ vero cauſſæ ad morbos quidem frequenter adplicantur, ſed ob diuerſas auctorum hypotheſes ita paſſim confunduntur, vt alii *materiali* cauſſæ tribuant, quod alii ab *efficiente immateriali* deducunt. Sic porro formalis ratio, quæ *efficientem* cum *finali* connectit, ob eamdem principiorum diuerſitatem, diuerſo plane modo explicatur.

11. Ceterum cauſſæ ſunt reſpectu *ordinis* vel *propinquæ*, vel remotæ.

1) *Propinquæ* iterum ſunt

(1) vel *antecedentes*, quæ in corpore deliteſcentes & a remotis excitatæ, *proximam* conſtituunt.

(2) vel *proximæ*, quibus vtpote poſitis morbi effectus ponitur.

(2) *re-*

2) *remotæ* ſeu *procatarcticæ*, quæ latentem in corpore diſpoſitionem excitare valent, vt morbus fiat.

12. Litigant auctores de cauſſa *proxima* & *continente*, quam hi pro vna eademque declarant, alii autem curate eas ab inuicem diſtinctas volunt; paruo cum rei medicæ emolumento. Eo etiam pertinet illa controuerſia: an vnius morbi plures eſſe poſſint cauſſæ antecedentes? vtrum antecedentes extendi queant ad remotas? & quæ huius cenſus alia ſunt oppido ſterilia.

III. *VSVS.*

1. Cum morbos curare idem ſit, ac eorum cauſſas tollere; ſponte conſequitur, eum, qui veras cauſſas non perſpicit, cæca empiria vel ventum ferire, vel ſatis impedite curationes inſtituere.

2. Magni vſus eſſe hanc de cauſſis doctrinam & penitiorem earumdem cognitionem, ne antiquos quidem ſcholæ medicæ antiſtites fugit. Hinc Medicum ad morbum ſanandum ſufficere crediderunt tantum, quantum ad cognoſcendam cauſſam ſuffecerit. *Conf. Hippocrates de arte.* Et in *libro de flatibus* adfirmat, quod Medicus, cauſſis cognitis, potens demum ſit, ea corporibus adferre, quæ illis conducant.

3. Singularem vero vtilitatem exſerit hæc doctrina in formandis *indicationibus*, quæ numquam conuenientiores excogitari poſſunt, quam vbi morbi cauſſa vere perſpecta fuerit.

4. Præter ea cognita cauſſa, certior formari poterit *prognoſis.* Exemplo ſint morbi ætatum & temperamentorum generatim. Nam

   1) *ratione temperamenti* Medicus hominem intuens præſagire quodam modo poteſt, quibus morbis eſſe poſſit expoſitus. Sic

   2) *ratione ætatum* diiudicat, quibus vmquam obnoxius fuerit, quibus nunc & in poſterum futurus ſit. Qui enim vna ætate alicui morborum generi ſubiecti ſunt, illi ſequentibus ætatibus, aliis iterum pathematibus, quæ

ad id genus pertinent, corripi ſolent. *Vid. Stahlius de morbor. æt. fund. cap. I. & II.*

5. Rem porro illuſtrabimus per conuulſionum negotium. Quando enim in ſubiectis iunioribus plethora cum humorum ſpiſſitudine, horum motuum cauſſa eſt, tum venæſectione & debitarum excretionum promotione facilius curabuntur, quam aliis quibusuis decantatis antiſpaſticis, antepilepticis ſpecificis. In quibus autem vermes in cauſſis ſunt, aut commotiones patheticæ, aut febres, in iis longe aliter procedendum eſt.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Ex indicatis cognitionis cauſſarum vſibus patet, earum ſcrutationem pathologiæ ſtudioſis eum in finem commendandam eſſe, vt mature tam veterum, quam recentiorum aberrationes perſpicere & a fictis vera dignoſcere diſcant.

2. Licet recenti æuo frequentes cadauerum ſectiones non nihil ad ampliorem cauſſarum materialium notitiam contulerint; futuro tamen practico cauendum eſt, ne morborum producta pro ipſis cauſſis temere adripiat, & ſibi aliisque imponat. Nam defunctorum anatome potius mortis, quam morborum cauſſas detegere ſolet.

3. Naturalis *diſpoſitio* corporis ad ægrotandum primum locum in cauſſis naturalibus occupat; ſed obſeruatu valde dignum eſt, quod nihilo minus ſinguli quique homines per totam ſuam vitam rarius ægrotent, licet tam a *priori*, quam a *poſteriori* clare demonſtrari queat, quod vi huius diſpoſitionis per quam facile morbis corripi poſſint. *Vid. Sthalius de infrequentia morborum perſonali.* Quod vero actu tam ſæpe non ægrotent, hoc vitali energiæ tribuendum eſt. Hanc natura præſtat

   1) *remotione* & *depulſione* quarumcumque particularum e nexu ſuo ſecedentium, ne immanente actiuitate fermentatiuam ſolutionem perpetrare poſſint.

2) *re-*

2) *reſtauratione* quotidiana, qua id, quod ſub motibus fatiſcit & per eosdem eliminatur, commode ſuppletur atque hiſce modis impeditur, quo minus diſpoſitio in verum morbum tranſeat.

4. *Aetas* & *temperamentum*, quatenus certorum morborum cauſæ exſiſtunt, & ſymbolizantes alios ſequente ætate inuitant, tanto attentius obſeruari merentur, quanto frequentius præteruideri ſolent. Inter antiquos *Hippocrates* magnam ætatibus vim attribuit in morbis, quoniam ad faciliorem difficilioremque curationem eorum notitiam multum conferre credidit & morbos quosdam ætatis mutatione ſanari recte monuit. *Galenus in comment. ad Hippocrat.* de *humoribus* f. m. 28. cum ætatibus *humorum* quoque *migrationes* fieri docuit.

5. Et iſta quidem veteres. Recentiores autem practicos ab eo tempore, ingens iſtarum rerum obliuio cepit, a quo alienis fictionibus ab *Helmontio*, *Syluio*, *Tackenio* & ieiunæ mechanico-automaticæ pathologiæ ſtatoribus prolatis ingenti feruore inhiarunt. Quo ipſo etiam factum eſt, vt omnibus omnia quaſi communia facerent, & hæmorrhagias in primis, admodum peruerſe tractare, minus dubitarent, quia earum cauſſas, & ſecundum ætates dependentiam non perſpexerunt. *Conf. Stahlius de nouitatibus medicis in genere.* §. XV - XX.

6. De cauſſis *non-naturalibus* generatim obſeruandum, quod omnino morbis cauſſam præbere valeant, raro tamen ſub alia conditione, quam ſi ſubiecta iis abutantur, & incongruum vitæ genus concurrat.

7. *Præternaturales* eo maius periculum inuoluunt, quo nobiliores ſunt partes, quas infeſtant.

8. Cauſſæ *immateriales* quia vitæ inſtrumenta immaterialia, nimirum *motus*, maxime lædunt, turbant & peruertunt, citius ac vehementius nocere ſolent, quam *materiales*.

9. De *peccato* speciatim hic notandum, quod res e longinquo petita haud sit, si morborum caussis immaterialibus primo loco inseratur. Ethnico enim animo circa hanc doctrinam versari, & omnia mala certis tantum materiis adscribere, Medico christiano valde foret indignum.

10. In *tabula de differentiis morbor.* iam docuimus, dari *morbos motuum*, vario modo ανομαλως agentium; & supra sub *different.* denuo quædam addidimus; ex quibus palam fit, quod motus, sine quibus alias nulla morbi curatio siue autocratica, siue artificialis fuerit, absolui potest, nihilo minus grauium morborum & funestorum euentuum caussa fieri soleant; si contra ordinis, quantitatis & temporis normam peccauerint. Nec adeo mirum hoc est, licet maxime videatur paradoxon, quod ipsa medicina naturæ, seu motus conseruatorii interdum destructorii & mortiferi fiant: cum idem plane obseruare liceat in spiritalibus, veluti *S. Paulus in epist. ad Rom. cap. VII, 10. 13.* conqueritur, optimam nimirum legem, quæ ad vitam data sit, cessisse in mortem, quia peccatum se se immiscendo pessimos hosce effectus produxerit.

11. Præterea probe tenendum, naturam sub hisce quoque anomalis motibus nihilo secius eo respicere, vt corpus suum conseruet; licet veram methodum deserendo opus suum debite non absoluat. *Vid. Stahlius de erroribus naturæ medicis.*

12. Ceterum ipsi morbi aliorum morborum caussæ sæpius fieri solent; id quod pessimis consectariis suppressarum hæmorrhagiarum & febrium male curatarum exemplis demonstrari potest, quas non numquam repentinus phlegmonωdes tumor, interdum dolores articulationum, vera œdemata, hydrops & febres acutæ excipere solent. *Conf. Stahlius de morbis consequentibus. Frid. Hoffmannus de morbis ex aliis prodeuntibus. Halæ 1716.*

13. Tandem auditu ingratum, sed longe verissimum est, medicationes, imprudenter adhibitas, grauiorum morborum

rum fieri cauſſas; de quibus tamen prolixe hic commentari non licet, quia amplior campus eſt, quam vt vnius obſeruationis cancellis includi poſſit. Interim conferri merentur *Frid. Hoffmannus in diſſ. de imprudenti medicatione multorum morborum cauſſa Halæ 1715.* it. *de Medicis morborum cauſſa 1728. Nenteri theoria hominis ægroti ſect. II. cap. XIII.*

TABVLA V.
DE
PLETHORA.

I. D*EFINITIO.*

Plethora eſt ſanguinis abundantia, debitam proportionem, quæ ad quotidianum & neceſſarium vitæ vſum exquiſite requiritur, excedens, corpusque humanum ad multa morborum genera diſponens.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quamuis indicata ſanguinis copia verus morbus non ſit: merito tamen de illa in pathologia, tamquam de præcipua plurimorum morborum cauſſa, tractari debet, quia cognita cauſſa, expeditior eſſe ſolet morbi diiudicatio & medela.
2. Plethora ab auctoribus diſtinguitur in *ſimplicem* & *complicatam.*
   1) *Simplex, legitima, naturalis,* quam & *polyhæmiam* vocant, eſt
      (1) vel *ad vaſa,* quando nimirum ſanguis in corpore minus ſpongioſo ita abundat, vt vaſa turgida & diſtenta efficiat.
      (2) vel *ad habitum,* quæ in ſubiectis, vaſis minoribus præditis, partes poroſas intimius penetrat, vt inde habi-

 tus

tus ob sanguinem per cutim quasi transparentem floridus ac rubicundus reddatur.

(3) vel *ad vires*, quando viribus grauis euadit & actiones tam vitales, quam animales impeditiores reddit, cum artuum grauitate, lassitudine & torpore: & hæc quoque dici solet *vrgens*.

2) *Complicata, spuria, præternaturalis*, dicitur, in qua, præter spissitudinem, aliorum quoque humorum impuritates commixtæ obseruantur; vnde quid sit *plethora biliosa*, quid *serosa?* facile colligitur.

3. Ratione consequentium molestiarum, magis toleratur

1) *plethora* sibi *relicta*, quia statum vere morbidum non inuoluit; e contrario autem

2) *plethora commota* varias sæpe congestiones, infarctus, inflammationes & febres producit.

4. Differt plethora ab *habitu pleno, ευσαρκω*, qui frequenter quidem plethoræ sociatus deprehenditur, sed sine insigni plethora subinde occurrit.

5. Neque confundenda est plethora cum πλησμονη, quoniam hæc non humorum aut sanguinis, sed proprie ciborum bene nutrientium abundantiam & satietatem denotat. *Vid. Hippocrates lib. IV. de rat. vict. sect. III. f. 41.*

6. Quæ ceterum non nulli adferunt de plethora *vniuersali* & *particulari*, oppido sterilia sunt: quemadmodum illa plethoræ distinctio, qua in *abundantem* & *exundantem*; item ad *iustitiam* & *pondus* dispertitur, iam sub *differentiis* supra positis comprehenditur.

III. *SIGNA*

1. *Plethoræ sibi relictæ.*

1) Bonæ valetudinis & roboris præsentia.

2) Color faciei

in *sanguineis* floridus & rubicundus,

in *cholericis* & *melancholicis* vasorum iuflatione & adspectu viuidiore manifestus.

3) Ad-

3) Adpetitus optime ſibi conſtans.

4) Somnus quietus & in loco temperato profundior, quam in calido, vbi facile reddi ſolet inquietus.

5) Pulſus plerumque magnus & plenus.

6) Artuum grauitas & facilis eorum obdormitio.

7) Torpor ad motus voluntarii exercitium & promta defatigatio, cum ſenſu contuſorio, a partium fibroſarum diſtenſione; cui ſæpe peculiaris illa accedit ſenſatio in cute, quaſi ſeta pungerentur.

8) Oculorum humiditas fere continua.

9) Sudatio facilis, etiam ſub leuiore corporis motu.

10) Frigoris & æſtus ſingularis & promtus ſenſus, maxime in feminis, quæ ſæpe frigus in capite perſentiſcunt, ac ſi glaciei fruſtum vertici incumberet.

2. *Plethoræ commotæ :*

1) Plethoram ſiue per calorem atmoſphæræ, ſiue per motum voluntarium, potus ſpirituoſos aut animi pathemata commotam ſequitur ſomnus inquietus, interruptus, cum corporis crebra iactatione & in quibusdam cum pauoribus.

2. Inſomnia anxia de corporis proprii immobilitate & grauitate, de oneribus prementibus, incendiis, ſuppliciis cruentis; aut tranſitu per flumina rubra & quæ ſunt alia. De quibus ſcite iam *Galenus* monuit: quod plethoræ & ſanguinis euacuationem iſthæc indicent. *Vid. eius liber de dignotione ex inſomniis.*

3) Vertiginoſa adflictio magis, quam alias in graueſcens cum tranſitoria viſus obnubilatione & aurium tinnitu.

4) Difficilior & anheloſa reſpiratio.

5) Aeſtus & palpitatio cordis diutius continuans.

6) Quibus omnibus ſubinde efferæ accedere ſolent hæmorrhagiæ.

IV. *SVBIECTA.*

1. Iuniores magis quam ſenes, & ſexus femininus præ virili-

2. Ho-

2. Homines de temperamento ſanguineo plurimum participantes potius, quam alii.
3. Otioſi aut vitæ ſaltem ſedentariæ dediti.
4. Victu vtentes lautiori, pleno & polyhæmiæ admodum veliſi anti.
5. Illi, qui naturalium excretionum ſanguinis ſuppreſſiones patiuntur, aut artificiales negligunt.
6. Tandem & illi, qui laborioſo vitæ generi, alias adſueto, nuncium mittunt, & in otio genium demulcere ſtudent.

V. *CAVSSAE.*

1. *Procatarcticæ* cauſſæ ex iis, quæ in ſubiectorum denominatione adlata ſunt, facile perſpiciuntur.
2. *Antecedentes*
   1) *Naturales*, ſunt
      (1) *Aetas.*
         a) Quantum ad *tres* priores attinet, non temere prætermittenda eſt illa de abundantiæ ſanguinis neceſſitate obſeruatio. Nam corpus, cuius partes inde a natiuitate notabili augmento creſcere, ſecundum omnes dimenſiones extendi & ad futuros vſus aptæ firmæque reddi debent, indiget materia huic negotio idonea & conueniente, quæ aliunde ſumi nequit, niſi ex ſanguine eiusque lympha nutritia.
         b) Perficitur autem corporis incrementum perpetua partium extenſione & dilatatione, ad quam neceſſario maior ſanguinis copia requiritur, quam in præſens partium continentium capacitas exquiſite admittit, quia ſufferciendo & ſuſtentando extenſionis actus iuuari ac promoueri debet. Quantum vero quotidie pro incremento extenſum eſt, tantum ſanguine iterum expleri debet, alias ſubſequeretur extenſi collapſus, & corporis augmentum foret impeditum: vnde ineptitudo ad functiones vitales & animales per plurium annorum interuallum ſuccederet, contra naturæ ſcopum & intentionem. Et quia tribus primis ætati-

ætatibus natura nouæ indies ac vlterioris extenſionis ſtudioſa eſt, ſanguinis quoque parandi negotium quam maxime viget. Atque hinc ratio patet, cur adpetitus in iunioribus tantus ſit, vt apud quosdam in voracitatem degeneret.

(2) *Sexus*

a) *Maſculinus.* Licet in hoc corporis incrementum iam abſolutum ſit, tamen labores, quibus præ ſequiori deſtinatus eſt, requirunt, vt ſemper ſufficiens & paulo abundantior ſanguinis copia adſit, ne humorum imminutio, ſub quotidianis motibus conſumtoriis, virium debilitatem poſt ſe relinquat, & varia ſanitatis impedimenta producat.

b) *Femininus* abundantia quadam ſanguinis omnino gaudere debet, ob arduum & inſtans generationis ac nutritionis negotium, ne fœtui deſit, vnde alatur. Et quoniam temperamenti ratio in hoc ſexu generatim conſpirat, plethoram in feminis tam ad habitum quam ad vires præcipue obſeruare licet.

(3) *Temperamentum*

Sanguineum, in primis ſi purum eſt, aut reliquorum tenet principatum, admodum habile obſeruatur ad producendam & fouendam plethoram. *Conf. Phyſiologia tab. de temperamentis*; collata *diſſ. Stahlii de temperamentis phyſiologico-phyſiognomico-pathologico-mechanice enucleatis.*

2) *Non naturales.*

(1) *Cibus* & *potus.* Horum vſus ſimpliciter adcuſandus non eſt, tamquam plethoræ cauſſa; ſed immoderatus abuſus, ſeu gulæ cultus, qui per ciborum varietatem & ſaporum illecebras ſemper in nimium tendit, præcipue apud illos, qui non tam de vita alenda, quam de corpore ſaginando ſoliciti ſunt.

(2) *Motus* voluntarii *neglectus* & quietis ſomnique intemperans ſtudium, ſi victui pleniori accedant, plethoram

ad excessum vsque apud plures augere solent. Vbi præcipue hoc obseruandum, quod natura, intentione admodum prouida hic agat, dum plethoram etiam in iis auget, quorum corpora pridem formata sunt, & præter conseruationem, nouo incremento haud indigent. Quia enim ipsa vita per continuas secretiones & excretiones conseruatur, sub quibus notabilis semper humorum pars fatiscens decedit; hinc adpetitus viget & consumtarum portionum restauratio sine vllo sanitatis incommodo contingit. Quoties vero dicti motus vitales segnius exercentur, tum ob motus voluntarii intermissionem, quos tamen *natura* in hoc negotio *supponit*, toties inualescit plethora, adgrauantur vires & ipsa sanitas periclitatur.

(3) *Excernenda* consueta, si retenta fuerint, eximie plethoram adaugent, aliaque inde pendentia incommoda multiplicant, quod innumeris exemplis probari potest eorum, quibus narium hæmorrhagiæ, hæmorrhoides, menses, consueti sudores, diarrhœæ, coryzæ & anniuersarii vomitus supprimuntur; & quos vicissim retentorum molestiæ adfligunt. Hæc breuiter *Galenus* complectitur, dum in caussis plethoræ habet *superiorem vitam in otio copiosioribusque esculentis ac poculentis traductam & excretionum consuetarum retentionem. Vid. eius liber de plethora cap. I. f.m. 50.*

3. *Efficiens caussa* est prouida natura, quæ optima intentione plethoræ generationem, etiam post plene absolutum corporis incrementum, porro continuat, minime autem vt inde corpus adgrauetur & vita tot exponatur periculis, sed vt eius conseruatio, motibus vitalibus perpetranda, & voluntariis adiuuanda, expeditius fiat ac diutius continuari possit. Agit hoc principium vitale tanto promtius, quanto liberius huic negotio a pluribus annis iam adsueuit, & consuetas semel intentiones & sub his certos motus difficilius intermittere solet. Nam homo præ aliis animalibus hanc habet indolem, vt magno nisu, ingenti desiderio & pertinaci intentione id agat, expetat ac moliatur, quod iam olim sæpius ob-

obtinuit, vt pridem inculcauit *Stahlius de venæſectionis patrocinio ſect. II. cap. IV. p. 22.*

4. Ex quibus omnibus inter ſe collatis & debite expenſis, eluceſcit, quod tam in corpore augendo, quam complete formato abundantia quædam ſanguinis, ob certos fines, in promtu eſſe debet, adeoque natura erroris haud ſit adcuſanda.

5. Vnde magno conatu nihil certe egerunt, qui cum *Helmontio* plethoram negare ſuſtinuerunt. Quod enim dicant,

1) Deum nihil agere fruſtra, hoc quidem veriſſimum eſt.

2) Quando autem de natura idem adfirmant, id non abſolute & ſemper verum eſt. Naturam enim ſæpe fruſtra, hoc eſt, ſine probabili nedum neceſſario fine & vſu aliquid agere, probari poteſt exemplis

(1) *Adpetitus*, ſecundum cuius ſtimulum plerique hominum longe plus edunt, quam neceſſitas poſtulat; & ſi cibis ſimplicioribus veſci obtingeret, vix quartam eorum partem adſumerent.

(2) *Pinguedinis nimiæ.* Huius enim nullus vſus, nec vlla neceſſitas eſt, cum corpori potius magnum inde onus accedat & varia mala partim producat, partim curatu difficiliora efficiat, vt nullum ſit dubium, naturam in quibusdam ſubiectis etiam in plethoræ nimio augmento omnino fruſtra agere.

VI. *VSVS.*

Vſum habere plethoram naturalem ſub cauſſis diſtincte propoſuimus. Quantæ vero noxæ e plethora indies augeſcente corpori & ſanitati ſuccreſcant, e *tab. de differentiis morbor. ibid.* ſub morbis *quantitatis* perſpici poteſt. Quare inculcandum hic ducimus multiplicem vtilitatem, quæ in Medicum ex negotii plethorici ſolida cognitione redundare poteſt. Hac enim probe imbutus

1. Facile diiudicabit vanas opiniones eorum, qui, *Helmontio* præeunte, rhetorice magis quam vere plethoram negant & ſanguinem pro vitæ theſauro ac balſamo habent, cuius numquam ad vitium vſque poſſit dari exceſſus. Sed de contra-

 rio

rio conuincimur per ſcholæ medicæ documenta, & tot plethoricorum ſubiecta, quæ in praxi offeruntur.

2. Neutiquam ſe patietur ſeduci ab axiomate illo vano & friuolo: *ſi datur plethora, poſcit euacuationem, non venæſectionem.* Huius enim parœmiæ patroni, quam ieiuni ſint tam in vniuerſa œconomiæ animalis theoria, quam in ipſa praxi, vel ex eo colligitur, quod iam veteres agnouerint, ſudorifera pariter ac purgantia minori efficacia in corpus plethoricum agere. *Conf. Stahlii Venæſectionis patrocinium Sect. II. cap. I. Vid. etiam Galenus de Venæſect. aduerſ. Eraſiſtrat. cap. VI.*

3. Perſpicere valebit veram ætiologiam, cur multi manifeſto plethorici, in quibus ſanguinis conficiendi negotium ob temperamenti rationem & diuturnam conſuetudinem tam promte ſuccedit, ſine vllo plethoræ incommodo vitam in ſeram vſque ætatem transigant, cum alii abundantiæ moleſtias perpetuo experiantur. Prius contingit illis, qui validis motibus adſueti iisdem quotidie vacant; poſterius obſeruatur in litteratis aut artificibus lepturgis, qui omnes vitæ ſedentariæ dediti ſunt.

4. Cognoſcet, quo modo plethora conſiliis potius ſalutaribus, quam auxiliis pharmaceuticis, commode minui & plena euphoria conſeruari poſſit.

5. Porro intelliget, quod plethora, præcipue cum ſpiſſitudine complicata, non ſolum per ſe ſanitati nocere & morborum agmini vias pandere poſſit; ſed etiam alios morbos, quibus accedit, contumaciores reddat. Manifeſtat ſe huius rei veritas in illis caſibus, vbi ſpecialis quædam corruptela e corpore eliminanda eſt. Tunc enim non tam liber nec tam frequens aditus ad colatoria & ſecretoria vaſa datur; vnde neceſſe eſt, vt febriles commotiones maiori cum impetu & duratione peragi debeant, ſi natura fermentatiuas portiones, remouere & vlteriorem corruptionem præcauere velit. Hoc & vulgus in epidemica graſſatione iam animaduertit, dicens: die vollblütigen Leute werden am hefftigſten angegriffen.

6. Ex

6. Ex fluxionibus ſpontaneis ſeu hæmorrhagiis, tacite & tranquille erumpentibus, addiſcet indicationes formare, intentioni naturæ conformes. Naturam enim ſequi eamque eo ducere, quo motibus legitimis & ſecuris tendit, miniſterio medico incumbit. Vnde quam maxime quoque cauebit, ne ſalutares eiusmodi plethoræ imminutiones turbentur aut ſupprimantur.

7. Plethoram ex ſuppreſſis fluxionibus auctam & commotam maiori longe circumſpectione tractabit, quam aliam ſimplicem ebullitionem: quia motus plethoricorum orgaſtici, ſi in primis ab animi pathematibus excitati fuerint, magnis anomaliis anſam præbere, & acutas febres producere ſolent.

8. Tandem & hoc comperiet, plethoræ incommoda longe citius & certius tolli poſſe per fluxiones naturales, quam per artificiales, quæ ſi circumſpecte ſatis non inſtituantur, malum in peius vertere ſolent.

VII. *OBSERVATIONES.*

1. Cum pauci ſint plethorici, qui abundantiam ſanguinis commode tolerare poſſint; plurimi vero occurrant, quibus a plethoræ moleſtiis perpetuo vexari contingat: multum disquiri ſolet de remedio efficaci, quod plethoræ prouentum impedire & tot malis homines liberare valeat.

2. Dubitant plerique de tali remedio, propria experientia edocti, quod, etiamſi ſudorifera, purgantia & venæſectiones adhibeantur, tamen incommoda minus ceſſent, ſed in annos maiora ſumant incrementa.

3. In *Hygieine* noſtra *tab. V. p.503.* & *in conſpectu theoretico-practico tab. de plethora* diſtincte propoſuimus, quod parcior victus a *priori*, & motus laborioſi a *poſteriori* methodus ſint plethoram minuendi & præcauendi longe præſentiſſima, breuiſſima & certiſſima. *Conf. Galenus de conſuetudine cap. V.*

4. Non enim neceſſitatis res eſt, vt omnes in ſtatum plethoricum, vires grauantem & reliquo vitali negotio moleſtum, deueniant. Quamuis enim quotidie edamus, & per nouum chylum ad humores augmentum admittamus: non tamen iuſta hu-

 morum

morum proportio turbatur, si per motum sanguinis ordinarium & per corporis exercitia magis adiutum & intensum tantum humorum iterum consumitur, & in serum resoluitur, quantum ex quotidiano cibo singulis diebus in venas admissum est.

5. De veteris Germaniæ incolis constat, quod vix alios morbos nouerint, quam qui ex vulnerationibus & contusionibus ortum duxerunt. Nunc autem, immutata viuendi ratione, dudum desiit ista felicitas; iam enim non morbos, sed morborum catalogos recensere possumus. Ita ætas posterior Germaniam a barbariei contumelia quidem vindicauit, sed vna cum ciuilitate mollitiem, ignauiam & morborum agmina introduxit.

6. Plethoræ subiectis supra adnumerauimus illos, qui e laborioso vitæ genere transitum fecerunt in otiosum, quietum & saginando ventri adcommodatum. Videtur hoc adsertum quibusdam sufficienti fundamento carere, & potius statuendum esse: quod illi, qui tamdiu sub certo vitæ genere incolumes vixerint, tam confirmata sanitate gaudeant, vt roboris penu tamquam in futuros euphoriæ vsus collecta solummodo frui, & porro valentes permanere possint, licet viuendi præsens ratio a priori deflectat.

7. Sed quorum animis huiusmodi opinio insidet, illis obseruandum commendamus,

1) quod omnis mutatio e meliori in peius, qualis hæc est, e motu in otium, vere sit periculosa.

2) quod natura in laboriosis iam adsueuerit eadem proportione cibos adsumere, & sanguinem restaurare, qua antehac quotidie consumebatur. Si iam labores neglecti fuerint, eam ipsam consuetudinem tam in cibis adpetendis, quam in augendis humoribus firmiter porro obseruat: atque hinc plethora & quæ eam sequi solent grauiora oriuntur incommoda. Nemo itaque athletico habitu sub quotidianis exercitiis præditus, falso sibi blandiatur, ac si neglectis laboribus eumdem diu retenturus sit.

8. Quod

8. Quod ad remedia ſubſidiaria attinet, quibus plethoræ imminutionem intendimus, nempe ad venæſectionem & ſcarificationem, non pertinent illa ad pathologiam, ſed ad therapiam ſpecialem, vbi explicatius de illis diximus.

9. Male ceterum conſulunt plethoricis illi, qui ſecundum illud dicterium, *plethora, ſi datur, non venæſectionem, ſed catharticam euacuationem poſtulat,* curationem ſuſcipiunt. Talis enim methodus πλησμονῃ congrua eſſet, non plethoræ, vt *Hippocrates* iam docuit *lib. IV. de rat. vict.*

10. Itaque qui plethoræ negotium *perſpectum* & ſecundum ſuam originem, indolem & effectus ſolide cognitum habet, hos facile errores effugiet, & præterea ſollicitus erit, vt nihil temere & nihil ex præiudicio agat, ſed in hoc negotio naturam præeuntem, rationem ſuffragantem & experientiam confirmantem conſtanter ſequatur. *Conſ. Frid. Wilh. Kloſii diſſ. de plethora eiusque præter naturam in corpus humanum productis effectibus. Argentorati 1724. Io. Andr. Fiſcheri diſſ. de plethora multorum morborum cauſſa. Erford. 1723.*

TAB.

TABVLA VI.
DE
SPISSITVDINE SANGVINIS.

I. D*EFINITIO.*

Spiſſitudo maſſæ ſanguineæ eſt iuſto craſſior illius conſiſtentia, quæ a plethoræ abundantis vitio & motuum defectu plerumque originem ducit, ac variorum morborum cauſſam conſtituit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Ratione *quantitatis* ſpiſſitudo vel
   1) *vniuerſalis* eſt, quando vniuerſa humorum maſſa in toto corpore debitam fluxilitatem amiſit & ſpiſſeſcentia laborat.
   2) *particularis*, quæ in certis tantum locis obſeruatur, v. g. in vena portæ & viſceribus cum illa connexis, quemadmodum in hypochondriacis & hyſtericis id frequenter occurrit.
2. Ratione *qualitatis* ſeu indolis
   1) *Simplex* & pura dicitur ea ſpiſſitudo, quæ a dyſcraſia & ſpecificis impuritatibus libera eſt.
   2) *complicata* autem ſpiſſitudo, quæ ſpeciali inquinamento ſiue venereo, ſiue ſcorbutico, ſiue alii maligno iuncta eſt. Non vero de hac, ſed de illa in præſenti agendum incumbit.
3. Ratione *durationis* eſt, vel
   1) *incipiens* & correctionem facile admittens, vel
   2) *diutius adfiigens* & altius radicata, quæ continuatam medicationem & perenne motuum exercitium efflagitat.

III. *SIGNA.*

Sunt maximam partem eadem, quæ in plethora ſe offerunt; in primis

primis autem obſeruantur in illis, qui ſanguinis ſpiſſitudine laborant, nempe

1. Animus anxius & ad agendum torpidus, abiectus & citra cauſſas morales externas meticuloſus & infractus. Hinc apud practicos ſolenne eſt dicterium: ſchweres Blut, ſchwerer Muth.
2. Grauitas artuum & totius corporis; vnde laſſitudo ſine præuio motuum exercitio.
3. Reſpiratio impeditior & ſub motu leuiore auguſtationis ſenſus circa præcordia cordisque palpitatio.
4. Somnus anxius, parum reficiens & terrificis inſomniis ſtipatus.
5. Crebræ pulſus & motus tonici alterationes, a quibus deinde caloris & coloris mutationes oriuntur, quæ corporis habitum modo ſtrictiorem & palleſcentem, modo magis turgidum & coloratum reddunt.
6. Secretionum & excretionum tardior ſucceſſus.
7. Sanguis per venæ ſectionem aut ſcarificationem eductus, reſpectu coloris, nigricat, reſpectu autem conſiſtentiæ admodum craſſus firmiterque cohærens eſt: vnde nec feroſam portionem tam cito dimittit, & ſæpe e vena ſecta fluere recuſat.

IV. *SVBIECTA.*

1. Ratione *ætatis:*
   1) Senes ordinarie præ iunioribus. Vid. *Stahlii differt. de ſenum adfectibus* §. XXV.
   2) Iuniores tamen, quibus maturius hæmorrhagiæ naturales ſuppreſſæ ſunt, aut qui artificiales depletiones neglexerunt, ſæpe in eum delabuntur ſtatum, vt ratione ſpiſſitudinis humorum longe deterioris eſſe ſoleant conditionis, quam ipſi ſenes.
2. Ratione *ſexus*

   Feminæ præ viris, & in illis præcipue, quæ ſeſſili opera ſuos labores perficiunt, aut plane otioſæ ſunt, quod apud illas obſerues, quæ de quotidiano victu numquam eſſe debent ſollicitæ.

3. Ratione *temperamenti:*

Temperamentum melancholicum & ſanguineo-melancholicum magis ſpiſſitudini fauent, quam cholericum & ſanguineo-cholericum.

4. Ratione *vitæ generis:*

1) generatim illi, quibus viuendi ratio otioſa aut vegetiorum motuum expers eſt, cuius aſſiduus comes plethora eſſe ſolet.

2) Speciatim litterati, artifices & opifices, qui ſedendo artis penſa abſoluunt.

5. Ratione *climatum:*

Illi, qui ſeptentrionalia incolunt, magis diſpoſiti ſunt ad humorum ſpiſſitudinem, quam qui in meridionalibus commorantur, tam ob aëris & diætæ, quam corporis & temperamenti rationem.

V. *CAVSSAE.*

1. *Cauſſa primaria* eſt abundantia ſanguinis; licet optimi, tamen ad ſpisſitudinem valde proni. Huius enim excedens in corpore quantitas motus proportionem lædit, ſpeciatim

1) *circulatio* tam frequenti circuitu abſolui nequit, cum maior quantitas tardius, minor autem citius circumagi valeat. Vnde

2) *energia* impulſus manifeſto læditur, prægrauatur & infringitur. Nam ſublata proportione humorum ad motus, aufertur quoque debitus mouendi vigor.

3) *Viæ* & *meatus* nimia oppletione ſemet ipſos offerciunt & quaſi obſtipant, ac neceſſariæ procedendi facilitati nouum impedimentum obiiciunt. Atque hinc

4) maior in dies motus progresſiui torpor inualeſcit; humorum fluxilitas perit; ſecretionum & excretionum ſucceſſus fit impeditior, ſuperfluorum redundantia, iuſtæ craſeos immutatio & ipſa tandem ſpisſitudo vera ſubnaſcitur.

2. *Cauſſæ ſecundariæ* duæ ſunt, quæ culpa voluntatis humanæ, rectius non inſtructæ, aditum inueniunt:

1) Eſcu-

1) Eſculentorum largior ingeſtio & potus diluentis minus proportionata adſumtio.

2) inſufficiens motus voluntarii exercitium, aut omnimoda neglectio, Quantum vero progresſiuum motum iuuet voluntarius, qui attenuatorius, transpulſorius & per arctos fibrarum poros transpreſſorius eſt, in *Hygieine noſtra* diximus. *Conf. Stahlius de proportione humorum ad motus* §. *XIV.* & *diſſ. eiusd. de Viribus* §. *IX.*

3. *Cauſſæ procatarcticæ* ſi iam recenſitis accedunt, ſpisſitudini maius incrementum addendo ad altius radicandum inſeruiunt. Tales autem ſunt

1) Animi pathemata, ſpeciatim triſtitia, metus, terror: de quibus vid. *Stahlius de paſſionibus animi corpus humanum varie alterantibus.*

2) Diæta ſicca & craſſa, acidorum & ſpiritus vini abuſus, qui in primis humores reddit lentos; iisque coagulum inducit; cuius rei teſtimonium luculentum ſanguis e ſecta vena profluens ſuppeditat. Nam ſtrenui ſpiritus vini potatores cruorem ſpiſſum, tenacem & quodammodo albicantem emittunt.

3) Refrigeratio immodica, ſiue per aërem imprudentius admiſſum, ſiue per frigidorum ingurgitationes facta, corpore inprimis vndique calente.

4) Sudores nimii ſedentariorum, per quos portionis diluentis aquoſo-ſeroſæ inſignis iactura fieri & ſpisſitudo conſequi ſolet. Laborioſi autem per copioſum potum hanc iacturam compenſant.

5) Sanguis hæmorrhoidalis & menſtruus, præter naturam retentus. *Conf. ſupra ſubiecta.*

VI. *VSVS.*

1. Ipſa omnino ſpisſitudo nullum habere poteſt vſum, quia tot malorum fomes eſt; ſed penitior cauſſarum cognitio eo maiorem in omni praxi adferet vtilitatem, quo nocentior earum eſſe ſolet ignorantia.

2. Præcipuum huius doctrinæ vſum *Stahlius* ponit in eo, vt probe cognoſcatur, veras & communes cauſſas eſſe illas, qua-

rum ſupra iam mentio facta eſt ſub *cauſſis* n. 1. & 2. non vero alias quasuis aliunde adductas; quoniam eædem quotidie in ſubiectis occurrunt; quæ ſpisſitudine adfecta obſeruantur. *Conf. Stahlii diſſ. de proportione humorum ad motus* §. *XIV.*

3. Aliæ e contrario cauſſæ, quas *occaſionalium* nomine recenſuimus, minoris ſunt efficaciæ per ſe, & ſolæ tantummodo agentes: at vbi efficaciores iam adfligunt, maius omnino pondus addere valent. Videmus enim plures animi mœrore adfectos, terroribus expoſitos, diæta vili vtentes, refrigerationibus corpora ſæpius exponentes, nimium ſudantes, ſed citra inſequens ſpisſitudinis vitium, quia omnes hos errores alio emendant modo, atque metuendam noxam motibus plerumque validis tuto auertunt.

4. Quia præterea cauſſam *primariam* eſſe diximus plethoram; clarum ſatis eſt, ſpisſitudinem certo præcaueri poſſe, ſi ipſius plethoræ inhibeatur prouentus, omnesque præcidantur occaſiones, quæ ad illius nutrimentum & augmentum aliquid conferunt.

5. Porro his edocemur, corporis motum longe quidem efficacisſimum eſſe ſpisſitudinis remedium, circumſpecte tamen adplicandum. Qua de re *vid. Conſpect. med. theoretico-pract. tab. III. obſ.*

6. Denique his causſis rite penſitatis agnoſcimus, ſpisſitudinem nequaquam ſubnaſci e vulgari & erronee ſuppoſita acrimonia. Acria enim plerumque penetrant & reſoluunt; vbi autem aliquando acrimonia cum ſpisſitudine concurſat, ibi potius illius effectus eſt etiam cauſſa.

VII. *OBSERVATIONES.*

1. Quibus *Tackenianum* placitum, vtut ferme exoletum, hodienum adhuc placet, ſecundum quod omnes morbi ex acido quodam ſpecifico & ſalinis potentiis, ad morbos excitandos aptis, deriuantur; illi & ſpiſſitudinem ſanguinis inde pullulare opinantur, iudicantes, abundantiorem acrimoniæ prouentum in corpore humano alium effectum edere haud poſſe, quam inſpiſſantem & coagulantem.

2. Ve-

2. Verum enim vero, vti primum fundamentum, cui *Tackenius*, eiusque hyperaſpiſtes *Syluius*, theoriam falſam ſecure ſuperſtruxerunt, friuolum maximeque lubricum eſt: ita vtriusque dogmata tot laborant difficultatibus, vt ſolis inuentoribus relinquenda eſſe, pridem eruditi ſtatuerint; quia nec commode conciliare nedum demonſtrare eadem valuerunt; cum ſalium contrarius effectus quibuslibet ob oculos verſetur.

3. Fundamentum autem illius hypotheſeos locus quidam *Hippocratis* præbuit, qui, ſi quisquam alius, profecto valde obſcurus eſt. Dicit enim ineſſe homini amarum & ſalſum & dulce & acidum & acerbum & inſipidum atque mille alia, quæ pro copia & viribus varias habeant facultates. Et hæc quidem mixtione & mutua inter ſe contemperatione neque cerni poſſe, neque moleſtia quemquam adficere. At vbi horum quidpiam ſecretum fuerit, & per ſe exſtiterit, tunc & conſpicuum fieri & hominem moleſtia adficere. *Vid. lib. de medic. priſc. Sect. I. ſ. m. 14.*

4. Si iam ſecretionem intra corpus factam intelligit; falſum eſt, quod ſecretum, v. g dulcis chylus, amara bilis, ſalſa vrina &c. poſt ſui ſecretionem conſpicua fiant, quia per notabilem moram adhuc in corpore retineri poſſunt, licet pridem ſecreta. Immo potius *non ſecreta* per effectus fieri poſſunt conſpicua; quod œdemata & icterus clare euincunt. Si autem per verbum ἀποκριθῃ, quo in textu vtitur *Cous*, materiarum ſapidarum excretionem & extra corpus eliminationem putat, iterum ſibi contradicit. Nam excretum & e corpore reiectum, nullo modo illud lædere & moleſtia adficere poteſt; quemadmodum hoſtis abſens nocere non ſolet. Atque ex his, pericopes huius perplexæ obſcuritas ſatis ſuperque cognoſci poteſt, quæ proinde indigna eſt, vt ad nouam pathologiam acidam & ſalſam procudendam adlegetur & fundamenti loco ſubſternatur. Ceterum verum eſt, quod peccantes qualitates in *mixtione* tantum non noceant, quantum quidem in *diſſolutione* ſeu *ſecretione*, generatim ſumta.

5. Non autem prolixius vrgebimus difficultates, quæ hoc *Tackenio-Syluianum* placitum porro premunt, quia manifesto laborat generalitate *subiecti*, *temporis*, *loci*, *præiudicio experientiæ* & quæ sunt huius generis plura, de quibus *vid. Stahlius de pathologia falsa.*

6. Quod vero spissitudo plerumque mater quasi sit acrimoniæ, vti reliquarum impuritatum, probari luculenter potest

1) *generatim* per deductionem sub *caussis* suppeditatam. Nam motus progressiui segnities, quæ ab abundantia & humorum spissitudine dependet, magnum impedimentum adfert vniuerso secretionum negotio; quo demum languente etiam excretionum successus valde retardatur. Hinc serum salsum & acre, sulphureis particulis fœtum, halituosum, orgasticum, magnam partem retinetur, & variarum corruptionum in humoribus caussa exsistit.

2) *speciatim* per scorbutum; in quo spissitudo præcedit, & hanc grumosam sanguinis coagulationem sequitur, semiputrida corruptio. Hanc dum natura corrigere adnititur, motus excitat vehementiores; & sub his motibus tensoriis, pressoriis, arthritico-spasticis, contra hoc malum institutis, motus intestinus augeri & materiæ eiusmodi sulphureo-salinæ acres largiter generari solent, vti in *physiologia* demonstrauimus.

7. Quot ceterum incommoda immo & grauiores morbi ex humorum spissitudine prouenire soleant, id ως εν συνοψει cognosci quidem potest e *tab. de differentiis morborum*, vbi qualitatis morbos sigillatim enumerauimus. Hic vero in tironum gratiam generatim monere sufficiet, quod a spissidine, tamquam a caussa materiali, oriantur

1) suppressiones depletionum sanguinis naturales,

2) multarum impuritatum coaceruationes,

3) malum hypochondriaco-hystericum & polymorpha illa incommoda, ab eadem caussa oriunda.

4) Variæ

4) Variæ congeſtiones, ſtagnationes, ſtaſes, inflammationes, corruptiones, infarctus & læſiones viſcerum chronicæ, quibus diſcutiendis & auferendis, variis motibus natura vtitur, conſtrictoriis & propreſſoriis; vnde

5) tot motus tonici exacerbationes & ſpaſmorum genera, immo ſæpe conuulſiones.

6) Melancholia hypochondriaca & hyſterica & non raro ipſa mania.

8. Spiſſitudo præterea vniuerſalis difficilius longe curationi auſcultat, quam illa, quæ nuper circa quædam viſcera ſuborta eſt; ſi inprimis temperamenti ratio conſpirat & vitæ genus illam promouet.

9. Subito autem per repentinas corporis refrigerationes inducta, fieri ſolet lethalis; quemadmodum eius exemplum memoratu dignum *Nenterus* attulit *in pathologia p. 80.* Nec facile alium, quam funeſtum euentum ſortitur illud ſpiſſitudinis vitium, quod philtris & venenis originem debet.

10. Neque prætereundum, quod ſpiſſitudinem vix auferre liceat, ſi humorum quantitas prius non imminuta fuerit. Nam ad ſpiſſitudinem feliciter reſoluendam, liberior requiritur progreſſiuus motus; qui obtineri nequit, niſi ſpatio ad mouendum maiori, in vaſis antea nimium repletis, conceſſo, & turgeſcentia eorum ſublata: quod ipſum plus adferet commodi, quam ſalium volatilium ingens quantitas deglutita. *Conf. Fr. Hoffmanni exercitatio acroamatica de acidi & viſcidi inſufficientia cap. V. p. 21. cap. XII. p. 66.*

11. Porro obſeruandum, quod inualeſcente licet ſpiſſitudine, veræ tamen vaſorum ſanguiferorum obſtructiones longe rariores ſint, quam quidem vulgo creditur. Quod vero tam difficile etiam in minoribus vaſis contingant, id motus perpetuo reſiſtentes efficiunt. *Conf. Stahlius in diſſ. de obſtructione vaſorum ſanguiferorum* §. *VIII XI.* qui ſolide §. L. inculcat, quod illa mala, quæ alii a paſſiua obſtructione deducant,

cant, potius ſic dictæ regurgitationi, ſeu curate loquendo, ſanguinis a maioribus vaſis verſus minima *reſtrictioni* attribuenda ſint.

12. De curatione tandem velut in tranſitu generatim hoc notamus, quod illa plerumque opinione ſoleat eſſe impeditior. Vti enim talia ſubiecta in moralibus tam ad agendum, quam in agendo, trepida, timida, turbulenta eſſe & præpoſtero impetu aut tergiuerſatione negotium adgredi obſeruantur: ita & in vitalibus eundem morem ſeruat natura, & hoc quidem eo certius, quo maior eſſe ſolet labor obiectus, breuior opportunitas agendi, præſentius periculum & incertior totius conatus exitus. *Conf. Stahlii theoria p. 645.*

TAB.

TABVLA VII.
DE
CACOCHYMIA.

I. DEFINITIO.

Cacochymia est malus humorum status, seu massae sanguineae & debitae eiusdem craseos per varias impuritates deprauatio, a suppressis potissimum excretionibus originem ducens.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Differunt auctores in *genere* ponendo. Qui *Galenum* sequuntur *in lib. de plethora cap. XI.* & cacochymiam prauorum humorum *copiam* esse putant, non plus rationis habent, quam qui contrarium adfirmant; quod nimirum adficiendi modus in cacochymia non dependeat ab ipsa abundantia, sed a vitiosa qualitate.
2. Cacochymia, *stricte* sumta, eam denotat sanguinis *crasin*, cui particulae heterogeneae, sulphureo-salino-mucosae copiosius intermixtae sunt. In *latiori* autem significatu, praeter dyscrasiam mixtionis, *consistentiae* quoque vel iusto spissioris, vel tenuioris vitium simul comprehendit.
3. Ratione *quantitatis* est vel
   1) *vniuersalis*, quae vniuersam sanguinis massam foedat; vel
   2) *particularis*, quae certam corporis regionem aut peculiare viscus occupat. Hinc passim legitur de cacochymia cerebri, pulmonum, renum, vteri.
4. *Ratione indolis*
   1) *generalioris:*
      (1) *Simplex* dicitur illa, quae alii morbo sociata non est, qualis tamen rarius obseruatur.
      (2) *Composita* seu *complicata*, quae cum aliis morbis coniuncta occurrit; e. g. si cacochymicus simul sit hypochondriacus, aut vexetur spasmis & plethorae vitio.

2) *specialioris:*

(1) *Benigna* & quidem

a) *Salsa,* qualem obseruamus in scabie.

b) *aquoso*-serosa, in leucophlegmatia, anasarca, hydrope.

c) *mucosa* in subiectis phlegmaticis, pueris & senibus.

d) *biliosa,* in ictero.

(2) *Maligna,* seu vt aliis placet, *putrida,* qualis in leprosis & venerea lue infectis manifesta est.

5. Cum in cacochymia attendatur vitium *craseos* in sanguine, tamquam illius proprium: tum facile erit, eam a *spissitudine* distinguere, vtpote in qua *consistentiæ* vitium in primis manifestum est.

6. A *Cachexia,* cum qua omnino adfinitatem habet, in eo differt cacochymia, quod in hac partes magis fluidæ, in illa vero tam fluidæ quam solidæ adficiantur.

7. Præterea distinguenda est *impuritas* sanguinis cacochymici a vera eius *corruptione,* quæ per varias se prodit exulcerationes, de quibus dicetur in sequentibus.

8. Quæ ceterum alii adferunt de cacochymia *primæ, secundæ* & *tertiæ coctionis,* illis fusius exponendis hic merito supersedemus.

III. *SIGNA.*

1. Adpetitus læsio.
2. Somnus interruptus.
3. Habitus corporis pallidus, tumidus & subinde liuescentia conspicuus.
4. Secretionum & excretionum impeditus successus, in primis autem, sudoris & aluinæ eiectionis.
5. Vrina pallida, & non raro turbida.
6. Lassitudo in toto corpore quasi vlcerosa, vt *Ioubertus* tradit in *Isagoge methodi therapeutices f. 410.*
7. Præter alia incommoda, expulsiones, obseruante *Stahlio,* vlcerosæ, subtiles, acres & serpiginosæ.
8. Animi languor & virium imminutio.

IV. *SVB-*

IV. *SVBIECTA.*

1. Homines potiſſimum deſides & otioſi.
2. Spiſſitudine iam adfecti.
3. Diæta craſſa & vili vtentes.
4. Variarum excretionum ſuppreſſiones paſſi.
5. Cum perſonis ſcabie aut lue venerea infectis multum commercii habentes.

V. *CAVSSAE.*

1. Cauſſæ materiales antecedentes & proximæ e ſubiectorum recenſione tam clare patent, vt ferme ſuperfluum videatur, plura de eodem argumento hic commentari.
2. Interim hoc notaſſe iuuabit, quod fictiones illæ de tot ſalium prouentu in corpore humano, nihil minus, quam veras cacochymiæ cauſſas conſtituant; cum illa *Hippocratis* verba, quibus pathologia falſa innititur, reuera in non ſatis clare intellectis reputanda ſint, quidquid etiam viri docti commententur. *Vid.* quæ *in tab. de ſpiſſitudine* de hac infelici phantaſia, vt *Stahlius* eam vocat, iam monuimus.
3. Et ne quid huius ænigmatis ſalini in animis diſcentium reliquum maneat, omnibus conſiderandum proponimus pauperiores de plebe, qui tali victu vtuntur, qui ſalium *Tackenianorum* geneſi, ſi quidquam aliud, admodum fauet: ſed tantum abeſt, vt illi in magno gradu cacochymici ſint, vt potius conſtantiori valetudine vtantur, quam hi ipſi, qui ſalina quam maxime auerſantur.
4. Quod ſi autem de verioribus diſquirendum ſit cauſſis; hoc probe notandum tironibus eſt: plethoram etiam in hoc malo, vti in pluribus *qualitatis morbis*, ſolidum & primum fundamentum ponere. Facilis enim eſt abundantium humorum degeneratio in ſpiſſitudinem & ex hac in veram cacochymiam prolapſus.
5. Cum præterea vitæ otioſæ & plethoræ conſectaria in ſuperioribus tabulis perſpicue iam tradita ſint; eadem, licet huc quoque pertinentia, non repetemus: id ſolum addituri, quod proportionis tam humorum ad motus, quam motuum

ad humores læsio *proximam* cacochymiæ caussam constituat. Hac enim obtinente, nulla secretio debite perpetratur, & excretiones quoque languent. Vnde fit, vt impuritates quæuis retineantur, & vniuersam crasin conspurcent atque lædant.

6. Suboluit hoc pridem quibusdam Medicorum, qui aperte confessi sunt, caussam efficientem genericam omnium cacochymiarum esse, quod secernenda naturalia debito tempore, modo & quantitate non secernantur a massa sanguinea. *Vid. Iac. Pancr. Brunonis dogmata medicinæ generalia. p. 185.*

VI. *VSVS.*

1. Ex cacochymiæ pertractatione, si in primis subiecta probe considerentur, id præcipue vtilitatis in Medicum redundat, vt certissimus esse possit, cacochymiam re ipsa non esse productum fictæ salsedinis, sed prægressarum anomaliarum in vitalibus noxium consectarium.

2. Quo generatim cognito hoc malum per caussarum verarum sublationem curabit, maximeque rationem habebit consuetarum alias hæmorrhagiarum, earumque imminutionis aut suppressionis. Nec insuper habebit euacuationes artificiales, antea adhibitas & postmodum neglectas. Pensitabit porro diligentius ætatem, vitæ genus & quidquid ad cacochymiæ malum conferre aliquid potest.

3. Atque ita conuenientissimas formabit indicationes, quarum fructum, si prudenter & tempestiue easdem adplicauerit, in ipsa curatione videbit longe vberrimum.

4. Religioni contra sibi ducet, *salibus volatilibus* malum oppugnare, quia grauiores noxas certissime inferunt. *Conf. F. Hoffmanni exercit. de acido & viscido cap. V.* vbi noxam volatilium aliquot casibus confirmat.

5. Posthabita igitur salsa tam pathologia, quam therapia, in diiudicanda & percuranda cacochymia multo felicius aget, quam si vtriusque chimæras praxi intulerit, & *Andabatarum* more cum deprauatis humoribus dimicauerit.

6. Profecto enim vani & scopum therapeuticum minus attingentes

gentes sunt illi conatus, qui præiudicio creditæ salsedinis acti, quiduis potius solent tentare, quam in cacochymiæ curatione depletionum sanguinis & salutarium secretionum ac excretionum sollicite promouendarum rationem habere; subiectorum disidiam in laborem vertere & vicariis euacuationibus artificialibus, naturales supplere.

VII. *OBSERVATIONES.*

1. Cacochymiæ in foro medico varia fuit fortuna. Nam *Helmontius* eiusque admiratores eo processerunt audaciæ, vt cacochymiæ exsistentiam plane negarent; sed perperam: quod enim rarius occurrit, id minime videtur negandum. Aliis contra tutissimum quasi ignorantiæ enatum fuit asylum. Si enim, quid ægrum male habeat, diserte definire non valemus, neque caussam mali vllatenus perspicere possumus, ad cacochymiæ, maxime scorbuticæ, nomen confugimus.

2. Tam dubiam & perplexam reddiderunt spissitudinis & cacochymiæ pathologiam! Sed vtinam latius se non diffunderent, neque ad alios morbos adplicarentur erronei hi conceptus. A quo enim in materiis morborum vnice defixi hærere cœperunt Medici, nec motus materiæ oppositos pro dignitate considerarunt, varia in theoriam medicam introducta sunt monstra salina, sulphurea, mercurialia, verminosa, astralia, spirituosa.

3. Varie quidem se vertunt & obiectam ignorantiam amoliri student, interserentes litem esse theoreticam, quæ nihil in recessu habeat, si modo restituatur æger. Verum enim vero, sicut eiusmodi falsis hypothesibus falsæ quoque indicationes & indicata plerumque superstruuntur: ita natura cum duplici hoste, cum morbo scilicet & incongruo medicamine, certare debet, & non raro sub peruersis eiusmodi inuentionibus succumbere cogitur.

4. De expulsionibus vlcerosis, acribus, erysipelatodeis & furunculis spontaneis, quarum mentio sub *signis* iam facta est, hoc porro obseruandum, quod vulgo vniuersalioris cacochymiæ producta credantur, cum tamen non nisi *enitentium*

excretionum, & in primis ſanguinearum, effectus ſint, aut reliquiæ; vt pridem obſeruauit *Stahlius in diſſ. de erroribus practicis cap. V. p. 30.*

5. Et hæc ipſa obſeruatio non plane noua, ſed perantiqua eſt. Obſeruarunt enim veteres, quod cacochymicis ſpeciatim interdum aliquid internorum viſcerum exulceretur; potiſſimum tamen cutis, quia in hanc excrementa, in reliquo corporis habitu collecta, a natura expellantur. Vnde cancri, phagedænæ ſerpentes, erodentes, carbunculi & vlcera chironia & thelephia vocata, oriri ſoleant. *Vid. Galenus lib. III. de temperamentis cap. III. f. m. 22.*

6. Cacochymia præterea vniuerſalis, & cum aliis morbis minus complicata, quando occurrit, facilioris ac certioris curationis ſpem relinquit, quam particularis & cum nobilioris viſceris labe coniuncta; quæ vti frequentior eſt: ita curatu quoque obſeruatur difficilior.

7. Plura ceterum, quæ obſeruatu quidem digna eſſent, commemorare hic intermittimus; partim quia in *Conſpectu noſt. theoretico-pract. tab. IV. de cacochymia*; partim etiam in *tabulis præced. de plethora* & *ſpiſſitudine* iam iam communicauimus.

TAB.

TABVLA VIII.
DE
HAEMORRHAGIIS NATVRALIBVS.

I. D*EFINITIO.*

Hæmorrhagia naturalis eſt principii agentis negotium vitale, quo ſanguinem ſincerum, & plerumque vere abundantem, per varia diuerſarum corporis regionum loca euacuat; non quidem ob prægreſſam violentiam externam, ſed ob internas directiones & tacitas commotiones, eo fine ſuſceptas, vt plethora minui, motus progreſſiuus expeditior reddi, & plura mala præcaueri poſſint.

II. *DIFFERENTIA.*

Ex hæmorrhagiis, variis reſpectibus conſideratis, variæ naſcuntur differentiæ. Ita occurrunt

1. *Naturales,* quæ & *actiuæ* adpellantur; hoc nominis inde ferunt, non quod de hominis natura ac eſſentia ſint; ſed quod natura illis, tamquam adæquato remedio vtatur, moleſtam humorum abundantiam ſubtrahendi & ſanitatem conſeruandi. Si naturales eſſent priore ſenſu; tum omnes homines, cuiuscumque ſexus & ætatis, hæmorrhagias paterentur; quod tamen aliter fieri per experientiam nouimus. Harum aliæ ſunt

   1) *ordinariæ,* quæ per conſueta excretoria & viam quaſi ordinariam fluunt, vt ſunt *nares, vterus.*

   2) *extraordinariæ,* quæ per vias prorſus inſolitas prorumpunt, quemadmodum ex obſeruatiouum ſcriptoribus conſtat, quod notatu dignæ hæmorrhagiæ ſpontaneæ acciderint per oculos, palatum, aures, gingiuas, brachium, vmbilicum, ſuras, digitos pedis & vniuerſam cutem, vt in

in ſudore ſanguineo tam particulari, quam vniuerſali ſolet obtingere.

2. *Præternaturales* ſeu *paſſiuæ* hæmorrhagiæ habentur illi ſanguinis fluxus, qui a cauſſis externis, quæ violentiam inuoluunt, ſuſcitantur. Atque ita clarum eſt, omnes quoque hæmorrhagias, arte productas, ſub his comprehendi. *Conf. tab. noſtr. chirurgic.*

3. *Reſpectu ætatum* ita differunt, vt ſanguinem excernant
   1) *Iuniores* per nares.
   2) *Aetas media* per pulmones.
   3) *Prouectiores* per hæmorrhoides, ventriculum, renes & veſicam. Quo ipſo differentia ſecundum varia excretoria ſimul indicata eſt.

4. *Reſpectu ſexus*
   1) *ſexui* feminino propria ſunt: menſtrua ſanguinis per vterum excretio, lochia & aliæ vteri hæmorrhagiæ. Quamuis non deſint ſubiecta, quæ etiam alias experiantur hæmorrhagias, narium ſcilicet, hæmoptyſin, vomitum cruentum, mictum cruentum, hæmorrhoides & varicum manationem.
   2) *Maſculino* interim magis familiares ſunt hæmorrhagia narium, hæmoptyſis, hæmorrhoides, mictus cruentus. Rarius patiuntur vomitum cruentum aut varices manantes.

5. *Ratione temporis* aliæ ſunt
   1) *periodicæ*, vt menſes & in quibusdam hæmorrhoides aut narium hæmorrhagiæ. Vt hæmoptyſeos menſtruæ exempla in quibusdam feminis, præcipue grauidis, ſigillatim non recenſeamus.
   2) *vagæ*, vt plerumque narium hæmorrhagiæ & apud plures hæmorrhoidum fluxiones eſſe obſeruantur.

6. *Ratione indolis*, ex *nouem* hæmorrhagiarum ſpeciebus
   1) *Salutares* & neutiquam vt morbi conſiderandæ ſunt *quatuor*, nempe
      (1) *Hæmorrhagia narium*, ſi congrua ætate, debita quantitate & cum euphoria fluat. Si vero

a) ni-

a) nimio impetu aut nimis laborioſo molimine prorumpit,
b) iuſtam menſuram excedit, & virium iacturam infert,
c) in acutis parce & magis ſymptomatice quam critice fluit, aut
d) maturius ſupprimitur, tunc morbis iure meritoque accenſeri ſolet.

(2) *Hæmorrhoides*, ſufficienter & quantum licet periodice fluentes: quæ tamen ſi
a) nimiæ ſint, vel
b) in fluxum hepaticum, vel
c) hæmorrhoides albas, aut
d) cæcas degenerent, aut
e) plane deficiant, ſalutares dici nequeunt.

(3) *Menſes*, criticam periodum ſeruantes & debita quantitate profluentes, feminino ſexui ſemper conducunt, & ad ſanitatis conſeruationem plurimum conferunt; ſed
a) exceſſus præternaturalis,
b) eruptio dolorifica,
c) emanſio,
d) obſtructio, retentio, præmatura ceſſatio,
e) decoloratio, ob vere morboſam indolem, vt morbi conſiderari debent.

(4) *Lochia*, partum excipientia & legitime fluentia, puerperarum ſanitati optime proſpicuunt. At
a) nimia,
b) imminuta &
c) præmature ſuppreſſa ad præternaturalium pathematum claſſem referri omnino debent. De ſingulis autem *vid. tab. ſpecial. in conſpectu noſtr. pract.*

2) *Minus ſalutares*, & ob grauiora conſectaria magis noxiæ habentur *quinque* ſequentes:
(1) *Hæmoptyſis*
(2) *Vomitus cruentus*
(3) *Mictus cruentus*

(4) *Hæmorrhagiæ vteri* largiores,

a) abortum vel præcedentes vel ſubſequentes,

b) poſt legitimam menſium ceſſationem erumpentes.

(5) *Varices manantes* tam virorum quam feminarum; de quibus *Conf. Stahlii theoria p. 766.*

3) Hæ ergo ſunt differentiæ *eſſentiales;* quæ adhuc porro *accidentales* conſtitui poſſent, ſunt illæ, quæ a conſuetudine indiuiduali pendent, quas curioſius recenſere ſuperfluum ducimus.

III. *SIGNA HAEMORRHAGIARVM.*

A. *Generatim.*

1. Hæmorrhagia *naturalis*, ab internis cauſſis oriunda, ſine vllis exquiſite ſenſibilibus commotionibus nedum impetu aut tumultu, ſed tacite & tranquille plerumque ſuccedit.

2. Si tamen aliquis ſenſus præcedit, aut concurrit, conſiſtit ille potiſſimum in quadam tenſione circa loca illa, per quæ eruptio fieri obſeruatur, vnde maior ſenſim diſtenſio, dolorem producens.

3. Propius ante eruptionem in conſtitutione corporis, ad hæmorrhagias idonea, peculiaris quædam ſentitur grauitas fatigans & laſſitudo, impotentiam quamdam mouendi inuoluens.

4. Habitus corporis externus, circa illa loca inprimis, in quibus ſtricturæ tonicæ, ſanguinem ad excretionem propius dirigentes fiunt, pallidus & extenuatus adparet.

5. Sicubi autem plethora vrgens fuerit, eruptio non ſolum difficilius contingit, ſed dolores quoque pungentes, lancinantes adfligunt in illa regione, in qua natura ſanguinis depletionem intendit.

6. Excretiones quotidianæ ac ordinariæ impeditius ſuccedunt, quamdiu natura ſanguinis imminutiones molitur.

7. Quamprimum vero euacuatio ſufficiens ſecuta eſt, quæuis moleſtiæ dolorificæ ceſſant, & ſudoris, vrinæ ac alui excretiones cum euphoria vigent.

B. *Spe-*

B. *Speciatim*

Hæmorrhagiæ narium. Hæc quia tacite & inopinato contingit, quemadmodum in multis ſolet, peculiaria ſigna Medicis obſeruanda vix relinquit: vbi vero paulo impeditius ſuccedit, pluribus ſignis manifeſta fit. Vnde

1. *circa caput* obſeruantur
   1) congeſtiones ſanguinis, ſpeciatim verſus alterutrum capitis latus.
   2) vaſorum colli & temporum inflatio.
   3) ceruicis dolor.
   4) facies turgida & genarum rubore conſpicua.
   5) oculorum prominentia, ſiccitas & rubedo.
   6) aurium ſonitus & ſibilus.
   7) dolor capitis grauatiuus.
   8) mentis ſubinde vacillatio.
   9) vertigo & adparens veluti ante oculos ſcintillatio.
   10) pruritus narium, quem mox excipere ſolet ſanguinis proruptio, ſæpe etiam ſine ſcalptione
   11) Inſomnia varia, de quibus *vid. tab. de plethora.*
2. *In partibus remotis* ob tonum magis auctum
   1) tenſio quædam in hypochondriis & in primis dextro.
   2) ſudoris ſuppreſſio.
   3) vrinæ imminutio & tenuitas.
   4) adſtrictio alui.
   5) ſenſus inferiorum partium ad tactum frigidulus.

Hæmoptyſeos

1. Congeſtio ſanguinis ad pectus vberior.
2. Coarctatio thoracis & moleſtus ſenſus ſpaſticus ad ſcapulas, humeros & hypochondria ſe extendens.
3. Anguſta reſpiratio.
4. Capitis oppletio temulenta & grauatiua.
5. Primarum viarum diſtenſio & borborygmi intercurrentes.
6. Somni debilitas vel defectus & tacita quædam anxietas ſeu animi deiectio.
7. Horripilationes in extremis & pectori vicinis regionibus.

8. Tacite & ſæpius ex improuiſo, ſine tuſſi, prorumpit ſanguis, in iis præcipue, qui antea narium hæmorrhagias paſſi ſunt.

9. Interdum tamen præcurrit & concurrit raucedo, pruriginoſa titillatio & tenſio ſtagnatoria tam exquiſiti ſenſus, ac ſi nucleus tracheæ impactus eſſet. Et de his curioſe obſeruatum eſt, quod ſanguis, quem in hæmoptyſi excernunt, ex ſuperiore parte & ipſi laryngi propiore expreſſus ſit.

10. In quibus autem ſanguis profundius intra bronchia penetrat, in illis ſimilis ſenſus preſſorius, & in profundiore parte reniſus, diutius non ſolum præcedit, ſed dolore etiam ſubiecta adficit.

11. Tuſſis vero, ſi quidem in quibusdam præcedit, clangoſa obſeruatur, ſine aſperitate aut impetu, & hæc ſub ipſa ſanguinis excuſſione plane ceſſat. Quæ vero concurrit & excretionem comitatur, illa non ab aliqua efficacia excuſſoria oriri ſolet, ſed a ſanguinis erumpentis in profundum pulmonis admiſſione, quæ ſub proximis reſpirationibus contingit, deriuanda eſt. Vnde impetu viciſſim excuti debet, ne corruptionem ſubiens pulmonum fabricam lædat.

12. Ad ipſum tandem ſanguinem quod attinet reiectum, ille floridus & intenſius rubentis coloris eſt, præterea ſpumoſus & notabili copia plerumque conſpicuus. Nam ab vna alteraue vncia ad libram interdum & quod excedit, fieri ſolet augmentum.

Vomitus cruenti

1. Anguſtiæ circa præcordia, ſubiectis alias familiares, imminente propius vomitu manifeſtius & ſenſibilius obſeruantur; promtiſſime autem ſe exſerunt, ſi per validiores motus, potus ſpirituoſos aut animi pathemata exacerbantur.

2. Inſultus ſpaſtici, hypochondrium ſiniſtrum coarctantes, & per interualla præuie adfligentes.

3. In quibusdam manifeſtat ſe vertiginoſa capitis adflictio, lipothymia & deliriis concurrentibus.

4. Sequitur porro nauſea ſimplicior, quam

5. Co-

5. Conatus vomendi excipit, ordinario longe vehementior.

6. Non numquam reiiciuntur cibi prius; vtplurimum tamen ſanguis congrumatus in largiori copia, plus minus nigricans, euomitur.

7. Quo propius inſtat paroxyſmus, eo ſenſibilius adfligunt ſpaſtico-cardialgica pathemata.

8. Alui præter ea non tam ſiccitas, quam vera occurrit conſtrictio, & quidem non tantum inferiorum inteſtinorum, ſed ſuperiorum quoque. Vnde ab adſumtis tali tempore cibariis graues presſiones & angores oriuntur.

9. Sanguis autem non eo ipſo momento, quo in ventriculum exprimitur, ſimul per proximam œſophagi & oris viam reiicitur, ſed intercedentis quietis tempore in ventriculo colligi ſentitur, per conatus de nouo ſuccedentes demum elidendus.

10. Qui hoc modo excernitur ſanguis, plus rubet, ſi poſt moram in ventriculo non adeo longam excuſſus fuerit: magis vero nigricat, & tenacem ſpisſitudinem induit, ſi diutius ibi hæſerit, ob aciditates, maxime ſanguinem coagulantes, & piceum quaſi colorem grumis inducentes.

Hæmorrhoidalis fluxus,

1. *Imminentis*

1) Sentiuntur ordinarie congeſtorii motus ſpaſtici vel mitiores, vel vehementiores circa hepar, ventriculum, lienem, meſenterium & ipſa inteſtina: immo exſerunt ſe varii dolores circa lumbos & coxas, qui ad femora nonnumquam & pedes ſe extendunt.

2) Quidam recenſitas moleſtias ante hæmorrhoidum proruptionem non ſentiunt, ſed hæmorrhoidibus iam fluentibus ſuperuenientes experiuntur.

3) Interim, vbi optime ſuccedit, etiam ſine ſenſu ſanguis profunditur; quos vero mediocris ſenſus adfligit, ille teneſmodes exſiſtit, velut irritationis alicuius, quæ expresſionem ſollicitat.

4) Alii

4) Alii tamen exquiſitum ſæpe ſenſum percipiunt tamquam intus hærentis rei durioris, & vt vulgo loquuntur, inſtar nuclei profundius circa inteſtini exitum impacti.

5) Quanto altius introrſum eiusmodi ſenſus hæret, tanto impeditius obſeruatur vniuerſus huius excretionis ſucceſſus.

2. *Præſentis*

1) Celebratur iſthæc excretio cum alui quidem depoſitione: ſed ſanguis non tam cum ipſis ſcybalis excernitur, quam vltimo loco poſt ipſorum reiectionem, ſub ipſis poſtremis deſidendi conatibus vacuis, ſine moleſtia.

2) In quibus hicce fluxus libere procedit & frequentius reuertitur, illi ſanguinem excernunt fluxilem & floridum; qui tamen magis nigricat ſpisſiorque deprehenditur in aliis, quibus idem rarius contingere aſſolet.

3) Ex obſeruatione *Foreſti* illi, quibus parcius fluunt hæmorrhoides, faciem oſtendunt e flauo virideſcentem, & vrinas reddunt craſſas, quarum ſedimentum roſei coloris eſt, & interdum tartaream concretionem exhibet.

Mictus cruenti

1. Mictus cruentus, qui a nulla vi externa illata, neque a calculi acumine vias vrinarias lædente, aut fortioribus diureticis productus eſt, ſed ſponte ſua cooritur, ille tacite, dum vrina redditur, citra ſenſibiles moleſtias aut dolores ſuccedit, niſi quod aliquando ſpaſticæ ſenſationes & grauatiuæ in lumbis & circa inguina tenſiones percipi ſoleant.

2. Sicubi autem cum dolore ſucceſſerit iſta euacuatio; ibi iuſta ſuſpicio ſubeſt, vel de calculi præſentia, vel de ſanguine ſaltem congrumato & in vreteribus hæſitante, qui cum maiori demum niſu & non euitando dolore exprimitur.

3. Aluus, vti ſub aliis moliminibus hæmorrhagicis, adſtricta eſt.

4. Sanguis in ipſo mictu ſpontaneo vna cum vrina excretus floridus eſt, & in notabili quantitate prodit; ſubinde tamen colorem ab vrinæ ſalſedine mutatum oſtendit.

5. Cum

5. Cum diutius ſanguis in vreteribus congeſtus hæſerit: tum coagulatur & in figuram vermis teretis concreſcit, inque eadem forma eliditur.

6. Vrina, ſubcruenta & ichoroſa materia permixta, non eſt mictus cruenti, de quo hic agitur, ſignum ſincerum, ſed exulcerationis in veſica aut vrethra factæ indicium.

7. Quod ſi ſanguinis per vrinarias vias excretio, citra vllam vaſorum læſionem aut prægreſſam calculorum eliſionem, contigerit; tunc ex hæmorrhoidibus prouenire haud inepte concluditur. Certior autem euadit res, ſi ſubiecta de præſente hæmorrhoidum ſuppreſſione conquerantur, & ipſe mictus periodice recurrere obſeruatur.

Menſtrui fluxus

1. Cum pubertatis initio hic fluxus ordinarie ſua ſumit primordia. Quamuis negandum non ſit, quod aliquæ otioſam vitam agentes & plena vinoſaque diæta enutritæ, iam duodecimo anno hunc fluxum experiantur, vt ſæpe obſeruauimus.

2. Si recte ſibi conſtat, placidiſſime prodit & ſuccedit, vt ferme nullum ſenſum coniunctum habeant, niſi ſimplicem & vltimum manationis.

3. Senſibiles tamen aliquam fatigationem & reſpirandi difficultatem ſub inſolitis motibus perſentiſcunt; quemadmodum animo eſſe ſolent faſtidioſo & impatiente, frigoris quoque & caloris alternationes incommode ferentes.

4. In habitu corporis externo obſeruatur partium ſubſidentia; vaſa alias ſanguine turgentia, nunc diſparent; oculi magis introrſum retrahuntur & genæ cum labiis palleſcunt.

5. Ipſe fluxus pro ratione temperamenti, vitæ generis aliarumque circumſtantiarum, in his paucioribus in aliis pluribus diebus durat, adeo vt certus dierum numerus definiri nequeat. *Conf. therap. noſtr. ſpecial. tab. XIV. & phyſiol. tab. XXIV.*

Lochialis fluxus

1. Sanguis maximam partem grumoſus prioribus puerperii diebus

bus larga satis quantitate e genitalibus prodit: circa quintum vero diem grauem spirat odorem, & sequentibus moderate manat, sensimque tenuior ac subcruenta succedit. Subsequitur tandem excretio magis serosa, coloris & odoris expers, vsque dum penitus cesset.

2. Periodus dierum, quibus hic fluxus, etsi ceteroquin legitime & cum euphoria decurrat, durare solet, curate circumscribi nequit, quia pro subiectorum conditione admodum inæqualis est, cum in his cito absolui, in aliis autem diutius & ad decimumquintum vsque diem continuare soleat.

Hæmorrhagiæ vteri signum manifestissimum est, quando nimirum sanguis

1. Vel in grauiditatis statu largius prorumpit, & facile fluxum abortiuum inuitat, vti in *conspect. theoretico-pract. tab. XVI & CXXXIV* ostendimus:
2. Vel quando extra illum statum & iam post quinquagesimum annum plethoricis præcipue mulieribus e genitalibus copiose effluit.

Varicum manantium signum datur euidentissimum, quando varicum ruptio & sanguinis inibi collecti profusio contingit. De pluribus signis non est, quod multum simus solliciti, cum ipsa hæc hæmorrhagiæ species signum sit hæmorrhoidum non rite succedentium: de quibus infra dicemus.

IV. *SVBIECTA HAEMORRHAGIARVM*

A. *Generatim*

1. Respectu *ætatis*, iuniores.
2. Respectu *indolis*, illi præcipue, qui alacres, vigiles, sensibiles & ad patheticas animi commotiones faciles immo præcipites sunt.
3. Respectu *constitutionis*, sani, in quibus adpetitus optime viget & sub pleniori victu sanguis ad abundantiam vsque generatur.
4. Respectu *temperamenti*, cholerico-melancholici & melancholico-

lico-ſanguine, quorum vaſa paulo capaciora viuidiori impulſui tam reſtagnationis, quam expreſſionis, præ reliquis apta ſunt.

B. *Speciatim*

Hæmorhagiæ narium

1. Homines plerumque intra ſecundum & tertium ſeptenarium conſtituti.
2. Virilis ſexus præ feminino.
3. Hæreditaria impreſſione ad id diſpoſiti.
4. Febribus laborantes, qui critica hac euacuatione leuari ſolent.
5. Interdum etiam ſcorbutici.

Hæmoptyſeos.

1. Ordinarie adoleſcentes, vti iam *Hippocrates* obſeruauit.
2. Ratione *ſexus*, virilis frequentius, quam femininus.
3. Ratione *temperamenti* cholerico-ſanguinei, cholerico-melancholici & melancholico-ſanguinei, quorum venæ plus ſanguinis, quam ipſi pori, continent.
4. Ratione *vitæ generis.*
   1) Illi, qui ex laborioſa in otioſum aut ſaltem ſedentarium tranſiuerunt.
   2) Illi, qui multum clamando & cantando pectus percellunt aut varia inſtrumenta muſica inflando maiorem ſanguinis copiam ad pulmones adliciunt.
5. Denique illi, quibus
   1) aut naturales aliæ hæmorrhagiæ præmature ceſſarunt, vel quoquo modo ſuppreſſo ſunt, aut
   2) qui artificiales conſuetas neglexerunt.

Vomitus cruenti.

1. Feminæ magis quam viri, & quidem ex illis
   1) Adultæ & intra ambitum euacuationis menſtruæ verſantes potius, quam puellæ iuniores.
   2) Plethoricæ, temperamenti ſanguineo-cholerici & animi agilioris ac præcipitis.

3) Prægnantes interdum ex menſium retentione.
4) Quibus ante conſuetum terminum menſes ceſſarunt

2. Viri autem ſi corripiuntur,
1) Hypochondriaci ſunt.
2) Illi inprimis quibus hæmorrhoides emanſerunt.
3) Qui venæſectionis alias conſuetas neglexerunt.
4) Aliquando ſcorbutici.
5) Qui febre quartana diu laborarunt.
6) Quibus antiqua vlcera conſolidata ſunt.

Hæmorrhoidalis fluxus.

1. Ratione *ſexus* viri plethorici multo frequentius hunc experiuntur fluxum, quam quidem feminæ

2. Ratione *ætatis*, virilis & ſenilis hoc fluxu gaudet. Quæ enim obſeruationes pueros & adoleſcentes hæmorrhoidarios ſiſtunt, vel aliquid inſoliti referunt, vel diſpoſitionem hæreditariam manifeſto indicant.

3. Ratione *temperamenti*, ſanguineo-cholerici et ſanguineo-melancholici maxime ad hæmorrhoides diſpoſiti ſunt, ita tamen vt reliqua non penitus excludantur.

4. Ratione *prægreſſorum motuum hæmorrhagicorum* illi, quibus ſanguis e naribus fluxit, & qui congeſtiones ad pectus & hypochrondriaca pathemata experti ſunt. Si reliqua conſpirant, hæmorrhoides omnino in ætate conſiſtente & vltra fluentes habent.

5. Ratione *diætæ* illi, qui vino, aromatibus & allio abutuntur, & equitationibus grauiter ſe exercent.

Mictus cruenti.

1. Senes potiſſimum vegeti ac plethorici, rarius feminæ.
2. Quibus hæmorrhoides ſuppreſſæ ſunt.
3. Diæta plena vtentes et veneri multum indulgentes.
4. Illi, qui diureticis fortioribus tractati aut externas violentias perpeſſi ſunt. *Vid. cauſſas.*

Menſtrui fluxus ſubiecta ſunt ſolæ feminæ quæ pubertatis terminum attigerunt, & de reliquo nec fœtum in vtero gerunt, nec

nec infantem lactant. Hic in illis, ſi rite & naturaliter omnia cedunt, ad ſeptimi vſque ſeptenarii finem periodice fluit, & ceſſante generandi energia, ſimul ceſſat.

Lochiorum ſubiecta cum puerperæ ſint, pluribus rem notam explicare non opus eſt.

Hæmorrhagiæ vterinæ.

1. Abortientes.
2. Ad menſes nimios procliues.
3. Commotionibus quibusuis patheticis expoſitæ & facile eis indulgentes.
4. Feminæ plethoricæ, quæ non amplius fluxum menſtruum patiuntur, aut peculiari vteri læſione aliisque impuritatibus laborant.

Varicum manantium

1. Homines plethorici & ad hæmorhoides diſpoſiti.
2. Inprimis illi, quibus hæmorrhoides poſt laborioſa molimina impedite fluunt, aut emanent.

V. *CAVSSAE.*

1. Hæmorrhagiarum cauſſæ generatim ab auctoribus *paſſiue* explicantur. & licet in ſpeciali determinatione diſſentiant: tamen in eo mire conſpirant, quod omnes ferme a *materialibus* cauſſis illas deriuent.
2. *Cauſſam materialem antecedentem* plethoram eſſe, ſaniores quique vltro largiuntur, e. g. *Ioubertus, Horſtius, Wedelius, Theod. Zuingerus*, & *Frid. Hoffmannus* qui plethoram quidem admittit, ſed non tam ſanguineam, quam magis ſeroſam. *Conf. med. rat. Syſtem. tom. IV. part. II. p. 5.* Quod vero ad paucos *Helmontii* & *Muſitani* aſſeclas, plethoram negantes, attinet, illi in cenſum non veniunt.
3. *Cauſſam proximam* hæmorrhagiarum, & *ſpeciatim narium*, illam pariter ſine controuerſia concedunt venularum apertionem vel

1) per *αναστομωσιν* ſeu orificii recluſionem.
2) per *διαιρεσιν* ſeu rupturam.
3) per *διαβρωσιν* ſeu eroſionem.
4) per *διαπηδησιν* ſeu tranſudationem.

4. Aliqui nullo reſpectu habito ad alias, quam *externas* cauſſas, his ſolis hæmorrhagiam narium adtribuunt; vnde tenellas & prominentes in naribus venulas facillime disſilire aiunt ſub ſternutatione, frictione, ſcalptione, muci excuſſione & alia quauis violentia. Sed aliis in *humorum qualitate* apertionis cauſſam vnice quærere, placet, licet in diuerſas iterum abeant partes.

5. *Cauſſa* igitur *efficiens* a multis conſtituitur

1) *Acrimonia ſanguinis*, quæ per modum eroſionis tanto facilius venulas aperire creditur, quanto manifeſtior teneritudo vaſorum & perpetua humectatio emolliens in naribus obſeruatur. Sed fictionem hanc ſatis refellunt rationes ſequentes. Nam

(1) Hæc acrimonia ſanguinis aut *vniuerſalis* eſſet aut *particularis*. *Si prius*; quæritur,

a) Cur non pluribus in locis, vbi æque ſubtilia vaſcula occurrunt, aut

b) Multo crebrius in vno eodemque ſubiecto, eiusmodi eroſiones & ſanguinis eruptiones contingant? quod tamen ſecundum hoc acrimoniæ placitum neceſſario euenire deberet. Si *poſterius*; frequentiores videremus partium maxime internarum corruptiones & exulcerationes; vnde nihilo minus vniuerſa humorum maſſa ſenſim acrimonia inficeretur.

(2) Si acrimonia tanta præſto eſſet in ſanguine, vt venarum tunicas corrodere valeret; quid cauſſæ eſt, quod neruorum propaginibus, per vniuerſum corpus copioſe diſperſis, tam beneuole parcat, quibus tamen, teſte pathologia falſa, omnis acredo maxime inimica eſt. In ſubiectis enim, hæmorrhagias narium expertis, neque acutos dolores vellicantes, neque conuulſiones, quæ

fre-

frequentiſſimæ eſſe deberent, facile obſeruantur, ſed in pleriſque euphoria & noua poſt hæmorrhagias obtinet alacritas.

(3) Refellit acrimoniam porro ſubiectorum conſideratio. Ordinarie enim ſunt pueri aut adoleſcentes vndiquaque ſani, vegeti, qui nihil morboſi alunt; ſiue ſpectemus actiones, ſiue etiam ſanguinem, ſponte emiſſum aut venæſectione eductum, ſenſibus exploremus, in quo vtpote nihil ſuppoſitæ continetur acrimoniæ.

(4) Futilitatem hypotheſeos aperte etiam prodit illa circumſtantia, quod lue venerea infecti perquam raro hæmorrhagias narium patiantur; cum tamen in illis humorum lymphatico ſaliualium corruptio & acrimonia per partium exſanguium & glanduloſarum eroſionem ſe ſatis manifeſtet, ad hæmorrhagias narium autem minus exſtimulet.

(5) Cuius tandem indolis eſſet illa ſtatis periodis reuertens & vaſcula corrodens acrimonia? In his enim poſt octiduum, in iſtis poſt dies quindecim aut viginti, in aliis poſt menſem elapſum contingunt hæmorrhagiæ; & hac ratione intelligentia præditam concipere nobis deberemus acrimoniam.

(6) Omnem quidem mouere lapidem voluerunt viri docti paſſim, vt acrimoniæ adſertum tueri poſſent, ſed plane in caſſum; licet diſtinctius explicare illud adgreſſi ſint. Ita placuit quibusdam ſtatuere: quod *tria* in primis ſint, quæ hæmorrhagias excitare ſoleant:

a) *Bilis*,

b) *Lympha*,

c) *Sal* vtriusque commune, modo *lixiuioſum*, modo *acidum*, modo *ſalſum*. Atque ſic ſpeciatim

α) A bile deriuant *hæmorrhagias febricitantium*, in primis ſi lympha bili, vtpote quam pro primo fluxili habent, velificetur, vt in variolis & morbillis. Vel ſi lympha ſanguini incoquatur penitius, vt in arden-

tibus. Eo enim freno excusso, acrior sanguis partibus illabitur, & poros promte findit. Hinc etiam *hæmorrhoides* arcessunt, in quibus bilem circa lienem, mesenterium & intestina ad separationem minus dispositam & iusto acriorem supponunt, quæ ad vasa extima vliginosa decumbit, & sub motu fortiori & diæta vinosa, humores rarefaciente, sanguinem dimittit.

β) *Lympha* salsa seu sale, lymphæ immerso, & sanguini eximiam fluxilitatem conciliante, deducunt hæmorrhagias scorbuticorum, fluxum hepaticum, menses & lochia nimia: bile tamen non prorsus exclusa. Ab vtroque prouenire adfirmant sputum cruentum.

γ) *Sali* vero cuidam peregrino, salso, muriatico adtribuunt fluxiones seri, seminis, saliuæ, lacrymarum.

2) *Obstructio vasorum.* Hanc plures adoptarunt, cum animaduertissent, quam friuola esset illa de acrimonia opinio. Sed quamquam multis visum sit, eam pro adæquata hæmorrhagiarum caussa venditare: tamen

(1) Laborat hoc placitum principii petitione.

(2) Penitus infringitur per multiplicem experientiam, & menstruum mulierum fluxum, quem a menstrua obstructione deriuare ipsi erubescunt obstructionis patroni.

(3) Maximæ hoc placitum difficultates premunt, e quibus eiusdem patroni se extricare non valent. Nam

a) Determinare nequeunt, vbi locorum eiusmodi obstructio occurrat.

b) Si vero certi quid statuere audent, refutari illud potest facillime. Quod nemo solidius præstitit, quam ipse *Stahlius in diss. de obstructione vasorum sanguiferorum.*

(4) De *arteriis* autem vt primum dicamus, harum obstructionem eo minus adlegare conuenit.

a) Quia sanguis, vti in aliis, ita in narium hæmorrhagia rarissime ex iis profluit, sed ex venis, quod vel spontanea consolidatio condocet. b) Si

b) Si reuera contingeret arteriolarum obſtructio, hoc eueniret, vt minutæ venulæ, quæ continuo ductu, vt αναςομωσεων patroni volunt, ſanguinem ab arteriis accipiunt, inanirentur vacuæque reſtitarent, ob denegatum & per obſtructionem præpeditum influxum. Sed contrarium teſtatur venarum inſignis inflatio, quæ valde conſpicua eſt in illis, quibus hæmorrhagiæ imminent.

c) His accedit difficultas illa, quam perpetua ſanguinis per arterias propulſio obiicit & obſtructionem valide impedit.

d) Porro ſanguis ex arteria obſtructa in poroſas partes penetrare non poſſet, & ſic in certis ramulis hærere deberet, quoniam ob nouum perpetuumque adpulſum a tergo, omnis retrocedendi ſublata eſſet libertas. Inde vero creberrimæ ſtaſes & corruptiones inflammatoriæ ac ſphaceloſæ orirentur; quas tamen rariores eſſe nouimus.

(5) De *venis* itidem clarum eſt, quod iſtæ nullo pæne modo obſtrui poſſint. Nam

(a) Sanguis, qui in venas intrat, prius fuit in minimis arteriolis; ſi vero has penetrauit, in illis multo expeditius refluet vlterius, quia e minimis in maiora vaſa facillimus eſſe ſolet progreſſus.

b) In orificiis ſpeciatim eſſe nequit obſtructio, alias ſanguis per illa erumpere non poſſet.

c) In maioribus autem vaſorum ramis, qua ratione fieri & poſt celebratam hæmorrhagiam tolli iterum poſſet, ne mente quidem concipere nedum ſerio affirmare licebit.

3) *Tranſudatio* tertium figmentum eſt, ab illis fundamenti loco habitum, qui acrimoniæ & obſtructionis vaſorum futilitatem perſpexerunt. Per tranſudationem vero e.g. hæmorrhagiam narium ita fieri ſtatuunt, vt ſanguis nimium reſolutus & valde ſubtilis vaſculorum poros penetrare verumque

rumque

rumque profluuium producere poſſit. Verum enim vero vanam & hanc eſſe adſertionem, oſtendit

(1) Sanguinis ſiue ſponte excreti, ſiue per artem educti conſiſtentia ſpiſſiuſcula & gelatinoſa, quam paſſim a Medicis ein geſundes und ſubſtantiöſes Geblüt nominari audias.

(2) Sanguinem tantopere reſolutum, vt etiam per membranas venarum tranſudare poſſet, illico fermenteſcens tanta exciperet diſſolutio, cum qua nec vita nec ſanitas vllo modo conſiſteret.

(3) Nemo horum Pathologorum definire valet, quid nam illud ſit, quod in tanta reſolutione hæmorrhagiis modum, menſuram & quaſi limites ponat, vt ſponte poſt aliquam ſuperflui ſanguinis portionem emiſſam iterum ceſſent, cum neceſſario tamdiu durare deberent, quamdiu præſto eſſet reſolutio. Et ſi poſt hæmorrhagias demum coagulari ſanguinem dicant, quis quæſo fiendi erit modus & quomodo illum demonſtrabunt?

(4) Præterea conſtat ex phyſiologicis, materiam, nutriendo corpori humano deſtinatam, non eſſe aquoſam, ſed lymphaticam, paullulum ſpiſſam & gelatinoſam. Si vero hæmorrhagiarum ſubiecta tam valde reſolutum haberent ſanguinem, tum neque commode nutriri, neque ſani eſſe poſſent. Sed contrarium in aprico eſt.

4) *Aequilibrium* ergo in auxilium vocatum eſt ab aliis, poſtquam prudenter obſeruaſſent, quod ficulneis reliquorum fundamentis, ex mechanica & phyſiologia tam facile conuellandis, nihil ſolidi inædificari poſſet. Atque hi contendunt, hæmorrhagias tum fieri, cum circulationis æquilibrium ſublatum ſit. Quia vero tale æquilibrium, ſanguis in tam diuerſis vaſis contentus non exhibet, ad illud prouocare incongruum eſt. Nam ſanguinis motus non ab eius grauitate, ſed a tonico ſyſtaltica cordis conſtrictione & mutuo motus tonici adiumento dependet.

5) Omnium tandem harum fictionum pertæſi recentiores, acriter

acriter passim inuehuntur in easdem, sollicita mente interim cogitantes de tali hæmorrhagiarum caussa, quæ ad omnes species non modo commode adplicari, sed ad veritatem etiam accedere propius posset. Et hanc esse credunt *motum ab extra ad intus conuersum: vnde circulationis inæqualitas, & ex hac hæmorrhagiæ* oriantur. Putant nimirum, partes externas fibrarum contractione ita reddi angustas, vt sanguis per venas refluere nequeat, sed ad alia inconuenientia loca transferatur; ac tum quidem lateralia arteriolarum vasa, quæ ordinarie non sanguinem stricte talem, sed tantum tenuem lymphaticum humorem vehunt, necessario distendi & tandem aperiri debere. Cum vero periodica & menstruatim recurrens circulationis inæqualitas rationibus solidis demonstrari nequeat, nihil ponderis eidem inesse per se iam liquet.

6. Sed aliena relinquentes dicimus, quod

1) *Caussa materialis* hæmorrhagiarum

(1) *remotior* sit ætas, cuilibet speciei illarum seorsum apta.

(2) *propinquior* plethora, non quidem simpliciter talis, sed per varios modos commota; alias omnes plethorici hæmorrhagias paterentur, quod tamen non contingit.

2) *Caussa formalis* est sanguinis abundantis ad loca hæmorrhagica maior per motum tonicum restrictio: vnde vasorum inflatio, distensio & perruptio.

3) *Caussa efficiens* est ipsa natura, quæ omnes motus in corpore suscitat, moderator & continuat.

4) *Caussa finalis* est plerumque superflui sanguinis imminutio, vt sanitas illibata conseruari & varii morbi auerti possint.

5) Atque hæc generalis ætiologia facile nunc adplicari potest ad specialem *narium hæmorrhagiam.*

7. *Hæmoptyseos*

1) *Caussa materialis*

(1) *remota* est ætas iuuenilis, ordinarie intra annum XVIII-XXV constituta. Iuuenibus enim, obseruante *Hippocrate*, eueniunt sanguinis spuitiones *Aphoris. 29. sect. 3.*

N (2) *pro*

(2) *propinqua* eſt plethora. Qui enim hæmoptyſin patiuntur, neque tamen plethoram, neque ætatem conſpirantes habent, illi per externam violentiam in hoc malum coniecti ſunt, & paſſiue ſanguinem e pulmone excernunt.

(3) *proxima* eſt ruptio vaſculi ſanguiferi vel vnius vel plurium.

2) *Cauſſa formalis* eſt ſanguinis vberior in pectus, pulmonem & aſperam arteriam directio, congeſtio, reſtrictio & in iisdem locis retentio ; vnde vaſorum nimia diſtenſio & inflatio, quæ accedente motu ſiue voluntario ſiue tusſiente ſubtilia vaſcula ad crepaturam ſollicitat & ſic ſanguinis profluuium producit.

3) *Cauſſa efficiens* eſt principium vitale, quod bona quidem intentione hic operatur, ſed quia in *viis* errat, tum per hæmorrhagiam hanc ominoſis euentibus anſam porrigit. Iam liceat ſpeciatim ſubiungere Medicorum placita, de quibus ſupra generatim expoſuimus. Sic ſuperioribus ſæculis præcipue accuſarunt

(1) *Salium acrimoniam*,

(2) *Efferueſcentiam & rarefactionem*, ita quidem, vt ſal duplex, acidum & alcali volatile, ſuo concurſu, actione & reactione, reliquas particulas per motum inteſtinum nimis commoueat. Vnde impetuoſæ efferueſcentiæ, vehementes tempeſtates, tumentes inundationes ac vortices contingant, & ſanguis, velut procelloſum æquor, præſcriptos fines tranſiliat, venarum arteriarumque fibroſam texturam in pulmonibus teneram ſoluat, diuellat & ſic hæmoptyſin prouocet.

(3) Recente autem æuo, ſpretis eiusmodi fabellis, *inæquali ſanguinis circulo* & quidquid eum inæqualem reddere poteſt, hæmoptyſis adſcribitur. Huc refertur

a) *motus* partium ſulphurearum aëreo-ætherearum inteſtinus, expandens, a quo potentia ſyſtaltica & elaſtica in vaſis minuatur; vnde ſtagnatio & ruptura contingat.

b) *ſtri-*

b) *ſtricturæ* partium internarum & externarum ſpaſticæ.

c) *Obſtructio* vel infarctus viſceris alicuius; quoniam vi legum hydraulicarum, intercepto alicubi libero ſanguinis per vaſa tranſitu, impetus eius creſcat, & vbi minorem reſiſtentiam inueniat, copioſe confluat, & vaſa tandem perrumpat. Cum vero de mere paſſiuis cauſſis ſupra iam actum ſit, illis non immorabimur.

4) *Cauſſa finalis* ſæpe quidem ſimplex ſuperflui ſanguinis depletio eſt: non raro autem natura aliarum euacuationum conſuetarum & ſuppreſſarum defectum ſupplere contendit, id quod euidenter patet in illis grauidis, quæ durante grauiditate menſtruas patiuntur hæmoptyſes, & hæmorrhoidariis poſt talis fluxus ſuppreſſionem idem ſæpe contingit.

5) *Cauſſæ procatarcticæ* variæ ſe offerunt, v. g.

(1) immoderata animi excandeſcentia.

(2) Motus corporis vehemens, æſtuoſus, inſuetus, vt ſunt fortiores curſitationes, ſaltationes, colluctationes, prolixæ declamationes. Hinc olim laniſtas & athletas, hodie autem pro concione dicentes ſæpe hæmoptyſi tentatos nouimus.

(3) Referri huc debent ponderum cum ſpiritus retentione eleuationes, inebriationes, aliquando laborioſæ tuſſes aut vomitiones.

(4) Diæta vinoſa, tempeſtas calida.

8. *Vomitus cruenti*

1) *Cauſſa materialis*

(1) *remota* eſt ſanguineæ excretionis per reliquas venæ portæ propagines, maxime ob ſpiſſitudinem, impeditus ſucceſſus. Hinc hæmorrhoidibus & menſtruis vel parce fluentibus, vel plane ſuppreſſis, hic vomitus veſtigia legit.

(2) *Cauſſa proxima* eſt vaſis diſruptio.

2) *Cauſſa formalis* eſt ſanguinis hypochondriaci ab aliis venæ portæ ramificationibus, tonice conſtrictis, ad venæ ſpleni-

cæ extremitates ſeu vaſa breuia reſtrictio, detentio & reſtagnatio. Quo arctius autem alii venæ portæ rami ſtringuntur, eo magis reliqua moles ſanguinis in ſplenicum ramum incumbit, quæ facta prius tenerioris vaſculi perruptione & inſequente ſanguinis in ventriculum ſtillicidio per proximam viam reiicitur.

3) *Cauſſa efficiens* ſecundum quidem placita vulgaria ex ante dictis nota eſt, quare ſalſæ pathologiæ fercula ſæpius adponere non eſt animus, ne nauſeam excitemus legentibus. Quæ autem vera ſit huius vomitus *cauſſa efficiens*, ex antecedentibus cauſſis, præcipue ex formali facile concludere licebit, quod ſit aliquod principium, rationaliter & finaliter agens.

4) *Cauſſa finalis* eſt moleſti ſanguinis, cui per alia excretoria exitus denegatur, imminutio, ne abundantia ſua multis modis ſanitatem vitiet.

5) *Cauſſæ procatarcticæ*

(1) *internæ:* tacita iracundia, terror, hæmorrhoidum & menſium repentina ſuppreſſio.

(2) *externæ:* emetica fortiora, lapſus, contuſiones, compreſſiones abdominis violentæ; quæ tamen minori potentia agunt, quam internæ.

9. *Hæmorrhoidalis fluxus*

1) *Cauſſa materialis* itidem eſt plethora.

2) *Cauſſa formalis* eſt ſanguinis ad venas hæmorrhoidales tam internas, quam externas reſtrictio, quæ vaſa turgida reddendo anſam præbet, vt ſub deſidendi conatibus vena perrumpatur & aliquam ſanguinis quantitatem dimittat.

3) *Cauſſa efficiens* eſt prouida natura, quæ humoribus, ſanitati moleſtis, ſemper inuigilat, & per varia excretoria illos exprimere ſtudet.

4) *Cauſſa finalis* eſt plethoræ & ſpeciatim ſanguinis venam portæ adgrauantis, imminutio & ſanitatis a pluribus malis præſeruatio.

5) *Cauſſæ*

5) *Cauſſæ occaſionales.*

(1) Adſuetudo & diſpoſitio hæreditaria.

(2) Aliarum euacuationum naturalium per ætatis rationem aut alias cauſſas fortuitas ceſſatio, aut vero artificialium neglectus.

(3) Spirituoſorum, aromatum, aloëticorum & aliorum calidorum abuſus.

(4) Vita ſedentaria, ſub qua, compreſſo abdomine, truncum venæ portæ, qui pone ventriculum ad hepar adſcendit, premendo coarctant, adeoque libero ſanguinis tranſitui obicem ponunt, & copioſiori reſtitationi, ſpiſſitudini ac vaſorum diſtenſioni anſam præbent: vnde alias quærere vias ſollicitatur natura. *Conf. Stahlii diſſ. de hæmorrhoidum internar. motu & ileo hæmatite Hippocr. cap. IV.*

(5) Reliqui corporis in virili ætate maior firmitas & partium, per quas, teneriore adhuc ſtructura, promtior perruptio patere potuerat, notabilis denſitas, leniores alias & tacitas expreſſiones interuertens.

(6) Pertinax alui obſtructio, tempeſtas calida, animi pathemata & refrigerationes quando in ſubiectis, ad hanc excretionem diſpoſitis, concurrunt, ſuam quoque congerunt ſymbolam.

10. *Mictus cruenti*

1) *Cauſſa materialis*

(1) *remota* eſt abundantia ſanguinis

(2) *propinqua*, ſanguinis per hæmorrhoides excernendi a natura minus congrue ad renes facta translatio.

(3) *proxima* eſt vaſculi venoſi in renibus, interdum in veſica, disruptio.

2) *Cauſſa formalis* eſt ſanguinis abundantis ex iſchiadicis venis ad emulgentes vberior congeſtio & reſtrictio, qua facta, vaſa diſtenduntur, ac facile rumpuntur.

3) *Cauſſa efficiens* mictus cruenti ſpontanei & tacite prorum-

pentis eſt eadem, quam in præcedentibus iam explicatam dedimus. Tritam vero fictamque aliorum acrimoniam fermentatiuam attingere abſtinemus.

4) *Cauſſa finalis* eſt bona quidam intentione, ſed per inſolitas prorſus vias ſuſcepta excretio vicaria.

5) *Cauſſæ procatarcticæ.*

(1) Animi pathemata.

(2) Veneris abuſus.

(3) Diæta vinoſa, aromatica.

(4) Euacuationum naturalium defectus & artificialium neglectus.

(5) Equitatio vehemens & diuturna.

(6) Lapſus & ictus in regionem lumbarem, multa ac dura verbera.

(7) Calculi, renes & vreteres lædentes & exulcerantes.

(8) Diureticorum fortiorum improuida adplicatio & abuſus.

II. *Menſtrui fluxus*

1) *Cauſſa materialis*

(1) *remota* eſt plethora, iunioribus feminis ſpeciatim familiaris.

(2) *propinqua* eſt maior ſanguinis verſus vterum collecta quantitas, quæ fœtus nutriendi cauſſa a natura eo dirigitur.

2) *Cauſſa formalis* ſunt motus illi tonico-ſpaſtici, qui ſanguinem a peripheria ad vterum cogunt & per continuata molimina congeſtoria & propreſſoria venarum hypogaſtricarum & hæmorrhoidalium propagines diſtendunt ac perrumpunt, vt ſanguis per genitalia tranquille effluat.

3) *Cauſſa efficiens* quibusdam videtur

(1) *Plethora*, cui menſtruam talem euacuationem intrepide adſcribunt. Sed huic adſerto ſequentia obſtant:

a) Minus plethoricæ, & quæ mendicando ſæpe victum parare ſibi coguntur, eumdem fluxum æque ac diuites, plethora vere adgrauatæ, patiuntur.

b) Aliæ

b) Aliæ iterum valde plethoricæ aut obſtructum hunc fluxum aut ſuppreſſum adcuſant.

c) Tandem laborioſæ promtius & largius hanc excretionem experiuntur, quam otioſæ; vnde hoc de plethora placitum admodum conuellitur: Secundum iſtud enim laborioſis, vtpote per frequentem corporis motum ſanguinem quotidie conſumentibus parcius, otioſis vero multo largius fluere deberent menſes.

(2) *Influxus lunæ* magis placuit aliis. Et hi per principii petitionem adſtruunt, quod ſicuti luna fluxum & refluxum maris concitet: ita & in muliebri corpore ſuperflui ſanguinis expulſionem producat. Sed

a) Nemo ſolidis rationibus demonſtrare valuit, qui fiat, vt luna mulierum corpora potius, quam virorum ſub certis phaſibus tam inſigniter adficiat ac alteret.

b) Si etiam per fictionem hoc muliebri corpori concederetur, neutiquam tamen explicari poſſet fiendi modus, quo luna in corpus influat & menſtruatim alteret. Sed falſitatem prodit, quod multas feminas purgari ſciamus non ad lunæ phaſes, ſed ad menſtruam viginti octo dierum menſuram. Tacemus promiſcuam huius hæmorrhagiæ excretionem in pluribus obſeruandam.

c) Porro ſtante hac opinione, omnes eiusdem ætatis femellæ in vno eodemque climate habitantes, ſub eadem phaſi lunari purgari deberent, quod tamen ſuppoſitum per experientiam refutatur.

(3) *Fermentum* ſpeciale, vtero proprium & domeſticum, finxerunt alii; quod nempe per viginti, & quod excurrit, dies otioſe in vtero ſtertat, debito autem tempore euigilet, efferueſcat & particulas, ad maturitatem & turgeſcentiam deductas, excretioni paret, extremitates vaſorum irritando, concutiendo, oſcula aperiendo & verum fluxum inducendo. Verum & hanc fermentantem chimæram refellere nullius negotii res eſt. Nam

a) Demonſtrari nequit, vnde fermentum hoc circa annos pubertatis oriatur.

b) Vbi

b) Vbi antea delituerit, aut quomodo generatum ſit.

c) Quid cauſſæ ſit, vt in his decimo quarto, in aliis vero poſt viceſimum demum annum in actum deducatur, in quibusdam vero numquam plane ſe exſerat, ſine ſterilitatis incommodo.

d) Cur in nonnullis per menſem bis efferueſcat.

e) Per quod medium quouis menſe excitetur.

f) Quo ſe recondat finita menſtrua purgatione & grauiditatis ac lactationis tempore.

g) Vtrum quouis menſe de nouo generetur, vel ſemel generatum in vtero ſemper duret.

h) Vtrum in menſium ſuppreſſione morbum quoque patiatur, aut penitus aufugiat.

(4) Sed *tardior ſanguinis progreſſus in feminis, languidior perſpiratio & ſanguinis ſuperflui coaceruatio*, ceu plethoræ fundamentum, a recentioribus præfertur omnibus iam recenſitis placitis; & ſecundum hoc adſertum requiritur:

a) Certa ſsnguinis abundantis menſura, ad efficiendam eruptionem per vteri vaſa.

b) Certa temporis periodus ad colligendam hanc copiam; vt ſi collecta fuerit, quanta ad concitandum ſpaſmum & vteri vaſa perrumpenda ſuffecerit quantitas, perruptio ſequatur. Cum vero viginti & octo dies ad id requiri experientia doceat: tum nec citius, nec tardius illa contingere poſſet.

(5) Verum enim vero, & iſti ſenſim eo prolabuntur, quo plethoræ patroni ſe abripi paſſi ſunt. Et nihil durius omnique fundamento magis deſtitutum adferri poteſt, quam

a) Materiæ ſpaſmorum concitationem & vaſorum periodicam perruptionem adtribuere.

b) Omnibus ſine diſcrimine æqualem ſuperflui ſanguinis copiam, intra menſem collectam, vindicare. Si enim verum eſt de laborioſis; de otioſis ſtatuendum, quod

quod potius *bis*, immo *quater* hunc fluxum pati deberent, quia sub otio & lauta diæta quadruplo maiorem copiam plethoræ adcumulant, quam aliæ, quæ laboribus vacant.

(6) Rectius autem adseritur, *caussam efficientem* esse idem illud principium rationale, quod ad fœtum quidem nutriendum sanguinem copiosius versus vterum dirigit; si vero intentione illa exciderit, vti extra grauiditatem fieri solet, tum abundantes humores per menstruam profusionem imminuit.

(7) Ceterum *Stahlius* vero simile iudicat, excretionem hanc menstruam aliquid *critici* fouere. *Conf. eius programma de fluxus muliebris quatenus menstrui caussa.*

4) *Caussa finalis* est sanitas, quam natura sanguinis superflui subtractione obtinere & hoc ipso multa grauiora mala auertere studet.

12. *Lochiorum*

1) *Caussa materialis*

(1) *remota* est plethora, durante grauiditate aucta.

(2) *propinqua,* partus.

(3) *proxima,* tot vasorum sub secundinarum secessione disruptio.

2) *Caussa formalis* est abundantis sanguinis vberior post partum ad vterum collectio & cooperantibus moliminibus spasticis per vascula iam aperta excretio.

3) *Caussa efficiens* est principium agens, quod per labores partus ad commouendum, & quod corpori noxium esse posset, vlterius emouendum, excitatum est. Vnde huius fluxus initium quidem passiuis caussis innititur, vlterior autem illius directio actiue explicanda est; id quod variæ circumstantiæ comprobant. v. g.

(1) Continuatio istius fluxus per plures dies, quæ aliis vulnerationibus minus solemnis est.

(2) Coloris & consistentiæ mutatio. Primis enim diebus sanguis grumosus, deinde tenuis & leuiter rubicundo

colore infectus succedit: tandem vero serosus latex subsequitur & fluxionis finem facit.

(3) Si passiua esset lochiorum excretio, maturius multo cessaret, quia vtero subsidente, orificia quoque vasorum hiantia & manantia per stricturas & corrugationes illico comprimerentur ipsamque lochialem haemorrhagiam breui sisterent.

(4) Nulla plane est proportio inter quantitatem superflui excreti & laesionem subtilium vasculorum, quorum *pars quaedam* solummodo in extremitatibus minus profunde laesa est; nihilo tamen minus tam notabilis excernitur sanguinis & humoris serosi copia, quod non fieret, si actiua non subesset excussio. Vt alterationes patheticas non vrgeamus, quibus hic fluxus contra morem passiuarum haemorrhagiarum facile supprimitur.

4) *Caussa finalis* est plethorae imminutio & vteri sufficiens expurgatio.

13. *Varicum manantium* caussas distincte cognoscere licet ex illis, quae sub haemorrhoidalis fluxus subiectis supra commentati sumus, quare noua repetitione supersedemus.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Haemorrhagiarum negotium ad dignitatem a recentioribus Medicis non pertractatur. Vnde plura inuenias in antiquorum, quam illorum monumentis, qui saeculo XVI & XVII. de haemorrhagiis commentati sunt. Qui neglectus effecit, vt contra veterum obseruationes, haemorrhagiae naturales tamquam malum consideratae, &, exceptis catameniorum lochiorumque fluxibus studio suppressae sint.

2. Ansam autem, haemorrhagias tam peruerse tractandi, dederunt putatitiae illae caussae acres, fermentescentes, obstruentes, rarefacientes, quas dum tollere in haemorrhagiarum curatione adlaborant, haemorrhagias salutares vehementer perturbant, atque hinc therapiae suae finem non raro infaustum experiuntur.

3. A quo vero *Stahlius* hæmorrhagiarum cauſſam agere ac plerarumque ſalubritatem in œconomia vitali ſecundum naturæ intentionem finalem demonſtrare ſuſcepit; aliam longe faciem indepta eſt iſthæc doctrina. Nam

1) Medici, alias parum de hoc momento ſolliciti, earum vtilitatem magis animaduertere, fictas cauſſas perſpicere & de aliis cogitare cœperunt.

2) Plures, *Stahlii* veſtigia prementes, eamdem doctrinam non modo commentationibus illuſtrarunt, ſed multis quoque obſeruationibus practicis locupletarunt.

4. Potiora igitur & magis profutura cum tironibus communicanda duximus; eo ordine obſeruato, quo in ſignorum ſubiectorum & cauſſarum recenſione iam ante vſi ſumus.

5. *De hæmorrhagiis generatim* notandum, quod naturales per initia, antequam adſuetudine inſoleſcant, plerumque moderatæ ſint: ita quidem, vt placidiſſime fluant, neque quantitate, quæ vnica continua fluxione emittitur, facile excedant. Quæ ſine peculiari ſenſu cœperunt, illæ etiam ſponte ac tacite iterum deſinunt.

6. Notatu porro dignum eſt, quod inſignis alteratio, nedum debilitatio, ſubſequi non ſoleat hæmorrhagias ſpontaneas, etiamſi multum ſanguinis excernatur; modo illud repentino impetu non fiat, poſt hæmorrhagias autem paſſiuas & artificiales de debilitate querelas non raro audire licet.

7. Nec prætermittendæ ſunt illæ circumſtantiæ, quæ naturalibus ſanguinis excretionibus familiares ſunt. Nimirum

1) Quædam obſeruata temporis menſura reuertuntur.

2) Quo magis ſtatis adſueſcere ſolent periodis, eo moderatius ſuccedunt.

3) Statæ periodi redeundi & certam quantitatem excernendi a materialibus turbis non valde alterantur, ab animi autem pathematibus perquam promte illas mutari experientia edocemur.

4) Sed licet earum ſucceſſus a quapiam indicatarum cauſſarum

rum mutetur: manet tamen adſuetæ periodi obſeruatio, quæ per varia molimina ſe prodit.

8. Qui hæmorrhagias moderatas, faciles & ſtatas experiuntur, illi a pluribus morbidis pathematibus immunes, immo verius alieni viuunt. Præterea ſi aliis incommodis ſanitati moleſtis hæmorrhagiæ ſuperueniunt ſtatisque periodis redire continuant; tunc & illa mitigantur placideque tolluntur.

9. Quibus ægris morbi ex ſupreſſis hæmorrhagiis accedunt & recedunt, illi minus periculoſis minusque turbulentis aliis morborum generibus laborant & facilius pariter emergunt, ac generatim viuaciores exſiſtunt, quam alii, qui hæmorrhagiis minus adſueti ſunt.

10. Quemadmodum vero hæmorrhagiæ periodicæ, adſuetæ, & in locis congruis erumpentes, variam vtilitatem habent: ita impedite ſuccedentes, aut per incongrua artificia male tractatæ & ſuppreſſæ, longe grauiora mala poſt ſe trahunt: natura enim, nihil mitigata, a contentioſis ſuis moliminibus non facile ceſſat, ſed potius intentionem, quam per conſuetudinem, quæ omnis directionis motuum tyrannus eſt, confirmatam habet, tanto pertinacius proſequitur.

11. Rationi phyſiologicæ conſonum eſt, quod ſanguinis, nimium abundantis, depletiones neceſſariæ ſint, & occaſionem ſubtrahant grauiorum periculorum, reſtagnationum, ſtaſium, inflammationum, abſceſſionum aut ipſius ſphaceli. Cum hic facilius ſit cauſſæ actiua præoccupatio & euitatio, quam mali effectus otioſa exſpectatio & anceps expugnatio. Quos ceterum effectus directos *Stahlius* prolixe enarrat, illos vide in *theoria p. 715.*

12. Inſuper obſeruandum, quod ſecundum naturæ agentis intentionem omnes hæmorrhagiæ ſalutarem finem quidem reſpiciant, ſed ſæpe minus ſalutares ac valde ominoſæ euadant, ob excretoria parum circumſpecte electa; quod ipſæ ſanguinis excretiones per pulmones, ventriculum & vias vrinarias ſuſceptæ ſatis comprobant. Ob aliquos tamen naturæ errores vniuerſum hæmorrhagiarum negotium damnare velle, iniquum eſſet iudicium.

13. Si

13. Si præterea caussæ hæmorrhagiarum præsto sunt, ipsæ vero actu non succedunt; tunc euentus, ipsis hæmorrhagiis quouis respectu grauiores, sequuntur: congestiones nimirum, dolores, æstuationes, inflammationes, suppurationes, sphacelationes, spasmi, palpitationes, conuulsiones, febres diuersæ indolis & dubii sæpe exitus. Male autem succedentis hæmorrhagiæ consectaria satis molesta recensuit *Stahlius in Pathologia p. 716.* quo breuitatis caussa remittimas.

14. Simplicissima igitur methodus & via maxime commoda est, sanguinem per sinceram euacuationem imminuendi, soluta vnitate extremorum vasculorum in locis nihil periculi portendentibus. Hac enim ratione cito & sufficiens excerni poterit sanguinis copia, qui alias non nisi in serum resolutus, lentis successibus subtraheretur.

15. Vti ceterum nulla necessitas simpliciter physica hæmorrhagiæ actum producere valet: ita moralis potius vtilitas easdem directe vtiles imo necessarias reddit. Et dum natura præseruandi gratia eas suscipit, damna illa aufert, quæ ab eius intermissione corpori alias imminent.

16. *De hæmorrhagia narium* obseruandum commendamus, quod plethora commota tam materiam, quam occasionem ad illas suppeditet, vt non tantum vere cooriantur, sed magis vel minus statæ fiant. Interim non sub ipsis statim commotioribus ex auctiori motu intestino turgefactoriis, sanguis exprimitur, sed tum demum, cum impetus ille euidenter subsedit, quod in dispositis & ebrietati deditis euenire videmus, vtpote in quibus altero, post crapulam excussam, die sanguis stillare solet e naribus.

17. Et quamuis regulariter pueri & adolescentes narium hæmorrhagiis expositi sint: tamen multa harum ætatum subiecta plethorica hæmorrhagias non patiuntur, nisi vel peculiaris dispositio hæreditaria, vel adsuetudo fortesque commotiones plethoræ accesserint.

18. Attendi quoque illa meretur circumstantia, quod, vti externæ violentiæ etiam leuiori gradu nares ferientes, ad sanguinis promtum profluuium disponere possint: ita sub ple-

thorica constitutione, datis etiam aliis internis occasionibus, eumdem exitum natura adfectet. Et licet non adsequatur: sedulo tamen molitur & aliis incommodis molestam scenam instruit. Cuius generis sunt lassitudo, grauatiuæ tensiones, vertigines, congestiones, & ex his pullulantes vasorum inflationes, oculorum rubores, ophthalmiæ, capitis dolores tensorii, pulsorii, æstuosi, cum oculorum dolore plane singulari, qui bulbi ocularis intima adficit & ægros liberioris lucis impatientes reddit.

19. Hæmorrhagiæ narium si ætatibus, iuuenili, virili & sequentibus eueniunt, tunc id fieri solet, vel

1) ob diuturnam vnius loci adsuetudinem, vel

2) per palindromen. Cum nimirum subiecta primis ætatibus narium hæmorrhagiæ adsueta, alias posthac sanguinis excretiones experta sint, quæ si minus ex voto succedant, tum talis contingit recursus ad antiquum & ordine primum emunctorium, quemadmodum sub mensium & hæmorrhoidum ataxiis sæpius obseruare licet. *Conf. Stahlius de consulta hæmorrhagiarum vtilitate.*

20. Hæmorrhagiæ narium criticæ, quando ambitu temporis ad horas vsque exquisito largiter profluunt, tunc vniuersalis euphoria sequi solet, cum totius febrilis impetus sedatione. Quando autem debito quidem tempore, sed insufficiente quantitate succedit, salutarem febris mitigationem non præstat. Et quanto magis ab hac liberali & larga fluxione deflectit, eo peius cedit totum negotium, circa vlteriorem motuum successum proportionate instruendum.

21. Tandem notandum, quod secundum vulgarem opinionem, hæmorrhagia narium pro re præternaturali habeatur, qua omnino tamquam magis noxia quam vtili carere possimus. Sed hi non sollicite distinguunt commoda hæmorrhagiæ bene succedentis a molestiis, quæ impeditum eius exitum subsequi solent, alias & menses & lochia damnare deberemus. *Conf. Io. Fr. Depre diss. de Hæmorrhagiis naturalibus iuxta intentionem naturæ prudentia med. dirigendis Erford. 1725.*

22. *De Hæmoptysi* constat, eam rarius multo contingere, quam narium

narium hæmorrhagiam, eamque ſæpius a cauſſis internis, quam violentis externis ita fieri, veluti ex ſubiectorum & cauſſarum recenſione perſpicere licet.

23. Raro autem euenire hanc hæmorrhagiæ ſpeciem merito adfirmamus, quia e numeroſiſſima hominum multitudine *paucioribus*, & his ipſis per totam vitam paucis breuibusque inſultibus: vtut pulmonis habitus & texturæ teneritudo præ reliquis ad hanc excretionem diſponere videatur.

24. De *tuſſi*, quam paſſim cauſſis hæmoptyſeos adnumerant, experientia teſte nouimus, quod plurimi, qui vehementer illa laborant, hæmoptyſin nequaquam incurrant, etſi circumſtantes eamdem ſæpe ominari velint.

25. Niſus autem corporis fortiores, tollendorum onerum cauſſa ſuſcepti, ſanguinis expreſſionem per pulmones ſubinde prouocant: et hoc non tam per ſpiritus diuturniorem retentionem, quam per repentinam eius eliſionem. Sanguis enim in arteriam pulmonalem adactus & relaxata huiusmodi contentione in vaſa ſubito irrumpens, vero ſimilius talem perruptionem producere valet.

26. Hæmoptyſis præterea, licet reſpectu generali, tamquam ſimplex ſanguinis exoneratio conſiderata, & plethoricæ conſtitutioni ſubueniens, ceu vtilis pronunciari poſſit: tamen ratione fabricæ pulmonis, qui ob continuum reſpirationis actum, imprimendarum ſtaſium valde capax, & corruptioni tenerrimæque texturæ colliquationi obnoxius eſt, non modo inutilis, ſed vere erronea, morbida & periculoſa haberi debet.

27. Bene quidem ſuccedere dicitur hæmoptyſis, ſi

1) ſanguis facile,

2) citra nimis prodigam eius iacturam, egeſtus fuerit, &

3) tranquille iterum ceſſet, neque notabilem ac diuturnam tuſſim poſt ſe relinquat, neque

4) de nouo reuertatur. Atque ex his eluceſcit, quænam hæmoptyſis male ſuccedens audiat.

28. Sed licet ſecundum poſitas conditiones ceſſerit hæmoptyſis: tamen

tamen ne ſic quidem periculo caret ſucceſſuræ ſanguinis extrauaſati detentionis, qui vna cum parte, eum continente, vlceroſæ corruptioni & phthiſi proxime ſubiacet.

29. Ceterum diffitendum non eſt, quod defectum hæmoptyſeos quædam ſequi ſoleant mala.

1) Quando enim non omnis extrauaſatus ſanguis funditus e pulmonibus euacuatur, tum intra ſubtiles veſiculas obhæreſcens corruptionem inuitat.

2) Molimina hæmoptyica, ad ſinceram eruptionem non pertingentia, facile producunt aſthmata ſpuria, peripneumonias, anginas & interdum phthiſes.

30. Horum itaque reſpectu, excretio expeditiſſime actu ſuccedens minoris omnino periculi cenſetur, quam grauia illa conſectaria, quæ pertinacia molimina hæmoptyica ſequi ſolent.

31. Longe tamen optimum & ſanitati conducentiſſimum eſt, ſi aliis quibuslibet ſanguinis ventilationibus, ſiue naturalibus, ſiue artificialibus, hæc tam ominoſa hæmorrhagiæ ſpecies mature poſſit præoccupari.

32. *De Vomitu cruento* pridem obſeruatum eſt, quod hæc ſanguinis excretio ipſa hæmoptyſi rarior ſit.

33. Semel autem atque iterum ſuccedens perquam facile recurrere ſolet, in illis præcipue, in quibus negotium menſtruæ exonerationis adhuc viget. Et hiſce adnumeramus etiam illas, quæ ſtatum menſium fluxum non experiuntur, cauſſam vero tam neceſſariæ excretionis in corpore ſuo fouent.

34. Vomitus iſte in ſubiectis feminini ſexus promtius euadere ſolet *periodicus*, quam in viris, & in his plerumque maius periculum portendit, quam in illis. In quocumque vero ſexu ita ſemel inſoleſcit, vt frequente & copioſa eruptione excedat, in illo, ſub adſtringentium maxime abuſu, facile cachexiam, hydropem, hecticam, colicas conuulſiuas aliaque ſpaſtico conuulſiua pathemata poſt ſe trahit.

35. Aliquid tamen difficultatis habere videtur iſta ſanguinis per ventriculum excretio, ſiquidem curſus eius, a partibus per venas

venas refluus, eidem minus fauere animaduertitur. Verum ſi conſideremus valuularum in vena portæ abſentiam, & copioſiorem reſtagnationem, quam ſtrictura tonica, ipſi baſi ſplenico hæmorrhoidalis rami impendens, ſuſtinet, ex ipſo facto rem vtique fieri poſſe perſpicimus.

36. Quod ceterum de hæmoptyſi monuimus *obſ. 26.* id etiam de vomitu cruento maxime valebit.

37. De *Hæmorrhoidibus* adnotaſſe iuuabit, quod tam vniuerſum hoc excretionis negotium, quam ipſæ ſpeciatim venæ, ſanguinem fundentes, dici ſoleant *hæmorrhoides*, & quidem

1) *internæ*, quæ venæ portæ eiusque rami dextri, interdum & ſiniſtri, propagines ſunt, ac profundius intra corpus, inteſtini recti longitudinem ambiunt & perreptant.

2) *externæ*, quæ inteſtini oram & limbum, quatenus cuti connexus eſt, percurſant, & venæ cauæ, ſeu curatius determinando, venæ iliacæ & huius rami *interni*, qui & hypogaſtricus dicitur, ſoboles exſiſtunt.

38. Veteribus ſolæ hæmorrhoides internæ fuerunt cognitæ; per experientiam tamen & illud innotuit, quod exitus fluxus hæmorrhoidalis ſubinde magis extrinſecus & velut per ſuperficiem inteſtini recti ſeu eiusdem orificii factus ſit. *Vid. Stahlii diſſ. de motu ſanguinis hæmorrhoidali & hæmorrhoidibus externis.* Recentiore æuo vtrarumque exſiſtentiam demonſtrarunt *Veſalius*, *Laurentius*, *Bartholinus*, *Verheyen* & alii.

39. *Tempus*, quo exoriri ſolent hæmorrhoides, ordinarie iuuentutis eſt periodus; exitum vero ſortitæ exquiſitos ſæpe ſeruant circuitus, ea tamen differentia, vt

1) *internæ* maturius prorumpant,

2) *externæ* autem ſerius, vtpote quæ virilis, interdum vero ſenilis ætatis confinia exſpectant & periodos rariores, ſed ſatis ſtatas formant; ita quidem, vt

(1) *internæ* in viris præcipue menſtruatim ferme profluant,

(2) *externæ* autem tempore verno & autumnali potiſſimum erumpant.

40. *Menſura* pro differentia ſubiectorum & hæmorrhoidum fluentium variat. Sic

1) *internæ* & ſtatæ in primis largius fluunt, & facile ad prodigam euacuationem perueniunt. Sponte autem non facile fluunt, ſed preſſionem ſeu niſum, ſub fæcum excretione adhiberi ſolitum, plerumque præſtolantur. Conf. *Stahlius de hæmorrhoidum internarum motu & ileo hæmatite Hippocratis.*

2) *externæ,* vti rariores periodos habent: ita ob minora vaſa parcius etiam ſanguinem reddunt.

41. *Ratio* autem, cur per indicata loca ſpeciatim hæc fieri ſoleat euacuatio, abſolute ſufficiens dari nequit, niſi quis illam reſpicere vellet occaſionem, quam adparatus genitalis ei præbere videtur. Quam ſententiam confirmant

1) *ſubiecta, malo venereo infecta,* in quibus venereorum inquinamentorum cum locis hæmorrhoidalibus conſpiratio ſatis manifeſta obſeruatur, ſiquidem peculiares circa orificium inteſtini recti vlcerationes experiri coguntur.

2) *Veneris luxurians abuſus,* quem podagram, cum hæmorrhoidali negotio firmiter connexam, promte ſequi ſolere, etiam vulgus nouit.

3) Hoc ipſum magis illuſtrat ortus communis vaſorum membri virilis & hæmorrhoidum externarum a venis iliacis internis.

42. Si porro ætatem conſideremus, qua hæmorrhoides ordinarie erumpunt, eam annorum periodum eſſe obſeruabimus, in qua aliæ excretiones non amplius libere ſuccedunt; & ſicubi conatibus hæmorrhoidalibus euentus minus reſpondeat tum ad priſtina loca, quamuis remotiora, moliminum fit reuerſio.

43. *Effectus* hæmorrhoidum, expedite ſuccedentium, varii ſunt. Nam

1) *generatim* per depletionem ſanguinis abundantis & pericuſoſe commoti regurgitationes intempeſtiuæ ad alia loca praecauentur.

2) *ſpe-*

2) *ſpeciatim* obtinetur ventilatio impediti progreſſus ſanguinis circa venam portae, & praeoccupantur grauia illa incommoda hypochondriaca, quae ex humorum congeſtionibus & ſuſceptis moliminum motoriorum contentionibus ad perrumpendum ſubnaſcuntur.

44. *Euentus* autem minus proſpere ſuccedentis euacuationis haemorrhoidalis pendent ab eius

1) *exceſſu*, quando maturius iuſto fluere incipit, & diutius continuat, adeoque menſuram excedit & vires labefactat.

2) *defectu*, quando vel

(1) per aetatis rationem & ob manifeſta molimina hæmorrhoides omnino exſpectantur, ad exitum vero non pertingunt; vel

(2) poſt liberum ſui ſucceſſum & iam adſuetam periodicam euacuationem iterum ſupprimuntur, manente interim intentione exonerandi, & pertinaciter continuantibus moliminibus, quæ naturæ ſcopo ſubſeruiunt. Vterque horum defectuum plurima parit incommoda, grauiora tamen poſterior, quam prior. *Conf. conſpect. medicinæ theoretico-pract. tab. XIII. Stahlii theoria p. 756.*

45. Vti ceterum annoſiores in decernendo circumſpecti ſunt, nec facile, niſi præmiſſa deliberatione, opera ſua moliuntur, & ſcopi conſulto propoſiti admodum tenaces obſeruantur: ita in hoc conamine hæmorrhoidario, ad eximios vſus tam efficaci, auſibus ſuis contumacius inſiſtunt & impeditum ſucceſſum minime tolerant, nedum obliuiſcuntur.

46. Interim de iuuenili pariter ætate prætermittendum non eſt, quod ſubiecta, a tentaminibus hæmorrhoidariis repulſa, ad repentinos translationum impetus verſus interiora promtiſſime delabantur, & veras viſcerum inflammationes ſubeant. Quod adnotaſſe iuuabit, vt eo magis innoteſcat, præcipuam hanc eſſe cauſſam, cur iuniores a podagra, cito retroacta, inſequentibus internis inflammationibus, morti ſæpius ſuccumbant, quam ſenes.

47. *De mictu cruento actiuo* quem vtriusque ſexus ſubiecta patiuntur, notandum eſt, quod pluribus viris eueniat, quam

feminis : illi enim eumdem per occasionales caussas sæpius prouocant.

48. De mictu autem cruento *passiuo*, qui in primis a calculo acuto, renes, vreteres & vesicam lædente, prolicitur, experientia constat, quod calculosorum ne vicesimus quisque adlegari possit, qui vmquam eum perpessus sit, multo minus frequentem aut periodice redeuntem habuerit.

49. Quam eximie porro hic fluxus conspiret cum hæmorrhoidibus, vel inde patet, quod in quibusdam subiectis illarum suppressionem paulo post excipere soleat. Quæ obseruatio practicos docet, vt ab importunis & repentinis adstrictionibus sibi sedulo caueant, ni malum in peius conuertere velint.

50. Vti enim in pulmone hæmoptysin, per adstringentia oppressam, vlcerationes sequi scimus : ita id ipsum in renibus accidere certum est; id quod subcruenta & turbulenta materia, quæ post moram in vrina ad fundum secedit, & mucum viscidum sanguine imbutum, seu gelatinam rubicundam refert, satis confirmat.

51. Quamuis autem mictus cruentus in non nullis hæmorrhoidum vices explere videatur : tamen vere vtilem eius effectum ostendere non licet; ob alia pericula, & deteriores euentus, qui plerumque vestigia huius excretionis premere solent. Contumax enim hoc malum est, & nisi tempestiue mitescat, aliaque ventilatione prudenter compensetur, ad quosuis excessus certo propendet.

52. Senes ceterum, quos mictus cruentus corripit, intra pauciores annos e vita secedere obseruantur.

53. *De fluxu menstruo mulierum* iam antiquitus innotuit, quod sexui huic adeo proprius sit, vt ne reliqua quidem animalia, si simiarum & paucissimas canicularum femellas excipiamus, eumdem patiantur.

54. Quam primum ergo ad concipiendum idonea exsistit femina, hunc fluxum experitur; nisi status morbidus eumdem impediat.

55. Quam-

55. Quamdiu vero embryonem in vtero geſtat, aut infantem lacte ſuo nutrit, huic euacuationi ordinarie obnoxia non eſt, neque inſigne aliquod incomodum ſentit, niſi ſubiectum ſenſibile fuerit. His autem circumſtantiis ſublatis, & reliquo ſanitatis ſtatu illæſo, ſingulis menſibus ſpontanea hæc contingit euacuatio, ita, vt e genitalibus ſanguis placide & per aliquot dies continuo effluat.

56. Naturalis huius fluxus ceſſatio, quæ circa quinquageſimum ætatis annum ordinarie obtingit, certum indicium eſt, quod generationis negotium itidem ceſſare ſoleat.

57. Periodica ceterum iſthæc euacuandi ratio, occaſionem dedit *Stahlio*, vt periodis criticis menſtruæ excretionis cauſſam adſignaret, dum videlicet eccriſes materiarum non admodum vrgentium in tertii ſeptenarii finem reſeruare natura ſoleat, quarta autem hebdomade proportionate expellat. *Vid.* eius *theoria p. 772. & ſupra cauſſas.*

58. De *neceſſitate* huius excretionis non dubitant, qui perſpiciunt, quod abundans in muliere ſanguis, interpoſitis ita ſubtractionibus, quam commodiſſime imminui poſſit & debeat in illo ſtatu, vbi in vſus alias deſtinatos conuerti nequeat.

59. Sanguinem, menſtruatim excretum, deteriorem eſſe reliquo in corpore reſtitante, veteres quidem, ſed ſine vllo fundamento crediderunt; & his quidem condonandum. Sed recentioribus quibusdam vix danda eſt huius opinionis venia; quia motus circulatorii theoria ſolidiorem ingenerare debuiſſet conceptum. Nullus enim demonſtrare valet, cur ſanguis excretus e venis, quæ vterum eiusque vaginam perreptant, peior eſſe debeat, quam alius, qui in narium hæmorrhagia effluit. Interim per moram in vtero & partium ſpermaticarum commixtionem inquinamenta leuiora contrahere poteſt.

60. *Effectus* huius fluxus ad ſanitatem conſeruandam prolixe non enarrabimus, neque pathematum illorum, quæ ex eius defectu promanant, recenſionem inſtituemus, quia id iam egimus in *conſp. theoretico-pract. tab. XIV, XV.*

61. Hoc vero inculcandum eſt, quod inter vterum, hypochondria & primas vias eximius ſit conſenſus: vnde etiam adſumta, concoctionem turbantia, menſium ſuppreſſionem inducere valent, e. g. panis calidus, frixa farinacea, varia liborum genera, & alia dulcia acrius fermentantia.

62. Ratio autem tam inſignis conſenſus fundata eſt in vaſorum ſplenico-hæmorrhoidalium diſtributione. Nam ventriculus a ſiniſtro ac inferiori venæ portæ ramo, qui ſplenicus audit, omnia ſua vaſa; vterus autem aliqua & ſpeciatim ab hæmorrhoidali accipit. Si iam ventriculus ſub ipſo menſium fluxu, aut eo propius imminente, per ingeſta incongrua grauatus fuerit; tunc illico in viis oriuntur ſtricturæ tonico ſpaſticæ, adſumtis illis dyſpeptis ſubigendis oppoſitæ, quæ, quia per conſenſum vteri vaſa ſimul conſtringunt, & catameniorum fluxum promte pariter intercipiunt.

63. Quod tandem infantes hunc fluxum interdum experiantur, pro ſigno morboſæ valetudinis, ſaltim ominoſæ feſtinationis habendum eſt. Dum enim natura actiones in futura tempora differendas anticipat, intempeſtiue etiam, tamquam vniuerſa periodo plane abſoluta, iterum ceſſare ſolet. Hinc mirum non eſt, ſi ætate immatura tales puellæ e vita diſcedant.

64. De vetulis autem menſtruatis hic agere, nihil attinet; quia non rariores obſeruationes communicare, ſed hæmorrhagiarum naturalium rationem explicare decreuimus.

65. Ita & *lochialis fluxus* neceſſitatem ac vtilitatem multis inculcare non laborabimus, cum id a nobis alibi iam actum ſit. *Vid. Conſpect. medic. theoretico-pract. tab. XVI & XVII.* Quantum vero in receſſu habeat iſta puerperarum euacuatio, e grauibus illis malis cognoſcere licet, quæ eius defectum preſſo pede ſequi ſolent; quorum præcipuum eſt, febris acuta inflammatoria, valde periculoſa.

66. E *varicibus manantibus* obſeruare poterunt tirones ingentem energiam moliminum hæmorrhoidalium, ad illum effluxum contendentium. His enim non modo vomitus cruentus & tota

tota mali hypochondrici adflictio, sed etiam varicum manatio aliaque mala circa femora, genua, tibias & pedes spastico podagrica, suam debent originem.

67. *Effectus* varicosæ manationis interdum fuit laudabilis. Nam *Hippocrates lib. VI. sect. VI. aphoris. XXI.* & *Galenus in comment. III. ad Hippocrat. de hum. f. m. 37.* diserte commemorant, melancholiam & insaniam ab hæmorrhoidibus & varicibus manantibus medelam impetrasse.

68. Penitius tamen rem considerantibus facile patebit, quod

1) locus huic euacuationi minime quadret.

2) ad magis erysipelaceo-vlcerosas peruersiones tendat. Vnde

3) totum negotium, quomodocumque etiam cedat, nihil veri commodi promittit, sed plus contra noxæ minatur.

69. Interim etiam huius euacuationis impeditus successus alia iterum incommoda post se trahit. Vbi enim post varia contentiosa molimina verum per varices profluuium non sequitur, ibi subiecta, pro diuersitate texturæ, varias subire coguntur adflictiones œdematosas, erysipelaceas & spasticas, doloribus ardentibus stipatas.

70. De *hæmorrhagia cerebri,* quæ ob copiosam sanguinis versus caput congestionem, vasorum distensionem & perruptionem interdum sequitur, ac post functionum vitalium & animalium turbationem, mortem inferre solet, egit *Fr. Hoffmannus in diss. de hæmorrhagia cerebri Halæ 1730. in medic. rat. syst. tom. IV. part. II. cap. VII.* *Vid. Conspect. theoretico-pract. tab. de apoplexia.*

TAB.

TABVLA IX.
DE
CONGESTIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Congeſtiones ſunt ſpeciales principii vitalis motus, quibus ſanguis verſus loca, hæmorrhagiis alias deſtinata, aut in remotiores ab illis regiones congeritur, copioſius ibidem colligitur & cum euacuandi intentione, concurrentibus variis moleſtiis, reſtringitur.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quantopere natura per varias tam directe vtiles quam vere periculoſas hæmorrhagias ſanitatem conſeruare nitatur, tabula præcedente *de hæmorrhagiis naturalibus* iam expoſuimus. Quia vero in multis fine ſuo non potitur, ſed conatus hæmorrhagicus in nuda ſæpe congeſtione & humorum ad loca hæmorrhagica, cominus vel eminus facta, reſtrictione conſiſtit: tractationem iſtam doctrinæ de hæmorrhagiis naturalibus iuſto ordine ſubiungendam eſſe res ipſa docet.

2. Cum congeſtiones motus eſſe dixerimus, omnis vero motus actus ſit: ſponte conſequitur, tales motus conuenientius exprimi per *congeſtionem*, quam per *decubitum*, *regurgitationem*, *ſtagnationem*, *obſtructionem*, aliosque terminos vulgo receptos. Congeſtio enim *actiuam* notionem inuoluit, & humorum ad certa loca compulſionem & reſtrictionem ſub ſe complectitur: reliqui autem *paſſiuum* habent ſignificatum. Nam

1) *Decubitus* & *regurgitatio* præcipue, quam vno alteroue canali obſtructo in operibus hydraulicis contingere nouimus, ad explicandum congeſtionis negotium incongrue prorſus adhibentur & rem nullo modo exhauriunt.

2) *Sta-*

2) *Stagnatio*, quæ humorum copiose adpulsorum impeditiorem regressum, non vero subsistentiam denotat, etiam non æquipollet congestioni, quia proximum huius consequens esse solet.

3) *Staseos* & *obstructionis* vocabula huc plane non quadrant, quia tam progressiui motus, quam humorum qualitatis nimiam alterationem supponunt, quorum tamen vtrumque in simplici congestione abest; *stasis* præterea stagnationes potius excipit, *obstructio* autem quantis difficultatibus prematur & quam rarissime locum inueniat *tab. de hæmorrhagiis* iam docuimus:

3. Ratione *indolis* congestiones sunt

1) *completæ* seu tales motus, quibus natura humores ad ea loca dirigit, per quæ euacuatio sanguinis fieri potest & solet e.g. ad nares, hæmorrhoides, vterum, pulmones.

2) *Incompletæ* & *rheumaticæ*, quæ respectu quidem finalis intentionis a completis haud differunt, verum ratione locorum, quæ occupant, & euentuum specialium, omnino ab inuicem se distinguunt. Licet enim tales sint connisus, hæmorrhagiarum adparatui qui respondeant: ad specialissimum tamen eruptionis locum neutiquam sunt determinati, sed *eminus* tantum contingunt, & latiore ambitu viciniam occupant. Hinc congesti sanguinis eruptio eo minus exspectari potest, quo longius illa ab excretoriis hæmorrhagicis remota est.

4. Ratione *loci* ac *ætatis* sequentem in modum differunt.

1) *In iunioribus* diriguntur congestiones ad *caput*. Hinc frustrato fine, oculorum auriumque manationes, achores, crusta lactea, impetigo, parotides, aphthæ, cephalalgia, clauus hystericus, clauus hæmorrhoidalis, de quo commentatus est *Heisterus* in peculiari *diss.* & quadam *epistola de morte Silii Italici ex clauo insanabili;* cephalæa, vertigo, ophthalmia, otalgia, odontalgia, coryza, grauedo, phlegmatorrhagia, aliaque incommoda sequuntur.

2) *In mediæ ætatis subiectis* magis infestatur *pectus*, quod te-

stari

ſtari ſolent tuſſes, branchus, raucedo, angina, aſthmata, palpitationes cordis, pleuritis ſpuria, vera, peripneumonia, vomica, phthiſis pulmonum & empyema.

3) *In ætate conſiſtente* congeſtionibus obnoxium obſeruatur *abdomen*, vnde infarctus hepatis, lienis & ſubinde alterutrius viſceris inflammatio, malum hypochondriaco-hyſtericum, atrophia, nephritis & calculoſa pathemata. De quibus ſingulis conferendæ ſunt *tabulæ ſpeciales in conſpectu med. theoretico-pract.*

4) In *ætate* proxima *ſenili* præter abdomen etiam *artus* incompletis præcipue exponuntur congeſtionibus. Hinc variæ illæ adflictiones ſpaſtico-arthriticæ tam ſuperiorum quam inferiorum artuum, de quibus *vid. tab. ſequ. de ſpaſmis & conuulſionibus.*

5. Ratione *euentus*, congeſtionum

1) Aliæ per veram ſanguinis euacuationem reſoluuntur.

2) Aliæ magis ſeroſam materiam excernunt. Nam licet a directis contentionibus congeſtoriarum ſanguinis adpulſionum enaſcantur, ſpiſſior tamen rubicunda portio remanet, tenuiores autem ſeroſæ tantum excutiuntur. Hoc modo fiunt catarrhi cum ſeroſo mucidarum, ſalſo-acrium humiditatum effuſione, coryza, tuſſis humida, diarrhœa, largior vrinæ eruptio.

3) Aliæ, dum nulla excretionis ſpecies ſuccedit, portiones ſeroſas in circumiacentes partes altius diffundunt, & vel in externis partibus tumores rheumatico-acres formant, vel in partibus internis ſtagnationes & veras ſtaſes producunt; quemadmodum *in therapia ſpeciali tabulis de inflammatione & febribus inflammatoriis* oſtenſum eſt.

III. *SIGNA*

1. *Congeſtionum completarum*

Quamquam non pauca ſint congeſtionum completarum ſigna, quæ cum hæmorrhagiarum generalibus ſignis, *tabula præced.* traditis, coincidant: tamen illa, quæ tamquam ef-

fectus

fectus congeſtionum ſe produnt, hic ſeorſum tradere iuuabit, ita quidem, vt videamus, quænam ſe offerant

1) *In partibus adfectis,* in quibus vtpote obſeruatur

(1) Notabilis humorum infarctus, a quo inflationes & diſtenſiones dependent vaſorum plane exilium, quæ alias viſum ſubterfugiunt.

(2) Congeſtiones acriores, quæ altius ſe exſerunt, & calorem, qui naturali auctior eſt, dolorem inſuper excitant acutum, æſtuoſum, tenſiuum, inflantem, interdum lancinantem, fremebundum, pungentem, qui pulſui reſpondet.

(3) Ante recenſitarum moleſtiarum ſolutio & ceſſatio contingit, dum hæmorrhagia a natura per congeſtiones intenta libere ſuccedit; id quod etiam vulgus nouit, qui optabili prognoſi a talibus hæmorrhagiis euphoriam & capitis corporiſque leuitatem vna cum actionum vitalium & animalium alacritate certo ſibi pollicetur.

(4) Si vero contrario euentu ad exitum hæmorrhagia non pertigerit, tunc conſectaria ſatis moleſta ſuccedunt, quæ in aliquibus dolores acutos & tumores; in aliis autem veras inflammationes & vlceroſas manationes poſt ſe relinquunt.

2) *In partibus remotioribus aut oppoſitis* obſeruatur conſtrictio quædam ſpaſtica: vnde habitus exſanguis & pallidus adparet, ob vaſorum, quæ penitus euaneſcere videntur, ſubſidentem adſpectum. Hinc mirum non eſt, ſi frigus & vera ſubinde refrigeratio ſentiatur.

2. *Incompletarum* ſeu *rheumaticarum.*

1) Ea, quæ in congeſtionibus completis occurrere ſigna ſolent, etiam in rheumaticis ſe produnt, inprimis ſimplicioribus.

2) Congeſtiones autem incompletæ, quæ per accidens indolem peiorem induunt, ſymptomatibus ſtipantur ſolito grauioribus. Nam

(1) fortius ſubiecta inuadunt.

(2) humorum adfluxus obſeruatur impetuoſior. Vnde

(3) maior reſtagnatio & partis adfectæ longe moleſtior inflatio, diſtenſio & ad motum ineptitudo.

(4) accedit exquiſitus ſenſus tenſorius, vibratiuus.

(5) calor inſignis, æſtuans, acris, inquietus & inflammatorium dolorem æmulans.

3) His frequenter ſe iungunt motus tonici ſenſibiles alterationes, quæ per frigoris & æſtus volatici viciſſitudines admodum manifeſtæ fiunt, & minus exercitatis ſæpe imponunt, ac ſi verior febris adeſſet typus. Verum, re curatius expenſa, febris tam facile non complicatur, niſi valde exacerbata fuerint reliqua.

4) Mitiora ceterum eſſe ſolent cuncta in congeſtionibus rheumaticis *externis,* adhuc ſinceris: vehementiora autem in *externis phlegmonodeis*; vehementiſſima in iis, quæ interiores corporis partes occuparunt.

IV. *SVBIECTA*

1. *Congeſtionum completarum* ſunt homines

1) Plethorici, qui præ reliquis expoſiti ſunt congeſtionibus.

2) Ex horum vero numero ii inprimis, qui vitam ſedentariam agunt & victu lautiori fruuntur.

3) Porro & illi, qui ſanguinis euacuationibus largioribus & ſinceris libere ac frequentius adſueti fuerunt, eas vero non amplius experiuntur.

4) Quibus merito accenſeri debent alii, qui artificiales quoque depletiones, antea adſuetas, vt ſunt venæſectiones & ſcarificationes, neglexerunt, aut alias ſeroſas minus ſuccedentes experiuntur, vel data opera impediunt; quod fieri ſolet, quando fonticulos improuide coaleſcere ſinunt, ſetacea non reiterant aut veſicatoria omittunt.

5) Subiecta tandem vegeta cuiusuis ætatis, ſexus & temperamenti. Minime tamen quilibet homo ad quamcumque con-

congeſtionis ſpeciem propendet, ſed ordinarie ad eam ſolum, quæ cum eius ætate propius conuenit.

2. *Congeſtionum incompletarum ſeu rheumaticarum.*

1) Subiecta harum eadem eſſe obſeruantur, quæ iam delineauimus.

2) Si vero ratione temperamenti ſpecialius aliquid determinandum eſt, ſanguinei & phlegmatico-ſanguinei, laxo & ſpongioſo habitu præditi, facilius iisdem corripiuntur, quam alii, quorum habitus ſtrictior denſiorque exſiſtit.

3) Et hiſce ſubiectis eueniunt eiusmodi congeſtiones tanto promtius, quanto certius ac manifeſtius plethora commouetur, & ipſi motus congeſtorii cum negotio hæmorrhagico conſpirare deprehenduntur.

4) Senſibiles pariter & ad animi pathemata pronos facile congeſtiones pati, experientia docet; maxime ſi aliqualis iam ſubſit adſuetudo.

5) Quando autem laborioſi congeſtionibus vexantur, tum alias, & plerumque externas, cauſſas concurrentes, a ſola plethora minime prouenientes, deprehendimus. *Vid. infra Cauſſas.*

V. *CAVSSAE*

1. *Congeſtionum completarum.*

1) *Cauſſa materialis* eſt vel ſanguinis abundantia, præcipue impetuoſe commota, vel humorum ſpiſſitudo aut qualitatis quodcumque vitium aliud.

2) *Cauſſa formalis* eſt humorum, tam e poroſarum partium meatibus, quam e vaſis intercurrentibus, copioſius verſus loca hæmorrhagica directorum, reſtrictio, per motum tonicum adactio & diuturnior ibidem retentio.

3) *Cauſſa efficiens.*

(1) Secundum *veteres* obſcure ac perplexe nimis deſcribitur per *electiuam miſſionem* & quisquiliarum ad idonea excretoria proiectionem, a ſpiritu vitali perpetrandam.

(2) Secundum *recentiores* autem ſunt,

a) qui *cauſſam efficientem* venditant, vel *fermentationem,* humores turgefacientem, vel etiam *coagulationem.*

b) alii contra malunt ſupponere acres humores, ſiue copia, ſiue intemperie peccantes, qui intra minima tunicarum & membranarum neruoſarum vaſa congeſti, ibidem ſtagnant & violentia quadam eas diſtendant, vellicent, adrodant, eoque ipſo vberiori ſanguinis adfluxui anſam porrigant.

(3) Verum, vera efficiens cauſſa merito habetur principium illud rationale, in corpore agens & eius conſeruationi ſtudens: cuius quidem operandi energia, & per factas congeſtiones ſuperfluum exonerandi intentio, a vehementibus plethoræ commotionibus plerumque prouocatur, ſed euentus rarius reſpondet intentioni.

4) *Cauſſa finalis* eſt moleſtæ humorum abundantiæ imminutio & ſanitatis conſeruatio.

5) *Cauſſæ occaſionales* ſunt variæ, v.g.

(1) Aër humido-frigidus, imo etiam humido-calidus aut ſolis æſtus capiti denudato admiſſus.

(2) Largior vini & ſpirituoſorum ingurgitatio.

(3) Corporis vehemens & impetuoſa exagitatio.

(4) Conclauia prope terram exſtructa & humida, vbi parietum perpetuus mador obſeruatur. Talia ſi caleſiunt, calor caput, frigus autem crura & pedes adficit; ſub quibus circumſtantiis toni relaxationes, ſtricturæ & congeſtiones prouocari ſolent.

2. *Congeſtionum incompletarum* ſeu *rheumaticarum* cauſſæ, quia notabili diſcrimine a cauſſis completarum non differunt, earum recenſionem inſtituere non expedit. De occaſionalibus autem pauca quædam addere iuuabit. Nimirum

1) Quod *dyſcraſia* humorum rheumatiſmo cooriendi occaſionem præbere ſoleat, quemadmodum eryſipelata & apo-

apoftemata, acrius fponte orta, & fegnes apoftafes febriles fatis comprobant.

2) *Violentia,* partibus externe inducta, eamdem habet efficaciam. Illi enim, qui contufiones, dislocationes, vulnera & fracturas perpeffi, aut cum diu manantibus vlceribus, inflammationibus, ambuftionibus, tardius curatis, conflictati funt, frequentius rheumatifmis tentantur; qua occafione fæpe partium languor & flacciditas remanet, cui in recipiendo humorum adfluxu tum aliquid tribuendum eft. Verum memoriæ, vt ita loquamur, vitali, feu æftimationi & fenfibilitati naturæ plurimum omnino adfcribendum eft; id quod potiffimum confirmant vulnera cicatrice firmiore fanata, vbi relaxatum tonum minime accufare licet.

3) *Difpofitio* porro *hæreditaria* & *adfuetudo* ad frequentiores infultus rheumaticos non parum conferunt. Vnde fi vel leuis tempeftatum mutatio vel animi commotio acceflerit, tum rheumatifmo promte adfliguntur illi, cum quibus ita comparatum eft.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Congeftionum doctrina ante *Stahlium* non fatis obferuata, multo minus pro dignitate explicata & adplicata fuit. Nam quoniam *Antiqui* arduum hæmorrhagiarum negotium parum fibi perfpectum habuerunt, in congeftionum quoque theoria non nifi hofpites manere potuerunt. Porro quia proxime fuperiorum fæculorum Medici in veterum placitis maximam partem adquieuerunt, nec vlterius in congeftionum indolem, fubiecta & cauffas penitius inquirere adlaborarunt; præterquam quod per obftructionis figmenta illas, tamquam paffiue contingentes, explicare voluerint: tum iniquo plane fato accidit, vt plures noftri æui doctores opinionibus anteceſſorum fuorum præberent adfenfum.

2. His ftrictim prælibatis, obferuamus, quod *loca,* congeftionibus obnoxia, feu terminus *a quo, in quo, per quem* & *ad quem,* fint omnes corporis porofæ partes, tam externæ, quam

quam internæ, in regionibus cum late patentibus, tum in particularibus & minimi ambitus membris; id quod eruptiones, quæ ex vna tantum nare vel ex oculo vno contingunt, vtique confirmant.

3. *Materia* congestionum sæpe esse solet serosa & mucida, quæ vulgo *catarrhalis* dicitur, & corruptelæ acri, seroso-salsæ propinquior est, licet originem ab ipso sanguine trahat & aliena larua se manifestet. Vnde & vulgus loqui nouit von gesaltzenen Flüssen.

4. Dum enim massæ sanguineæ, ad talia loca adpulsæ, ob spissiorem consistentiam, liber altiorque aditus non conceditur; tum tenuiores tantummodo eius portiones penetrant & partibus adfectis intimius insinuantur.

5. Atque ex his cognosci potest, qua ratione e contentionibus illis, quæ simplicem excretionem sanguinis respiciunt, aliæ, & quantum ad materiæ schema attinet, dispares consecutiones oriri possint, tam excretionum seroso-mucidarum, quam restagnationum, veluti in asthmate humido & tumoribus œdematosis, scirrhosis ac glandulosis contingere assolet.

6. Vnde pro incongrua plane habenda est illa *medicatio*, quæ in sola materiæ serosæ, e reliqua massa secedentis, subtractione aut ad alia emunctoria deriuatione occupata est, veram autem materialem caussam præteruidet, neque respectus naturæ finales eiusque intentionem efficiendi attendit, quæ vtpote superflui sanguinis exonerationem respicit, ideoque humores ad loca, huic scopo qualitercumque idonea, compellit. Hoc naturæ propositum manifesto arguunt insultus congestorii stati & periodici immo & vagi, qui hæmorrhagiarum mores, ob mutuam dependentiam, maxime imitantur. *Conf. Stahlii diss. de rheumatismo §. LXXII.*

7. *Effectus* congestionum incompletarum quod concernit, numquam fere ii sunt vtiles, multo minus eorum *euentus*. De quibus conferenda *Stahlii theoria p. 822. 824. & 1240. sequent.*

8. Ratio autem, cur minus vtiles sequantur effectus, hæc est: quia finali naturæ destinationi raro admodum respondent,

vt

vt nimirum sincera sanguinis contingat eruptio. Nam ipse sensibilis congestionum adparatus, qui vel iusto maiorem inpetum arguit, vel diffusius se extendit, successum intentionis impeditiorem non tantum præsagit, sed vere etiam talem reddit. Et hoc inprimis valet de effectibus *indirectis*. Quos enim *directos* adpellamus, eorum enumerationem vide sub *signis*.

9. *Euentus* porro congestionum cum generatim insolitæ humorum stagnationes esse soleant circa illas partes, ad quas congestio directa, immo diffusa est: tum mirum non est, si ex tali restagnatione, pro materiæ quantitate, impulsus impetu, humoris mobilitate aut dyscrasia, varia incommoda oriantur, quæ vel leuiora, vel magis sontica exsistunt; prout meatuum dispositio, sensationis vehementia, prouocatio retrogradarum stricturarum, aut plenaria in parte occupata detentio atque stasis concurrunt.

10. Quamquam congestiones omnibus accidere possint: tamen de illis, quemadmodum de aliis quibusuis morbidis pathematibus, constat, quod non promiscue singulis hominibus eueniant; immo si numerus conferatur eorum, qui illas patiuntur, cum multitudine aliorum, qui ab iisdem immunes viuunt, ille sane exiguus deprehendetur. Præterea illi, qui congestionibus omnino exercentur, notabili sæpe temporis interuallo liberi agunt, nec, vbi tentati fuerint, diu admodum ab illis detinentur.

11. Cum igitur e moliminibus, adeo incompletis & finem hæmorrhagicum eminus tantum respicientibus, variæ subnascantur aberrationes: quæri non inepte posset, cur natura tam incompletos & ad exsequendam intentionem neutiquam sufficientes actus suscipiat? Ad quam quæstionem, tamquam de re non adeo plana, vt respondeamus, dicimus: vero videri simillimum: hos motus eminus tantum ita adornari, vel ob spem abiectam liberalioris hæmorrhagiæ successus, tamquam obtinendi finis, vel ob alias difficultates, *obs. 9.* enarratas.

12. Hæmorrhagia *actiua* contingere non potest, nisi congestio quædam prægressa fuerit; creberrimæ autem congestiones,

R præ-

præcipue incompletæ, fiunt, quas neque ſincere ſanguinea; neque ſeroſa euacuatio ſubſequitur. *Conf. Stahlii diſſert. de motibus humorum ſpasmodicis, a motu pulſus ordinarii diuerſis. Halæ 1697.*

13. Tabula quidem præcedente ætiologiam hæmorrhagiarum non tantum generalem expoſuimus, ſed etiam ad quasuis earum ſpecies ſpecialem adplicationem fecimus: cur autem eamdem normam neque hac neque ſequentibus tabulis obſeruauerimus, ſequentes rationes prohibuerunt.

1) Pauciores ſunt ſpecies hæmorrhagiarum, perplures autem congeſtionum. Quare in illis quidem ſpeciales cauſſas ſubiungere facile fuit, in his autem non niſi multa prolixitate ætiologiam ſpecialem tradere potuiſſemus.

2) Quæ prolixitas vti pathologiæ generalis ſcopo aduerſatur: ſic delineationes generales eidem ſatisfacere, & ad ſpeciales congeſtionum morbos facile adplicari poſſunt.

3) Quod ſi vero difficultas quædam vllibi obſiſtere videatur: *conſpectus noſter theoretico-practicus*, vbi ſingulorum morborum cauſſas expoſuimus, difficultatem illam remouere poterit.

14. Interim vnius morbi, ad ſiniſtrum congeſtionis euentum pertinentis, mentionem faciemus, nempe *rhachitidis*, cuius cauſſæ neque in conſpectu noſtro practico, neque in aliis, quantum ſcimus, auctoribus complete traduntur.

15. Equidem *Mayow* curioſum de rhachitide tractatum conſcripſit, atque in eo *Gliſſonii* ætiologiam pro ingenioſo commento declarauit. Num vero in cauſſa huius morbi explicanda felicior fuerit, Lectoris iudicio relinquimus. Sequentia autem momenta huius auctoris ætiologia complectitur.

1) Primum quidem ſupponit, rhachitidis morbum generatim conſiſtere *in nutritione muſculorum inæquali.*

2) Oſſa autem in his ægris, æque ac in ſanis, *vniformiter* nutriri, adeoque ab illo vitio excipienda iudicat; ſubiuncta ratione, quod ad oſſium, ſenſus expertium, partes nutriendas

triendas *ſolus ſanguis* ſufficiat, ad muſculorum vero incrementa ſuccus ſimul nerueus requiratur.

3) Deinde bona fiducia pro conceſſo habet, partes muſculoſas & neruoſas, propter ſucci neruei nutritii defectum, haud quaquam creſcere, ſed potius extenuari.

4) Cum ergo, iudice auctore, *os tibiæ* æquali vigore creſcat, muſculi autem, *ſuram* conſtituentes, & ſupra infraque eidem oſſi adfixi, pari paſſu non creſcant, ſed, veluti chorda plectrum, retrorſum detineant, vt recta non poſſit extendi: tum neceſſe putat illius, inſtar arcus, incuruationem.

16. Verum enim vero blandis hiſce fictionibus ſequentia obſtant dubia.

1) Pro lubitu ſupponit, oſſa ſolo ſanguine nutriri, cui autem ſuppoſito recentiorum obſeruationes contra dicunt, & e partibus potius gelatinoſis, lamellarum forma mutuo ſibi impoſitis, incrementa ſumere docent. *Conf. Abrah Vaterus in oſteogenia naturali & præternaturali theſ. II. IV. ſ. Witteberga 1733.*

2) Deinde fingit quidem, ſed non probat, ſuccum neruoſum eſſe *nutritium*, ideoque ad augendas partes muſculoſas neceſſarium.

3) Porro hunc ſuccum in rhachitide muſculoſis partibus deficere dicit, cauſſam vero, cur deficiat, minime demonſtrat.

4) Denique, vt reliqua taceamus, ſine fundamento adſerit, oſſa ipſa in hoc morbo *a priori* non adfici, ſed *a poſteriori* tantum incuruationem pati.

17. Vt vero ad ſimpliciorem ac veriorem rhachitidis ætiologiam peruenire poſſimus, ſequentia meditanda commendamus.

1) Rhachitis eſt productum ac conſectarium atrophiæ.

2) Atrophiæ cauſſa *materialis* conſiſtit in vitiis vaſorum lacteorum, modo primi, modo ſecundi, modo vtriusque generis.

3) Harum viarum quo plures ſunt obſtructæ, eo magis debitum corpori nutrimentum ſubducitur.

4) Huic igitur vitio materiali, interitum minitanti, natura ſeſe opponit *armis duobus* conſuetis, nempe motibus auctis in ſolidis & fluidis partibus.

5) In partibus *ſolidis*, præcipue in extremis artubus & in ſpinæ dorſi tractu inſtituuntur *motus ſpaſtici*, quale motuum ſpaſticorum ſchema in aliis quoque morbis, e. g. in febribus paroxyzantibus, obſeruamus.

6) Per hos ſpaſmos, in peripheria inſtitutos, partes *fluidæ* introrſum, & quidem ſpeciatim ad periclitantia loca, diriguntur, vt vitii materialis abſterſio, reſolutio, diſcuſſio & euacuatio obtineatur.

7) Hæc rigida autem & ſpaſtica muſculorum agitatio, bono fine ſuſcepta, rhachitidis proxima eſt cauſſa. Duo enim vitia immediate per illam producuntur.

(1) Primum quidem, *teneræ* infantum cartilagineæ & osſeæ partes e g. tibiæ, ſpinæ dorſi, per tales ſpaſmos ſenſim diſiunguntur, flectuntur & incuruantur; quod, quia in *robuſtioribus* fieri non poteſt, rhachitidem in reliquis ætatibus rariorem obſeruamus, nempe in cauſſis violentis & anguſtis virginum cataphractis.

(2) Deinde dolores, qui per hos ſpaſmos in exterioribus partibus excitantur, anſam præbent, vt natura nunc motu humorum contrario agere illosque ad dolores demulcendos extrorſum ducere cogatur. Sic interne quidem atrophiæ ſolutio interdum contingit, externe autem tumores & ſuperaccretiones proueniunt, præcipue circa ſenſibiles iuncturarum partes, carpi, tarſi, rotulæ, ſpinæ dorſi, aliaque vitia producuntur, quæ germanice gedoppelte Glieder, Hocker, ausgewachſene Hüffte vocantur.

TAB.

TABVLA X.
DE
SPASMIS ET CONVVL-SIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Spasmus eſt motus tonici excedens incrementum, quod in partibus fibroſo-muſculoſis, præcipue artuum, muſculi vel partem, vel eum totum aut plures ſimul occupat, eosque vna cum membro, cui mouendo deſtinati ſunt, adeo rigide tendit, attrahit atque in tali rigiditate aliquamdiu detinet, vt ea mouere in ægri haud ſit poteſtate; ſub qua moleſtia durities rigida percipitur cum exquiſito doloris ſenſu, qui partis quaſi rupturam minari videtur.

Conuulſiones ſunt motus tonici ſummæ exacerbationes, quæ in partibus muſculoſis & tendineo-neruoſis ſe exſerunt per repentinas & non raro violentiſſime ſuſceptas reciprocas membrorum agitationes, quibus natura illud, quod corpori moleſtum vel fingit, vel fere ſentit, extrema vi & pertinacia excutere contendit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quemadmodum ipſæ congeſtiones auctiorem motus tonici gradum inuoluunt: ſic connexionis ratio huius cum præcedente tabula ſatis pateſcit. Cumque per motus congeſtorios ad partes tam internas, quam externas humores copioſius adacti & reſtricti ſæpe libere ſatis retrocedere non valeant & ſic ſpiſſiores reddantur: tum fit, vt variæ inde exoriantur moleſtiæ veraque damna, quibus natura ſe opponit, iam motibus inflammatoriis, iam febrilibus, iam ſpaſticis & conuulſiuis.

2. Spafmi funt vel *vniuerfales* vel *particulares.*

1) *Vniuerfales* totum corpus occupant, quorum fpecies funt

(1) *Tetanus*, qui corpus, quantum quantum eft, ita rigidum reddit, vt illud in fitu recto immotum plane relinquat.

(2) *Emprofthotonus* corpus antrorfum violenter incuruat, vt genua ad caput adducat.

(3) *Opifthotonus* contrario motu agit, & capite ceruiceque verfus pofteriora retractis, corpus tantopere retrorfum inclinat, vt perreptare volenti fub dorfo, arcuatim reflexo, fpatium relinquatur.

(4) *Catalepfis* fpafmorum vniuerfalium rariffimus, corpus in eo fitu, in quo illud corripit, rigidum detinet, feruatis iisdem geftibus, quos oculi, os & alia quæuis membra ipfo inuafionis momento exercuerunt.

2) *Particulares.*

(1) *In capite*

a) *Spafmus cynicus* eft rictus feu contumax oris torfio, per plures fubinde horas fine delirio continuans, & exitus vel conuulfiuos, vel hemiplecticos aut apoplecticos fuperuenientes fæpius portendens.

b) *Rifus fardonius* a priori re ipfa non differt, nifi quod mentis alienationem aut nonnumquam plenam eius abolitionem fibi habeat coniunctam.

c) *Spafmus occipitis* in parte infima adfligens & feminas maxime corripiens, anonymus eft. Hic mufculos, capitis erectioni & ad latus vtrumque conuerfioni deftinatos, infeftat eosque tam rigidos reddit, vt non modo circumflectendi impotentiam inducat, fed dolorem quoque in illis excitet peculiarem, quafi animal fecundum longitudinem ceruici adhærens, eam expanfis & altius infixis vnguiculis firmiter comprehenfam teneret. De his mafculis legatur *Verheyen in anat. tract. VI. cap. III. Heifterus in comp. anat. p. m. 185.*

(2) *In*

(2) *In collo* ſingularis adfligere ſolet ſpaſmus, qui homines inter dormiendum corripit, & ab incommodo capitis ſitu vnice vulgo deriuari ſolet.

(3) *In œſophago* & *ventriculo* obſeruantur itidem ſpaſticæ quædam conſtrictiones, quæ deglutitionem ſæpe remorantur, aut tantopere impediunt, vt nihil vltra ventriculus admittat, vel, quod huc vſque ægrius recepit, non niſi cum contentione nauſeabunda ferat, concurrentibus anxietatibus, quæ ſubiecta nimium quantum anguſtant, vt ſæpe dicant: es ſey ihnen nicht anders, als wenn es das Hertz abdrücken wolte.

(4) *In thorace*,

a) *Incubus* ſeu ſpaſtica muſculorum thoracis contractio, ſub nocturna quiete cooriens, reſpirationem laborioſam reddens, & fere totius corporis motum tantiſper ſufflaminans; de quo fuſius in *therapia ſpecial. tab. LI.* dictum eſt.

b) Alii *ſpaſmi anonymi*, acres, ab *incubo* & *aſthmate conuulſiuo* plane diuerſi; qui ob ſui energiam, qua reſpirationem potentius intercipiunt, non nullis videntur ad *apoplexiam* magis, ſeu ad *catarrhum ſuffocatiuum* referendi. Certum enim eſt, quod in tali caſu reſpiratio pæne abolita magnum ſanguinis circulationi præiudicium adferat, vt facile ex ſuffocatione, per reſpirationem interceptam orta, tanta porro humorum regurgitatio & reſtagnatio in capite euenire poſſit, quæ variis circa crebri ambitum effuſionibus, vel ſanguineis, vel vero ſeroſis anſam dare, & veram apoplexiam inducere valent. Exempla huius ſpaſmi thoracici, per triduum durantis vide in *Stahlii theoria p. 883.*

c) *Aſthma conuulſiuum*, ſaluis reliqui corporis motibus, thoracem tantum occupat, & vigilantibus euenit, neque reſpirationem tantopere cohibet, aut vocem claram ſupprimit, vti in *incubo* fieri ſolet. Interim ſi *idiopathice* magis, quam *ſymptomatice*, infeſtat, periculo

riculo *incubum* longe ſuperat, quia ancipitis & fere acuti euentus eſſe deprehenditur.

d) His alii porro cordis *palpitationem*, *cardialgiam* & *ſingultum* iungunt.

(5) In *abdomine*

a) *Inteſtinum colum*, maxime illorum, qui colica flatulenta vexantur, pertinaci ac rigida ſæpe tractione & ſpaſtica diſtenſione correptum obſeruatur, præcipue ob flatum in eo expanſum, quod comprobant

α) Progreſſus illi flatulenti, vbi tales bombi, ex vno clauſtro in aliud ſpatium erumpentes, tundentem talem impetum formant, vt ſubiecta queri audias de ſenſu dolorifico peculiari, ac ſi lapis per inteſtina volutaretur & abdominis immineret crepatura.

β) Conſtrictio ſpaſtica ad inteſtinum vſque *rectum* in altioribus doloribus colicis ſe extendens, quæ tanta eſſe ſolet, vt etiam cannulæ clyſticæ tranſitum prorſus deneget.

γ) Stricturæ *coli* firmiſſimæ in ſectis demortuorum cadaueribus obuiæ, quibus ſæpe portio illius flatu adeo rigide diſtenta & vtrimque conſtricta tenetur, vt neque aëreus eiuſmodi halitus, nedum ſtilus renuior, niſi vi adactus, penetrare poſſit.

b) *In veſica*, eiuſque ſphinctere ſpeciatim, vehementes ſe exſerunt ſpaſticæ ſtricturæ, quæ, dum ſtranguria & calculus commotus adfligunt, varios cruciatus inferunt.

c) *In pene* occurit *priapiſmus* ſeu violenta illa ac inuoluntaria tenſio & ſpaſtica erectio, quæ cum graui & anxio dolore ſtipata, a *ſatyriaſi* omnino differt, cuius quippe origo a libidinoſis phantaſiis deriuanda venit, & erectionem tranſitoriam infert.

d) *In orificio vteri* ſpaſmos ſingulares ſibi repræſentant theoretici quidam in dyſtocia, quos tamen adeo facile

cile nemo attentus practicus sibi conceperit. Quia multiplici experientia iam confirmatum est, quod in tali casu imprudens regimen & ineptum stupidarum obstetricum imperium, quo parturientes ad præmature excludendum fœtum compelluntur, maxime adcusandum sit, & plerumque solum peccet.

e) *Tenesmus*, seu vrgens desidendi conatus, non immerito accensetur spasmis, quia indolem vere spasticam quouis intuitu refert, quidquid statuant alii, quibus ad conuulsionum familiam eumdem referre placet.

f) *Tympanitis* autem minus congrue ad spasmos relata est. In omnibus siquidem pathematibus flatulentis toni potius remissio obseruatur, quam maior intensio; alias non concederetur spatium flatibus, partes tam moleste distendentibus.

(6) In *artubus* tandem superioribus æque ac inferioribus vehementes adfligunt spasmi, qui non simplicis, sed simul arthriticæ indolis sunt, quos sigillatim paullo post recensebimus.

3. Enumeratis spasmis vniuersalibus & quibusdam particularibus adhuc alia subnectenda erit spasmorum differentia, secundum quam alius est

1) *Repentinus*, qui celeriter musculum contrahit & ita rigidum aliquantisper detinet, vt pro arbitrio membrum correptum inflecti aut moueri nequeat. Quam speciem *spasmum flatulentum* & spasmum κατ' ἐξοχὴν, immo & *Crampum*, den Krampf, adpellare moris est. *Conf. Musitani trutina lib. I. cap. XI. p. m. 131. Brunonis lexic. med. p. m. 258.*

2) *Lentus*, cuius inuasio tam repentina non est: is diuiditur bifariam, ita vt alius dicatur

(1) *spasmus muscularis* seu *tendinalis*, qui totum aliquem musculum adficit & doloribus tensiuis ac grauatiuis excruciat, sæpeque membrorum contractura scenam claudit.

(2) *Fibrillaris*, qui musculi aliquam tantummodo portionem & non raro paucas eius ac singulares fibras occupat. Cuius generis spasmus in arthriticis doloribus proprie agnoscendus est: qui tamen a cruciatus impetu tum remittit, cum e paucioribus fibris in vniuersum musculum diffunditur.

4. His commode subiunguntur reliqui particulares *spasmi arthritici*, in systemate medico peculiari denominatione notati, quos, a supremis incipiendo & ad infima progrediendo adumbrabimus. Occurrunt autem

1) *In capite*

(1) *Hemicrania* seu dolor ille pertinax & acerbus, qui dimidiam capitis partem occupat, de quo *vid. conspect. med. tab. XLVII.*

(2) *Glossagra* seu spastico-arthritica linguæ adflictio.

(3) *Trismus* autem, quo mandibularum & musculorum temporalium spasmus exprimitur, qui inuitis nobis dentes cum sonitu concutit, inepte huc refertur, quia potiori iure ad spasmos simplices pertinet.

2) *In thorace pleuritis spuria*, de qua plenius actum est *in consp. med. tab. XLVIII.*

3) In *coxis coxagra* seu *malum ischiadicum*, cuius plenior tractatio repetenda *e l. c. tab. XLIX.* & *Io. Christ. Stockii diss. de coxagra Ienæ 1731.*

4) *In artubus*

(1) *Superioribus*

a) *Arthritis*, humeris & scapulis infesta.

b) *Chiragra* quæ manus earumque digitos male adficit.

(2) *Inferioribus*

a) *Gonagra*, quæ genua spasmis diuexat.

b) *Podagra*, famosus ille cruciatus spasticus, qui tibias, malleolos, metatarsum & digitos vehementer adfligit.

(3) In *vtrisque* vel simul, vel in alterutris per interualla, arthritis vel vaga vel fixa suam exercet tyrannidem.

5. Porro

5. Porro addendæ ſunt aliæ quædam ſpaſmorum ſpecies, minus celebres, v. g.

1) Spaſmus ille, proprio cognomine deſtitutus, qui ſæpe ipſo momento, quo manus aliquid complecti debent, eas corripit vt officio in præſenti nequeant fungi; vel etiam ſi nimis firmiter complexæ fuerint, in eodem ſitu detinet, quo antea comprehenſum tenuerunt obiectum.

2) *Spaſmus fixus*, a *Paracelſo* ita vocatus, nuſpiam tamen in ipſius ſcriptis perſpicue explicatus: iam enim arthritidem & podagram; iam vero contracturas hoc nomine indicat, vt neſcias ſomnians ne, an vero diuinans de eo locutus ſit, vt pridem *Stahlius* monuit *in diſſ. de ſpaſmis cap. II. p. 11.*

6. Neque prætereundum videtur, quod aliqui, a finali duorum morborum terminatione & ſono decepti, eosdem ad arthritico-ſpaſtica pathemata referre non dubitent. Illi vero ſunt

1) *Mentagra*, e qua incauti quidam menti ſpaſmum confingunt, cum tamen ſcabiei ſiccæ ac pruriginoſæ ſit ſpecies, quæ ſquammis & furfuribus mentum fœdat. Vnde mentagram *Lichenes in mento* vocat *Galenus de compoſ. med. ſec. loc. lib. V. cap. VIII.* qui morbus ante *Tiberii* principatum Romæ fuerat incognitus.

2) *Pudendragra contracturalis*, quæ fœdum illum morbum venereum denotat. *Conf. Io. Geo. Stuſſii diſſ. de pudendagra contracturali Ienæ 1716.*

7. Indicatis iam differentiis, ſecundum quas ſpaſmi inter ſe diſtinguuntur, breuibus etiam expediendum erit, in quonam ab ipſa ordinaria tenſione muſculorum in ſtatu ſecundum naturam; præter naturam autem ab ipſis conuulſionibus differant. Notandum ergo

1) *Ratione formalitatis*, quod

(1) *Motus muſcularis* extenſorius & contractorius naturalis ſemper voluntarius ſit, nec vllum dolorem inferat.

(2) *Spaſmus* contra ſimplicior, rigida ac inuoluntaria eſt partium muſculoſarum tenſio.

(3) *Conuulſio* autem perpetratur motu reciproco muſculo-

 rum

rum antagoniſtarum, nempe talium, qui in officio ſibi inuicem ſunt oppoſiti.

2) *Ratione ſenſationis*

a) *Spaſmus* ſenſum plus minus dolorificum coniunctum habet.

b) *Conuulſio* vero, quamdiu eius actus durat, minus eſt dolorifica.

3) *Ratione durationis*

(1) *Spaſmus* magis ſtatarius eſt & immanens, ſed

(2) *Conuulſio* vaga & inſtabilis.

4) *Ratione ominis*

(1) *Spaſmus* minus periculi, plus tamen moleſtiarum inuoluit.

(2) *Conuulſio* autem ob vehementiam longe maius minitatur damnum.

8. Differunt porro auctores ratione methodi. Quidam enim ſpaſmos vniuerſales, &, qui proxime hos excipiunt, particulares, quos motuum ſpaſtico conuulſiuorum nomine exprimunt, ipſis potius conuulſionibus, quam ſpaſmis adnumerare malunt, quia reliquas adflictiones ſpaſtico-arthriticas vehementiæ gradu longe ſuperant. Cum vero in re arbitraria nemo facile reprehendendus ſit, licebit cuiuis hanc doctrinam, obſeruato bono ordine, varia proponere methodo.

9. Ad conuulſionum tandem differentias quod attinet, notari meretur

1) *Idiopathica*, quæ ſtato tempore recurrens, ex ideali maxime cauſſa, circa præcipuas lunæ phaſes, ſine aliorum morborum complicatione, homines miſere excruciat; quo nomine *morbus ſacer* ſeu *epilepſia*, quæ etiam *morbus comitialis* itemque *caducus* dicitur, inde ab antiquo ſatis iam innotuit, & hodie pariter in terrificis malis habetur.

2) *Symptomatica*, quæ cauſſas materiales, mox grauiores mox leuiores, pro fundamento agnoſcit.

III. *SIGNA*

III. *SIGNA*

1. *Spasmorum.*

1) *Vniuersales* illi ſpaſmi, dum adfligunt, moleſtiſſima ſua præſentia omnium ſignorum enarrationem exhauriunt.

2) *Particulares* repentini, præter motum impeditum & dolorem tranſeuntem, parum obſeruandum relinquunt.

3) *Lenti* autem, in quacumque tandem parte ſe exſeruerint, plura ſuppeditant.

4) Dolor itaque exquiſitus valde, tenſiuus, tractorius & conſtrictorius obſeruatur.

5) Nonnumquam adfligit cruciatus, qui ſenſum lancinantem, compungentem, diſtendentem & parti adfectæ quaſi rupturam minantem infert.

6) Antecedunt ſubinde horripilationes concurruntque æſtus volatici.

7) Ipſi dolores adeo continentes non ſunt, vt a primo inuaſionis momento eadem continuarent vehementia, quippe qui per vices, ſi non penitus; tamen magnam partem remittunt.

8) Membra actu ſpaſmo correpta pro lubitu ægrotantis moueri nequeunt; immo & remittente malo ægrius, & non ſine ſenſu laſſitudinis, contuſionis & debilitatis mouentur.

9) Interdum membra adfecta rubent, calent & aliquando tument, partes vero vicinæ magis pallent & in vicem verſam.

10) Animus ſupra modum tædioſus, anxius & leuiſſimarum etiam rerum impatientiſſimus eſt.

11) Somnus partim deficit, partim inquietus & parum reficiens deprehenditur

12) Vires languent & adpetitus, ſi non proſtratus, vagus tamen & electiuus obſeruatur.

13) Excretiones parcius & minus ordinate ſuccedunt.

2. *Conuulſionum.*

1) In quibusdam præcedit extremorum refrigeratio, oſcitatio & præcordiorum anxietas.

2) Partes corporis vel omnes vel nonnullæ repentinis atque reciprocis agitationibus vehementer varieque concutiuntur. Hinc

(1) Dentibus frendent, caput iactant, oculi ſuperiora verſus torquentur, vt ſolum tunicæ adnatæ album conſpici poſſit.

(2) Brachia retorquentur ad tergum.

(3) Manibus auram feriunt.

(4) Pectus attollunt.

(5) Dorſum incuruant.

(6) Pedibus terram quatiunt, &

(7) Totum ſubinde corpus rigidum atque immotum tenetur.

3) Pollices manuum porro colliguntur in pugnum.

4) Spuma, ſi grauior fuerit conuulſio, aut mucus ſaltem ſaliualis ſub paroxyſmo ex ore fluit.

5) Præterea formant hi motus breues quaſi paroxyſmos, ſeu parua remiſſionis interualla, quibus elapſis maiori vi denuo inuadunt.

6) Vbi conuulſiones inualuerunt, partes non ſolum motu exagitantur, ſed ſitu quoque torquentur ac diutius ita retortæ perſiſtunt.

7) Sub ipſis conuulſionibus rationis & ſenſuum vſus nullum adparet veſtigium, & poſt illas remanet ſæpe ante actorum obliuio.

8) Quædam ſubiecta narium experiuntur hæmorrhagias, in aliis cietur vomitus, aut ſequitur diarrhœa, ſeminis profuſio & ſæpe vrinæ excretio.

9) Conſequuntur tandem ſitis ingens, corporis laſſitudo, perturbatio capitis vertiginoſa, ſudor olidus immo fœtore grauis.

IV. *SVB-*

IV. *SVBIECTA*

1. *Spasmorum*

1) Homines plethorici, in quibus humores abundantes simul spissi sunt, & habitus corporis diffusus & spongiosus deprehenditur; speciatim temperamentum sanguineum & sanguineo-cholericum. In his enim humorum progressus, quando laboriosior est, facile spasmis ansam praebere solet.

2) Quibus iungenda sunt subiecta plethorica graciliora.

3) Hi autem homines eo certius obnoxii fiunt spasmis, si antea vel naturalibus, vel artificialibus sanguinis euacuationibus adsueti fuerint, earumque successum & vsum aut amiserint aut omiserint.

4) A parentibus, spasticas adflictiones passis, prognati adeoque haereditaria dispositione praediti & praedispositi.

5) Veneris & Bacchi cultores strenui.

6) Praecipiti iracundiae indulgentes.

7) Crebrioribus rheumatismis alias adfecti.

8) Homines ordinarie aetatis prouectioris prae iunioribus. In illis enim humorum crasis & ipsa loca musculosa, excretionibus dicata, per diaetam, labores & animi pathemata efficacius alterantur viaque spasmis facilius sternitur, quam in his.

9) Vulneribus profundius laesi.

10) Tandem & illi, qui febribus acutis detinentur & in vitae periculo versantur.

2. *Conuulsionum*

1) *Ratione aetatis*, infantes & pueri prae aliis aetatibus.

2) *Ratione sexus*, subiecta feminina magis, quam virilia.

3) *Ratione habitus* corporis, homines succulenti, *ευσαρκοι*, plethorici, quorum sanguis notabili spissitudinis vitio laborat.

4) Iracundi & caussis procatarcticis variis expositi, vti paullo post exponemus sub *caussis*.

V. *CAVS-*

V. *CAVSSAE*

1. *Spasmorum.*

1) *Caussa materialis* exhibet
(1) Vel plethoram,
(2) Vel spissitudinem humorum,
(3) Vel aliud qualitatis vitium,
(4) Vel læsionem partis cuiusdam solidæ.

2) *Caussa formalis* consistit in notabili augmento motus tonici, qui in locis & circa illa, in quibus sanguini, per fibroso-porosas partes progredienti, remora iniecta est, solito fortius intenditur & ad dolorem vsque augetur, ac in tali vehementiore tensione aliquamdiu detinetur, immo pertinaci conatu readsumitur.

3) *Caussa efficiens.*

(1) *Veteres*, ad ductum *Hippocratis sect. VI. aphoris. 39.* & *Galeni* in multis operum suorum locis, caussam efficientem habebant vel *repletionem* vel *inanitionem*. Illustrabant hoc adsertum chordarum exemplo in citharis, quæ sub aëris temperie austrina humida tantopere tenduntur, vt facili negotio disrumpantur. Et vbi e contrario aquilonis flatus omnia penetrat & exsiccat, chordæ pariter arefactæ nimis contrahuntur, subitamque disruptionem subeunt. *Vid. Galenus de trem. cap. VIII. f. m. 70.*

(2) *Recentiores*, cum placiti veterum insufficientiam & adhibiti similis illustrantis claudicationem perspicerent, altius rem repetendam esse indicarunt. Vnde in subsidium vocata

a) *Obstructio* fibrarum partis alicuius. Finxerunt sibi nimirum fibras cauas; deinde supposuerunt earum obstructionem, quæ impediret sanguinis liberum progressum, a quo tandem turgescentiam, fibrarum tensionem & distensionem in latitudinem earumque abbreuiationem secundum longitudinem deriuarunt, adplicato simul axiomate mechanico: *quod linea longa, incuruata fiat breuior.* Euanescit autem hoc fig-

figmentum ſua ſponte, quia in muſculis, ſpaſmo adfectis, nulla diſtenſio, ſed abſoluta condenſatio & compreſſio obſeruari poteſt.

b) *Acrimonia*, commune illud idolum, quod fere cuiusuis morbidi mali cauſſa efficiens eſſe cogitur. De hac ita ſtatuunt: quod particulæ, ſpeciatim acres, tartareæ, nitroſo-ſulphureæ, ponticæ & acidæ, ſanguini aut lymphæ immixtæ, per motum progreſſiuum cum neruoſo genere communicentur, & poſtquam ſenſiles neruorum fibrillas adgreſſæ ſint, eas vellicent ac nimium irritent; quo facto tandem criſpentur, abbreuientur & ſub his ſpaſticis anomaliis obrigeſcant. Sed toties iam in antecedentibus profligatæ acrimoniæ hic immorari non expedit.

c) *Recentiſſimorum* ſententia a præcedente parum recedit. Licet enim negent, quod in cauſſa ſit humor quidam craſſior, acris, ſalſus & ſcorbuticus: ſubſtituunt tamen ſubtilem, volatilem, ſulphureo halituoſum vaporem, qui ſæpe numero in exigua quantitate in ſanguinis maſſa oberret & facile nimis neruoſarum partium minimos poros intimius ſubintrare valeat. Sed quo minus & hiſce placitis ſubſcribamus, obſunt rationes *tab. de hæmorrhagiis* fuſius prolatæ.

d) Relicta igitur ſua cuiusuis opinione, rectius docemus: cauſſam efficientem eſſe vitale principium immateriale, quod vitæ & ſanitati conſeruandæ ſtudioſe imcumbit, & per motus quoque ſpaſticos, quamuis erroneos, non tamen irrationales, fine ſibi præfixo potiri contendit.

4) *Cauſſa finalis* eſt vel plethoræ imminutio; vel ſpiſſitudinis reſolutio; vel humorum qualitate peccantium excuſſio & vlterior propulſio, vt metuendæ ſtaſeos & corruptionis periculum auerti & per violentos hoſce motus præoccupari queat; vel denique læſæ partis ſolidæ abſterſio & conſolidatio.

T 5) *Cauſ-*

5) *Caussæ procatarcticæ veterum*

(1) Respectu *repletionis* sunt: vita otiosa, ebrietas, fluxus humoris pituitosi, inflammatio partis neruosæ, suppressio alicuius excretionis consuetæ, vulnus, contusio, laxatio, nerui punctura, venenatorum morsus, subitus terror, excandescentia.

(2) Respectu *inanitionis*: neruorum siccitas, labor nimius, immodicæ vigiliæ, febris ardens, sudor prodigus, vomitus, alui deiectio, immodicum sanguinis profluuium, venus nimia, cauteria, vesicatoria neruis adplicata.

(3) Sed *recentiores* iustius accusant

a) hæreditariam dispositionem, animi vehementiora pathemata, vt sunt terror & ira.

b) Motum corporis impetuose susceptum & pari vehementia continuatum.

c) Adsumtionem medicamentorum calidorum & volatilium: imo & emeticorum ac catharticorum drastice operantium vsum.

d) Diætam aromaticam & largiorem vini ingurgitationem.

e) Tempestatem humido-frigidam, quæ vti rheumatismis inducendis, ita & spasmis prouocandis apta est.

2. *Conuulsionum.*

1) *Caussæ materiales* sunt varia mala, quæ vel cum plurimo periculo complicata sunt, vel minus salutariter succedunt. Interdum esse solent molestiæ, crasso modo haud sensibiles, & qualemcumque quidem elisionem promerentes, tanta vero motuum exacerbatione neutiquam dignæ. *Plura vide sub caussis occasionalibus.*

2) *Caussa formalis* est partium musculosarum & tendineo-neruosarum per motum tonicum exacerbatum raptim atque reciproce instituta tractio per momenta remittens iterumque reuertens.

3) *Caussa efficiens* multis hodie est altius radicata acrimonia; neruo-

neruorum systema irritans. Sed hanc opinionem fundamento destitutam esse, ingens casuum numerus comprobat, in quibus vera acrimonia vel in *proxima potentia*, vt loqui solemus, vel iam ipso *actu* præsto est, nullo tamen insequente effectu conuulsiuo; vti experientia in tot variolosis testatur. Quam ob rem malunt recentiores substituere varias musculorum contractiones & hinc dependentes influxus liquidi neruei, quod a sensorio communi varie iterum in neruos exprimatur; additis simul caussis occasionalibus, quæ cerebri medullam ad has expressiones sollicitent. *Vid. Boerhaaue Aphorismi de cog. & cur. morbis* §. *1074.*

4) Sed maiore certitudine etiam hos motus naturæ, quæ extrema vi aliquid expellere intendat, tribuimus; licet motuum gradus & continuationis vehementia nequaquam adprobanda neque potiundo fini congrua sit. Plus enim plerumque subest rationis moralis & caussæ idealis, quam physici impulsus aut crassæ materialis irritationis. *Conf. Stahlii theoria p. 895. 899. 901.*

5) *Caussa finalis* est rei vel vere molestæ & periculosæ, vel talis modo visæ, motibus & viribus summe intensis, amolitio & excussio.

6) *Caussæ procatarcticæ.*

(1) Dispositio hæreditaria.

(2) Animi pathemata, vt ira, terror, amor vesanus & intensum rerum venerearum desiderium.

(3) Certæ temporum periodi & inprimis phases lunares; de quibus tamen caussarum nexum detegere & firmis rationibus probare nemo hactenus potuit; licet varia passim in medium proferantur.

(4) Sanguinis insignis crassities, quam, ceu caussam coniunctam & potenter concurrentem, hic nominare vtique conuenit.

(5) Retropulsio vlcerosorum seroso-lymphalium humorum, circa capita inprimis infantum & puerorum a frigore, improuide admisso, ortum ducens.

 (6) Sca-

(6) Scabies per incongrua artificia ad interiora repulſa.

(7) Tuſſes infantum humidæ cum materia valde tenaci. Quæ cum tam facile excerni nequeat, tusſiendi tamen vehementia continuet: tum reſpiratio in tenellis intercipitur & conuulſiones ſuccedunt, donec illa redierit.

(8) Vermes, qui in tenera ætate magis conuulſiuis quam ſpaſticis motibus anſam præbent. Senſibilis enim infantum natura ad extremos motus, in leuioribus quoque causſis, mox confugere ſolet.

(9) Morbi acuti & febres, præcipue exanthematicæ, illegitime decurrentes, conuulſiones plerumque habent comites.

(10) Dentitionis negotium difficile ſuccedens.

(11) Corpora ſolida peregrina carnoſis partibus infixa, vt ſunt ſpinæ, feſtucæ, aciculæ, claui, vitri fragmenta, glandes plumbeæ.

(12) Calculus verus, a quo ſæpe in femore aut crure lateris adfecti conuulſiones oriri ſolent. Quem effectum ſanguis quoque grumoſus aut ſanies, ſub cranio latitans, nonnumquam edere ſolet.

(13) Ebrietas aut ſpirituoſorum abuſus.

(14) Vulnera & partium tendineo-neruoſarum contuſiones.

(15) Hæmorrhagiarum quarumuis conſuetarum retentio aut ſuppresſio.

(16) Morſus animalium ira percitorum.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Solemne fuit non tantum *Hippocratis*, ſed etiam *Galeni*, interpretibus latinis, vocabula *τȢ σπασμȢ* & *των σπασμωδεων* per minus aptas voces *conuulſiones* & *conuulſiuorum* vertere. Et hoc quidem tam vnanimi egerunt conſenſu, ac ſi ex pacto & veluti certatim id ſibi ſumſiſſent peragendum. Recentiores, quod mirandum, antiquos tam ſerua æmulatione imitati ſunt,

vt

vt *ſpaſmum* non aliter, niſi per conuulſionem, exprimere voluerint; id quod præter ſcriptores ſyſtematicos, ipſi Medici lexicographi *Bruno* & *Blancardus* adfirmant.

2. Hæc autem vulgaris & incongrua interpretatio ſequentia habet incommoda. Nam

   1) Apertam vim infert voci σπασμȣ eiusque etymologiæ, vtpote quæ tenſionis & tractionis, non vero ſubitæ vellicationis, multo minus reciprocæ conuulſionis ſignificationem admittit.

   2) Non exiguam parit iſthæc verſio confuſionem in animis lectorum, qui adcuratioribus acroaſibus adſueti ſunt; vt, dum vel *Hippocratis* vel *Galeni* monumenta in latinum verſa euoluunt, ſcire nequeant, quid proprie ſcriptores illi voluerint. Nam diſtincte de *ſpaſmis* agi, textus ſeu oratio indicat; vbique autem *conuulſionis* & *conuulſiuorum* nomina vſurpata oculi cernunt. Hinc mens dubia, nihil melius edocta, relinquitur, cum paucisſimi græcis operati ſint, aut exemplaria græca ad manus habeant.

3. Igitur, ad euitandam confuſionem, ſatius eſt, græcam *ſpaſmi* vocem retinere, & per *conuulſionis* nomen peculiarem toni exacerbationem deſignare. Atque hoc quibusdam maiorum noſtrorum iam placuit, & a multis quoque recentioribus non immerito probatur ac retinetur.

4. Supra, velut in tranſitu, iam monuimus, quod vniuerſus motuum ſpaſticorum & conuulſiuorum adparatus generatim quidem rationalis & propter certum finem inſtitutus, reuera tamen erroneus ſit, & ſpeciali rationalitate careat; quia congruam proportionem inter materiæ quantitatem & qualitatem & inter, organi electionem, motuum directionem, gradus, & continuationem inuenire non licet. Quod mirum nemini videri poterit, qui repetere voluerit ea, quæ in *tab. de cauſſis morb.* ſub cauſſis immaterialibus iam ediſſeruimus. Collata *diſſ. Stahlii de erroribus naturæ medicis.*

5. Equidem iſthæc adſertio de ſpaſmis erroneis, non tamen irrationalibus, multis negotium facesſit, quia concludunt: a

principio rationali fieri non posse, vt certum finem sibi habeat præfixum, vera tamen media ignoret, aut illa aliter adhibeat, quam quidem fini illi obtinendo vere conueniat; cum apud prudentes quosuis inuentionis adparatus cum intentione conspirare soleat.

6. Sed ita quidem esse deberet, si in statu perfectionis actiones suas ederet anima. Verum enim vero, in statu post lapsum valde corrupto aliter longe fieri, tam in vitalibus, quam animalibus functionibus, comperimus. Certum enim est, quod res illas, quibus actiones suas, secundum necessitatem corporeæ proportionis, adcommodare debet,

1) Sæpe nec recte intelligat, nec debite perpendat, & ex defectu cognitionis eorum, quæ agi debent, & quomodo peragenda sint, circumspecte & rationaliter satis agere non *possit*.

2) Interdum vero, quod iustum & cum corporali proportione conueniens esset, suscipere non *velit*. Dilucescit hoc ex innumeris casibus moralibus, qui abunde confirmant, quod

(1) ex obiecti mouendi & principii mouentis proportionibus, inuicem sibi minus respondentibus, ingentes turbæ, contentiosa molimina & pertinacissimæ exsecutiones suscipi soleant. Hoc in vitalibus æque obseruamus, vbi non raro materiæ, periculosæ efficaciæ, & placidis motibus ad certam partem dirigendæ, ab aliis vero circumspecte abigendæ, impetuosis commotionibus inuadantur, & noxa in vniuersum corpus dissipata, ipsam tandem vitam pessundent.

(2) Ita porro ratio, meliora probans, nihilo minus deteriora sequitur in moralibus quam sæpissime; nihil ergo insoliti esse censebimus, si idem in vitalibus deprehendamus.

7. Veritatem istam vberius illustrabit subiectorum consideratio respectu temperamenti. Cum enim error, ex morum seu voluntatis vitio, in eiusmodi temperamentis communissime in motus recidere soleat exacerbatos, spasticos & conuulsiuos:

uulſiuos: tum paradoxon nulli videbitur, ſi talibus ſubiectis, ad operoſa negotia ſuſcipienda & cum induſtria ac conſtantia proſequenda minus aptis, ſpaſmi eueniant. Vti enim ſunt animi impatientis & præcipitis, vt, ne diu laborandum ſit, vno potius impetu opus peractum optent: ita impeditiores ſucceſſus & exitus difficiles reformidant & declinant. Sub crebris tamen tergiuerſationibus de nouo aliquid moliri iterum audent.

8. Si inſuper *conſuetudinis* efficacia & repetita ad ſpaſmos excitandos promtitudo acceſſerit, tanta ſenſim inducitur facilitas & in agendo leuitas, vt poſt modum, citra ſufficientem materialem & proportionatam cauſſam, immo ſæpius ob ſolas patheticas commotiones, aliunde ex occaſionibus moralibus oriundas, vel ob membri ſitum paulo diſtortum, vel eius compreſſionem ſtrictioremque ligaturam, vehementes ſpaſmi ſuſcitentur, & magna cum pertinacia, pro more ætatis prouectioris, continuentur.

9. *De conuulſionibus*, non tamen *idiopathicis* ſeu *epilepticis*, quæ nuda adſuetudine ita inualuerunt, ſed de *ſymptomaticis*, obſeruandum eſt: quod tam facile non oriantur, niſi aliquis labor & naturæ ſolicitudo, per motus ſecretorios & excretorios aliquid periculoſi, e corpore excutiendi, euidenter adſint.

10. Fundamentum horum tentaminum in eo conſiſtit: quia natura, poſt ordinarios & magis proportionatas excretionum methodos, ex voto non ſuccedentes, vltimum tandem eumque fortiſſimum modum adhibet, quo illud, quod ſanitati ac vitæ periculoſum eſt, ſubigat & expellat; qui ſi pariter intentioni haud ſatis fecerit, ab omni labore vltro deſiſtit & fatis cedit.

11. Quod vero pro ſubiectis, infantes & pueros conuulſionibus potiſſimum obnoxiis declarauerimus; id tirones non ita interpretentur, ac ſi, ob ſyſtematis neruoſi *debilitatem*, illis ætatibus hoc frequentius & promtius, quam aliis robuſtioribus contingat, ſed quod

1) exquiſitior ſenſibilitas &

2) pla-

2) placidæ magis methodi inſuetudo & imperitia in cauſſa ſint, cur extraordinariis periculis, tenellum corpus adfligentibus, non æque extraordinarios & magis proportionatos, ſed excedentes potius & exacerbatos motus opponant, qui ſæpe malum minus in peſſimum conuertere obſeruantur.

12. *Effectus* itaque quarumcumque conuulſionum, corpori vere vtilis, nullus plane ſubſequitur. *Euentus* autem pro obiecti & ſubiecti diuerſitate omnino differunt. Nam

1) *acutis* ſuperuenientes, ſiue ſub initium & incrementum morbi, ſiue in ſtatu aut decremento inuadant, ancipitem plerumque ſortiuntur euentum.

2) in *chronicis* malis ſi ingruant, nec impetu excedant, nihil ordinarie periculi portendunt: immo ſi aliis etiam morbis ſuperueniunt, in ſubiectis, quæ conuulſionibus chronice iam adſueuerunt, minus omnino periculoſæ ſunt.

13. Quod præterea motus conuulſiui, ſpeciatim epileptici, ſecundum temporis menſuras, lunæ phaſibus circumſcriptas, tam facile recurrant, hoc ipſe *Stahlius*, qui in detegendis variorum motuum abſtruſis rationibus alias feliciſſimus fuit, pro re explicatu difficillima habuit, doctamque ſuam ignorantiam vltro confeſſus eſt.

14. Hoc forte, vna cum aliis circumſtantiis, quales ſunt variæ membrorum agitationes, adſpectu terribiles, anſam ignaris veterum medicaſtris dedit, vt conuulſiones idiopathicas, ob vehementiam & pertinaciam infames, *morbum ſacrum* adpellauerint, interſerentes, eum a diis immitti, & vel a *Cybele*, *Neptuno*, *Apolline*, *Nomio*, Marte, *Hecate*, vel *heroum* inuaſionibus originem habere, ac proinde expiationibus ſolum eſſe curabilem.

15. Adpoſite vero monuit *Hippocrates in libro de morbo ſacro*, quod illorum temporum arrogantes oſtentatores hoc ita excogitauerint, vt obtentu diuinitatis ignorantiam ſuam tegerent; ſiquidem ſe curatione nihil profuturos præſciebant.

Quod

Quod ſi vero & expiationum ſolemnia irita fuiſſent, omnem tandem culpam in ipſos deos deuoluerent, vtpote quibus hominem ita multatum videre placeat.

16. Quæ ceterum de epilepſia ſpeciatim obſeruanda eſſent, illa repetenda erunt e *conſpectu med. theoretico-pract. tab. LV.*

TABVLA XI.
DE
FEBRIBVS.

I. DEFINITIO.

Febris eſt naturæ medicatricis actus, ſalutari fine ſuſceptus, quo materiam quamdam, putredini concipiendæ & concitandæ aptam, ſiue vere præſentem, ſiue idealiter ſuppoſitam, per motus vitales ſolito auctiores, varieque alteratos & modificatos *generatim*, *ſpeciatim* vero per actus ſecretorios & excretorios certo ordine, menſura, paroxyſmo & periodo eliminare contendit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Cum hæmorrhagicarum excretionum defectus per congeſtiones non commode ſatis reſarciri, ſed ominoſa ſæpe humorum, in ſtaſin & inflammationem dilabentium, ſequi ſoleat coaceruatio, cui nec ſpaſmi nec conuulſiones vllo modo mederi valent: tum febrilium motuum adparatu natura ſuccurrere cogitur, vt illud, quod vel quantitate vel qualitate peccando mixtioni animali periculoſum eſt, præoccupet, auertat & eliminet.

2. Quibus monitis, declarandum porro erit, quomodo febres inter ſe differant; & quia varii ſunt reſpectus, ſecundum quos conſiderari ſolent: ideo variæ pariter ſubnatæ ſunt differentiæ, quarum maxime vulgaris illa eſt, quæ febres in *ca-*

lidas & *frigidas* diſpeſcit, ſine vlteriori concurrentium circumſtantiarum penſitatione.

3. Sed medicinam facere volentium intereſt, differentias curatius noſſe, iisque cognitis practicum inde elicere vſum. Sunt autem febres

1) *ratione ſucceſſus*

(1) *Continentes*, quæ eadem vehementia, qua ſubiectum corripuerunt, ad exitum vſque durant, citra vllam remiſſionem, nedum intermiſſionem. Huius generis ſunt

a) *ſimplices*, vt

α) Ephemera ſimplex ſeu diaria.

β) Ephemera plurium dierum.

γ) Continens κατ' ἐξοχὴν dicta, & alias ſynocha adpellata.

b) *Compoſitæ:* quales ſunt *ſynochæ* ſic dictæ *putridæ*.

(2) *Continuæ*, quæ, vt veteres deſcripſerunt, ad integritatem prius non veniunt, quam morbus ex toto ſolutus eſt, & in quibus quouis die ſtatæ exacerbationis inducias obſeruare licet. In his aliqua quidem febrilium motuum *remiſſio*, ſed *intermiſſio* numquam obtingit. Ad hanc claſſem pertinent

a) Continua ſimplex.
b) Febres catarrhales.
c) Febres biliofæ.
d) Febres inflammatoriæ.
e) Febres exanthematicæ benignæ & malignæ.
f) Continua tertiana.
g) Continua quartana.
h) e chronicis lenta & hectica.

(3) *Intermittentes*

a) Quotidiana }
b) Tertiana } ſimplex & duplex.
c) Quartana }
d) Quintana

e) Se-

e) Septimana
f) Octana
g) Ennatæa seu nonana veterum.

2) Ratione *ambitus*

(1) *Acutæ*, quæ cum vehemente actiuitate & celeri efficacia inuadunt & decurrunt, ita tamen, vt ad diem vsque septimum, plerumque autem decimum quartum protrahantur. Cuius census sunt

a) *Continuæ*, paulo ante recensitæ.

b) Febres typhodes, quarum tres species descripsit *Hippocrates de internis adfectionibus Sect. VI. f. m. 114. seq.*

(2) *Peracutæ*, quæ diem septimum non excedunt, sed vel eo ipso die, vel citius iudicantur, vt: pestis, causus, febris leipyrica aliæque interdum malignæ, quas die quarto aut quinto ægrum interimere compertum est.

(3) *Chronicæ*, quæ tardius mouentur & vltra quadragesimum diem extendi solent, vt: lenta, hectica & subinde intermittentes.

3) Ratione *ordinis* sunt

(1) *Febres essentiales, primariæ, idiopathicæ*, quæ

a) Propriam indolem, caussasque directas habent & vnum pathema constituunt.

b) Ordinatis progressibus & successibus innituntur. Vnde

c) Ambitum peculiarem obseruant certamque exitus sui mensuram habent, ac re ipsa specificum quiddam sistunt, vt *continentes*, quæ toto suo adparatu certam excretionis speciem adornant. *Conf. Stahlii diss. de febribus secundariis* §. *III.*

(2) *Febres accessoriæ, secundariæ, deuteropathicæ*, quæ & *sympathicæ* & vulgo, sed minus adposite, *symptomaticæ* dicuntur. Per has intelligunt tales, quæ

a) Alteri morbo ita accedunt, vt quomodo per se ori-

ri debeant, nulla probabilis, nedum euidens ratio physico-mechanica occurrat.

b) Vnde illarum progressus & successus non alius, nisi fortuitus est, prout complicati illius mali indoles admittit. Hinc etiam

c) Exitus secundum incertam hanc proportionem receptiuitatis alterius pathematis vel certus, vel, quod plurimum contingit, potius incertus est. Huc referuntur febres

α) *Rheumaticæ*

β) *Biliosæ*

γ) *Inflammatoriæ*, quæ internarum partium aut viscerum vitalium stasibus, inflammationibus, vlceratiobus & scirrhis superueniunt. e. g. *Phrenitis* meningum, *Paraphrenitis* diaphragmatis, *Pleuritis* membranæ pleuræ, *Peripneumonia* membranæ pulmonem cingentis & ipsius pulmonis, *Hepatitis* hepatis, *Splenitis* lienis inflammationi accedunt.

δ) *Inflammatoriæ* veterum, vt *Leipyria*, in qua ob magnitudinem inflammationis, quæ viscera obsidet, parum sanguinis in totum corpus permeat, plurimum vero in partibus adfectis intercluditur, vnde thorax & venter calent, extrema vero frigent. Vid. *Hippocrates Sect. V. f. m. 263. 268. Galenus Hippocrat. in comment. II. f. 28.*

Asodes, quæ multa anxietate corripit.

Phricodes, seu horrifica, cuius inuasio fit cum insigni & admodum molesto horrore.

ε) *Catarrhales*

Benigna, quæ lymphæ læsioni, siue a qualitate siue a motu coortæ, opponitur.

Maligna petechizans, in qua natura materiæ cuiusdam acris & agilis, in lympha hærentis, eliminationem intendit.

ζ) *Hungarica*, miasmatis maligni expellendi caussa concitata.

η) *Ex-*

η) *Exanthematicæ:*
Petechialis, Miliaris, Purpura vitricata, Febris ſcarlatina, Variolæ & Morbilli.
ϑ) *Febres dyſentericæ.*
ι) *Chronicæ.*
κ) *Febres* ita dictæ *vulnerariæ.*

4) Ratione *finis*, a natura intenti, aliæ febres ſunt

(1) *Quantitatis*, ſeu minuendæ quantitati ſanguinis abundantis deſtinatæ, vt continentes.

(2) *Qualitatis*, ſeu corrigendi & expellendi gratia ſuſceptæ, quales ſunt *ſecundariæ*, ſigillatim deſcriptæ, & intermittentes.

(3) *Vtrique ſcopo* inſeruiunt
a) rheumaticæ & ſæpe
b) intermittens quotidiana.

5) Ratione *cauſſarum materialium*, propter quas febres fiunt, differentia cum immediate prægreſſa magnam quidem partem coincidit; ne tamen aliquid deſit, obſeruent tirones, quod intuitu cauſſarum aliæ febres ſint

(1) *Sanguineæ*, vt continentes.
(2) *Bilioſæ*, vt febris cholerica & cauſus.
(3) *Mucoſæ*, vt catarrhales.
(4) *Inflammatoriæ* ſupra enumeratæ.
(5) *Lochiales*, lochiorum vel imminutioni vel ſuppreſſioni ſuperuenientes.
(6) *Lacteæ*, ad lactis ſecretionem, quæ ob mammarum ſtricturam difficilius ſæpe ſuccedit, promouendam ſuſceptæ. Et quamuis de his bene monuerit *Stahlius in problemat. pract. febr.* quod potius *motus febriles* dicendi ſint, quam veræ febres typicæ: certum tamen eſt, quod facile nimis in veras febres exardeſcere ſoleant.

6) *Ratione indolis* ſunt

(1) *Legitimæ*, quæ conſuetis anni temporibus adfligunt, & dierum interualla, tam paroxyſmis quam criſibus deſtinata, decenter obſeruant ac opportune finiuntur.

(2) *Illegitimæ* ſeu *anomalæ, nothæ*, quæ intuitu momentorum, in legitimis occurrentium, a tramite penitus deflectunt, & ſymptomata inſuper inſolita ac grauia ſibi iuncta habent.

(3) *Benignæ*, quæ ordinarie viſcerum læſiones poſt ſe non relinquunt, nec ægros interimunt, vt ſunt intermittentes, & ex acutis reſolutoriæ ſeu continentes, catarrhalis benigna &, reſpectu abſentis contagii, etiam inflammatoriæ.

(4) *Malignæ*, quæ ſimul contagioſæ ſunt & cito iugulant, aut ominoſam labem internis partibus adfricant, vt ſunt febris petechialis, caſtrenſis, dyſentericæ. Interim quædam

a) Ex *benignis* ratione exitus merito pro malignis haberi debent, vt ſæpe animaduertimus in febribus inflammatoriis. Et contra

b) Ex *malignis* reuera quædam eodem reſpectu benignæ euadunt; quia multi emergunt, nec tamen viſcerum læſionibus corrupti ſunt.

(5) *Permalignæ*, vt peſtis & ſudor Anglicanus.

(6) *Simplices*, quæ propriam & ordinarie ſibi conuenientem indolem vnice referunt.

7) *Compoſitæ*, in quibus complicatio eſt, vel

a) Febris intermittentis & continuæ, vt

quotidiana }
tertiana } continua
quartana }

b) Febris continuæ & continentis.

c) Febres duplicatæ, vt

quotidiana }
tertiana } duplex

8) *Ratione prægreſſæ medicationis* aut obſeruati regiminis, aliæ ſunt

(1) *Corruptæ*, refractariæ, quæ ex aliis, quarum decurſus

ſus legitimus eſſe ſolet, prognaſcuntur, aut verius in tales degenerant, ob varios errores in medicatione aut diæta commiſſos.

(2) *Non corruptæ*, quæ ſub conſueto ſchemate decurrunt ac debite finiuntur.

9) *Ratione ordinis* aliæ ſunt

(1) *Typicæ*, quæ in progreſſu typos ſuos exacte ſeruant & totum ambitum decente ordine explent.

(2) *Erraticæ*, in quibus verus typus obſeruari nequit; vnde pariter indicare difficile eſt, num ad intermittentes an vero ad continuas referendæ ſint.

10) *Ratione originis* & *graſſationis* ſunt

(1) *Endemiæ*, certæ cuidam regioni propriæ, qualis febris peſtilens in Aegypto; intermittentes tertianæ & quartanæ in Belgio.

(2) *Epidemicæ*, quæ ex communi quodam ſiue aëris contagio, ſiue alimentorum vitio, certis temporibus populum corripiunt.

(3) *Sporadicæ*, quarum cauſſa in ſingularibus indiuiduis quærenda; dum v. g. iracundiam febres ardentes bilioſæ ſequuntur: quemadmodum intenſa ſitis, ſub impetuoſo corporis motu excitata, & frigidorum potuum ingurgatione reſtincta, febres inflammatorias prouocare ſolet.

11) *Ratione* tandem *ſperandæ* reſtitutionis veteres diſpeſcere ſolebant febres omnes *bifariam*, nempe in

(1) *Scheticas*, quæ ſunt febres ἐν σχέσει ſeu diſpoſitione exſiſtentes, quæque altas radices nondum egerunt, adeoque facilius diſcutiuntur.

(2) *Hecticas*, ἐν ἕξει ſeu habitu conſtitutas, quæ ita iam confirmatæ ſunt, vt remoueri neutiquam poſſint. *Vid. Galenus de meth. med. lib. VIII. cap. I.*

4. Perſpectis differentiis, quas febres habent inter ſe, porro videndum, quomodo ab aliis rebus ſibi valde adfinibus & inprimis ab actibus vitalibus conſeruatoriis ordinariis curate diſtin-

distinguendæ sint. Vbi probe notandum, quod febriles actus extraordinarii locis, modis, organis & directione a positiue vitalibus minime differant, sed solo intensionis gradu, qui necessario maior sit oportet, quia extraordinariæ vrgenti necessitati opponendus.

5. Is autem intensior motuum gradus conspicuus est

1) In augumento circulationis sanguinis, pro secretionibus & excretionibus *maiori* copia & *breuiori* tempore perpetrandis, secundum materiæ quantitatem & qualitatem.

2) In vberiore directione huius auctioris motus progressiui & tonici ad conuenientia loca.

3) In sollicita harum rerum administratione, quæ intentis effectibus & reliquis proportionibus ad amussim quadrat. *Conf. Stahlii diss. de febrium therapia p. 14. it. de febris pathologia in genere thesi IV.*

6. Nec minus dispiciendum erit, qua ratione febris ipsa respectu *temporis* differat. Vbi notandum, nos hic non loqui

1) de tempore generatim, in quo omnia sub sole fiunt.

2) neque de toto febrium ambitu, de quo iam supra actum est.

3) neque de tempore ratione subiectorum aut anni tempestatum præcipuarum. Nam vtrumque momentum in *tab. de differentiis morborum* distincte explicatum est. Sed

4) consideramus hic febrium, inprimis acutarum, tempus, intuitu specialis decursus seu exitus, quem secundum stata dierum & horarum interualla obseruant, tam inualescendo, quam decrescendo: & totum illud tempus, quod quælibet febris pro speciei suæ genio, prius quam desinat, absoluere solet, dicitur *periodus*, quæ in *valde acutis* septenis imo & paucioribus diebus circumscribitur, in *acutis* vero aliis ad decimum quartum & inde ad vicesimum primum extenditur. Vbi tamen temere non præteruidendi sunt semiseptenarii, quartus præcipue & vndecimus dies. *Vid. Stahlii theoria p. 926. & diss. de febris in genere historia thesi IX. p. 25.*

7. Hæc

7. Hæc ipſa autem periodus in ſpecialiora iterum diuiditur tempora:

1) Primum dicitur *initium* ſeu tempus inuaſionis.

2) Alterum: *incrementum*, in quo febris ſenſim augetur, vt non modo æger, ſed etiam adſtantes id obſeruare posſint. Iſta duo tempora in acutis includuntur ſeptenario primo; in aliquibus tamen die quarto exitus ſalutares oſtendi nouimus, qui die demum ſeptimo abſoluuntur.

3) Tertium tempus dicitur *ſtatus*, ſeu æqualis incrementi progreſſus, cuius vltimus gradus ακμη vocatur, & circumſcribitur ſecundo ſeptenario aut dimidia huius parte.

4) Quartum vocatur *declinatio*, in qua febrilis labor ſenſim decreſcit, & vires ſuccesſiue reſtaurari incipiunt, quod in tertium ſeptenarium incidit; licet non deſint, quæ ad ſeptenarium vſque quartum vel quintum protrahantur. Hæc febris declinatio contingit vel

(1) Per κρισιν, ſeu cito & quaſi ſimultaneo actiuitatis curriculo; id quod ſæpe in acutis contingit. Vocatur autem

a) *Criſis exquiſita* illa, quæ per εκκρισιν copioſam eamque ſimultaneam conſpicua eſt.

b) *Criſis minus exquiſita*, quæ ſine εκκρισει quidem ſed cum ſenſibili tamen mutatione in melius fieri ſolet, ſuccedentibus aliis excretionibus debitis, ſincere & conſtanter adminiſtratis, licet minime ſimultaneis.

(2) Per λυσιν ſeu ſuccesſiuam totius impetus diſſolutionem, quæ in intermittentibus maxime locum habet. *Conferatur ſemeiologia de criſibus.*

8. His itaque prælibatis vlterius progredimur, viſuri, quænam in febribus porro obſeruanda veniant ratione earum *ſucceſſus* & ſpecialium momentorum, quæ itidem relationem habent ad tempus. Vbi ſe offert

1) *Typus* febris ſeu complexus motuum, qui febris ſpeciem, indolem & progreſſum indicant. Hic typus duplici modo ſe manifeſtat, vel

(1) per indefinentem motuum febrilium continuationem,

(2) per refpirandi & requiefcendi alternationes, fub quibus contingere folet aliqualis motuum

a) vel *remiffio* feu fepofitio, vt in continuis,

b) vel *intermiffio* temporaria, vt in intermittentibus.

2) *Paroxyfmus*, qui licet multum cognationis habeat cum *typo:* refpectu tamen excretionum, quas in illo refpicimus, ab hoc diftinguendus. Eft autem paroxyfmus febrilis impetus repetitio feu nouus adparatus motuum totius maffæ fanguineæ, qui eo fine readfumitur, vt materiæ febrilis portio quædam fecreta per conuenientem excretionem eliminetur. Hinc in quouis paroxyfmo tria obferuanda funt:

(1) Duratio

(2) Remiffio & fub hac fuccedens

(3) Excretio, & huius iterum conueniens duratio feu excernendi modus, qui effe folet

a) vel *fimultaneus*,

b) vel *fucceffiuus*, in quo porro confideranda fufficiens promotio, quæ patratur

α) per *leuem halituofam* excretionem materiæ feu miafmatis febrilis, quod ob fui fubtilitatem aliis craffioribus excernendi modis plane non idoneum eft.

β) per *diurefin*, in omni febre vtilem & neceffariam, de qua *vid. infra obf. 18.*

γ) per *aluum*, quæ licet nulli febri directe & effentialiter propria fit: tertianæ tamen in fubiectis confiftentis ætatis & petechizantibus magis, quam aliis frequens eft. *Conf. Stahlii diff. de tertiana febris genium vniuerfum manifeftante p. 17.*

δ) per *emefin*, quæ tertianæ legitimæ ferme propria eft; fed nulli alii febri directe vtilis, nedum neceffaria. Vnde raræ admodum funt *critici vomitus* & *criticæ diarrhœæ*.

ε) per

ε) per *hæmorrhagiam*, quæ paſſim in variis febribus euenire ſolet; de qua tamen notandum, quod, ſi extra ſynocham contigant, magis indiuiduorum, quam ſpeciei febris habenda ſit ratio. Synochæ autem ſimplici, hæmorrhagica excretio velut eſſentialis exſiſtit, & quidem cum ſalutari ſucceſſu, qui in aliis febribus ſæpe deeſt.

ζ) per *exanthemata* cutanea, determinatis & criticis temporibus erumpentia.

III. *SIGNA*

1. Signa generalia hic ſolum tradituri ſumus: quia partim pathologiæ generalis ſcopo ita congruit, partim quia ſpecialia & cuiuis febri propria in *Conſpectu noſt. med.* ſingularibus tabulis ea iam exhibuimus.

2. *Eſſentiale* ſignum conſtituunt motus ſanguinis progresſiui ſenſibiles alterationes, quæ in omni febre præſto ſunt. Reſpectu

   1) *motus efflui* ſeu pulſorii tamquam ſignum in febribus vere pathognomicum & tactu facile explorandum, occurrit pulſus *celer* & *frequens*, quorum realis diſtinctio videatur in *Semeiologia.*

   2) *motus reflui* ſeu *tonici*, variæ intenſiones & relexationes obſeruantur, quæ iterum certa ſigna ſuppeditant *num. ſeq.* ſigillatim enarranda.

3. *Accidentalia* ſigna habentur, quæ non tam ad motus febriles abſolute quid conferunt, ſed potius conſuetudine cum illis cohærent. Hinc obſeruatur

   1) Ratione *citatioris motus progreſſiui*

      (1) *calor*, naturali multo intenſior.

      (2) *Inflatio vaſorum* valde conſpicua; vnde

      (3) *Color* floridus & rubicundus.

      (4) *Sitis* in his magis auctior, in aliis remiſſior.

      (5) *Dolor* pulſatilis.

2) Ra-

2) Ratione *motus tonici*, per vicissitudines valde alterati,

(1) *Vasorum* subsidentia,

(2) *Color* pallidus,

(3) *Peripheriæ constrictio*, &, quamdiu hæc obtinet,

(4) *Frigus* & extenuatio,

(5) *Oppletiua angustatio* interna

(6) *Respiratio anxia* & suspiriosa. Remisso autem tono

(7) *Habitus externi* sequitur *inflatio*, vt iterum turgidus & *color* excandescens adpareat, nec *respiratio* tam difficilis sit.

3) Ratione *effectuum*, hasce motuum alterationes subsequentium, notandum: quod vna aut altera illarum excretionum, quas supra *sub different. num. 8.* recensuimus, placide tandem prorumpat & ordinarie quidem

(1) *lenis diapnoë*, interdum & larga diaphoresis. Item

(2) *vrinæ coctæ* sufficiens emissio, secundum colorem & consistentiam a sana differentis.

4) Ratione *rerum non naturalium*

(1) *adpetitus* prostratus, immo nauseabunda auersio & abstinentia a cibis obtinet. Potus vero ob gustus deprauationem raro sapit. Vnde vaga eius electio & frequens electi repudiatio.

(2) *somnus* nocturnus paucus, interruptus & ferme nullus est, qui vero interdiu obrepit, breuis est.

(3) *Impotentia* adest ad motum voluntarium & quasuis functiones animales, ob vires iam non externo sed interno negotio adplicandas adeoque certo respectu deficientes.

(4) *quietis* loco sensus potius dolorificus adfligit. Es ist alles wie zerschlagen am Leibe, und haben auch vom Ruhen keine Erquickung.

(5) *animus* impatiens est, & ob summam sensibilitatem & sollicitudinem facile irritabilis & morosus.

(6) *Sensus* tandem externi extraordinarie vigent & solito acutius percipiunt. Vnde promtissime lædi aut saltem grauari possunt.

IV. *SVB-*

IV. *SVBIECTA.*

1. Subiecta febrium generatim sunt *homines*: hi enim soli non tantum facile, sed varie etiam, pro febrilis materiæ conditione diuersa, diuersis febrium speciebus corripiuntu r.

2. Quæ enim in contrarium v. g.

 1) de *canibus*, media æstate, aut tempore hiberno in calido conclaui horrido tremore concussis, a cibo abstinentibus & languore correptis, adferri possent, ea ita compatata sunt, vt

 (1) neque sufficientem similitudinem paroxysmi febrilis ostendant, neque

 (2) pluribus diebus noua repetitione typica continuentur; vt adeo nihil solidi contra adlatam adsertionem inferri queat. Eodem modo se etiam habet cum altera obiectione, quam

 2) ab *equis* desumunt, quos subinde morbus cum horrido per vniuersum corpus tremore inuadit, vt reuera frigeant. Sed hoc quoque malum equinum a vera febre differt

 (1) *respectu continuationis*, in qua horror & frigus vniformiter durat & desinit, vti primum cepit.

 (2) *respectu exitus.* Vbi enim hocce malum, quod veterinarii *den Fiebel* vocant, prævalescit, equos temulente procumbentes & apoplecticis similiores intra nychthemeron occidit Igitur hæc singula thesin de febrium subiecto, in humano genere solum quærendo, minime infringunt.

3. Interim non perfunctorie considerandam iniungit *Stahlius* hanc ipsam febrium conditionem, secundum quam in subiecta humana vnice cadant: immo curatius pensitanti clarum erit, quod ferme ita euenire oporteat. Nam

 1) *actus* secretorii & excretorii, noxiæ febrili materiæ eiiciendæ *destinati* &

 2) sub vario schemate febris continentis, continuæ, intermittentis, *suscepti*;

3) cum refpectiua proportione tam

(1) materiarum ad vias, quam

(2) efficaciæ illarum ad præceps periculum vitæ inducendum, *administrati*, neceffario poftulant & firmiter fupponunt *energiam* tam rerum, quam actionum, *æftimantem;* & hanc in homnibus longe eminentius, quam in animalibus, quæ vulgo bruta dicuntur, animaduertimus. Vnde

4) Hominem fpecie plures & numero etiam frequentiores febres corripiunt in vtroque fexu; licet nobiliorem facilius, quam ignobiliorem, infeftari, experientia edoceamur.

4. Quod ad *ætates* attinet, certum eft: adolefcentes & iuuenes promtius in febres incidere, quam prouectiores.

5. Ratione autem *temperamenti* longe proniores exfiftunt ad concitandos motus febriles *Sanguinei, Cholerici,* & quibus ex his mixtum temperamentum eft, præ melancholicis & phlegmaticis.

6. Vti enim in illis in ftatu fano vitales motus ad eiiciendam corruptelam ordinariam, quotidie fubnatam, promotires obferuantur: ita in ftatu præternaturali, vbi rebus vniuerfis, humoribus nimirum, organis, viis & intentione ad promtitudinem motuum excretoriorum fatis expeditis, extraordinaria infuper fenfibilitas feu intenfior actiuitas, vigilantia & fcrupulofa æftimatio acceflerit; ibi facile febriles motus fufcipi poffunt, & indoli materiæ proportionati, fatis frequenter folent.

7. *Melancholici* contra penfitabundi, perpetuo folliciti, & de euentu rerum paulo difficiliorum male fperantes, nihilque facile audentes, a febribus vtplurimum immunes viuunt, fed aliis pathematibus diuturnis & femiotiofis magis fubiiciuntur.

8. *Phlegmatici* pariter fegniores, tædiofi ac fomnolenti a vegetioribus motuum febrilium contentionibus abhorrent, variisque morborum ferofforum generibus languidioris fucceffus promtius vexantur, & non raro fuccumbunt.

9. Ita

9. Ita etiam ad febres valde procliues ſunt homines, ad *iram præcipites*, & in iraſcendi adſuetudine velut obfirmati; licet cholerico temperamento haud fuerint. Nam probe notandum:

1) aliud eſſe diſpoſitione materiali & corporis ſtructura aptum & procliuem exſiſtere ad motus extraordinarios, &

2) aliud, animi habitum, corporeæ illi diſpoſitioni adcommodatum, & repetitis actibus adſuefactum habere, vi cuius, actiones *morales* eadem promtitudine exiguntur, qualem in *vitalibus* exercere homo alias iam conſueuit. Ex quibus palam fit atque per experientiam confirmatum eſt, quod plures cholericorum minus ſint iracundi, aut ad vitium vſque præcipites; cum contra *melancholica* & *ſanguinea* vtriusque ſexus ſubiecta offendantur, quæ vno die ſæpius ira excandeſcant, & in hoc adfectu multos cholericos longe poſt ſe relinquant; quare & illa febribus facile corripi nihil paradoxon.

10. Porro homines manifeſto plethorici, habitu athletico, lubrico &, vt *Hippocrates ſect. I. aph. III.* declarat, *non diu durabili* præditi. Nam hi facilius infeſtantur & ſub febris ſucceſſu diutius ac vehementius æſtu in paroxſmis adficiuntur. *Conf. Stahlii diſſ. de hiſtoria feb. p. 12.* & *Galenus de diff. febr. lib. I. cap. III. f. m. 30.* diſerte ſcripſit: *nihil mirum, ſi ex plethoris febres eueniant.*

11. His proxime tandem iunguntur, in quibus conſuetæ ſanguinis excretiones naturales imminutæ, ſuppreſſæ, aut artificiales neglectæ ſunt. Humorum ſiquidem coaceruatio & ſubſequens ſtatus plethoricus ſæpius requirit notabilem ſanguinis ſubtractionem & colliquationem. Vnde febres reſolutoriæ, Schmeltz Fieber bey vollblütigen Perſonen.

V. *CAVSSAE.*

1. *Cauſſa materialis*

1) *Generalis* in non paucis febribus omnino plethora eſt, præcipue commota. Dantur autem etiam plures febres, quæ a vitio qualitatis dependent.

2) *Spe-*

2) *Specialis*, ſeu res illa corporea, *propter* quam motus febriles, tamquam medicina noxæ opponenda, ſuſcipiuntur, eſt materia, quæ tam ſanguinis, quam reliqui corporis mixtionem, penitiſſima, fermentatiua, putredinoſa corruptione euertere poteſt. Quod adſertum clarius euadet, ſi per præcipua febrium genera eundo eius veritatem ſpeciali deductione monſtrauerimus. Ita

(1) *in febribus peſtilentibus* ſubtilem eiusmodi materiam, in forma tenuiſſimi vaporis vagantem, ſubeſſe & corporibus ſe inſinuare, experientia abunde docuit. Quod vero indolem habeat tam ad ſubeundam, quam concitandam putredinem, id a *poſteriori* ſeu ab effectu cognoſcitur. Nam

a) *In viuis*, ſi corruptela peſtilens intimius penetrat & arctius in partibus, præcipue muſculoſis, impacta detinetur, *anthracem* format ſeu tumorem, qui repente in *gangrænam* & mox in præcipitem *ſphacelum* degenerat, qui ipſe ſumme agilis ac fermenteſcens putredo eſt.

b) *In mortuis*, ab efficacia materiæ peſtiferæ victis, cadauera præcipiti putredine ita corrumpit, vt pleraque ipſorum ne quidem rigorem illum ſubeant, qui alias mortem ordinarie ſubſequitur. Hinc ſpumida inflatio & in quibusdam floridus genarum rubor, qui harum rerum ignaris magnam admirationem adfert.

(2) In *contagioſis febribus* materia peccans gradu actiuitatis mitior quidem deprehenditur; ſed quia ſubiecta eiusmodi contagio enecata celerrime computreſcunt, energiam æque putredinoſo-fermentatatiuam ſatis demonſtrant.

(3) In *variolis* ſumme quidem maligna non eſt illa materia, ſed gradu omnino differt. Interim tamen putredini proximam eſſe, vel inde conſtat, quod talis corruptela, quæ ſuppurationibus fomitem præbet, & ſollicita naturæ machinatione in pus conuertitur, ſibi relicta, directe

directe in ſphacelum ruat, neque inter ſuppurationem & mortem tertium aliquod medium detur.

(4) In *febribus ſanguineis* putredo quidem corruptionem minitans præſens non eſt, ſanguis tamen *ante* aut *proxime* valde *commotus*, adeoque ad ſubeundas altiores irruptiones, ſtaſes, inflammationes & putredinem admodum habilis, ſolo hoc reſpectu, cauſſa materialis fit, *propter* quam febris præoccupandi & ſubtrahendi ſcopo ſuſcipitur ante, quam periculum inualeſcat, & ſanguis putrefactiuam energiam concipiat, quæ difficilius longe & ancipiti prorſus conamine expugnatur.

(5) In *febribus inflammatoriis*, quæ ratione tragici euentus peſtilentibus vix cedunt, vti e viſcerum nobiliorum & partium externarum profundius vulneratarum inflammationibus euinci poteſt, materia itidem cauſſam *proximam* putredinoſæ corruptionis conſtituit: vti pridem demonſtrauit *Stahlius in diſſ. de inflammationis vera pathologia.* Quod ipſum etiam notandum de *febribus biliosis, petechialibus, dyſentericis*, & quæ familiari illo ſymptomate, aphthis nimirum & prunella, ſtipatæ ſunt; quarum indoles inflammatoria gangrænodes procliuitatem in celerem putredinem ſatis ſuperque prodit.

(6) In *hecticis* & *lentis* recte ab auctoribus accuſatur

a) vel *vlceratio* actu exſiſtens in viſcere aliquo nobili & vberiori ſanguinis acceſſui patente.

b) vel *ſcirrhoſa* conſtitutio, quæ in veram vlcerationem indies magis propendet & putredinoſæ corruptionis periculo vtique obnoxia eſt, quam quidem natura inflammatorio actu aliquamdiu oppugnat, vbi autem a magnitudine læſionis vincitur, tandem morte laboribus finem imponit.

(7) In *intermittentibus*, vbi in primis viis ſeu ventriculo & inteſtinis, aut vero in hepate, liene, pancreate aliisque glandulis materia febrilis hæret, alia primo intuitu videri poſſet cauſſa, quam putredinoſa eiusmodi corruptela. Verum enim vero, illa ipſa materia, in dictis

locis hærens, ad ſimilem corruptionem diſpoſitionem habet longe certiſſimam. Et quod amplius eſt, in hiſce febribus nouum ſemper talis materiæ ſubnaſcitur augmentum ſub paroxyſmo frigoris, in quo diurna ſanguinis ad loca adfecta coaceruatio & circa vaſa interiora magis capacia reſtagnatio obtinet. Vnde ſpiſſitudo, penitior impactio, metuenda ſtaſis & proxime euentura corruptio; cui præoccupandæ & auertendæ vniuerſus motuum adparatus deſtinatus eſt.

2. *Cauſſa formalis*

1) *generatim* eſt motus ſanguinis progreſſiuus ſolito auctior, pro motibus ſecretoriis & excretoriis breuiori tempore & maiori copia perpetrandis, prout nimirum materiæ quantitas & qualitas id requiſiuerint.

2) *ſpeciatim*

(1) *variæ directiones tonicæ* verſus loca adfecta & colatoria.

(2) *vtrorumque* conueniens & efficax *proportio* ad proſequendas operoſiores & extraordinarias, ſucceſſiuas tamen, ſecretiones & excretiones ſalino - ſulphureorum apoſpaſmatum, ad ſubeundam fermentationem & concitandam veram corruptionem putredinoſam idoneorum.

3. *Cauſſa efficiens*

1) Secundum placita *veterum* habetur

(1) *Calidum* & *amarum*, calidum & acutum, aut ſalſum & calidum aliaque innumera; immo & frigidum aliis facultatibus iunctum. *Conf. Hippocrates de med. priſc. ſect. I. f. m. 16.*

(2) *Humorum abundantia;* ſi v. g. humor alius alio fuerit copioſior, tum febrem homini ſuboriri adſerit idem ſenex *Cous lib. IV. de morbis ſect. V. f. 64.*

(3) *Bilis*, de qua idem diſerte docuit, quod febrium continentium, quotidianæ, tertianæ & quartanæ cauſſa ſit. *Vid. eusd. liber de natura hominis ſect. III. f. 10.* Cui pleno conſenſu adplaudit *Laur. Ioubertus in Decad. II. paradox.*

radox. III. f. 97. qui omnium ſebrium cauſſam efficientem bilem conſtituit.

(4) Aſſeclis *Galeni* veteribus quintuplex cauſſa efficiens placuit; nimirum

a) *additamentum materiæ*, ad concitandam febrim aptæ, v. g. ingeſtio ſpirituoſorum, aromaticorum calidorumque potuum.

b) *Motus nimius*, vel

α) a cauſſis internis ſuſcitatus, veluti accidere ſolet in adfectuum vehementia; vel

β) per impetuoſum corporis exercitium productus.

c) *Adſtrictio*, quam per glutinoſitatis arefactionem & hinc euenientem vaſorum ac meatuum corrugationem explicant; quibus ita conſtrictis, humores in interioribus magis coaceruati, febrem incendere perhibentur.

d) *Putredo.*

e) *Calor* ab extra corpus adfligens & febres prouocans. *Conf. Galenus de præſagio experientia confirmato f. m. 75.* quæ diſtinctius explicata legas in eius *lib. de cauſſ. morb. cap. II. f. m. 6.* Et iſthoc placitum pluribus ſuperioris ſæculi doctoribus adeo placuit, vt de alia cauſſa ne cogitauerint quidem. *Vid. Greg. Horſtii opp. tom. III. exercit. I. de feb. quæſt. VIII. Sennertus de febrib. lib. I. cap. II. Paul. de Sorbait Iſag. pract. f. m. 496.* qui prolixa commentatione hanc ipſam opinionem exornare ſtuduit.

2) Secundum *placita recentiorum*

(1) *Fermentum* quoddam febrile ſupponitur; cuius tamen futilitatem paulo poſt monſtrabimus.

(2) *Circulatio ſanguinis*, in capillaribus vaſis hinc inde *impedita*, ab aliis adfertur, qui, poſthabito aliorum fermento, rem acu tetigiſſe autumant. Quodſi autem quæras: quænam illæ cauſſæ ſint, quæ circulum ita impeditum reddant? accuſari audias vel

 a) *vi-*

a) *vitium ſeri ſanguinei*, acorem, craſſitiem & viſciditatem adepti; vel

b) *vitium pororum cutis* ac vaſculorum capillarium a frigore externi aëris aut ab aqua frigida conſtrictorum; vel

c) *vitium humorum adeo corroſiuorum*, vt ſanguini nimiam fluiditatem & malignam diſſolutionem concilient.

(3) Qui *Carteſianis* opinionibus delectantur, ii rem ἀκριβῶς expediuiſſe exiſtimant, dum febrem, ceu præternaturalem calorem, a violenta & celerrima ætheris per poros ſanguinis traiectione prouenire putant; quemadmodum circulus & naturalis calor ab inteſtino motu particularum elaſticarum ſanguinis & ſpirituum animalium dependere iudicant. Sed falſitatem huius opinionis ex iisdem principiis bene demonſtrauit *El. Camerarius in ſyſt. cautelar. p. 205. 209.* Vt cumulum principii petitionum disiicere iam non adgrediamur.

(4) Hinc *recentiſſimi æui* auctoribus in aliam ire ſententiam viſum eſt: ita quidem, vt *cauſſam efficientem* febris omniumque phænomenωn ſtatuerent velociorem cordis contractionem, quæ a reciproco & velociore liquidi neruei ac cerebelloſi in muſculos & caua cordis influxu producatur. Cauſſam vero velocioris influxus deriuant ex rerum non-naturalium abuſu. Quare hoc ſuppoſitum ab adſerto *Galeni* parum aut nihil differt. *Conſ. Bœrhaave aphoriſ. de cognoſc. & cur. morb. §. 570-586. C. L. Wucherer diſcurſ. de ſtatu Corp. hum. præternat.*

(5) Et hac via incedunt alii quoque doctores acroamatici, qui cauſſas materiales faciunt motuum efficientes, & ab illarum actiuitate neruoſarum partium ſyſtema ad ſpaſmos irritari & ad intenſiorem contractionem ſollicitari ſtatuunt. Vnde febrim tamquam ſpaſmodicam vniuerſi ſyſtematis neruoſi & vaſculoſi adfectionem conſiderant, cum qua omnium functionum læſio coniuncta ſit.

(6) Sed

(6) Sed missis his opinionibus, quæ ne veri quidem similitudinem habent, ex vero pronunciamus, quod, vti caussa efficiens omnium motuum, secundum naturam fientium, natura humana est, seu anima rationalis: ita praeternaturales eidem, tamquam caussæ principali, corporis sui organici conseruationi intentæ, iure tribuuntur. *Conf.* quæ in *physiolog. de motore corp.* prolixe iam disseruimus. *Vid. & infra ætiologia paroxysmi.*

4. *Caussa finalis*

est materiæ febrilis, quæ partibus vitalibus tam fluidis, quam solidis, intimiorem corruptionem inferre posset, eiusque energiæ ante, quam in effectum transeat, proportionata præoccupatio & expulsio, vt corporis & vitæ conseruatio obtineatur.

5. *Caussæ occasionales.*

1) *Aër* impurus, putridis ac variis miasmaticis exhalationibus inquinatus; qualis esse solet tempore æstiuo circa lacus, paludes & loca cadaueribus, post prælia non satis profunde defossis, repleta.

2) *Aestus* nimius, cuius pestiferum affectum olim expertæ sunt *Athenæ*, vbi horrendam stragem edidit pestis, immodicum calorem insecuta, testibus *Thucydide* & *Galeno*, cuius *vid. lib. I. de diff. febr. cap. IV.*

3) *Refrigerationes* crebræ & vniuersales, inprimis post vehementiorem corporis motum.

4) *Cibus* promtæ putredini obnoxius, dyspeptus, aut qui sanguinem motu intestino acrius exagitat.

5) *Potus* spirituosus, largiter adsumtus, & ad temulentiam vsque ingurgitatus.

6) *Vigiliæ* frequentes, præcipue minus adsuetæ.

7) *Motus* corporis impetu exorbitans, quem sanguinis intensior æstus & orgastica expansio excipit.

8) *Vita otiosa*, qua variæ impuritates facile coaceruantur ac retinentur, donec tandem, periculum minitantes, per

 febrem,

febrem, tamquam per actum purgatorium, e corpore profcribantur.

9) *Animi pathemata* e. g. ira, terror, triftitia; quorum maior longe vis eft in febribus concitandis, quam vulgo creditur.

10) *Confuetudo* & indiuidualis procliuitas ad motus extraordinarios promte fufcipiendos & continuandos.

11) *Excernenda* præter naturam retenta, de quibus num. 8) diximus.

12) *Contagium* & cum infectis iugis conuerfatio.

13) De his autem omnibus ac aliis procatarcticis cauffis monuit iam *Galenus loc. num. 2) cit.* quod fine prædifpofita aptitudine fubiecti agere & veram febrim excitare non valeant.

6. *Aetiologia effectuum* feu, vt vulgo audiunt, *fymptomatum*, quæ infeparabili potius nexu cum febre cohærent, quam vt aliquid ad illam conferant, opportune fubiungitur cauffis, vt eo diftinctius pateat, quæ fymptomata pasfiua materiæ febrili, & contra, quæ foli vitali principio, ad certum finem agenti, adfcribenda fint. Præter celerem itaque pulfum & fecretiones ac excretiones auctiores præcipuum accidens eft,

1) *calor*, qui fenfibus externis obuius exfiftit, & a nulla febre abeffe poteft; quia in omni febre, legitime decurrente, certæ eccrifes fequi debent, quæ fine auctiore motu, adeoque & fine calore numquam exfpectandæ funt. Neutiquam ergo imaginarium accidens eft, veluti *Bontekoe* aliis perfuadere voluit; cum non æger folum, fed quiuis eum attingens, nullo negotio auctum calorem percipiat. Verum præterea eft, quod febriens eum longe fentiat intenfiorem, quam phyfico gradu exfiftit, ob maiorem fenfationis actiuitatem, tempore febris valde manifeftam. Itaque de febrili calore notamus: quod

(1) *cauffa eius* non fit aliqua materia *primi* vel *fecundi elementi* ad *Cartefii* mentem; multo minus *Peripateticorum elementum ignis*, vel *Willifii fpiritus lucidi*, aut, fecundum

dum recentiores, *ætheris tenuiſſima ſpecies.* Hæc enim omnia ad excitandum calorem plus non valent, quam chemicorum figmentum de *ſulphuris* in ſanguine *figura ramoſa,* quam in ſubſidium aduocarunt *Beckius,* le *Mort* horumque aſſeclæ, quibus omnibus ſua placita relinquuntur.

(2) *Verior* autem *conceptus* de calore is eſt:

a) *Subiectum caloris* eſt ſanguis, ſtricte dictus, qui poſtquam ſemel incaluit, etiam reliquas partes calefacit & varios dolores diſtendentes ac æſtuantes poſt ſe trahit.

b) *forma caloris:* tenerrimi ac citatiſſimi *motus inteſtini* ſpecies, quo illius particulæ iuxta & inter ſe inuicem crebro celeriterque agitantur. Is vero *inteſtinus* motus porro concitatur

α) *generatim* a motu *progreſſiuo* & per ſubtiles poros anguſtosque meatus ſanguinem propellente.

β) *ſpeciatim* a ſanguinis alliſu & attritu ad ſolidos parietes, fibras nimirum, quæ pororum ac meatuum ſunt interſepimenta.

2) *Frigus,* quod in pluribus contingit, plerumque deriuatur

(1) a *ſanguinis ſeroſa vapidaque diſpoſitione;* quia vero iſta non ſemper ita occurrit; hinc a *ſanguinis* quoque æſtu, ſub ſtaſi eiusque tardiore motu, qui frigus *priuatiue* peripheriæ imprimat, dependere illud credunt. Et ex hoc ſuppoſito porro docent: frigus, corporis ambitum occupans, non prouenire ab extremorum vaſculorum conſtrictione & ſanguinis ex iisdem expreſſione & vlteriore retroceſſione, ſed ab interiorum partium grauiore labore & turbati ſanguinis ſpiſſioris confuſione; vnde ſpaſmi interius excitati ad cutis quoque ambitum diffundantur & frigus inducant.

(2) Sed *ab humorum* a peripheria ad interiora *repreſſione* frigus oriri, fuſius demonſtrauimus in *phyſiol. tab. de motu*

motu tonico. Qui actus, cum ſine manifeſta partium conſtrictione & vaſorum inanitione fieri nequeat: tum facilius erit *palloris*, *ſenſus oppletiui* & anguſtantis, *ſegniorisque circulationis* explicatio. Hæc autem ſub frigore eo certius eueniunt in illis caſibus, in quibus vel

a) fomes totius febris circa interiora hæret & copioſam adfuſionem humorum poſtulat, pro iuuanda ſecretione & excretione; vel vbi

b) excretio peripherica impedita aliam excretionis ſpeciem neceſſario requirit.

3) *Inadpetentia ciborum* non contingit pasſiue a cauſſa nude phyſica, ſed conſiderationem moralem & principii agentis reſpectum finalem inuoluit. Nam

(1) febris motibus abſoluitur colliquatoriis & purgatoriis; ideo tempore neceſſariæ exonerationis *multum ingerere* & primas vias amplius onerare, non modo abſonum, ſed naturæ intentioni e diametro eſſet contrarium.

(2) Deinde *alienum* plane foret, quantitatem ſanguinis v. g. in ſynochis, nouo indies prouentu augere. Neque

(3) *fieri poſſet*, vt ſub tanta motuum concitatione ſanguis nouus tranquille ſatis perficeretur. Immo

(4) *temerarium* tandem videretur, eo tempore, quo putredinoſæ corruptionis ſeminia præſto ſunt, & magna naturæ contentione ſubiguntur, tales materias ſuppeditare, quæ proxima diſpoſitione ad putredinem aptæ ſunt: cuius modi chylus eſt, quem fercula, ex animalibus parata, ſubminiſtrant. *Conf. Stahlius de abſtinentia & nauſea carnium in morbis præcipue acutis.*

4) *Sitis* quoque non eſt ſymptoma pasſiuum aut fortuitum, ſed *actiuum* & rationale, non quidem, vt ignis in corde accenſus exſtinguatur, ſed vt

(1) humores diluantur.

(2) viæ partium humectentur.

(3) motus progresſiuus generatim expeditior fiat, ſpeciatim vero

(4) ſe-

(4) ſecretiones & excretiones promoueantur & facilius abſoluantur. Patet ergo ratio, cur in paroxyſmo frigoris ſubiecta quædam potui tantopere inhient, curque contra in continuis febribus nonnulli ægri rarius bibant; vbi enim parcior humiditatum eſt diſſipatio, ibi languidior bibendi adpetitus, & in vicem verſam.

5) Sic quoque *vigiliæ* non oriuntur a copioſiore ſpirituum animalium influxu in organa ſenſoria, vti prolixe in *Hygieine noſtra* demonſtrauimus; ſed ab extraordinaria *actiuitate*, quam in negotio extraordinario, intente dirigendo, ac circumſpecte proſequendo, natura exſerit, & agere ita debet, quia

(1) *incertitudo euentus* ſæpius ſubeſt, propter res accidentales

(2) *ſollicitudo*, diffidentia, immo ſuſpicio externarum læſionum & interuerſionum, quæ forte obtingere posſent, ſomnum excutiunt omnemque ſecuritatem procul eſſe iubent. Hinc ſomnus vel nullus, vel paucus, vel ſæpe interruptus.

6) *Impotentia* ad motus voluntarios iuſte ac rationaliter concurrit in febribus. Nam

(1) in acutis præcipue vita non raro valde periclitatur: hinc αλλοτρια & quæ ad morbum felicius tollendum nihil conferunt, vti fere fit ſub motibus voluntariis, ſuſcipere, αλογον omnino videtur.

(2) deinde agitatio corporis blandas ſecretiones haud mediocriter impedit; quemadmodum ſedendo, ob vaſa iliaca & cruralia compreſſa, ex ratione phyſico hydraulica plus ſanguinis ad caput regurgitare ſolet. Præter ea

(3) rationi conforme eſt, tanto plus energiæ motuum animalium decedere, quanto intenſius actibus vitalibus iam operari natura debet.

7) *ſenſibilitas* autem ſeu ſenſuum externorum exquiſita actiuitas tunc manifeſtior eſt. Longe enim exactius *ſentiunt*

ſubiecta durante febre, quam alias; *auditus* eſt ſolito acutior; *olfactus* ſubtilior; & *viſus* promte nimis a luminis radiis læditur; ſolus *guſtus* deprauatus eſt, de qua re in *Semeiologia* plura dicemus.

8) *paroxyſmi* tandem eorumque ſtati reditus cauſſæ adhuc explicandæ ſunt, ita tamen vt potiora quædam aliorum placita iterum præmittamus. Opinabantur nimirum Medici

(1) *antiquiores* paroxyſmorum reuerſionem deriuandam eſſe ab iterato flammulæ vitalis in corde facto incendio, & ſcintillarum per ſanguinis latifundium oberrantium inflammatione.

(2) *recentiores* in duas potiſſimum abeunt ſententias, quarum prior ſtatuit,

a) *fermentationem* materiæ febrilis periodice ita fieri ſecundum commenſurata tempora, quoties nimirum tanta eius in interioribus de nouo collecta ſit, quanta ad alterandam circulationem ſanguinis & concitandum paroxyſmum ſufficerit. Sed iſthæc intellectu & explicatu ſunt difficillima. Nam

α) *Fermentum* & *materia fermentationis* omni veriſimilitudine deſtituta & a nullo vmquam demonſtrata, ſed nude ſuppoſita ſunt; quare pleroſque etiam recentiſſimi æui Medicos eorum pudet, vt nec refutatione digna illa cenſeant.

β) Ipſa hæc fermentatio, putredini veterum ſurrogata, ab hac re vera non aliter differt, niſi vt genus a ſpecie. Quod ſi vero fermenti defenſores aliam fermentationem intelligerent, quam putredinoſam: tunc in corpore animali illam non inuenirent.

γ) Inextricabilis occurrit difficultas, qua ratione per interuallum, duobus paroxyſmis interiectum, præciſe tantum materiæ, non plus nec minus, colligatur, quantum ſuſcitando nouo paroxyſmo ſatis ſit.

ſit. Maxime autem omnium hanc premit ſententiam, quod materia illa conſcia eſſe non poſſit temporis & horæ, quibus iterata exacerbatio contingere ſolet.

δ) Porro infringit hanc opinionem experientia, qua teſte, paroxyſmi æqualiter reuerti obſeruantur in ſubiectis infantilis & puerilis ætatis, æque ac in ſenibus; cum tamen longe parcior quantitas talis materiæ in paruis illis corporibus ſupponenda eſſet, quæ in adulto paroxyſmum excitare neutiquam ex hypotheſi valeret.

ε) Præterea ſi vel maxime certæ materiæ, de nouo in corpore renatæ, paroxyſmi repetitionem tribuere vellemus, expediendum prius & ſcientifice demonſtrandum eſſet: quantum materiæ accurate ad paroxyſmum requiratur. Vtrum v g. paucior eius copia leuiores & breuiores non poſſit efficicere paroxyſmos? Cur leuiores paroxyſmi nihilo ſecius paria reditus tempora obſeruent? Qui fiat, vt materia, ſecundum ſanum iudicium practicum, per diaphoreſin, diureſin & catharſin penitus ſublata, paroxyſmi ſæpe ex nuda conſuetudinis pertinacia continuent? Quid materiæ tum accidat, quando v.g. paroxyſmus caſu ſupprimitur, ita vt amplius non redeat; quod in ſubito terrore, inſperato gaudio, acerba triſtitia & aliis fortuitis occaſionibus, v. g. incendii rumore, hoſtili inuaſione, nuncio de amicorum obitu, inopinata capituitate, verberibus & aliis paroxyſmum ſedantibus moralibus ac politicis cauſſis, diu obſeruatum eſt. Denique cur, ſi in ſomni tempus inciderit, impetus longe ſit tolerabilior & duratio breuior, quam extra illud tempus? & cur ſub his circumſtantiis ſæpe prorſus emaneat?

ζ) Minime omnium per hanc hypotheſin explicari poteſt, quid efficaciam ſubito addat materiæ, vt paroxyſmus *maturius* excitetur, quando intempeſtiue carnes adſumſerint febrientes, vel ferculorum nidore,

ſibi tunc temporis valde nauſeoſo, capti ſint, vel ex nudo ciborum adſpectu aut ſola eorum mentione, febris promte recurrat.

η) Porro quid ſibi velit paroxyſmus, ſponte poſt annum recrudeſcens & eodem die, hora eadem, qua ante annum inuaſerat, ſine manifeſta cauſſa, corripiens?

ϑ) Tandem quis curate definiret materiæ fermenteſcentis indolem & energiam, quod in *continuis* exacerbatio circa *veſperam*, in *intermittentibus* autem vel quotidie *ſemel* aut *bis*, vel poſt vnum nychthemeron *ſemel* aut *bis*, poſt duo nychthemera *ſemel* & tardius v.g. in quintanis, octanis contingat. Quæ enim *Car. Muſitanus in pyretologia ſua* ſeu *nouo ſyſtemate de febribus cap. XX.* attulit, ita ſane comparata ſunt, vt valde incongrua ſint, & principii petitione perpetuo laborent. Potius conferendus eſt *Stahlius in theoria p. 938. ſ. & diſſ. de tertiana, febris genium vniuerſum manifeſtante cap. V.*

b) Alii contra *obſtructioni*, ſeu *ſanguini* confuſo, ſpiſſo & per tenuiſſima vaſcula ferri minus apto, tribuunt totum paroxyſmi negotium, adfirmantes, quod ob illius craſſitiem circulatio euadat laborioſior & ab irritatione, cordis pulſatio celerior ac frequentior. In primis autem volunt, pulſus celeritatem non teſtari de celeri ſanguinis motu, ſed de onere potius & obice oppoſito. Vnde & paroxyſmum tum ſolui credunt, cum circuli inæqualitas ad æquabilitatem redierit, apertis vaſculis antea obſtructis.

c) Verum eædem difficultates nouum hoc placitum premunt, quæ fermentationis futilitatem.

α) Quis enim demonſtrauerit ſanguinem v.g. in tertiana pro paroxyſmorum numero, quater, ſepties, duodecies aut pluries inſpiſſatum ac iterum reſolutum fuiſſe.

β) Et quæ tum vera eſſet cauſſa toties repetitæ inſpiſſationis?

γ) Quæ

γ) Quæ cauſſa ſtati ſecundum horologia reditus?

δ) Quæ tandem vaſcula illa, a ſpiſſo ſanguine ante paroxyſmum obſtructa, poſt illum aperta? Num arterioſa, an venoſa? *Conf. tab. de hæmorrhagiis nat.*

ε) Cuius denique ſit indolis, conſiſtentiæ, quantitatis, illa *materia obſtruens*, quæ in quotidiana duplici vno die bis vaſcula obſtruat, in tertiana vero ſimplici poſt vnum nychthemeron ſemel id faciat?

d) Nos itaque cauſſam paroxyſmi adſerimus illam ipſam eſſe, quam efficientem febrium ſupra iam diximus, ſcilicet immaterialem, ſapientem & ad certum finem operantem; quia

α) *motus* ipſi febriles, qui propter materiam, parti vitali corruptionem minantem, ſuſcipiuntur, iuſtam æſtimationem tam partium & actionum, quam periclitationum, euentuum & intentionum, pericula auertendi, ſupponunt, quæ de materia prædicari nequeunt.

β) *Intentionis* autem exſecutio requirit porro, vt materia noxia mobilis & ſecretioni apta reddatur, ad conuenientia loca & colatoria propellatur, actu ſecernatur & debito modo excernatur. Quæ momenta iterum cauſſam longe nobiliorem, quam materialem arguunt.

γ) *Alterationes paroxyſmi* & interuerſiones, ab animi pathematibus inductæ, pariter hanc theſin confirmant, vt paulo ante iam monuimus.

δ) Cum vero in continuis *nulla,* in intermittentibus autem *notabilis* per plures horas, immo vnum alterumque diem, *intermiſſio* motuum occurrat; nulla videtur certior ratio, quam principii agentis iuſta æſtimatio, quæ indoli materialis noxæ ſuperſtructa eſt. Nimirum, ſi periculum inde metuendum fuerit præceps, tunc nullus intermiſſioni conceditur locus, vt in continentibus & continuis, licet in his aliqualis

remissio obseruetur. Vbi vero noxa lentioris est energiæ, ibi per vices aliquid laboris impenditur & vniuersum negotium lenta festinatione absoluitur.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Febris *denominatio* cum ipsa *re*, seu motibus secundum naturæ intentionem susceptis, & materiæ quantitati ac qualitati proportionatis, optime conuenit. Deriuamus enim illam ab antiquo *februo*, quod idem sonat, ac *lustro*, *expurgo*. Solebant scilicet *Romani* per duodecim continuos *Februarii* dies solemnes expiationes & lustrationes celebrare, quas *februa* dixerunt; eo fine instituta, vt damna quæuis, a *Manibus* defunctorum metuenda, depellerent ipsasque animas placarent.

2. Perperam igitur *Paul. de Sorbait* a *feritate*, & *Laur. Ioubertus* aliique a *ferueo* deducunt, vt suppositæ fermentationis sanguinis partes tueri possint; maxime quia græca denominatio, ab igne desumta, & veterum de febre conceptus, per multa sæcula placuit, & hodie passim suos obtinet patronos.

3. Secundum enim *veteres* febris est *ignis a thorace incipiens & flammam ad caput mittens*; seu caloris naturalis in igneum conuersio & in corde accensio, quæ spirituum ope per arterias in vniuersum corpus diffusa, actiones lædat. Alii perhibent esse intemperiem aut cordis feruorem, præter naturam calidum, a sanguinis fermentatione vel benigna vel maligna prouenientem, & vel sine coagulatione & congelatione, vel cum his complicatum. *Conf. Galeni comment. in Hippocrat. de victus ratione in acutis f. m. 176. Sennertus de febrib. lib. I. cap. I. Ioubertus decad. I. paradox. VI. f. 47. Willisius, Wedelius*

4. Quamuis vero in omni febre æstus præternaturalis obseruetur: æstus tamen non ipsam febrem constituit, sed est accidens inseparabile, ob rationes supra indicatas. Vnde neque *Græcorum* πυρετος, neque recentiorum deriuatio a *feruendo*, comparationis tertium ostendit, quemadmodum altera a *februis* sponte fluens egregie id subministrat.

5. Sicuti enim *Romani* februatione sua religiosa mortuorum animas

mas e ſepulcris reuerſas & in ædibus oberrantes ex illis abigere & inde pendentia pericula præcauere ſtuduerunt: ita natura quoque per febrem

1) *generatim* corporis viuentis purgationem præſtat,
2) *ſpeciatim* vero corruptelam veluti ſepulcralem putridamque hoc actu eliminat, & imminens inde mixtionis animalis periculum auertere contendit.

6. Febris non eſt pathema, quod tam facile tamque crebro vnicuique homini per totum vitæ tempus eueniat, multo minus diuerſarum ſpecierum febres frequentes eſſe ſolent vni indiuiduo. Sed ſi a vulgari ſchola medica allegatæ cauſſæ valerent: quilibet profecto homo qualibet hebdomade febrim promte incurrere cogeretur. Quia tamen teſte experientia hoc non fit; in aprico eſt, quod cauſſæ, febres prouocantes, rariores ſint, quam vt quotidie efficaciam earum experiamur.
7. Immo multi medios inter diætæ errores vitam tranſigunt, qui vel alimentis fruuntur ſalinis, acidis, tartareis, fermentantibus, ſpirituoſis, acribus; vel frigoris, caloris, ſudoris & aëris notabiles ſubeunt alterationes, quorum tamen plurimi numquam, pauci autem rarius febre corripiuntur.
8. Interim antiqua illa traditio, quod putredo ſit cauſſa febrium, non plane ſine ratione formata videtur; ſi modo dextre & rei veritati congrue fuiſſet explicata. Quo reſpectu febris cauſſa dici poſſit, ſupra iam ſub *cauſſa materiali* indicauimus; eo vero ſenſu, quo veteres illam interpretati ſunt, tamquam actu præſentem & copioſius in corpore diffuſam corruptionem, admitti nequit, quia oppido falſum eſt. Nam vbi latius putredo in humores diffunditur, ibi motus mature ceſſant & corpus corruptioni vltro relinquitur.
9. Animaduerterunt hoc recentiores quidem, ſed minus feliciter antiquam theoriam per fermentationis placitum emendarunt, quod ſupra iam ſub *ætiol. paroxyſmorum* notatum eſt. Vbi tamen valde mirum, quod in tanta contentione pro energiis & reſpectibus mechanicis nemini in mentem venerit.

1) *Phy-*

1) *Physica* & vere *mechanica dispositio* corporis, & speciatim sanguinis, ad motum putredinosæ fermentationis subeundum apti.

2) *Circulatio humorum* atque secretiones & excretiones, tamquam verus mechanicus modus, impediendæ tali fermentationi putrefacienti aptus & destinatus. His enim temporibus in comperto habemus, quod obortis in corpore eiusmodi circumstantiis, quibus putredinosa corruptio proximo gradu euenire posset; certo etiam superueniat febris: veluti in peste, febribus malignis, variolis & ipsis quoque sanguineis seu continentibus fieri assolet.

10. Febris itaque, si curate loquamur, non est *morbus*, sed, vti ex *definitione* dilucide patet, *motus*, materiæ febrili ac morbificæ rationaliter oppositus & prorsus salutaris; nisi vel materiæ vel læsionis magnitudo, aut ipsius naturæ anomala agendi ratio, siue in excessu, siue defectu, id impediuerint. Quod adeo solide demonstrauit *Stahlius in diss. de febre numquam per se lethifera*, vt nihil egisse videantur, qui de *laude febrium suspecta* commentando, hanc veritatem aut satis non intellectam, aut ex præiudicio non admissam, infringere studuerunt.

11. *Effectus* interim *febrium* vti non in omni indiuiduo vnus idemque esse solet: ita distincte de illo notasse iuuabit, quod

1) *bonus* ac *salutaris* sit, si febres non incidant

(1) in corpus antea iam diu valetudinarium, quod v. g.

a) *pectoris vitiis* multum laborauerit.

b) Insignibus *capitis incommodis* subiectum fuerit.

c) *Hepatis* exstantiores læsiones habuerit. Hæ enim partes teneriores, si semel læsæ sint, facilius sub auctiore sanguinis commoti circulo, altioribus irruptionibus & humorum stasibus subiacent ac veras inflammationes incurrunt. Et ex hoc fundamento phthisicis, hecticis, asciticis & aliis, qui viscerum labe correpti sunt, præcipue si ætate prouectiore fuerint, febres periculosæ esse solent.

(2) Si

(2) Si ipſi motus febriles promte ſuccedant & ſine trepidatione aut tergiuerſatione ad finem vſque proportionate adminiſtrentur.

(3) Si vires, per extraordinariam hanc intenſionem fatigatæ, ſtudioſe reparantur. Tum enim febres non modo priſtinæ ſanitati nullum adferunt præiudicium, ſed nouus potius ſubſequitur vigor nouaque euphoria. Vnde & vulgus dicit: ich bin nie geſunder geweſen, als nach dem Fieber.

2) *Infelicior* contra *effectus* obſeruatur, vbi tres enarratæ conditiones defuerunt.

12. *Euentus* vero irregulares & funeſti eo ſollicitius ab ipſa febre diſtinguendi ſunt; quo frequentius tam practici, quam vulgus, hic impingere ſolent; febri tribuendo illud, quod a longe alia cauſſa ortum eſt, ac minime febris culpa eſſentiali, ſed accidentali tantum ita euenit. Quando e. g.

1) *materia*, ſeu morbus, ipſa medicina, nempe febrilibus motibus, potentior exſtitit

2) *viæ* non obtemperant.

3) *motus therapeutici*, vel a *priori* malo ſubigendo proportionate ac ſatis vegete conſtanterque inſtructi non fuerunt: vel a *poſteriori* variis modis turbati, impediti aut interuerſi ſunt; vbi multum valent

(1) *pathemata* animi,

(2) *conſuetudines* heteroclitæ & inſuetudines,

(3) *temperamentum*, *ætas* & ratio vitæ generis. Cum enim febres ſolito operoſiorem motuum adparatum, intentam virium adplicationem ac inſuper vigoris conſtantiam poſtulent; homines vero ſæpius per temperamenti & vitæ rationem ſub lætis negotiorum ſucceſſibus, otioſe ac ſecure viuentes, adeoque ad promte inuenienda conſilia in rebus dubiis & ancipitibus minus exercitati, perferendis vero & depellendis periculis minime apti nedum adſueti ſint: tum mirum non eſt, ſi alias ſani, ſubito autem febre correpti, impetuoſe,

confuſe, erronee, aut faſtidioſe, ſegniter, cum multa trepidatione & tergiuerſatione, vtpote de exitu prorſus incerti, motus adornent & infeliciter ſatis proſequantur.

13. Nec eſt, vt quis forte culpam in medicamina, non ſatis mature aut prorſus non oblata, reiiciat. Nam

1) maior longe numerus eſt illorum febrientium, qui ſine Medicis eorumque formulis conualeſcunt, quam aliorum, qui inter colluctationes cum artificiis Medicorum tandem emergunt. Immo

2) teſte experientia grauius præ aliis adfliguntur ii, quos ſub practicorum imperio ſudare oportet, quia hi plerumque medicamentis ſuis ea ſibi expugnanda ſumunt, quæ vulgo in febre potiora habentur incommoda, vt ſunt; calor præternaturalis, ſitis, certarum excretionum molimina, periodicæ exacerbationes & ſimilia. His vero dum mederi contendunt, morbum non tantum reddunt grauiorem, & reliqua ſymptomata exaſperant, ſed id porro efficiunt, vt morbus ſæpe deterior reddatur, immo morte tandem finiatur.

14. Firma igitur eſt veritas, quod pauciſſimi, ſi modo vlli, directe *a febre* moriantur, plures autem *ſub* & *cum febre* intereant aliis morbis, quibus febris quidem ſuperuenit, ſed vincere eosdem nequiuit; idque tanto certius, quanto manifeſtius in decurſu ſuo, quocumque tandem modo, impedita fuerit.

15. Ex quibus ſimul iudicium ferre poterimus de tritis quorumdam practicorum loquendi formulis: quod ſcilicet *nemo moriatur ſine febre*, immo ne quidem *ægrotet*. Sed magna intercedit differentia

1) inter veram febrim ſeu periodicas exacerbationes cum motuum vitalium manifeſta, conſtante & plus minus ordinata alteratione; & inter quaslibet alias æſtuoſas & refrigeſcentes viciſſitudines & inæquales tam pulſus, quam toni motitationes, quæ tum in aliis morbis, qui febres non ſunt,

ſunt, tum ante vltimum agonem ſeu in ipſa moribunda anxietate obſeruantur.

2) Deinde ſi etiam vulgare illud effatum, quod ſcilicet in omni morbo ſit febris, concedatur, ſponte tamen pro confirmatione noſtri adſerti ſequetur, nimium quantum plures conualeſcere, quam quidem mori: cum homo per vitam ſæpius ægrotare poſſit, ſed ſemel tantum e vita ſecedat.

16. Præterea de primo febris tempore, ſeu eius *initio,* aliquid monendum; nempe quod in illo definiendo practici diſſentiant. Sunt enim,

1) qui illud tribus tantum horis,

2) alii dimidio, aut ad ſummum integro die, ab eximia illa ægroti dyſphoria circumſcribunt. Sed oppido incerta res eſt, quæ tam exacte determinari non poteſt,

(1) quia ipſi febrientes ſæpe falluntur, dum febres ipſis imponunt & tacitis initiis ſe inſinuant; & hoc

(2) tanto magis, ſi v. g. virium lapſum & laſſitudinem aliis cauſſis adſcribere forte liceat, vt ſunt: vigiliæ, triſtitia, terror, laborioſa corporis exercitia, in quibus caſibus anceps negotium eſt, veri initii rationem inire.

17. Notatu tamen dignum eſt, quod hoc ipſum initii tempus in febribus *primariis* vniuerſæ febris rationem ita habeat, vt, ſi conſuetæ huic ſpeciei excretiones tunc inſtituantur ac promoueantur; tota febris vel eo ipſo initiali inſultu ſoluatur, vel ita miteſcat, vt poſt modum longe tranquillius decurſum proſequatur: quod alias nullo modo ſperare licuiſſet. Quando autem hoc temporis initium in *paroxyzantibus* febribus cum primo paroxyſmo ſemel præteriit; tum nulla ſpes remanet, eam in prima quaſi herba per aliquod remedium ſuffocatum iri, niſi deterioribus ægrum exponere velimus ſymptomatibus. Dieſe Tage können nicht verkürzet, ſondern nur erleichtert werden.

18. Hæc autem conſideratio hanc habet vtilitatem, vt practicum moneat, ne, prætermiſſo hoc principio, temere aliquid

tentet aut ſperet; quia febris, in progreſſu ſemel conſtituta, typum ſpeciei ſuæ ſolemnem proſequatur. Quod ſi vero per incongrua artificia interpelletur, tum æger præpoſtere agentis Medici peccatum ſæpe vita luere cogitur.

19. Tametſi autem iſtud initii tempus tranſierit: medico tamen nihilo ſecius incumbit, vt ſequentium temporum actiones febriles, per ſucceſſiuas & proportionatas ſecretiones ac tempeſtiuas materiæ noxiæ excretiones, abſoluendas prudenter moderetur ac iuuet, quo noxæ efficacia infringi, radicitus tolli & ſalutaris exitus cum vitæ conſeruatione obtineri poſſit.

20. Cardinem curationis in his verſari, ratio docet & experientia confirmat. Sicubi enim diaphoreſis & diureſis rite ſufficienterque non ſuccedunt, Medicus plerumque animum deſpondet & ſiniſter ex tus de harum excretionum neceſſitate & pretio teſtatur. Hinc veterum practicorum adſertum videtur ſubnatum: quod ſcilicet *nulla febris bona fide ceſſet, quæ ſine ſenſibili ſudore deſinat.* Ita quoque vrinam iuſto tempore excretam & debito ſigno præditam, non ſolum ſtudioſe obſeruant, ſed impenſe exoptant artifex, ægrotus & adſtantes.

21. Vbi tamen notandum commendamus tironibus:

1) quod ſalutares eiusmodi ſecretiones & excretiones in febribus, legitime decurrentibus, non promiſcue, ſed ſtatis febris temporibus contingant, in quibus materiæ, ad emouendum præparatæ, habitudo & motuum proportio ſibi inuicem reſpondent, quod ipſum

(1) reſpectu *ſudoris* & *vrinæ* ſub paroxyſmorum effectibus, vbi potiſſimus impetus iam deſiit, accidere ſolet; ſiquidem peracta demum reſolutione humorum, eorumdem ſecretio & excretio ſuccedere poteſt, ſi in primis conueniens regimen obſeruatum fuit.

(2) reſpectu *hæmorrhagiarum* notetur, quod illa, tamquam excretio magis ſecundum naturam, operoſa præparatione & ſecretione non indigeant. Hinc per prima febrium

brium initia vel vero criticis diebus, veluti vltimum reliquorum laborum complementum, ſuccedere ſolent.

2) Quod iuſto maturius contingentes ſint inutiles immo noxiæ. Præpoſtere enim ac fruſtra motu percellitur materia, quæ antea non ſatis mobilis reddita eſt. Vnde per immaturas eiusmodi ſiue ſponte coortas, ſiue per artificia prouocatas excretiones

(1) motus energia conſumitur,

(2) vires perduntur,

(3) typi variæ titubationes inſequuntur, cum exitu laborioſo & non raro funeſto.

22. Quæ obſeruatio vſum in praxi ſuppeditat eximium. Nam

1) caute agere docet, ne mouere aliquid in animum nobis ſumamus ante, quam ſatis mobile ſit.

2) Non deſperandum, ſi nec largum ſudorem, nec vrinam valde alteratam videamus. In febribus ſiquidem, quæ materiam paucam & ſubtilem pro fomite habent,

(1) *vrina* per aliquot dies nihil alterata comparet, verum ſub declinatione potioris paroxyſmi conſiſtentiam mutat, turbatur ac ſedimentum deponit.

(2) *Sudor* pariter primis diebus ordinarie ferme nullus obſeruatur, ſed ſub incrementi aut ſtatus finem conſequitur, & quidem adeo placide & promte, vt vel leuisſime tectis & quiete decumbentibus ſufficienter erumpat, quem antea nec æſtus, nec medicamenta prolicere potuerunt.

23. Sed probe tenendum, quod excretiones diarrhœticæ ac diureticæ non promiſcue, ſed ſub certo reſpectu optentur.

1) *Sudatio* enim *largior* febribus generatim parum prodeſt; ſed placida materiæ halituoſæ & orgaſticæ per diapnoën expulſio in votis eſt.

2) *Vrinæ* eadem eſt ratio, cuius liberiorem copioſioremque exitum nemo deſiderat, niſi ſimul materia noxia, rite præparata & ad emouendum apta, cum ipſo lotio excerna-

 tur.

tur. Hinc veteres non inepte talem excretionem pro *signo coctionis* habuerunt, & tamquam primum effectum factæ separationis & secretionis declararunt, quem natura vlteriore excretione prosequi debeat.

24. Has autem ordinatas ac tempestiuas excretiones, febribus essentiales, directe vtiles & salutares esse, notabilis & proxime insequens euphoria clare comprobat, quæ vel

1) Λυσει seu *partitis vicibus* contingit, & tum caloris impetus successiue deferuescit, paroxysmi decrescunt, & breui finiuntur. Vel

2) Κρισει seu *vno labore* obtinetur, vbi materia prius præparata & viæ aptius dispositæ sunt, ad subeundas exonerationes copiosas & vno impetu perpetrandas. Quam euidens vero harum crisium effectus sit, ex sequentibus intelligitur. Nam

(1) intensio exacerbationem remittit,
(2) *pulsus* in gradum naturalem mutatur,
(3) *alacritas animi* redit,
(4) *somnus* fit tranquillus & reficiens,
(5) adpetitus noua energia succedit, & sitis exstinguitur,
(6) vires notabili augmento indies reparantur. Quæ vero excretiones ante dies criticos contingunt, eæ sublestæ sunt fidei; vel enim proximo die critico sensibilius se exserunt, & quasi confirmantur, vel periculosum sortiuntur euentum.

25. Opportune hic, vbi de excretionum bonis effectibus actum est, alia magni momenti obseruatio subiungitur, quæ de *modo* excernendi, quem natura in febribus acutis malignis & contagiosis seruare solet, exponit. Videlicet motus adeo placide & tranquille administrantur, vt si pulsus inprimis spectetur, is ad sanum proxime accedere videatur. Mirantur hoc phænomenon plures practici & naturam erroris aut negligentiæ adcusant. Vnde ad excitantia & calida alexipharmaca properant, & materiam deleteriam *a corde*, vti rheto-

rhetoricantur, per coactos ſudores propellere intendunt. Sed magnum hunc απειριας practicæ errorem mors ſæpius obſignat.

26. Quod vero natura, placide agendo, nullum hic errorem committat, ſed ſecundum neceſsitatem organico-mechanicam prudenter agat, e ſequentibus eluceſcit. Nam

1) *materia* illa maligna mole exigua eſt, ac *ſubtilis* valde, quæ inuiſibilis halitus forma corpori inſinuatur.

2) ob ſummam hanc ſubtilitatem craſsioribus excretionibus *minus idonea* eſt; vnde

3) motuum vitalium nimia *intenſio* locum non habet, vtpote quæ excretionis diapnoicæ ſucceſſum placidum impedit. Supereſt ergo, vt

4) materia ſubtilis & halituoſa methodo conueniente per colatoria exhalando magis, quam tranſudando eliminetur. Quoniam vero nullum totius corporis colatorium tam tenui miaſmati ſecernendo & excernendo magis proportionatum eſt, quam ipſa peripheria, poris refertisſima, ad hoc quoque negotium optime adhibetur. Si enim ad alia organa ſecretoria, arctiore ambitu circumſcripta, noxiam materiam natura adpelleret; tunc illa

(1) eiusmodi materiam nullo modo comprehenderent, tantum abeſt, vt excernere poſſent.

(2) materia noxia longe citius effectum deleterium ederet, quam ex ſanguinis maſſa ad vnicum illud organon peruenire poſſet. Hinc

5) neceſſe eſt, vt in malignis & contagioſis febribus, quarum cauſſam continentem tam tenue miaſma conſtituit, motus naturæ tranquille ac moderate inſtituantur; ne quid materiæ, quantocyus excernendæ, poros cutis, ob circuli ſanguinis celeritatem, præterlabatur & hac ratione diutius in ſanguine periculoſe oberret.

6) Ceterum vel his obſeruationibus pateſcit, quam incongrue vulgaris pathologia non ſolum generatim omnes actus febriles pro turbulentis & ſymptomaticis concuſſionibus inter-

interpretetur, ſed etiam ſpeciatim *tempora* horum motuum ab iisdem violenter agentibus cauſſis materialibus deducat. Cum enim experientia nos doceat, quod febres malignæ præ aliis acutis placidos motus exhibeant & non tam organis eorumque ſenſui, quam potius mixtioni humorum tacitis quaſi & clandeſtinis commotionibus noceant: tum certo concludimus, actus febriles a materia, vehementiſſime excitante, minime deriuandos eſſe. Alias enim in malignis, quarum materiam peccantem præ aliis ſumme actiuam omnes agnoſcimus, motus deberent eſſe vehementiſſimi.

7) Itaque a ſublimiore cauſſa motus deducimus, nempe a ſapiente natura, quæ pro materiæ peccantis conditione hoſce motus inſtruit, & præcipue in malignis placite eos adminiſtrat, ne miaſma ſubtile per vehementes commotiones adhuc ſubtilius, adeoque ad nocendum efficacius reddatur. *Conf. Stahlii diſſert. de febrium pathologia in genere thes. IX. de febrium therapia Sect. III. de viribus §. XXII.*

TAB.

TABVLA XII.

DE

MORBIS LYMPHATICO-SEROSIS.

I. DEFINITIO.

Morbi lymphatico-ſeroſi audiunt illi, qui ex lymphæ & ſeroſo-mucidis humoribus vitiatis proximam originem ducunt, & tam ſolidarum partium tonum ac texturam, quam fluidarum ſecretiones & excretiones lædunt. Vnde variæ ſtagnationes, ſtaſes & corruptiones producuntur.

II. DIFFERENTIA.

1. Quoniam aliquot tabulis morbos præcipue *quantitatis* generatim indicauimus: ideo ordo poſtulat, vt *qualitatis* vitia eadem methodo proponamus; ſtrictim nimirum de iis diſſerendo, ſiquidem ſpecialem ſingulorum tractationem in *Conſp. med. theoretico-pract.* iam exhibuimus.
2. Morbi de quibus acturi ſumus merito *lymphatico-ſeroſi* dicuntur. Quo enim diutius lympha in ſeri acris conſortio verſatur, eo certius illi in perniciem cedit. Nam gelatinoſa lymphæ indoles vti ad ſerum tenue adſumendum per quam idonea eſt, ſic inde mucido-viſcidam, lentam, pulpoſam & ſaponiformem conſiſtentiam indipiſcitur ac ſerum reciproce inſpiſſat, partibusque ſolidis ſenſim labem adſpergit.
3. Quidam ex his morbis dici poſſunt
   1) *vniuerſales*, quia vniuerſam humorum maſſam & totum corporis habitum adficiunt, vt:
      (1) *cachexia* eiusque ſpecies *chloroſis*
      (2) *anaſarca*
      (3) *leucophlegmatia*

(4) *ſca-*

(4) *ſcabies vniuerſalis*
(5) *lepra*
(6) *ſcorbutus*
(7) *icterus*
(8) *lues venerea.*
(9) *ſudor* vniuerſalis *nimius* aut *ſuppreſſus.*

2) *Particulares*, qui in certis corporis regionibus aut partibus conſpicui fiunt, vt
(1) *œdema* manuum ac pedum
(2) *aſcites*
(3) *tympanites*
(4) *hydrocephalus*
(5) *hydrops medullæ ſpinalis*
(6) *hydrops pectoris & pericardii*
(7) *hydrops omentalis, renalis, ouarii*
(8) *hydrocele*
(9) *hydatides viſcerum*
(10) *pollutio nocturna*
(11) *gonorrhœa benigna* & *maligna*
(12) *fluor albus benignus* & *malignus*
(13) *ſtranguria*
(14) *dyſuria*
(15) *imminutio vrinæ*
(16) *iſchuria*
(17) *incontinentia vrinæ*
(18) *diabetes.*

4. *Ratione frequentiæ*

1) quidam ferme *quotidie* occurrunt, vt: ſcabies, chloroſis, cachexia, ſtranguria, pollutio nocturna, &, vt peſſimi noſtrorum temporum mores ferunt, gonorrhœa virulenta, fluor albus malignus, lues venerea, & in certis oris maritimis ſcorbutus.

2) *rariores* ſunt: œdema, icterus, hydrops aſcites, leucophlegmatia, anaſarca, imminutio vrinæ, dyſuria, iſchuria, incontinentia vrinæ, ſudor vere nimius.

3) *ra-*

3) *rarissimi:* lepra, hydrocephalus, hydrops medullæ spinalis, pericardii, omenti, ouarii, renum, hydatides, diabetes.

5. *Ratione successus* in medicando ita cum multis horum morborum comparatum est, vt vere refractarii sint & arti aut difficile admodum, aut plane non cedant; quæ prognosis ad leuiores quoque huius classis morbos e. g. pollutionem nocturnam, stranguriam, scabiem ordinariam & subinde icterum atque anasarcam se extendit.

6. Quo modo ceterum inter se differant morbi lymphatico-serosi; id specialibus tabulis in *Consp. med.* docuimus.

III. *SIGNA.*

In tradendis signis ad specialia hoc loco descendere non est animus; partim quia pathologiæ generalis ratio id non postulat, partim quia in alio *tractatu,* qui pathologiam specialem cum therapia iunctim exhibet, ea iam suppeditauimus. In præsente igitur eorum recensione ita versabimur, vt strictim indicemus *præcipua* signa

1. Illorum morborum, qui notabili *tumore* & præternaturali *colore* externum corporis habitum defœdant, quos inter

1) *œdema,* quod tumore, in primis pedum, frigido ac pallido se prodit, & in simplici statu sine dolore adfligit; vbi vero ad summum peruenit tumor, ibi hinc inde ruffescit & dolorem habet coniunctum.

2) *Cachexia* ex vniuerso habitu deprauato facile cognoscitur, quia respectu *coloris,* pallidus; respectu autem *toni,* laxus, pendulus & indecenter turgidus deprehenditur. Concurrentes porro molestiæ sunt: actuum vitalium & animalium languor, præcordiorum & hypochondriorum angustiæ, adpetitus vagus, somnus minus reficiens & non raro tumor pedum œdematodes.

3) *Hydrops.* Huius vti variæ sunt species: ita signis euidentibus ab inuicem se distinguunt.

(1) *Leucophlegmatia* tumorem vniuersi corporis exhibet

flacci-

flaccidum, qui foueas digitis impressas diu non seruat, cum e contrario

(2) *Anasarca* tumorem sistat vniuersalem ad nitorem vsque intensum, in quo vestigia digiti prementis tardius euanescunt.

(3) *Ascites* & *tympanites* abdomen maxime occupant, ea tamen differentia, vt moles ascitici tumoris sit grauior & pedes simul occupet: tympanitica autem inflatio respectu ponderis, quod sentiunt, leuior, sed respectu ambitus & extensionis maior est. Hinc digito percussa tympanum quasi sonare videtur, & rugitum quemdam ac murmur edere. Ambigunt vero de sono hoc, tympanum imitante; cum a leui tactu omnino non audiatur, fortiorem vero non ferant ægri. *Conf. Io. Herm. Fürstenaü diss. de tympanitide §. XX. Rintelii 1733.* Licet aliud senserit *Lommius* & *Io. Geo. Neumannus in diss. de tympanitide Erfordiæ 1735.*

4) *Icterus flauus* notabili flauedine; *niger* autem colore magis nigricante omnibus manifestus fit: ægro autem præcipue lassitudine, præcordiorum angustia, febricula & aliis incommodis grauis euadit.

2. Illorum, qui *efflorescentiis cutaneis*, *maculis*, *erosionibus* & *vlcerationibus* corpus siue totum, siue aliquam eius partem deturpant, vt

1) *Scabies.* Hæc pustulis sero acri repletis & pruritu, rosiuum tandem ardorem inferente, molestam sui præsentiam prodit, & non modo manus, sed totam sæpe peripheriam, excepto capite, occupat & male adfligit. Interim tolerabiliora sunt incommoda, quæ

a) *benigna* adfert, siue *humida* illa fuerit siue *sicca.*

b) *maligna* autem tam *ferina*, quam *venerea* dolore rodente, grauiore pruritu & fœdis exulcerationibus ad nauseam vsque inualescere solet.

2) *Scorbutus*, in quo in primis maculæ pro temperamenti differentia, vel roseæ, vel liuido-fuscæ in tibiis, cum duris tumo-

tumoribus, ſtomacace, anhelitus & ſaliua fœtens abunde indicant, quid morbi ſubſit.

3) *Fluor albus benignus*, vti per materiam albugineam, quæ e vagina vteri effluit, & genitalia per ſe non lædit, potiſſimum ſe manifeſtat: ita *malignus* effluxu materiæ flauo-virideſcentis, acris & partes erodentis, moleſtus fit; concurrente laſſitudine inſigni, cardialgia & cordis palpitatione.

4) *Gonorrhœa virulenta.* Hoc malum, materiæ fœtidæ corruptæ & flauo-viridiſcentis per penem iugis manatio, inflammatio præputii, ſcroti tumor, fiſſuræ acre ſerum plorantes, bubones, laſſitudo & adſpectus luridus ſatis patefaciunt, & a *benigno* ſeminis fluxu diſtinguunt.

5) *Lues venerea* præter gonorrhœam virulentam & bubones, etiam narium, vuulæ ac faucium eroſiones oſtendit, oſſibus cariem inducit, & acri dolore ſpaſtico rodente, terebrante vt & hæmorrhoidibus verrucoſis ſtipata eſt.

3. Illorum, qui ſeroſi laticis vel *nimia*, vel *imminuta* excretione produnt.

1) *Nimia excretione*

(1) *ſudor nimius*, cuius immodica eruptio ſignum euidentiſſimum præbet.

(2) *incontinentia* vrinæ itidem inuoluntaria lotii excretione facile cognoſcitur, ſiue noctu ſolum, ſiue interdiu contingat.

(3) *diabetes* autem ſeu *hydrops ad matulam*, extraordinariæ vrinæ crudæ & fere ſubdulcis copia, quam crebrius emittunt ægri, mali indolem indicat.

2) *Imminuta*, *difficili* aut *ſuppreſſa*

(1) *ſtranguria.* Hic frequens ad mictionem irritatio & lotium guttatim ſtilians ſufficiens ſignum conſtituit.

(2) *mictio imminuta* iuſto parciore vrinæ excretione dignoſcitur

(3) *dyſuria*, præter mingendi difficultatem, quæ cum in-

ingenti nisu & pressione ab ægro sub vrinæ emissione se exserit, etiam dolores, admodum æstuantes, habet comites.

(4) *ischuria* vrinæ suppressione, per aliquot dies continuante, satis manifesta fit, vt plura aliunde repetenda iam non addamus.

IV. *SVBIECTA.*

1. *Oedematis*, sunt homines vtriusque sexus, habitus in primis laxioris & de temperamento phlegmatico multum participantes, vtpote quos post hæmorrhoidum & mensium suppressionem, diuturnam pedum refrigerationem vel actualem in aquis, vel potentialem per medicamenta refrigerantia, oedematoso tumore corripi solere, experientia confirmat: quemadmodum alii, qui in febribus acutis salibus volatilibus tractati sunt, aut erysipelate non adeo feruido laborarunt, eodem malo adficiuntur.

2. *Cachexiæ* obnoxiæ obseruantur in primis fæminæ, temperati sanguineo-phlegmatici, intra mensium periodum quidem constitutæ sed illorum defectu laborantes.

3. *Hydropis.* *Huic* expositi sunt præcipue cachectici & illi, quibus largius antea succedentes hæmorrhagiæ naturales, febres aut podagra præmature suppressa sunt.

4. *Icteri.* Hunc pati possunt omnis ætatis & sexus homines, in quibus caussæ infra enarrandæ vim suam exserunt.

5. *Scabiei.* Facile hanc incurrunt otiosi, saltem sedentariæ vitæ dediti, salsa & crassa diæta vtentes; illi quoque, quibus hepatis vitium est, aut serum per ordinarias vias sufficienter non excernitur. Et hos inter ad *siccam* magis inclinant melancholici ac cholerici, aut qui ex his mixtum temperamentum possident; ad *humidam* vero proniores sunt sanguineo-phlegmatici.

6. *Scorbuti.* Oceani septentrionalis accolas præ aliis, sporadice hypochrondriacos & quartanarios, eodem subinde corripi, obseruatum est.

7. *Fluo-*

7. *Fluoris albi benigni* ſunt fæminæ ſanguineo-phlegmaticæ, menſium ataxiis laborantes, nonnumquam & virgines. *Maligni* autem, quæuis venereo inquinamento infectæ.

7. *Gonorrœæ benignæ:* venere multum abutentes; *malignæ* ſordibus venereis iam inquinati.

9. *Luis venereæ:* homines vtriusque ſexus, qui vel gonorrhoeá virulenta, vel fluore albo maligno aliquamdiu laborarunt.

10. *Sudoris nimii:* temperamenti ſanguineo-phlegmatici adeoque habitus laxi & ſpongioſi ſunt.

11. *Incontinentiæ* vrinæ & *Diabetis* ſubiecta cognoſcentur, vbi vtriusque pathematis cauſſæ infra exponendæ, perſpectæ fuerint.

12. *Stranguriæ:* Hanc vtriusque ſexus perſonæ incurrere poſſunt, quæ potu fæculento & minus fermentato vtuntur.

13. *Mictionis imminutæ:* cachectici, hydropici; potum ſufficientem non adſumentes; aut qui ſpiſſitudine humorum vel renum præternaturali conſtitutione, aut alio viſceris abdominalis vitio laborant.

14. *Dyſuriæ* ſubiiciuntur ordinarie nephritici & calculoſi.

15. *Iſchuriæ* autem illi, in quibus vna alteraue cauſſa ex mox dicendis efficiam edit.

V. *CAVSSAE*

1. *Oedematis.* Cum in ſubiectorum deſcriptione cauſſas procatarcticas magnam partem iam expoſuerimus; hic porro de *materiali & formali* obſeruandum commendamus, iſtas

1) *generatim* in humorum & partium reciproco conſiſtere vitio; nam in illis ſpiſſitudo, in his vero tonus relaxatus eſt; Interim peculiaris actiua congeſtio in oedemate, præcipue febres excipiente, nequaquam in dubium vocatur.

2) *ſpeciatim* autem

(1) *ex humorum ſpiſſitudine*, ſiue per incongruam vitæ rationem, ſiue per medicamenta adſtringentia inducta, oriuntur:

a) cir-

a) circulationis torpor ſeu lentus progreſſus.

b) ſtagnatio atque ſecretionum & excretionum remora. Vnde.

c) ſeri excrementitii coaceruatio & in dies maior dyſcraſia, &

d) notabilis tandem toni læſio.

(2) e *tono* autem *relaxato*

a) *irruptio* lymphæ viſcidæ, ſero adulteratæ, in lymphatica vaſa copioſior.

b) eorumdem vaſorum maior immo nimia *diſtenſio*, &

c) ob deficientem partium circumiacentium reniſum tonicum, non numquam vera *perruptio*. Vnde

d) cutis elatio ſeu *tumor* ſuccedit, qui potius in pedibus quam alibi contingit, quia graue per ſuam naturam promte deſcendit. *Conf. G. P. Kunadi diſſ. de humorum defluxu ad pedes, ac natis inde morbis Cap. V. Erfordiæ 1734. Stahlii diſſ. de hydrope §. XXXIX. Conſpect. medic. & chirurg. tabulis de œdemate.*

2. *Cachexiæ.* Huius cauſſa *materialis antecedens*

1) *remota* eſt ſanguinis abundantis commotio, & circa viſcera, cum vena portæ connexa, reſtagnatio.

2) *propinqua* eſt mucida ac lenta ſpiſſitudo lymphæ, per ſerum, non ſufficienter ab illa ſecretum, producta. Vnde glandularum, lympham percolantium, maior ſenſim obſtructio & humorum per vniuerſum corpus inualeſcens viſcida conditio.

3) *proxima*, ſtagnatorius infarctus ab indicatis cauſſis productus, peripheriam ita diſtendens, vt pallide turgidus inde totius corporis habitus euadat.

4) *Occaſionales cauſſæ* plures omnino ſunt, quarum quædam deriuantur

(1) e *diæta in congrua*, vt cibi vapidi, muceſcentes, ſpiritus ardentis aliorumque potuum ſpirituoſorum ingurgitatio, vita otioſa, habitatio in conclauibus epigæis humi-

humidis, quæ perpetuæ refrigerationi & toni relaxationi anſam præbent.

(2) *Suppreſſæ* autem *hæmorrhagiæ* naturales maioris momenti ſunt; ſi in primis earum ſuppreſſio contingat conſueto excretionis tempore; quod maxime valet de menſibus, durante fluxu per iracundiam, terrorem aut malæ digeſtionis cibos, cohibitis.

(3) *Adſtringentia* parem effectum edunt, eo tempore propinata, quo ſanguis ex ſpeciali naturæ intentione ad certa loca dirigitur aut commouetur; veluti in febribus & hæmorrhagiis manifeſtum eſt.

(4) *Profuſiones ſanguinis* copioſæ ac repentinæ tam facile tamque frequenter, vt vulgo creditur, cachexiam non inducunt, ſed largioris profluuii *continuatio diuturnior* verius id efficit, ob vaſorum ſubſidentiam, præcipue cum ſub qualicumque noua reparatione, exquiſita humorum commixtio & ſufficiens vtilis ab inutili reparatio fieri nequeat. Qua de re iam diſſeruit *Galenus de nat. facult. lib. II. cap. VIII. f. m. 39. Conf. Stahlii theoria p. 1203.* eiuſd. *diſſ. de cachexia* §. *XVIII.*

(5) His addendæ ſunt aliæ cauſſæ: nimirum ſcabiei retropulſio, arthritidis & podagræ ad interiora repreſſio, & volatilium in febribus abuſus. Quemadmodum *Stahlius* ſuo tempore obſeruauit, de Practico quodam Spir. C. C. vnice in febribus vtente, quod ii, quos a febre liberatos crediderat, frequentiſſime cachectica inflatione & œdematibus adfecti ſint. Quod phœnomenon ille emollire ſtuduit dicendo: Die Kranckheit ziehe durch die Füſſe hinaus.

3. *Hydropis.* Cauſſæ huius morbi quia cum cachexiæ cauſſis ita coincidunt, vt auctores paſſim vtrumque pathema vna eademque tractatione exhibeant: ideo nec nos prolixam earum inſtituemus repetitionem. Breuiter autem notaſſe ſufficerit, quod

1) *cauſſa remota* ſit notabilis humorum in conſiſtentia deprauatio.

2) *propior*, organorum lymphæ depurationi dicatorum læsio.

3) *proxima*, infarctus seri & lymphæ stagnatorius, in hepate in primis, pancreatis ac mesenterii glandulis conspicuus, qui hæc organa obstipando, in suo officio turbat, magisque inepta reddit.

4) *Caussæ procatarcticæ* itidem repeti possunt e cachexiæ caussis; quæ vero circa hydropis ætiologiam porro monenda sunt, obseruationibus inserere opportunum erit.

4. *Icteri* caussa

1) *antecedens* generatim est vitiata bilis eccrisis, cuius fundamentum quærendum

(1) in *materiæ peccantis conditione* præternaturali, quando v. g.

a) vel *quantitate nimium* abundans, omnem humorum massam inficit, aut in vesicula fellis, copiose collecta, exundat; quod facile contingit, dum sanguini, per hepar transeunti, accedente caussa occasionali readfunditur vel in ventriculo & duodeno cum chylo permiscetur.

b) vel *qualitate* peccans eumdem effectum edit. Quoties enim viscosa ac spissa nimis exsistit bilis; iusto tardius ex hepate in cystidem transit, sub qua mora a sanguine transfluente de nouo resorbetur & vniuersam humorum massam inquinat.

(2) in *organorum*, bilem secernentium & excernentium, *læsione*, quæ iterum nititur

a) vel hepatis *obstructione*, ab humorum, hoc viscus transeuntium, visciditate subnata,

b) vel vera eius *strictura* & condensatione, a qua simul *capsulæ Glissonianæ, arteriam hepaticam, venam portæ* & *poros bilarios* circumdantis constrictio oritur, qua obtinente cholidochus quoque stringitur & liber bilis transitus intercipitur; vnde necessario regurgitans bilis sanguinem defœdat & icteritium colorem toti peripheriæ inducit.

(c) In-

c) interdum vero obſunt *calculi* aut materiæ tophaceæ in ductibus bilariis aut cyſtico hærentes, quo minus bilis in proprium receptaculum colligi, aut in duodenum effundi poſſit. Ad calculorum vero geneſin diſponit coagulum bilioſum viſcidum ſulphureo ſalino terreum, quod a materiæ bilioſæ lentore originem ducit.

2) *Cauſſa continens* eſt bilis cum ſanguinea maſſa confuſio & permixtio, qua durante icterus adfligit.

3) *Cauſſæ occaſionales.*

(1) Inter has primum locum obtinet repentina menſium vel hæmorrhoidum, itemque febrium quartanarum ſuppreſſio.

(2) Iracundia repreſſa & diſſimulata, ſubitus terror, mœror acerbus, hepatis conſtitutio ſcirrhoſa, calculi tam in poris bilariis, quam cyſtide obuii, emetica fortiora; quantum hæc omnia partes ſolidas partim conſtringendo, partim fluidas inſpiſſando, ad icterum conferant, aliunde iam notum eſſe poterit.

(3) Diæta craſſa, quæ humoribus lentorem inducere poteſt, nimia voracitas, potus corpore calente, frigide ingurgitatus, & nonnunquam febres bilioſæ icterum pariter prouocare poſſunt.

5. *Scabiei* cauſſæ tam antecedentes, quam procatarcticæ, partim e ſubiectorum delineatione peti, partim etiam e *Conſpectu med. tab. XCI.* ſuppleri poſſunt. De *proxima* vero notandum, quod illa ſit *ſtaſis* humorum lymphatico-ſeroſorum, dyſcraſia laborantium; ex qua demum in corruptionem delabi ſolent.

6. *Scorbuti*

1) *cauſſa materialis* eſt ſanguinis, ſtricte dicti, & debite minus cum lympha ac ſero ſubagitati, grumoſa coagulatio, quæ motum progreſſiuum vndique impeditum reddit, atque ſtagnationibus, ſtaſibus & fœdis grumoſæ portionis corruptionibus materiam ſubminiſtrat.

2) *Caussæ* vero *occasionales* ex aëris intemperie, loco habitationis & diæta scorbuto velificante in *Consp. med.* fusius explicatæ sunt. *Conf. Bœrhaaue aph. de cog. & cur. morb. §. 1150. s.*

7. *Fluoris albi benigni*

1) *Caussa antecedens remota* est serosi laticis abundantia.

2) *Propior*, glandularum vaginæ laxitas & notabilis atonia.

3) *Proxima*, materia mucido-serosa ad vaginam directa & copiosius effluens.

4) *Procatarcticæ* videantur supra in *subiectis*.

8. *Gonorrhææ.* Vti *benigni* seminis fluxus caussa plerumque esse solet partium, genituram continentium, atonia, a veneris abusu plerumque deriuanda: ita gonorrhœæ *virulentæ* caussa *antecedens* indubitato fermentum est venereum. *Propior* autem inflammatoria stasis humori lymphatico, in glandula *prostata* stagnanti, superueniens. *Proxima*, eiusdem *prostatæ* erosio & exulceratio. Vnde continuus effluxus, qui malo huic *gonrrrhœæ* nomen peperit. De impuro vero coitu, tamquam vera caussa occasionali, pluribus agere non expedit; cum de eodem malo, altius radicato, & luis gallicæ nomine notissimo, iam alibi fusius commentati simus.

9. *Sudoris nimii* caussa *materialis* est humorum, in primis autem seri abundantia & habitus laxioris dispositio. *Formalis* autem ratio inuoluit humorum ad peripheriam directionem, pororum cutis relaxationem & seri eruptionem. *Occasionales* caussas suppeditare possunt tempestas calida, diaphoretica, motus corporis vehemens, neglectio venæsectionis, cuius defectum natura, tamquam *caussa efficiens*, alio modo, sanguinis nimirum in serum resolutione & larga eius transudatione, prouide supplere studet.

10. *Incontinentiæ vrinæ* caussa ordinarie consistit vel in sphincteris vesicæ paralysi, vel in fistulosa apertura, quam vel lithotomia post se reliquit, vel quæ ab alia laceratione originem habet. Quæ vero pueris familiaris est *mictio nocturna*, illa plerumque a mala adsuetudine deriuanda est, quam per

potum,

potum, fomni tempore fumtum, & aliquot vicibus patratam mictionem fibi comparant.

11. *Diabetis* cauffa *antecedens* eft aliorum colatoriorum læfio, & motus vrinæ excretorii turbatio. Vnde non folum feri fed & lymphæ copiofa per vias vrinarias expulfio contingit. *Conf. Ruyfchii Obf. anat. chir. cent. obf. XIII. p. 19.*

12. *Stranguriæ, dyfuriæ* ac *ifchuriæ* cauffa *proxima* generatim adcufari poteft fphincteris veficæ conftrictio. Quæ vero cauffæ *occafionales* quoduis horum pathematum inuitare fpeciatim poffint, docuimus in *Confpectu med. theor. pract. tab. XCVIII.*

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Quos in hac tabula breuiter exhibemus morbos, *lymphatico-ferofos*, a duplici cauffa materiali denominationem habent; quarum quidem altera eft corrumpens, nempe *ferum*, altera autem corruptionem patiens, fcilicet *lympha*. Vbi præcipuorum ex his morbis mutuam dependentiam probe confiderandam commendamus, quam habent
   1) a fanguinis abundantia & mala eius crafi.
   2) ab hæmorrhagiarum naturalium & confuetarum artificialium aut motuum febrilium fuppreffione: quod de cachexia, hydrope, œdemate, ictero, fluore albo benigno, fudore nimio, pollutione nocturna & fubinde de ifchuria valet.
2. Cum reliquis autem, in quibus vel otiofum vitæ genus, incongrua diæta, aëris intemperies, humorum dyfcrafia, vel effrenis viuendi licentia primas tenent; nihilo minus ita comparatum eft, vt longe grauius adfligantur plethorici, & hæmorrhagiis alias adfueti, quam alii, in quibus neutrum obtinet.
3. Quare fi cuipiam morborum lymphatico-ferosorum cauffas primarias perfpicere cordi eft, ille hæmorrhagiarum & moliminum ad illas tendentium, doctrinam & connexionem probe exploratam debet habere. Hac enim ratione in diagnofi, prognofi & curatione aget feliciter, nec vmquam in illum errorem *cauffæ non cauffæ*, vt philofophi aiunt, incidet.

4. Secundum methodi arbitrariæ libertatem factum eſt, vt aliqui ſcriptores horum morborum catalogum multo ſiſtant locupletiorem, quam nos quidem hic præſtitimus. Cuius rei cauſſa in eo quærenda eſt, quod plures ad lymphatico-ſeroſos morbos relati ſint, quos congeſtionibus ſeroſis adnumerare nulli dubitauimus; vt ſunt: lippitudo, coryza, tuſſis humida, aſthma humidum, & alii.

5. Morbi lymphatico-ſeroſi ſunt quidem omnino morbi *qualitatis*; non pauci tamen e *quantitatis* ſeu nimiæ abundantiæ vitio prognaſcuntur, vti id in *tab. de ſpiſſitudine* ſub *cauſſis* docuimus; quibus hic ſupplementi loco addimus, quod ex eodem plenitudinis vitio fiat, vt lympha a ſero corrumpatur, illa vero huic vicisſim lentorem inducat. Ex hac autem mutua deprauatione vtriusque fluxilitas perit, & ſecretiones ac excretiones præpediuntur: nam

1) humores ita implicati, & mala craſi adfecti, nec promte ſecedere, nec excedendo ad tranſitus & exitus ſuos ſatis alte penetrare valent.

2) tonus partium ſolidarum prægrauando eneruatur.

6. Sub *diff. num. 2.* paucis quidem iam dictum eſt, quo modo lympha & ſerum mutuo ſe lædant, ſi iuſto diutius inter ſe commixta fuerint. Hic autem explicatius docendum, quod vtriuſque natura eiusmodi commercium ſine noxa certo euentura diu perferre non poſſit. Vbi præcipue indicamus inſignem differentiam τȣ *gelatinoſi* & τȣ *mucoſi*. Prioris indolem habet lympha; poſterioris ſerum. Iam ſubiungendum,

1) quod humor gelatinoſus, ſeu *lympha*, ſub motus progresſiui ſucceſſu calefiat, attenuetur & concuſſione ac transpulſione per organa ſpongioſa & poroſa fluidior euadat, in fluiditate conſeruetur & quaſi exaltetur.

2) Quod *ſerum*, cuius conſiſtentia mucida ac lenta eſt,

(1) reſpectu fluiditatis, calore nihil alteretur.

(2) neque motui transpreſſorio decenter obſequatur, ſed

(3) po-

(3) quod potius obſtruendis poris tenerioribus aptius fiat & in dies ſpisſiorem & tenaciorem conſiſtentiam adquirat, ob intimiorem particularum mucido ſalino pinguium cum gelatinoſis vnionem.

7. Quæ deductio cum *numero 10.* collata clare admodum docet,

1) quo fundamento geneſis morborum lymphatico-ſeroſorum nitatur.

2) quam neceſſaria ſit continua ſeri ſalſi ac mucidi a lympha ſequeſtratio.

3) quod tam facilis & expedita non ſit horum morborum, præcipue hydropis, curatio; quam quidam inconſiderate polliceri audent, & caſibus, e propria praxi deſumtis, idem confirmare ſatagunt. *Stahlius* bene monuit in *theoria p.1207.* eiusmodi hiſtoriolas ſubnatas eſſe e cachexia inſolentioris cum hydrope confuſione, cum in vero hydrope, diſerte eloquendo, vix vlla reſtitutionis ſpes ſuperſit. Licet enim per hydragoga abdominis elati ſubſidentia ſæpe procuretur; id tamen de producti ſolum morboſi ſubtractione, non vero de malo curato teſtari ſolet.

8. De *œdemate* autem obſeruaſſe iuuabit: illud neque hydropis primum, neque cachexiæ vltimum gradum eſſe, ſed peculiarem habitus deprauati ſpeciem, licet nonnumquam cum hydrope complicatum ſit.

9. *Cachexiam* qua ratione inducere poſſint nimiæ ac diuturnæ ſanguinis profuſiones, ſub *cauſſis* expoſitum eſt: quod vero idem valeant in producendo hydrope, per experientiam nondum innotuit, niſi importunæ ſimul cohibitiones artificiales acceſſerint. *Vid. Stahlii theoria p. 1207. Alberti diſſ. de hydrope §. IX.*

10. *Hydropis* inter cauſſas recte retulimus deprauationem tam humorum in conſiſtentia, quam organorum in officio. Vtri vero harum cauſſarum primus locus adſignandus ſit, inter Practicos quæri ſolet. Ad quæſitum autem ſcite reſpondetur, quod vtralibet harum cauſſarum, in diuerſis tamen ſubiectis, primum obtinere queat locum. Nam

1) ſi

1) ſi *humor*, qui per colatorium tranſire debet, alunde iam læſus in craſi, libero ingreſſui & tranſitui impar redditus fuerit: tunc & organa, quæ perfluere debet, eorumque meatus ac poros ſuffercire & obſtipare ſolet. Quo reſpectu *vitium humorum* præcedit.

2) Quod ſi vero *organorum arctatio* per quamcumque cauſſam facta ſit, e. g. poſt febres per *corticem Peruuianum* ſuppreſſas, tum hoc *vitium viſcerum* in hydrope præcedit. Nam loco debitæ humorum attenuationis eorum retentioni ac vlteriori deprauationi occaſionem præbet, dyſcraſiam prouocat & incrementis adauget.

11. Porro autem notandum eſt, quod hydrops, a *viarum* vitio ortus, & frequentior ſit, & multo impetuoſior. Nam cito inualeſcit & correctioni longe difficilius, immo plane non obtemperat. *Conſ. Stahlii diſſ. de hydrope præcipue aſcite.* Quam ingens vero organorum vitium ſæpe eſſe ſoleat, e cadauerum hydropicorum anatome diſcimus. Exempla qui deſiderat de hepate & liene indurato, ſcirrhoſo, arefacto, tumido, de meſenterii glandulis, monſtroſa magnitudine deformatis, induratis, grumoſa ſanguine ſuffarctis, is præter nunc citatam *diſſ. §. XIII-XV. Bonetum, Horſtium, Schenckium, Tulpium Ephemerides N. C. & Collect. Vratislauienſes* aliosque adeat.

12. Adcuſant quidem plures Practicorum tam difficilis & vix obtinendæ reſtitutionis cauſſam *vaſorum lymphaticorum disruptionem*, quam facile contingere poſſe adſerunt in abdomine, vbi hæc vaſa libera & ferme nuda magno numero iacent. Sed ſequentia momenta hanc ruptionem reddunt difficilem

1) quæuis inſignia ex iſtis vaſis cum venis & arteriis iunctim incedunt, & iisdem retibus vaginalibus, quibus illi canales tam inter ſe, quam cum muſculis & membranis connexi ſunt, itidem comprehenduntur.

2) Hoc etiam de abdominalibus ſeu meſaraicis vaſis, lympham vehentibus probe tenendum eſt. Hæc enim ipſi meſenterio eiusque duplicaturæ ita intertexta ſunt, vt horum æque ac aliorum rupturam metuere minime

me liceat. Si vero in caſu rariſſimo aliquid concedere velimus, de capacioribus illis adfirmari id poſſet, quæ immediate ex hepate prodeunt.

3) Sed neque in his ita facile ſupponenda eſt diſruptio, niſi diturnior illorum diſtenſio conſpicuas bullas, quas *hydatides* vocant, formauerit atque hoc modo ad diſruptionem vaſa diſpoſuerit.

13. Quod ad tumorem œdematoſum & hydropicum attinet, ille pro pure aquoſo infarctu habendus non eſt, qui ad abſolutam quaſi plenitudinem iam peruenerit. Si enim crura ægrotorum aqua reuera expleta eſſent; de pondere, quod in illis tolerabile obſeruatur, plures audirentur querelæ. Vnde tumidæ magis, quam ſero repletæ cenſentur partes fibroſæ. Die Füſſe ſind mehr aufgequollen, als mit Waſſer ausgefüllet.

14. Quoniam in concedenda lymphaticorum diſruptione antea difficiliores eſſe debuimus, alia ſucceſcentis tumoris œdematoſi & aſcitici ſubminiſtranda erit ætiologia. Nimirum vero videtur admodum ſimile, cauſſam illius tumidæ inflationis in ſimplici & copioſiori *tranſudatione* eſſe ponendam. Cum enim ſerum, ob ſpisſiorem conſiſtentiam, in ambitu corporis per arctos cutis poros penetrando exitum nanciſci nequeat: tum tanto maiori copia circa interiora reſtagnat, & per poros partium internarum, quæ tam ob peculiarem teneritudinem, quam auctiorem in iis calorem, laxiores ſunt, transmittitur.

15. De *tympanitide* obſeruetur, illum ſub *differentia* quidem hydropum familiæ adnumeratum eſſe, vt conſpectus pathologiæ generalis conformis eſſet tractationi pathologico-therapeuticæ, quam in *Conſp. med. theor. pract.* pridem exhibuimus. Interim nos non fugit, quod neque *Stahlius* hoc pathema in hydropibus reputauerit in *theoria p.1188.* neque alii id velint; quemadmodum fecit *C. I. Langius* & nuper modo *Io. Her. Fürſtenau,* qui bene monet, morbum flatulentum, ſcilicet tympanitidem, ob ſubiectum ſpeciale & hydropi commune, quod abdomen eſt, non illico etiam pro vero hydrope declarandum eſſe. *Vid. eius diſſ. de tympanitide Rintelii 1733.*

16. In praxi insuper sæpius compertum est, flatus in statu hypochondriaco & hysterico credulis & incautis imponere, vt mox tympanitidem adfligere, mox vero grauiditatem subesse credant, si præcipue tumor ventris magis acuminatus adpareat. Sed horum vtrumque non raro opinione citius euanescit post flatuum incarceratorum explosionem, non sine leui interdum indignatione matronarum, quarum spes vel vnico interdum flatu dissipatur. *Conf. Zacchias in quæst. Medico-leg. lib. I. tit. III. quæst. I.* item *Io. Antonius Campanus Episcop. Aprutinus, qui poëmat. lib. IV. carm. V. p.m. 124.* ita canit:

Venter cum tumisset Acciellæ septem mensibus & nouemdiebus,
Cœpissetque lien parum dolere: acciri iubet ilico obstetricem
Quæri fasciolas & adparari, sperato puerum editura partu:
Mox inter medias manus ministræ laxo poplite, cruribus leuatis,
Lucinam ingeminans, quater pepedit.

Sic plura præsumtæ & demum per crepitum discussæ grauiditatis exempla dabit *Io. Schenckius obs. med. lib. IV. Misc. nat. cur. dec. 1. ann. 1. obs. 1. in Scholiis.*

17. Is morbus passim etiam *hydrops* vocatur *siccus*, quia non aqua, sed flatus peccant. *Willisius* autem, qui in *pharmacia rationali* tympanitidis ætiologiam emendatiorem esse voluit, docet: non flatus, sed spiritus animales esse, qui spasmodico motu agitentur vtpote qui in fibras partium & viscerum abdominalium adacti, ob succi neruosi vitiosam dispositionem, a regressu impediantur, & tantam infimi ventris intumescentiam excitent.

18. *Icterus* veteribus etiam *morbus regius, arquatus* & *aurugo* dictus, duplex hodie, nempe *flauus* & *niger*, notus est. Antiquitus icteri *vernalis, autumnalis, hiemalis* & *popularis*, seu quauis anni tempestate adfligentis, habuerunt notitiam, vt ex *Hippocrate* discimus. Inter recentiores mentionem fecit icteri albi *Ettmüllerus*, qui tamen distincte de eo non disseruit.

19. *Scabies* quo frequentior est: eo infrequentior in nostris regionibus *scorbutus*: rarissima autem vera *lepra*. Et quamuis lepram se vidisse practici interdum credant: tamen plerum-

que

que ſcabies effrenis, ſubinde furunculis & profundioribus exulcerationibus ſtipata, incautos decipit. Quid? quod quibusdam viſum ſit, lepram veterum cum lue venerea, hodie vbiuis nota, vnum idemque eſſe pathema. *Vid. Ammanni med. crit. cent. caſ. III.* Verum enim vero hoc adſertum tam dubium eſt, quam aliud quorumdam doctorum, qui progrediente tempore eos leproſos futuros adfirmant, qui conchis & oſtreis frequenter veſcantur; eo, quod omnes pro leproſis habeant, & ipſas margaritas concharum lepram eſſe declarent. Si hoc verum eſſet, quot non ex diuitibus videremus leproſos?

20. De *ſcorbuto* autem nuper, præter alios, egregie pronunciauit laudatus *Fürſtenau in coroll. IV. diſſ. de tympanitide*, quod eius exſiſtentia omnino neganda haud ſit, frequentiam vero tantam non eſſe, quanta vulgo extra oras ſeptemtrionales maritimas credi ſolet; minime omnium pro cauſſa cunctorum morborum habendum. Euanuit ſane maximam partem illa periodus, in qua, loco ſolidioris ætiologiæ morborum, practici nihil niſi ſcorbutum & catarrhum in ore habebant. Quam infeliciter autem hiſce ignorantiæ aſylis rem confecerint, ſcripta eorum teſtantur. *Conf. Io. Matth. Lurtzii diſſ. de quibusd. aſylis ignorantiæ medicorum Altorffi 1718.*

21. *Lues venerea* ſæpe ſcorbuti pallio obtegi ſolet ab illis, quos abominandi mali plus pudet, quam pœnitet. Hinc fit, vt propudioſa audacia nihil, niſi ſalia & acredinem in ſanguine crepent. Sed quanta ſit differentia inter ſcorbutum & deterrimam hancce luem, id perſpicue expoſuit *Stahlius in diſſ. de ſcorbuti & venereæ luis diuerſis ſignis & medicinis. Conf. Conſp. med. theor. pract. tab. de ſcorbuto.*

22. Turpiſſima interim res eſt, eos, qui inter chriſtianos nomen profitentur, eodem iam malo creberrime vexari, quo alias ethnici populi remotiſſimarum regionum ſoli mulctati ſunt. Sed non inique accidit; qui enim εν κοιταις και ασελγειαις animos & corpora corrumpunt, illi ſupparem quoque cum gentilibus pœnam luant. *Conf. Epiſt. Paul. ad Rom. Cap. XII. v. 13. Cap. II, 9.*

23. Ad *vitia ſudoris* continuus *pedum ſudor* minus adpoſite a nonnullis refertur. Nam ex motuum excretoriorum *vitiis* non facile ſperanda eſt euphoria ſanitati amica: quæ tamen obtinet, quamdiu largus pedum ſudor ſuccedit. Vbi vero per artificia imprudenter ſupprimitur, præter alia inſignia incommoda, etiam catarrhus ſuffocatiuus, funeſto interdum euentu, prouocari ſolet. Sudor autem *partialis,* ſiue ad difficilem ſiue ad vitioſam diaphoreſin relatus fuerit, neutra forte ſententia peccabitur.

24. *Vitia vrinæ,* quibus huius excretio vel difficilis redditur, vel prorſus cohibetur, multum ſemper negotii tam artifici, quam ægris faceſſunt. Sed maiorem admirationem tum merentur, cum ad lunæ phaſes vel inualeſcant, vel imminuantur. Exemplum notatu valde dignum adfert *Tulpius obſ. medic. lib. II. cap. XLIII. de iſchuria lunatica,* quam theologus quidem Anglus quouis plenilunio, cum inſigni æſtu & anguſtia olim paſſus eſt. In hoc viro prius non fluxit vrina, quam vel luna in decremento, vel ſanguis e brachio emisſus fuerit.

25. Ceterum malunt aliqui diureſeos vitia potius ad ſpaſmos, quam ad aliam morborum claſſem referre; quibus litem nulli mouemus, dummodo in ætiologia & huic ſuperſtruenda therapia ſcopum feriant, nec variis fictionibus nitentes longius aberrent.

TAB.

TABVLA XIII.

DE

MORBIS PRIMARVM VIARVM.

I. DEFINITIO.

Morbi primarum viarum vocantur illa pathemata, quæ ventriculum atque inteſtina occupant, & iam motibus ſpaſticis, iam excretoriis manifeſtantur: quibus laborioſis & incommodis actibus natura materiam aliquam peccantem, in hoc tractu hærentem, præparare & eliminare intendit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Pertractatis priore tabula morbis lymphatico-ſeroſis, ordo nos ducit ad morbos primarum viarum, in quibus itidem materialis qualitas peccat, quam natura per varios motus ſpaſticos expellere laborat.

2. *Tres* horum morborum commode conſtitui poſſunt *claſſes*, quarum *prima* plus continet moleſtiarum, quam quidem dolorum. *Secunda* acutos dolores & euidentiores ſpaſmos comites habet. *Tertia* præter ſpaſticos motus excretiones habet coniunctas.

1) *Primæ claſſi* adſignantur

(1) *Fœtor oris.*

(2) *Anorexia* ſeu inadpetentia, quæ generaliori expreſſione paſſim etiam *Aſitia*, *Inedia*, *Apoſitia* & *adpetitus abolitus*, *proſtratus*, *deiectus* dicitur, cuius

a) *minor gradus dyſorexia* vocatur, in qua minus adpetitur, quam ætatis & vitæ generis ratio poſtulat.

b) *Maior gradus nauſea*, ſeu plenaria a cibis abſtinentia. De qua vide ſupra *tab. de febribus.*

 (3) *Ar-*

(3) *Ardor ventriculi*
(4) *Flatulentia*
(5) *Vermes*
(6) *Obstructio alui*
(7) *Procidentia ani*

de quibus plenius actum est in *Consp. nostro theoret. pract. tab. CI. seq.*

2) *Secundæ classi*
(1) *Cardialgia*
(2) *Colica*
(3) *Passio iliaca*
(4) *Tenesmus.*

3) *Tertiæ classi*
(1) *Vomitus.*
(2) *Diarrhœa* simplex seu seroso-mucosa, biliosa, cœliaca, lienterica, icterica, colliquatiua.

3. *Quartæ classi*, si quis forte eam constituere vellet, *cholera* esset adscribenda, in qua ανω & κατω materia molesta expellitur. Sed cum in febribus biliosis iam locum habeat, commode huc transferri nequit.

4. Solemne est auctoribus systematicis, vt, dum de vitiis primarum viarum agunt, etiam de *adpetitus deprauatione* differant. Considerantur hic

1) eius *excessus*, vbi
(1) in *viris* magis occurrunt
a) *orexis canina* seu anxium ciborum desiderium, cuius expletionem vel vomitus, vel alui excipit deiectio.
b) *bulimus* seu intensior adpetitus, cui dum satis fieri nequit, lypothymia & adpetitus amissio sequuntur.
(2) In *feminis*
a) *malacia* seu nimium consuetorum ferculorum desiderium, quod tamen sæpe ad cruda plane extenditur.
b) *Pica* seu vehemens rerum absurdarum & esui prorsus non destinatarum adpetitus.

2) eius *defectus no. 2.* iam indicatus est.

5. Quod

5. Quod præterea quædam primarum viarum pathemata hic desiderentur, id non neglectui, sed receptis semel methodi legibus attribuendum est. Vnde nulla fit mentio deficientis saliuæ in oris ac œsophagi glandulis; neque ventriculi inflammationis; hepatici fluxus; dysenteriæ & hæmorrhoidum cæcarum, quia in *tabulis* de *hæmorrhagiis, congestionibus* & *febribus*, tamquam locis conuenientioribus de his iam actum est.

III. *SIGNA.*

1. *Adpetitus* tam excedentis, quam deficientis signa operose conquirere hic non expedit. Nam cuiusuis horum præsentia de signis simul testatur. Interim conferri potest *Conspect. med. tabulis citatis.*

2. *Fœtor oris* pariter, in quocumque subiecto occurrat, in eodem molesto suo halitu sufficiens signum præbet.

3. *Ardor ventriculi* per sensum & feruorem, tam in ventriculo, quam circa sinistrum eius orificium præcipue manifestus fit; vt, licet reliqua signa simul non concurrant: tamen hoc vnum satis esse possit.

4. *Flatulentia* itidem per angustias tum medii, quam infimi ventris, in primis per borborygmos & molestas in intestinis sensationes, quæ ab illorum nimia & inæquali expansione ac toni relaxatione oriuntur, abunde se prodit.

5. *Vermes* per aluum reiecti, aliud signum vix postulant. Interim eorum in primis viis præsentiam, ante sui excretionem, indicant narium pruritus, tunicæ oculorum albugineæ liuescentia, abdominis inflatio, torminosus dolor, frequens sputatio, sitis ieiuna & sæpe conuulsiones.

6. *Obstructio alui* ex insueta scybalorum retentione, capitis temulenta adflictione, præcordiorum anxietate & flatuum ructuumque incommodis, facile cognoscitur.

7. Ita porro *cardialgia, vomitus, colica, passio iliaca, diarrhœa, tenesmus* atque *procidentia ani*, quia signis minus ambiguis & sensibus vel leuiter aduertentibus facile innotescere solent; nouam

nouam repetitionem non postulant, cum alibi singulorum signa a nobis suppeditata sint.

IV. *SVBIECTA*

1. *Adpetitus*

1) *excedentis* seu *addephagiæ* simplicis.

(1) *ratione ætatis* infantilis & puerilis ætas, quæ prudente educatione destituitur, vbi sibi relicta cibos de nouo adpetit, prioribus nondum concoctis, & ita sensim noxiæ voracitati adsuescit, ad morborum vsque euentum. His porro iungendi sunt verminosi & quidam hypochondriaci, quartanam aut epilepsiam passi, immo & feminini sexus subiecta plura.

(2) *ratione temperamenti* vtriusque sexus homines *sanguinei* & *sanguineo-phlegmatici*; qui adpetitui nimis indulgere solent. Quod si autem *cholerici* peccent, faciunt hoc non per adsumtorum copiam, sed per præcipitem ingurgitandi modum. *Melancholici* vero quando in hoc negotio delinquunt, tunc vel inuidia, vel victus aliorum impensis comparatus, ad hunc excessum eos abripit.

2) *Orexeos* & *bulimi* sunt homines, qui partim cum diuturna inedia conflictati sunt, vel phantasiæ nimium indulgentes gulæ cupiditatem quantocyus expletam contendunt.

3) *Picæ* non numquam obnoxiæ obseruantur feminæ mensium ataxiis laborantes: quemadmodum *malacia* grauidas iam mitius, iam vehementius vexare solet. Non tamen desunt exempla, quæ & viros *malacia* correptos testantur. *Conf. Io. Rhodii Obs. med. Cent. II. obs. 57.* vbi virum, peruerso hoc adpetitu laborantem, & per hæmorrhoidum fluxum ab eo liberatum commemorat.

4) *Deficientis* seu *anorexiæ* simplicis sunt homines otiosi, meditabundi, & qui tam per temperamenti, quam vitæ rationem, aliis potius negotiis, quam nutitionis actibus inuigilant.

5) *Nauseæ*

5) *Nauſeæ* vero ſubiiciuntur in primis ii, qui morbis periculoſis detinentur, in quibus natura neceſſario corporis defenſioni & conſeruationi, non autem alimentorum digeſtioni & augendis humoribus intenta eſſe debet. *Conf. ſupra tab. de febribus.*

2. *Fœtoris oris* ſubiecta ex cauſſis paulo poſt enarrandis optimo cognoſci poterunt.

3. *Ardoris ventriculi:* Homines ſanguinei & cholerici, ſi præcipue fuerint plethorici, ſanguine tenui, acri, & abundante bile præditi; iuniores potius quam ſenes; interdum & grauidæ.

4. *Flatulentiæ:* Phlegmatici, ſanguinei & quibus temperamentum ex his duobus mixtum eſt. Porro hæmorrhoidarii, hypochrondiaci, aut malo nephritico, iſchiadico vel podagrico expoſiti: inter feminas hyſtericæ & male tractatæ puerperæ.

5. *Vermibus* ſubiecta eſt inprimis puerilis ætas, voracitati plurimum indulgens: aliis non prorſus excluſis.

6. *Obſtructio alui* plerumque occupat homines vitæ ſedentariæ deditos, ſpeculabundos & in primis hypochrondriacos, temperamento ſicco præditos, plus quidem cibi parum autem potus adſumentes. His merito adnumerantur cacoſtomachi, & qui otioſi ſub crebra fumi nicotianæ ſuctione multum ſaliuæ profundunt.

7. *Cardialgia* infeſtat illos, in quibus vna alteraue ex cauſſis mox indicandis vrget.

8. *Vomitus* ſubiecta pro temperamenti, ſenſibilitatis aliarumque cauſſarum differentia diuerſa ſunt; hinc cognitis demum cauſſis facile perſpiciuntur.

9. *Colica* tentantur frequentius feminæ, & illæ quidem, quæ temperamentum habent ſanguineo-phlegmaticum, vel ſanguineo-cholericum, maxime ſub impedito menſium fluxu, aut ſi poſt puerperium de abdominis decente ligatione illis minus proſpectum eſt.

10. *Paſſionem iliacam*, qui incurrere poſſint, patefient ſub cauſſis.

11. *Diarrhœa* facile corripiuntur ſenſibiles, partim ob frigoris admiſſionem ad corpus vndique calens, partim ob nauſeabundam actiuitatem & certorum obiectorum auerſationem. Phlegmatici præter ea promtius, quam alia temperamenta alui experiri ſolent fluxum.

11. *Teneſmi & ani procidentiæ* ſubiectorum ſub *cauſſis* fiet mentio.

V. *CAVSSAE.*

1. *Adpetitus*, ſiue *excedens* ſiue *deficiens*, vti materialibus cauſſis adſcribendus haud eſt: ita a principio immateriali vnice dependet. Hinc nec veterum *ſuctio*, nec recentiorum *figura particularum*, vllam merentur attentionem. Vbi itaque

1) *adpetitus excedit*, ibi

(1) vel conſuetudo eſitandi ſubeſt,

(2) vel deſiderati ſaporis opinio & æſtimatio prædominatur.

(3) Vtrumque horum, cauſſas agnoſcit immateriales; alias nec conſuetudines emendari, nec adpetitus per vrgens aliud pathema tam ſubito interuerti poſſet. Veluti rationibus clare demonſtratum eſt in *Conſpect. phyſiol. tab. XXV. p. 350.*

(4) Roborat porro adſertum noſtrum ſubiectorum penitior conſideratio, quæ aperte ſuggerit, quod voracitas vitium ſit illorum, qui ſenſuum primos motus ſecuti, per ætatis, temperamenti aut ſexus rationem, id, quod corpori ac animo ſalutare exſiſtit, altius penſitare vel *non poſſint* vel *non velint*.

(5) Quibus monitis, facile erit iudicare, quam longe a vero aberrauerint *veteres*, qui docuerunt,

a) quod *orexis canina* proueniat vel ab oris ventriculi impotentia ingeſtorum pondus ſuſtinendi, vel ab intemperatura frigidiore, vel ab humoribus acidis, quos illud orificium abſorpſiſſe credebatur. *Vid. Galenus de loc. adfect. lib. VI. cap. III. de ſymptomat. cauſſis cap. VII. Commentar. II. in Hippoc. f. m. 311.*

b) quod

b) quod *bulimus* cauſſam agnoſcat frigiditate coniunctam *Conf.* idem *Galenus de ſimplic. med. facultat. lib. V. cap. V.* Verum ſi quis perpendat, quod alibi, nempe in *lib. de euporiſtis cap. XV.* contra hunc morbum commendet acetum, pulegium, pyra, poma & ſimilia olfactui admouenda; in eam facile deueniet cogitationem, quod iſtiusmodi vitia cauſſam efficientem, eamque materialem, in ventriculi ore ſiniſtro hærentem, habere neutiquam poſſint; cum odores, per nares hauſti, materiam, in primiis viis hærentem, abigere minime valeant.

c) Quam exacte ceterum e recentioribus nonnulli cum hac veterum traditione conſpirent, id *Th. Zwingeri theatrum prax. p. 71. Bœrhaave inſtit. med. §. 803.* clare perhibent.

2) Vbi *adpetitus deficit*, eadem valet cauſſa; æſtimatio nimirum & actiua eduliorum auerſatio. Nam

(1) ſi v. g. ventriculus deprauatus cruditatibus laborat, tunc valde incongruum eſt, ante illarum eliminationem, largiore ciborum ingeſtione easdem augere.

(2) Si autem ſub otioſa vita adpetitus iacet; natura non tam erroris argui, quam circumſpe&ionis laude ornari meretur. Cum periculoſum ſit, otiantium plethoræ, quæ imminutionem poſtulat, noua addere incrementa.

(3) Si denique in acutis nauſea obtinet; iterum materia illam non procreat, ſed rationalis principii ſumma contentio, corpus a certo & ſæpe admodum præcipiti interitu vindicandi; quo ipſo omnes ab hoc ſcopo alienas & coquinarias occupationes penitus reſpuit. *Conf. ſupra tab.* de *febribus*, in qua rationalem nauſeæ rationem argumentis demonſtrauimus.

2. *Oris fœtor* non vnius generis habet cauſſas.

1) Quædam enim promte tolli poſſunt: vt ſi fœtor ortus ſit a cibis valde olidis, quales ſunt allium, cepæ, raphanus vterque; vel a fumo nicotianæ, dentium carie & his ſimili-

bus. Ita facile quoque euanescit fœtor, quem potus spiritus vini aut medicamentorum adsumtio post se relinquunt.

2) Plus autem negotii facessunt cruditates in ventriculo delitescentes, vermes, stomacace, lues venerea, vlcera narium, capitis, pulmonis & oris fistulæ; a quibus fœtor grauis inducitur, qui medicationi ex voto non facile cedit.

3. *Ardor ventriculi*, seu *soda*, vulgo pro leui habetur pathemate, quasi quouis tolli possit absorbente. Verum, sæpe spes eos fallit, qui adeo superficiarie circa illius versantur caussas. E re igitur erit tironum, paullo plenius huiusce mali exponere ætiologiam.

1) *Caussa materialis*,

(1) vel sanguis abundans, & varie commotus,

(2) vel saburra biliosa, in ipso ventriculo aut duodeno hæsitans.

2) *Caussa formalis*, vberior sanguinis ad ventriculi sinistram regionem congestio, illius intra fibras tunicæ musculosæ ac nerueæ coaceruatio & per illas transpressio; qua fiente sanguis promte incalescit & ipsi sinistro orificio, multis neruis instructo ac proinde valde sensibili, molestum ardorem inducit, qui non modo per œsophagum ad fauces se extendit, sed pro indiuiduorum sensibilitate nunc intensior, nunc vero tolerabilior esse solet.

3) *Caussa efficiens*.

(1) Vulgo creditur vitiosa humorum in ventriculo ebullitio, vtpote sub qua particulæ, in rapidiorem motum concitatæ, exitum hinc inde quærant & caloris ardorisque sensum inducant. Ebullitionem ipsam adscribunt particularum alcalinarum & acidarum concursui, quæ in ciborum solutione fermentescente sibi inuicem occursitent.

(2) Ab aliis autem sanguis acris, biliosus aut alia materia irritandi vi prædita adcusatur. Verum enim vero, quia plures eiusmodi sanguine laborant, & sæpius cibis acribus, acidis, potibusque non satis fermentatis vtuntur,

nec

nec tamen molesto hoc ardore corripiuntur; alia longe subesse debet caussa.

(3) Quare *efficientem* eamdem hic statuimus, quam in *Conspectu physiol.* & *patholog.* iam crebrius explicauimus, principium nimirum rationale, quod omnes in corpore motus instruit & hos quoque congestorios producit.

4) *Caussa finalis* quærenda est

(1) Potissimum in *abundantis sanguinis* imminutione. Quando enim ob variarum hæmorrhagiarum suppressionem natura sanguinem ad ventriculum restringit, & eumdem per vomitum cruentum excernere eminus conatur spissitudinis autem vel aliorum impedimentorum ratio hunc finem præcludit: tum serum tantum acre per poros in ventriculum stillat, & *sodam* producit.

(2) Vbi autem saburra biliosa aliaue acida vel acria in ventriculo iam præsto sunt, ibi copiosior fit sanguinis congestio, eo fine, vt materia irritans per talem humorum adfusionem diluatur & eliminetur.

5) *Caussæ occasionales*

(1) *Ratione aëris*, refrigeratio ventriculi aut extremorum imprudentius facta. Quidquid enim transpirationem periphericam præcludit, id naturæ ansam præbet, vt eiusmodi tenues & acres humores versus primas regiones dirigat, ibique deponat.

(2) *Ratione alimentorum* cibi pingues, acidi, acres, fermentescentes, pastæ farinaceæ, butyrum, mellita, fructus fugaces copiosius sumti, vinum austerum aut fæculenta cereuisia. Heluones hoc malum sæpius incurrunt, vtpote qui post crapulam excussam acerbe satis eo vexari solent.

(3) *Ratione motus* accusanda est corporis vehemens commotio, ad exæstuationem vsque & intensam sitim continuata. Hanc sitim si vini dulcis aut cereuisiæ fæculentæ potu leuare cupiunt, ardorem ingentem ac pertina-

tinacem experiuntur; vti caſus quidam a *Riedlino in curationib. med.* adnotatus, clare teſtatur.

(4) *Ratione animi pathematum,* iracundia eo promtius huius mali recurſum inducit, quo plus temperamentum fauet, & bilioſæ cruditates in ventriculo conſpirant.

(5) *Ratione excretorum & retentorum* plurimum conferunt

a) hæmorrhoidum & menſium ſuppreſſio, ex quo fundamento

b) grauiditatis ſtatus in nonnullis ſodam adfert.

c) alui obſtructio.

d) ventilationum ſanguinis conſuetarum neglectus.

4. *Flatulentia.*

1) *Cauſſa* huius primaria eſt inteſtinorum & ventriculi atonia, quæ in phlegmaticis & ſanguineo-phlegmaticis præcipue obſeruatur.

2) Hanc atoniam fouent

a) *vita otioſa,* ſub qua tonus indies flaccidior euadit: vnde ſimul patet, cur feminæ vt plurimum otioſæ & ad frigoris calorisque alterationes ſenſibiliores, flatulentiæ nimium ſint obnoxiæ.

b) materiarum talium in inteſtina admiſſio, quæ flatuum geneſin valde promouent. Harum

α) *aliæ* adſpumidam & elaſticam indolem pronæ ſunt, & hic maxime in cenſum veniunt oleracea, raphanacea, leguminoſa, piſces marini ſiccati, farinacea cocta & frixa, mellita, carnes pingues, ſi præcipue frigidus ſuperbibatur potus.

β) *aliæ* vero habiliores ſunt ad motum periſtalticum eiusque vſum & effectum fruſtrandum.

γ) *aliæ* denique efficaces ad imprimendum inteſtinis ſtimulum diuturnum & recrudeſcentem.

3) *Cauſſa efficiens* eſt ipſa natura, quæ ſymptomati huic paſſiuo ſeu moleſtæ inteſtinorum expanſioni ſeſe opponit, & per ſpaſmos ſuper inductos flatus ex vno clauſtro in aliud propellit, interdum autem ανω & κατω expellit. Secundum

dum *veteres*; ſucci pituitoſi, aut cibi a deficiente calore in halitum ſolutia dcuſantur. *Vid. Galenus de ſymptomat. cauſſ. lib. III. cap. II. f. m. 26.*

4) Nonnulli *recentiorum* flatus habent pro microcoſmi meteoris, & perhibent, eos eſſe exhalationes calidas, lentas, cohærentes, impetu quodam hinc inde delatas, aut incluſas; quarum *materia* quia *nitroſo-ſulphurea* ſit, accendatur & detonationes producat. *Conf. Pauli de Sorbait inſtit. med. f. m. 57.*

5) Alii cauſſam conſtituunt materiam *aerëo-elaſticam*, e liquore gaſtrico nimis acido, viſcido, auſtero, cibos male digerente & in craſſum chylum mutante, prognatam.

6) Alii contra *materiam* adcuſant *elaſticam*, per *laborem* & *fermentationem dilatabilem*, quæ vno momento coërcetur, altero autem, coërcente clauſto laxato, cum ſono & impetu explodatur. Et hi materiam ac inteſtinorum actionem coniungunt. *Vid. Zwingeri theat. p. 380. Boerhaave aph. 646.*

7) Alii in *ſpaſmos*, ab irritante materia excitatos, omnem reiiciunt culpam. Ab his tunicas inteſtinorum eorumque poros arcte condenſari putant, vt materia halituoſa per illos transhalare nequeat, ſed inteſtina e contrario diſtendat verumque flatum formet. Sed nullius momenti eſſe hoc quoque placitum, ſequentes euincunt rationes. Nam

(1) ſine veri ſimilitudine, nedum ſolido fundamento, nude ſupponitur, materiam halituoſam, elaſticam per poroſitatem inteſtinorum, ac porro per ipſum abdomen poſſe omni tempore extra corpus ita excerni. Porro hoc commentum attenta praxis refutat, quæ ſæpe ſubiecta ſiſtit, quorum inteſtina ab eiusmodi materia vacua ſunt, miro tamen flatuum prouentu gaudent. *Conf. Stahlii diſſert. de flatulentia §. XVI.*

(2) Altera difficultas, quæ priori haud inferior, & nihil minus, quam mechanicam ακριβειαν, refert, hæc eſt: nimirum ſi ſpaſmo contrahuntur inteſtina & adeo arcte condenſantur, vt neque halituoſa materia aëreo-elaſtica

ſtica per eorum poros penetrare valeat; qui fit, vt poſthabita tam pertinaci conſtrictione, inteſtinorum canalis nihilo ſecius ad inſignem ſæpe extendi poſſit amplitudinem? veluti teſtatur *αυτοψια*.

4) *Cauſſa finalis* liquido conſtare poterit ex ante dictis. Cum enim materiæ halituoſæ, expanſiuæ per relaxationem motus periſtaltici amplior conceditur locus: tum illico conſequi ſolet inſignis inteſtinorum, aut portionis ſaltem relaxatæ diſtenſio, quæ ſenſum dolorificum & ſatis acutum inducit. Quod incommodum, vt aboleri poſſit, alibi per inteſtini tractum tonus augetur & ſolito fortius intenditur, vt hac ipſa naturæ antipraxia deficiens paſſim tonus ſuo priſtino reſtituatur vigori.

5) *Cauſſæ occaſionales*

(1) Molimina varia ad hæmorrhoides & menſes.

(2) Abdominis decens ligatio poſt puerperium omiſſa aut negligenter adminiſtrata.

(3) Frequens flatulentorum eſus, de quo ſupra iam dictum eſt.

(4) Artuum refrigeratio, & in primis ambulatio pedibus diſcalceatis in pauimento frigido.

(5) Infuſi calidi, præſente iam aliqua atonia, crebrior vſus; vnde maior relaxatio & flatulentia.

(6) Alui obſtructio.

5. *Vermes.* De horum prima origine, variis generibus, generandi modo & multiplicatione non ſolum in primis viis ſed etiam in aliis corporis partibus, vt in cerebro, auribus, pulmone, corde, hepate & plane veſicula fellis, hac vice non diſſeremus, quia partim in *Conſp. med. tab. CIX.* fuſius iam egimus; partim quia vniuerſum hoc negotium nondum ita exploratum habemus, vt citra oppoſiti formidinem adquieſcere liceat. Interim conferatur *Io. Hen. Schulzii diſſ. de animalibus humanorum corporum infeſtis hoſpitibus*, in qua multa curioſa, quæ huc faciunt, collecta deprehenduntur. Ceterum per vulgus notum eſt, e qualibet corruptione vermes gene-

generari: vnde vero satis simile putamus, quod etiam in microcosmo ex eadem corruptionis caussa vermes producantur. *Conf. Io. Fr. de Pre diss. de genuina verminationis indole & therapia Erford. 1725. Io. And. Fischeri diss. de Verminatione affectu intestinorum molestissimo. ib. 1728.*

6. *Alui obstructio*

1) *Caussam* habet *actiuam*, quoties natura congestiones humorum ad certà loca molitur, vel sinceras excretiones continuat. Hinc

(1) in *adparatibus hæmorrhagicis* aluus adstricta est, veluti in *tab. de hæmorrhag. nat.* docuimus.

(2) in *febribus acutis*, in quibus excretiones vel particulares, vel vniuersales celebrandæ sunt. Quia vis motus tonici omnis eo intenditur, vt materia secernenda & excernenda ad destinata colatoria vberius dirigatur, & pro scopo, quem natura intendit, etiam excernatur; sub qua vniuersali & solito auctiore toni intensione, aluus quoque per consensum constringitur.

2) *Caussam passiuam* habemus, quando peristalsis debito segnior reddita, fæcum excretionem remoratur, & scybalorum indurationem promouet. Ad vtrumque symbolam conferunt

(1) temperamentum siccum, & inde pendens habitus strictior.

(2) vita sedentaria.

(3) diæta sicca crassa, & prandia largiter sumta; sufficientis potus defectus, & per malam adsuetudinem quasi auersatio; qualem in hypochondriacis & hystericis sæpe obseruamus.

(4) flatulentia frequens.

(5) largi sudores, extra corporis motum contingentes.

(6) stimuli naturalis & exonerationem alui monentis neglectus perque negotia meditabunda suppressio.

7. *Cardialgia.*

1) *Caussæ materiales* esse solent flatulentia hypochondriaca & hysterica; cruditates in primis viis hærentes; vermes,

varii ſanguinis retenti motus, in primis vomitum cruentum reſpicientes; denique chronicæ primarum viarum læſiones.

2) *Cauſſa formalis*, periſtaltici motus ventriculi in primis eiusque orificii ſiniſtri & ſubinde muſculorum diaphragmatis per conſenſum adfecti, alternatiua toni relaxatio & ſpaſmodica intenſio; a quibus moleſti illi effectus ad ſuffocationem & ſyncopen accedentes dependent.

3) *Cauſſa efficiens* vulgo perhibetur ſpaſmodica fibrarum neruearum ſtomachi corrugatio, flatibus exitum præcludens: cuius cauſſam porro eſſe volunt humorem ſeu paſtam acido-auſteram, acrem, flatulentam. Sed cum motus vitales ciere varieque alterare, nulli materiæ conueniat, refutandis hiſce ſomniis non immorabimur, prouocantes ad *veram* cauſſam efficientem, *immaterialem* & rationalem, de qua ſatis iam actum eſt.

4) *Cauſſa finalis* eſt naturæ intentio, vel ſanguinem ad ventriculum congeſtum, vel materiam aliquam in illo, aut circa ſiniſtrum eius orificium hærentem, diſcutiendi, eliminandi aut vero flatus diſſipandi.

5) *Cauſſæ occaſionales*

(1) Refrigeratio ventriculi & pectoris.

(2) Diæta generatim craſſa; ſpeciatim cibi malæ digeſtionis copioſe ingeſti.

(3) Exanthematum retroceſſio.

(4) Alui obſtructio.

8. *Vomitus*

1) *Cauſſa materialis*

(1) Saburra viſcido-mucida, aut etiam bilioſæ cruditates in primis viis hærentes; ob quam cauſſam infantes vomitu ſæpe corripi videmus.

(2) Ciborum dyſpeptorum, vel optimorum etiam, cum nauſea aut copioſius adſumtorum, reliquiæ, ventriculum adgrauantes.

(3) Ver-

(3) Vermes.

2) *Cauſſa formalis* generatim dici poteſt primarum viarum periſtalſis inuerſa: ſpeciatim vero eſt ventriculi & œſophagi ſpaſmodice adfecti motus quaſi retrogradus & diaphragmatis æque ac muſculorum abdominalium conuulſiua actio.

3) *Cauſſa efficiens* vulgo ponitur tunicæ ventriculi nerueæ irritatio: cauſſa vero irritationis putatur acrimonia ſucci heterogenei. Quia vero vomitum a nuda ſæpe imaginatione oriri animaduertunt, ſine vllius materialis cauſſæ interuentu: hinc ſpirituum quoque animalium motum perturbatum in claudicans ſubſidium vocare coacti ſunt. Nos autem cauſſam efficientem habemus ipſam naturam, quæ per hanc viam materias quasdam moleſtas, ſiue veras ſiue fictas, excernere intendat. Vnde

4) *Cauſſa finalis* facile poteſt peruideri.

5) *Cauſſæ occaſionales*

(1) Refrigeratio abdominis.

(2) Adſumta varia, concoctu difficilia, aut alia inſueta, peregrina, emetica, & in ſenſibilibus variæ medicaminum formulæ, aliæque res viſui, olfactui aut guſtui minus gratæ.

(3) Seſſio ad focum igne inſtructum, compreſſo abdomine, & extrinſecus incalente.

(4) Vigiliæ nimiæ.

(5) Iracundia, terror, reminiſcentia illorum, per quæ ad vomitum olim concitati fuimus.

(6) Sudor impeditus & per repentinam refrigerationem ſuppreſſus.

(7) Grauiditas, vulnerationes capitis, inflammationes diaphragmatis, hepatis, lienis, meſenterii, renum.

9. *Colica*

1) *Cauſſa materialis*

(1) Sanguis hæmorrhoidalis & menſtruus præter naturam retentus.

(2) Materia mucida, viſcida, bilioſa, flatulenta in fiſtula inteſtinorum, præcipue craſſorum, hærens.

(3) Scybala indurata flatibus liberum exitum denegantia.

2) *Cauſſa formalis* eſt inteſtinorum, in primis coli relaxati & a materia flatulenta præternaturaliter diſtenſi, contractio & ad naturalem vigorem tonicum reductio.

3) *Cauſſa efficiens*

(1) ſecundum *veterum* traditiones eſt humor viſcoſus, frigidus, craſſus & ſpirituoſus, egredi neſcius. *Vid. Galenus de loc. adfect. lib. VI. cap. II.*

(2) Ad mentem *Helmontii* eſt fellis fermentum; decernente autem *Muſitano*, ſal acidum reſolutum. Sed apud μεχανικοτατως philoſophantes particulæ aëreæ, acido viſcidis cruditatibus concluſæ, & elaſtica ſua virtute liberam ſui expanſionem vndique molientes, vtramque faciunt paginam. Nos motum hunc ſpaſticum vti nullum alium a *materia* quacumque, ſed a principio *immateriali* deriuamus, & breuitatis ergo remittimus tirones ad illa, quæ paulo ſupra de cauſſa efficiente ſæpius iam diximus.

4) *Cauſſa finalis* eſt vel ſanguinis, vel flatuum vel alius materiæ diſſipatio & expulſio.

5) *Cauſſæ occaſionales* ſunt varia ciborum ac potuum genera, in ſe bona, ſed ob indiuidualem ſenſibilitatem ad eiusmodi effectus habilia. Refrigerationes pedum & abdominis tam actu, quam potentia, factas; obſtructio alui; flatus retenti.

10. *Paſſio iliaca.*

1) *Cauſſæ materiales*

(1) Hernia incarcerata

(2) Portio inteſtini vnius in alterum implicatio ſeu inſinuatio, quæ fere numquam ſtaſi inflammatoria deſtituitur.

(3) Ex-

(3) Excrementorum induratorum farrago, adeoque pertinax alui obſtructio.

(4) Inteſtinorum inflammationes.

2) De cauſſa *formali*, *efficiente*, *finali* denuo diſſerere ſuperuacuum eſt; quia quæ huc pertinent, ex cauſſis flatulentiæ, vomitus & colicæ peti poſſunt.

3) Cauſſæ occaſionales ſæpe ſunt:

(1) Colica conuulſiua

(2) lumbricorum viuorum copia, vel etiam mortuorum colluuies.

(3) cibi crudi, fumo ſiccati, potus auſterus, fæculentus, & fermenteſcens

(4) aër nimium frigidus, & corporis in aquam frigidam immerſio.

II. *Diarrhœa.*

1) *Cauſſa materialis* diarrhœæ ſimplicis eſt materia viſcida & partim ob tenacitatem, partim ob ſui copiam, primis viis moleſta. In caſu autem extraordinario, vt in cholera, adflictione verminoſa, fluxu cœliaco, hepatico, lienteria, in febribus acutis & hecticis aliæ ſubeſſe ſolent materiales cauſſæ.

2) *Cauſſa formalis* non eſt inteſtinorum laxitas præternaturalis & facultatis retentricis læſio ſiue infirmitas; ſed auctior motus periſtalticus, quo inteſtina crebrius conſtringuntur & ad excusſionem moleſti ſollicitantur; ſub quo conſtrictionis & repetitæ corrugationis actu, non modo humores ad primas vias vberius diriguntur, ſed etiam e glandulis inteſtinorum liquidum ad vias lubricandas, materiam reſoluendam & abſtergendam, ſimul exprimuntur.

3) *Cauſſa efficiens* vulgaris eſt irritans acrimonia. Vera autem ex antecedentibus liquet.

4) *cauſſa finalis* citra difficultatem pariter agnoſcitur.

5) *Cauſſæ occaſionales:* refrigerationes corporis; ſudoris re-

pressiones; cibi varii; fructus recentes; potus fermentans; medicamenta; iracundia; terror; timor anxius; nausea.

12. *Tenesmus.*

1) *Caussa materialis*

(1) Diuturna materiæ acris, biliosæ per aluum deiectio.

(2) Hæmorrhoidum fluxus impeditus, per varia tamen naturæ molimina ad eruptionem sollicitatus.

(3) Calculus vesicæ, intestinum rectum comprimens.

(4) Ascarides.

2) *Caussa efficiens* secundum tritam opinionem est omne id, quod toties sub caussa materiali sigillatim indicatum est. Sed quemadmodum in omnibus reliquis morbis falluntur, qui materiam, propter quam certæ motuum alterationes fiunt, cum ipsa caussa, motus rationaliter & finaliter alterante, confundunt: ita etiam in tenesmo aberrant.

3) *Caussæ occasionales* sunt grauiditas; purgantia resinosa; abstergilla ex chartis, quæ acria caustica continebant, vt piper. rad. ari, zingib. vitriol. alum. & similia. Eo referri potest diuturna equitatio.

13. *Procidentia ani* a nimio tenesmo, præcipue sub fortiori nisu in deponendis scybalis induratis, aut acrioris materiæ deiectione oritur, & non raro infantibus ac pueris, in locis frigidis desidentibus, euenit. Nonnumquam autem grauior caussa subest, nimirum sphincteris relaxatio, quæ tamen non totum intestinum, sed tunicam eius nerueam glandulis refertam procidere permittit. Conferri meretur *Stahlii colleg. cas. mai. cas. LXVI. & Minus cas. XXXIX.*

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Non incongruum erit, primarum viarum denominationis rationem subnectere: cum plures dentur tirones, qui id ipsum ignorent.

1) Equi-

1) Equidem quod per *primas vias* intelligatur longus inteſtinorum tractus, cuius initium eſt pharynx, & finis ſphincter ani, ſatis omnino conſtat.

2) Cur vero *primæ* dicantur viæ, non omnibus liquet. Reſpicimus autem *nutritionis* negotium, ad quod tres actus requiruntur, nempe digeſtionis, ſanguificationis & adpoſitionis. Vnde viæ illæ, in quibus digeſtio *prima* ſeu chymificatio peragitur, *primæ* dicuntur, quæ differunt a *viis ſecundis*, digeſtioni *ſecundæ* ſeu chyli diſtributioni & hæmatoſi inſeruientibus; quem ad modum vtræque a *viis tertiis*, digeſtioni *tertiæ* ſeu adpoſitioni nouæ dicatis, ſatis diſtinctæ ſunt.

2. De hiſce primarum viarum morbis notandum eſt, quod nonnulli eorum plus incommodi, quam periculi, foueant, e. g. ſoda, flatus, diarrhœa, vomitus, & colica ſimplex. Interim quia digeſtionis & chylificationis officinam hæ viæ conſtituunt, iudicatu difficile haud erit, quod in earumdem integritate aut læſione per multum ſit poſitum.

3. Pateſcit huius adſerti veritas tum maxime, cum molimina hæmorrhagica colludunt, & indolem eorum refractariam reddunt, veluti in colica hæmorrhoidali, ardore ventriculi, flatulentia hypochondriaca & vomitu hyſtericarum, ſatis notum eſt.

4. De adpetitus vitiis notamus, quod tanto plures difficultates in horum explicatione ſe offerant; quo frequentius vulgo a pituita inerte, bilis abſentia, fibrarum laxitate aut acrimonia deriuantur. *Conf. de vitriuoris Franckenau Sat. med.* XVI. *Pet. Borell. Obſ. Cent.* I. *obſ. 52.*

5. De *ardore ventriculi* monenda ſunt:

1) quod *Helmontius*, & ante eum *Paracelſus*, arbitrario auſu hoc pathema, contra auctorum conſuetudinem & veram vocis ſignificationem, *orexin* adpellauerint; quod quidam e recentioribus, quos inter *Nenterus* eſt, imitati ſunt.

2) Quod *ſodæ* vocabulum ex arte vitriaria in pathologiam irrepſerit; tertium autem comparationis non adeo liqueat.

Cum

Cum enim in illa cineres, ex herba *Kali* paratos, hic autem dolorem ventriculi vrentem denotet: tum de conuenientia diſpiciant alii.

3) Quod *ſoda* dolorem quoque capitis ſeu *cephalalgiam* deſignat; quo ſenſu, præter alios, *Matth. de Gradibus Conſil. IV. V. VI. f. m. 5. ſequ. Io. Geo. Waltherus in ſylua. med. p. 276. 331. Valeſcus de Taranta in philonio* hoc vocabulum vſurpant. Peculiarem vero dolorem capitis eumque *ſoporiferum* per *ſodam* intelligit *Achilles Pirminius Gaſſarus* in *Epiſt. ad Conr. Geſnerum,* in qua dolorem hunc *ſodam ſubethicam* nominat. *Conf. Boneti ſepulchret. lib. I. ſect. III. obſ. 31.* & *Averroës* in *Colliget lib. IV. cap. XV.* voces, *Soda, Hemicrania* & *Sethica* promiſcue pro dolore capitis ponit.

6. *Flatulentiam* promte generari a *ſaccharatis*, pandemia ferme traditio eſt, friuolo innixa fundamento; quod in bilem cauſticam mutentur & cito inſuper aceſcant. Quod vltimum extra corpus humanum non plane negandum; ſed intra illud minime valet, neque cum illa opinione conciliari poteſt, quæ bilis indolem eſſentialiter *alcalinam* eſſe contendit. Nam ex hoc placito ſequitur, materiam *acidam*, e dulcibus enatam, cito mutari debere & poſſe in alcali. Quem fiendi modum explicatum & demonſtratum optant curioſi quique.

7. Ita porro perpetuo confundunt *mellita* cum ſaccharatis, hisque audacter adſcribunt, quod illis ſub certis circumſtantiis tribuendum eſt. Quam vanæ autem ſint illæ in ſaccharum declamationes; innumeris fere exemplis, ſaccharo quotidie abutentibus, demonſtrari poteſt. Nam præterquam quod infuſa calida eo condiantur, & multi in Saxonia inferiori vinum non niſi valde ſaccharo adulteratum bibant: nihil tamen de bilis inſigni prouentu aut muci copia præ aliis conqueruntur. Alias maiore adhuc iure proſcribendæ eſſent formulæ officinales tot ſyruporum, electuariorum, linctuum, iulapiorum, morſulorum aliorumque. *Conf. Conſp. Hygiein. tab. III. p. 473.*

8. Quod

8. Quod vero ad promtitudinem, multos flatus generandi, attinet, duæ accuſantur cauſſæ antecedentes:

1) Atonia flatulenta, vno impetu inteſtinis inducta; quæ ſubiectis poſthac adeo adhæret, vt propter leves cauſſas recrudeſcere ſoleat.

2) Immodeſtius adfectata flatuum exploſio; per quam malam conſuetudinem etiam illi, qui ad flatus alias per atoniæ abſentiam non ſunt procliues, hoc incommodo corripiuntur.

9. Qui vero fiat, vt flatus ſæpe numero ſponte deſinant iterumque euaneſcant, paſſim diſquiri ſolet. Illi, qui ſupra profligatæ opinioni adhærent, quaſi flatus per inteſtina & abdomen exhalare poſſint, aut in ſanguinem remeent; rem explicatu facilem eſſe iudicant. Nos vero notandum commendamus,

1) quod flatus tam facile non euaneſcant, niſi mitiores fuerint.

2) mitiores autem, non obſtante, quam conceperunt elaſticitate, ſenſim iterum denſantur & in corpus arctius fluidum coaleſcunt: quo facto, diſtenſionis energia ſubſidet, tonus placide reſtituitur, æqualiter continuatur & totum incommodum ceſſat.

10. *Vermium* in corpore humano prouentus, vti multis dubiis vexatis ſubiacet, quibus neque a *Nic. Andry*, neque ab *Ant. Valliſnerio* ſatis factum eſt; ita admirantur nonnulli illud phænomenon, quod nimirum canum energia coctrix, quæ alias concoquendis oſſibus ſufficiat, ſoluendo digerendoque lumbrico molli haud par ſit. Quæ admiratio in illis per id augetur, quod nullo tempore voraciores obſeruentur, quam dum his vexentur animalculis. Ex his porro mirandum non eſſe iudicant, ſi humano in corpore idem fieri nequeat. Interim per *viui* & *mixti* differentiam, intimius ponderatam, hæc admiratio imminuitur.

11. *Colicæ* cauſſa tam materialis, quam finalis ſi recte ponderentur, nullo negotio animaduerti poterit, quod principium vitale, ad finem ſuum obtinendum, tanto impetu tantaque

motus peristaltici exacerbatione haud indigeat, sed mitior agendi modus materiæ dissipandæ sufficere possit: Quod non modo de colica simplici flatulenta valet, sed etiam de pertinaci illa hæmorrhoidali, in qua, erroneo prorsus conatu, sanguis, ad inferiora propellendus, præpostere ad mediam regionem cogitur.

12. Distinguunt aliqui *passionem iliacam* a *chordapso* ita, vt *illam*, adflictionem intestinorum *crassorum; hunc* vero *tenuium* esse adserant. Præterea scite obseruauit *Gohlius* in *Act. med. Berl. dec. II. Vol. IV.* dari non numquam casus, in quibus subiecta passionem iliacam pati videantur; mysterio autem penitius detecto deprehendi, quod perquam raro tali morbo laborent, qui in læsione situs partium consistat & adposite *Ventriculi hernia* adpellandus sit.

13. *Vomitus* mere *aquosus* vices hæmorrhagiarum, tam naturalium, quam artificialium, explere nonnumquam solet; qua autem ratione id fieri possit, non inepte disquiritur.

1) Quod ad veritatem exsistentiæ attinet, homines subinde occurrunt, qui hæreditariam dispositionem habent ad hæmorrhoides; sed quia nec fluxum experiuntur, nec venæsectionibus sibi consulunt, sponte natura tempore verno & autumnali, vomitu corripiuntur, qui aliquot diebus durat, & euphoriam post se relinquit.

2) Interim laboriosus & molestus modus est, tot vomitionibus hæmorrhagiæ defectum supplendi;

(1) postulat enim copiosam humorum a peripheria ad ventriculum directionem, congestionem & restrictionem.

(2) Hos actus excipit fortior sanguinis in serum resolutio, colliquatio, per glandulas gastricas secretio & excretio.

(3) Quibus peractis demum sequitur anoterica ope motus peristaltici inuersi reiectio; quæ plus molestiæ creat, quam decem venæsectiones.

14. Qua occasione de motu peristaltico inuerso, partialiter tantum in vomitu agente, hoc addendum: quod passim exempla se offerant eorum, qui per emesin, certam quamdam mate-

materiam ſolummodo eliminent, reliquis in ventriculo reſeruatis. De qua re *Act.med.Berol.* notabile exemplum ſenis cuiusdam referunt, qui per aliquot annos poſt prandium vomere ſolitus, nihil niſi viſcidum ac bilioſum crama reiecerit, eſculenta & potulenta prorſus retinuendo; idque cum euphoria. De grauidis ceterum poſt paſtum vomentibus & adſumtos cibos retinentibus, res notior eſt, quam vt hic repeti conueniat.

15. *Diarrhœam* ceterum non *paſſiue* contingere, vt cum veteribus plures opinantur, ſed principium vere actiuum in hac excretionis ſpecie operari, ex ſequentibus perſpici poteſt.

1) Ægerrime ferre ſolet natura, quando in motibus, quos ſemel propter certum finem excitare decreuit, turbatur, & quamuis interdum tam in motus gradu, quam materiæ excretæ quantitate peccet: propriæ tamen culpæ delicta facilius tolerat ac citius eluit, quam vt aliunde factas cohibitiones perferre velit.

2) Vbi vero ab artifice vincitur; propoſitum non deſerit, ſed, pro differentia ætatum ac temperamentorum, materiam peccantem aliis modis & viis eliminare ſtudet. Vnde, diarrhœæ loco, ſcabies, vlcera, vrinæ vitia, catarrhus ſuffocatiuus & apoplexia ſuccedere ſolent. Tacemus vertiginem, cardialgiam colicam & alia.

16. *Procidentia ani* ad morbos paralyticos aut ſemiparalyticos a non nullis ſolet referri. Sed quamuis illis interdum adnumerari iure queat: tamen ſæpius teneſmum conſequitur, quam paralyſin. Vnde ad primarum viarum morbos congruentius relata eſt.

17. Tantum de morbis *quantitatis* & *qualitatis* commentari viſum eſt. Nunc ad morbos *motuum deficientium*, ſtrictim pertractandos, progredimur.

TABVLA XIV.

DE MOTVVM VITALIVM DEFECTV.

I. D*EFINITIO.*

Defectus motuum in corpore viuo eſt actuum tam vitalium quam animalium, ſiue ex parte, ſiue ex toto, ceſſatio, quæ a tædio & deſperabunda principii vitalis tergiuerſatione plerumque originem ducit ac periculoſa œconomiæ vitali conſectaria minatur.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Expoſitis morbis in quibus natura, rationaliter & finaliter in corpore agens, per aucta actuum vitalium exercitia ſe manifeſtat: ad illos nunc accedimus, quos voluntaria motuum partim intermiſſio, partim omiſſio, graues & ſæpe deleterios reddit.

2. Horum *tres* præcipue conſtitui poſſunt claſſes, quarum

1) *prima* continet illa pathemata, quæ ob cauſſam potius *moralem*, quam *materialem*, motuum *vitalium* ac *tonicorum* in primis amisſionem, turbationem & omisſionem inferunt; pulſu cordis & actuum animalium exercitio plus minus relictis. Cuius generis ſunt

(1) Defectus virium,
(2) Tremula partium impotentia,
(3) Maraſmus ſeu marcor ſenilis
(4) Paralyſis & hemiplexia,
(5) Apoplexia.

2) *ſecunda* claſſis complectitur morbos, in quibus cauſſa *materialis* manifeſtior occurrit, ob quam natura motibus tam vitali-

vitalibus, quam animalibus, ſufflamen iniicere & frequenter vitæ finem facere ſolet. Hi ſunt

(1) Catarrhus ſuffocans,

(2) Pathemata ſoporoſa.

3) *tertia* claſſis ſiſtit illud malum, quod motuum animalium & vitalium, in his vero *pulſus* præcipue vel debile admodum exercitium, vel quantum ſenſibus percipi poteſt, completam omnium abolitionem adfert, & homines mortuis pæne ſimiles reddit. Cuius *mitior* gradus animi deliquium ſeu *leipothymia*, *intenſior* autem *ſyncope* adpellari ſolet.

3. Hæc generatim motuum deficientium præcipuam differentiam indicant. Quo autem modo ſpeciatim inter ſe differant, e nunc dicendis patebit. Ante omnia propulſandum erit præiudicium, ac ſi *primæ claſſis* pathemata non niſi *gradu* diſtincta eſſent; cum tamen diuerſæ ſint deficientium motuum *ſpecies*. Nam

1) Si morbi iſti differentium tantummodo eſſent graduum, vera inter ipſos deprehenderetur confinitas, ſecundum quam ad mutuum progreſſum & ſucceſſum liberior ac frequentior daretur tranſitus.

2) Ita *virium deiectio* in febribus malignis ſæpe ſumma occurrit & ad mortem vſque augetur; *paralyſis* tamen grauem hanc virium iacturam non excipit, ſed, quod probe notandum, *conuulſiones* non raro illius legunt veſtigia.

3) Præterea compertum & multa obſeruatione firmatum eſt, paralyſin potius ſuperuenire grauiori conuulſionum adflictioni, quam motuum defectui, ordinarie prægreſſo.

4) Verum quidem eſt, quod tremores artuum paralytodei in paralyſin, aut paralyſes ſubinde in apoplexiam degenerent, & apoplexia leuior in paralyſin non numquam abeat, ſed raro id contingit, neque eiusmodi tranſitus adeo facile, nedum tam promte, quam quidem nonnulli opinantur, euenit, verum plures annos ſeu amplam ætatis periodum intercalarem inuoluit: vt minime ſpecificam

 inde

inde paritatem, sed genericam tantum occasionem perspicere liceat.

4. Quibus expeditis differentiam defectus virium & tremoris artuum nunc indicare conuenit.

1) Vires aliæ sunt

(1) vel *a priori* omissæ, ac sponte natura quiescentes,

(2) vel *a posteriori* amissæ, consumtæ, exhaustæ, de quibus plenius sub caussis.

2) Virium defectus oppido insignis, qualis in malignis se offert, sine tremore paralytode exsistere solet; tremor autem passiuus virium labefactionem semper habet coniunctam.

3) Sub eodem virium defectu actus animales admodum imperfecte exercentur, immo sæpe suspensi videntur: homines autem tremore adfecti peregre proficisci valent, insuper adpetunt, digerunt & nutriuntur, quod aliter longe in vero virium defectu accidere nouimus.

4) Vtræque hæ deficientium motuum species a *senili marasmo* decenter distinguendæ sunt, quemadmodum veteres hunc ipsum marasmum, quem *senium ex morbo* adpellare placuit, probe distinxerunt. Notamus autem:

(1) *marasmus* enim decrepitis, silicerniis euenit, quorum ætas ad duodecimum septenarium accedit, aut eumdem iam transgressa est: sed virium defectus & artuum tremor etiam iuniores occupare & eneruatos reddere solet.

(2) Deinde *marasmus* sine artuum tremore inualescere & vicissim tremula partium impotentia sine marasmo adfligere potest; licet interdum vtrumque malum iunctim subiecta vexare soleat.

(3) Virium deiectio in passiuo artuum tremore omnino adest, sed in marasmo longe maior obseruatur.

5. Pergimus ad reliquas easque grauiores defectus motuum species, quas inter consideranda

1) *pa-*

1) *paralyſis* vera idiopathica, ſeu repentina motus & ſenſus e membro quodam corporis vel completa vel maximam partem abolitio. Dantur autem plures paralyſeos ſpecies, e.g. quando oculorum palpebras, linguam, labia, maxillam inferiorem, brachium, digitos, crus, pedem aut ſphinćterem ani vel veſicæ corripit.

2) *paralyſis ſpuria* ſymptomatica itemque *ſcorbutica* dićta, in qua adfećta membra

(1) vel potentia mouendi deſtituuntur, *ſenſu* autem prædita manent,

(2) vel vbi ſenſus valde ſtupidus & leuis ad motum diſpoſitio ſuperſtes eſt. Huic ſpeciei ſuppar videtur

3) *paralyſis purpurea,* noſtro tempore non infrequens & purpura laborantes paſſim corripiens.

4) *pareſis ex colica,* ſeu illa paralyſeos ſpecies, quæ vehementiores colicas, vt plurimum narcoticis & diaphoreticis male traćtatas, excipit, cum toni in muſculis abdominis remiſſione & ventris quaſi tympanitica inflatione.

5) *hemiplexia* vel *hemiplegia,* ſeu ſenſus & motus in alterutro corporis latere, plerumque ſiniſtro, abolitio, oppoſito latere ſaluo permanente.

6) *Paraplexia* ſeu *paraplegia* eſt motus ac ſenſus in membro paralytico completa & vno impetu fačta ablatio, cum manifeſta inflatione & ſecundum *Boerhaavium in inſtit. med.* §. *861.* immobilitate omnium muſculorum, qui neruos a cerebro & cerebello ſub cranio egredientes habent. Interdum *paraplexia* apud Medicos idem eſt, ac paralyſis, grauiorem apoplexiam excipiens.

6. *Apoplexia,* morbus paralyſi vera paullo frequentior, præceps ac ferme momentanea motus & ſenſus per vniuerſum corpus abolitio eſt; & quamquam reſpiratio aliquo modo relinquatur, auditus quoque & viſus ſigna ſuperſint: tamen omnimoda voluntariorum laborant impotentia. Differt

1) *ratione gradus:*

(1) *leuior* dicitur illa, in qua pulſus cum reſpiratione quodam

dam modo relinquitur, cum mouendi facultate admodum tenui & cito peritura: atque hæc non numquam in latioris ambitus paralyſin tranſire obſeruatur.

(2) *exquiſita* autem illa eſt, quæ intra pauciores minutas energiam omnium actionum, vitam quoquo modo indicantium, penitus tollit ſubitamque mortem adfert.

2) *ratione cauſſarum*

(1) alia eſt *ſanguinea*,

(2) alia *ſeroſa*. His tertiam ſpeciem, quæ *a defectu liquidi neruei* proueniat, addendam eſſe, aliqui ſerio contendunt.

7. Quibus porro modis apoplexia ab aliis congeneribus morbis ſe diſtinguat, itidem videndum.

1) a *paralyſi* differt

(1) *ratione ſubiecti ſpecialis*, quod in illa totum corpus, in hac vero alterutrum eius latus, aut ſingulare membrum eſt.

(2) *ratione vehementiæ:* in illa enim præter motus & ſenſus abolitionem etiam rationis vſus tollitur, in hac autem, licet labefactatus, relinquitur.

2) *a paraplexia,* inquit *Galenus in med. definit. f. m. 22.* differt *apoplexia,* vt totum a parte. Apoplectici enim ſunt etiam paraplectici, ſed non in vicem verſam. Ita in paraplexia rationis vſus quodammodo ſupereſt; in apoplexia autem eum ſublatum eſſe nouimus.

3) a *catarrho ſuffocante*

(1) *ratione ſubiectorum;* ſiquidem illa ætatem conſiſtentem & alias ſequentes; hic vero *primam* potisſimum corripere ſolet.

(2) *ratione euentus:* apoplexia alias excipere poteſt deſertiones motuum paralyticas; catarrhi autem ſuffocantis energia illam directe non prouocat.

(3) *ratione curationis.* Catarrhus iſte vti paullulum frequentius occurrit: ita ad ſuſcipiendam medelam pronior eſt. Quorum neutrum de apoplexia adſerere licet.

4) a *mor-*

4) a *morbis ſoporoſis:* in his enim ſenſus & motus non ſublatus eſt, vti quidem in apoplecticis, ſed vſus tantum eius per præternaturalem ſomnolentiam oppreſſus.

8. Quamuis ceterum *catochus* magno conſenſu Medicorum ſpasmis accenſeri & de *catalepſi* ſynonymice a veteribus & recentioribus vſurpari ſoleat: tamen *Coſchwitzio* placuit in *pathologia p. 419.* ſub iſto nomine ſingulare pathema apoplecticum ſeu paralyticum indicare, in quo totum corpus motu ac ſenſu priuetur; excepto ſolo capite, quod motu, ſenſu ac rationis vſu præditum maneat.

9. Perſpectis illis motuum deficientium ſpeciebus, quæ per ſenſus & motus tonici vitalis inſignem labefactationem, aut repentinam ac veram omiſſionem & abolitionem, in externis potiſſimum corporis partibus, ſe manifeſtant; ad alias progredimur, quarum noxa, intimius latens, interne primum ſe exſerit, & ordinarie tam repentinam omnium vitalium actuum ablationem, aut mortem non adferunt. Huius cenſus ſunt

1) *Catarrhus ſuffocans* ſeu ſumma reſpirandi impotentia vitæ interitum minitans, medelam tamen non prorſus reſpuens.

2) *Morbi ſoporoſi,* qui tam ratione protopathiæ, quam graduum inter ſe differunt. Hinc

(1) *morbus ſoporoſus ſymptomaticus* & acutis ſubinde ſuperueniens eſt

a) *Coma vigil* ſeu pertinax in ſomnum propenſio, ſine quieto, nedum profundo ſomno; vnde κωμα αγρυπνωδες ſeu inſomne veteribus audit. *Conf. Galenus libro de Comate cap. II.* vbi ſimul obiectionem quorumdam diluit, qui dixerint, propenſionem in ſomnum verum etiam ſomnum ſequi debere.

b) *Coma ſomnolentum,* ὑπνωδες, *cataphora,* eſt conſtans in ſomnum non modo propenſio, ſed etiam ſomnus naturali multo profundior, in quem homines, ægre excitati, ex templo iterum relabuntur.

c) *Typhonia* ſeu *typhomania* ex veterum ſententia præcedentibus addenda eſt, eo, quod itidem pro ſymptomate habeatur *phrenitidis*. Explicant priſci per delirium lethargicum, e phrenitide ſcilicet & lethargo complicatum. *Conf. Galenus* in *definit. med. f. m. 22.* Recentiores propterea *phrenitidem obſcuram* nominare malunt; ſiquidem phrenetici occurrunt, in quibus vehemens, clamoſum & inſultibus moleſtum delirium ſe non manifeſtat, ſed ſolum typhomania. Qua de re memoratu digna eſt *Hippocratis obſeruatio lib. III. de morb. epid. ſect. VII. f. m. 171.* vbi eiusdem anni *phreneticos* commemorat, non vehementer, vt alias, inſanientes, ſed *languida in ſomnum degrauatione* emorientes. *Vid. Galeni comment. in Hipp. prædict. f. m. 43. Boneti ſepulchret. lib. I. Sect. VII. obſ. 6. in not.*

(2) *morbus ſoporoſus idiopathicus*

a) *Lethargus*, ſopor comate ſomnolento profundior, e quo ægerrime excitari poſſunt homines, excitati autem, obliuione omnium rerum capti de nouo ac profundius eidem immerguntur; ſine tamen febre acuta, licet *Pancr. Bruno*, *Bonetus*, *Lommius*, *Muſitanus*, *Blancardus*, *Zwingerus* & alii contrarium adfirment. Concurrens enim motus febrilis, isque leuior, exquiſitam acutæ in morem non obſeruat periodum.

b) *Carus* autem in quo a lethargo differat, ob ingentem Pathologorum diſſenſum explicare difficile eſt.

α) Sunt, qui adfirmant, carum eſſe ſoporem profundiſſimum, lethargo grauiorem, cum repentina ſenſuum ac motuum abolitione, relicta ſolum ſpirandi facultate. Ac tum quidem alii *cum* febre, vt *Boerhaauius inſtit. med. §. 858. & eiusd. Aphoriſ. de cog. & cur. morb. §. 1045*; alii autem *ſine* febre, e. g. *Blancardus*, El. *Camerarius*, complicatum dicunt. Alii febris in caro nullam faciunt mentionem. Ceterum in hoc conueniunt ferme omnes, vt ſtatuant, eſſe

esse pathema lethargo grauius, apoplexia vero inferius.

ϐ) Alii ponunt contrarium & de caro ita decernunt, quod vtique sit sopor lethargo leuior, & inter hunc & coma hypnodes, pathema medium cum minori obliuionis gradu *Conf. Alberti introduct. in vniuers. med. p. 211. Coschwitz pathol. p. 426.*

3) *Deliquium animi*, eclysis, cuius diuersi constitui solent gradus, quorum potiores sunt:

(1) *Leipothymia* seu actuum tam animalium, quam vitalium notabilis defectus: qui, dum eo vsque increscit, vt naturalis calor labefactari incipiat, *leipopsychiæ* nomine exprimunt. Alii inuertunt; alii autem plane superfluum iudicant, inter duo isthæc vocabula ponere discrimen.

(2) *Syncope* supremus leipothymiæ gradus est, in qua occurrit omnium motuum, quantum sensibus patet, abolitio quæ celeriter contingit & plerumque diuturnior exsistit. Vbi vero hæc inualescit, ασφυξιαν nominandam esse iubent *Boerhave in instit. Abrah. Vater in diss. de affectu magno mortique proximo syncope Witteb. 1723.*

10. Atque hæc sunt diuersa deficientium motuum pathemata; quibus alii inserunt *Apnœan, Aphoniam, Anaisthesian.* Sed obseruauit iam *Galenus lib. II. de sympt. causs. cap. II.* peculiares species non esse, sed vnam eamdemque paralysin.

III. *SIGNA.*

Signa deficientium motuum operose hic congerere eo minus studebimus, quo manifestius membri aut totius corporis immobilitas & percipiendi actio abolita eiusmodi motuum suspensionem aut ablationem prodere solent. Interim signa specialia desiderantibus satis fiet in *Conspect. med. tab. CXIV - CXX.* vbi cuiusuis horum pathematum signa sigillatim exhibuimus.

IV. *SVBIECTA*

Ex caussarum accuratiore enumeratione patebit, quod quidem omnis ætatis ac temperamenti homines motuum vitalium de-

fectus incurrere possint, senio tamen confecti prærogatiuam hic habeant. Cumque mox plenius de hac re dicendum sit, anticipando hic diuellere & carptim tantummodo edisserere incongruum iudicamus.

V. *CAVSSAE*

A. *Generales.*

1. *Defectus virium* caussas scrutaturis, distincte prius explicandum est, quid per vires intelligamus? Sic enim eo expeditius perspici potest nexus inter caussas & earum effectus. Per *vires* autem intelligitur principii immaterialis energia seu sufficiens actiuitatis potestas, quæ in corpus, per motus conseruandum, rationaliter, id est, secundum certum ordinem, gradum & finem impendi debet. Hæc autem energia

1) vel a *priori omittitur* seu sponte natura corpori subtrahitur, & quidem in aliis, ex caussis mere moralibus, in aliis autem ex materialibus iam latentibus, iam satis manifestis.

2) vel *a posteriori amittitur*, consumitur, exhauritur, non *per* caussas materiales, sed *propter* illas, seu inter pugnam & conflictum cum iisdem. Interim vero cum hoc virium defectu non confundi debent

(1) *passiua grauatio*, a sanguinis abundantia coorta, de qua sub plethora ad vires locuti sumus.

(2) *Torpor ignauus*, in quo energia partes organicas varie agitandi vere non deficit, sed solummodo subest agilioris operæ fastidium, sub segni & somnolento otio enatum.

2. His monitis subiungendæ erunt caussæ principes, propter quas naturæ energia vel *omittendo*, vel *amittendo* deficere solet.

1) *In morbis acutis* ansam præbet

(1) vel materiæ peccantis *copia*, quæ validiorem ac constantiorem motuum continuationem ad subactionem & expulsionem necessariam postulat; sub qua actiuitas principii agendi *fatiscit* & sensibili modo minuitur.

(2) Vel

(2) Vel materiæ *ſubtilitas*, quæ efficit, vt natura ad trepidas tergiuerſationes adducatur & deſperans a mouendo demum prorſus deſiſtat: ſucceſſum enim difficilem euentumque ambiguum vel præuidet, vel ſibi præfigurat.

2) *In morbis chronicis* illi in primis virium defectum adferunt, in quibus negotium nutritionis vehementer turbatum & peruerſum eſt.

3) Porro energia amittitur per *excretiones* nimias ſeu iacturam humorum, e. g. per hæmorrhagias ſiue actiuas, ſiue paſſiuas inductam; diuturnas diarrhœas, dyſenterias, prodigos ſudores, pertinaces vomitus. Hac enim ratione ſubtrahitur

(1) præcipuum virium inſtrumentum nempe ſanguis, qui alias moderato ſuo ſuffarctu ſingularum partium ſolidarum tonum ſuffulcit & flacciditatem auertendo, energiæ *mouenti* egregie velificatur ipſosque actus vitales dimidio expeditiores efficit.

(2) Deinde perit reliquæ maſſæ fluxilitas, quia ob fibrarum præcipue collabaſcentium flacciditatem difficilius circulatur.

(3) Hinc ſecretiones & excretiones multo laborioſiores fiunt; quæ circumſtantiæ limitatam in corpore noſtro energiam validius intendendam tandem infringunt, vt, ſuborto agendi tædio prorſus euaneſcat.

4) Deinde organi alicuius vitalis læſio, omnem medelam reſpuens, aut vniuerſi habitus deprauatio non minima cauſſa eſt, vt natura energiam vitalem omittat vel amittat.

5) Diuturna dolorum vehementia eumdem exſerit effectum: quoniam enim cum inquietudine & agrypnia dolores coniuncti ſunt, vires labefactantur & actiuitatis vigor vlterius proſequendis actibus vitalibus impar euadit.

6) Denique animi pathemata e. g. ira, terror, mœſtitia energiam vitalem vel infringunt, vel illius ſubtractioni anſam præbent.

B. *Speciales.*

Iam facile erit ſpeciales cauſſas ſubiungere & primum quidem *tremoris artuum.*

1. Ante omnia ex *differentia* repetere conuenit, quod *actiui* dentur artuum tremores, e. g. in terrore, ira, gaudio, febribus intermittentibus, in quibus tantum abeſt, vt motuum defectus peccet, vt potius ad *ſemi-conuulſiuos* referendi ſint. Contra *paſſiui* tremores a cauſſis priuatiuis dependent & ad morbos *ſemi-paralyticos* pertinent, quorum cauſſa *proxima* neruoſi generis flaccidam conſtitutionem inuoluit.

2. Cur vero natura ceu *cauſſa efficiens* in tremore hoc paſſiuo motus adeo trepide adminiſtret & per toni remisſionem membrorum perpetuam vicisſitudinem & agitationem admittat: id vel ab inſtrumentis debita aptitudine deſtitutis, vel ab actionum laborumque tædio rectam operationem amplius detrectante deriuandum putamus.

3. *Cauſſæ occaſionales*

1) Morbi graues per vitæ curriculum plures perpeſſi.

2) Excretionum ſanguinis & ſeri neglectus.

3) Vehemens vomitus & regimen diaphoreticum, diu toleratum.

4) Diæta calida aromatica & potus ſpirituoſi larga & quotidiana ingurgitatio. Hac enim ratione orgaſmus ſanguinis & elaſtica partium expanſio contingit, quæ poſt crapulam, conſtitutionem contrariam, nempe atoniam producit.

5) Immoderatus & ſæpe repetitus ſaturatioris infuſi coffee abuſus, de quo *Conf. Hygieine tab. de cibo & potu.*

4. *Cauſſæ paralyſeos & hemiplexiæ*

1) Cauſſa *efficiens* immaterialis eſt faſtidium ipſius naturæ, motus vitales ob quamcumque difficultatem exercendi.

2) Cauſſa *formalis* eſt energiæ motoriæ deſtitutio. Vnde ſenſus animalis & motus tonici in certo membro aut in alterutro corporis latere vel notabilis labefactatio, vel completa ſubtractio.

3) Caus-

3) Cauſſæ *occaſionales* ſunt

(1) Quæuis noxa, quæ vel eximiam corrumpendi œconomiam vitalem energiam; vel ſummam corrigendi & expellendi difficultatem inuoluit, non niſi ancipiti conatu adgrediendam.

(2) In ætate *infantili* & *puerili* occurrunt

a) Conuulſiones vehementes & diuturnæ.

b) Variolarum ac ſcabiei retroceſſio ſub imperita medicatione vtplurimum eueniens.

c) Diſtorſiones aut contuſiones, quæ licet leuiores cenſendæ eſſent, ſi in corpus adulti inciderent: in tenera tamen ætate motuum deſertioni anſam præbere ſolent.

(3) In *ætate media*

a) *Motus ſpaſtici* magis rheumatici, arthritici, colici exquiſiti diuturno cruciatu pertinaciter adfligentes.

b) Exanthematum cohibitiones, retropulſiones.

c) Graues membrorum *luxationes*, per debitam repoſitionem dextre minus ſublatæ. Maiores item *contuſiones*, immo & aliæ deprauationes partium per magna vulnera inductæ.

(4) In *ætate ſenili*

a) Conſuetarum hæmorrhagiarum aliarumque ſeroſarum excretionum defectus.

b) Humorum dyſcraſia. Hæc eo facilius in ſenibus ſub otioſa viuendi ratione inualeſcit, quo manifeſtius omnis alacritas, adeoque toni ac ſecretionum & excretionum vigor minuuntur. Vnde impuritatum coaceruatio, retentio, organorum deprauatio, quæ omnia ineptitudinem ad mouendum inducunt, & vitæ tædium excitant.

c) His ſi aduerſa fortuna acceſſerit, aut duriora fata iam prægreſſa fuerint, quæ vel morbis corpus male adfecerunt vel ærumnis animum excruciarunt: tunc multo promtius natura ad motuum abolitionem deducitur.

(5) Animi pathemata & ebrietas.

4. Re-

4. Reſtat, vt aliorum opiniones de *cauſſa efficiente materiali* a *Muſitano* iam profligatas adferamus. Adcuſantur autem

1) Sanguis grumuſus, aut lymphæ coagulum, craſſum, pituitoſum, neruorum principium ſeu medullam oblongatam premens & neruos occludens.

2) Alia quæcumque, quæ

(1) vel phoſphori animalis ſeu radii motoris elaſtici paucitatem, ſeu defectum, ligando, figendo, coagulando inducant, aut tubulos lucidos, ſiue per compreſſionem, ſiue obſtructionem, lædant; id quod iam circa primam eorum radicem, iam circa medium, iam circa inſertionem harum illarumue partium contingere putant.

(2) Vel liquidi neruoſi a cerebro, aut arterioſi in muſculum paralyticum præpeditus vel plane interceptus influxus. Vnde toni fibrarum relaxatio & elaſticitatis defectus, muſculum contrahendi impotentia & ſenſationis iactura. *Vid. Wedelii exercit. ſemeiotico-pathol. cap. XV. p. 35. El. Camerarii ſyſt. cautel. p. 277. Zwingeri theat. prax. p. 334. C. L Wucherer diſcurſ. de ſtatu C. H. præternat. p. 127. Boerhaave aphoriſ. de cog. & cur. morb. §. 1058.*

3) Contra hanc obſoletam & triuialem ætiologiam inſurrexit *Muſitanus in trutina lib. I. cap. III. p. m. 41.* eamque falſam declarauit ſequentibus argumentis:

(1) ſi in cerebro, tamquam medullæ ſpinalis & omnium neruorum origine, humor pituitoſus colligeretur, & inde defluendo ſpirituum animalium ſeu liquidi cerebelloſi commeatum præcluderet, ipſosque neruos obſtrueret: tunc multo frequentius occurreret paralyſis; cum tamen morbus ſit rarior.

(2) Deinde contendit, innumeras nihilo minus fieri humorum defluxiones e cerebro in medullam oblongatam & ſpinalem decumbentes, quibus neruorum genus imbuatur, ſed citra ſenſus & motus priuationem.

(3) Por-

(3) Porro paralyſin colicæ vehementi ſuccedere recte adſerit, in quo caſu tamen defluxiones deſint & cerebrum cum neruorum principio ſaluum maneat.

(4) Prouocat inſuper ad diſſectiones cadauerum, ex paralyſi demortuorum, quæ nihil de pituita, a cerebro in medullam delapſa, manifeſtant.

(5) Tandem ex hypotheſi loquens, ſolam pituitam viſcidam nihil officere pronunciat, quo minus ipſi ſpiritus humorem craſſum penetrare poſſint, cum longe ſint tenuisſimi, ſublitisſimi.

(6) Vltimo falſitatem ex eo probat,

a) quod nerui omnino ſolidi & ex filamentis compoſiti ſint, nullam habentes cauitatem, tubulos nullos, veluti venæ ac arteriæ, vtpote quæ ſpiritus & ſanguinem, nerui ſolos ſpiritus vehant. *Conf. eiusd. lib. I. cap. XI. p. 133.*

b) vrget: humorem potius ſeroſum ac tenuem obſtruendæ neruorum origini longe eſſe aptiorem, quam craſſum, viſcidum pituitoſum, quia facilius in neruos, ſi caui eſſent, infundi & ſpirituum influxum cohibere poſſit.

5) Vti vero *Muſitanus* in refutandis falſis dogmatibus felicior fuit, quam in ſubſtituendis melioribus: ita & hic infeliciter *cauſſam* habet omne id, quod vel ſpiritus vel partes coagulare poſſit; vnde illi motum, hæ vero requiſito tono deſtituantur, vt ſpiritibus via præcludatur. Senſum autem amitti docet, quando tenſio nerui pereat; id quod euenire putat in fibrillarum neruearum relaxatione. Relaxationem vero æque ac coagulationem adſcribit *vapori vitriolato*, immo & *cauſſis incognitis.* Vnde autem & quomodo ille generetur, quid generationi materiam & anſam præbeat, quibus rationibus id demonſtrari poſſit, id ſecure præteriuit.

6) Sed mittimus hos errores & breuibus tirones monemus cacochymicam quidem humorum conſtitutionem, ad ef-

fectus obstruentes & neruos comprimentes aptissimam, tam ex diætæ, quam vitæ generis vitio, ingenti hominum numero inesse, & quod amplius est, ad varias congestiones versus caput naturam quasi sollicitare: ex aliquot tamen millibus vix vni accidere, vt motuum desertione corripiatur. Vnde satis liquet, hæc placita principii petitionibus vndique laborare.

5. *Caussæ apoplexiæ* post paralyseos ætiologiam facilius iam perspici poterunt.

1) *Caussa* scilicet *materialis antecedens*

(1) *remota* est status plethoricus & serum inde simul abundans.

(2) *propinqua* est repentina sanguinis commoti & ob quamcumque caussam exitum non inuenientis ad cerebrum ominosa congestio.

(3) *proxima* est intercepti motus sanguinis in cerebro, præcipue per plexum choroideum eidemque dicatas venosas ramificationes & hanc excipiens vel sanguinis eruptio, vel tenuioris serosæ portionis secessio & effusio. Vnde principium neruorum, quod vocant, per compressionem extrauasati humoris male adficitur organicisque vsibus ineptum redditur. Modus interim neruorum systema in suo principio adgrauandi, non is vnus, quem diximus & solus est, sed plures habentur, quos passim manifestarunt cadauerum sectiones, eorum, qui apoplexia exstincti sunt. *Conf. Boneti anat. pract. lib. I. sect. II.* vbi septuaginta obseruationibus varii modi suppeditantur.

2) *Caussa efficiens* est principium vitale, quod, vti motus in corpore instruit & continuat: ita eosdem non numquam repente deserit; & quidem non semper per passiuam virium oppressionem & amissionem, sed sæpius etiam per consultam subtractionem & omissionem, citra manifestam caussam materialem; quemadmodum cadauerum sectiones euicerunt, quod scilicet in pluribus apoplecticis tres cor-

corporis cauitates illæsæ fuerint. Priori quidem casu, vbi instrumenta motuum læsa sunt, facili negotio cognoscitur, cur natura ad motuum vitalium repentinam abolitionem & energiæ motoriæ subtractionem perducatur? Læsis enim sensus ac motus instrumentis satius ipsi videtur, a motibus plane desistere, quam sine effectu eosdem continuare. Vbi autem nullæ caussæ materiales adsunt, vel præsentes ita comparatæ sunt, vt per motus debite instructos & continuatos subigi omnino possint: ibi aufugiendi ratio difficilius perspicitur; sed humanæ indolis ea est corruptio, vt ad extrema facile confugiat & in illis maxime rebus delinquat, quæ multam circumspectionem & indefessum laborem exposcunt. Ceterum ærumnosæ vitæ conditio, spes melioris, blandæ quietis desiderium, naturæ tædium, festinationem non mediocriter excitare possunt.

3) Iam dispiciendum erit, quam caussam efficientem illi adcusent, qui tam deficientes quam auctos motus a *materiis* peccantibus in morbis deriuant

(1) *Secundum veteres*

a) vel est *multus sanguis*, confertim in principium animantis incumbens, & hac ratione apoplexiam producens. Vbi enim in aliam partem ruat, ibi tumorem præter naturam efficere statuunt. *Vid. Galenus de cur. rat. per sang. miss. cap. V.*

b) vel est *impotentia*, qua vis animalis in partes infra caput defluere nequeat; siue propter aliquam dispositionem, quæ inflammationis sensum referat, siue propter cerebri ventriculos, pituitoso humore repletos. *Conf. idem Galenus comment. II. in aph. Hippoc. f. m. 314.*

(2) *Secundum recentiores*, qui veterum placita maximam partem in hoc negotio sua facere nituntur, supponitur centralis obstructio pororum cerebri medullarium, vel a sanguinis largiore diffusione extra vascula & torulos, vel a sero immobili stagnante, viscido, quod interluat,

 dis-

diſtendat, oppleat ac grauet. Vnde neceſſario, ob elaterem deficientem, tubulorum lucidorum medullarium ſubſidentia, compresſio, occluſio & interceptus ſpirituum influxus a medullæ cerebri origine ad neruos inde ortos & late diſperſos. *Vid. Auctores* ſupra *citatos*. Cauſſæ vero huius cauſſæ efficientis ſtatuuntur ea omnia, quæ in cerebro ſpirituum ſuppoſitorum liberum fluxum impediant. Quæ vti meræ cauſſæ occaſionales ſunt: ita *quinque* earum formari ſolent claſſes, in quarum

a) *prima* ponuntur fracturæ, impresſiones, exoſtoſes, compresſiones cranii, in primis in iuuentute.

b) in *altera* humores cruenti, ſeroſi, purulenti, pituitoſi, ſtagnantes, effuſi in iis locis, in quibus cerebrum comprimere vel erodere poſſunt; e g. inter cranium & meninges, inter has & cerebrum, in ventriculis, medulla oblongata & ſpinali.

c) in *tertia* tumores inflammatorii, aquoſi, ſeroſi, purulenti, mucoſi, ſebacei, ſcirrhoſi, lapidoſi.

d) in *quarta* ſunt varia, quæ fluxui ſanguinis adpellendi obſunt, vt ad cerebrum perfluere nequeat; vitia in primis vaſorum vulneratorum, compreſſorum, aut per polypoſa ſpiſſamenta obſtructorum.

e) in *quinta* impedimenta ſimilia in ſinibus ac venis tam maioribus quam minimis.

(3) Sed hæc omnia tanti non eſſe, vt cauſſam EFFICIENTEM conſtituere vere poſſint, ſequentia probant.

a) graues cerebri læſiones ſæpe occurrunt, quæ longe periculoſiores ſunt, quam exigua humoris extrauaſatio & tamen a natura, arte miniſtrante, curantur, nec apoplexiam inducunt.

b) Si eiusmodi cauſſæ apoplexiam actiue & efficienter prouocare poſſent, omnes profecto hydrocephalo laborantes, apoplexia perirent, quod tamen experientia non confirmat.

c) Plu-

c) Plurimos ex phlegmaticis, catarrhosis, cacochymicis quotannis apoplexia necare deberet, si sola materia viscida in caussa esset. Verum multitudo subiectorum, quæ ita comparata sunt, & apoplexiæ infrequentia, omnia eiusmodi placita facile euertunt.

d) Tandem illud, in quo totius rei cardo vertitur, nudum suppositum est; nimirum neruorum tubulositas, spirituum exsistentia, influxus in neruos, sensus & motus caussa, huiusque censu alia. Quod *Musitanum* mouit, pleraque ex his, tamquam ridicula commenta, reiicere & imposturæ crimine adcusare *lib. cit. cap. II. de apoplexia.*

4) *Caussæ occasionales* magnam partem sub prioribus caussis recensitæ sunt, quibus porro addendæ

(1) Consuetarum excretionum sanguinis & seri in vtroque sexu turbatio, cessatio aut voluntarius neglectus.

(2) Dispositio hæreditaria.

(3) Podagra male tractata & per metastasin ad caput perducta, vti obseruatum est in *Act. med. Berolin. Dec. II. Vol. VII. p. 26.*

(4) Frigoris & caloris subita mutatio.

(5) Senium, vitam sub variis ærumnis transactam excipiens

(6) Diuturnæ adflictiones vertiginosæ.

(7) Frequens temulentia.

(8) Terrores anxii, consternatio subita, vehemens gaudium.

(9) Anni climacterici, de quibus egit *Fr. Hoffmannus in diss. quæ annorum climactericorum rationalem & medicam explicationem sistit. Halæ 1074. Act. med. Berol. Dec. II. Vol. III. p. 34. Vol. VIII. p. 65. Vol. X. p. 55.*

6. *Caussæ catarrhi suffocantis.*

1) *caussa materialis*

(1) *remotior:* ſerum per temperamenti ac ætatis rationem abundans & habitus corporis flaccidior.

(2) *propinquior:* materia hæc ſeroſa, & mucida ad pulmones copioſius congeſta.

(3) *proxima:* eiusdem materiæ ſtagnatio oppletoria viſcus diſtendens & vſum eius in reſpirationis negotio impeditum reddens.

2) *Cauſſa formalis* eſt ſubita toni in pulmone paralytodea relaxatio, & hanc immediate excipiens materiæ ſeroſo-mucidæ in veſiculas pneumonicas irruptio, quæ pulmonis officium & vſum turbat maximæque confuſioni in reliquis motibus vitalibus anſam præbet & ad eorum abolitionem naturam prouocat.

3) *Cauſſa efficiens* vulgo ponitur humoris ſeroſi aut lymphatico-ſalſi, acris, acidi, reſoluti atque hinc figuram, magnitudinem & motum particularum præternaturalem adepti ſtagnatio & extrauaſatio, qua pulmo, bronchia, fauces, male adficiuntur & introitus aëris intercipitur. Huius vero extrauaſationis cauſſas, ſectionibus cadauerum freti, ſtatuunt varias, quas ad ductum obſeruationum prolixe enumerant & conſueto more nihil, niſi *occaſionales,* adferunt. Cum vero maxime incongruum ſit, efficientem motuum cauſſam in materia quærere, ad ea prouocamus, quæ de cauſſa *efficiente immateriali* ſupra diximus.

4) *Cauſſa finalis* eſt quidem intentio ſerum ſuperfluum excernendi, ſed ob organi periculoſam electionem exitus horum conatuum plerumque funeſtus eſt. Quia natura ob vitiatum vitale inſtrumentum ad aliud extremum delabitur, & periculo vrgente a mouendo plane ſe ſe ſubducit.

5) *Cauſſæ occaſionales*

(1) in infantibus achorum & cruſtæ lacteæ repulſiones.

(2) in ætate conſiſtente excretionum ſanguinis & ſeri ſuppreſſiones; v. g. menſium, hæmorrhoidum ſuppreſſio, conſuetæ venæ ſectionis neglectus, cohibitio lippitudinis, ſudoris pedum, vlcerum inueteratorum aut fonticulorum conſolidatio,

(3) Sca-

(3) Scabiei repulſio & rheumatum peruerſa tractatio.
(4) Nimia obeſitas.
(5) Cerebrum laxum & valde humidum.
(6) Prægreſſæ adflictiones pectoris anguſtantes, aſthmaticæ, incongrua methodo tractatæ.
(7) Colicæ hæmorrhoidalis per adſtringentia ſuppreſſio, cuius occaſione pectus & pulmo in conſenſum trahuntur, & paulo poſt ad contrariam paralytodeam remisſionem diſponuntur.
(8) Concretio pulmonis cum pleura.
(9) Polypus cordis ſubito in pulmonem truſus. *Vid. Boneti anat. pract. lib. I. ſect. XVII. obſ. 16.*
(10) Vitia varia *viarum*, aërem non intromittentium; *thoracis*, aërem extrinſecus irrumpentem non admittentis; *neruorum* & *muſculorum*, reſpirationi inſeruientium. *Conf. Teichmeieri diſſ. de ſuffocatione ex muſto fermentante. Ienæ 1729.*

7. *Cauſſa morborum ſoporoſorum.*

1) *Cauſſæ materialis*

(1 *remota:* in ſubiectis præcipue phlegmaticis humorum abundantia.
(2) *propinqua:* congeſtio ſanguinis aut ſeri ad caput facta.
(3) *proxima:* ſtagnatio & vera ſtaſis, qua cerebrum comprimitur, & ſenſus inſtrumenta ad officia inepta redduntur. Hinc natura nec motus animales inſtruere, nec rerum ideas percipere valet.

2) *Cauſſa efficiens* vulgo perhibetur ſpirituum bonorum & copioſorum interceptus influxus, a medulla per neruos ad organa ſenſuum & muſculos voluntati ſeruientes, & ab his ad illam refluxus. Sed iſta certiora non ſunt, ac aliorum ſulphur vaporoſum, narcoticum, in lympha reſolutum, & intrinſecus, viſcerum culpa, genitum, vel etiam ab extra illatum. Quare operæ pretium non eſt, vt hiſce refellendis diu immoremur. Vera cauſſa efficiens eſt ipſa natura, ob læſa ſenſus ac motus inſtrumenta, conſternata & in

in agendo turbata, quæ in hoc ſtatu tædio corripitur, vt noxæ continenti auctiores therapeuticos motus opponere nolit, ſed potius corpus deſerere intendat.

4) *Cauſſæ occaſionales*

(1) Translationes & reſtrictiones humorum ad caput in febribus acutis; vnde *coma.*

(2) Scarificationes neglectæ.

(3) Achores in infantibus obeſis repulſi.

(4) Sæpe reuertentes catarrhi.

(5) Obeſitas & ſomnus nimius.

(6) Vulnera & oſſium temporum ac bregmatis contuſiones.

(7) Serum ventriculos cerebri opplens.

(8) Tumores meningum ſcirrhoſi & ſuffuſiones purulentæ in cerebro factæ.

(9) Opii vſus & narcoticorum v. g. radicis hyoſc. improuida adſumtio. *Vid. Boneti ſepulchret. lib. I. fol. 153.* Commoratio aut pernoctatio in locis, vbi multum croci adſeruatur.

(10) Vſus nicotianæ tam ſub pulueris, quam fumi forma diu adſuetus, & poſtea prorſus intermiſſus.

(11) Fonticulorum coalitio.

(12) Senectus lauta, diæta vinoſa abutens & frequens ebrietas.

8. *Cauſſæ leipothymiæ & ſyncopes.*

1) Cauſſa *efficiens* eſt principium vitale, quod a mouendo & ſentiendo deſiſtit; & hoc quidem vel leipothymice vel ſyncoptice, prout æſtimatio obiectorum, quæ ad eiusmodi motuum ſufflamen impellunt, comparata fuerit, vel ideam plus minus periculoſam reliquerit.

2) Cauſſæ *occaſionales* & *prouocantes* ſunt vel *materiales* vel *immateriales.*

(1) *Materiales* ita ordinarie comparatæ ſunt, vt earum pleræque tantam conſternationem & deſperantem motuum omiſſionem non mereantur; quam obſeruare licet

cet in permultis, præcipue feminis, in quibus leipothymias ex cauſſis friuolis tam frequenter obſeruamus, vt Medicus magis mirari, quam de adplicandis medicamentis ſollicitus eſſe debeat.

(2) *Immateriales* cauſſas ſeu phantaſticas præfigurationes principatum hic habere, per vulgus notiſſimum eſt.

(3) Conueniet autem, præcipuas tam materialium, quam immaterialium, ſubiungere.

a) Connata ſenſibilitas concurrente plethora & ſpiſſitudine humorum.

b) Animus meticuloſus, diffidens, trepidans, pericula, vel inſtantia, vel futura, ita ſibi præfigurans, ac ſi ſuperari non poſſent.

c) Venæſectiones, vulnerationes vel largæ ſanguinis profuſiones per nares, hæmorrhoides, menſes, lochia, hæmoptyſes.

d) Dolores vehementes & diuturni.

e) Inedia diu tolerata.

f) Vigiliæ immodicæ & labores nimii.

g) Refrigerationes immodeſtæ, præcipue poſt perpeſſas febres.

h) Diuturnæ diarrhœæ & fortiores catharſes.

i) Terror & iracundia.

k) Conflictus & verbera, ad quorum adſpectum non nulli eclyſin patiuntur.

l) Adpropinquatio ad flumina.

m) Obiectorum valde inuiſorum auditus, viſus, odor.

n) Vitia cordis e. g. polypus, vermis, vlcus, calculus cordis.

3) Qui ex cauſſis *materialibus* defectum motuum vitalium & animalium in leipothymiis deriuare ſtudent, ſanguinem viſcidum accuſant, qui preſſioni fibrarum cordis & arteriarum reſiſtat, earumque tonum deſtruat ſeu elaterem debilitet. Vnde inæqualem fieri putant circulum ſanguinis & influxuum liquidi cerebelloſi in cordis ſubſtantiam.

4) Verum enim vero neque has neque alias materiales caussas sufficere ad leipothymias directe efficiendas, attenta mens facile perspicere potest: multos enim viscidum habere sanguinem & quæuis aspera perferre e. g. magna vulnera, herniotomiam, lithotomiam, amputationes, trepanationes, nulla tamen leipothymia corripi, certissimum est. *Conf. Stalpart van der Wiel* historia de trepanatione vicesies septies in vno subiecto patrata *cent.* I. *obs.* VIII. Porro alii abscessus cerebri, polypos cordis & nobilium viscerum læsiones patiuntur, neque tamen leipothymiam incurrunt.

5) Ex contraria parte plures leipothymia corripiuntur, qui satis sani, incredibili autem sensibilitate adfecti sunt. Sic

a) ratione *visus:* instrumentum chirurgicum, ensis strictus, sanguis humanus profusus, caseus, mures, araneæ, bufo &c. solo adspectu leipothymiam prouocant.

b) ratione *auditus:* sonus campanæ & cantilenæ ad sepulturam, narrationes de cædibus, vulneribus, eumdem effectum præstant.

c) ratione *odoris:* multi enim fiunt leipothymici, quorum nares percellit odor lilii, rosæ, ambræ, moschi, zibethi, benzoës.

6) Quare manifestum est, caussam leipothymiæ *efficientem* non esse *materiam*, licet subinde *propter* eamdem fieri soleat. Vlteriorem huius adsertionis confirmationem conferunt illa remedia, quæ ad suscitandos leipothymicos externe adhibentur: videlicet salia volatilia & alia odorifera fœtida adplicantur, aër frigidus admittitur, aquam frigidam faciei adspergunt, quæ omnia materiam, si quædam adesset, non attingere, multo minus auferre possent. *Conf. Galenus de arte curatiua libr. I. cap. XIV. f. m. 97;* vbi talia opem tulisse obseruauit.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Morbi motuum exacerbatorum quamuis horrendum nonnumquam præbeant spectaculum: tam præceps tamen ac imme-

medicabile damnum non inuoluunt, veluti morbi *motuum deficientium.* Quod inprimis de vehementioribus ſpeciebus intelligendum eſt. *Artuum tremores* periculo quidem grauioribus cedunt, pertinacia tamen eos æquant. *Deiectio* autem *virium* in morbis, poſt inediam, vigilias, multos exantlatos labores, aut copioſas humorum excretiones occurrens, per ſubſidia diætetica commode ſatis curari poteſt.

2. Cur vero tam difficile arti auſcultent, non immerito diſquirunt Medici & demirantur. Verum, ſi ſubiecta & alias, quæ anteceſſerunt, circumſtantias ponderemus, tunc veri motuum defectus obſeruantur in illis,

   1) qui multis negotiis implicati diu aſſidueque illis incubuerunt, & curis quaſi confecti adeoque laborum pertæſi ſunt.

   2) qui ſub variis calamitatibus, tam corpus, quam animum eneruantibus, conſenuerunt aut cum morbis per omnem vitam conflictati ſunt.

   3) quibus aliquod inſtrumentum vitale vehementer læſum & vitales motus nimium turbati ſunt. Hinc abunde patet, motuum abolitionem plerumque non prius euenire, quam poſt energiæ motoriæ ſatis diuturnam adplicationem ad tædium vſque exercitam, aut poſt alia ſontica impedimenta, motuum continuationem turbantia. Vbi tamen negandum non eſt, naturam ſibi interdum impedimenta tamquam certo futura & ineuitabilia confingere & viuide præfigurare. Mirum ergo non eſt, ſi ad motus, quos tam firmiter omittere decreuit, de nouo pellici nequeat. In cœpto enim propoſito, niſi vertumnus ſit, quilibet perſiſtere contendit, nec facile, vbi libertas agendi conceſſa eſt, ad contrarium ſe abripi patitur.

3. Nihil itaque negotii faceſſet pathologo, ſi obſeruauerit,

   1) quod etiam *infantilis ætas* ad motuum omiſſiones delabatur. Hæc enim conſilii expers facile terretur & facillime ſuperatur: blandum itaque omnium rerum ſucceſſum depoſcit; ad reſiſtendum æque ac ad laborioſe eluctandum minime omnium capax. Hinc arma licet optima adhibeantur, tamen vltro mouendi finem facere ſolet.

2) *ætas* autem *media* vti moraliter in agendo præceps, velox & impatiens eſt: ita in vitalibus, loco motuum æquali & conſtante vigore exercendorum, vel ad conuulſiones properat, vel deſperatam motuum abolitionem decernit. Es muß den ſolchen gehen oder brechen.

3) *ætas ſenilis* diutius deliberat de eo, quod ſtatuendum ſemel iudicat; vbi vero ſtatuerit, propoſiti irreuocabilem tenaciſſime ſuſtinet ſententiam, & potius immori, quam a cœpto decedere ſatagit. Quæ omnia velut in tranſitu docere poſſunt, quantum tot laudatis arcanis in paralyſi & & apoplexia fidendum ſit.

4. Quid vero ſubſit cauſſæ, cur omnimoda motuum omiſſio tam ſubito ibi eueniat, vbi homo per *ratiocinationem* nihil minus quam mortem & fugam e vita cogitat: hoc ita perplexum eſt, vt nemo hactenus ſolidam omnium rationem reddere valuerit. Hic enim dormiens a motibus ceſſare mauult; iſte in conuiuio; ille medios inter labores; alius in itinere aut inter rixas, aut ſub pleno tacitoque otio & ita porro. De quibus ſingulis, cur hac hora hocque die ita fiant, facilius eſt quærere, quam veram ætiologiam ſuppeditare.

5. *Euentus* motuum deficientium, etiamſi vitam mox non auferant, ſemper noxii obſeruantur: peiores tamen ſunt, qui per modum fiunt *omiſſionis*, quam *amiſſionis*. Nam

1) principium agens, ob peruerſam æſtimationem & intentionem, actus vitales non amplius decenter adgreditur, aut ſufficienter proſequitur.

2) Sub hac vero deſperabunda trepidatione

(1) materiæ noxiæ nimium adcumulantur,

(2) ſecretiones & excretiones negligenter fiunt,

(3) atonia augetur: hinc nouæ reſtagnationes, infarctus, ſtaſes & ſubinde ſphacelus ſuperueniunt.

6. De *paralyſi* & *hemiplexia* obſeruandum, quod ætiologiam vulgarem vehementer conuellant illi caſus, qui per plures annos alterutro malo adflictos, & ſubito ab eodem liberatos

tos nobis ſiſtunt, ſine artis ope, per ſolos naturæ motus intenſiores autocraticos, & ſumme actiuam intentionem membra paralytica, tamquam mortua, nouis actibus animandi & quaſi viuificandi. Exemplum de viro, qui, coorto incendio, lectum iam corripiente, diu ante paralyticus e plumis proſiliit ac ſanus euaſit, refert *Valleriola.* Et aliud de ruſtico ſub impetuoſa iracundia, motum in membris paralyticis recuperante, *Act. Nat. Cur.* narrant. Plura ex obſeruationum ſcriptoribus non adcumulabimus.

7. Præterea adfirmant aliqui, linguæ paralyſin in nouilunio vehementiorem eſſe, mitiorem in plenilunio: cuius quidem phænomeni *Laur. Ioubertus lib. de paralyſi p. 333.* rationem reddere laborat, ſed ætiologiam, quam adfert, de lunæ in augendos humores potentia, a multis reiicitur.

8. *Apoplexia* vtrum morbus magis *ſolſtitialis* vel *æquinoctialis* ſit? paſſim quærunt, & quod cuilibet vero ſimile videtur, id tueri laborat. Sed quamquam annus interdum occurrat, qui alterutrum confirmare poſſit: tamen obſunt aliorum annorum obſeruationes, quæ idem valide infringunt. Interim inſignes tempeſtatum mutationes a *cauſſis* apoplexiæ *occaſionalibus* non excluduntur, quia in corporibus, nimia ſenſibilitate præditis, plus poſſunt, quam vulgo credi ſolet.

9. Ad *frequentiam* vero apoplexiæ quod attinet, *ratione ſexus*; adfirmant de illa *Acta med. Berol. Dec. II. Vol. VII. p. 26.* hunc morbum ſæpius *feminino*, quam *virili* ſexui exitialem eſſe. Quæ res vlteriori practicorum obſeruationi commendanda eſt.

10. *Catarrhus ſuffocans* maiorem attentionem excitat in ſenibus quam infantibus. Vnde plures adſerere non dubitant, hunc morbum potius eſſe adultorum, quam infantum. Verum curatius obſeruantibus ignotum eſſe nequit, quod multo plures infantes, recens natos, & intra annum bienniumque conſtitutos, interimat, quam quidem adultos.

11. *Morbus ſoporoſus idiopathicus*, v. g. in catarrhoſo, reſpectu periculi, apoplexia non eſt inferior; reſpectu autem ſubiti exitus, multum omnino huic cedit. Hinc maior ſpes

est in pathemate tali *symptomatico*, vbi morbus primarius non raro tolli potest, secundum illud *Galeni de arte med. lib. XII. cap. VII. caussam si adimere possis, contra symptoma non pugnaueris.*

11. *Leipothymiam* & *syncopen* sæpius adfligere feminas, quam viros, experientia confirmatum est. Ratio huius phænomini e longinquo haud erit petenda. Nam plurimarum actiuitas exquisitior, acutus phanthasiæ vigor, iudicium debile, meticulositas fere connata, euentibus leipothymicis & syncopticis adeo velificantur, vt mirum non sit, plures huius sexus personas hisce malis subiectas esse.

13. De *marasmo senili* non prætermittendum est *Galeni* adsertum, quod in *libro de marcore cap. II.* posuit, hominem nimirum cum tanta virium iactura non necessario consenescere oportere, cum viribus etiam integris senectutem consequi posset. Licet enim contrarium per experientiam omnino constet, adeoque hæc iactura multis necessaria videatur, tritum insuper axioma id ipsum innuat, omne genitum corrumpi debere: tamen solide respondet, non necessarium, esse hanc consecutionem, cum genitum etiam persistere ac minus corrumpi possit, & solidam huius rei *a priori* demonstrationem adhuc deesse.

14. Idem *de senectute* siue virium amissione docuit olim *Galenus* quod nostro tempore de *morte Stahlius.* Quod nimirum sufficiens solidaque ratio dari non possit physica, cur homo naturaliter, id est, sine vi externa aut læsione sontica interna moriatur. Nam *corruptibilitas* seu dispositio ad corruptionem, ad quam, tamquam ad mortis caussam, prouocant, plane contrarium euincit. Illa enim in corpore corruptibilitas numquam minuitur, nedum cessat, & corpus nihilominus olim per plures annorum centurias conseruari potuit, & hodie ad centesimum annum vltraque subinde conseruatur: quod ipsum euidenter probat, huius constitutionis nullam in se esse efficaciam. Quamuis experientia *a posteriori* confirmet, omni homini, & plerisque in ætate non adeo prouecta, esse moriendum.

15. Hinc quæri potissimum debet, quam ob caussam *actus vitales*, corruptibilitatem alias potenter auertentes & illius efficaciam infringentes, ita desinant & sponte cessent? Porro cur organa ad triginta vsque annos non tantum durare, sed plane augescere, immo ad quadragesimum & vlterius in robore suo persistere; post illos vero sensim eneruari ac hebescere debeant? cum corpus ratione materialis mixtionis sit idem; motor idem; modus per victum materias decedentes restaurandi idem.

16. Non igitur mortis fundamentum in materialibus caussis quærenda est, sed in sublimiori quadam determinatione, qua limites energiæ vitalis & corpus in perpetuum conseruare compotis ita circumscribuntur, vt periodum habeant augescendi & decrescendi. Omni itaque dubio prorsus caret, si energia hæc sibi semper constaret, & numquam deficeret, vnus idemque sequeretur effectus; *vitæ* nimirum conseruatio. *Conf. Stahlii theoria p. 602. Eiusd. dissert. de mortis theoria medica thesi II. p. 11.*

TAB.

TABVLA XV.
DE
MORBIS ANIMI.

I. DEFINITIO.

Morbi animi ſunt ſenſuum internorum læſiones, quæ vel actuum rationalium remisſionem & impotentiam; vel vero nimiam perturbationem & motuum vitalium alterationem, cum delirio modo leuiore, modo vehementiore; inuoluunt.

II. *DIFFERENTIA.*

1. De animi morbis dum agimus, non intelligimus talem animæ læſionem, qualem intellectam volunt pathologi, quando de vitiis partium corporearum agunt; ſed innuitur conſtitutio præternaturalis, *generalius* ſumta, vbi anima ſenſibus internis vti nequit, aut peruerſe nimis in ſui plerumque & aliorum detrimentum iisdem vtitur.

2. Vti vero generatim *tres* ſunt actiones animæ principes, *intellectus* nimirum, *voluntas* & huius *exſecutio:* ita ſecundum hanc conſiderationem tres animi morborum conſtitui poſſunt claſſes. Hinc dantur morbi,

   1) qui *intellectum* ſeu veram rerum adprehenſionem turbant & intellectiuæ energiæ impotentiam inferunt, vt: congenita *ingenii tarditas*, *ſtupiditas*, *anxietas.*

   2) qui *voluntatem* varie adficiunt, vt inde vehemens rerum adpetitus, vel mira auerſatio oriatur; veluti in erronea fœtus formatione fieri aſſolet: vbi debita ſtructura ſæpe reſoluitur, aboletur & monſtroſum quid in eius locum ſurrogatur.

   3) qui *inuentionem* & ad iuſtum finem directionem valde alterant, ſub quibus motus ſæpe errantes, inutiles, noxii inſt-

inſtituuntur. Quo pertinent varii errores motuum, qui per importunas congeſtiones, exacerbationes & non raro per lethales exceſſus & defectus manifeſtantur.

3. Diuerſi porro reſpectus, ſecundum quos hi morbi partiri & explicari poſſunt, diuerſas quoque ſuppeditant differentias; v. g.

1) *ratione frequentiæ* alii

(1) *ſæpius* occurrunt, vt melancholia hypochondriaca & hyſterica, memoriæ debilitas, furor vterinus & in regione tarantulis abundante tarantiſmus, erotomania.

(2) *rarius:* moroſis, mania, phrenitis idiopathica, noctambulatio, delirium ex morſu canis & lupi rabidi, chorea Viti, noſtalgia.

2) *ratione periodi*

(1) *acuti* habentur: cynanthropia, lycanthropia, tarantiſmus, deliria acutarum & peracutarum febrium.

(2) *chronici:* memoriæ debilitas, moroſis, mania, melancholia hypochondriaca & hyſterica, hyſteromania, noctambulatio, ſaltus Viti, noſtalgia, erotomania.

3) *ratione indolis* in admittenda medela, plerique valde ſunt refractarii & vel Medici patientiam exercentes, vel eius ſpem fruſtrantes.

(1) *Spem* ſanitatis obtinendæ relinquunt noſtalgia, melancholia hypochondriaca & hyſterica, erotomania ſine philtro, furor vterinus, chorea Viti, noctambulatio & ſæpe mania, rarius hydrophobia & tarantiſmus.

(2) Medelam plerumque reſpuunt: moroſis, memoriæ debilitas, mania ex philtro, deliria in *ſtatu* febrium malignarum.

4) *ratione cauſſarum*

(1) Alii horum morborum oriuntur ex cauſſis *immaterialibus* ſeu ſimpliciter ſpeculabundis initiis, malis animi moribus & ſenſuum internorum abuſu, e. g. noſtalgia, erotomania, memoriæ debilitas, melancholia, mania.

(2) Alii contra ex *materialibus* oriuntur, & corporis læsiones vel vere præsentes vel impendentes pro fundamento habent, vt: memoriæ debilitas, morosis, melancholia & mania hypochondriaca, rabies canina & lupina, tarantismus, deliria acutarum. *Conf. Alberti diss. de morbis animi ex anomaliis hæmorrhagicis Halæ 1719.*

(3) Alii ex mixtis caussis ortum sumunt, vt melancholia, mania, saltus Viti, de quo vid. *obs.* noctambulatio, furor vterinus. Dum isthæc prelo parantur, aduentat diues quidam mercator, gente Iudæus, ætatis consistentis, melancholia laborans; antea sanus & alacris. Cum vero mors intra anni spatium tres filios sustulisset, acerbius lugere cœpit: & quia ex more gentis plures hoc anno transigere debuit hebdomadas humi sedendo, humorum spissitudinem tantam sibi contraxit, vt indies, maior euaderet melancholia. Quas de periculosa corporis constitutione ideas natura sibi formauerat, eas ad res *externas*, præcipue œconomicas perpetuo adplicabat & nil nisi bonorum iacturam, pericula & pauperiem loquebatur; cum tamen, testantibus aliis, integra essent omnia.

4. Quia plerique horum morborum delirio stipati sunt; etiam sub deliriorum nomine a Medicis pertractari solent, eo ordine, vt alia sint

1) *deliria pathetica*, quibus occasionem præbent perturbationes patheticæ & abusiuæ memoriæ ac phantasiæ concitationes, exagitationes.

2) *deliria sympathetica*;

(1) libidinosa

(2) melancholica

(3) febrilia. Hæc ipsa autem deliria ratione obiecti ita distinguuntur, vt

a) alia obiecta habeant indifferentia, temporaria & magis accidentalia.

b) alia magis stata & determinata, quæ certo tempori & certorum indiuiduorum rationi respondent.

III. *SI-*

III. *SIGNA.*

Signa vti ſatis euidentia ſunt in ſubiectis memoria laborantibus, melancholicis & delirantibus: ita *in generali Pathologia* ea repetere, quæ *ſpecialius* a nobis alibi ſunt exhibita, non ducimus conſultum.

IV. *SVBIECTA.*

Subiecta pariter ſpeciali recenſione determinare eo minus laborabimus, quo opportunior diſſerendi de his in expoſitione cauſſarum mox ſubiungenda, ſe offeret occaſio. In quocumque enim hæc vel illa cauſſa ad quemdam animi morbum inducendum apta deprehenditur, ille pro ſubiecto horum morborum haberi poteſt.

V. *CAVSSAE.*

1. Cauſſæ *debilitatæ memoriæ.*

1) Hæmorrhagiarum naturalium repentina ſuppresſio & artificialium neglectio: vnde congeſtiones ſanguinis verſus caput contingunt.

2) Intenſior memoriæ vſus, aut verius abuſus cum vita ſedentaria & multis variisque negotiis coniunctus. *Conf. Paul. Zacchias libr. I. tit. II. quæſt. 7. fol. m. 170.*

3) Organi mnemonici læſio per violentam capitis contuſionem, depresſionem, vulnerationem; de qua *Horſtius opp. tom. II. libr. II. obſ. VII.* caſum memoratu dignum refert: videlicet ſerui, cuius caput globo traiectus fuerit, qui licet reſtitutus & naturales & vitales actus vegete exercuerit: tamen rationis, phantaſiæ ac memoriæ vſum adeo amiſerit, vt litterarum elementa de nouo addiſcere & pingere neceſſe habuerit. *Conf. Boneti ſepulchret. tom. I. p. 255.*

4) Huc etiam pertinet lapſus retrorſum præcipue contingens & occiput grauiter concutiens. Qua de re conferatur *Tulpius libr. IV. obſ. XIV.* Ibi enim homo ſiſtitur, qui occiput in glaciem valde concutiendo poſtea nomen atque hoſpitium ſuum oblitus fuerit.

5) Grauiores capitis morbi, e. g. febres acutæ delirosæ, phrenitis, coma, speciatim pestis, quæ olim Athenis grassata in quibusdam reualescentibus omnium rerum præcedentium obliuionem post se reliquit, vt non solum propinquos, sed etiam semet ipsos ignorarent; obseruante *Thucydide. Conf. Galenus de symptomat. differ. cap. III. f. m. 11.* Item alii capitis morbi: epilepsia, hydrocephalus, paralysis linguæ; ex mente præcipue veterum nimia cerebri siccitas, moles iusto minor, aut paucioribus gyris instructa, pustulæ meningum, vesiculæ corpori calloso incumbentes, cerebri flacciditas, notabilis illius defectus.

6) His addimus senectutem, nimium somnum, ebrietatem, præcipue si heluones poculis indormiant, veneris abusum, qui quam obliuiosos reddat & stupidos, vtriusque sexus exempla testantur. *Vid. Frid. Hoffmanni dissert. de morbis e nimia & intempestiua venere oriundis. Halæ 1725.*

7) Opii & aliorum narcoticorum inconsulta adsumtio etiam huc referenda. Sic *Bonetus in addit. ad sepulchret. tom. I. lib. I. obser. II.* de quodam meminit, qui post multum papaueris rhœados vsum infatuatus & mortuus sit.

8) Tandem huc spectant: connata fatuitas, frequentes anxii terrores, spectrorum visiones.

9) Ex hisce læsionibus & aliis antecedentibus ac coniunctis facile iudicare valemus, quod anima, tamquam caussa *efficiens*, actus memorandi & reminiscendi exercere nequeat. Læsis enim instrumentis actio artificis impeditur.

2. Caussæ *melancholiæ*, *maniæ* & *deliriorum febrilium*.

1) *Antecedentes* & *occasionales* sunt

(1) vel *materiales*

a) Dyscrasia humorum & inprimis sanguinis spissi circa venam portæ stagnatio, infarctus, incarceratio, stases, ex mensium & hæmorrhoidum suppressionibus originem principem sumentes.

b) Hæmorrhagiarum artificialium consuetarum neglectio. Exemplum maniæ ex intermissione venæsectionis videatur *in Ephem. N. C. dec. II. ann. IV. obs. X. p. 31.*

c) Vi-

c) Viscerum vitalium læsiones: scirrhi, vlcerationes & aliæ corruptiones. Huc ex *Sydenhami* obseruatione etiam pertinent febres intermittentes diuturnæ, præcipue quartanæ, mala scil. tractatione corruptæ. *Vid. huius Auctoris Opp. Constit. epid. p. m. 74.* Item secundum *Boerhaavii Aph. de cog. & cur. morb. §. 1093.* febres acutæ minus salutariter decurrentes.

d) Veneris abusus. Conf. quæ *Eph. N. C.* loco cit. leguntur de vietore post nuptias vehementer maniaco.

e) Philtra vario modo operantia. In his enim melancholiam, in aliis maniam producunt.

f) Vermes in cerebro. *Conf. Boneti anat. pract. tom. I. lib. I. sect. VIII. obs. 5.*

g) Singulare est, quod *Galenus lib. de atra bile cap.* III. f. m. 26. de sectione varicum & hæmorrhoidum adfert, quod nimirum melancholiam induxerit isthæc operatio, quam ipse conspexerat.

h) Diæta insuper generando sanguini melancholico apta, a multis quidem recentioribus, quibus *Galenum* presso pede sequi volupe est, caussis melancholiæ & maniæ adnumeratur; sed ingens illorum multitudo, qui eiusmodi diæta vtuntur, & tamen melancholici non fiunt, de falsitate huius suppositi satis testatur. Referunt autem ad talem victum:

α) ex *carnibus:* bubulam, caprillam, hircinam, maxime vero carnes asini, cameli, apri, vulpis, canum & limacum. Porro carnes huc trahuntur sale conditæ animalium tam terrestrium, quam aquatilium, caseus vetus & alia.

β) ex *vegetabilibus:* brassicam, germina arborum, panem furfuraceum, lentes, vina crassa nigra. *Conf. Galenus de loc. adf. lib.* III. *cap.* VII.

(2) vel *immateriales*

a) Hæreditaria dispositio.

b) Meditatio continua & profunda de obiecto, quod firmiter animo insedit.

c) Speculationes trepidæ cum indignatione, ira suppressa, vindictæ desiderio, aut desperatione coniunctæ.

d) Curæ & angores propter comparandum victum aut commissa grauiora delicta. Carceres.

e) Dolor & metus ex principum indignatione, iactura bonorum per incendia, rapinas, naufragia, veluti *Theod. Craanen in praxi cap. VI.* refert de mercatore, qui post mercium amissionem in melancholiam inciderit. Huc pertinent: mors coniugum, filiorum, propinquorum, patronorum, contemtus & calumniæ, prostitutiones, proscriptiones.

f) Peruigilia varias ob caussas inducta.

g) Spei, quæ nos tenuit, maximæ frustratio; adeoque omnium intentionum & cœptorum sinister euentus. Quo referas *repulsam*, quam sæpius ferre coguntur iuuenes proci eorumque amasiæ.

h) Terrores crebri & peiora in futurum minantia.

i) Incantationes & spectrorum visiones.

2) *Caussa efficiens*

(1) Secundum vulgares *veterum* traditiones est humor atrabilarius, seu intemperies calida & sicca, cui alii addunt venenatam seu malignam qualitatem.

(2) Secundum *recentiores*, veterum placita atrabilaria retinentur, & nouo pigmento incrustantur. Credunt nimirum caussam efficientem melancholiæ esse omne id, quod mobiliores humorum partes expellat, & immobiliores relinquens, humores crassos reddat; vnde spirituum animalium, domesticorum, siluestrium, & fibrarum motus peruersi, luminosi, tenebricosi, per lineam rectam, obliquam, vorticosam, suscepti; acidum porro turbatiuum, fixum, biliosum, exaltatum, quod mentis

mentis alienationes producat, particulis mercurialibus depressis, eo plane modo, quo acetum fieri sibi concipiunt. De qualibus commentis *Stahlius in diss. de animi morbis* adfirmat, quod vtique proponenda non sint, vt forte risu excipiantur, cum illo indigna sint; sed vt serio animaduertatur, quam necessario de verioribus cogitandum sit caussis.

(3) *Vera* igitur caussa *efficiens* est anima rationalis. Licet enim huius substantia physice lædi non possit: quia tamen corporis necessitatibus præest, nec sine illo in vita naturali operari potest; ab illius quoque statu periculoso varie adficitur, atque illud vicissim diuersimode adficit, alterat, commouet, & tam in humoribus, quam motibus turbas excitat, prout proposito satis fieri posse credit. Per eiusmodi enim caussas tam materiales, quam immateriales sensim inducuntur motuum vitalium perturbationes, anxia sollicitudo, manifesta contristatio, phantasiæ confusio, peruersum inde iudicium, erronea æstimatio, & insolitæ, miræ, desperatæ actiones: præcipue autem a talibus noxis, *intra* corpus exstantibus, occasionem sumit natura, analoga pericula, carceres, hostes, terriculamenta, insidias, persecutiones & instantes cædes *extra* illud confingendi, incusandi, propulsandi, euitandi. Ex hoc etiam fundamento mox latebras quærunt, arma parant, certamen inire gestiunt, fugam loquuntur.

3. *Caussæ erotomaniæ & furoris vterini.*

1) Vtriusque morbi caussæ ex iis, quæ supra passim dicta sunt, facile perspiciuntur. Ingens enim desiderium certi obiecti in vtroque sexu profundas meditationes, viuidas præfigurationes, phantasiæ ludibriis varie exornatas excitat, fouet & tam diu conseruat, vsque dum voti sui compos factum sit subiectum amans, per *erotomaniam* hactenus amens. Ceterum aulæ principum longe exquisitiorem huius morbi sciunt historiam, indolem, signa, caussas, symptomata & therapiam, quam Medici, quibus inter

ter clinicas miſerias conſeneſcendum eſt. *Conf. Ier. Loſſii diſſ. de Erotomania Wittebergæ 1681.*

2) *Furor* autem *vterinus, hyſteromania* ſeu *nymphomania* ſexus feminini ſubiectis proprium eſt, & ſalacioribus præcipue euenit intenſior iſte libidinoſi delirii gradus, qui ad actiones mirum in modum laſciuas, feroces & prorſus deteſtandas compellit. Non ſemper autem ardens & effrenatum coëundi deſiderium in cauſſis eſt, ſed aliæ quoque patheticæ animi commotiones hunc furorem excitare poſſunt. Quidquid vero ſit cauſſæ procatarcticæ, concitatur vbique per motus tales impetuoſos vehemens ſanguinis orgaſmus & ſuccedit œconomiæ vitalis turbatio. Vnde faciei rubor, oculi ſcintillantes, loquacitas, cantus, cibi potusque obliuio & ad maſculi adſpectum ſubinde noua exacerbatio vel deliquium ſyncopticum. His porro accedit menſium retentio, aliquando largior profuſio & teſticulorum muliebrium monſtroſa interdum inflatio. *Conf. Stahlii theoria p. 1420. Boneti anat. pr. lib. I. ſect. VIII. obſ. I.*

3) Alii quidem ex *materialibus* cauſſis hos morbos explicare intendunt, & de ſemine in vaſis ſpermaticis per acrimoniam accenſo commentantur: ſed parum fidei merentur.

4. *Noctambulatio, ſomnambulatio* ſeu *noctiſurgium* reſpectu ætiologiæ ſuæ multum ſemper faceſſiuit negotii Medicis, illis in primis, qui placito illo, quod noctambulationis cauſſa ſit ſpirituum animalium irrequietorum excurſio, contenti eſſe nolunt. Vnde *Muſitanus* dicit: magnæ molis eſſe huius pathematis detegere cauſſam. Siquidem, pro ſubiectorum diuerſitate, vel ſola intemperata phantaſiæ actiuitas ſubeſt, vel materiales ſimul læſiones concurrunt, quæ tam in fluidis, quam ſolidis partibus vigilantiam & circumſpectam obſeruationem poſtulant. Speciatim vero cauſſa

1) *remota* eſt exquiſita per temperamenti rationem ſenſibilitas ſeu actiuitas.

2) *proxima* eſt vel conſuetudo negotiis vacandi aſſidue & quæ expe-

pedienda incumbunt, cum cura perficiendi; vel phantasiæ ſub otioſa vita inconditus abuſus.

3) Cauſſa *efficiens* eſt ipſum principium mouens immateriale, quod ſub ſenſuum externorum quiete ſenſibus internis abutitur, & ſecundum polymorphas præfigurationes tam inſolitos actus in corpore inſtituit

4) *Occaſionales*

(1) ſtatus plethoricus, nonnumquam hypochondriacus, in quo viſcerum nobiliorum læſio vel iam adeſt, vel impendet.

(2) Hæmorrhoidum & menſium ſuppreſſio, veluti exemplis relectu dignis id comprobant *Collect. Vratislav.* vbi adoleſcentem ſiſtunt noctu e lectu aufugientem; virum, qui interdiu eques iter dormiens fecit, nec prius euigilauit, donec amici domum, ad quem profectus, intraſſet. De virgine pariter ſomnambula referunt, quod inſtrumentum muſicum ſcite pulſauerit, epiſtolam ſcripſerit, obſignauerit, hoſpitem quaſi ſe viſitantem ſibi finxerit, humaniter eumdem exceperit, & honorificis compellationibus iterum a ſe dimiſerit. *Conf. Io. Bohnii diſſ.* in qua caſus ægri *ſomnambulationis* morbo laborantis reſolutus ſiſtitur. *Lipſiæ 1717.*

(3) Pauperies & inquieta ſollicitudo de ſuſtentanda vita.

(4) Multorum conatuum & moliminum, quæ effectui danda ſunt, in mente volutatio. Wann der Kopf von mannigfaltigen deſſeins und proiecten voll iſt.

5. *Cauſſa noſtalgiæ,* ſeu ardentis deſiderii, ex oris peregrinis in patriam redeundi

1) *remota* eſt peculiaris ſenſibilitas & patriorum inſtituorum, quæ ſola placent, reminiſcentia.

2) *proxima* eſt diſplicentia morum, victus, conuerſationis & aliorum, quæ in aliis regionibus obtinent. Vnde inquietudo & ſuſceptæ peregrinationis pœnitentia, adeoque amiſſi boni ſollicita præfiguratio, & anxium patriam

 repe-

repetendi desiderium cum extremo præsentis status tædio coniunctum. Sie haben nicht Lust das geringste vorzunehmen, sondern sitzen immer und speculiren. Sub inualescente hoc tædio notabilis quoque vitalium actionum languor succedit; hinc impuritatum coaceruatio & noua occasio ad maiorem sollicitudinem & ad febriles motus expurgatorios, noxæ recens contractæ destinandos.

6. *Caussæ choreæ S. Viti* nostro æuo plerumque obseruantur *materiales*; quamuis non leuis suspicio subsit, sæpe quoque fuisse *imaginarias*, vt infra *in Obs.* dicetur. Morbus autem, consentiente schola medica, conuulsiuus est, qui non solum saltandi desiderium fere insatiabile inuoluit, sed varias quoque capitis motitationes, brachiorum, pedum & totius corporis agitationes inducit, cum manifesta fatuitate, in qua risus & fletus frequens vicissitudo & insolitæ prorsus gesticulationes obseruari solent. Scenam hanc ante plures annos aperuit virginum quadriga, quos tamen sanatas per naturæ & artis subsidia vidimus. *Conf. Greg. Horstii Opp. tom. II. lib. II. obs. 45. Act. med. Ber. Dec. I. Vol. II. p. 54. Pelargi Eteodrom. III. p. 289. 850.* Exemplum vero cursitationis, pernici subsultu per aliquot dies & noctes peractæ, refert *Tulpius lib. I. obs. 16.* tamquam testius *αυτοπ]ης.* Mulierem vero tali insania correptam & per integrum ferme mensem saltantem adnotauit *Platerus in obs.* & *Io. Rud. Camerarius in memorab. Cent. XI. obs. 85. & 87.*
Caussæ occasionales esse solent vermes, retrocessio efflorescentiarum cutanearum, transpirationis suppressio & mensium ataxiæ. Ceterum *conf. tab. de spasmis & conuulsionibus.*

7. *Caussæ tarantismi, cynanthropiæ, lycanthropiæ.*
 1) *caussa proxima* per tarantulæ ictum aut canis vel lupi rapidi morsum satis manifesta est.
 2) *formalis:* materiæ subtilis valde agilis per ictum aut morsum communicatæ, per intestinam fermentatiuam commotionem ad nocentissimum statum seu veneni formam redactio, massæ sanguineæ intimior insinuatio & ad præcipitem corruptionem dispositio & inchoamentum.

3) Vn-

3) Vnde natura, tamquam caussa *efficiens* a damno accepto extreme anxia, consilii inops & valde trepidans, æque facile ad motuum exacerbationes ac ad eorumdem abolitiones prona obseruatur. Confuse enim actus vitales & morales sub hoc periculo administrantur. Licet autem etiam in his desperatis casibus bona naturæ intentio sit, corpus quoquo modo conseruandi, therapeuticæ tamen ipsius inuentiones a norma salutari aberrant, finemque suum non adsequuutur.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. Morbi animi, *in se* considerati, medicinæ quidem obiectum non constituunt; quia vero sæpissime e vitio corporis seu præternaturali tam solidarum, quam fluidarum constitutione initia sua sumunt, aut e caussis moralibus orti vitalem quoque œconomiam turbant & sanitatem grauiter lædunt: hinc iure in eorum ætiologiam inquirit *Pathologia*, quemadmodum de eorum medela sollicita esse solet *Therapia*.

2. *Memoriæ debilitatem* ab hominis natiuitate manifestam, sine ratiocinantis facultatis læsione obseruare, vix licebit. Sed versam in vicem sæpius deprehendimus congenitam *morosin*, quæ, vti iudicii & phantasiæ deprauationem inuoluit: ita & memoriæ defectum abunde prodit. Caussa autem vtriusque mali, veluti *Paul. Aegineta lib. III. cap. XI.* ad mentem veterum indicat, cerebri nempe nimia humiditas, æque dubia est, ac illud adsertum, quod humidum & frigidum *lethargi* exsistat fundamentum.

3. *Melancholiam* & *maniam* vernali & autumnali tempore facilius, quam alias, oriri solere, *Hippocrates sect. III. aph. XX. XXII.* docuit, quoniam in climate suo ita accidisse obseruauit. Cum vero in temperatis nostris regionibus aliter eueniat: caussis occasionalibus supra non inseruimus. Aetiologia interim, cur hisce tempestatibus in melancholiam incidere homines possint, longe alia est, quam illa, a fermentorum defensoribus adlata; opinantur nimirum, fermentum, quod tota hieme quasi emortuum delituerit, tempore verno

per nouam fermentationem produci, & per energiam suam coagulantem sanguinem spissum & melancholicum reddere. Atque hoc accidere, aiunt, in æstate, in qua partes spirituosæ, ac tenues per iugem & auctam transpirationem auolent, vt necessario sub auctumnum melancholia aut insania ingruere debeat. Sed qui congestionum doctrinam, theoriam de aëris & tempestatum efficacia in corpus humanum & pluribus consuetum regimen rite ponderat; alias subesse deprehendet rationes. *Conf. Conspect. Hygieines lib. II.* & supra *tab. de congestionibus.*

4. Licet melancholiæ & maniæ caussæ satis inter se conspirent: melancholicus tamen cum maniaco confundendus non est. Ille enim mitius delirat, sine furore, & pro temperamenti differentia vel hilaris est, & vbiuis locorum se se immiscere cupit, vel tristis, anxius, sollicitus, taciturnus, agit, hominum consortia auertatur & raro eo audaciæ procedit, vt vim aliis inferre decernat. Maniacus autem, idiopathice talis, contrario modo agit, vti prolixe in *Consp. med. tab. CXXIII.* indicauimus. Valet de his *Celsi* descriptio *lib. III. cap. XVIII.* vbi alios commemorat tristes, hilares alios; alios qui facilius contineantur & intra verba desipiant; alios, qui insurgant & violenter quædam manu faciant. Et de his porro subdit: quod alii nihil nisi impetu peccent; alii vero artem adhibeant, summamque speciem sanitatis in captandis malorum operum occasionibus præbeant.

5. Variæ vero sunt melancholicorum & insanientium actiones; interdum miserandæ, ridiculæ; sæpe vero impudicæ, periculosæ, truculentæ. Quæ quidem omnes videntur absurdissimæ: at si debite ponderemus temperamentum, prædominantes adfectus animi, aliaque momenta moralia antegressa, tunc illas tam incongruas & rationi contrarias non esse deprehendemus, siquidem hypothesi seu primæ ideæ, in animo delirantis firmiter radicatæ, ac speciali obiecto, circa quod hoc vel illo tempore occupatur, apte satis respondent, licet eos in quibusdam minus acute agere palam sit. Obseruauit hoc præter *Stahlium in theoria p. 1424.* & *diss. de animi morbis §. §. XX.*

§. *XX.* etiam *Francisc. Valleriola,* celebris quondam *Taurinensium* doctor.

6. Ita si quis, ex male concocta superbia, potentem se putet regem aut principem; nihil mirum, si imperiosum, iracundum & truculentum se praebeat erga obloquentes, immorigeros, irrisores & contemtores. Pariter qui e litterariis coaceruationibus, ingenii & memoriae vires supra modum lacessiuerunt, ac eruditorum primos se opinantur: ii indignabundi sunt, fastuosi, magniloqui, impatientes; & quo maiorem iniuriam sibi, tamquam eruditis sine pari, fieri credunt: eo ferociores euadunt.

7. Eadem est ratio illorum, qui neminem vel eminus adpropinquantem ferre volunt, quia vel vitreos, vel, vti *Galenus* obseruat, testaceos se esse firmiter persuasi sunt. Hinc clamore & mira gesticulatione accedentes a se abigunt. Alii ignem & solem angue peius fugiunt, quia se butyraceos esse dicunt, & colliquescendo perire detrectant. Ita lotium reddere subinde recusant, ne diluuium aliquod excitent. Forte quia seri in corpore abundantis ideam & suffocationis periculum in animo voluunt. *Conf. Teichmeieri diss. de delirantium furore & dementia Ienae 1733.*

8. In maniacis speciatim obseruari meretur singularis illa circumstantia, quod, licet febriles commotiones non concurrant: illi tamen tanto caloris robore polleant, vt saepenumero enorme frigus perpetiantur, neque tamen inde perniones reportent, aut sphacelum incurrant. Ita notus est infelix quidam maniacus, cuius abdomini miles ebrius vulnus amplum inflixit, ex quo dolorem non percepit laesus, sed illico post deligationem fascias soluendo splenia cum emplastro abiecit, atque seminudus, vt antea, per aliquot annos superstes palatus est.

9. Ratio huius phaenomeni minor principii vitalis sensibilitas, esse videtur, qua per externos sensus obiecta percipiendi abstrahit & speculationi intente nimis se adplicat. Quo maior vero sensationis neglectus est, eo vehementiores sunt ipsi motus vitales, secundum intentiones cerebrinas auda-

cia & animofitate fuffulti: vnde extraordinarius partium calor & perpetua noxarum, extrinfecus lædentium, depulfio, refiftentia & profligatio.

10. Ceterum in delirantibus rationem lædi per fenfuum internorum læfionem, tam certum eft, vt nemo tam facile contrarium adferere aufit. Pauciores vero, qui ob folam imanationis læfionem, *manente ratione integra*, aliquem delirare poffe, opinati funt, illos iam refutauit *Paul. Zacchias in Quæft. medico-leg. lib. II. tit. I. quæft. 4. collata diff. Chrift. Thomafii de præfumtione furoris atque dementiæ §. XX & XLV.* Anfam paradoxæ adfertioni dedit *Galenus lib. de fymptomat. differentiis cap. III. f. m. 11.* dum exemplum narrat de *Theophilo* Medico ægrotante, qui fcite difputare, & cum vifitantibus ipfum doctos fermones mifcere valuit, nihil adferens, quod vllo modo delirium argueret. Hoc folum adftantes impenfe rogitabat, vt tibicines, qui angulum domus, in quo ille decubuerat, occupaffent & noctu diuque affidue pulfarent, protinus eiicerent, quo quietus & ab inftrumentorum ftrepitu liber agere poffet. Imo fanus factus, tædii a tibicinibus creati meminit, &, quæ quisque adftantium ad fe dixerit, repetiit. Verum enimvero, hunc cafum euincere contrarium in aprico eft.

11. Vtrum præterea melancholicos delirantes catenis vincire, carceribus includere, fuftibus cædere, profcribere, aut per carnificis manus occidere conueniat? Hic quidem non expediemus, ne therapeutica pathologicis mifcere videamur. Interim pauperem quemdam melancholicum ad fupplicium ita raptum & capite plexum commemorat *Stahlius in diff. de animi morbis §. XLV.* vbi facinus illud nefarium ferio deteftatur & faniora fuppeditat. Hinc & *Thomafius* pernegat, delirantem quemquam ad fanam redire poffe mentem, fi vinculis coërcitus detineatur, in primis cum vel opum diues, vel ditionis alicuius dominus fuerit. Quia modus tractandi & ratio ftatus illorum, qui dominio fpe fuccedendi inhiant, id omnino prohibent. De ruftici autem vel ciuici ordinis hominibus, qui benignius habiti coniugum aut liberorum curæ relin-

relinquuntur, reſtitutionem facilius concedit. *Vid. citata diſſ. §. XIV. Halæ 1719. edita.*

12. De tali medendi methodo, delirantibus adplicata, valet ſententia *Stahlii:* quod ſcilicet maxime ſit ambiguum, vter ſtultior ſit, ſtultus ne confeſſus, an reliqui adeo ſtulte cum ipſo procedentes. Interim hic non audiendus eſt plebeius rumor, ac ſi peculiaris malignitas vinculis ineſſet, quæ delirantes plane furioſos reddere valeret, cum æſtimatio moralis, terror, pudor ac triſtitia, in lucido, quod aiunt, interuallo miſeros corripiens, id efficiat & tantopere ipſos percellat, vt noua eaque longe vehementior ſequi debeat exacerbatio.

13. *Furor vterinus* ſæpius corripit cælibes ſalaciores, otioſas & venereis ſpeculationibus indulgentes: interim non deſunt etiam exempla earum, quæ in matrimonio viuentes idem malum incurrunt. Caſus notabiles videantur in *Matthæi de Gradibus conſil. LXXX. f. m. 71. Greg. Horſtii Opp. tom. II. lib. II. obſ. 28.* Ceterum attentione digna ſunt, quæ *Plutarchus* de vxoribus Lugdunenſium & Mileſiorum refert, quod veneris adpetitu vehementius aliquando percitæ, neque deſiderium ſuum cuiquam aperire auſæ, cateruatim in flumina ac puteos ſe dederint præcipites. *Conf. Io. And. Fiſcheri diſſ. de furore vterino Erford. 1720.*

14. *Somnambulatio*, quia omnino morbus habetur; in pathologia quoque merito ſibi locum vindicat. Ex quo autem fundamento aliqui pro pathemate naturali venditare voluerint, nullo modo perſpicimus.

15. Qui vero fiat, vt noctambuli periculoſa loca, ad quæ vigilantes ne cogitando quidem adpropinquare audirent, tam impune tranſcendere & præcipitia reptatu difficillima ſuperare poſſint, multum diſquiritur. Aliquid lucis mutuabit phænomenon ex illis, quæ paulo ante *obſ. 9.* iam monuimus. Paucis interim notandum, quod phantaſia, quæ in his ſubiectis ſine diſtincto ratiocinio & ſine rerum, quæ fieri vel non fieri poſſint, comparatione, ſola agit, quæuis molimina, tamquam effectu facillima, ſibi præfiguret. Hinc metus

tus

tus abſentia & ſenſuum externorum feriatio efficiunt, vt cœptis tantum roboris atque dexteritatis accedat, quantum ad patrandas tam miras & portentoſas actiones ſufficiat.

16. Infantes, lunæ radiis expoſitos, tandem euaſuros eſſe ſomnambulos, vulgo quidem dicitur, ſed vanæ opinioni innitens traditio eſt. Penitiore vero indagatione inquirendum eſſet in illud adſertum: quod nimirum ſomnambulorum muſculi ſentiant, non vero eorumdem cutis.

17. *Noſtalgia* quam iuſte ad animi morbos referatur, vel inde coniici poteſt, quod *Heluetii* eius paroxyſmo corripiantur, ſi modo certæ cantilenæ tonum, cui aures in patria adſueuerunt, audiant. Vnde in caſtris Germanorum militum, quibus etiam Heluetii mixti fuerunt, vetari debuit, ne quis fiſtula canens eumdem tonum præcinat & aduenis noſtalgiæ paroxyſmum excitet. *Vid. Collect. Vratislauienſes.*

18. *Chorea* S. *Viti*, quæ etiam ſaltus S. *Modeſti* audit, cum *Tarantiſmo* paſſim ab auctoribus confunditur, ſed quia in illa non præcedit animalis aculeati ictus, vti in tarantiſmo, tum pro vno eodemque morbo haberi nequit. Cur autem is morbus ſaltus *Viti* dicatur, de eo obſeruandum, quod ſuperſtitio & idololatria quorumdam *Sueuiæ* incolarum Medicis ſuppeditauerit occaſionem, vt morbum hunc conuulſiuum, qui ſubinde per curſus & ſaltus ſe manifeſtat, ita adpellare voluerint.

19. Crediderunt nimirum idololatriæ cultores, ſe ope huius idoli, cuius nomen in faſtis, veluti ſancti alicuius viri, notatum legitur, ſanos & incolumes viuere poſſe per integrum annum, ſi menſe Maio dona obtuliſſent, & ad eius ſacellum noctu diuque tamdiu ſaltaſſent, donec mente perturbati ad inſtar ecſtaticorum conciderent. Quibus peractis domum ſe recipiunt & ex voto viuunt. Maio autem iterum adpropinquante membrorum inquietudinem perſentiſcunt & varie torquentur, vt de nouo, ſi rectius valere velint, ad ſaltationis ædiculam ſe conferre cogantur. Tanta phantaſiæ & adſuetudinis vis eſt.

20. Eiusmodi ſacellum, *Vito* ſacrum, & ob ſaltantium frequentiam celebre exſtitit in finibus *Vlmenſium* in *Dreſelhauſen*, non procul a *Geislingen* & *Weiſſenſtein*, ditionis *Rechbergenſis*; & notante *Theod. Zwingero* in *theatro prax. p. 238.* etiam prope *Ravenſpurgum* in Sueuia. Ipſe inſuper *Greg. Horſtius* cum quibusdam ſuperſtitioſa hac ſaltatione, tamquam remedio prophylactico vtentibus, locutus eſt, qui ipſi adſeuerarunt, quod probatæ fidei euporiſton ſit, quodque alter ex illis quater & viceſies, alter vero tricies bis huncce ſaltum probatum inuenerint. *Vid. eius opp. tom. II. ſ. m. 119. Plateri obſ. lib. I. Io. Rud. Camerarii Syllog. mem. Cent. XI. 84-88.*

21. De *tarantiſmo*, ſeu delirio ex tarantulæ morſu, fuſius iam egit *Bagliuius*; vnde prolixa commentatione ſuperſedere poſſumus. Morbus iſte quibusdam *Italiæ* incolis proprius eſt, illis nimirum, qui *Apuliam* incolunt, in qua quotannis ingens numerus phalangiorum prouenit, quæ menſe Iunio, Iulio & Auguſto, quibus campi ſolis æſtu torrentur, hominibus valde infenſa ſunt, & venenato ſuo ictu plures, in acutisſimum prius delirium coniectos, miſere interimunt, niſi mature ſuccurratur. Singula præterea ſymptomata & ſaltandi rationem, per triduum & quatriduum continuandam, & quotidie octies reiterandam cum aliis recenſuit *Bern. Albinus in diſſ. de tarantiſmo Francof. 1691.*

22. Tarantulas Apuliæ ſtatis menſibus nocentisſimas, mitiores autem alias eſſe, quas ager Romanus, Calabria & Sicula terra alunt, omnes fatentur. Sed ratio tam differentis & adeo noxiæ energiæ clare non patet. Si enim quis rabidas eas concipere ſibi velit, quod nonnulli faciunt, iterum ratio deſideratur, cur non in alio pariter diſtrictu æque calido rabie corripiantur. Narrant ceterum, primam tarantulam ann. 1540. ineunte autumno circa *Tarentum* viſam eſſe.

23. Præter ea in explicanda huius veneni indole multum deſudarunt auctores; & *Sennertus* occultis qualitatibus illud accenſere non dubitat. *Helmontius* ad ideam confugit infatuantem; *Kircherus* autem, relicta veneni natura, circa vim ſaltandi enodandam occupatus eſt. Sed nullus horum ſibi,

 nedum

nedum aliis, ſatisfacere potuit: cum in primis notisſimum ſit, quod ſingulis annis paroxyſmus redeat, vſque dum omnes reliquiæ veneni, ſeu potius ideæ de priſtino veneno, e corpore eliminatæ fuerint.

24. Tandem notatu dignum eſt, quod non quiuis inſtrumentorum concentus muſicus, ſed certus tantum delirantibus placeat, qui *Tarantella* ſeu *Aria Turcheſa* vocatur. Quando enim alio tono aures adflictorum replere ſuſtinent fidicines; tunc illico cardialgia & dirorum ſymptomatum ſyndrome corripiuntur tamdiu, donec priorem ſonum lædenti, vt aiunt, tarantulæ gratiorem percipiant. *Vid. Valentin. Muſ. tom. I. p. 514.*

25. *Cynanthropia* ob ſingularem liquidorum auerſationem *hydrophobia* dicitur, item *lycanthropia.* Licet autem cum acutisſima febre complicata ſint deliria: tamen nihil lucis ex hac circumſtantia peti poteſt, ad explicandam tam celeriter agendi energiam. Vnde *Stahlius,* cum nec natura, nec ars methodica ſuppetias ferre poſſit, ſed ſimplices empiriæ experimentum hic valeat, vix medicæ theoriæ verum obiectum eſſe iſta pathemata cenſuit, in *theor. p. 1426.*

26. In cauſſas, quæ canes delirioſos reddunt, fuſius inquirere præter inſtitutum quidem eſt: non tamen prætermittenda eſt hiſtoria canis rabidi, globo traiecti; cuius cerebrum, adnotante *Boneto in anat. pract. lib. I. Sect. VIII. obſ.* vermibus refertum & in fauum diffluens ſectione repertum eſt. Ita luporum rabidorum renes ſerpentes alere e *Collect. Vratislau.* diſcimus.

27. Dum vero in pathologia de rabie canina & lupina tantum agitur, nemo cogitet, ac ſi ſolius canis & lupi rabidi morſus tam noxii atque deleterii ſint; nam & aliorum animalium vulnerationes, morſicatim factæ, eumdem effectum in corpore humano interdum exſerere ſolent.

28. Ita rabiem e morſu galli gallinacei refert *Ettmüllerus in colleg. pract. f. m. 885.* & idem accidere ſolet illis, qui a furente vipera, fele, vulpe, ſimia, cercopitheco, ſue, boue, equo, aſino, mulo, camelo, leopardo, vrſo aut homine demorſi ſunt.

ſunt. Quo pertinet mater illa, quæ a morſu filiolæ epilepticæ facta eſt hydrophoba. *Conf. Io. And. Fiſcheri* διασκεψις *veneni canis rabidi Erford. 1725.* & *Io. Bapt. Scaramucci ad Magliabecchium* ſcribit: ſe iuuenem XXVII annor. vidiſſe, ira valde percitum, qui præ indignatione proprium digitum mordendo confeſtim hydrophobus euaſerit. *Vid. A. N. C. Dec. III.*

29. Quamuis autem rabiem plerumque præcedat morſus: tamen ſubtiliores adhuc ſuperſunt modi, quibus contagium mumiale ſpecificum, vti *Wedelius vocat. in diſſ. de hydrophobia Ienæ 1695.* ſeu venenum animalis rabidi communicari & propagari poteſt. Et quidem

1) per *inſpirationem aëris*, qui cadauer ex rabie necatum ambit. *Vid. obſ. Boneti* ſupra *num. 26.* Sic *Ettmüllerus tom. II. part. I. artic. IV.* ex *Bartholino* refert, feminam rabie canina correptam, quæ alii hydrophobæ vomenti propius adſtiterat.

2) per *attactum* animalis rabidi; quale exemplum *Matthæus de Gradibus conſil. CI. f. m. 96.* de viro quodam primate communicat, qui manum ori rabidæ caniculæ imponendo quarto die poſt, triſtia rabiei præludia cœperit.

3) per *comeſtionem* lactis & carnis beſtiæ a rabido cane demorſæ. Funeſtam hiſtoriam recenſet *Pet. Borellus cent. I. obſ. 75.* vbi plures horrenda hac rabie correptos teſtatur, qui carnem ſuis a cane rabido demorſæ, guſtarunt. *Conf. Fr. Hoffmanni med. rat. ſyſt. tom. II. p. 176.* §. VIII.

4) per ſolam *reminiſcentiam.* Ita *Collect. Vratislav.* mentionem faciunt viri, qui poſt annuum interuallum lapidem præteriens, iuxta quem ſuperiori anno rabidus canis ipſum momorderat, de nouo rabie correptus eſt.

5) per *oſcula* a rabioſo patre accepta, liberi quoque in rabiem acti ſunt. *Vid. Iul. Palmarius de morbis contagioſis.*

30. Sed longe maiorem attentionem merentur illa exempla, quæ hydrophobiam homines inuaſiſſe demonſtrant, ſine prægreſ-

ſo morſu, attactu, aut vllo commercio cum rabido animali. Ita

1) obſeruati ſunt quidam melancholicorum, qui nullius generis liquores ob ſingularem hygrophobiam videre, nedum deguſtare potuerunt. *Conf. Bern. Albini diſſ. de hydrophobia theſ. XI. Francof.* 1687.

2) Ex *terrore* in hydrophobiam incidit mulier quædam, cui fortuito extra vrbem ſemel pernoctandum fuit. Referente *Platero* in *obſeruationibus.*

3) In *febribus* malignis liquidorum auerſationem ſubinde obſeruarunt *Salmuth, Marcellus Donatus, Ioſ. de Aromatariis* & alii.

4) *Vteri morbis* ſuperueniſſe hydrophobiam adnotauit *Sennertus*; & grauidam ſine manifeſta cauſſa in hoc malum incidiſſe ſcribit *El. Camerarius in diſſ. Taurinenſib.*

5) *Eph. N. C.* pueri XV. an. mentionem faciunt, qui farinaceos paſtillos, nimis calentes, auide deglutiens & glacialem aquam ſuperbibens, tertio die hydrophobia correptus ſit.

6) Anno 1719. menſe Febr. *Schneebergæ* hydrophobia quaſi epidemice infantes inuadens obſeruata eſt. *Conf. And. El. Büchneri diſſ. de rabie canina ad mentem celeberrimorum quorumdam noſtræ ætatis virorum conſiderata. Erford.* 1726.

31. Vti ceterum pleraque in hoc delirii genere admodum perplexa ſunt: ita & hoc non minorem admirationem excitat, quod inſignia interualla intercedere ſoleant, inter ipſum tempus, quo vulnus inflictum eſt, & inter hydrophobiæ eruptionem. Solet enim corripere hæc liquidorum auerſatio poſt quartum a morſu diem, poſt duas, ſex, ſeptem hebdomadas; poſt menſes quatuor, ſex & plures immo poſt annos ſeptem, duodecim, octodecim, triginta, &, vt *Alzabarauius* prodit, poſt quadraginta. *Vid. Pet. Borellus cent. 1. obſ. 74. Phil. Eyſelii diſſ. de hydrophobia §. XXI. Erford.* 1705. Ex quibus obſeruationibus aliqui argumentum deſumunt pro ſtabilienda materia varioloſa, a natiuitate in corpore profundius

fundius delitescente, quam per fermentationem post multos tandem annos, perfractis carceribus continentibus, vim suam exserere credunt. *Conf. Theod. Craanen prax. med. ref. p. m. 136.*

32. Inter symptomata rabiei, præcipuum & maxime intricatum est ipsa hydrophobia, quæ *cynanchen* seu anginam cum ardente siti & extrema potulentorum auersatione coniunctam habet, adeo, vt ne proprias quidem lacrymas ferre possint rabiosi. Si vero ponderemus, faucium adesse inflammationem, quæ per se iam suffocationem minitatur; minus videbitur mirum, si ægri, vrgente siti posthabita, potum tantopere desideratum præ metu præsentissimæ suffocationis nihilominus cum tremore exhorrescentes detrectent. Cuius rei exemplum notatu dignum *vid. in Tulpii obs. lib. I. obs. XXI.* Occurrunt interim nonnumquam, qui parcius bibunt, sed tamen intereunt.

33. Quamuis cynanthropia omni iure deliriis acutissimis accenseatur: tamen offerunt se passim subiecta, quibus mens per interualla integra rediit. Nota est virgo *Patauina*, quæ cedente paroxysmo impense rogauit adstantes, vt arctius ipsam constringerent, ne reuertente exacerbatione, cum qua mordendi furor simul inualescit, quemquam læderet. *Vid. Io. Rhodii Cent. I. obs. 46. Eph. N. C. Dec. II. an. IV. obs. 79. p. 164. Zacchias in Quæst. med. leg. lib. II. tit. 1. quæst. 17. f. 191.*

34. *Deliria* tandem in morbis occurrentia, non tantum in *febribus acutis* aut subinde in *intermittentibus* obseruantur, sed aliis quoque læsionibus superueniunt, quales sunt: inflammationes partium, contusiones, luxationes, sphacelus. *Conf. Teichmeieri diss. supra allegata.*

35. *Mania* ex *philtro* huc quoque referri solet ab aliis; sed eius mentio iniicietur in *tabula* sequente, in qua de casibus quibusdam reseruatis seu fortuitis, ad praxin extemporaneam pertinentibus, tractare constitutum est.

TABVLA XVI.

DE
CASIBVS RESERVATIS.

I. DEFINITIO.

Caſus reſeruati ſunt morbi plerumque fortuito ſubitoque euenientes, qui ad certam & vſitatam morborum claſſem ordinarie referri non ſolent; licet vel motibus auctis, vel turbatis, vel deficientibus generatim adnumerari poſſent.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Si ſcire quis cupiat numerum illorum morborum, qui ad caſuum inopinatorum claſſem referri debeant; reſpondemus, quod ſecundum arbitrariam methodum quidam liberaliores, quidam autem parciores ſint in eiusmodi caſibus adcumulandis.
2. Nos *ſex* tantum hic tractabimus; cum de non nullis aliis alibi iam actum ſit. e. g. tab. præcedente.

III. *CASVS IPSI.*

A. VENENVM

1. *Definitio*

Venenum eſt materiatum deleterium, quod plerumque exiguà quantitate, & citra proportionatam violentiam, ſenſibus manifeſtam, vitalem œconomiam breui temporis ſpatio intime peruertere & ita deſtruere ſolet, vt inde, niſi feſtinatum ſufficiensque auxilium feratur, vel mors, vel ſonticum & irreparabile partium internarum læſio ſuccedat.

2. *Differentia*

1) *Venenum* ancipitis notionis vox eſt, perinde ac *valetudo* apud Latinos, & *pharmacon* apud Græcos. Hinc venenum datur

(1) bo-

(1) *bonum*, quod idem ſignificat ac medicamentum. Ita e. g. *Lucanus lib.* VIII. faciem vulneribus defœdatam infuſo *veneno* i. e. medicamento traumatico, ſolidatam ſcribit; & *Plautus in Pſeudolo act.* III. *Scen.* II. v. 80. de *Medea* refert: quod ſenem *Peliam* fecerit adoleſcentulum per ſua *medicamenta* & *venena*. *Plinius hiſt. nat. lib.* VII. omnibus hominibus contra ſerpentes ineſſe dicit *venenum*, ſeu ſuccum abſtergendo & diluendo veneno nocenti aptum.

(2) *malum* ſeu *nocens*, de quo valet *definitio*, quodque hodie ſemper intelligitur, ſicubi de veneno diſſerendi occurrit locus.

2) Si ſuperioris æui, aut paulo antiquiores conſulamus artis doctores: tunc eos in ſignificatu laxiori veneni vocem vſurpare deprehendimus. Ita *Rodericus* & *Caſtro lib.* I. *cap.* VI. *in Medico Politico* venenum id eſſe tradit, quod disſidio & inimicitia naturam noſtram depeculetur. *Ioubertus dec.* II. *paradox.* X. *f. m.* 147. illud proprie venenum vult, quod intra corpus adſumtum ita eius naturæ repugnet, vt ab ea vinci eique adſimilari non poſſit, ſed e contrario immutet.

3) Atque ſecundum hunc reſpectum a recentioribus omnino differunt, qui venenis ſemper lethiferam vim adſcribunt, licet repentina mors maturo auxilio impediri poſſit; quam quidem & veteres conceſſerunt, non tamen de veneni eſſentia eſſe exiſtimarunt, vt neceſſario interimere debeat. Vnde enata eſt differentia venenorum,

(1) quæ abſolute necant & θανατοφορα audiunt.

(2) quæ inſaniam aut fatuitatem conciliant.

(3) quæ ſine læſione ſubſtantiæ corporis varios motus & mira phænomena producunt.

(4) talium rerum, quæ venena quidem non ſunt, adſumta tamen vel adplicata vitam auferunt, vt vitrum, ex mente veterum lactucæ ſuccus ob nimiam frigiditatem pernicioſus, ſpiritus ardens copioſe ingurgitatus, cibi in ſe quidem laudabiles, ob peculiarem autem quorumdam

rumdam idiosyncrasiam deleterii, aqua frigida corpori calenti superfusa, medicamenta emetica & cathartica drastica, de quibus *Vid. Hoffmanni med. rat. syst. tom.* II. *cap.* V. VI. VII. Atque ex his intelligi potest mens antiquorum, qui latiore sensu venenum descripserunt.

4) Porro venena alia sunt,
   (5) quæ tota substantia, vt aiunt, nocent, e.g. napellus.
   (2) alia, quæ solis qualitatibus venena fiunt, & secundum quatuor primas proprietates vel
      a) nimium calefaciendo, vel
      b) infrigidando, vel
      c) exsiccando, vel
      d) humectando nocent.

5) Ratione *modi operandi* ita differunt, vt
   (1) hæc putrefaciendo;
   (2) ista corrodendo, inflammando, exulcerando;
   (3) illa stupefaciendo, coagulando;
   (4) alia suffocando & quasi strangulando interimant.

6) Ratione *modi administrationis* nocent
   (1) per os adsumta.
   (2) per ictum aut morsum communicata.
   (3) per solum attactum.
   (4) per olfactum.
   (5) per visum.
   (6) per auditum. *Conf. Laur. Ioubertus dec.* II. *paradox.* X. *Paul. Zacchias Quæst. med. leg. lib.* II. *tit.* II. *quæst.* 2.

7) Ratione *originis* venena dantur
   (1) ex *mineralibus:* cobaltum venenum natiuum, arsenicum, mercurius sublimatus, vitrum & butyrum antimonii, mercurius viuus in spiritu acido solutus, aqua fortis, aqua regia, oleum vitrioli, & secundum quosdam adamas.
   (2) ex *animalibus* plures serpentum species, quas Zoologi & hist. nat scriptores & *Obseruationes itinerariæ* suppeditant. Lepus marinus, phalangium, vipera, scorpius.

(3) ex

(3) *ex vegetabilibus:* napellus, helleborus albus, datura, ſolanum furioſum, colchicum, cicuta aquatica, euphorbium, eſula, yucca, opium, hyoſciamus, & certæ fungorum ſpecies.

8) Ratione *vehementiæ* alia

(1) vel tam repentinæ ſunt efficaciæ, vt cito intermiant,

(2) vel tardius deleteriam edant virulentiam: vnde *temporaria* audiunt. *Conf. Conſpect. med. tab.* CXXX. *C. G. Stenzel de venenis terminatis & temporaneis Wittebergæ* 1730.

9) Præterea venena ſunt

(1) vel fortuito adſumta

(2) vel doloſe propinata

(3) vel miaſmata partim intra corpus genita, partim extrinſecus illata per contagium.

10) Quæ adhuc ſuperſunt differentiæ, arbitrariæ ſunt, ſecundum quas diuidi ſolent in venena

(1) *natura* talia & *per accidens* ita facta.

(2) vel ſecundum *totum* & ſecundum *partem:* prioris exemplum præbent cantharides; poſterioris: cerebrum felis.

(3) ita alia ſtatuuntur *cordi* inimica, alia *cerebro* pernicioſa.

2. *Signa.*

Signa cum viginti in *Conſp. med.* exhibita ſint; ad repetenda illa tirones eo ablegamus.

3. *Subiecta.*

De ſubiectis pariter nihil monendum reſtat; ſiquidem quilibet homo, cuiuſcumque ætatis ac ſexus fuerit, veneficio lædi aut occidi poteſt.

4. *Cauſſæ.*

1) Quando venenum, tamquam *cauſſa materialis*, cum corpore communicatum eſt: tum omnium motuum, inprimis vitalium, turbatio contingit.

2) Natura enim, ceu *cauſſa efficiens* ob præceps periculum turbata, trepidans & anxia motibus primum vehementiſſimis præcipiti noxæ ſe opponit: ſi vero fine ſuo non potitur, ad motuum omisſiones deinde prolabitur, corpusque putredini relinquit.

3) De *occaſionalibus* diſſerere cauſſis plane ſuperfluum eſt: parum enim vtilitatis practico inde redundat; ſi vel maxime ſciamus, quod alter incautus ipſemet venenum, loco medicamenti, ſumſerit, alter vero per nefarium dolum ab aliis illud acceperit. Præter ea tacere potius, quam propalare, conuenit plures illos modos & occaſiones, quibus venena, ſine adſumtione per os, cum corpore communicantur.

B. PHILTRVM

1. *Definitio*

Philtrum eſt pharmacum ſeu ſceleſtorum hominum artificium, veneficio proximum, quo coactum amorem homini erga alium, ſiue iam acceptum, ſiue inimicum, variis modis conciliare ſtudent, ſed cum magno plerumque ſanitatis detrimento, quod aut perpetuam fatuitatem, melancholicam, maniam, aut ipſam mortem inuoluit.

2. *Differentia*

1) Philtrum *poculum* quoque dicitur *amatorium*, quoniam ſub forma liquida & potulentis conſuetis immiſtum clam exhiberi ſueuit. Sed poſtquam impietas ſatanæ mancipiorum ad ſummum faſtigium perducta eſt, plures dantur modi, quibus intentioni ſatisfacere poſſunt maleuoli.

2) Differunt auctorum ſententiæ ratione exſiſtentiæ philtrorum: quidam enim prorſus negant, philtra dari naturalia, ſeu amorem per cauſſas naturales conciliari poſſe; alii contra id ipſum ſerio adfirmant.

3) Philtra *ratione cauſſarum* ſunt

(1) *Moralia*, quæ animum reſpiciunt, & præter morum ſimilitudinem, vitæ generis & hypotheſium conuenientiam ac enatam inde mutuam animorum inclinationem, nihil inuoluunt.

(2) *Na-*

(2) *Naturalia*

a) *connata* ſub quibus tam formæ externæ pulchritudinem, quam internorum humorum conſtitutionem, in duobus indiuiduis conſpirantem, intelligunt; vnde animorum oriri poſſit inclinatio & conſenſus.

b) *arte parata*, quæ ex ingredientibus naturalibus conficiuntur, modo naturali agunt, & determinati ſubiecti amorem inducunt.

(3) *Præternaturalia.* Hæc ſunt pharmaca ex tribus naturæ regnis quidem deſumta, ſed modo prorſus præternaturali operantia. Vnde, amoris loco, dira ſæpe ſymptomata, motuumque extremæ perturbationes & philtromania ſequuntur.

(4) *Magica* & *magnetica*; quæ iterum duplicis ſunt generis: partim enim ſuperſtitio & incantationes per ſigna, verba & actus perpetrandæ, partim magica materiarum naturalium adplicatio & præparatio eorum fundamentum conſtituunt.

4) *Ratione originis* habentur philtra

(1) *Animalia*

a) ab homine deſumta

b) ab aliis animantibus, e quibus vel internæ, vel externæ partes ad nefarios vſus adſciſcuntur.

(2) *Vegetabilia.* Quæ explicatius tradere non conuenit, ne maleficia docere velle videamur.

(3) *Mineralia* varia, vario modo paranda & adplicanda.

5) *Ratione finis*

(1) Alia amorem inducunt *inter homines*

a) diuerſi ſexus, aut eiusdem.

b) inter ſubiecta antea ſibi mutuo grata vel ingrata.

(2) Alia *inter hominem & animal* inclinationem conciliant. Ita *Io. Hartmannus* Marpurgenſium quondam profeſſor medicus paſſerculo capto philtrum puluerem ſub eſca

 exhi-

exhibuit, tanto cum effectu, vt auis posthac non modo in museo ipsi adhæserit, sed etiam ægrotantes visitantem iugiter comitata sit. Huc porro pertinet *Helmontii* experimentum a se ipso in canicula factum *Bruxellis*, vbi pedem illius comprehensum in manu sua tantisper detinuit; quo facto, animal illico relicta hera, peregrinum & numquam antea visum *Helmontium*, secutum est, neque interdiu, neque noctu illum deseruit.

6) *Ratione effectus*

(1) Quædam ita operantur, vt vim vltra dies aliquot non exserant.

(2) Alia amorem inductum sine corporis detrimento & sensuum internorum læsione diutius conseruant.

(3) Alia contra pessima quæque consectaria & magna mala excitant; e. g. hæmorrhagias per os & aures, ranarum & limacum deiectiones, obliuionem, lepram.

3. *Signa.*

Signa varia habentur, de quibus vid. *Consp. med. tab. CXXVIII.*

4. *Subiecta.*

Subiecta determinari curate nequeunt. Accidit enim, vt non modo nauci homines cum sui similibus conuersantes hoc periculum incurrant, sed etiam innocentissimis subinde per diaboli mancipia tales struantur insidiae. Exempla habemus passim in doctoribus ecclesiasticis, quorum zelus scorta quædam eo permouit, vt clam exhibito philtro, vindictam sumerent ab iis, qui veritatem dicendo, lasciuiam publice detestati sunt. Idem nonnumquam euenire solet peregrinantibus.

5. *Caussæ.*

1) *Caussa materialis* e *num. 4. diff.* abunde cognosci potest.

2) *Caussæ formalis* quæ simul verum operandi modum secundum omnes philtrorum species manifestum redderet, a *priori* ita demonstrari nondum potuit; quidquid tentauerint philosophi ac medici, vt verum inde conceptum formare,

mare, nexumque inter caussam materialem & notabiles effectus perspicere licuisset. Quae enim circa philtrorum indolem explicandam passim adferunt, plures habent difficultates, quas hoc loco enumerare nihil attinet; a *posteriori* autem tantum elucescit, quod philtra plerumque naturae maximopere sint aduersa, quia tam vehementes ac impetuosos motus, sonticasque actionum vitalium & rationalium perturbationes consequuntur.

3) *Caussa efficiens* omnium praeternaturalium motuum, qui post exhibitum philtrum obseruantur, est ipsum principium agens rationale, quod damnum ex philtri maleficio iam contractum, vel proxime impendens cum summa auersatione persentiscit, & omnibus viribus ad laesiones auertendas noxamque expellendam se conuertit. Licet autem varia molimina & arma huic hosti opponat, raro tamen finem adsequitur.

4) *Caussae occasionales.* De his prolixe agendum non videtur; omnibus vero commendanda est medicina illa vniuersalis, ad *omnia* vtilis, nimirum ευσεβεια, remedium contra quasuis Satanae eiusque famulitii energeias efficacissimum quidem, sed paucis familiare.

C. FVLMINE TACTI.

1. *Definitio.*

Fulmine tacti esse possunt omnis aetatis ac sexus homines, quos fulmen vel subito occidit, vel ad tempus attonitos & quasi mortuos efficit.

2. *Differentia.*

1) Medicina non mortuis sed viuis destinata est: hinc in Therapia non tam de fulmine occisis solliciti sumus, quam de iis, quos fulmen seu ignis post emicans fulgur cum ingenti fragore seu tonitru e nubibus erumpens, quocumque modo laesit, in pathologia autem ad ipsos vsque mortuos nos extendimus, quo nexum aetiologicum perspicere queamus.

2) Ipsas ceterum laesiones, a fulmine metuendas, in tres partiemur classes.

 1) *pri-*

1) *prima* comprehendit molestias transeuntes, quas in quouis alio terrore anxio alias obseruamus, de quibus *vid. Consp. Hyg. tab. de animi path.* Vbi nonnumquam & hoc euenit, vt attoniti facti aphonia quoque & ἄνοια aliquamdiu corripiantur, quidque cum ipsis fiat, plane ignorent, secundum illud:

Non aliter stupui, quam qui Iouis ignibus ictus
Viuit, & est vitae nescius ipse suae.

(2) *secunda* exhibet vel grauiores vel leuiores in peripheria corporis ambustiones, febres, aliaque consectaria, vt sunt: auditus grauitas, capitis aut artuum tremor, balbuties, impotentia alterutrum brachium vel pedem pro arbitrio mouendi & adplicandi.

(3) *tertia* inuoluit omnium motuum abolitionem & subitam mortem, vel cum manifesta corporis adustione aut ossium confractione, vel sine istiusmodi accidentibus euenientem.

3) *Ratione restitutionis*, alii ex fulmine, non lethaliter laesi, intra paucos dies iterum sanari possunt; alii diuturnam satis operam flagitant. Et hi

(1) vel in integrum restituuntur sine reliquiis, languorem aut alia incommoda inuoluentibus.

(2) vel valetudinarii manent, per dies vitae durioris fortunae memoriam retinentes.

3. *Signa.*

Signa adeo euidentia sunt, vt illis fuse recensendis supersedere omnino possimus: specialem vero eorumdem enumerationem qui desiderat, *Consp. med.* adeat.

4. *Subiecta.*

Subiecta strictim in definitione indicata generatim sufficere possent: hic tamen subiungimus, illos qui oborta tempestate in montibus aut campis versantur, periculo mortis magis esse expositos, quam alii, qui intra parietes aedificiorum latitant. Absolute autem tutus a fulmine nemo dici potest, vtut in locis subterraneis reconditus esset profundius.

5. *Caussae.*

5. *Caussæ.*

1) *Caussa materialis proxima* est ipse ignis atmosphæricus post accensionem particularum sulphureo-nitroso-aquoso-elasticarum e nubibus prorumpens & obuia quæque, liberum transitum impedientia, vario modo lædens.

2) *Caussa formalis* est

(1) aëris, subiectum a fulmine læsum, ambientis, nimia per ignem vehementissimum rarefactio, & quasi plenaria subtractio. Vnde

(2) immediate aër inspirandus & vesiculas pneumonicas replens deficit; pulmones vero æque ac vesiculæ collabuntur, thoracis pondus subsidet, & ab aëre externo, quia pulmo ob deficientem aërem internum minus expansus est, vehementius comprimitur, tonus huius visceris læditur; vnde humores irrumpentes illud subito replent, & circulus sanguinis maximopere alteratur ac sufflaminatur. Hinc porro subitæ stases & violentæ sanguinis extrauasationes contingunt, & plures ex fulmine suffocati, vt apoplectici, intereunt. His omnibus accedit actiua tracheæ coarctatio, qua aëris portio, in pulmone restans, & numquam perfecte exspirari solita, retinetur, & vitæ iam periclitanti magis officit, vti paulo infra dicetur *de submersis.*

3) Ista autem laryngis occlusio nititur auersione, quam natura, ceu *caussa* motuum *efficiens,* testatur, dum vaporem sulphureum & grauem odorem, quem ignis fulminaris affatim spirat, percipit, & vna cum aëre ad pulmones admittere abhorret; vti experimur, dum sulphur aliquod accendimus. Præterea læsionem, a fulmine factam, quantum per summam consternationem licet, motibus therapeuticis discutientibus & consolidantibus restaurare intendit.

4) *Caussæ occasionales* nullæ speciatim determinari possunt; Vbicunque enim fueris, omnipotentis manus fulmine te perdere poterit. Interim altiora loca præ humilibus huic periculo exposita obseruantur.

D. AQVA

D. AQVA SVBMERSI.

1. *Definitio.*

Aqua ſubmerſi ſunt homines, in vndis partim valde alterati, & in ſummum vitæ diſcrimen adducti, partim vere ſuffocati.

2. *Differentia.*

Cum non omnes, qui aqua ſubmerſi ſunt, in illa moriantur, grauiores autem motuum vitalium turbationes ſubeant; ſponte eluceſcit, Medicinam therapeuticam de his, non vero de mortuis eſſe ſollicitam. Pathologia autem de vtriſque ſolet disquirere.

3. *Signa.*

In enarrandis ſignis prolixos eſſe non decet, quia longe ſunt euidentiſſima. Cuiuis enim intuenti faciei pallor, corporis rigor & immobilitas, thorax elatus, ſcrobiculus ferme diſparens & abdomen prætumidum, facile ſe offerunt.

4. *Subiecta.*

De his non habemus, quod dicamus; quia quilibet homo, data occaſione, periculum ſuffocationis ſub vndis incurrere poteſt.

5. *Cauſſæ.*

1) *ſecundum tritam* & omnibus vmquam probatam ſententiam, habetur *cauſſa formalis*, aquæ per tracheam in pulmones, & per œſophagum in ventriculum ſiue attractio, ſiue illapſus, & conſequens inde ſuffocatio.

2) *ſecundum recentiores* autem epiglottidis adductio & arctior laryngis occluſio, cuius effectus immediatus ſuffocatio eſt. Argumenta, quæ recentiores ad deſerendam vulgarem ſententiam adduxerunt, ſunt

(1) *Obſeruationes* & ſectiones cadauerum, aqua ſubmerſorum. Ita v. g.

a) *Paul. Zacchias* ſubmerſos interire adfirmat, non ob aquæ ingeſtæ copiam, ſed ob cohibitam reſpirationem. *Vid. Quæſt. med. leg. lib. V. tit. II. quæſt. XI. f. 435.*

b) *Pla-*

b) *Platerus* in *quæst. patholog. n. 55.* diserte docet, submersos non mori, quod aquam affatim & nimium bibant, sed quod suffocentur. Conf. *Boneti sepulchret. lib. II. obs. 44. f. m. 589.*

c) *Waldschmidius in Eph. Nat. Cur. Dec. II. an. VI. obs. 153. p. 316.* testatur, se ne guttulam quidem aquæ in ventriculo aut thorace submersorum inuenire potuisse, adeoque certum esse, eos non ex repletione pulmonum aquis immori, sed ob suffocationem.

d) *Dethardingus in diss. epist. ad Schroeckium A. 1714. de methodo subueniendi submersis per laryngotomiam:* casum tunc recentem proponit militis transfugæ & aqua mersi, cuius cadauer abdomen tumidum valde & thoracem elatum exhibuerit; facta autem sectione vtriusque cauitatis, nil aquæ in ventriculo & pulmone adparuerit.

e) *Wedelius senior in epist. ad Io. Conr. Bekerum A. 1718.* de piscatore eiusque filio in flumine Sala submersis, idem testatur.

f) *Goblius in Act. med. Ber. dec. I. vol. III. p. 38.* refert: se A. 1722. mense Ian. sectioni submersæ interfuisse, sed nihil aquæ neque in pulmone neque in ventriculo deprehendisse.

g) *Io. Conr. Beckerus in tract. de submersorum morte sine pota aqua Ienæ 1729.* recuso, ceu testis αὐτόπτης historiam refert sectionis, in rustico aqua merso administratæ, in cuius ventriculo parum liquoris, zythi odorem referentis, inuentum sit. In thorace autem, vehementer inflato, obseruauit, resecto gutture, flatum sonorum exeuntem, ac inde subitam thoracis & pulmonum subsidentiam §. XXI. Similem casum ex propria praxi communicat. Conf. *Alberti syst. iurisprud. med. cap. XI.*

(2) *Rationes*, cur aqua per tracheam in pulmones illabi non possit, sunt sequentes:

a) Homo præsentissimæ mortis metu summe perculsus,

 solito

ſolito profundius inſpirat, quod omnibus notiſſimum eſt. Hoc facto epiglottis celeriter a fibris muſcularibus adducitur, & rimæ firmiter adplicatur; cui accedit, quod ab ipſa aqua adlabente fortius deprimatur, vt epiglottis attolli prorſus nequeat.

b) Diaphragma in fornicem non redit, nec coſtæ reſiliunt.

c) Aër autem vltima inſpiratione largiter hauſtus, intraque pulmonem hoc modo concluſus & calefactus, amplius ſpatium poſtulat. Hinc

α) multum expanſus ipſas quoque veſiculas pneumonicas expandit.

β) pulmonis viſcus ſecundum omnes dimenſiones dilatat, ipſumque thoracem diſtendit.

γ) bronchia ſimul elongat.

δ) vaſa ſanguifera coarctat & comprimit.

ε) circulo ſanguinis remoram iniicit, dum ſanguinem e dextro ventriculo expellendum arcet, illapſum vero partim exprimit, partim retinet, & in grumos cogit; veluti autopſia docuit, quod ſcilicet in ſubmerſis dexter cordis ventriculus nimium ſuffarctus, ſiniſter contra ſanguine vacuus fuerit. Hinc

ζ) ſtagnationes, ſtaſes & repentinæ vaſorum in cerebro rupturæ, vt vero ſit ſimillimum, ſubmerſos eodem modo exſtingui ac apoplecticos. Cum in vtrisque ſanguis per nares & aures defluere poſt mortem ſæpius obſeruetur.

d) Tandem id ipſum quadantenus illuſtrare poſſunt caſus illorum, qui ſola malitioſa ſpiritus cohibitione proæretice ſe vita priuarunt. Qualem caſum *Galenus* refert de ſeruo *lib. II. de motu muſc. cap. VI. f. m. 121.* Plura exempla collegit allegatus *Bekerus §. LIX.*

e) Patet ergo abunde, in aquis idem contingere, quod in aliis occaſionibus, ſuffocationem minitantibus, fieri ſolet; vbi nuſquam materia aliqua, in pulmones ſe inſinuans, hunc effectum producit.

3) Ita-

3) Itaque natura, quæ noxia quæuis, siue aquosa illa fuerint, siue fumosa, vaporosa, stupefactiua, aut acida, cum aëre inspirando permixta, auersatur, introitum per laryngem in tracheam occludit. Licet autem principium vitale per talem constrictionem optima intentione aquas ab irruptione arcere laboret, in tanta tamen calamitate, vbi aliorum auxilium deest, ipsum remedium, quod opponit periculo, vitæ finem promtius accelerat.

E. STRANGVLATI.

1. *Definitio.*

Strangulati sunt ii, quibus laqueo aut alio quocumque ligamento collum arctius constrictum & respirandi libertas intercepta est.

2. *Differentia.*

Qui vere iam mortui, aut vita indigni ad malam crucem sublati sunt, eos non amplius curat artifex. Ergo de iis potissimum hic agimus, qui sine vitæ iactura strangulati sunt.

3. *Signa.*

Signa oppido manifesta, & nihil ambigui exhibentia, recitare non expedit.

4. *Subiecta.*

1) Huc in primis pertinent melancholici & maniaci
2) Vehementer consternati aliique desperabundi.
3) Homines malefici, qui præ metu grauioris supplicii laqueum potius experiri, quam iudicis animaduersionem exspectare volunt.
4) Alii quique, quibus latrones aut alii hostes gulam frangere intendunt.

3. *Caussæ.*

Caussarum expositione eo rectius supersedere possumus, quo distinctius de suffocationis negotio in præcedentibus iam actum est. Quod enim in aliis casibus natura consilio facit, dum tracheam arcte claudit, hoc in strangulatis violenta manus, extrinsecus adplicata, perpetrat, & eumdem præfocationis euentum producit.

F. EBRIETAS.

1. *Definitio.*

Ebrietas eſt delirium tranſiens, per potus ſpirituoſos excitatum; quod actus vitales nimium alterat, & ſenſuum tam internorum quam externorum actiuitatem ita intercipit, vt ebrii, quid actum ab ipſis ſit, vel adhuc agendum, omnino ignorent.

2. *Differentia.*

1) Exſecrandum hoc vitium, extrema cum auerſatione fugiendum, vltimum merito locum occupat; non quod leuisſimum ſit, ſed quod aliis præponi ob deteſtandam turpitudinem non mereatur: quidquid egerint, quos ebrietati panegyrin recitare non puduit.

2) Vti præterea tam cœtui chriſtiano, quam ipſi ſalutari arti dedecori cedit, ſi de lue ſcortatorum, ex remotisſimis orbis terrarum partibus arceſſita, tractare coguntur Medici: ita ebrietatis theoria & therapia non minorem illi inurit ethnicæ ſpurcitiei maculam. Quia vero eo iam deuentum eſt, vt chriſtianum nomen profitentes in eodem aſotiæ cœno ſe volutent, perinde ac ethnici ἄθεοι *Epheſ. II, 12.* ideo nec Medicis ſuo officio deeſſe licebit.

3) Dantur ceterum

(1) ſtrenui bacchi cultores & heluones exercitati, qui poſt prodigam potuum inebriantium ingurgitationem vix pro ebriis habendi ſunt.

(2) occurrunt porro alii, qui crapulas quotidie tolerant, & nullo modo valetudinem lædere aliquamdiu videntur: vtrique Medici operam implorare non ſolent. Sed offerunt ſe

(3) inſuper alii, quos temulentia grauius lædit, ita vt vel morbus ſæpe ſuccedat, vel morbida adflictio delicti recens patrati comes ſit. Et hi ſunt, qui Medici miniſterio & artis adminiculo peccati pœnam eludere ſatagunt.

3. *Signa.*

Signa omnino plurima ſunt, quibus ebrietas craſſo modo ſe prodit. Sed vti infimæ plebi per experientiam notisſima ſunt, ſic operæ vlteriori hic merito parcimus.

4. *Sub-*

4. *Subiecta.*

Subiectis temulentiæ adnumerantur illi, qui potu generosiori, ad roborandum a Creatore concesso, turpiter abuti non verentur; sub quocumque etiam prætextu delictum emollire studeant.

5. *Caussæ.*

1) Quando largior potus spirituosi ingurgitatio contigit, tum motus orgastici per spirituosa excitantur, qui functiones vitales, naturales & animales valde turbant & hominem ad quæuis ineptum reddunt.

2) Huic malo, a particulis sulphureo-orgasticis exspectando, natura se opponit per auctiores motus excretorios, & materias peccantes per vomitum, aluum, diuresin & diaphoresin excernere intendit.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Antiquitas, præter *cicutæ* succum, recens expressum & inspissatum, pauca nouit venena. *Arsenicum* autem veterum nihil commune habuit cum nostro hodie elaborari solito, quia *Celsus lib. V. cap. V.* aperte *auripigmentum* synonymice ἀρσενικὸν vocat, & medicamentis purgantibus adnumerat.

2. Sed vltimis ruituri mundi sæculis, quibus omnes artes ad summum perductæ videntur fastigium, malefica quoque ars, venena præparandi, miscendi, clanculum propinandi & adplicandi per nefandam flagitiosorum industriam tanta sumsit incrementa, vt cum alia arte, νομικῶς occidendi, de palma certare possit.

3. Non quidem immorabimur in venenis inquirendis & explicandis, scire tamen conuenit, quod penetrantissima & reliqua subtilitate superantia sint illa, quæ ex animali regno proueniunt.

4. Vbi notandum, quod subiecta siue humano, siue brutino veneno infecta sint, iterum alia inficere facile soleant; quem effectum in aliud corpus transferentem venena mineralia aut vegetabilia non edunt.

5. *Arsenicum* nostrum vti interne celeriter noxiam vim corrodentem exserit: ita etiam externe, e. g. vlceribus, parcius licet adplicatum, febres, deliria & conuulsiones excitat.

6. *Adamas* ab Arabibus primum venenorum familiæ adnumeratus; per alios contra ab hac infamia liberatus eſt. Rumor autem nouus percrebuit orbem medicum de eius lethifera qualitate, poſtquam *Paracelſus*, qui ſe futurum *macrobium* dictitabat, præmatura morte occubuiſſet. Nam ſectatores eius, vt honori & famæ magiſtri etiam poſt fata conſulerent, prætexere non ſunt veriti, eum doloſe circumuentum & per *adamantis* puluerem, tamquam inuictum venenum, occiſum eſſe. *Conf. Frid. Hoffmanni diſſ. de cauta & circumſpecta veneni dati adcuſatione Halæ 1734.*

7. Præterea mirum eſt, quod aliqui venenorum eſui ita adſueſcere poſſint, vt ne quidem alterentur. Sic ex relatione Medici, fide digni, notus eſt militum quidam tribunus, qui mercurio ſublimato, tamquam confortatiuo archei, quotidie veſci ſolebat cum euphoria, quam etiam per deſperatum hoc remedium intenderat. *Veſci* illo ſolebat, non *deguſtare*; ſiquidem tres vno die drachmas deglutire poterat. Quod omnem propemodum fidem ſuperare videtur. Et is caſus illuſtrat quodam modo illam non nullorum hypotheſin: quod nimirum non dentur venena *abſoluta*, ſed *reſpectiua*.

8. Ad venena ſupra retulimus medicamenta draſticotera, quibus porro ſubiungimus *adſtringentia* & hæmorrhagiarum ſucceſſum cohibentia, de quibus obſeruatu dignum exemplum adfert *Salmuth Cent. III.* quod hæmorrhoides periodicas per vetulæ infauſtum artificium, potionem ſcilicet adſtringentem, repente ſuppreſſas teſtatur, cum inſequente pectoris anguſtante compresſione, dyſpnoea & inopinata morte, non aliter ac ſi venenum ſumſiſſet.

9. Summum tandem venenum, quod reliqua ſynergeticws acuit, &, vt ſumme noxia euadant, exaltat, eſt antiquum illud venenum ſeu labes connata, quæ maximas turbas, non ſolum in mente ſed etiam in corpore, inſtar fortisſimi veneni, excitat.

10. De *philtris* data opera nec fuſius, nec explicatius tractare conuenit. Diſerte enim pronunciauit *Galenus*, eos non minus, qui de philtris ſcribant, quam qui eadem parent, eſſe odio dignos. Vnde etiam de medicamentis lethalibus & philtris tacendum eſſe cenſuit. *Si enim*, inquit, *etiam abunde expertus eſſem:*

essem: tamen mentionem eorum facere in animum non inducerem. Præterea monet, non decere probum Medicum ea conscribere, quæ non expertus sit, si vero propriam experientiam talium maleficiorum haberet, impiissimus esset. *Vid. eius lib. X. de simplic. med. facult. f. m. 71.*

11. Itaque farraginem historiarum de philtris exhibitis eorumque pessimis effectibus ex *Suetonio* & *Plutarcho* adferre; aut de materia philtrorum & præparandi modo, ex *Ouidio, Virgilio, Propertio* & *Iuuenali* exponere, laborem iudicamus nefandum & perniciosum.

12. Qui ceterum philosophi aliis acutiores videri volunt, id hodie agunt, vt philtrorum exsistentiam prorsus negent; sed optandum esset, vt eorum negatio fundamentum haberet. Quia vero experientia multos per philtra perditos comprobat, sublimem hanc sapientiam suis relinquimus auctoribus, & magis sobrie in hoc negotio philosophantem *Rod. a Castro in Medico politico lib. IV. cap. II.* illis præferimus.

13. Interim audax nimis conatus est, si illud impugnare velis, quod ipse non expertus es. Qui vero id facere non dubitant, censuram prudentiorum haud effugient, neque a suspicione liberari possunt, quod hoc tantum negent ex vano inclarescendi pruritu.

14. Placet vero *Helmontii* hac in re iudicium, quod in *tr. de mag. vuln. curatione* tulit; nimirum a superbiæ peccato explicari illum non posse, qui, quod non percipiat rationem naturalem, idcirco audacter neget, Deum eiusmodi rebus virtutem dedisse, quasi homo vermis, Dei & consilii eius compos esset. Omnium animos ex suo æstimat, qui putat fieri non posse, quod ipse capere non valeat.

15. De *fulmine* eiusque differentiis Pathologia non disserit. Manet ergo physicis demandatum munus, in hanc rem inquirendi, quænam fulmina

1) *ratione figuræ* sint trisulca, quadrisulca, globosa, lapide fulminari, vt vulgus putat, imprægnata, & quæ sunt alia.

2) *ratione effectus*, quando cadat fulmen dissipans seu *discutiens* a *Plinio siccum* adpellatum, quando *obfuscans* seu humidum; quando *terebans*; quando *vrens*.

16. Ne-

16. Neque noſtrum eſt, in illud phænomenon inquirere, cur fulminis tactui feles & canes tam obnoxii habeantur; & vtrum exorta tempeſtate peregrinantes, quibus canis eſt pediſſequus, habeant, quod tantopere metuant, ne ſcilicet fulmen, per canis præſentiam inuitatum, ipſosmet diſperdat.

17. Ceterum non plane prætermittendum cenſemus, quod alii quidem fulgura, tonitrua comites non habentia, minus metuant, alii autem & fulgura & tonitrua adeo exhorreſcant, vt ſub virium repentina proſtratione quaſi exanimentur, quemadmodum in febres incidere ſolent nonnulli. De hiſce tamen phænomenis in corpore viuo ita ſe manifeſtantibus tenendum: quod ſingula non ab iſtiusmodi meteoris, ſed ab adfectuum vehementia & peculiari indiuiduorum ſenſibilitate dependeant.

18. De *ſubmerſis* addimus, quod plures ex vndis, ſub quibus non adeo diu latuerunt, extracti & pro mortuis habiti, ſeruari poſſent, ſi auxilio, promte & dextre adplicato, illis ſuccurreretur. Ita ſubmerſum nobilem pro mortuo habitum, ſed per euporiſton in vitam reuocatum refert *Pet. Borellus Cent. II. obſ. II.* Quia vero in eiusmodi caſibus terror & conſternatio adſtantium animos valde percellit, vt neſciant, quid decernendum ſit, infelices ſubmerſi, licet animam nondum efflauerint, ſuccumbere coguntur.

19. De ſordido *ebrietatis* vitio non prætermittenda ſunt, quæ ethnicorum moratiores ſenſerunt. Nimirum exemplis demonſtrant, ebrietatem a diis iratis pœnæ grauioris loco immiſſam fuiſſe numinis contemtoribus, vbi ad *Cyanippi Syracuſani* fata prouocant, qui ebrius factus, filiæ ſuæ vim intulerit, ideoque Apollinis iuſſu immolatus fuerit. Illud autem, quod *gentiles* ceu pœnam deteſtati ſunt, *Chriſtiani* non ſolum pro re licita ſed etiam ſalutari habent, dum menſtrua hilaritatis pocula, ex ore quorundum Medicorum, ad excitandos ſpiritus laudant.

20. *Plutarchus* longe æquius pronunciat, ebrietatem verecundo cuique & modeſto viro vitandam eſſe. Inſaniæ quidem cedit duratione: illam autem ſuperat eo, quod vltro adſciſcatur. Ceterum vti elogium de poculorum menſtruorum ſalubritate eſt falſiſſimum: ſic contra *Paulinum* de potatoribus, a regno Dei excludendis, eſt veriſſimum.

FINIS.

CONSPECTVS
SEMEIOLOGIÆ.

TABVLA I.

DE

SEMEIOLOGIA GENERATIM.

I. DEFINITIO.

Semeiologia eſt pathologiæ pars altera, quæ de morborum & eorum ſymptomatum ſignis, tam *diagnoſticis*, quam *prognoſticis* exponit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quamuis in ſignificatu latiore *Semeiologia* doctrinam denotet, in qua non tantum ſigna morborum, ſed etiam ſanitatis traduntur: conſulto tamen de ſtatu ſolum, qui præter naturam eſt, hic agemus.

2. Atque hoc inſtitutum nemo facile incongruum iudicabit, perpendendo, quod alii auctores, quos inter C. I. *Langius* eſt, iam pridem monuerint, Medico clinico commercium non eſſe cum ſanis, ſed ægris. *Phyſiologus* autem iure de illo ſtatu ſollicitus eſt, qui ex actionibus omnium partium, debite conformatarum & illæſarum, reſultare ſolet, & per ſua ſigna *ſanus* eſſe declaratur.

3. Interim non reprehendendi ſunt illi, qui in *Semeiologia* vtriusque ſtatus ſigna coniungunt, quia oppoſitorum clarior eſſe ſolet dignotio. Cur vero nos priore via hic incedamus, ob Phyſiologiam, & ſpeciatim *Hygieinen*, iam ante a nobis editam, factum eſt.

4. Ipſa quidem doctrina, quam in præſenti explicamus, a multis etiam vocatur *Semeiotica*: ſed obſeruauit iam *Iac. Pancr. Bruno in dog. med. general. Part. III. cap. I.* id fieri minus con-

congrue, cum Semeiotica potius denotet rem ipsam, quæ significat aut significatur, non vero disciplinam, quæ de signis tractat.

5. *Semeiologia* alia *generalis*, alia *specialis* est. Vti vero illa scopo nostro minus satis faceret: ita hanc breuiter adumbrabimus.

6. Est vero *signum* nota manifestior, quæ in ægri corpore aut animo alterius, rei, antea minus cognitæ præsentiam, vel aduentum nobis indicat.

7. Hæc signa semeiologica sunt duplicia, nempe *diagnostica* & *prognostica*.

1) *Diagnostica generalia* seu *indicatiua* sunt, quæ morbi præsentis *caussam*, *symptomata* & *locum adfectum* manifestant, eumdemque ab aliis distinguunt. Et ista sunt

(1) *coniecturalia* dicta, seu *communia* & *adsidentia*, quorum

a) alia *vni soli* morbo, sed *non semper* competunt, vt: scybalorum per œsophagum reiectio, in nullo alio morbo obseruatur, nisi in *iliaca passione*; ideo tamen non semper eo vsque inualescit, vt graue hoc symptoma eius comes sit.

b) alia *semper* quidem in certo morbo obseruantur, sed in aliis non minus occurrunt, v. c. flatulentia semper euenit hypochondriacis, sed non solum hi, verum etiam alii ab hoc malo vexantur.

c) alia nec *semper*, nec *soli* cuidam morbo eueniunt. Ita deliria in acutis quidem familiaria sunt, sed in multis subiectis tam placidus eorum decursus est, vt mens numquam turbetur. Præter ea delirant etiam hypochondriaci sine febre; nonnumquam vero etiam *tertiana* aut *quartana* laborantes.

(2) *Demonstratiua*, *propria* seu *pathognomonica* stricte dicta, quæ certis morbis conueniunt, eorum essentiam declarant, cum illis incipiunt, augentur & iterum desinunt. Vocantur demonstratiua, non quod semper exquisite demonstrent, quibus ex caussis morbus ob-

ortus

ortus ſit, ſed quis aut qualis in præſenti adfligat. Hæc vero ſunt vel

a) *inſeparabilia*, quæ vni ſoli morbo ſemper accidunt; v. g. dolor lateris punctorius, non vltra mammillam inferius ſe extendens, ſignum eſt pleuritidis veræ, proprium ac inſeparabile; vel

b) *ſeparabilia* ſeu propria *late* dicta. v. g. orthopnœa aſthmati quidem propria eſt; ſed in malo mitioris gradus, poſſunt etiam ſub alio ſitu corporis, aſthmatici reſpirare.

(3) *Anamneſtica*, vulgo *rememoratiua*, quæ præterita nobis ſuggerunt. Hæc quidam a diagnoſticis ſeparant, ſed eam ipſam ob cauſſam aliorum incurrunt animaduerſionem, qui præteritorum memoriam ideo neceſſariam iudicant, vt ſtatus præſentis adcuratiorem notitiam comparare, immo euentus futuri præſagia interdum colligere poſſimus.

(4) *Præſentia*, quæ morbi nunc adfligentis eiusque continentis cauſſæ & ſymptomatum conditionem manifeſtant. Iſta vero notitiam ſuppeditant

a) *præſentium* præter naturam phænomenωn.

b) *præteritorum* v. c. cicatrix in præſenti obſeruata, aliquando vlcus, aut aliam continui læſionem adfuiſſe arguit.

c) *futurorum*, vt: facies hippocratica, aut inſolita alacritas in febribus malignis; mens ſana & per repentinam mutationem recte ſibi conſtans poſt vehementiora deliria; ſomnus placidus in morbi acuti incremento &c.

2) *Prognoſtica* ſunt illa ſigna, quæ futurorum notitiam adferunt, ex quibus in omni morbo certum propemodum formari poteſt præſagium de euentu, qui

(1) vel *repentinus* eſt vel *lentus*,

(2) Vterque autem vel *ſalutaris* vel *funeſtus*.

 8. *Pa-*

8. *Pathognomonica* ſigna alias etiam diuidi ſolent in

1) *Eſſentialia,* quæ morbi ſpeciem & naturam certo denunciant, nec quid aliud exprimunt, quam *demonſtratiua,* de quibus *no. 7.*

2) *Accidentalia, ſynedreuonta, conſidentia,* quæ de morbi eſſentia non ſunt, ideoque etiam abeſſe poſſunt, & ſæpe abſunt. V. g. fiſſura linguæ in acutis, dolor lateris, ad hypochondria & clauiculam vſque ſe extendens, in pleuritide vera.

3) *Epiphænomena, poſt adparentia, ſuperuenientia,* quæ ſub morbi decurſu paſſim ſuperueniunt, vt maior inquietudo, leue delirium, mictio purulenta, leipothymiæ. Horum *tres* conſtituuntur claſſes, quarum

(1) *prima* continet ſigna vel *coctionis,* vel *cruditatis.*

(2) *altera* ſuppeditat *criſes* ſeu ſigna decretoria.

(3) *tertia* modum euentus vel boni, vel mali docet.

9. Ex qua delineatione facile patebit ratio, quid Medicos mouerit, vt *epiphænomena* potius *prognoſticis,* quam *diagnoſticis* adnumerata voluerint, licet in hac re non omnibus eadem mens ſit.

10. Præterea diſplicet quibusdam hæc ſignorum in *ſynedreuonta* & *epiphænomena* diſtinctio: Dicunt enim & *ſynedreuonta* eſſe *epiphænomena,* ſeu poſt adparentia; quod certo quidem reſpectu verum eſt, ſed propterea diſtinctio nec vana, nec inutilis, quia omnino notabili ſatis modo ſe ab inuicem diſtinguuunt. Nam

1) *pathognomonica* eſſentialia morbi eſſentiam, vt ſupra dictum, atque ſpeciem determinant.

2) *ſynedrouonta* ad pernoſcendas differentias & alia morbo adnexa conferunt.

3) *epiphænomena* vero alias mutationes monſtrant, vt adeo præcipua horum ſignorum differentia non tam a tempore, in quo emergunt, ſed ab ipſis rebus, quas manifeſtant, deſumenda ſit.

11. *Alzaharauii* methodum amplexi, ſigna diuidunt in

1) ſigna

1) ſigna *incolumitatis*
2) *infirmitatis*
3) *conditionis mediæ.* Cuiusuis harum ſigna ſpecialia deſumuntur
 (1) a *materia* ſeu quatuor elementis, calido nimirum, ſicco, frigido & humido, quæ temperamentum hominis efficiunt.
 (2) ab *accidentibus*, quorum quædam
  a) ex tactu
  b) ex functionum naturalium
  c) ex actionum animalium vigore manifeſta fiunt.
4) Idem auctor porro conſtituit ſigna
 (1) *recordatiua* ſeu αναμνηϛικα
 (2) *demonſtratiua* ſeu pathognomonica
 (3) *præſignificatiua* ſeu prognoſtica,
  a) vel *extra corpus* in colore, calore, cutis duritie vel mollitie.
  b) vel *intra corpus* in excretionibus læſis. Et hunc ordinem retinuerunt *Auicenna, Auerroes* aliique ex *latinis* arabizantibus.

12. Differunt inſuper medicorum ſententiæ ratione certitudinis *Semeiologiæ.* Nam

1) quidam, quos inter non quidem primus, ſed anteſignani loco habendus eſt, *Paul. Ammannus*, contendunt, nihil plane fidi inde deſumi poſſe, & ipſe *Ammannus* adſeuerare non dubitat, quod vti in omni medicina nihil ſit certius, quam incertitudo: ita ſpeciatim de *Semeiologia* probare laborat, eam eſſe incertisſimam, quia morborum cauſſæ & definitiones adhuc valde dubiæ ſunt. Vnde concludit: nihil certi ineſſe poſſe ſignis, cum de ſignato ambigant & allucinentur. *Vid.* eius *parænesis ad diſcentes occupata circa inſtitutionum medicarum emendationem. Lipſiæ 1677.*

2) Alii contra ex hac doctrina totius artis medicæ certitudinem probare, ſaltem corroborare nituntur. Tantam enim

enim eius ad recte faciendam medicinam vim esse pronunciant, vt hac sublata totius artis fundamenta euersum iri credant, cum infallibilibus argumentis ad morbi cognitionem nos manu ducat, ac futurorum notitiam suppeditet. Vera hæc sunt, si discrete explicantur & adplicantur. *Conf. Bernh. Rottendorffii epist. ad Guil. Schefferum obseruationibus Lommianis præfixa. Wedelii exercitat. Semiotico-pathologicæ in præfat. Sennertus de chymicor. dissensu cap. XVII. p. 530.*

III. *FONTES SIGNORVM.*

1. Hi fontes ab aliis *caussæ* signorum vocantur, ac tum quidem distinguunt inter signa
   1) quæ *significant*
   2) quæ *significantur*
   3) quæ *vtrumque præstant.*
2. Cum vero signa, quæ significantur, seu *caussæ*, non sint obiectum *Semeiologiæ*, sed Pathologiæ, quæ in euoluendis ætiologiis vnice occupata est: tum cum signis non sunt confundendæ;
   1) nam morbos ex effectibus dignoscere & inde futura prænunciare solemus.
   2) incongruum est, manifesta per magis obscura demonstrare.
3. Fontes signorum tam diagnosticorum, quam prognosticorum petuntur
   1) *Generatim*
      (1) Ex *cognitione virium* naturæ humanæ; vbi attendimus, quo gradu & modo illa tam secundum, quam præter naturam agere soleat? Porro quo vigore in præsenti morbo motus suos instituat? Naturæ enim ægrotorum medentur morbis, & per se sibi inueniunt motiones, ad obeundas actiones, non ex consilio alterius; vt recte docuit *Hippocrates lib. VI. epid. sect. I. f. m. 278.* Quam ob rem *Galenus* inculcat, Medicum præsagientem debere esse *physicum* seu naturæ finaliter operantis gnarum, vt perspicere valeat, naturam prorsus sufficere,

re,

re, & ſumma quadam prouidentia corpori proſpicere, ordinatisque motibus vti. *lib. III. de dieb. crit. cap. II. f. m. 153.* Et ne quis temere hunc fontem prætereat, iterato vrget, illum, qui *arte dignus euadere* nitatur, noſſe debere, naturam rem eſſe ordinatam, & cum materiam ſuperauerit definitis quibusdam proportionibus, tum demum fieri motiones ordinatis periodis. Si vero materiam non vincat, imo ab eadem prohibeatur, id fieri præter rationem, ſeu naturæ intentionem.

(2) Dignoſcitur autem robur naturæ ex motibus

a) *Vitalibus;* vbi obſeruamus

α) *pulſum* eiusque differentias; num ſcilicet ille ſit vel nimium *auctus*, vel imminutus, vel ad ſenſum abolitus.

β) *reſpirationem*, num velox, anxia, inæqualis, difficilis aut ſuppreſſa ſit?

γ) *tonum*, an ſit

vel *proportionate tenſus* vel *exacerbatus*, vnde paſſim in ægrotis ſpaſmi, ſingultus, palpitationes, rigores & conuulſiones obſeruantur,

vel *inæqualis* aut *deficiens*, qualis manifeſtatur in laſſitudine, tremore, paralytodeis torporibus, aphonia.

b) *Naturalibus* ſuccedentibus vel impeditis.

α) ex *adpetitus conditione*, cum præſente morbido ſtatu magis vel minus conueniente, quo pertinent frequentiores vomitus, ſitis immoderata, bradypepſia.

β) e *ſecretionibus* & *excretionibus*, nempe

Sudoris, cuius obſeruatur

quantitas

qualitas, ratione conſiſtentiæ, coloris & odoris.

locus, num ex vniuerſi corporis peripheria, vel ex vno alteroue membro, latere vel parte erumpat.

tempus, num matutimus, meridianus, vefpertinus, nocturnus fit.
Vrinæ, in qua notantur
modus excretionis, vtrum promte vel cum dolore fuccedat.
mingendi frequentia.
confiftentia tenuis vel craffa.
color varius
odor & varia vrinæ admixta.
Sanguinis, vbi attendi folent
quantitas
qualitas
tempus }
locus } *excretionis.*
modus }
Sputi feu *faliuæ*
Deiectionum aluinarum.
Vermium.

c) *Animalibus*

α) e *fenfuum internorum* conftantia, perturbatione, exagitatione, obfcuratione, abolitione.

β) e *fenfuum externorum* læfione.

γ) e *motus voluntarii* variis conftitutionibus & alterationibus; vbi obferuantur
manuum gefticulatio
decubitus: erectus, fupinus artubus extenfis, *in alrutro latere.*
pandiculatio, ofcitatio.
inquieta iectigatio.
alterationes vocis, quæ refpectu foni, debilis, demiffa, rauca, clangofa, fufpiriofa aut folito fortior effe folet.

d) ex *aliis circumftantiis*

α) e *doloribus*, in quibus indoles, vehementia, duratio, recurfus varia indicare folent.

β) e *re-*

β) e *regionibus* & *partibus adfectis*.

γ) e *faciei adſpectu* cadaueroſo

δ) e *lingua* ſicca, nigra, muco obducta, tremula.

ε) e dentium ſtridore, faucium inflammatione, collo rigido, deglutitione intercepta. *Conf. Hippocrat. Prænot. ſ. m. 3. ſeq. Lib. I. de morb. epid. Sect. 3.*

e) ex *Hiſtoria morborum.* Hanc enim ſi perſpectam habuerit Medicus, magno inſtructus erit prædicendi adminiculo. Nam

α) ſi *ordinaria* obſeruantur phænomena; adparent illa vel iuſto tempore ſeu debita morbi periodo; vel ſolito maturius aut tardius, a naturali ordine, gradu, menſura, deflectendo.

β) ſi *extraordinaria*, tunc vel naturam turbant, aut opprimunt; vel morbum impeditum reddunt, vt tardiorem nanciſcatur decurſum. Quodcumque vero ex his contigerit, aliquid ad præſagiendum omnino conferet.

f) *Climata* tandem, anni *tempeſtates* quatuor primariæ harumque ſubitæ reſpectu caloris, frigoris, ſiccitatis, humiditatis, ventorum, mutationes & viciſſitudines. Hæc enim ſingula diagnoſin iuuant & prognoſin pariter fulciunt.

2) *Speciatim*, quo pertinent

(1) *Antecedentia.*

a) Vitæ genus

b) Morbi grauiores ſemel aut ſæpius perpeſſi. His adnumerantur vulnera, lapſus, luxationes & chronica mala.

c) Diſpoſitio hæreditaria.

d) Inſignes animi exagitationes per frequentes iras & terrores.

e) Graues diætæ errores.

f) Lucubrationes immoderatæ, itemque magni labores exantlati cum notabili virium iactura

g) Graſſatio epidemica.

(2) *Concomitantia.*

a) Regimen aut nullum, aut negligenter obſeruatum.

b) Status morbi, ſiue ægri ſiue Medici culpa corruptus.

c) Complicatio morbi de nouo ſuperuenientis, qui priorem grauiorem reddit.

d) Pathematum ſubita, durante morbo, exacerbatio.

e) Motuum vitalium inæqualis adminiſtratio, inconſtantia & circa dies criticos ominoſa alteratio.

f) Relationes ægrorum, ſignis plane contrariæ.

g) Alimentorum, cuiuscumque indolis illa fuerint, intempeſtiua adſumtio.

IV. *MEDIA,* per quæ ſigna Medico innoteſcunt, ſunt ipſi ſenſus externi.

1. *Viſus.* Per hunc intra tantillum horæ ſpatium plus obſeruabit Medicus, quam ex repetitis nunciorum relationibus, epiſtolis aut confuſis propinquorum narrationibus. Promte enim ex conſtitutione faciei, oculorum, linguæ & totius corporis habitus; item ex vrinæ, ſputi, aliorumque excrementorum conſiſtentia & colore; ex ægri decubitu, aut quibusuis ſubitaneis alterationibus plura formare poterit præſagia, quæ ad prænunciandam ſalutem, morbi durationem, euentus modum, aut ipſam mortem ſymbolam contribuunt.

2. *Auditus* percipit ægrotorum querelas, deſideria, cauſſarum relationes, & reliquas ſermocinationes; ſiue animi præſentiam, atque ſpem, ſiue deſperationem aut deliria ſpirauerint.

3. *Olfactus* ſudoris, inſenſibilisque tranſpirationis graueolentiam & interdum cadauerolas exhalationes manifeſtat. Vnde quid mali ſubſit, præſignificare licet.

4. *Guſtus* quidem feriatur, ſed loquelæ organa ad ſciſcitandum & exquirendum ſtatum morbidum neceſſario adplicanda ſunt, vt per auditum iudicio ſubminiſtretur, vnde indicationes ſeu conſiliorum adplicationes deſumi queant. Iubet namque *Hippocrates,* vt Medicus diligenter perquirat,

1) Quæ-

1) Quænam ægrotus patiatur?
2) Qua de caussa?
3) Quamdiu?
4) An aluum excernat?
5) Quo victu vtatur?

5. *Tactus*, pulsus inprimis indolem ac multiplices illius differentias, mutationes & ataxias patefacit. Præter ea partium præternaturalem situm, earum læuitatem, asperitatem, siccitatem, humiditatem, duritiem, mollitiem, frigiditatem & calorem prodit.

6. Eleganter *Seneca*, aliud quasi agendo, hæc media *epist. XXII.* commendat: *Medicus per epistolas cibi aut balnei tempus eligere non potest, quia isthæc a præsente monstrari debent. Insuper vena tangenda est; aliquid vultus; aliquid manus mota; aliquid ipsa inclinatio corporis intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, in vniuersum scribi potest; quando vero fieri debeat, aut quem ad modum, ex longinquo nemo suadebit; cum rebus ipsis deliberandum.*

V. *VSVS.*

1. De laudibus *Semeiologiæ* prolixius commentari, superuacanea quidem opera videri posset; quis enim, præter *Cornel. Agrippam*, *Paul. Ammannum* & pauciores artis obtrectatores, de insigni illius vsu dubitasset?

2. Quia vero non verbosas laudes hic congerere, sed veriorem huius doctrinæ *vsum* succincte explicare intendimus: tum hic labor tanto magis vtilis erit & discentium industriam ad semeiologiam dignius tractandam excitare valebit.

3. Redundat autem ille vsus iam in ægrotos, iam in artem, iam in Medicum.

1) *In ægrotos*

(1) Ratione *diagnoseos.* Vbi enim morbi indoles probe cognita est, ibi conueniens quoque adhiberi potest medela: quod minime fiet, si omnia sint in ambiguo. Ita v. g. dolor in lumbis tendens, premens & profundius stringens, multos decipit, vt calculum accusent. Sed si penitius rei circumstantiæ considerentur, motus

 potius

potius hæmorrhoidales accuſandi ſunt. Vnde illarum fluxum reſpiciendum, non vero putatitium calculum renalem eiiciendum decernit Medicus. Si vero cæca fide relationem ægrotantis ſequitur artifex: tunc pellentibus lithontripticis, quæ importunas ad renes congeſtiones ciere ſolent, calculum demum producit.

(2) Ratione *prognoſeos*, vt v.g. in morbis, per criſin ad ſubitaneam mutationem properantibus, moneri poſſint, ne per incongruam diætam, præpoſterum regimen, aut furtiuas medicationes, inſtantes criſes ſalutares turbent & peruertant. Hæc autem adhortatio locum non haberet, ſi ex *Semeiologia* de criſibus futuris, aut quæ ex earum turbatione damna exſpectanda ſint, non conſtaret.

2) *In artem.*

(1) Nam in *Pathologia*, & in primis ætiologica eius diſquiſitione, per ſigna diagnoſtica, tamquam per fidum hodegum, manu ducimur ad inueniendas veras cauſſas

a) In intermittentibus *tertianis*, vbi frigus obſeruamus, & faciem pallidam, habitumque corporis conſtrictum videmus, de anguſtia quoque præcordiorum & torminibus conquerentes audimus: ratiocinando ſtatuimus: pallorem & frigus non prouenire ex vero ſanguinis *defectu*, ſed potius ex illius ad interiores partes repreſſione. Et quia ſolidas partes conſtringere, humoresque ad interiora reprimere, actus ſunt non fortuiti, ſed propter certum finem inſtituti: hinc concludimus: quod ſint actus rationales, qui non a materia, ſed a principio rationali dependeant & adminiſtrentur. Porro quod neceſſario ſequi debeat reſpiratio laborioſior, quia humorum ad interiora coaceruatio, vaſa pulmonis turgida reddit, vt viſcus pulmonis ab aëre illabente pro ſolito more ſatis diſtendi nequeat.

b) Ipſa quoque delirantium dicta & geſticulationes ad dete-

detegendas cauſſas ſubinde nos ducunt, nimirum quando locum interne adfectum digitis externe tangunt, & de diabolo ibidem inuoluto, de igne abſcondito, aut ſerpente morſicante multum delirant. Re ipſa interim infarctus viſcerum, ſcirrhos, inflammationes aliasque læſiones hac ratione detegere ſolent.

(2) In *Therapia* ope ſignorum *diagnoſticorum* conuenientiſſimas inuenire licet indicationes. Ita v. c. vbi videmus conuulſionibus obnoxium, alias ſanum, ſed plethoricum, pleno otio fruentem: in illo vulgarem de acrimonia vellicante conceptum facile remouemus, & terribile hoc malum conuulſiuum potius per plethoræ ſubtractionem, quam acrimoniæ correctionem propulſare ſtudemus. Ope autem ſignorum *prognoſticorum,* e. c. ſi in ſcabie retropulſa conuulſiones ſuperueniunt, prædicimus febrim acutam. Quare ab adſtringentibus, antiſpaſticis, opiatis abſtinemus, & ſub placido regimine imminentis febris præſtolamur acceſſum.

3) In *Medicum.*

(1) *Diagnoſis* enim per ſigna inſeparabilia morbum euoluens, præpoſteras & contrarias medicationes prohibet, ne v. g. grauidam, inſtar hydropicæ, hydragogis purgantibus tractemus, multo minus ſubiectum plethoricum ſubinde tuſſitans, omninoſis antiphthiſicis *Poterianis* & *Grammannianis* corrumpamus. Sic *Cratonis* apophthegmati fit ſatis, vt ſcilicet *recta cognitio in curatione ſemper præcedat rectam actionem.*

(2) *Prognoſis* ſæpius valet *Ariadnei* inſtar fili. Nam

a) quæ ſigna morbi *decurſum impeditiorem* præſagiunt: tam Medicum, quam ægrum de conſtantia, de patientia, de circumſpectione admonent; immo Medicus mala præuiſa commodius anteuertere ac infringere poteſt.

b) Si ſigna quædam *mortem* prænuncient: tunc prudenter ſibi cauebit artifex a vanis pollicitationibus, a fruſtraneis pretioſorum adplicationibus, & quæ ſunt huius

huius generis alia. Nam hac ratione famam prudentis, experti & fidelis Medici nomen tuebitur; si vero secus fecerit, tritum illi ferendum erit scomma: *mentiris vt medicus.* Quod licet antiquum non sit: vulgatum tamen & satis odiosum est. *Vid. Io. Iac. Baieri adagia med. no. VI. Altorffii 1711.* Cum plurimi iudicent: medicum aut stolide ignorasse, aut malitiose fefellisse.

c) Quæ vero *euentum bonum* spondent, clandestini quasi oraculi vices sustinent, suadendo,

α) ne peiora quæque improuide ominemur.

β) ne de varianda methodo aut mutandis formulis cogitemus. Sub qua enim methodo æger tantum profecit, vt signa salutis aperta iam adsint; sub eadem porro ad finem vsque optatum decurrere morbus poterit.

(3) Quæ ceterum de commodis, existimatione, & auctoritate, in Medicos redundante, vulgo adferuntur, illa quidem prorsus neganda non sunt, quia vates videntur illis, qui artis ignari exsistunt: Sed talia non ad vsum *Semeiologiæ* pertinent, verum ad eius abusum. Quemadmodum enim vniuersa ars medica non ideo caduco hominum generi concessa est, vt vanæ gloriolæ illecebris inhient Medici, sed vt quilibet proximo suo seruiat eo dono, quo a Creatore ornatus est: ita etiam *Semeiologia* tota quanta Deo, per hominum restauratam salutem glorificando, vnice esse debet consecrata.

(4) *Semeiologia* præterea singularem vsum Medico præstat in casuum transmissorum resolutione, vbi sola signa, per relationem manifestata, sufficere debent ad suppeditanda consilia, cum subiectum ægrotans cominus intueri non liceat.

(5) Ad ægri tandem fiduciam erga Medicum conciliandam quam plurimum adfert, si hic illi prædixerit tum præterita, tum futura, immo si suppleat ea, quæ æger enar-

enarrando non tetigit, ſymptomata; tum obſeruante *Hippocrate libr. prænot.* ægrotantes tali artifici eo confidentius ſe dare ſolent.

VI. *OBSERVATIONES.*

1. De arte & ægrotantibus bene merentur practici, qui *Semeiologiæ* ſtudio nauant operam & ad perpoliendam hanc pathologiæ partem aliquid ſolidi conferunt. Ad eam ſiquidem perſpicuitatem & perfectionem nondum perducta eſt, qua ſatisfacere omnium poſſet deſideriis.

2. Imperfectionis huius cauſſæ præcipuæ ſunt ſequentes.
   1) Res ipſa ardua & difficilis eſt, quæ longam experientiam requirit, qua non ſolum multorum ægrorum tractationem ſuſcipere, ſed etiam fidam, curatam ac perpetuam obſeruatorum adnotationem, comparationem, & quantum conceditur, ætiologiarum explicationem adhibere debemus.
   2) Magnum vero hunc laborem plurimi fugerunt, & non pauci etiam nunc ab eodem abhorrent. Hinc eſt, vt ſyſtema *Semeiologiæ* nondum adeo completum habeamus, licet aliæ medicinæ partes emendatiores iam comparuerint.

3. Interim rei difficultas antiquiſſimorum temporum Medicos a ſignis certatim colligendis & conſignandis non deterruit. Neque ſolus *Hippocrates* is fuit, qui laudabilem huic rei nauauit operam, ſiquidem iisdem temporibus & alii exſtiterunt, qui in idem ſtudium incubuerunt.

4. Fidem huius adſerti nobis facit ipſe Senex *Cous*, quando refert, ſe cum illis, qui exquiſitas narrationes prædicabant, commercium habuiſſe, partim etiam cum ipſorum filiis ac diſcipulis diſſeruiſſe, quorumdam etiam ſcripta nactum fuiſſe. Cum vero nuſquam exactam hanc diſciplinam comperiſſet, tandem ad conſcribendos *prorrheticorum* libros acceſſiſſe. *Vid. Hippocr. lib. II. prædictor. f. m. 69.*

5. Quantum autem præſtiterit *Hippocrates* in *Semeiologia*, illud ſigillatim non exponemus, ne encomiaſtis prouinciam no-

bis sumsisse videamur. Quorum interest, ipsimet semeiotica eius scripta euoluant, librum scilicet *Prognosticorum*, de *Humoribus*, de *Iudicationibus*, de *Diebus iudicatoriis*, libros *Praedictorum*, *Coacas praenotiones*, *Aphorismos*, de *Morbis vulgaribus*, de *internis adfectionibus*, in quibus facile inuenient, quod omni laude maiorem se exhibuerit solertissimus auctor.

6. Quæ ceterum consignarunt *Diocles Carystius*, post *Hippocratem* ætate ac fama secundus, *Praxagoras Cous*, *Herophilus Chalcedonius*, qui *Hippocratis Prognostica* interpolauerat, itemque *Archigenes*, vsu fortasse non caruissent; sed quia ætatem non tulerunt, de iis non laborabimus.

7. Vnus tamen ex antiquis, post *Hippocratem*, *Semeiologis* superest, *Aretæus* nempe *Cappadox*, de quo in *Physiol. tab. I.* strictim iam egimus. Hic vero addendum existimamus, quod eius *libri IV. de acutorum & diuturnorum morborum caussis & signis* etiam recentioribus se probauerint. Nam *Conringius in introd. cap. III. p. m. 92.* reliquis huius viri laboribus praeferendos iudicat, quia tantam in iis adhibuerit diligentiam, quantam ex antegressis nemo. Et *Io. Conr. Barchusen*, qui *Aretæum* magni æstimat, *in hist. med. diss. XV. p. 234.* accuratissima diligentia illius doctrinam signorum traditam esse scribit. Præterea exhibet quædam huc pertinentia *Cælius Aurelianus Afer*, *Methodicus*, *in libris III. de celeribus seu acutis passionibus*, sed æque pauca sunt, ac illa, quorum copiam nobis sparsim reliquit *Celsus*.

8. *Galenus* tandem e veteribus, si non perfectionis laude, operum tamen mole, omnibus reliquis in *Semeiologia* palmam præripuit. Testantur id eius libri *de locis adfectis*, quos *Conringius* elegantissimum & omnibus commendatissimum opus adpellat. Porro libri de *Pulsibus*, de *Pulsuum differentiis*, de *Dignoscendis pulsibus* & *pulsuum caussis*, de *Præsagitione ex pulsibus*, *Compendium XVI. libror. de pulsibus*, *de pulsuum vsu*, de *Crisibus*, de *Diebus decretoriis*, de *Dignotione* ex *insomniis*, de *Præsagitione* & ampla in libros *Hippocratis* semeiologicos *commentaria*. Hinc etiam accurationem in hoc studio longe maiorem sibi vindicat, quam aliis concedit, vt iudicant,

Stollio

Stollio in hist. med. p. 555. *Papam* semeiologicum adfectasse videatur. De semetipso enim *lib. III. de locis adfect. cap. III. f. m. 14.* adfirmat, quod ob summe accuratam diligentiam, tam in curando, quam præsagiendo, ad seram vsque senectutem nullam subierit calumniam, quam alias celeberrimi quoque Medici ferre deberent.

9. Sed iis temporibus, quibus res Romanorum publica pessum ire cœpit, irruentibus vndiquaque barbarorum copiis, vniuersa medicina, vti aliæ artes, neglecta & vere contemta fuit, vt nihil ferme de incrementis *Semeiologiæ* ex sæculo III. IV. V. VI. VII. VIII. adferri queat.

10. Sæculo interim VI. vnus eminuit *Alexander Trallianus*, qui in opere therapeutico de *dignoscendis & curandis morbis*, post *Galenum*, aliquid præstitit. Verum post hunc virum altum & diuturnum fuit silentium.

11. Sæculo IX. floruit *Abubeter Rhazes*, qui sex libros *Aphorismorum* composuit, quorum *primus* prognostica continet. Sæculo autem X. *Alzabarauius*, Arabs ille, non vno nomimine celebris, in *Theoricæ* suæ *tractatu VI.* Semeiologiam, quantum valuit, perficere laborauit, eo ordine, quem supra iam indicauimus.

12. Sæculo XI. magnam inter Arabes laudem consecutus est *Auicenna*, qui in *Canticis Partis I. tractatu II.* ducentis & septuaginta tribus thesibus, signorum doctrinam breuiter comprehendit; qui labor, si ad illa tempora æstimetur, laude sua minime defraudandus est. Eodem hoc sæculo conscripsit *Constantinus Africanus septem libros de morborum cognitione & curatione*, in quibus itidem ad *Galeni* & *Arabum* mentem Semeiologiæ lucem adfundere contendit, qui tamen a sequentium sæculorum doctoribus facile superari potuit.

13. Sæculo XII. ex *Arabibus* clarus exstitit *Auerroës*, cuius opus *COLLIGET*, septem libris comprehensum, eumdem Semeiologiæ studiosum fuisse, testatur, siquidem operis

liber IV. ſexaginta capitibus tam ſanitatis, quam ægritudinum ſigna exhibet.

14. Sæculo XIII. *Nic. Bertrucius*, Medicus *Bononienſis*, præter alia ſcripta medica, etiam *methodum cognoſcendorum* tam *particularium*, quam *vniuerſalium morborum* conſignauerat, quæ *Moguntiæ 1534.* lucem publicam adſpexit.

15. Sæculo XV. circa finem compoſuit *Alex. Benedictus*, Profeſſor *Patauinus*, libros XXX, *de omnium a vertice ad plantam morborum ſignis, cauſſis, differentiis, iudicationibus & remediis tam ſimplicibus, quam compoſitis*, qui anno demum 1535. *Venetiis* typis exſcripti ſunt.

16. Sæculo autem XVI. inſignis Semeiologorum numerus adcreuit, qui data induſtria hanc medicinæ partem perfectiorem reddere ſtuduerunt. Vti, prætermiſſis illis, qui vel *Hippocratis* vel *Galeni* ſcripta ſemeiotica ediderunt, aut in illa commentati ſunt, quosdam indicabimus, quorum in Semeiologiam non contemnenda exſtiterunt merita. Sunt vero præcipui: *Albanus Torinus, Dionyſius Fontanonus, Io. Argenterius, Baſſianus Landus, And. Laurentius, Hier. Cardanus, Iac. Albertus, Pet. Paul. Pereda, Io. Iac. Huggelius, And. Cæſalpinus, Alphonſ. Moreſcottus, Andreas Chriſtianus, Euſtach. Rudius, Celſ. Martinengus, Thomas Mouſettus.*

17. Sæculo XVII. præcipui habentur: *Geo. Heiniſchius, Aemil. Campolongus, And. Planerus, Io. Wolffius, Duncanus Liddelius, Lud. Lemoſius Proſp. Alpinus, Rob. Fludd, Em. Martinez, Fabric. Bartoletus, Io. Præuotius, Phil. Sauona, Thom. Fienus, Iod. Lommius, Caſp. Hoffmannus, Io. Ge. Schenck a Graffenberg.*

18. Et iſti fuerunt illarum ætatum clariores. Qui enim de *pulſibus & vrinis* ſigillatim expoſuerunt, numeroſiores ſunt, quam vt hic enumerari poſſint. Ex quibus patet, ſi auctorum numerum & ſcriptorum molem conſideremus, Semeiologiam tam incultam aut tantopere neglectam non fuiſſe, veluti vulgo quidem exiſtimatur.

19. Si vero de perfectione ſermo ſit; negari nequit, multos adhuc hiatus deprehendi in illa, ſiue diagnoſtica ſpectemus ſigna

gna, siue prognostica, & quod præcipuum est, *caussæ signorum* quam verissime in desideratis medicis erunt habendæ. Quis enim semeiologorum rationem iniuit: cur pulsus in morbo alio tardior, in alio celerior sit? cur crises certis diebus contingant? cur in viscerum infarctibus, scirrhis & vlceribus oculi altius retrocedant? Sufficit enim omnibus τὸ ὅτι.

20. Licet autem in hac tabellari signorum adumbratione nonnulla intersperſa sint, quæ alibi frustra quæruntur: nemo tamen opus a nobis exspectet omnibus numeris absolutum; sed succinctam potius manuductionem tironum captui & studiis aptam.

21. De negotio dignoscendi & præsagiendi generatim notandum:

1) Quod ex signis *communibus* diagnosin petere, aut futura prænunciare non liceat. Ex hisce enim nihil certi ac fidi colligimus, nisi adiuncta simul sint *propria*, morbi naturam & locum adfectum curatius designantia.

2) Quod *propriis* obseruandis eo diligentius nos tradere debeamus, quo plus Medicorum & ægrotantium interest.

3) Quod plura *communia*, simul concurrentia, *propriorum* vices interdum explere debeant.

4) Quod practicus, *Hippocratis* aliorumque collectis signis fretus, eadem simpliciter in omnibus morbis exspectare, aut secundum illa morbos vnice diiudicare non possit. Multa enim ex diagnosticis & prognosticis vera quidem fuerunt olim, quæ hodie vix adparent, aut etiam fallunt. Differentiæ autem seu fallaciæ ratio in climate calido, temperamentis, victus & vitæ genere, quæ omnia a nostris diuersa sunt, omnino erit quærenda.

5) Porro sollicite obseruanda & distinguenda sunt signa tam diagnostica quam prognostica, quæ proueniunt

(1) a natura ανομαλως agente, & a viribus amissis aut omissis.

(2) a morbo ipso seu materia morbifica.

 (3) a sym-

(3) a ſymptomatibus actiuis aut paſſiuis.

(4) ab errore regiminis, diætæ & clandeſtinis medicationibus. Multum namque iſta omnia in receſſu habent. Ita v.g.

a) Natura errans in viam reduci poteſt, niſi ægri mores eius ſint indolis, vt etiam in ſtatu ſano nullam admittant correctionem.

b) Sic vires *oppreſſæ* facilius reſtaurantur, *ſubtractis* vero aut abolitis medicinam parare, arduum & plerumque fruſtraneum eſt.

c) Si quis contra ſymptomatum actiuorum moleſtias pugnet, certiſſima eſt prognoſis, quod natura turbetur, & ad extrema progrediatur.

d) Regiminis autem, diætæ & furtiuæ medicationis errores non ſemper ita corrigi poſſunt, vt nullum in ſanitatem aut reliquæ ſanationis ſucceſſum redundet detrimentum.

6) Antequam morbus acutus ad ſtatum ſuum peruenerit, certi quid præſagire non valemus. Vnde plures contemtui ſe exponunt, qui tamquam præcoces vates mox poſt inuaſionem, aut primis ſtatim diebus, ſalutem vel mortem certo prænunciant.

22. Præter ea obſeruari meretur, quod Semeiologiæ limites ampliores ſint, quam reliquarum partium medicinæ. Nam vti Phyſiologia de actionibus ſani corporis tractat & Hygieine eiusdem conſeruationem docet: ita Pathologia de actionibus læſis & cauſſis lædentibus diſquirit, quemadmodum Therapia & Chirurgia morbos ſanabiles pro obiecto habent. Verum *Semeiologia* occupatur circa ſigna corporis tam ſani quam ægri, immo ad incurabilia quoque pathemata reſpectu prognoſeos ſeſe extendit.

23. Difficultatibus autem non paucis premitur hæc doctrina, quia ſæpe euentus ingruunt, de quibus ne per coniecturam quidem ſuſpicari licuiſſet, ob cauſſas intimius latentes, & per nulla ſigna patefactas. Veluti accidere ſolet in illis, qui mo-

moriuntur ante, quam ægrotent, aut qui poſt vnum alterumue diem inopinato e vita decedunt. Ita non numquam morbus leuis viſus, lethali euentu obſignatur: & ſi ſectio cadaueris in ſubſidium vocetur; mortis cauſſa a nemine, neque per artis regulas, detegi poteſt. Vnde mirum non eſt, ſi vel exercitatiſſimi fallantur.

24. In acutis non raro peſſima quæque ſigna ſimul occurrunt; æger tamen reſtituitur; contra in aliis placide omnia ſuccedunt, ſigna coctionis adparent, immo & criſes ſequuntur, quarum nihilo minus veſtigia mors legit; non ſine omnium admiratione & conſternatione.

25. Permouit hoc nonnullos practicos, ab omni potius prognoſi abſtinere, quam ſub tam ancipitibus morborum euentibus opprobrio interdum exponi. Verum enim vero, quamquam ſcopus huiuscemodi ſilentii in ſe minus reprehendendus ſit: tamen ægrotantes eorumque propinqui, quorum animus vitæ & præſcientiæ futurorum deſiderio flagrat, tale ſilentium ægerrime perferunt, & ſinceram talium Medicorum intentionem ſiniſtre interpretantur. Quare media via hic incedere, conſultum eſt.

26. Ex his autem generatim patet, multa ſignorum tantummodo eſſe probabilia, & non tam certa, vt fallere nullo modo poſſint; cum interdum vix obſeruabilis circumſtantia mutare queat illa, quæ euentura nobis præfiguramus. Vnde adnotandus erit aphoriſmus *Hippocratis*, in quo prænunciationes in acutis morbis *non in totum certas* eſſe docuit, ſiue ſalutem, ſiue mortem illæ reſpiciant. *Conf. eius Aphoriſ. ſect. II. 19.* Ceterum eiusmodi euentus, ſignis prægreſſis non reſpondentes, *Auerroes* ad medica *miracula*, *Proſp. Alpinus* autem ad *monſtra* retulit.

TAB.

TABVLA II.

DE

P V L S V.

I. DEFINITIO.

Pulsus eſt motus tonicus particularis, cuius ope cor conſtringitur, eoque ipſo ſanguis ex illo exprimitur: per quem actum vitalem arteriarum canales toties paſſiue diſtenduntur, quoties principium vitale ſyſtalticam hanc actionem reiterat.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Antiquorum quidem in colligendis pulſuum differentiis induſtriam non culpamus: nihilo tamen minus eorum in hoc negotio operam nobis exempli loco non ponimus; quia ad ſterilitatem vſque philoſophati ſunt *Herophilus, Archigenes, Galenus.* Vnde mirum non eſt, ſi ſolius *Galeni* pulſuum differentiæ centenarium numerum longe ſuperent. Num omnes haſce ſpecies ipſe obſeruauerit, an vero iudicantibus aliis, plures ſecure confinxerit: non eſt, vt perſcrutemur. Interim pauciores differentiarum ſpecies ſcopo noſtro ſatisfacere poſſunt. *Conf. Sim. Paul. Hilſcheri diſſ. de rationali & praxi fundata ſphygmomantia ſiue arte pulſum explorandi* & *ex eo iudicandi. Ienæ 1732.*

2. Hinc plures ex Medicis cum *Io. Bapt. Montano* facere non dubitant, qui, neglectis *Galeni* ſubtilitatibus, ingenue fatetur, ſe longa annorum ſerie in ſua praxi *ſex* tantum differentias obſeruare potuiſſe. *Conf. Herm. Conringii introd. p. 216. 217. 227.* Opportune pariter monet *M. B. Valentini in Medic. nouantiqua Parte III. cap. III. §. IV. p. 126.* *Galenum* effeciſſe nimium intelligendo, vt ferme nihil intelligatur, quia *nimis,* non autem *bene* diſtinxerit. *Tres* ergo pulſuum differentias tum

ſibi,

ſibi, tum aliis, ſufficere poſſe indicat. Quarum *primam* deſumit a *rhythmo*, qui æqualitatem & inæqualitatem prodat; *ſecundam* a *motu*, vnde pulſus magnitudo & paruitas cognoſcatur; *tertiam* a *tempore*, quod pulſandi celeritatem aut tarditatem indicat. *Conferatur Bergeri phyſiologia Cap. V. p. 73.*

3. Pulſus ab auctoribus ſtatuitur

1) vel *Naturalis*, qua voce pulſum indicant *eurhythmum* & moderatum, ſiue vigorem, ſiue moram, ſiue rhythmi ſpectemus tenorem. Verum enim vero optandum, vt ſimul demonſtrari poſſit,

(1) Quo anni ac ætatis tempore;

(2) In quibus ſubiectis ratione temperamenti & quo in climate eiusmodi pulſus obſeruetur, qui naturalis nomen mereatur. Nam in ipſis ſanis notabilem pulſus differentiam toto die deprehendere licet

a) reſpectu *rerum naturalium*, ſexus nimirum, temperamenti ac ætatis. Inde enim ab omni æuo iam obſeruatum eſt, alium eſſe pulſum in pueris, alium in ætate conſiſtente, alium in ſenibus. *Vid. Galenus de pulſibus ad tirones.*

b) reſpectu *rerum non-naturalium.*

α) Nam tempore æſtatis feruido in quolibet temperamento citatior eſt pulſus, quam in hieme. Et climatum calidiorum pulſus omni tempore fortior eſt, quemadmodum eorumdem quoque mores, ad impetum & præcipitantiam compoſiti, deprehenduntur.

β) Sic quoque alimenta, ſomnus, motus & quies, animi adfectus, excretiones variæ, balnea & veſtimenta pulſum alterare nimium ſolent. Vnde ſane difficile eſt determinare atque diſtincte definire, quis nam pulſus ſit *naturalis*, quia certa norma deeſt; niſi quis numeroſos naturalis pulſus typos ſecundum enumeratas circumſtantias conſtituere velit, quod tamen operæ pretium non eſſet.

2) Vel *præternaturalis*, qui in ſtatu præternaturali ſeu morboſo obſeruandus eſt, & quouis modo a naturali deflectit.

4. Quibus in anteceſſum monitis, ſpeciales & præcipuas adnotabimus differentias; ſine reſpectu ad priſcam & generalem *Galeni* diuiſionem, qui pulſum *præternaturalem* ad *tres* reduxit claſſes, ſecundum *longum*, *latum* & *altum*.

5. Ratione itaque *vigoris* pulſus eſt

1) *Fortis*, qui actionem cordis ſyſtalticam valide inſtitutam indicat, ac arterias adeo fortiter diſtendit, vt digitum explorantem quaſi elidat.

2) *Debilis*, priori contrarius, explicationem haud poſtulat; ſiquidem vaſa parum extendit, quoniam energiæ mouentis manifeſta ſubeſt infirmitas.

6. Ratione *temporis*

1) *Celer* eſt, qui cito celebratur, & in quo dilatatio arteriæ tam brevi mora durat, vt tangentis digitum, ad quem ſenſibilius adlidit, velocius ſubterfugiat. Hic nullum habemus reſpectum ad robur; cum debilis æque celer eſſe poſſit, quam fortis.

2) *Tardus* contra, per dilatationem diutius durantem ſe prodit, ſiue fortis ille fuerit, ſiue debilis.

3) *Longus* vocatur ille, qui ſenſibilem moram vſque ad completam arteriæ diſtenſionem requirit, quia ipſa ſyſtole minus expedita eſt, & quamdam moram, quæ inter quamlibet cœptam & abſolutam conſtitutionem intercedit, manifeſto indicat.

4) *Breuis* autem vno momento fit, vt vix dum percipitur, ſimul pereat. Quare cum *celeri* confundendus non eſt, quia in *breui* ſufficiens & ſenſibilis ad digitum explorantis adliſio deeſt. Hinc pulſus *breuis* interdum ſimul celer, aliquando etiam tardus eſſe poteſt. Et huncce breuem in pueris, recens natis, *Herophilus* vocare ſolebat σφυγμον ἀλογον i. e. pulſum irrationalem, quaſi nullam ad reliquas pulſuum ſpecies analogiam haberet.

7. Ra-

7. Ratione *numeri*

1) *Frequens*, qui intra eamdem plerumque moram, qua celer alias fit, plures ictus format. Differt ergo a celeri

(1) *respectu generali:* Nam in *celeri* respicimus *tempus* seu intermediam inter micationes *durationem :* in *frequenti* autem attenditur aliquot ictuum, immediate se excipientium, *numerus.*

(2) *subiecti* diuersitate.

a) *celeris* subiectum est ipse impulsus, præcipiti actu terminandus.

b) *frequentis* autem subiectum est successus plurium pulsationum.

(3) *formalitatis* differentia.

a) forma *celeris* consistit in breui dilatationis duratione.

b) forma vero *frequentis* in mensura quietis inter plures pulsus quærenda est. Hanc inter celerem & frequentem pulsum differentiam veteres iam obseruarunt, quamuis tam perspicue illam explicare non potuerint. *Galenus libro de pulsibus ad tirones cap. VIII.* diserte docet: quod celer fiat, cum paruo tempore arteria distendatur; creber autem, i. e. frequens, cum paruo interposito spatio. Interim non nullis crucem fixit hæc distinctio, quos inter *Thomas Fienus* est, qui in *Semiotica p. 236.* de se fatetur, quod distinctionem inter pulsum celerem & frequentem comprehendere non valeat. Et quantum negotii hæc distinctio nostro tempore facessiuerit, ex dissertatione *de pulsuum theoria & praxi,* a *Io. Deodato Blumentrost Halæ 1702.* defensa, perspici potest. *Conf. Stahlii excusatio respondens examini pulsuum celeris & frequentis.*

2) *Rarus,* qui intra illam moram, qua in alio pulsu tres vel quatuor ictus percipiuntur, tantum semel contingit, quo-

cumque tandem vigore id ſuccedat. Hic autem *rarus* a *frequenti* & *tardo* plurimum differt.

8. Ratione *inflationis arteriarum.*

1) *Magnus* audit, qui arterias ita diſtendit, vt maius ſpatium ſub digito contrectantis expleat, er hebt hoch auf, und läſſet ſich ſo breit, als der Finger iſt, merckllich wahrnehmen, nec tamen cum *forti* vnus idemque eſt ; quia hic expeditum actionis vigorem; ille vero laborioſiorem conatum infert. Hic ſubiungere liceat pulſum ex *magno* & *celeri* compoſitum, quem *vehementem* ſeu *impetuoſum* vocare ſolent; nam præter robur ſyſtalticum ſolito auctius, celeritatis quoque impetum manifeſto oſtendit.

2) *Paruus* contra vaſa parum inflat, non ob energiæ debilitatem, ſed ob parciorem & refractam ſanguinis ex corde propulſi quantitatem. Vnde cum debili non confundendus.

3) *Plenus magni* ſpecies habetur, in eo tamen ab illo differt, vt

(1) ad tactum duritiem quamdam prodat,

(2) intuitu autem temporis aliquam ſimul tarditatem inuoluat.

4) *Vacuus,* huic oppoſitus, a *debili* & *paruo* differt. Vti enim ille actionis ſyſtalticæ *infractam* δυναμιν; iſte autem ſanguinis ex parte in thalamo cordis *retentionem* pro fundamento agnoſcit: ita *vacuus* ſenſim & quaſi ſine ſenſu adminiſtratur. Hinc ſanguis arterias quidem perfluit, ſed præſentiæ ſuæ indicium per vaſorum dilationem vix relinquit. Id quod accidit maxime ob ſanguinis penuriam ſeu verum eius in corpore *defectum ;* quocum & nobis non monentibus debilitas complicata eſt.

9. Ratione *tenſionis* in partibus continentibus, arteriarum ſcilicet tunicis & cute.

1) *Durus* percipitur, ſicubi partium tonus ſolito intenſior eſt. A tenſione enim durities dependet. Interim durum

rum

rum quoque efficit valida cordis ſyſtole; quæ ſi æque langueret, vti in pulſu debili, tunc, durante tam notabili tonica partium duritie, ne diſtendi quidem arteriæ poſſent, ſed κατ' ἐξοχὴν pulſus vacuus euaderet.

2) *Mollis* autem partium ſolidarum laxitatem & moderatum in conſtringendo corde vigorem indicat.

9. Ratione *rhythmi* & *quietis*. Eſt autem rhythmus *veteribus* harmonia inter ſyſtolen & diaſtolen, tam reſpectu temporis, quam vigoris, ſeu, vt alii exprimunt, conuenientia ictus & interualli. Hoc reſpectu pulſus eſt

1) vel *Eurhythmus*, ſeu ordinem ſeruans, in quo æqualitas celeritatis, magnitudinis, vehementiæ ac frequentiæ obſeruari poteſt.

2) vel *Arhythmus* ſeu inæqualis; de quo plures ſpecies quam vtilitates apud auctores offenduntur, & differentes eorum ſenſus per varia ſimilia illuſtrantur. Licet autem aſſimilationes multum claudicent, quæ e.g. de ſerpente, vermibus, formicis, aqua vndoſa, cauda muris & de aliis rebus proferuntur: locum tamen eo facilius hic obtinere poſſunt, quo manifeſtius ipſe pulſus intermisſionibus ſuis claudicando procedit. Itaque ex *Herophilo* ſequentes ſpecies notantur:

(1) *Pararhythmus* ab *eurhytmo* mediocriter digreditur, ſeu in illius locum immediate ſuccedit. Ita v. g. puerorum pulſus ordinarie celer eſt & moderatus; at in iuuenibus celer fit ac fortis, poſtquam prior abolitus eſt.

(2) *Heterorhythmus* ab *eurhythmo* plurimum differt, & ex ætate non vicina ſed remota mutuatus eſt. v. g. ſi iuueni ſit pulſus, ſenibus alias proprius, tardus nimirum & languidus.

(3) *Ecrhythmus* ab *eurhythmo* prorſus aberrat, & nullius ætatis pulſum retinet. Et huius iterum diuerſæ dantur ſpecies: quos vide in *Galeno lib. I. de diff. pulſ. cap. VIII. f. 47.*

(4) *Intermittens*, quem *Galenus* inæqualium perniciosissimum iudicat, quod inæqualitas raritatis & paruitatis in illo emineat. Diuidunt autem illum in intermittentem *singularem* & intermittentem *pluralem* seu *systematicum*.

a) *Singularis intermittens* dicitur ille pulsus, qui *vnicam* diastolem aliqua quiete interruptam ostendit. Huius *nouem* species ad auctoribus numerantur:

α) *Vndosus*, qui arteriam inæqualiter & tarde distendit, vt vnum spatium post aliud in canale arterioso modo altius, modo remissius inflet, adeoque vndarum ad instar progrediatur, cum apertæ magnitudinis inæqualitate.

β) *Vermiculans* seu *Scolecizon*, vndosi habetur species. Vtrumque hoc pulsuum genus interdum adeo coincidit, vt difficile sit enunciare, vndosus ne, an vermiculans sit. Sed hoc tamen differentiæ inter vtrumque intercedit, vt vndosus respectu magnitudinis sit manifestior, vermiculans autem obscurior.

γ) *Serratus* seu serrans durus & tremens, qui arteriam inæquali & quasi interciso motu hic altius, alibi demissius attollit, cum duritie quadam sensibili & serræ dentes æmulante. Differt ab *vndoso* in eo, quod huius inæqualis eleuatio arteriæ mollis sit & obtusa; serrati autem dura & quasi acuminata.

δ) *Caprizans, Dorcadizon Herophilo* dictus, in quo arteria bis ferit hoc modo, vt, postquam edito ictu vno distenta satis, nouam systolen exspectare videtur, secunda vice & fortius quidem pulset, vi vnius tantummodo contractionis systalticæ. Similitudo autem desumta est a capris, quibus ita subsultare solemne est, vt, quamuis desiti motus speciem præbuerint, tamen repetitio motus impetum faciant inopinatum, & priori vehementiorem.

ε) *Tre-*

ε) *Tremulus*, actionem cordis tremulam consequens, intellectu est facillimus.

ζ) *Dicrotus* vno ictu quasi bis feriens. Huius species *tres* adfert *Galenus lib. II. de præsag. ex pulsib. cap. VIII.* Sed magis ad steriles speculationes, quam ad vtiles differentias retulerimus. *Conf. Brunonis lexic. med. p. 313. Tho. Fieni Semiotica p. 243.*

η) *Formicans* seu *Myrmecizon*. Docente *Galeno* mire paruus est, quo non datur alius minor, sed simul languidus & valde creber, non tamen, vt quibusdam visum est, celer. Nomen accepit ab illa sensatione, quam in explorante excitat, ac si formicarum sentiretur reptatus. *Vid. Galenus lib. I. de diff. pulf. cap. XXVI. lib. I. de dignot. pulf. cap. I.*

θ) *Myurizon* seu muris modo caudatus; ita dictus ab illo sensu, quem in explorante relinquit, ac si muris corpus satis palbabili modo digitum subrepens, caudam lentius leniusque post se traheret, atque ob molis paruitatem, etiam minorem sensationem ex *frequenti rariorem* tangentis digito imprimeret.

ι) *Serpentinus* dicitur, qui talem sensum præbet, ac si serpens arteriam lente perreperet; qualem pulsum in humorum præsertim spissitudine obseruare licet, vbi sanguis ex cordis ventriculis satis vegete exprimi non potest, ideoque aliquem cunctationis sensum tangentibus digitis imprimit.

b) *Systematicus intermittens*, qui non post binas, sed post plures pulsationes vnam intermittit. Ratio huius denominationis arbitraria est. *Systema* enim vocant prisci Medici incertum plurium pulsuum numerum. *Vid. Galenus lib. II. de præsag. ex pulsib. cap. IV. f. 107.* Huius species sunt

1. *Intercurrens*, quando vnum alterumue pulsum magnum & tardum, aliquot ictus celeriores debilioresque excipiunt.

2, *De-*

2. *Decurtatis* }
    } ad Herophili ſubtilitates pertinent.
3. *Intercedens* }

4. *Deficiens* ſeu ceſſans vel aſphyxia explicatione non indiget.

10. Ratione *ordinis*, in pulſando ſeruati.

1) *Ordinatus* audit ille pulſus, cuius eadem eſt circuitus paritas. v. c. ſi poſt tres fortiores aut celeriores, quartus ſequatur debilis aut tardus. Eiusmodi pulſus ratione vigoris aut temporis omnino eſt inæqualis; ſi vero hunc conſtanter ſeruat ordinem, merito adpellandus eſt *ordinatus*.

2) *Inordinatus* autem eſt, qui v. c. poſt duos ictus debiles vnum celerem; & poſt alios duos itidem debiles aut magnum edit, aut quieſcit.

11. Sunt, qui pulſuum differentias, ex animi pathematibus petendas, *ſeorſum* indicare conantur; ſed opera videtur ſuperflua magis, quam neceſſaria, quoniam motus tonici in adfectibus alteratio, in *Hygieine* diſtincte propoſita, commode indicat, quales pulſus quoduis pathema conſequi debeant.

12. Differentias tandem pulſuum apud *Sinenſes* receptas cum tironibus hic communicare abhorremus, quia monſtroſis innituntur ſuppoſitis, & præter confuſam ignorantiam, mire adfectatam omniſcientiam ſpirant, nec quidquam ad perficiendam ſphygmologiam rationalem conferunt. Cui tamen Sinica iſta inuenta noſſe volupe eſt, librum euoluat, qui titulum erit: *Clauis medica ad Chinarum doctrinam de pulſibus. Norimbergæ 1686.*

III. *PROGNOSIS SPHYGMOMANTICA*

1. *Generalis*

1) Pulſus apud *Europæos* quidem ad diagnoſin morborum exiguæ vtilitatis eſt; apud *Sinenſes* vero omnem abſoluere ſolet ſignorum diagnoſticorum & prognoſticorum doctrinam. Ex pulſu enim morbum, morbi cauſſam, loca adfecta ac omnes futuri euentus circumſtantias elicere ſatagunt.

gunt. Nouimus ex relatione Medici fide digni, *Iudæum*, qui ante aliquot annos ſphygmomantiæ exactæ dedit ſpecimen, dum patri, qui eccleſiæ miniſter erat, mortem intra quatuor hebdomadas inſtare, filio autem eo ipſo tempore grauiori morbo detentum iri præſagiebat, vt funus patris comitari ad cœmeterium nequiret; quod vtrumque ita accidit. Qui vero iſta retulit & vatem Hebræum & defunctum bene nouerat.

2) Hoc ſatis certum eſt, quod actus pulſorius vitæ ſemper prodat præſentiam. Nam vbi pulſus ibi vita: ſed non in vicem verſam.

3) Præterea pulſus alicubi in membro perceptus; in quo alias percipi non ſolet, malum ibidem hærere indicat; quod in lienis infarctu & in partibus inflammatis ſuppurationemque ſubeuntibus ſæpius obſeruatur. *Conf. Hippocrat. Coac. prænot. num. 282.*

4) Numquam tamen ex ſolo pulſu iudicandum & præſagiendum eſt; ſed alia quoque ſigna conferri & inter ſe comparari debent. Quod ſi vero bona malis mixta compareant, perpendendum erit, vtra potentiora ſint; ac tandem formanda prognoſis. Arteriarum enim pulſus, vt *Celſus lib. III. cap. VI.* iam monuit, fallaciſſima res eſt, cui non ſemper credendum, quia adeo facile alterari poteſt.

5) Ipſum vero iudicium caute inſtituatur, neque temere aliqua ex cauſſis, quæ pulſum ſubito mutare poſſunt, prætermittatur. Per eiusmodi enim neglectum non raro fit, ſi mala inprimis citra ſufficientem cauſſam imminere videntur, vt in Medico indecens admiratio & confuſio, in ægrotantibus vero fruſtraneus metus excitetur.

6) Si quis in ſubiecto plethorico ac nimis ſenſibili extraordinariam laſſitudinem, pulſum plenum & tardum, aut magis debilem, quam vegetum, deprehendat, ac virium defectum grauemque morbum præſagiat; vnica venæſectione refutari poterit, quam non raro euphoria, pulſus moderatus & virium priſtinus vigor excipere ſolent. Sic præpoſtera ægros roborandi libido in adſtantibus tanta

eſt, vt in acutis febrientes iuſculis, e vino paratis, & aromate conditis, reficere non dubitent. Vnde pulſus celer & fortis, æſtus, inquietudo, anxietas & inopinata dyſphoria conſequuntur: quo errore minus cognito, ſi Medicus deliria, conuulſiones, aut phrenitidem prænunciare vellet, poſtero tamen die poſt nocturnam agrypniam interdiu placide dormientem inueniret; vix calumnias aut ſaltem ſiniſtrum de eius experientia & dexteritate iudicium effugeret. De ſubita pulſus alteratione ex animi pathematibus in ægrotis nihil iam addemus.

7) E pulſu eiusque vigoris gradu generatim *vires* cognoſcere & de *euentu* aliquid prænunciare valemus. Nam vbi conſtans pulſationis vigor obſeruatur: ibi & morbum ſuperari poſſe præſumitur. Hinc *Galenus in compend. XVI. libror. de pulſib. cap. XXXV.* ſcite docet: pulſum indicare vires; vires autem comparandas eſſe cum præſentis morbi genere. Si iam ſufficientes ſint, ad illum perferendum; hominem ſeruari neceſſe eſt, ſi nullus error extrinſecus commiſſus fuerit. Si vero contrarium euenerit, hominem omnino moriturum.

8) Pulſus mutatio, ſine concurrente cauſſa procatarctica, ſponte natura contingens, ſemper aliquid notatu dignum portendit. Et quidem

(1) *Vehemens* ac *celer*, moderato ac debili ſuccedens, intenſam quidem alacritatem & actiuitatis extraordinarium augmentum denotat, quod prima fronte validam reſiſtentiam ſpondet, atque de morbo vincendo ſpem concitat. Verum ſi hoc contingit in ſubiectis cholericis, qui ad quasuis actiones præcipites ſunt; aut in melancholicis propoſiti tenacibus & ad extrema procliuibus: naturam in motibus plerumque excedentem animaduertimus. Vnde vix alius quam tragicus euentus ſubſequi ſolet.

(2) *Debilis* autem, *tardus* ac *paruus*, ſi celerem fortemque repente exceperit; naturæ ad motuum omiſſionem inclinantis timiditatem, conſternationem, dubiam tergi-

tergiuerſationem & ab operando auerſionem arguit. Quam ob cauſſam *Galenus* pulſum, a naturali ſymmetria multum recedentem, *malum;* illum vero, qui maxime languidus, rarus ac tardus eſt, *peſſimum;* optimum autem, qui vehementiſſimus eſt, pronunciat. *Vid. compend. XVI. libror. de pulſib. cap. XXXIV.*

9) Pulſus *celer* generatim minus periculoſus eſt, quam *tardus;* ſiquidem ex veterum quoque obſeruatione extrema celeritas extrema tarditate tutior eſt. Hinc iudicatu erit facile, quid de *vacuo* ac omnibus *inæqualium* ac *intermittentium* generibus cenſendum ſit.

10) Celeritas quidem in pulſando morbi indolem, ad inducendam celerem perniciem aptam, non obſcure prodit; ſed ſimul naturæ actiuitatem indicat, qua vegetis motibus malo ſe opponit.

11) Pulſus parum alteratus, cum perturbatione animi, virium defectu & omnimoda dyſphoria, malum portendit, & non raro latentem malignitatem arguit.

12) Pulſus in acutis *intermittens* plerumque mortis eſt prænuncius. Contrarium euenit rariſſime. Exemplum tamen ex ſua praxi communicat *Proſp. Alpinus de præſag. vita & morte, lib. IV. cap. IV.* de virgine, in qúa ad diem vſque quartum pulſum intermittentem obſeruauerat; ita quidem vt prima die iam poſt ſeptimum, iam poſt decimum ictum, ſecunda mox poſt quartum, mox poſt ſeptimum, tertia poſt tertium quieuerit; quarta autem die, qua morituram ægram quisque non immerito crediddiſſet, deliram & inquietam valde fuiſſe, difficile reſpiraſſe, nihil exſpuiſſe, & talem habuiſſe pulſum, vt poſt octo vel decem interualla ſemel vel bis micans fuerit, nihilo tamen, minus, criſi per vrinam ſecuta, conualuiſſe.

2. *Specialis*

1) *In febribus*

(1) Pulſus *celer* febribus, manifeſto erumpentibus, *algida*

forte excepta, ita proprius & eſſentialis eſt, vt verum illarum ſignum dici mereatur pathognomicum.

(2) Idem *celer, frequentem* in febribus ſæpiſſime habet comitem, qui de principii agentis intenſiori actiuitate, & de conſtante atque aſſidua cœpti laboris continuatione luculenter teſtatur; qua periculo vegete obſiſtit, ac materiam febrilem ſubigere, ſubactam vero eliminare laborat.

(3) Hinc certum eſt, acutas tanto citius decurrere, quanto conſtantius pulſus *celer* & *frequens* obſeruati fuerint.

(4) *Frequens* autem non ſolum in ſtatu morbido, ſed etiam in ſano occurrit, v. g. poſt curſum, balneum, aut ſumta alimenta, vniuerſi corporis calorem augentia. In ſtatu autem non-naturali, in terrore, timore & cordis palpitatione itidem ſe manifeſtare ſolet.

(5) *Frequens* in febribus raro ſine celeritate eſt.

(6) *Fortis* in febre, ad ἀκμὴν perducta, ominoſus eſt. Cum enim ad *ſtatum* peruenerit febris; tum hoſtis cenſetur deuictus; vt adeo remiſſior actiuitatis gradus expellendis porro reliquiis ſufficere poſſet. Si vero aliter euenit: tunc

a) vel interna inflammatio ſubeſt;

b) vel natura extrinſecus commota, aut ſpontaneo motu ex præpoſtera alicuius noui periculi erronea æſtimatione eo delapſa eſt, vt, ſedatiorum loco, vehementiores de nouo ſuſcipiat actiones. Ex quo fundamento ſæpius importunæ ac prodigæ hæmorrhagiæ, periculoſæ ad caput congeſtiones, deliria, meningum inflammationes aut conuulſiones morbi ſcenam funeſto exitu claudunt.

(7) *Fortis* in febribus exanthematicis & petechialibus malignis, malus. Quia materia exanthematum ſub tam impetuoſa ſanguinis circumagitatione organa colatoria, a quibus ad percolandum excipi & a reliquo ſanguine debite ſecerni deberet, præterlabitur, vniuerſamque

maſſam

massam humorum eo intimius penetrat atque inquinat. Et cum insuper sub forti pulsu seu citatiori circulo & aucto nimis intestino motu, nouæ materiæ generentur, quæ febrilem adaugent: tum maius inde subnascitur periculum, & natura in tali statu ad ordinatos motus numquam peruenit, sed in extrema potius ruit. In variolis speciatim deliria portendit, aut de cerebro inflammato vel alio viscere variolis obsesso, interdum & gangræna corrupto, indicium præbet.

(8) Vti ceterum omnis vigor in languorem conuersus periculum prænunciat: ita *fortis* pulsus in *debilem* mutatus, malum in acutis omen est.

(9) *Debilis* pulsus in acutarum principio & incremento semper noxius. Vel enim passiuum virium defectum pro fundamento habet, & impotentiam in secernendo & excernendo arguit, vel abiectum animum, omni superuiuendi spe destitutum, adeoque ab operose laborando abhorrentem, declarat. Quo fit, vt morbus naturam vincat ante, quam hæc aliquid contra illum tentauerit.

(10) *Tardus* pariter ac *rarus* in periculo ancipiti, vbi alacritate opus est & continua resistentia; non nisi funestum euentum prænunciat. Quo segnius enim natura contra morbum pugnat, eo magis inualescit ille. Aliquando tamen humorum spissior consistentia in caussa est, vt natura tardius mouere cogatur.

(11) *Celer, frequens* & *debilis* naturam quidem alacriter & assidue agentem, sed vires simul deficientes manifestat. Vnde in febribus inuita sæpe succumbit.

(12) Pulsus *durus* in petechialibus, *celerem* & *debilem* excipiens, inflammationes aut lethales conuulsiones præsagit. Natura enim ob materiæ portionem, in viscere quodam vitali stagnantem, aut in veram stasin inflammatoriam deductam, sanguinem copiosius ad locum adfectum dirigit, & constricta peripheria eo potentius ad interiora restringit. Hinc cutis

ac arteriarum densitas & quasi durities. Vbi vero discussio frustra tentata aut turbulente instituta est; ibi ad praecipitem actiuitatem & toni exacerbationes noxias, fieri solet transitus.

(13) *Vndosus* si *mollis* simul fuerit, ex obseruatione tam veterum, quam recentiorum, sudoris critici salutaris breuique erumpentis certum signum suppeditat. *Conf. Galeni Compend. de pulsib. cap. IX. XXII.* Peripheriae enim & pororum relaxationem significat, vnde facilem transudationem spondet.

(14) Pulsus *sanus* in malignis praecipue vitam periclitari nunciat. Ita *Galenus* in *compend. de puls. cap. III.* de pestilentia, quae suo tempore grassata est, obseruauit: quod quidam, qui ab initio ad finem vsque pulsum perparum a naturali deflectentem habuissent, *prae ceteris perierint.* Aetiologia autem huius phaenomeni, quam subdit, perquam incongrua est. Cor enim valde frigidum; sanguinem vero nimis calidum sibi finxit, atque e duobus contrariis qualitatibus statum medium & pulsum moderatum festiue comminiscitur. Verum enim vero, longe alia subest ratio. Scilicet natura, ob materiae agilis & deleteriae eximiam malignitatem, a motibus suscipiendis & noxae strenue opponendis, adeo deterretur, vt potius contra nitendi ne quidem initium facere velit; quia spe, de obtinenda & conseruanda vita, semel abiecta, malum prorsus inuincibile iudicat. Plerumque autem consulto & circumspecte motus languide instituit, ne peccans materia per impulsus auctos subtilior & perniciosior reddatur. *Conf. num. 7.*

(15) Pulsus *magnus* vti statum plerumque plethoricum & maiorem humorum orgasmum prodit: ita nonnumquam congestionum, haemorrhagias respicientium, prodromus est. Si vero simul *durus* euaserit, inflammationem internam in propinquo esse confirmat.

(16) *Pul-*

(16) *Pulſus intermittens*, licet ſemper ominoſus ſit: tamen in tertianis plethoricorum & hypochondriacorum, citra ſiniſtrum euentum paſſim ſolet occurrere. Teſtatur autem in his inſignem humorum ſpiſſitudinem & ad ſubeundum motum inhabilitatem, quæ naturam fatigat, & ob laboris difficultatem ad intermiſſionem ſollicitat: in illis vero ſignificat ſanguinis molem, quæ ægerrime vna ſerie moueri poſſit.

(17) *Inæqualis* in omni morbo, ſi non exitum abſolute funeſtum, perdifficilem tamen ominatur. Tanto certius autem in febribus portendit malum. Nam titubans tergiuerſatio pulſoria, morbi grauitatem & motus decurtatos, paulo poſt, prorſus omittendos, præſagit.

(18) *Vndoſus* ſpeciatim in partium internarum inflammationibus actionem ſyſtalticam varie quaſi dimidiatam & inæqualem mouendi vigorem oſtendit, quia natura animi pendere videtur, ſintne motus diſcutientes continuandi, an vero abolendi. *Intercurrens* vero in febribus nonnumquam inſtantem criſin denunciat. Conf. *Frid. Schraderus de ſig. med. exercit. III. §. 18.*

2) *In aliis morbis.*

(1) Licet nulli morborum generi vtilius, quam febribus, adplicari poſſit pulſuum doctrina: tamen in aliis quoque morbis non prorſus ſolet negligi. Vti vero in illis pulſus nonnumquam fallit, teſtante inprimis indole malignarum: ita in aliis pathematibus ſæpius infidum prognoſeos ſignum ſuppeditat.

(2) Adſertum illuſtrari poteſt exemplo morborum ſoporoſorum, in quibus pulſus a naturali & ſano vix deflectit, interdum vero tardus ac lentus eſt, *Vid. Hippocrates Coac. prænot. 138.* Vtero pariter laborantes tam polymorpha pulſuum ſchemata edunt, vt ſi huicce ſigno ſoli inniti vellet Medicus; deciperetur ſæpiſſime.

(3) Pulſus *frequens*, *durus* & *inæqualis* quid indicet, in angina & anginodeis pathematibus e ſupra dictis iam pateſcit.

(4) *Ve-*

(4) *Vehemens* in palpitatione cordis impetum in agendo & destinationis præcipitem exsecutionem denotat; siue humorum mouendorum consistentia, moles, aut visceris alicuius labes, id requirat, siue subiectorum animus impatiens in caussa sit. Nam ex palpitationum subiectis clare elucescit, hos motus palpitatorios cum eorum moribus conuenire. Sic melancholici, quia pertinaces & in agendo assidui sunt, validis motibus libenter id impetrant, quod in votis est, ne sæpius aliquid tentandum restet. In deliriis melancholicis & maniacis, pro fictorum periculorum diuersitate & eluctandi conatu, eiusdem vigoris obseruatur pulsatio. Sanguinei constantiæ in operando non adsueti, plerumque inconsiderate, exterriti magis, quam necessitate ducti, id agunt, nulla seruata proportione, quæ malo præsenti respondeat. In terrore aut ira, vbi propositum iam aufugiendi, iam resistendi & vincendi adest, animus fortis ac vires in vnum quasi collectæ ibidem requiruntur.

(5) *Debilis* autem & *paruus* virium defectum, animumque fractum produnt. Vnde phthisicis familiaris est. Debiliati vero si successerit celeritas & frequentia, hecticam febrim subesse, non obscure declarant.

(6) Interim occurrunt etiam exempla sanorum, in quibus pulsus semper debilis, immo post binas aut ternas micationes intermittens est, *Conf. Bohnius de offic. med. dupl. p. m. 179.* Notæ sunt duæ personæ, quarum altera pulsum habet post quartam, altera post quintam micationem, intermittentem.

(7) *Celer*, quoties obseruatur, morbi quidem exacerbationem, sed auctiorem quoque naturæ vigorem, hosti oppositum, declarat. Vnde post hæmorrhoides aut menses suppressos, itemque in pertinaci alui obstructione, hic pulsus sanguinem alicubi stagnantem & in stasin ac corruptionem propendentem prædicit. *Celer* autem si cum *intermittente*, occurrit, periculum & desperationem

rationem se inuicem comitari testatur. Obseruare id præcipue licet in *empyemate.*

(8) Porro *celer* in quibuscumque pathematibus obseruatur, statum ex indole febrili participantem adnunciat. Hinc raro sine noua dolorum exacerbatione ingruit, morbumque semper grauiorem reddit.

(9) *Durus* in subiectis, cum hectica colluctantibus, restrictionem sanguinis ad adfectum locum, adeoque vltimum eluctandi conatum indicat, sed quia frustraneus est, certam simul mortem præsagit.

(10) *Mollis, debilis* & *tardus* in paralyticis, calamitati ipsorum ex asse respondet; toni enim relaxatio mollitiem & debilitatem; propositum autem a motibus cessandi, & negligens inde actionum vitalium administratio tarditatem inducunt. Interim tamen vegetiorem pulsum in latere sano non raro obseruare licet.

(11) Pulsus *inæqualis* in alterutro carpo, a tumore v. g. subaxillari, vomica pulmonis, mala conformatione, aut ligatura sæpe dependet. Magis vero paradoxon est, si cordis pulsus quidem continuat, arteria tamen pulsans non animaduertitur. Quo in casu sanguinis adeo exigua portio in arterias propellitur, vt non tam *vacuus*, quam prorsus *deficiens* pulsus adpareat.

(12) Pulsus triginta sex horis, immo octiduo ante mortem *cessans*, veluti A. N. C. *Collect. Vratis.* & *Pelargus in Eteodr. V. p. 23. 57.* obseruant, rarius quidem occurrit; si vero perpendamus, quæ *num. præced.* monuimus, res perceptu non adeo erit difficilis; cum iusta suspicio sit, pulsum ad tactum quidem adparere insensibilem, reuera autem non esse sublatum. Alias longe citius intereundum esset ægris; veluti grauis syncope & ἀσφυξία id satis comprobant, quæ intra breuius horæ interuallum sæpius enecant.

(13) Quodsi vero talis pulsus, qui penitus videtur *cessare*, vitam subito non adimat; tum licet *inæqualis, inordina-*

 tus

tus & *intermittens* ſit, tam vehementer non extimeſcendus eſt; id quod pridem monuit *Hollerius, Wierus, Bohnius, Schraderus* aliique. Interea experientia conſtat, quod pulſus *caprizans* in conuulſionibus; *vermiculans* autem in hydrope; *formicans* & *ſerratus* in phthiſi; *tremulus* in aſthmate conuulſiuo, inflammationibus internis aut ſoporoſis pathematibus, adpropinquantis mortis præſagium plerumque ſuppeditet.

(14) Ex his autem eluceſcit, quam circumſpectus eſſe debeat Medicus intuitu præſagiorum e pulſu formandorum. Si enim mortem prænunciaret, quando ne veſtigium quidem pulſus in carpo deprehenditur: facile poſſet errare; quandoquidem aliqui arteriam, in carpo indagandam, in dorſo manus, intra pollicem & indicem, collocatam oſtendunt. Qui ſitus aliquando celebrem Medicum decepit, vt virum, pancratice valentem, peſte correptum adfirmaret. *Conf. Tulpii obſ. lib. III. 45.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Quemadmodum *Hippocrates* primus fuit, qui motui arteriarum dilatatorio nomen *pulſus* impoſuit: ita primus etiam haud dubie fuit, qui illius *rythmum* obſeruauit. Minimum non conſtat, qui ante ipſum huius ſigni habuiſſet rationem. Hinc diſerte adfirmat *Galenus*, inde ab *Hippocrate* conſuetudinem abiiſſe ad poſteros, vt omnem arteriæ motum adpellarent *pulſum. Conf. Galenus de animi morib. cap. VIII. f. m. 12. Comment. I. in Hippocr. de humorib. f. m. 17. De diff. pulſ. lib. I. cap. II. f. m. 45.*

2. In eo quidem eſt *Galenus*, vt aliis perſuadeat, *Hippocratem* artis ſphygmicæ vtique fuiſſe gnarum, ſed parum eam exercuiſſe: ita *lib. III. de criſibus cap. XI. Signa ex pulſibus ſumta Hippocrates vel quia non nouerat, vel quia non magni momenti exiſtimauit, idcirco non eſt exſecutus.* Qua de re conſentire cum *Galeno* ita ſimpliciter non poſſumus, quia contrarium e monumentis *Coi* euincere licet. Negari omnino nequit, eum

eum plus attendiſſe vrinam, reſpirationem & ſputa; verum pulſuum quoque vigorem & mutationes non inſuper habuiſſe, *liber* eius *de humoribus* teſtatur, in quo, inter alia ſigna a Medico adnotanda, etiam *pulſuum* mentionem facit. *Conf. lib. IV. epid. text. 33. f. 226.* Et quia illis temporibus in arteriis temporalibus pulſationes potiſſimum obſeruabantur, *pulſus capitis* præcipue fieri ſolet commemoratio. v.g. in *Coac. prænot. num. 81. 128. lib. V. epid. f. m. 247.* Interim *lib. II. epidemic. ſect. II.* de vena in cubitu pulſante quoque mentionem facit. Denique *Aphoriſ. Sect. VII. 21. fortis* pulſus meminit. *Vid. Coac. prænot. n. 261. 142. 124.*

3. Poſt *Hippocratem* plures exſtiterunt, qui ſphygmicam doctrinam obſeruationibus perficere adlaborarunt; quos inter primas tenet *Herophilus* eiusque aſſeclæ, quibus ad muſicos pedes pulſus metiri ſolemne fuerat. Omnium vero ſcripta per temporum & fatorum iniuriam interierunt, exceptis fragmentis, quæ nobis vna cum *Athenæi* placitis ſeruauit *Galenus.* Et quoniam idem contra *Archigenem Apameum* acriter diſputat, plura hac occaſione huius viri dogmata ab interitu vindicauit. Plures tamen in vnum collectas *Archigenis* doctrinas exhibet *Aëtius Amidenus in tetrabiblo.*

4. Ipſe quidem *Galenus*, operoſiſſimus pulſuum obſeruator, hic iterum nominari meretur: ſed quia eius ſcripta *tab. præced.* iam enumerauimus, plura addere non libet.

5. Poſt *Galenum* nemo tantam in pulſuum doctrina conſecutus eſt laudem, quantam ille ſibi apud omnes iam comparauerat. Interim, diſcuſſis barbarorum ſæculorum tenebris, paſſim aliquid de pulſibus meditati ſunt Medici. Ita *ſæc. XIII. Io. Aegidius*, Monachus, librum *de pulſibus* metrice conſcriptum reliquit, & *Gentilis Fulginas* Medicus Peruſinus commentario illum illuſtrauit.

6. *Sæc. XV.* de pulſibus commentatus eſt *Bernardus Gordonius. Sæc. XVI. Geo. Valla, Io. Mich. Sauonarola, Paracelſus, Conr. Geſnerus, Franc. Valleſius, Val. Polidamus, Vdalr. Binder, Alex. Maſſarias, Camill. Theſaurus, Ioſeph. Struthius, Lud. Mercatus, Hercules Saxonia, Paul. Griſignanus de Salerno, Pet. Galea.*

7. *Sæc. XVII. Illefonſ. Nuneſius, Hier. Capiuaccius, Alexander Alexius, Ant. Cælius Meſſanenſis, Ant. Ponce Santacruz, Io. Laz. Gutierrez, Io. Zecchi, Sam. Hafenreffer, Laur. Bellini, Dauid Abercromb.*

8. De commentatoribus autem & ſcholiaſtis, qui veterum ſcripta ſphygmica vel ediderunt, vel interpolarunt, fuſius hic diſſerere non licet. Ceterum bene meriti ſunt *Ant. Martorellus, Auguſtinus Gadaldinus, Leo Roganus, Ferd. Mena, Herm. Cruſerius, Franc. Sanchez, Iac. Lauellius* & alii.

9. His itaque in tironum gratiam breuiter expoſitis, iam diſpiciendum, quomodo explorandus pulſus ſit? Vbi conſiderandum.

1) *Quo in loco?* Commendant practici quique *carpum*, non quidem vnius tantum, ſed vtriusque manus: quia in alterutra manu arteria vel profundius latere, vel pulſum diuerſum mentiri poteſt, ob cauſſas *præced. num. 11.* indicatas. Subinde enim in vno carpo vacuus aut debilis adparet, cum in altero celer, magnus & fortis exſiſtat. Cuius rei notatu dignos caſus adferunt *Olaus Borrichius in Act. Haf.* & *Pechlinus in Eph. nat. cur.*

2) *Quamdiu? Chinenſium* praxis plures horas, immo diei dimidium requirit, quos tamen imitari plurima vetant. Hoc vero ſuadendum, ne quis carpum vix adprehenſum mox e manu ſua dimittat, ſed paulo ſollicitius, quam vulgo per fugitiuam operam fieri conſueuit, pulſuum vigorem exploret, quo eo tutius aliquid prædicere valeat. Interim reſpectus perſonarum & aliarum circumſtantiarum diuturniorem contactus moram interdum prohibet.

3) *Quo viſitationis tempore? Corn. Celſus lib. III. cap. VI.* periti Medici eſſe declarat, vt non protinus, ac venerit, decumbentis manum adripiat, ſed prius reſideat, hilarique vultu percontetur, quo ſe habeat modo & ſi metum in ægro obſeruet, probabili ſermone eum leniat ac tum carpo manum admoueat. Quod *Celſi* monitum haud contemni

temni debet, quandoquidem ad Medici præſentiam alterari poſſunt ægrotantes, vt inde etiam pulſus mutetur, & plane diuerſus ſit ab illo, qui ſtatum morbi ingenue ſignificat. Accidere hoc fere ſolet in plebeiis, qui reuerentiæ metu erga Medicum correpti inſigniter alterari ſolent; porro in pueris, adoleſcentibus & ſubiectis ſexus infirmioris admodum verecundis, aut ſuſpectis ſymptomatibus grauatis. Vnde demulcendus prius animus, vt pulſus a priſtino tenore minime deflectens eumdem ſe præbeat, qualis ante Medici ingreſſum fuerat.

4) *Quo diei tempore?* Quid hic decernendum ſit, ipſa prudentia medica cuiuis ſuggeret. Nam poſt prægreſſa animi pathemata, poſt paſtum, immediate poſt ſomnum, aut poſt prolixas ægrotantium ſermocinationes; alius longe comparebit pulſus, quam ſi horum nullum præceſſerit, immo ſi qui aluum deponendi cauſſa extra lectum aliquamdiu moras traxerunt & refrigerati ſunt, leipothymici ſæpe fiunt, & diuerſiſſimum, a ſolito, pulſationum ſchema exhibent. Quid conclauia nimium calefacta hic poſſint, prolixe non exponemus.

10. Ceterum *duodecim* præcepta, quæ ad mentem veterum circa pulſus explorationem obſeruanda, *Io. Iac. Weckerus in med. Syntaxib. f. 394.* tradit, tanti non ſunt, vt ſpecialem recenſionem hic poſtulent, cum potiora ſint, quæ iam attulimus.

11. Supra *tab. I.* generatim iam expoſuimus, in Therapiam quoque commoda quædam ex ſemeiologia redundare; quod ipſum in præſenti & tabulis ſequentibus, ſpecialius inculcabimus.

12. Pulſus *ſanus* in manifeſto ægrotantibus quid præſagiat, ex præced. liquet. Interim ex actionis huius vitalis adeo blande inſtituta adminiſtratione nemo ſeduci ſe patiatur, vt naturam ad officium excitare audeat ſtimulantibus, calidis bezoardicis, aut ita dictis roborantibus. Talia enim ſanguinem commouendo, morbum exacerbare & prorſus inſanabilem reddere certum eſt. Quod monitum eo ſollicitius obſer-

obſeruari meretur, quo altius in pluribus Medicis iam radicatum eſt illud præiudicium de roboranda & excitanda natura in malignis. Loco enim optati finis, vel deliria, vel conuulſiones, vtplurimum lethi nuncios obſeruamus.

13. Vbi contra pulſus *fortis* & *celer* motuum exacerbationes aut mentis motiones minatur; ibi inauſpicatiſſimus auſus eſt, ſi practici ad opiata properent.

1) Nam quæſitum motuum moderamen, quod intendunt, numquam obtinent; quia aliud eſt motus moderari; aliud eosdem ſopire, & ad motuum omiſſionem hac ratione viam munire.

2) Vbi vero res melius ſuccedere videtur; ibi, teſte experientia, motus vtique longe acerbiores fieri ſolent, poſtquam vim narcotici remedii natura ſuperauit. Sic incasſum adplicatum & malum in peius conuerſum obſeruatur.

3) Speratæ ſedationis loco ſopor perpetuus inducitur, & vitam, quam Medici ſeruare debent, ipſimet hac ratione perdunt.

14. Vera debilitas, per pulſum *debilem* & *tardum* indicata, vel virium *amiſſione* nititur, vel *omiſſione*; priori, quo modo ſuccurrendum ſit, therapia & diætetica docent: poſterior autem quantum leuari poſſit, curate determinari nequit; nihil tamen intermittendum, quod vllo modo e re ægrotorum eſſe ſciamus.

15. Quosdam practicos offendit pulſus in febribus *celer* & *frequens*, vtpote quem ad mitiorem gradum reductum malint. Sed qui illum transformare conantur, febrem quidem admittere velle videntur, eſſentialem vero eius indolem tolerare detrectant; quod plane incongruum eſt, & magnam απραξιαν ſpirat.

16. Debita pariter prudentia verſandum eſt circa pulſus *magni* ſiue tolerantiam ſiue moderationem. Nam quia de abundantia ſanguinis teſtimonium perhibet, ſuperflui detractionem ſimul indicat neceſſariam. Quam niſi contra indicans diſſua-

diſſuadeat, prudenter tam reſpectu temporis morbi, quam doſeos inſtituere conuenit.

17. *Durus* autem & *mollis* vti ſibi inuicem opponuntur: ita alterationem quoque per conuenientem medicationem admittunt. In illo enim proſunt temperantia, emollientia & humectantia; in hoc autem roborantia & tonica per epicraſin operantia valent.

18. Singula genera *inæqualis pulſus* ſpem medelæ tum faciunt: cum nec virium inſignis iactura præceſſit, nec cauſſæ morbificæ energia ſubdolum euentum minatur. Quibus obſeruatis ominoſa alias pulſatio *formicans, caprizans,* & *intercurrens* Medicum non plane a bene ſperando deterrere, conſtantem autem & circumſpectum reddere debet.

TABVLA III.

DE

RESPIRATIONE.

I. DEFINITIO.

Reſpiratio eſt motus vitalis, actum *inſpirantem* et *exſpirantem* inuoluens; vbi prior aëris atmoſphærici in pulmones receptionem, poſterior autem illius expulſionem præſtat. Conf. *Phyſiol. tab. VIII.*

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quemadmodum in negotio vitali motus *pulſorius* & *reſpiratorius* mutuo ſibi ſubſidio ſunt: ita *Semeiologia* huius tam ſollicitam habere debet rationem, quam illius. Cumque reſpiratio pulſu ſit poſterior: tum hæc tabula antecedentem ordine naturali excipit.

2. Interim differunt antiquorum Medicorum ſententiæ ratione *pretii*, quod poſuerunt ſignis, ex vtriusque motus alterationibus petendis. *Hippocrates reſpirationi* plus tribuit, firmioremque omnino prædictionem ex illius in morbis mutationibus, quam ex *pulſu*, ſumendam eſſe indubitato credidit. *Galenus* pariter, quamquam prolixior fuerit in euoluenda *ſphygmologia*, nihilo tamen minus circa *anapneuſiologiam* magis occupatus fuit, quam Semeiologi poſt ipſum. Scripſit enim de *cauſſis reſpirationis*; de *vtilitate reſpirationis*; *libros III. de difficultate reſpirationis*; præter illa *commentaria*, quæ in plures *Hippocratis* libros concinnauit, in quibus de prognoſi ex reſpiratione agitur.

3. *Genus definitionis* poſuimus *motum vitalem*, vt primo ſtatim obtutu verus de re tractanda formari poſſit conceptus, qui a veterum plus quam ænigmaticis deſcriptionibus diuerſus ſit. *Hippocrates* enim definiuit reſpirationem *caloris nutritionem*;

tionem; Aſclepiades animæ generationem, Praxagoras animæ corroborationem; Diocles & *Philiſtion caloris innati ventilationem* & *refrigerationem;* quam ſententiam plures Medici ad tempora vſque noſtra adoptarunt. Hodie autem falſum hoc placitum præcipue exploſit & contrarium demonſtrauit *Stahlius*, quod nimirum per motum reſpiratorium ſanguis tanto intenſius calefiat, quanto frequentius illa reiteretur.

4. Ipſas vero reſpirationum differentias vt eo facilius ſibi imprimere poſſint tirones, eo ordine recenſebimus, vt primo ad *recentiorum*, deinde vero ad *veterum* mentem ſecundum varios reſpectus eas exponamus. Reſpiratio itaque eſt vel

1) *Naturalis*, quæ neque ratione *motus* & *quietis;* neque ratione *temporis* aut *ſenſationis* aliquid inſoliti aut moleſti ſibi iunctum habet, ſed facile libereque ſuccedit; vel

2) *Præternaturalis*, quæ intuitu recenſitorum momentorum a tramite ordinario deflectit, &
Ratione *ſucceſſus* ac *ſenſationis* eſt vel

(1) *impedita* & paulo laborioſior; cuius ſpecies reſpiratio *breuis* eſt, quæ cum *parua* veterum coincidit, & a *denſa* ſeu *frequente* differt: nam in illa aliquod ſubeſt vitium, quod maiorem pulmonis dilatationem impedit, quo minus ſufficiens inſpirari queat aër; in hac vero citatior eſt actio vitalis & circuitus ſanguinis celerior, ſine aliquo obſtaculo, viſceris dilatationem prohibente; vel

(2) *Difficilis*, quæ cum moleſtia peragitur, & maiorem poſt ſe debilitationem relinquit. Hæc eſt vel

a) *Anxia* ſeu ad frigidum vſque ſudorem laborioſa, ob varia vitia, quæ in pulmone, corde, diaphragmate, hepate, liene aliisque abdominis viſceribus hærent, & plerumque doloribus ſtipata ſunt. Vnde anxia & *dolorifica;* ſi vero cum notabili anhelitu fit, mit ſtarckem Keichen, tunc dici ſueuit *anheloſa*. *Anxia* autem porro

a) vel *ſupina* eſt, quando ægrotantes adhuc decumbere poſſunt; eius ſpecies ſunt: *ſuſpirioſa* ſeu gemebunda & luctuoſa veterum; *ſtertoroſa* ſeu cerchnodes; *phænomena.*

ß) vel *erecta*, quando præ metu ſuffocationis thorace & ceruice erectis reſpirare coguntur. Huius vltimus gradus eſt reſpiratio *ſublimis* dicta; vel

b) *Intermittens* ſeu per interualla breuiora ceſſans, minimum inſenſibilis.

Ratione *vigoris* eſt vel

(1) *vegeta*, vel

(2) *debilis*, quæ virium inſignem defectum & energiæ vitalis imminutam ſeu debilitatam actionem arguit; licet organa pneumonica minus læſa ſint.

5. Antiquiſſimi Medicorum diſtinxerunt reſpirationes in *ſimplices*, *compoſitas*, *inæquales* & *exitiales*.

1) *Simplices* adpellarunt illas, in quibus vna tantum reſpirationis pars, nempe actus vel *inſpirationis*, vel *exſpirationis* lædi videtur. *Conf. Galenus de difficult. reſpir. lib. I. cap. II. f. m. 71.* Hanc reſpirationem ſimplicem diſtinguebant

(1) reſpectu *motus* ſeu dilatationis pulmonum & thoracis, in

a) *Magnam*, in qua magna aëris copia intra pulmones admittatur, & multum illius exſpiretur; citra tamen notabilem thoracis dilatationem, & in

b) *Paruam* priori contrariam, in qua parum inſpiretur & exſpiretur; licet cum contentione dilatari videatur thorax.

(2) reſpectu *quietis* in

a) *Frequentem* ſeu *denſam*, quæ poſt quamlibet reſpirationem vix ſenſibilem quietis moram habeat. Quod vulgus exprimit: Die Bruſt geht immer in einem jagen; & in

b) *Ra-*

b) *Raram*, cum qua *Longa* coincidat, quæ notabile quietis interuallum inter quamuis reſpirationem interiectum habeat.

(3) reſpectu *temporis* in

a) *velocem* ſeu celerem, in qua exſpiratio inſpirationem continuo excipiat; & in

b) *Tardam*, in qua actus reſpirationis ſegnius ſuccedat ac lente abſoluatur. Differt a *rara:* in hac enim quietis mora inter duas reſpirationes præter naturam longa intereſt; licet ipſe actus vitalis *velox* æque ac tardus eſſe poſſit, in illa vero energia ſegniter operans arguitur, ſine notabili interuallo, inter inſpirationem & exſpirationem obſeruando.

2) *Compoſitæ*, quas etiam *difficiles* vocare ſolebant, quemadmodum e *Galeni lib. III. de difficult. reſpirat.* manifeſtum eſt. Quarum ſpecies ſunt

(1) *Magna* & *velox*

(2) *Magna* & *tarda*

(3) *Parua* & *velox*

(4) *Parua* & *tarda*

(5) *Frequens* & *magna*

(6) *Frequens* & *parua*, quam *Hippocrates* ſpiritum exilem, imminutum, obſcurum vocare ſolebat.

(7) *Rara* & *magna*

(8) *Rara* & *parua*, quæ omnium peſſima habetur.

3) *Inæquales*

(1) *Singulares*, in quibus inſpiratio & exſpiratio a ſe inuicem differunt,

a) vel ratione *motus & quietis*, ſi v. g. inſpiratio ſit *magna*, exſpiratio autem *parua*. *Conf. Hippocratis Coac. prænot. 260.*

b) vel ratione *temporis* inſpiratio *velox*, exſpiratio *tarda*.

(2) *Plurales* ſeu *ſyſtematicæ*, in quibus aliquot inſpirationes & exſpirationes inter ſe prorſus conueniunt, aliquot ſequentes autem a prægreſſis diuerſæ ſunt. e. g. quando plures *veloces* reſpirationes ſequuntur; aliquot *obſcuræ*, aut quando *magnæ raris* ſuccedunt.

4) *Exitiales.*

(1) *Frigida*, in qua ſpiritus, quem exſpirant ægri, frigidus eſt. Hæc ſemper habita fuit valde pernicioſa. *Vid. Galenus de dyſpnœa lib. III. cap. IV.*

(2) *Obſura* hoc nominis inde habet, quia dignoſci non poteſt, duret ne reſpiratio, an prorſus ceſſet.

(3) *Stertoroſa*, quæ cum ſtrepitu quodam fit, velut in illis, qui ſtertunt; cum nempe, vt *Hippocrates* ait, ex pectore ſubſtrepunt.

(4) *Luctuoſa*, quam *Hippocrates* paſſim *ſuſpirioſam*, *gemebundam* vocare ſolet. *Vid. Coac. prænot. 519. Aphoriſ. Sect. VI. 54. Prorrhetic. lib. I. n. 87.*

(5) *Offenſans*, ſeu in medio actionis interrupta; inqua

a) ſi *inſpiratio* interrumpitur, vocatur *ſpiritus duplex intro reuocatio* ſeu ſuperinſpiratio. *Hipp. lib. I. epid. æg. I. f. m. 42.*

b) ſi *exſpiratio*; *ſpiritus offendens extra delatus* ab *Hippocrate* adpellatur *in libris epidemicor. Conſ. Galeni comment. IV. in aph. Hipp. f. m. 330.*

(6) *Phænomena*, in qua ægrotantes narium pinnas ſub inſpiratione dilatant, ſub exſpiratione autem collapſas oſtendunt, & ſcapulas ita mouent, vt tam earum, quam totius thoracis adpareat motio.

(7) *Sublimis* ſeu, auctore *Hippocrate*, ſpiritus ſublimis, ea reſpirationis ſpecies eſt, in qua præter illa momenta, quæ in *phænomena* obſeruantur, etiam in ſublime erigi volunt ægroti, ob inſtantem ſuffocationis metum. Vnde non numquam reſpiratio *erecta* κατ᾽ ἐξοχὴν dici ſolet.

(8) *Inter-*

(8) *Intermittens*, ſeu per moras ceſſans, mox ſecuturæ plenariæ abolitionis indicium eſt.

6. Plures præter ea in ſyſtematibus occurrunt reſpirationum denominationes, quæ tamen ad conſuetas veteribus reduci poſſunt. Non enim quoduis ſynonymon peculiarem conſtituit reſpirationis ſpeciem. Si vero quispiam aliter adpellare velit, quemadmodum iam quidam ex recentioribus Medicis ſolent, noſtra nihil intereſt.

III. *PROGNOSIS EX RESPIRATIONE*

1. *Generalis*

1) In omni morbo tanta habenda eſt ratio reſpirationis, quanta haberi ſolet pulſus.

2) Vti non ſatis tutum eſt, e ſolo *pulſu* certam prædictionem formare: ita nec conuenit e ſola *reſpiratione*.

3) Si ad facilem reſpirationem acceſſerit pulſus robuſtus, & ægri recte ſe habeant ad illa, quæ offeruntur; bonum præbet indicium: ſi contrarium obtinet; malum.

4) Quamdiu homo vere vivit: tamdiu durat reſpiratio, licet ob eximiam paruitatem prorſus periiſſe videatur. *Vid. Galenus lib. I. de dyſpnœa cap. VIII.*

5) Quæcumque ex rebus non naturalibus pulſum mutant; ea reſpirationem quoque varie alterare ſolent.

6) Qui in illis ætatibus viuunt, in quibus corpus naturaliter incrementa ſumit, illi reſpirationem magnam aut velocem habent.

7) E reſpirationibus *ſimplicibus* nihil certi prædici poteſt; e *compoſitis* vero, concurrentibus aliis ſignis, minime fallax veteres petierunt indicium.

8) Læſo motu ſanguinis progreſſiuo; ipſa etiam læditur reſpiratio.

9) Reſpiratio cum actio ſit, ex vitali & arbitraria mixta; a cauſſis quoque materialibus & moralibus immutari poteſt.

10) Animus abiectus & de ſalutari morbi exitu deſperatio, inſignem reſpirationi inducit languorem.

11) Vt eo certior formari queat e reſpiratione prædictio; obſeruandus erit reſpirationis vigor naturalis, qui in quibusdam, pro temperamenti aliarumque cauſſarum ratione, vigori læſo ſimilior exſiſtit. Quo obſeruato, tutius emergit in morbis præſagium.

12) Reſpiratio *magna* principii agentis robur; *parua* eius inbecillitatem denotat.

2. *Specialis*

1) *In Febribus.*

(1) Spirationis facilitas, inquit *Hippocrates*, in omnibus morbis acutis, qui in quadraginta diebus iudicantur, per quam magnam vim habere exiſtimanda eſt.

(2) Reſpiratio facilis, tametſi a naturali rhythmo velocitate deflectat, cum reliquis melioribus ſignis liberum ſanguinis progreſſum indicat, et bonum ſecretionum excretionumque ſucceſſum ſpondet.

(3) *Magna*, ſi ſine partium pneumonicarum inflammatione fuerit, præter ſufficientem in operando energiam, ſanguinis ſæpe prodit turgeſcentiam. Præterea *Hippocrates Coac. prænot. 126. Magna ſpiratio cum febre acuta in bile redundantibus abſceſſum iuxta aures promouet.*

(4) *Frequens* ſeu *denſa* & *feruida* maiorem æſtus gradum, intenſiorem orgaſmum & ſæpe pulmonis inflammationem indicat; nec aliud quam anceps ſignum in febribus ſubminiſtrat. *Vid. Hippocrates de dieb. iudic. f. m. 26. Coac. prænot. n. 260.*

(5) Anginæ, quæ vehementem ſuffocationem ac ſpirandi difficultatem adferunt, eodem aut tertio die necant. *Hippocrates in Coac. prænot. n. 363.*

(6) Rhythmi reſpiratorii notabilis mutatio, febrem quoque mutatam prodit: inprimis ſi *frequens* in *raram* & *magna* in *paruam* tranſiuerit.

(7) Of-

(7) *Offenſans*, conuulſionum ſubinde in febribus prænuncius eſt.

(8) *Gemebunda* in acutis reſpiratio, mala eſt. *Hippocratis Aphoriſ. Sect. VI. 54.*

(9) Spiritus *magnus* ac *rarus* delirium nunciat, eoque durante præſto eſt. *Vid. Hipp. Epidemic. lib. III. æg. XVI. lib. I. Epid. æg. II.* Vnde & *Galenus lib. II. de dyſpnoea cap. III.* proprium deſipientiæ ſignum eſſe dicit.

(10) Reſpiratio *rara*, *magna* & ſub inſpiratione *offenſans* adpropinquantis mortis eſt indicium. *Hipp. lib. I. Epid. ægrot. I.*

(11) Ita etiam *parua*, *rara* aut *obſcura*, ob extremam virium iacturam, proxime inſtantem mortem nunciat.

(12) Reſpiratio *difficilis* cum delirio, febris exitum lethalem certo portendit.

(13) Exſpiratio *frigida* mali euentus ſemper eſt præſagium.

(14) Reſpiratio *ſtertoroſa*, in bronchiis hærentes impuritates, exſcreandi impotentiam, toni relaxationem & inſtantem mortem prænunciat.

(15) *Phænomena* & *ſublimis* tam motuum vitalium, quam organorum reſpiratoriorum læſionem ipſamque mortem denunciant.

(16) Spiritus *fœtidus*, pulmonibus non exulceratis, in febribus acutis ſemper ominoſus eſt. Præbet enim indicium de putredine, quam humorum maſſa iam concepit.

(17) Spirationes *ſuſpirioſæ* in febribus abortionis periculum adferunt. *Coac. 540.*

2) *In aliis Morbis*

(1) Reſpirationis læſio vti in aſthmate in primis conſpicua fit: ita vario modo ſe prodit. In aſthmate ſiquidem humido *difficilis* eſt ac *breuis*, ob materiam circa pectus collectam, quæ pulmones comprimit, eorumque dilatationem prohibet, cum ſono ſpumidæ quaſi ebullitionis,

nis, als wenn es immer in der Brust kochte. Asthma vero siccum respirandi difficultatem sine breuitate ostendit, cum sibilo tamen sub inspiratione acuto & sonoro.

(2) *Difficilior* longe est in empyemate, catarrho suffocante & vteri strangulatione. In illo ob materiam purulentam in cauum thoracis effusam; in isto ob humorum in pulmones paralytice relaxatos irruptionem; in hac vero ob sanguinis versus superiora congestionem.

(3) Respiratio *difficilis* in subiectis antehac scabiosis, scabiei vel retrocessionem, vel præposteram repulsionem indicat.

(4) *Dyspnœa*, importunam hæmorrhagiarum per adstringentia suppressionem excipiens, ob sanguinis ad pectus regurgitationem oppletoriam, asthma suffocans portendit.

(5) Quibus diarrhoeæ suppressæ sunt per incongrua medicamenta, ii dyspnoea vexantur.

(6) *Difficilis* respiratio hypochondriacorum & hystericarum si plane anxia euadit, plerumque nimiam flatulentiam, vel pertinacem alui obstructionem pro fundamento habet.

(7) *Dyspnœa* cum palpitatione in subiectis, ceteroquin sanis, vel plethoram, vel hæmorrhagiarum suppressionem, aliquando & polypum subesse confirmat.

(8) Spirationes, quæ non nisi erecta ceruice ducuntur, hydropem siccum faciunt. *Hippocrates Coac. prænot. 424.*

(9) Respiratio *difficilis* circa mediam noctem grauiter adfligens, ex crebra *Nenteri* obseruatione hypropis lethalis prænuncius est.

(10) *Dyspnœa* ictericorum, pulmonum coarctationem per consensum indicat. Dum enim hepar præter naturam constrictum seruatur; pulmones quoque & thorax, ob neruos, a communi origine pari nempe vago, abscedentes simul coarctantur.

(11) *Dif-*

(11) *Difficile* quoque reſpirant, qui vel in liene vel in hepate infarctum aut ſcirrhum habent reconditum. Quo reſpexiſſe videtur *Galenus lib. I. de diffic. reſpir. cap. XII.* quando ſcribit: *qui hepar aut ſplenem, aut aliud ex prædictis membris dolore vexatum habent, ii difficulter reſpirant.*

(12) Qui, repleto cibis ventriculo ſedendo abdomen comprimunt; citra morbi ſuſpicionem aliquamdiu impedite reſpirant.

(13) Sudorem ſuppreſſum a ſenſibilibus facile excipit dyſpnœa.

(14) Spirandi difficultas, a regiminis vel diætæ errore inducta, poſtridie ſæpe deſinit. *Hipp. lib. II. prorrhetic. f. m. 66.*

(15) *Tarda* & *debilis* vel animi mœrorem manifeſtat, vel virium inſignem iacturam.

(16) Dyſpnœa, cum læuitatibus inteſtinorum, tendit in phthiſin *Hipp. Coac. prænot. 469.*

(17) Phthiſicis, qui areſcunt & difficili reſpiratione laborant, quando multa cruda excernunt, exitium imminet. *Coac. prænot. 445.*

(18) Quæ puellæ orthopnœa vexantur, iis vterum ferentibus mammæ pus colligunt *Coac. præn. 549.*

(19) Spirationes *ſuſpirioſæ*, quæ foras educuntur, nempe exſpirationes interruptæ, vterum gerentibus conuulſiones & abortum minantur. *Coac. prænot. 519.*

(20) *Magna* & *tarda* ſolis mente motis propria eſt, nec tamen ſemper. *Galenus lib. I. de diſp. cap. XX.*

(21) Quando aut tumor, aut dolor quiſpiam in partibus iuxta ilia conſtiterit, *paruus* & *denſus* neceſſario fit ſpiritus. *Galenus lib. III. de diffic. reſp. cap. XII.*

(22) Halitus, qui exſpiratur *fœtidus,* chronicæ corruptionis teſtis eſt. Obſeruatur autem talis in ſtomacace, dentibus fiſtuloſis, faucium exulceratione, vomica ru-

pta ac venereo malo. Quo magis vero anhelitus cadauer olet, eo certiorem minatur perniciem.

(23) Refpiratio *ftertorofa* cum ore fpumante in apoplecticis mortem iamiam inftantem indicant.

(24) Refpiratio *rara* et *parua* tam ominofa eft, ac ipfa *frigida*.

(25) Supra recenfitæ refpirationes veterum *exitiales* hic repeti debent & opportune adplicari.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Quod *Galenus lib. II. de diffic. refpir. cap.* II. monet, id ad pleraque figna in Semeiologia adplicari debet. *Nihil enim*, inquit, *eorum, quæ manifefto adparent, veritatis cultoribus occultandum eft, etiamfi ætiologia quam maxime incerta fit.*

2. Præter ea *Hippocratem* laude dignum cenfet, quod varias difficilis refpirationis fpecies adnotauerit, de cauffæ ratiocinatione non follicitus; fiquidem plurimorum, quæ occurrunt, rationes nos fugiunt, quæ tamen vtique obferuanda funt. Tandem inuehitur in quosdam fophiftas, qui *raram* & *magnam* refpirationem negare non dubitauerint, quia cauffæ inopes feu ignari fuerint.

3. Quod in *Patholog. tab. de febrib.* iam monuimus, de non oppugnandis fymptomatibus, non tacta morbi cauffa; id de nouo repetendum ducimus; ne quis fcilicet refpirationi, præter naturam conftitutæ, per incongrua antafthmatica obuiam ire fuftineat. Euentus enim eiusmodi medicationis femper infidus eft, qualiacumque etiam figna celeris emendationis oftendere videatur.

4. Cum infuper actus refpiratorius cum pulforio perpetuo fymbolizet, vti e phyfiologicis præceptionibus conftat: tum facile patefcit, quod de refpirationem alterantibus tam follicite cogitandum non fit, quia motum progreffiuum varie moderari, adeoque ipfum fimul refpirandi actum emendare posfumus.

5. Refpirationis anomalia in quibusuis morbis, a cauffis nonnatura-

naturalibus inducta; iisdem ſubiatis ad priorem plerumque redire ſolet ſtatum. Congrua diæta & regimen ſemper moderatum inprimis hic commendanda veniunt.

6. Tametſi venæſectio ſæpe difficili reſpirationi optatam medelam adferat: circumſpecte tamen & opportuno tempore eadem adhibenda eſt; id quod in febribus præcipue valet, in quibus, ſi ευκαιρια venæſectionis obſeruata fuerit, tota ſubſequens curatio aliquod inde capere poterit commodum; ſi vero præpoſtere, damnum eo maius erit.

7. Ita in aliis morbis chronicis, vbi difficilis reſpiratio iteratis vicibus ſuffocationis metum incutit, venæſectio autem certum alias leuamen adfert: prouide diſpiciendum, vtrum alia non adſint auxilia, quæ pari effectu ſuffocationem auertere queant, ne ad quemuis inſultum vena ſecanda ſit; ſiquidem & his natura adeo adſueſcere poteſt, vt tempore progrediente etiam iſta efficaciæ ſuæ vim amittat, & Medicum, de aliis remediis non ſollicitum, plane inermem reddat.

8. Specialia monita huc congerere, inſtituti ratio vetat, ne therapiam ſignorum doctrinæ improuide immiſcuiſſe videamur.

TABVLA IV.

DE
MOTVS TONICI ALTERATIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Motus tonicus eſt vniuerſalis motuum vitalium actus, qui in partibus ſolidis muſculoſo-poroſis contingit, easque ad certos fines varie intendit & relaxat.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quemadmodum de *toni* energia & officio ſecundum naturam in *Phyſiologia*; de eius autem læſionibus in *Pathologia* tractauimus: ita in *Semeiologia* ſignorum diagnoſticorum & prognoſticorum habemus rationem, quæ ex illius alterationibus, dum vel excedit, vel deficit, petenda ſunt.
2. Sicut autem motus tonicus vel *excedens* eſt, vel *deficiens*, vel *mixtus*: ita ſigna
   1) *excedentis* ſunt:
      (1) Horror
      (2) Rigor
      (3) Singultus
      (4) Conuulſio
   2) *deficientis*:
      (1) Laſſitudo
      (2) Torpor
      (3) Aphonia ſeu loquendi impotentia.
   3) *Mixti*: quando in vna eademque parte *tenſus* ac ſimul *remiſſus* eſt, tum peculiaris inde naſcitur alterationis ſpecies, nempe *tremor*.

3. Qua

3. Qua vero ratione inter ſe differant hæ alterationum ſpecies, id veteres iam explicare conati ſunt. *Vid. Galenus libro de tremore ;* & *lib. IV. de locis adfectis cap. I.* Nimirum

1) *Horror* habetur repentina atque tranſiens cutis ſeu peripheriæ conſtrictio.

2) *Perfrictio* diutius durat, quam *horror;* vnde primus gradus *rigoris* dicitur. Præter ea ab *horrore* in eo differt, quod plura membra occupet, horror autem dorſi potiſſimum regiones ſubito perreptet ac quatiat.

3) *Rigor Galeno* audit inæqualis totius corporis concuſſio & turbatio. *Vid. eius liber de cauſſ. ſymptom. cap. VIII.* Sed ſpaſmodicum partium fibroſo muſculoſarum eſſe conſtrictionem & mobilitatis impedimentum, ex *pathologia* conſtat. *Triplex* autem a *Bagliuio* conſtituitur *rigor:*

(1) *Criticus*, qui excretionem iudicatoriam antecedit, eiusque eruptionem prænunciat.

(2) *periodicus*, qui in paroxyſmo frigoris febrium intermittentium occurrit.

(3) *ſymptomaticus* qui quidem ad antecedentem non inepte referri poſſet, ſed vt eo diſtinctius alii rigores vagi a rigore febrili dignoſcantur, *ſymptomaticorum* nomen illis tribuitur.

4) *Singultus* ab aliis ad ſpaſmos, ab aliis ad ſemi-conuulſiuos motus refertur.

5) *Conuulſionem*, exacerbati toni ſummum gradum, in Pathologia *tab. de ſpaſmis & conuulſionibus* prolixe explicauimus.

6) *Laſſitudo* & *torpor* cum a motus tonici energia *deficiente* dependeant; a prioribus toni alterationibus clare ſatis diſtinguuntur. De *ſpontanea* vero laſſitudine, vti *Hippocrates* eam *Aph. II. 5.* vocat, veteres differentias conſtituerunt *tres*, quibus recentiores *quartam* addiderunt.

(1) *Prima* referre dicitur ſenſum *vlceris ;*

(2) Altera *tenſionis ;*

(3) Tertia *inflammationis*.

(4) *Quartam* recentiores laſſitudinem adpellant *oſſifragam*. Ratio autem denominationis vnius cuiusque hæc eſt: credunt nempe in laſſitudinis ſpecie *prima* adfici partes membraneo nerueas; in *ſecunda* muſculoſas & fibroſas; in *tertia* membraneo - fibroſas; in *poſtrema perioſtium* & huic adhærentes *tendines*.

7) *Subiectum* lasſitudinis aliquando ſunt omnia membra, ſæpius ſoli artus, interdum coxendices, ſubinde collum & caput. Alii ex viſceribus internis ſigillatim laſſitudinis ſubiectum hoc vel illud nominant; quos tamen hic attendere præter inſtitutum eſt. Interim notare conuenit, quod hæc lasſitudo non confundenda ſit cum grauitate artuum, in qua ſtricturam potius, quam toni defectum, accuſamus.

III. *PROGNOSIS EX TONI ALTERATIONIBVS*

1. *Generalis*

1) Quando toto corpore mutationes contingunt, ita vt illud promte refrigeretur rurſusque calefiat, vel color alius ex alio oriatur; tum morbi longitudinem ſignificant.

2) Quibus cutis eſt arida & dura, ii ſine ſudore moriuntur; at quibus laxa & rara, cum ſudore vitam finiunt. *Hipp. Aph. V. 71.*

3) *Rigores* in mulieribus initium magis ducunt ex lumbis & per dorſum ad caput perueniunt; ſed viris parte corporis poſteriore potius, quam anteriore. *ib. 69.*

4) *Rigor* quandoque fit ſine febre, plerumque vero cum illa. Ita *Galenus* ex eſu dactylorum aliquem *Alexandriæ* vidit ſine febre riguiſſe. Et *Hippocrates* vxorem *Epicratis*, inſtante partu, rigore correptam meminit *lib. I. epid. æg. V.*

5) *Rigorem* in febribus *paroxyzantem* periculo vacare, experientia pridem firmatum eſt.

6) Si poſt *rigorem* corpora facile iterum incaleſcunt, nihil mali videtur metuendum.

7) *Rigor*,

7) *Rigor*, qui ſalutarem excretionem præcedit, omnium cenſetur optimus.

8) *Conuulſionum* effectus tantum non ſemper pernicioſus eſt; aliquanto tamen nihil nocere ſub *prognoſi in febribus* indicabitur.

9) Qui quartanis corripiuntur, fere *conuulſione* non tentantur. *Aph. V. 70.* In hac enim febre motus præ aliis febribus placide inſtituuntur.

10) *Singultus* cum *conuulſione* hoc habet commune, vt malum aliquod plerumque portendat præſente grauius.

11) Qui vero citra morbum *ſingultiunt*, e. g. repleto cibis ventriculo, illis nihil imminet periculi.

12) *Laſſitudo, impotentia*, & *torpor* ſine aliqua excretione exſiſtente aut prægreſſa; perniciem intentant. *Prorrhetic. I. 40.*

13) Ad *laſſitudinem* ægri, ſi inſuper acceſſerint aluus humida, ſitis, vigiliæ, capitis dolor, obſcura locutio; mentis emotionem exſpectare oportet. *Prorrh. I. 38.*

14) *Vocis defectio* & *paralytodes artuum tremor* toni læſionem defectiuam arguit, & plenariam motuum omisſionem portendit.

2. *Specialis*

1) *In febribus*

De Horroribus.

(1) Horror in continua febre ſuccedens, numquam bonus eſt.

(2) Si horrores in acutarum principio frequenter incidunt, difficilem earum ſucceſſum præſagiunt.

(3) Horrores contra, poſt quos continuæ intermittere cœperunt, in bonis ſignis numerari ſolent.

(4) Horrores pariter in ardentibus boni habentur ominis, ſi eadem hora, qua facta eſt exacerbatio, frigus, horror & rigor adpareant. *Proſp. Alpinus de præſag. lib. III. cap. XI.*

(5) Hor-

(5) Horror criticus, qui cum aliis signis coctionis adparet, & copiosam excretionem pedissequam habet, laudabilis est. Vnde *Cous in Prorrhet. I.149. Quibus, vbi inhorruerint, sudores simul iudicatorii contingunt, & horror postridie repetierit, cum peruigilio, iis forte sanguis e naribus erumpet. Conf. eiusd. lib III. epid. æg. ex sedecim XII.* in quo de virgine in *Larissa* refert: eam sexto die multum sanguinis per nares profudisse, ac vbi inhorruisset, per sudorem copiosum & calidum iudicatam, seu a febre liberatam esse.

(6) Si partes in acutis externæ frigeant, internæ vero vrantur, & siti vexentur, lethale est. *Aphoris. IV. 48. Coac. prænot. 115.*

(7) Horrores in principio febrium pestiferarum crebriores, malum omen præbent. *Vid. Hipp. lib. III. epid. f. m. 75.*

(8) Qui lassitudine laborant, & cum horrore criseos schema præ se ferendo leuiter exsudant, celeriterque ad calorem reuocantur, ii male habent. *Coac. prænot. 36.*

De Rigoribus.

(9) Rigorem *periodicum* minime noxium esse, prognosis generalis num. 5. docuit. Vnde veterum axioma: *quibus quotidie rigores fiunt, quotidie febres soluuntur.*

(10) Rigor die iudicatorio superueniens, salutaris habetur, si inprimis post rigorem facile incalescant ægri & critica succedat excretio. *Ita Hipp. lib. I. epid. statu III. æg. V.* de puerpera die XIV. rigente, & die XV. sudorem experta, historiam adfert; *& lib. III. epid. æg. V. Chairionem* septimo die nouo suborto rigore & febre acuta prehensum, sudore per omnia membra diffuso, iudicatum meminit.

(11) Rigor vero *cum* crisi simul adparens non nihil metuendus est. *Prorrhet. I. 107.*

(12) Ita

(12) Ita porro rigores cum crisi aliqua *non iudicante*, v.g. frigido sudore, post quem difficile incalescunt corpora, malum præbent omen. Dum enim nec febris vehementia frangitur, nec symptomata tolluntur, crisis licet copiosior, lethum præsagit. Sic obseruauit *Hipp. lib. III. epid. æg. XII.* mulierem, quæ sæpe obriguerit, & per sudores, vomitus frequentes, largam diuresin ac hæmorrhagiam narium multa excreuerit, die XIV. mortuam esse. Et *lib. I. epid. statu II. æg. XII.* sistitur vir, qui post rigorem febre correptus & calido sudore perfusus, vndecimo die exspirauerit.

(13) Febre ardente detento, si rigor successerit, solutio contingit. *Aphoris. V. 58.*

(14) Qui in ardentibus sub initium statim intenso æstu & rigore corripiuntur, insomnes fiunt ac anxii, iis impendet exitium. Hinc *lib. I. prorrhetic. 67. Hippocrates* obseruauit, rigores cum æstu esse periculosos, sub quibus facies incensa sit & sudor erumpat. Si insuper posteriores partes frigeant, conuulsiones prouocari.

(15) Qui sexto die rigore corripiuntur, ii iudicium difficile adferunt. *Coac. 15. Aphoris. IV. 29.*

(16) Rigori & horrori, qui die iudicatorio adparent, si coma superuenerit, mortem proxime imminere indicat.

(17) Continentes rigores in acutis malum exitum præsagiunt *Coac. 21.*

(18) Rigores in iis febribus, quæ ad tertianarum naturam accedunt, si in medio ingrauescunt, febre nullum ordinem seruante, maligni valde sunt. *Coac. 26.*

(19) Spasticæ dorsi tensiones vti synochis, petechialibus, variolis & morbillis satis familiares sunt: ita peculiare aliquod malum ex illis prænunciare non licet.

De Conuulsionibus.

(20) Conuulsiones, in acutarum principio, humorum plerumque denotant abundantiam. Et quamuis certum

tum periculum non indicent; grauiorem tamen morbum fore declarant. Mitiorem paululum prognosin in variolis obseruamus.

(21) Adultiores, & qui septimum annum excesserunt, conuulsione in febre non prehenduntur; alioquin periculum denunciatur. *Coac. 357.*

(22) Conuulsio in febre suborta, eademque die desinens, nihil metuendum esse declarat. *Coac. 156.*

(23) Ita pariter conuulsio, cum coctionis signis ingruens, non adeo pertimescenda est.

(24) Præter ea conuulsio in febre, manuum pedumque dolores, maligni quid produnt. *Coac. 30.*

(25) Pueris, quos conuulsiones cum febre tentant, aut huic succedunt, quamuis diuturnæ sint: innoxias tamen esse obseruantur, nisi reliqua omnia perniciem nuncient. *Coac. 356. lib. I. epid. statu II. f. m. 18.*

(26) Conuulsio in acutis minuitur per superuenientes rigores, si febris simul augeatur.

(27) Conuulsiones & vehementes circa viscera dolores mali sunt ominis. *Aphoris. IV. 65. Coac. 356.*

(28) Phrenitis exitialis hoc habet proprium, vt in conuulsiones desinat.

(29) Conuulsio febri superueniens periculosum; febris vero conuulsioni succedens melius ominatur. *Coac. 358.*

De Singultu.

(30) Singultus in febre *lygmode* veterum, seu singultuosa, pertinaces sunt ac diuturni; hinc semper singultiunt ægri.

(31) Singultus in febribus semper suspecti habentur, quia vel hepatis, vel ventriculi, vel vteri inflammationes arguunt. Vnde nonnumquam singultus apud Practicos κατ᾽ ἐξοχὴν stomachi seu sinistri oris ventriculi conuulsio audit.

(32) Qui

(32) Qui in febribus poſt vomitus nigrorum ac fœtidorum multum ſingultiunt; illis proxime inſtat interitus.

(33) Febrientes, ſi facie exſiſtente *Hippocratica* multum ſingultiunt, agoni ſunt proximi.

De Torpore & Tremore.

(34) Quibus in ardentibus torpor, ſomnolentia & tumores obueniunt, eos lateris dolor accedens cum leui partis alicuius ſideratione necat. *Coac. 60.*

(35) Quibus per febres laſſitudinis ſenſus ineſt, illis ad articulos, & potiſſimum circa maxillas, abſceſſus oriuntur.

(36) Torpor, ex rigore ortus, in acutis malignitatem arguit.

(37) Torpor & impotentia in anginoſis citra criſin cum dolore præcordii obueniens, inſidioſe necat, licet non adeo male ſe habere videantur. *Coac. 374.*

(38) Torpores partium, in febribus ſemper mali, niſi forte morbo magnam partem iam ſubacto, adeoque critice adpareant.

(39) Torporis in conuulſionem, & huius in illum mutatio ſemper minatur periculum.

(40) Vehementes phrenitides in tremorem deſinunt; vnde etiam mortis eſt prænuncius. *Prorrhet. I. 9. Coac. 97.*

(41) Tremores, qui ad conuulſiones accedunt, cum ſudoribus, minantur recidiuas. *Prorrhetic. l. 105.*

(42) Tremores, qui in ardentibus contingunt, ſoluuntur a delirio. *Aph. VI. 26. Vid. Galenus in comment.* ad hunc *aphoriſ. ſ. m. 344.* Dubitat enim de auctoritate huius adſerti, quod non videatur eſſe *Hippocratis.*

(43) Febres, quæ ſoporem laſſitudinemque inducunt, aut in quibus caligant ægri, agrypnia & tenui ſudore vexantur, malignæ ſunt. *Prorrh. I 41.*

De Aphonia.

(44) In febre mutum esse, malum. *Coac.34.* Et vocis defectiones, quæ in febribus conuulsionis speciem præ se ferunt, in vehementem mentis emotionem cum silentio vertunt, & perniciem ostentant. *Prorrh. I.54.*

(45) Præcordiorum dolores & impotentia loquendi in febribus, si sudore non soluantur, malignum. *Prorrh. I. 90.*

(46) Quibus vox post iudicationem deficit, ii sopore & tremore correpti intereunt. *ib. 91.*

(47) Vocis ex capitis dolore defectiones in febre cum sudoribus, si per se resoluuntur ægri, ac præter voluntatem excrementa demittunt, malumque remittere videtur; diuturniorem morbum metuere oportet. In his de nouo subortus rigor damnandus non est.

(48) Defectiones vocis, quæ ex rigore fiunt, illæ tremore soluuntur. *Coac.27.* Alias vox ex rigore intercepta, perniciem denunciat. *ib. 39.*

(49) Qui in febre voce defecti iacent, & oculis conniuentibus nictantur, hi euadunt quidem, si post narium hæmorrhagiam & vomitum ad loquelam & ad se ipsos redeant. Si vero contrarium accidat, cum spirandi difficultate, celeriter intereunt. *Coac. 77.*

(50) Quos vox cum febre sine vlla crisi deficit, ii tremuli intereunt *Coac. 247.*

(51) Vocis defectiones cum virium exsolutione in acuta *sine* sudore, sunt quidem lethales; *cum* sudore autem minus; morbi interim diuturnitatem significant. *Coac. 256.*

(52) Aphonia cum singultu pessima.

2) *In aliis morbis*

De Horroribus.

(1) Crebri ex dorso horrores subinde locum commutantes,

tes, graues & difficiles, laboriosam vrinæ suppressionem minantur. *Prorrh. I. 75.*

(2) Qui subinde inhorrescunt, ex capite laborantes, tenuiter exsudantes; ii maligne habent. *Coac. 12.*

(3) Qui per sanitatem crebro inhorrescunt, ii ex sanguinis fluxu purulenti euadunt. *Coac. 16.*

(4) Vbi horror in morboso pathemate incidit, cum difficultate spirandi; ibi tabes denunciatur.

(5) Qui subinde inhorrescunt, ac incontinenti corporis iactatione, cum lassitudinis sensu & lumborum dolore, conflictantur, iis alui effunduntur. *Coac. 19.*

(6) Qui perfrigescunt ex tenui sudore post narium hæmorrhagiam; ii male habent. *Coac. 40.*

(7) Perfrictiones ex rigore, malæ sunt, eæ inprimis, quæ ad calorem non reuocantur. *Prorrhet. I. 65.*

(8) Ex perfrictione exsudantes, ad calorem reuocati, periculum denunciant, præsertim si accedat lateris æstus cum dolore & rigore. *ib. 66. Coac. 52.*

(9) Mulieribus subinde horrore tentatis, lassitudine & capitis grauitate conflictatis, menses erumpere solent. *Coac. 541. 548.*

(10) In omni superflua purgatione frigus cum sudore exitiale. *Coac. 568.*

(11) Ex sudore horror minime bonus. *Aphoris. VII. 4.*

(12) Ex perfrictione metus ac animi abiectio, præter occasionem, in conuulsionem tendit. *Coac. 4.*

De Rigoribus.

(13) In rigore familiares non agnoscere & eorum, quæ gesta sunt, obliuisci, malum indicat. *Prorrh. 64.*

(14) Qui subinde rigore prehenduntur, & sub noctem aliquanto grauius habent peruigiles; in somnis vero qui nugantur, delirant & lotio interdum se perfundunt, illi in conuulsiones cum sopore tendunt. *Prorrhet. I. 101. Coac. 20.*

(15) Quibus mulieribus ex rigore febres adiuat, cum lassitudinis sensu; in illis menses exspectare oportet. Quod si insuper ceruicis dolor prehenderit, sanguinem ex naribus erupturum spes est. *Prorrh. I. 142.*

(16) Rigores, qui sanguinis eruptioni succedunt, diuturni fiunt. *ib. 151.*

(17) Assidue vexans rigor, corpore iam imbecillo, lethalis est. *Coac. 9. 21.*

(18) Qui rigores ex dorso proficiscuntur, grauiores sunt & molestiores. Vbi vero quis XVII. die rigore correptus, vigesimo quarto iterum riguerit, is male habet. *Coac. 11.*

(19) Rigor cum *Opisthotono* mortem adfert. *Coac. 23.*

(20) Eclyses ex rigore & cephalalgiæ pernicem, denunciant. *ib. 22-28.*

(21) Quibus rigor adest, iis vrina restitat. *Coac. 29.*

(22) Qui ex vulnere subinde rigentes sanguinem profundunt; ii maligne habent, ac inter loquendum derepente moriuntur. *ib. 328.*

(23) Ante partum subinde rigore corripi, & citra dolorem parere, periculum indicat. *Coac. 538.*

(24) Ex multo potu rigor & delirium, malum. *Aph. VII. 7.*

De Conuulsionibus.

(25) Conuulsio ex repletione aut inanitione oritur; sicut etiam singultus. *Aphoris. VI. 39.*

(26) Ex vulnere conuulsio lethalis. *Coac. 355. Aph. V. 2.*

(27) Insanientibus accedens conuulsio, oculorum aciem retundit. *Coac. 485.*

(28) Ex epoto veratro conuulsio exitium adfert. *Coac. 567. Aphoris. V. 1. VII. 25.*

(29) Conuulsiones in mente captis semper suspectæ.

(30) Conuulsio aut singultus post profusam purgationem, malum præsagit *Aph. V. 4.*

(31) Con-

(31) Conuulſio & leipothymia fluxui muliebri aut alii hæmorrhagiæ ſuperueniens, portendit periculum. *Aphoriſ. V. 56. VII. 9.*

(32) Conuulſio aſſiduis vigiliis aut doloribus ſuccedens, ſiniſtrum præbet omen.

(33) Conuulſio a plethora originem trahens, eadem imminuta, ſponte euaneſcit.

(34) Conuulſiones chronicis viſcerum læſionibus ſuperuenientes, pertinaces ſunt, nec facile medicationi auſcultant; per anodyna vero cohibita paulo poſt magis ferociunt.

(35) Anginæ ſuccedens conuulſio, lethalis.

(36) Qui *tetano* corripiuntur, intra quatuor dies intereunt; ſi hos ſuperauerint, ſani fient. *Aphoriſ. V. 6.*

(37) Conuulſiones in vteri ſtrangulatu, antea non expertæ, impoſterum facilius reuertuntur. *Coac. 349.*

De Singultu.

(38) Singultu, laſſitudine & *catocho* detenti, in vitæ periculo verſantur. *Coac. 45.*

(39) Singultus diarrhœæ aut dyſenteriæ ſuccedens, periculum nunciat.

(40) Singultus, conuulſio, aut delirium, ilei inflammationi ſuperueniens, mortem præſagit. *Aph. VII. 10.*

De Laſſitudine & Torpore.

(41) Delaſſati ægri, caligine obducti, peruigiles & ſoporoſi, cum tenui ſudore recaleſcentes, male habent. *Coac. 35.*

(42) Laſſitudines ſponte obortæ morbos prænunciant. *Aphoriſ. II. 5.*

(43) Torpor vbi rigori ſuccedit, mentis alienationem ſignificat *Prorrhet. l. 35.*

(44) Ἀδυναμίαι ſeu impotentiæ, quæ præter aliquam inanitionem contingunt, perniciem indicant. *ib. 40. Coac. 54.*

(45) Tor-

(45) Torpor in contraria celeriter mutatus, malum præ-nunciat. *Coac. 59.*

(46) Quibus non cogitantibus vrina decidit, ac pudendum contrahitur, ii desperati sunt. *Coac. 474.*

(47) Torpores & stupores præter consuetudinem, apoplecticum periculum adfore indicant *Coac. 476, 478.*

De Tremore.

(48) In furiosa & vehemente mentis emotione succedentes tremores malignitatem nunciant. *Prorrh. 14. Coac. 93.*

(49) Aliquando excluduntur sub tremoribus calculi, quod senibus contingit, qui febre laborant.

De Aphonia.

(50) Aphonia ex vermium adflictione, aut ingenti terrore, facilius tollitur, nec facile balbutiem post se relinquit; quæ vero post lapsum ex alto adfligit, difficilior exsistit.

(51) Aphonia ex vulneribus, signum valde ambiguum est.

(52) Aphoniam ex rigore, soluere potest tremor.

(53) Vocis defectio ex dolore, tandem cum summo cruciatu mortem adfert *Prorrh. I. 55.*

(54) Aphonia cum *eclysi* & *catocho*, perniciosum *Prorrh. I. 96.*

(55) Loquendi impotentia cum insania, funestum ominantur exitum *Coac. 254.*

(56) Aphonia in conuulsionibus multum perseuerans, malum. *Coac. 359.*

(57) Si ebrium quempiam repente vox deficiat, conuulsus moritur, nisi eum febris prehendat, aut post crapulam vox redeat. *Aph. V. 5.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Signa e motus tonici alterationibus prouenientia, ac inde formandas prognoses recensuimus. Iam quid emolumenti praxis

praxis clinica ex hisce momentis capere possit, porro dispiciendum.

2. Vti naturæ opus est, motus in corpore excitare congruentes: sic artifex, eidem succurrendo, caute se gerat, necesse est. Non enim in negotio motuum omne, quod artifici libet, impune pariter per naturam licet, sed illud tantummodo permitttitur, quod certo expedit & finali naturæ intentioni conueniens est.

3. Iam si v.c. rigores habito solum respectu ad membrorum immobilitatem & perfrictionem adgredi vellemus *externe* emollientibus & vnguinosis; *interne* vero calidis & orgasmum concitantibus: nullum plane sperare liceret vtilitatis effectum, nedum verum leuamen. Si enim critice rigeant membra, ob necessariam humorum ad excretorium aliquod restrictionem & instantem crisin: tunc nihil naturæ magis inimicum eiusque molimini plus aduersum suscipi posset, quam importuna eiusmodi emollitio & artificialis relaxatio. Et id ipsum etiam valet de præpostera calidorum propinatione; wann man durch stärckende und kräftige Artzneyen die Wärme in die starrende Glieder bringen will. Nam loco intentatæ incalescentiæ membrorum frigentium, orgastica fit commotio & ominosa cœptæ criseos perturbatio. Vbi vero non criticus, sed symptomaticus adfuerit rigor; ibi rigorem demulcere prorsus frustraneum; conuenit potius materiam peccantem respicere: hac enim sublata rigor sponte euanescit.

4. Conuulsionum aliæ de admittenda medela spem relinquunt; aliæ contra omnem adimunt. Si iam eadem methodo singulas tractare adniteremur, magnæ apraxiæ daremus documentum. Nam conuulsio, quæ sanguinis abundantia nititur, dextre tractata, cessat; quæ vero vltimi conaminis eluctatorii vices explet et inflammationibus grauibusque vulneribus, nimiæ humorum profusioni superuenit, illa ægerrime mitigatur, rarissime percuratur.

5. In virium præter ea & motuum omissione quam anceps ac pæne irritum sit, aliquid tentare, ratio & experientia docent.

cent. Vnde etiam fit, vt Medicus in tonicæ actionis abolitionibus actiuis, magis ſpectatorem, quam officioſum miniſtrum agere ſoleat; cum certum ſit: naturam, antea quietam, facilius ad turbulentos motus per artificia ſeduci, quam, vbi eorumdem omiſſionem decreuit, ad eosdem readſumendos pro lubitu Medici excitari poſſe.

6. Hæc igitur ſigna, ex motus tonici alterationibus petita, vti ſecundum maximam ſui partem infauſta eſſe ſolent: ita ad inueniendas indicationes parum conferunt. Si enim vmquam, in motuum profecto augmentis & omiſſionibus experiri poterit Medicus & ſemetipſum explorare, quantum naturam noſſe, quantaue dexteritate eidem ſubſeruire didicerit.

TAB.

TABVLA V.
DE
CRISIBVS.

I. DEFINITIO.

Crisis est naturæ medicatricis actus therapeuticus, quo in febre breuioris periodi, stato ordinarie die, spectabili connisu, & vegeto plerumque successu, materiæ peccantis largam portionem vel e corpore proscribere, vel, sin hoc fieri non possit, in loca commodiora expellere intendit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Salutaris febrium exitus fit
   1) vel per *crisin*, quæ *cito* contingit, & præcipue in acutis locum habet.
   2) vel per *lysin*, quæ *successiue* perpetratur, & intermittentibus familiarior est. Quæ lenta morborum solutio a vera crisi satis se distinguit: sicut enim plura septenaria requirit; ita neque insignes excretiones, neque decubitus subito formare solet.
2. De *crisibus* plures inter Medicos agitantur controuersiæ
   1) Alii enim exitus tantum *salutares* & *legitimos* hoc nomine intelligunt. Sic *Galenus* crisin vocat subitam ad sanitatem conuersionem, quæ per manifestam *eccrisin* aut *abscessum* effatu dignum contingat; quæ vero aliter fiat, malignius retrocedere dicit. *Vid. eius libr. III. de crisibus cap. II.*
   2) Alii criseos notionem latiore sensu accipiunt, sinistros illius euentus simul comprehendentes. E. g. *Hippocrates libr. I. epid. f. m. 40.* dicit: crisin vel ad sanitatem vel ad mortem tendere.

3) *Diocles*, ſine reſpectu ad prægreſſam excretionem, criſin explicat per morbi ſolutionem. Quoniam vero hæc explicatio ad morborum quoque chronicorum *lyſin* adplicari poteſt : verus de criſi conceptus hac ratione peruertitur.

3. Mittimus autem hosce diſſenſus, & ad clariorem conceptum criſin diſtinguimus in *exquiſitam* & *minus exquiſitam.*

1) *Exquiſita* criſis dicitur, quæ fit per *eccriſin*, ſeu excretionem ſubitam & copioſam, nulli autem febri perpetuam.

2) *Minus exquiſita* plures quidem dies inuoluit, critico autem abſoluitur, & numquam in febribus ſine anomalia deeſt.

4. Porro criſis eſt

1) vel *bona*, quæ ad ſanitatem deſinit. Et hæc iterum

(1) *perfecta* ſeu *abſoluta*, quæ nihil ex materia morbifica poſt ſe relinquit, & cui quaſi e veſtigio ſanitas ſuccedit.

(2) *Fida* & *certa*, quam nulla morbi reuerſio ſeu recidiua excipit.

(3) *Tuta*, quæ ſine periculoſis ſymptomatibus accidit.

(4) *Manifeſta*, in qua inſignis excretio aut abſceſſus conſpicua fiunt.

(5) *Cum bonis ſignis*, ſeu talis, quæ a die contemplatorio prius indicata eſt.

2) Vel *mala*, quæ aut difficilia ſymptomata, aut longam colluctationem cum morbo, aut ipſam mortem habet pedisſequa. Eſtque

(1) *Imperfecta*, quæ morbum non integre iudicat, ſed materiæ noxiæ quamdam portionem reliquam facit. Vnde neceſſario euadit

(2) *Infida*, quæ paulo poſt recidiuæ anſam præbet.

(3) *Periculoſa*, quando grauia ſymptomata ſimul occurrunt, ſub quorum concurſu quouis fere momento mors imminere videtur.

(4) *Ob-*

(4) *Obſcura* in qua molimina quædam critica animaduertuntur, ipſa vero criſis ſupprimitur.

(5) *Sine ſignis*, quæ a nullo die antea indicata eſt.

5. Ergo criſeos *effectus* quadrifariam differt. Nam

1) vel ſtatim a morbo liberat,
2) vel multo mitiorem reddit,
3) vel confeſtim interficit,
4) vel morbum multo efficit deteriorem. *Vid. Galenus in comment. III. in Hipp. præſag. f. m. 36.*

6. *Criſis* differt ab *acriſia*. Nam *acriſia* criſeos abſentiam, ſeu defectum, adeoque omnis criticæ emotionis priuationem indicat. *Conf. Stahlii diſſ. de acriſia in febribus.* Veteres adpellabant *criſin defectam*, ſeu *criſeos carentiam*. Criſis vero manifeſtos motus extraordinarios & eccriſes conſpicuas inuoluit.

7. Criſes reſpectu *locorum*, per quæ *eccriſes* fieri ſolent, notabili modo ſe diſtinguunt; differentia autem ipſa nititur

1) vel materiæ febrilis indole,
2) vel ſubiectorum peculiari diſpoſitione certas excretiones præ aliis ſubeundi,
3) vel climatis & anni tempeſtatis conditione.

8. Criſes *primariæ* per *expulſionem* ſunt ſequentes.

1) *Vniuerſalis* vnica eſt, quando ſudor criticus, copioſus, ex vniuerſi corporis peripheria erumpit, & morbum efficaciter iudicat.
2) *Particulares* ſunt
   (1) *Fluxus ſanguinis*
      α) per narium hæmorrhagias.
      β) per hæmorrhoides.
      γ) per menſes.
   (2) *Excretiones ſeroſo-bilioſæ.*
      α) Sudor particularis.
      β) Vomitus.
      γ) Vrinæ larga excretio.
      δ) Diarrhœa.

 9. Cri-

9. Crises *secundariæ*, quæ per *translationem* seu *metastasin* contingunt, sequente modo variant. Vel enim

1) *Natura* perfecte non vincit, ac inde, ob deficiens robur, materiam e corpore eliminare nequit, sed a parte solummodo adfecta propulsat, intra corpus tamen illud retinet, paulatim in posterum eiiciendam. Vel

2) *Materia* cruda, minus attenuata, viscida & ad emouendum inhabilis deprehenditur. Vel

3) *Viæ* iusto densiores & angustiores exsistunt.

10. Hæ crises, quæ per *metastasin* eueniunt, itidem sunt

1) Vel *bonæ*, quando materiæ noxiæ a parte nobiliori ad ignobiliorem transferuntur; ab internis scilicet ad externas; id quod duplici modo contingit:

(1) Modo enim fit per *collectionem* materiæ in vnam quasi massam, e. g. in apostemate seu abscessu pone aures, sub axillis, in brachiis, poplitibus & infimo pede.

(2) Modo per *dispersionem* in peripheriam. Hinc dependent exanthemata specifica, peculiares vesiculæ, pisum magnitudine æquantes & sero diaphano repletæ, furunculi critici, icterus criticus.

2) Vel *malæ*, quando materia febrilis, eccrisi destinata, transfertur

(1) vel in æque nobiles

(2) vel in nobiliores partes. Sed eiusmodi crises secundarias verius dixeris febrium in alios morbos transmutationem, quam vllo modo criseos nomine dignam morbi solutionem. Nam apostemata, in partibus internis collecta, raro sine sanitatis detrimento decurrunt; e. g. empyemata, quæ febribus pleuriticis succedunt, quando rumpuntur, ex voto purgari nequeunt, ideoque phthisin sæpe comitem habent. Aliquando *icterus* febrim soluere dicitur, sed hydrops subsequitur. Quæ res *Hippocratis* thesin illustrat, quam de icteri salubritate & noxa *Coac. prænot. 121.* protulit: *icterus si ante diem septimum accesserit, malum significat;*

septi-

septimo autem, nono, vndecimo ac decimo quarto iudicationem adfert, dum præcordia non induret. Quod si secus contingat, res in dubium vertitur. Angina pariter & *pleuritis* in *peripneumoniam* subinde transeunt, de quo *Coac. prænot. 167. Quibus angina ad pulmonen diuertit, partim quidem intra septem dies pereunt, partim vero liberati pus intro colligunt, nisi pituitosa sursum educantur.* Et nostro æuo obseruare licet, quod acutæ in paralyses alquando degenerent, & vitam per subleftum hunc metaschematismum in magnum discrimen adducant.

11. Denique crisis, quæ per *longiorem somnum* fieri dicitur, *secundariis* subiungenda est.

1) Hæcce crisium species rarior est, quam reliquæ. *Soli enim,* inquit *Galenus, pueruli raro admodum ex profundo atque longo somno, subitam mutationem ad meliorem statum sunt consecuti. Vid. coment. III. in præsag. Hippoc. f. m. 36.*

2) Interea salutaris mutationis non tam somnus longior quam continuæ sub somno secretiones & excretiones caussæ sunt. Solet autem ægros nonnumquam somnus die critico corripere, cum antea penitus eneruati & vires prostratæ sint. Quando ergo ab *animalibus* functionibus feriatur natura, *naturales* eo intensius exercet, & copiosum sudorem sub somno ciet, aut vero vrinam, affatim secretam, larga mictione, per momentum quasi euigilando, excernit. Interim sunt aliqui tam ex veteribus, quam recentioribus, qui hanc speciem e crisium numero prorsus expunctam volunt.

III. *SIGNA CRISEOS*

A. *Generalia*

1. Primum signum constituit *morbi species*, seu, vt systematici vocare malunt, *idea.* Talis enim ante omnia requiritur morbus, qui per crisin vel solui potest, vel solet.

2. *Morbi mos;* vti *Galenus lib. III. de crisibus cap. III.* loquitur; scilicet num moderatus & mitis, an vehemens & malignus sit.

3. *Na-*

3. *Naturæ robur;* cuius præcipuum signum *Hippocrates* posuit *respirationem; Galenus & hanc & pulsum vegetum.* Cur autem *vires* inter signa critica generalia retulerit, eam reddit rationem, quod ob morbi magnitudinem & casuum vehementiam eæ vel cito posternantur, vt æger moriatur, vel natura ad moxiorum excretionem excitetur *Vid eius Comm. II. in Hipp. aphoris. II. 23.*

4. *Coctio materiæ morbificæ.* Per hanc veteres intellexerunt humorum malignorum factam subactionem, mutationem & ad expellendum aut transferendum præparationem. Qui naturæ victricis labor vti varios actus atterentes, resoluentes, attenuantes ac separantes supponit: ita præ reliquis studiosissime eumdem obseruarunt priscæ medicinæ antistites. Hinc diserte pronunciat *Galenus: primum & maximum esse considerare coctiones.* Millies enim se interfuisse dicit fientibus crisibus, neque tamen vmquam vidisse intereuntem, cui crisis, post prægressa coctionis signa, contigisset. Et in *libro de constitut. artis med. cap. XVIII. f. 49.* notatu dignum adposuit aphorismum; qui *numerum 3 præced.* simul illustrat. *Naturæ robur ex propriis actionibus comprehendes, in primis ex pulsu, siquidem is est vitalis facultatis opus. Morbi vero magnitudinem ex suis symptomatibus. At quatenus alterum altero præualeat, concoctio cruditasue monstrat. Cruditatem* vero dicebant eos humores, quorum substantia, color & consistentia vel sanis similis, vel parum a sanitatis statu deflectat, adeoque coctionis tecmerio careat. Cum vero non omnibus coctionis signis promiscue eadem sit dignitas: tum

1) In febribus *pleuriticis* & *peripneumonicis* signa coctionis in *sputaminibus,* vroscopia non prorsus neglecta, quærenda iubent.

2) In febribus, vbi vel *hepar,* vel *lien,* vel *viæ vrinariæ* adficiuntur, *vrinæ* potissimum rationem habendam commendant.

3) In quibus autem *viæ primæ* vna cum aliis partibus patiuntur, coctionis signa in alui excrementis & lotio adparere dicunt.

5. *Sym-*

5. *Symptomata*, crisin præsagientia, & die *indicatorio* præsignificata. Huic *indicatorio* adnexa creditur diei *iudicantis* potentia. Ipsa vero symptomata breuibus exponit *Galenus lib. III. de crisib. cap. X.* quando monet: harum rerum præcognitionem fluere ex eo, quod natura vrgeatur, & vehementer ex morbo irritetur; vnde subita in corpore perturbatio, & aliqua nouitas, vel circa respirationem, vel circa mentem, vel circa sensus, vel circa signa decretoria. Ad hunc igitur ductum notantur in actionibus

1) *Vitalibus*

(1) Pulsus magnus.

(2) Difficilis anhelitus seu laboriosa respiratio.

(3) Aestus intensior.

(4) Dolores capitis, colli, pectoris, ventriculi, hypochondriorum aliorumque membrorum.

(5) Peripheriæ partim constrictio vniuersalis, partim rigores particulares.

(6) Aurium sonitus, oculorum rubor, labrorum agitatio aut membrorum passim tremor.

(7) Paroxysmus denique consuetam horam anticipat.

2) *Naturalibus*

(1) Sudoris suppressio.

(2) Profusio lacrymarum inuoluntaria.

(3) Sputum coctum, album, læue, æquale est, non tenue aut nimis crassum; facile insuper exspuitur.

(4) Vrina pauca, quæ vero excernitur, notas habet coctionis, vt sit alba, crassa, læuesque adsint subsidentiæ. Ista enim securitatem breuemque morbum significare dicuntur. *Vid. Hippocratis prognost. f. m. 7. lib. de dieb. iudicator. f. 20.*

(5) Alui excrementa, si quæ redduntur, mollia sunt, subruffa, non admodum graueolentia, & ea hora reiecta, qua sanitatis tempore consueuerunt. Quæ alui excre-

menta ſemper coctionis & incoctionis ſigna continere docet Galenus in *libro de arte medicinali cap. LXXXIII.*

(6) Adpetitus eſculentorum deficit, ſitis vero tanto eſt intenſior.

3) *Animalibus.*

(1) Reſpectu ſenſuum *internorum*

a) Deliria quæcumque,

b) Obliuio & præſentium ignorantia.

(2) Reſpectu ſenſuum *externorum*

a) Vigilæ.

b) Obauditio.

c) Viſus non tam hebetudo, quam difficilior lucis tolerantia.

d) Guſtus maxime læſus.

e) Summa ad motus voluntarios impotentia, qua vix membrum mouere valent.

f) Alii contra furentibus ſunt ſimiliores, qui ne quidem per exiguam moram vno ſitu recumbere queunt; ſed clamant, lectum quatiunt. *Conf. Galeni lib. III. de criſib. cap. II.* Summæ huius ante criſin inquietudinis rationem reddidit idem in *comment. ad Hipp. aphoriſ. I. 22. f. 306.* vbi orgaſmo humorum iſta omnia adſcribit, & ex linguæ ſibi vernaculæ penetralibus rem deducit. Nam vti *το οργᾶν*, ab animalibus coitum adpetentibus proprie deſumtum & ad humores translatum eſſe obſeruat. Ita humorum a partibus ad partes transfluxus, hominem in morbo mouere, exagitare & irrequietum reddere tradit.

6. Vidimus ſigna criſeos *futuræ*; quare propius *inſtantis* iam addenda eſſent, quæ *κατ' εξοχην critica* vocantur. Sed cum eadem ipſa ſint, quæ *num. 5. præced.* ſub ſignis ex actionum vitalium alterationibus petendis ſuppeditauimus, hoc vnum tantummodo addendum, quod nimirum inſtante die critico

co grauius adfligant, & in horas magis augeantur, donec consummata fuerit iudicatio.

7. *Conditiones bonæ criseos* tandem subiungendæ restant. Quidam auctores, quos inter *I. P. Bruno* est, ponunt *quatuor*; *And. Kyperus* & *Fridericus Schraderus quinque*; nonnulli autem *sex*, vti *And. Laurentius*, *Tho. Fienus*, *Casp. Hoffmannus*. Singuli per parum inter se differunt; quod enim distinguit alius, alius sub alio momento iam complexus est. Plenius si rem determinare velimus, *salutaris criseos conditiones*, sequentes erunt,

1) Vt die indicatorio sit prænunciata.

2) Vt fiat post materiæ morbificæ sufficientem coctionem, per sua signa dignoscendam, adeoque in ipso morbi *statu* & tali die critico, qui morbi indoli, respectu modi & viarum, debite respondeat. Nam febribus *peracutis* conueniens est quartus & septimus; *acutis* vndecimus aut decimus quartus. Vtræque tutius per hæmorrhagias aut sudores, quam per alias crisium species iudicari solent.

3) Quantitas critice excreti adæquata sit tam morbi magnitudini, quam caussæ morbificæ quantitati. *Nullum enim criticum est paucum.* Quod si vero aliqua portio noxii relicta fuerit, recidiuam; si multum restitauerit, mortem post se trahet.

4) Per manifestam expulsionem, aut minimum per sat magnum abscessum, qui a parte adfecta remotior sit, succedat.

5) Eueniat cum facili tolerantia, sine grauibus symptomatibus, qualia sunt deliria, strangulationes, conuulsiones, aphoniæ.

6) Aeger illico post crisin melius valeat, cum symptomatum, hactenus continentium, remissione & euphoria, per nullam recidiuam infringenda. *Hipp. Aph. II. 27. Si quæ non pro ratione leuant, iis non oportet fidere.*

B. *Specialia*

1. *Eccrisin sanguinis* præsagientia

1) Per *Narium hæmorrhagiam*

(1) *In suprema corporis regione*

a) Oculi turgidi, nitidi, marmarygodei, qui ita dicuntur, quando ægris incertus lucis splendor ante oculos obuersari ac vario motu discurrere videtur, cum dolore in medio bulbi pungente. Quibus frequenter iuncta est spontanea lacrymarum profusio. *Vid. Galenus lib. III. de crisib. cap. XI.*

b) Aurium tinnitus seu susurrus

c) Narium pruritus, & die indicatorio subinde vna alteraue sanguinis gutta exstillans.

d) Faciei rubor, vasorum temporalium & colli inflatio validiorque pulsatio.

e) Dolor caput grauans, ad nasi radicem se extendens, sæpe ceruicem infestans rigidamque sustentans.

f) Interdum faucium inflatio anginodea & insignis deglutiendi difficultas.

(2) *In media*

a) Præcordiorum angustatio oppletoria

b) Respiratio impedita, breuis & profunda.

(3) *In infima*

a) Murmura abdominis.

b) Sensatio tendens in hypochondriis.

c) Vrina ob maiorem renum constrictionem tenuis ac limpida.

d) Aluus adstricta.

(4) In *extremis* artubus frigus & subinde rigor

(5) Præterea concurrit agrypnia, mens vacillat in his; constat in aliis; accedunt insomnia de sanguinis profusionibus,

fusionibus, æstus & sitis vrgent, peripheria præter naturam constricta, ideoque impedita est transpiratio.

2) Per *hæmorrhoides* & *menses*. Quamuis rariores esse soleant hæ crisium species in regionibus temperatis: in *Græcia* tamen aliisque calidis locis sæpe obseruatæ sunt. Sic *Hippocrates* in *libris epidemicorum* diuersos casus earum collegit, quæ per copiosas mensium excretiones iudicatæ fuerint. Neque minus constat, quod crisis per hæmorrhoides soluere soleat synochas aliasque inflammatorias. Signa vtriusque sunt:

(1) Aestus maior, in primis per spinæ longitudinem.

(2) Molestiæ in hypochondriis tendentes & prementes.

(3) Si *hæmorrhoides* indicantur, tensio spastica & dolorifica in lumbis ad os vsque sacrum se extendit.

(4) Si vero *menses* imminent, cardialgia intercurrit, abdomen quoque & regio hypogastrica spasmodicas subeunt molestias, quæ sensum stringentem, grauantem, trahentem inducunt, infimumque ventrem & inguina adficiunt, quousque menses erumpant.

(5) Quod si morbi *status*, adeoque iustæ criseos tempus, in terminum menstruæ excretionis ordinarium incidat: tunc expulsio sanguinis eo expeditius & largius procedit.

(6) Adpropinquante die critico sentiuntur per vices extremorum perfrictiones, horripilationes, rigores.

(7) Vrina parce redditur, & raro coctionis signa ostendit.

(8) Aluus non respondet, licet sub his circumstantiis facilius, quam instante hæmorrhagia narium, soluatur, immo sponte subinde succedat.

2. *Eccrisin seroso-biliosarum impuritatum* indicantia.

1) *Per sudorem vniuersalem.*

(1) Vrina die quarto indicatorio signa coctionis refert, nubeculam scilicet innatantem, aut sedimentum album & læue.

(2) Pulſus mollis & vndoſus certiſſimum ſudoris critici ſignum præbet. *Vid. tab. de pulſu.*

(3) In pectore percipiuntur moleſtiæ anguſtantes, hinc reſpiratio quoque euadit impeditior.

(4) Aeſtus intenſus ad diem vſque iudicatorium perdurat, facies fit turgida & florida, vniuerſus autem corporis habitus circa diem criticum redditur laxior & ad perſpirandum aptior.

(5) Laſſitudo totum corpus occupat.

(6) Rigor die ſexto mediocriter corripit; immo ſub leui corporis ventilatione horripilationes infeſtant.

(7) Aluus non ſuccedit.

(8) Proxime ante eccriſin diaphoreticam obſeruant ægri peculiarem ſenſationem in peripheria inſigniter turgeſcente, quaſi ſenſum ab intra pungentem in extrema cuti perſentiſcerent, als wenn alles ſtrotzte und von innen Nadeln durchſtächen.

(9) Eiusmodi criſis eo certius ſperanda eſt in febribus continuis & inflammatoriis, quo magis temperamenti alacritas, promte ſudandi adſuetudo in ſtatu ſano, ac regionis climatisue conditio huic negotio velificantur.

2) Per *Vomitum*

(1) Nauſea procedit, quæ vomituriendi ideas et horripilationes inducit, wann ſie ſich vor Eckel erſchütteten.

(2) Caput laborat doloresque grauantes, pungentes & vertiginoſos ſentit. Hinc etiam oculi caligant. Das Geſicht vergeht, und läufft alles mit ihnen um und um.

(3) Pulſus fortis et durus.

(4) Labrum inferius nonnumquam tremore corripitur. Sputum vero eſt tenue.

(5) Pectoris præterea coarctatio & cardialgicæ moleſtiæ concurrunt.

(6) Extrema frigent, ſudor quoque in fronte frigidus erumpit, hypochrondria vero & lumbaris regio mitius rigere ſolent.

(7) Ven-

(7) Ventriculus morſibus infeſtatur, qui de ſpaſticis conatibus eliſoriis teſtimonium perhibent.

(8) Vrina ob renum conſtrictionem, per conſenſum inductam, cruda eſt ac diaphana.

(9) Aluus vel adſtricta vel obſtructa obſeruatur.

3) Per *vrinam.*

(1) Criſis per diureſin quamquam in paulo rarioribus reputanda ſit; ſiquidem ſæpius per ſudorem & hæmorrhagiam narium iudicatas febres obſeruare licet, quam per diureſin, emeſin, aut ſanguinis fluxum per inferiora: contingit tamen, ſi conſpirent

a) Morbi idea ſeu indoles in febribus inflammatoriis, pleuritide nimirum vera, peripneumonia & quandoque in purpura alba; tempore inprimis hiberno, vbi per tempeſtatis rationem ſudores tam promte ſuccedere nequeunt.

b) temperamentum ac ætas in illis præcipue, quorum habitus ſtrictus, denſus adeoque ad transmittendum ſudorem ineptior eſt; id quod in ſenioribus obſeruatur, in quibus ſudoris critici minor, vicariæ autem diureſeos maior ſpes eſt.

(2) Pulſus celer, in his ſimul frequens, in aliis vero fortis.

(3) Reſpiratio liberior.

(4) Aeſtus licet remiſſior videatur, quam vbi aliæ criſes imminent: ſitis tamen aucta & cum omnimoda ariditate coniuncta eſt.

(5) Die quarto adparent ſigna coctionis in lotio.

(6) Adpropinquante die iudicatorio dolor in hypochondriis, lumbis & regione hypogaſtrica adfligit, ac ſenſum inflationis circa veſicam excitat.

(7) Aluus ſuppreſſa eſt.

(8) Mingendi ſtimulus cum aliquo ardore augeſcit, ſub ipſa vero mictione crebriore ardor extremum vrethræ infeſtat.

4) Per

4) Per *Diarrhœam.*

(1) Pulſus quidem durus eſt, ſed reſpiratio libere ſuccedit.

(2) Senſibilis tranſpiratio ſufflaminatur.

(3) Vrina obſeratur imminuta, quia alui fluxus ſine copioſa ſeri adfuſione fieri nequit: ſigna vero coctionis maximam partem deſiderantur.

(4) Ructus, borborygmi & abdominis inflatio intercurrunt. *Coac. 142.*

(5) Horripilationes leuiorem quamque corporis ventilationem inſequuntur.

(6) Lumborum dolor grauans, motus torminoſi & circa vmbilicum morſicantes per interualla adfligunt, imminente autem termino critico magis ſe manifeſtant.

(7) Genuum grauitas a veteribus ſæpe ante alui fluxum obſeruata eſt. *Coac. 152.*

(8) Aluus vti nec antea firmiter clauſa eſſe ſolet: ita die indice deiectione aliqua diarrhœam criticam denunciat.

5) Per *Abſceſſum.*

(1) *Generatim* aliarum excretionum criticarum, tempeſtiue non adparentium, defectus.

(2) *Speciatim* ſecundum *Hippocratem in libro prognoſticor. f. m. 10.* ſigna ponuntur

a) Sputum ex ratione non procedens.

b) Alui egeſtiones minus bilioſæ.

c) Vrina pauca & ſedimento deſtituta.

d) Præſentia aliorum ſignorum, quæ ſalutem portendunt.

e) Materia cruda, lenta, craſſa & ad alias excretiones per fluorem inepta.

f) Naturæ robur bene ſibi conſtans. Hoc enim ſi defuerit, æger ante eiusmodi translationem ſuccumbet. Materia ſiquidem ad ſubeundam criſin ordinariam quanto fuerit ineptior, tanto maiorem energiæ motoriæ vim poſtulat ad translationem.

g) Febris, citra partis nobilioris læſionem aut quemdam commiſſum errorem, vltra viceſimum diem durans. Hinc *Hippocrates Aphoriſ. IV. 44. Quibus adſunt febres longæ, iis tubercula aut dolores circa articulos fiunt.*

h) His accenſetur tempus hibernum, aliis criſium ſpeciebus minus fauens, & temperamentum ſiccum.

i) Aliarum criſium interuerſio, ac turbatio per præpoſteras medicationes, malum regimen, animi pathemata. Criſis item alia iam inchoata ſed abrupta.

(3) *Specialiſſime* ex obſeruatione *Galeni lib. III. de criſib. cap. XI. f. 146.*

a) *Abſceſſus in ſuperioribus* nunciant

α) Subito oborta & mox iterum quieſcens anhelitus difficultas.

β) Capitis ſuccedens grauitas & dolor.

γ) Surditas & ſonus grauis in auribus. Quæ abſceſſum in glandoſis carnibus poſt aurem fore produnt.

b) *Abſceſſus in inferioribus* ſignificant

α) Morbus nimium iam prorogatus.

β) Defectus ſignorum proxime enarratorum.

γ) Grauitas contra, tenſio, dolor & inflammatio in aliquo ex inferioribus locis, ex quibus vtpote abſceſſum vel in *inguine*, vel circa *genua*, *poplitem*, *ſuras*, aut *malleolos* præſagire licet. *Hippocrates in libro prognoſticor. f. 10.* breuius iſta complexus eſt hoc modo: Quibus circa hypochondria aliquid inflammationis ſubeſt, illis in *inferioribus*; quibus autem hypochondria mollia & doloris expertia perſeuerant, illis in *ſuperioribus* fiunt abſceſſus.

IV. *SVBIECTA CRISEOS.*

Sunt vel *perſonæ*, vel certæ *morborum ſpecies*.

1. Ex *Perſonis* criſium ſubiecta habentur illi homines, qui ſunt
   1) *Temperamenti* reſpectu alacres, promti, immo praecipites.
   2) *Loci* ſeu climatis ratione illi potiſſimum, qui regiones calidas incolunt. Hinc frequentius in Iberiae, Galliae, Italiae Pannoniae aliisque Orientis regionibus obſeruare licet criſes, quam in ſeptemtrionalibus.
   3) *Aetatis* intuitu iuniores vtriusque ſexus, non tamen infantes & pueri, quod veterum aeque ac recentiorum obſeruatio confirmat. *Hippocrates* quidem adoleſcentes XVII. annorum criſi abſolutos commemorat, infantum vero mentionem non iniicit.
   4) *Conſtitutionis* indole plethorici prae reliquis.
   5) *Tempeſtatis* conditione illi, quos febres tempore aeſtiuo & Sirio, vt aiunt, dominante, corripiunt.
   6) *Adſuetudinis* habitu ſubiecta inprimis illa, quae ad certam excretionis ſpeciem magis inclinant.

2. Ex *Morbis*, ſunt potiſſimum febres acutae. Vnde *Hippocrates Aph. II. 23. Morbi acuti intra dies quatuordecim terminantur criſi.* Hoc itaque aphoriſmo curate determinat acutas κατ' ἐξοχὴν tales & ordinarie criticas, quas ab aliis febrium ſpeciebus diſtinguit, & *in libro Prognoſticor.* acutas ἐκ μεταπτώσεως ſeu *ex decidentia* vocat; nimirum quae inter decimum quartum & quadrageſimum iudicantur. Et quamuis *Galenus* ſubiecta criſium conſtituat *magnos morbos :* mentem tamen ſuam ita exponit, vt ſimul innuat, ſe per magnos intelligere acutos, quia plures ex iis celeriter ad vigorem properent, & paruo tempore magnas mutationes, vel ad ſalutem, vel ad mortem, oſtendant. Diſtincte inſuper rationem reddit, cur acutae plerumque cito iudicari & morbi magni dici debeant. Nam ob morborum magnitudinem & caſuum vehementiam neceſſarium eſſe inquit, vt vel cito vires proſternantur & homo moriatur; vel ad noxiorum excretionem natura excitetur, quae a paruo malo ad arduum iudicationis actum tam facile ſe irritari haud patiatur. Si igitur fortior fuerit natura morbo, breui ſequi bonam criſin

ſin; ſi vero inferior, malam. *Conf. Galeni comm. in Aphoriſ. Hipp. f.311.* item *de conſtit. art. med. cap. XVIII.*

3. Ex febribus acutis præcipue huc pertinent

1) *Synochæ*, ſanguineæ, ſeu plethoræ ſubtrahendæ gratia a natura excitatæ, quæ in *iunioribus* ſæpe per hæmorrhagiam; in *prouectioribus* autem per diaphoreſin iudicari ſolent.

2) *Bilioſæ*, quas vel vomitus vel diarrhœa ſoluit.

4. *Intermittentes* quotidianæ & tertianæ, ceu obſeruationes perhibent, nonnumquam criſi acutarum in morem abſoluuntur.

5. *Morbi* quidam *chronici* a nonnullis huc trahuntur, ſed refragante potiori Medicorum parte. *Bruno* inter illos eſt, qui perperam chronicis criſes denegari contendit, cum hydrops aliquando per vomitum, ſudorem, aut vrinam iudicatus conſtet. Sed non niſi improprie & in ſenſu oppido latiori *diuturnis* concedi poteſt criſis. *Vid. obſeruat. 7.*

V. *TEMPVS CRISEOS.*

1. *Generatim* reſpectu *temporum morbi*

1) *Ordinarie* eſt *ſtatus*. Tantum enim abſumus ab ordinata & ſalutari criſi, quantum adhuc deeſt *ſtatui* morbi. Vnde iam *Galenus*: *tanto habetur omnis iudicatio deterior, quanto plus ſtatum morbi anticipauerit.* Cum enim omnem bonam criſin ſufficiens præcedere debeat coctio; huius vero actus, ſi omnia debito ordine fiant, in ipſo morbi *incremento* contingat, in *ſtatu* autem perficiatur: tum criſis quoque perfecta, ſalutaris, & conſtantis euphoriæ prodromus, in eumdem temporis articulum incidat neceſſe eſt.

2) *Extraordinarie* eſſe poteſt

(1) Morbi *principium*. Huiusmodi autem criſes tantum non ſemper ſunt exitiales.

a) Ratio *a priori* eſt,

α) quia natura ad pugnam cum morbo præmature deſcendere cogitur.

 β) quia

ϐ) quia neque ſigna coctionis eodem tempore, quo morbus corripit, ſimul adeſſe, neque noxia ſatis ſubacta vna excerni queunt. Hinc *Galenus: humor vitioſus, ſi excernatur ſine ſignis coctionis, exitialis eſt caſus. Quare cum in principio morbi ſemper ſint ſigna cruditatis; mala ſemper erit humorum talium euacuatio. Vid. eius Comm. IV. in Hipp. aph. IV. 22.*

b) Ratio *a poſteriori,*

α) quia alia mala ſigna ſimul adparent.

ϐ) quia ipſa quoque mors imminet; *citius* in ſubiectis *debilioribus*; quod teſtatur caſus *Philiſci*, qui *primo* ſtatim die atque *tertio* ſudores habuit, *quinto* ſtillauit parum ſanguinis e naribus; *ſexto* autem circa meridiem mortuus eſt. *Vid. Hippocratis Epid. I. æg. I.* Ita *Eraſinus*, cui ad extremum vſque ſudores cum febre aderant, qui etiam per vrinam & aluum excreuit, die tamen *quinto* fatis ceſſit. *Silenus*, *primo*, *ſecundo* & *quinto* die multa ex aluo deiecit, *octauo* efflorefcebant exanthemata, *nono* affatim minxit, *vndecimo* obiit. Tardius paulo ſuccumbunt robuſtiores. Exemplum dabimus ex *lib. III. epid. ægro XII.* de muliere, quæ die *tertio* multa cruda ab aluo dimiſit, *ſeptimo* ſudore vniuerſali perfuſa eſt, *octauo* & *decimo* multum vrinæ reddidit, *nono* & *vndecimo* bilioſa vomuit, *decimo quarto* hæmorrhagia narium ſuperuenit, & hoc ipſo die exſtincta eſt.

(2) Morbi *incrementum* ſeu tempus ante ſtatum, vbi perfecta coctio nondum adeſt. De hiſce criſibus docet itidem experientia, quod interdum quidem ſalutares, minus tamen *fidæ* ſint. Rationes ſunt

a) *a priori*

α) Defectus ſignorum debitæ coctionis, adeoque præparationis labor tantum dimidiatus.

ϐ) Præ-

ϛ) Præmatura & incongrua emotio, die plerumque intercalari accidens, & die indicatorio non prænunciata; quæ singula moliminum imperfectionem & securaræ euphoriæ interruptionem præsagiunt.

b) *a posteriori* autem morbi eiusdem reditus, dolorum pertinacia, ægritudinis prorogatio, infidam præcessisse crisin manifesto commonstrant. Exempla interim bene cedentium crisium, quæ maturius acceleratæ sunt, vide *in Hippocrate lib. III. epid. de Pericle Abderita* & *virgine ibidem. f.188.190.*

(3) Reliquæ crises, quæ v.g. *tertio* vel *quarto* septenario eueniunt, ad extraordinarias quidem referuntur; verum si perpendamus analogiam graduum in acutis, ad ordinarias pariter easdem referre licebit. Vti enim morbus valde acutus celerem progressum habet, & breui post principium ad augmentum & statum peruenit, citoque declinat: ita morbus minus acutus tardius quoque a natura oppugnatur, & ad singulas periodos integrum, & quod excurrit, septenarium sibi postulat. Quo obseruato patebit, quod crisis vel tardior vel celerior, vtrobique tamen in *statu* peracta, ipsius valorem non diminuat.

(4) Tandem notandum, quod *Victor Trincauellius in tract. de pestil. feb.* omnes præcoces seu ante coctionem adparentes crises in *tres* distinxerit classes, quarum

a) in *primam* posuit excretiones *vere* criticas, quæ tum fiant, cum natura *morbum* ita *deuincit*, vt id, quod deleterium est, maturius quidem, sed cum robore sufficiente excutiat.

b) in *secundam* locauit *symptomaticas*, quæ morbo adhuc crudo contingunt, & naturam superant.

c) in *tertiam* statuit *medias*, quæ partim perfectarum schema æmulantur, partim symptomatum in morem

accidunt, sed sæpius vitam, quam mortem, adferunt. Quod obseruasse iuuabit, ad distinctius proponendas & distinguendas crises præmaturas tam salutares, quam exitiales.

2. *Speciatim* consideratur tempus criseos respectu *dierum criticorum*, seu illorum, in quibus certæ & frequentes crises eueniunt. Vbi notandi

1) Dies *critici proprii*, qui per synonymiam *decretorii* & *indicatorii* vocantur. Suntque ex mente *Hippocratis*, respectu ordinis & numeri in circuitibus periodorum.

(1) vel *pares*, vt IIII. VI. VIII. X. XIIII. XXVIII. XXX. XLVIII. LX. LXXX. C.

(2) vel *impares*, vt III. V. VII. VIIII. XI. XVII. XXI. XXVII. XXXI. XXXVII.

2) *Critici* seu decretorii *improprii*, qui *vere* criticorum quasi ministri habentur futurorum prænuncii. Vnde & *indices* seu *indicatorii* itemque *contemplantes* adpellantur ab *Hippocrate* & *Galeno*; siquidem id, quod die critico sperare licet. præsagiunt, & antea contemplandum sistunt.

3) *Intercalares*, *παρεμπιπτοντες* *intercidentes* seu *prouocatorii*, indicatoriis quasi famulantur, atque id nominis inde tulerunt, quoniam in illis naturam subinde excitari & quasi a morbo *prouocari* obseruamus, vt de nouo aliquid moliatur & ad excutiendum paret.

4) *Non-decretorii*, *vacui* seu *medicinales* sunt reliqui, in nullam præcedentium classem referendi. Vno obtutu rem omnem declarare poterit sequens diagramma.

DIA-

DIAGRAMMA HIPPOCRATICVM.

Septenarium I.

Dies

I. *Vacuus.*

II. *Vacuus.* Sed secundum *Galenum lib. I. de diebus decretoriis cap. IX.* ad criticos refertur *vterque*, quia in illis *diariæ* soluuntur.

III. *Intercalaris.*

IIII. *Index* seu contemplatione dignus. *Gal. Com. III. in præs. Hipp. f. 36.* Estque *quaternarii I.* finis et initium II. praedicit die VII. euentura.

V. *Intercalaris.*

VI. *Pseudocriticus, tyrannicus*

VII. *Criticus* reliquis valentior, ideoque dignitate et potentia *primus. Galenus.*

Septenarium II.

VIII. *Vacuus.*

VIIII. *Intercalaris* sæpe exitialis.

X. *Vacuus.*

XI. *Index* decimi quarti.

XII. *Vacuus.*

XIII. *Intercalaris.*

XIIII. *Criticus* septimo suppar.

Septenarium III.

XIIII. *

XV. *Vacuus.*

XVI. *Vacuus.*

XVII. *Index* Vigesimi.

XVIII. *Vacuus.*

XVIIII. *Intercalaris.*

XX. *Criticus.*

His diebus respondent oppositi.

Septenarium IIII.

Dies

XXI.

XXII.

XXIII.

XXIIII.

XXV.

XXVI.

XXVII.

Septenarium V.

XXVIII.

XXVIIII.

XXX.

XXXI.

XXXII.

XXXIII.

XXXIIII.

Septenarium VI.

XXXIIII.*

XXXV.

XXXVI.

XXXVII.

XXXVIII.

XXXVIIII.

XXXX.

* *Obs.* Hanc numerandi & septenaria hoc modo ordiendi rationem docuit *Hippocrates*, qui primus dies criticos obseruauit ac determinauit. Ansam dedit ipsi experientia. Cum enim die XX. frequentes crises fieri animaduertisset; tum eumdem vigesimum diem, *tertii* septenarii finem esse, statuendum erat. Hoc vero semel admisso, non alius, quam *decimus quartus*, qui *septenarii II.* vltimus est, simul *septenarii III.* initium ponendus fuit. Vberius rem explicat *Galenus,*

nus, qui ſcite inculcat, primum & ſecundum ſeptenarium numerandum eſſe per *disiunctionem*, conſtituendo diem *ſeptimum*, ſeptenarii I. *finem; octauum* vero ſeptenarii ſecundi *initium*. Sed *ſeptenarium* II. & III. determinanda eſſe per *connexionem*, vt dies XIIII. vtrique communis ſit, atque illud finiat, hoc autem ordiatur. *Vid. Comm. II. in lib. Hippocrat. de humoribus f. 22. Comm. III. in præſagia f. 36. Comm. II. in Aph. Sect. II, 24.*

VI. *CAVSSAE.*

Cauſſa efficiens criſium, pro diuerſa cuiusuis medicæ ſectæ theoria, ſemper alia atque alia conſtituta eſt, vt pæne nihil adlegetur tam a priſcis, quam a recentiorum pluribus, quod non ſit abſonum, paradoxum & ſomniis ſimillimum.

1. Quos enim *Pythagoræ dogmata* delectant, illi ſecretam quaternario & ſeptenario numero vim attribuunt, ſed demonſtrationem non addunt.

2. Quibus autem *aſtra* in ſubſidium vocare non diſplicet, illi in varias planetarum phaſes, quas *adſpectus* adpellitant, rem omnem deuoluunt, & harmoniam inferiorum cum ſuperioribus fingunt.

3. *Humoriſtæ*, vti dici ſolent, humorum copiæ & vi expultrici criſes perpetrandi officium adſcribunt. *Hier. Fracaſtorius* in primis humorem melancholicum proprio motu gaudere, & dierum criticorum ipſarumque criſium cauſſam eſſe adſeuerare nullus dubitauit.

4. *Proſper Alpinus* curatius determinat, ſupponendo,
   1) Humores *pituitoſos quotidie;*
   2) *ননioſos* & acutos *alternis;*
   3) *Melancholicos* vero & vſtos *quaternis* diebus moueri. Sed quia demonſtrari nequeunt, auctori relinquenda ſunt.

5. Qui tandem a *ſpirituum animalium* cohortibus ſuppetias petunt, illi criſin *bonam* ab æquabili ſanguinis & ſpirituum motu deriuant; *malam* vero ſufflaminato imputant.

6. Quam vero iriti ſint omnes omnium conatus, qui motum criticum a materiis accerſere nituntur, id ſæpius prolixe ſatis tam in *Phyſiologia*, quam *Pathologia* demonſtrauimus.

7. Ergo

7. Ergo ſolam ſapientem naturam excuſſionum criticarum cauſam *efficientem* agnoſcimus.

VII. *PROGNOSES.*

1. Qui pauciſſimo tempore ſani futuri ſunt, iis in totum maxima ſigna contingunt. *Hippocrates de Criſib. ſ. 20.*
2. Qui primis diebus dolore vexati, quarto & quinto magis vrgentur, hi ſub ſeptimum diem febre liberantur.
3. Febrium iudicationes iisdem numero diebus contingunt, quibus homines moriuntur, aut ſuperſtites euadunt.
4. Febres leuiſſimæ cum ſecuriſſimis ſignis quarto die, aut prius finiunt. Maxime vero lethales, & quæ cum periculoſiſſimis ſignis contingunt, itidem quarto, aut celerius interficiunt; quamquam, curatius loquendo, non *a febre*, ſed *cum febre* homo moriatur.
5. Qui ad mortem inclinant, intra diem et noctem iudicantur.
6. Qui die quarto ad peiorem ſtatum recidunt, horum plerique ſexto die moriuntur. *Galenus lib. I. de dieb. crit. cap. IV.*
7. Febricitare incipientibus ſanguinis ſtillationes cum ſternutatione accedentes, & quod in vrinæ album deſidet, quarto die viſum, ſeptimo ſolutionem adferre denunciant. *Coac. 149.*
8. Quos febris detinet cum faciei rubore & vehemente capitis dolore, in iis ſi venæ pulſent, *ſanguinis fluxus* plerumque exſpectandus eſt, Quos vero ſtomachi faſtidia vexant, cum oris ventriculi morſu & crebra ſputatione, iis *vomitio* adfutura eſt. Quibus autem ructus adſunt, flatus, ventris ſonitus, cum inflatione, iis *aluus* exturbatur. *Coac. 142.*
9. Quibus ex naribus fluxiones, ſeptimo, nono aut decimo quarto die contingunt, vtplurimum a febribus vindicant. Eodem modo bilioſus *alui fluxus* dyſenteriodes, genuum atque coxendicum dolor, *vrina* ſub iudicationem concocta, & *menſtruum* profluuium liberant. *Coac. 152.*
10. Morbi vero præcipites & acuti, effluente e naribus *ſanguine*, iudicatione abſoluuntur, idque die iudicatorio, ac *ſu-*

dore copioso exorto *vrina*que purulenta ac vitrea affatim reddita, in qua quod subsidet, laudabile sit, aut *abscessu* effectu digno, aut *aluo* mucosa & sanguinea deiiciente ac *subito* prorumpente, *vomitionibus*que non prauis, sub iudicationem contingentibus.

11. Exquisita coctio fit tempore *status*. *Galenus lib. III. de crisib. cap. V.*

12. Crises, quæ post exquisita coctionis signa adparent, optimæ sunt.

13. Crises plures ac simul copiosæ, quæ citra coctionis signa contingunt, plerumque sunt irritæ. *Heraclides* tamen, qui largum e naribus sanguinem profudit, per vesicam insuper & aluum perpurgatus est, die XX. iudicatione absolutus sistitur. *Vid. Hipp. lib. I. epid. s. 25. 30.*

14. Crisis die XIIII. exspectata, si aliquando die XI. ingruat, in morbo periculoso anceps omen præbet.

15. Morbi, qui, ob defectum coctionis, in *statu* crisin non habent, ii neque in declinatione aliquam exhibent, sed paulatim sine crisi soluuntur. *Galenus.*

16. Crises etsi cum quibusdam signis adpareant: sed cum excretionibus morborum ideis seu naturis non congruentibus, numquam perfectæ nec certæ esse poterunt. *P. Alpinus de præs. lib. VI. cap. X.*

17. *Status* tempore cum bonis signis elapso, nullum subest mortis periculum, ex morbo metuendum. Et quamuis sint, inquit *Galenus lib. III. de crisib. cap. V.* qui putent, se multos vidisse ægros, qui in *declinatione* perierint: tamen vel propriis erroribus vel Medicorum culpa eos interiisse constat. Vt adeo *nemo vmquam* in decremento vi morbi mortem oppetierit. Quia fieri nequit, vt morbo cocto & a natura superato, æger moriatur, modo recta adhibeatur curatio.

18. Si *primo* statim die signa coctionis adparent, *quarto* autem perfecta crisis subsequitur; salutaris est.

19. Signa coctionis si conspiciantur in diebus *intercidentibus*, ad prædictionem certi quid non significant, sed sæpius ad male

male ſuſpicandum anſam præbent. Directe tamen bona eſſe ſolere *Hippoc. Aph. IV. 36.* comprobat, dum docet: febricitantibus bonos eſſe ſudores, qui cœperint die III. V. VII. VIIII. XI. XIIII. XVII. XXI. XXVII. XXXI. XXXIII. *ii enim ſudores morbos iudicant, cum alii laborem, diuturnitatem et recidiuas ſignificent.*

20. Mature adparens coctio, iudicii celeritatem & morbi breuitatem portendit. *Fienus p. 133.*

21. Quo natura eſt robuſtior, eo celerius iudicatur morbus.

22. Coctiones in excrementis præualentem naturam demonſtrant. Nihil ergo magis ſalutem ſignificat, quam excrementa concocta. Declarant enim naturam morbo dominari. *Galenus de arte med. cap. LXXXIII.*

23. Signa coctionis, die indicatorio adparentia, ſemper ſunt bona, non tamen neceſſario criſin die critico adfuturam indicant. *Nenter in fund. Semiot. p. 169.*

24. Morbus acutus, in quo ſigna coctionis non adparent, raro per aliquam criſin tuto ſoluitur. *Gal. de conſt. art. cap. XVII.*

25. Quo maior in acutis ad criſes obſeruatur adparatus, ſine ſincera inſequente eccriſi, eo magis periculoſæ portenduntur translationes.

26. Signa per ſe mala, e. g. vigiliæ, deliria, conuulſiones, tremores, vertigines, anxietates, dyſpnœæ, ſi cum bonæ coctionis ſignis ſimul adpareant, non raro ſalutaris criſeos præbent indicia. *P. Alpinus lib. VI. cap. I.*

27. Signa cruditatis ordinarie portendunt
1) vel acriſiam,
2) vel laborem,
3) vel morbi prorogationem,
4) vel reuerſionem,
5) vel mortem. *Hippocrates lib. I. epid. ſ. 22.*

28. Morbi acuti, qui neque per *criſin* ſoluuntur, neque *lyſi* mitigantur, vel cito interimunt, vel in chronicos degenerant.

29. Crisis perfecta & copiosa ordinarie vltra diem vnum non durat.

30. Per crises solui, *acutis* quibusdam *proprie* conuenit; in chronicis vero tantum aliquid subinde occurrit analogi.

31. Plures ex acutis, quando diem XIIII. excedunt, plerumque crisi non terminantur.

32. Morbus, quem natura crisi soluere decreuit, quando diutius protractus est: tunc lyseos in modum fere iudicabitur.

33. Morbi particulares, vni tantum parti proprii, non terminari solent per crisin, sed vniuersales & *toti* communes. *Fienus p. 127.*

34. *Acrisiæ* in febribus temporis quidem longinquitatem, non tamen perniciem inducunt. *Coac. 74.*

35. Quibus crisis contingit, iis nox, paroxysmum præcedens, grauis est, quæ vero subsequitur, plerumque tolerabilior. *Hipp. Aph. II. 13.*

36. Quibus paroxysmi fiunt, quanamcumque febris dimiserit, si postero die eadem, quæ antea hora prehenderit, iudicatio difficilis esse solet. *Aph. IV. 30.*

37. Qui paroxysmo correpti postero die grauius habent, iis malum denunciatur. *Coac. 78.*

38. Quibus tertio die subsistit accessio, & quarto ingrauescit, malum denunciatur. Ac metus est, ne huiusmodi accessiones phrenitidem inducant. *Coac. 79.*

39. Febres si alio, quam iudicatorio die, desierint, recidiuam metuere oportet. *Coac. 80.*

40. Quibus, febre *critice* desinente, tumores ad aures cum dolore suborti sunt, neque conquiescunt, neque suppurantur; eos biliosum alui profluuium, aut dysenteria, aut quod in vrinis crassis subsidet, liberat. *Hipp. lib. I. epid. f. 31.*

41. In epidemicis acutis, ex adolescentibus ii sæpe perire solent, quos largæ narium hæmorrhagiæ deficiunt; seruantur autem, quibus die critico affatim exstillat. *ib. f. 26.*

42. Pro-

42. Prouectiores autem ſub eiusmodi conſtitutione promte in icterum incidunt, aut per aluinas excretiones iudicantur.

43. Quibus, impendente iudicatione, ſanguis e naribus non profluit, ſed tumores ad aures enaſcuntur, iis exſtillat, poſtquam tumores diſparuerunt.

44. Criſes, per ſanguinem ſub initium morbi contingentes, maiori ex parte ſalutares ſunt; plethoram enim minuunt & faciliorem tolerantiam conciliant. *Alpinus.*

45. Quando poſt criſin ægroti placide quieſcunt, & vndique melius habere videntur; *pulſum* vero *languentem* habent: tunc falſa eſt declinatio, & ſubleſtæ fidei criſin præceſſiſſe certum eſt. Nam poſt ſalutarem iudicationem pulſus vigor eſt validus. Qui ſi deficit, vires exſtinctas eſſe nunciat. *Galenus, Alpinus, Fienus.*

46. Licet in febribus, in quibus alias criſes euenire ſolent, ſæpe nullæ contingant: tempora tamen critica obſeruantur. *Stahlius in diſſ. de periodis acutarum ſine criſeos euentu exquiſitis* §. *XV.*

47. Vera criſis nulli febri acutæ adeo perpetua eſt, vt alio modo ſanari non poſſit; veluti multi caſus teſtantur. *Stahl. l. c* §. *XXVIII.* Et *Hippocrates lib. I. epid. ſtatu II. ſ. 19.* graſſationis meminit, in qua *plerique ſine iudicatione* a febribus liberati ſint.

48. Criſes *compoſitæ* ſeu *complicatæ*, ſi cum ſignis contrariis non illuxerint, tam ſalutares ſunt, quam ſimplices. Exempla habentur in *Metone;* in *muliere* illa, quæ ad littus habitauit; in *viro*, qui in *Dealcis* horto decumbebat; in *Nicodemo. Conf. Hippocratis liber epid. I. & III.*

49. Tertiana exacta quinto, aut ſeptimo, aut ſummum nono circuitu terminatur. *Coac. prænot. 148.* Hæc autem cum grano ſalis accipienda ſunt.

50. Quod in continuis vnus dies poteſt, id ipſum facit in intermittentibus acceſſio: et iudicationes pro acceſſionum numeratione fiunt. *Galenus Comm. II. in lib. Hippocr. de humorib. ſ. 22.*

VIII. *OBSERVATIONES.*

1. Pertractatis criseos phænomenis placet originem denominationis cum tironibus communicare. Primus, qui laboriosam & salutarem hanc excretionem febrilem, specificam, criseos seu iudicii nomine adpellauit, non fuit Medicus, sed homo quidam plebeius. Qui cum ægrotum vidisset inquietum, clamantem, anxium, tremulum, æstu flagrantem, sudore perfusum, sanguinem e naribus profundentem, biliosa vomentem; re ita cogente, mirans & conturbatus pronunciauit, *iudicium* nunc agi de ægrotantis vita. Atque ab eo tempore hoc, quidquid est nominis, excretioni huic adhæsit & Medicorum auctoritate non minus firmatum, quam longo vsu receptum, & confirmatum est. *Vid. Galenus lib. III. de crisib. cap. II.*

2. Notabilem itaque in acutis excretionis speciem *tropice* crisin dictam esse, ex dictis clarum est. Recentiores in hac allegoria vlterius progressi, simile, a foro iudiciario mutuatum, sigillatim ad statum febrientis adplicare studuerunt, ita quidem, vt constituant
   1) *Rei* loco ægrotum
   2) *Testes* varia caussarum & subiecti attributa
   3) *Iudicem* Naturam, morborum medicatricem. Et his, debite obseruatis, vere demum intelligi posse contendunt, quænam excretio *veræ* criseos nomine donanda sit; illa nimirum, quæ iusto tempore critico ita contingit, vt ægrum *absoluat*, i. e. sanitati ac euphoriæ vindicet. Non omnibus interim claudicans hoc simile probatur, quia *actorem* desiderant.

3. Vti præterea Prisci, quibus criseos doctrinam acceptam ferimus, ob ignoratam sanguinis circulationem, in explicandis morborum caussis infeliciores fuerunt: ita in obseruanda crisi aliisque eo pertinentibus phænomenis solertes, curatos, immo sollicitos plane se exhibuerunt. Hinc etiam recentioribus tantum in arte præsagiendi præstant, quantum ab his in ætiologiæ morborum explicatione superantur. Licet autem hæc de crisibus doctrina ex antiquorum scriptis potissi-

potiſſimum deriuata ſit: non tamen diſſimulamus, multa paſſim claudicare, nonnulla autem, apud nos quidem, experientiæ non reſpondere. Quare qui de criſibus ſeu iudicationibus bene vult iudicare, iudicioſus & criticus debet eſſe obſeruator. Quam enim facile hic errare poſſimus, ipſe *Hippocrates* paſſim teſtatur.

4. Omnis criſis ſalutem omnino intendit, laudabilem vero huncce finem non ſemper adſequitur, eo plane modo, quo in aliis morbis optimam intentionem infelicius a natura exſecutam videmus. Inde tamen concludendum haud eſt, vniuerſum hunc actum eſſe tumultuarium, aut, quod quibusdam viſum eſt, abſolute ac in ſe noxium. Nam contrarium eminet in febre ipſa. Quamquam enim pluribus moleſtiis ſtipata ſit, & aliunde turbata, male nonnumquam cedat: ſalutarem tamen eſſe nemo negare debet. *Conf. tab. de febribus.*

5. Rariores autem eſſe veras criſes in regionibus noſtris temperatioribus, dudum obſeruatum; & climatum ſitus id ipſum quoque innuit. Verum oppido frequentiores adparerent, niſi variis modis præuerterentur, partim per malum ægrotantium regimen; partim per incongruam tractationem Medicorum, illorum in primis, qui præiudicio ducti credunt, criſes, tamquam antiquorum placitum domeſticum, hodie vix euenire, ideoque nec exſpectandas aut fouendas, nedum promouendas eſſe. Bene autem monuit *Stahlius:* perperam hoc ita fieri a multis. Licet enim criſes apud nos rarius eo modo, quo olim in *Italia, Græcia, Scythia, Lybia, Delo* & *Co*, eueniant: tempora tamen critica, quæ natura obſeruat, a Medico negligenda non eſſe. Si enim vera criſis non prodit; alia mutatio ſe manifeſtat. *Vid. diſſ. de periodis acut.*

6. Circa criſeos ſubiectum, reſpectu *morbi,* notandum, quosdam in ea eſſe ſententia, vt credant: morbos acutos ordinarie leuari debere per excretiones criticas; chronicos autem per abſceſſus. Sed neutrum vniuerſale eſſe, experientia pridem confirmatum eſt. Vtrum vero & chronici criſi iudicari ſoleant? vltro citroque diſputatur. *Fienus* in *Semeio-*

meiotica part. I. Sect. VI. cap. II. etiam diuturnos *aliquando* crisi terminari posse adfirmat, prouocando ad casus, in *libris epid. Hippocratis* obseruatos, vbi quidam die XXIIII. XXXIIII. XXXX. LXXX. velut *Cleantides*, larga crisi iudicati. Monemus autem, febres tarde ad *statum* peruenientes, cum vere chronicis malis, confundendas non esse; quod tamen facit *Fienus. Conf.* quæ supra *de tempore criseos num.* (3) dicta sunt.

7. *Fieno* præterea adplaudit *Iac. Panc. Bruno in dog. med. gen. p. 437. 440.* & grauiter eos allucinari scribit, qui chronicis omnem crisin denegare non vereantur. Sed quia eius argumenta nihil, nisi quamdam analogiam criseos, inferunt, parum attendenda erunt. Ita refertur hydrops, per sudorem aut vomitum vmquam solutus, itemque per abdominis & scroti rupturam leuatus; porro surditas per lethargum; insania per varicum ruptionem iudicata. Quantum vero isthæc omnia a vera crisi distent, supra tradita signa & conditiones criseos abunde commonstrant.

8. Acutissimi pariter morbi, quamquam maiori iure crisium subiecta haberi possint, quam chronici: ακριβως tamen & theoriæ legitimarum crisium conformiter loquendo, propriis crisium subiectis vix erunt adnumerandi. Si enim crisis præsignificari debet die quodam præcedente *indicatorio;* talis non haberi debet, quæ ob celeritatem a nullo die indicari potest, ac proinde neque ipse morbus subiectum criseos *proprium* constituendus est. Eo pertinet morbus Aegypto endemius *Demelmuia*, qui intra pauciores horas enecare fertur. *Vid. P. Alpinus de præs. lib. VI. cap. XIX.* Quo insuper referendæ sunt febres pestilentiales, quæ primo secundo aut tertio die interimunt. Item *sudor Anglicanus*, per 24 horas durans, & aliæ febres permalignæ, quæ breuissimi exitus sunt, quarum speciem, multos celerrime abripientem, incolæ *Lutetiæ Parisiorum* anno 1731. experti sunt.

9. His anomaliis opportune subiungimus *crisium compositionem*, quæ de eximio naturæ robore testatur, eamque ob caussam bene cedit. Memoratu dignum est, quod *Alpinus* testis αυ-

τοπ]ης retulit exemplum, de viro *Bononienſi*, qui *Venetiis* cum febre ardente conflictatus, a primo die vſque ad XIIII. die nocteque ſanguinem e naribus emiſit, & aſſiduo copioſoque ventris profluuio, bilioſa deiiciente, laborauit, ac die XIIII. perfecte iudicatus eſt. Talia vero, ſi in debilioribus eueniunt, mature iugulant.

10. Dies criticos *ordinarios* eſſe VII. XIIII. XX. XXVII. & XXXIIII. ſupra iam ex *Hippocrate* indicauimus; *extra ordinem* vero quouis fere die alio criſes factas fuiſſe, multæ tam veterum, quam recentiorum, obſeruationes teſtantur. Quod ipſum plures permouit, vt omnes, a primo vſque ad viceſimum, criticos eſſe contenderent. Immo, ſi *Hippocratem* ſequamur, pauci deerunt, quin vicenarium numerum expleant. Ipſe enim *lib. I. epid.* III. IIII. V. VI. VII. VIII. VIIII. X. XI. XIIII. XVII. criticos declarauit. Quibus ſi ex obſeruatione *Galeni* addantur I. II. XVIII. ceu meliores, & XII. XV. XVI. XVIIII. ceu deteriores & infidos, vnicus remanebit XIII. qui tamen nonnumquam criſin die decimo quarto euenturam, anticipando oſtendit; quem ad modum apud nos, æque ac ſextus, *tyrannus* audit, & multos trucidare obſeruatur. *Conf. Galeni lib. I. de dieb. decret. cap. IV. V. Io. Phil. Eyſel Comp. ſemiol. quæſt. CIX.*

11. Speciatim autem de *ſexto* eiusque denominatione aliquid monendum; cuius indolem *Galenus* breuibus exponit: *ſextum*, inquit, *quanto pauciores in illo iudicantur, quam in ſeptimo, tanto maligniorem inuenio, qui fere natura ſua ſeptimo oppoſitus eſt.* Et *ſi ſubinde iudicat, incredibile eſt, quanta cum perturbatione, periculo & metu hoc fiat, quaſi æger fato ſit functurus. Decernit itaque praue & doloſe.* At ſeptimus pro excretionis portione *reficit magisque recreat.*

12. Tyrannicam eius indolem porro declarant ſequentia:

1) Pulſus concidunt.

2) Sudores ſunt inæquales, particulares, frigidi; vniuerſales autem ſi erumpunt, confeſtim intercipiuntur.

3) Quæ ανω & κατω reiiciuntur acria ſunt & fœtida.

 4) Par-

4) Parotides emergunt, aliique abſceſſus maligni, qui *nouum certamen requirunt.*

5) Vrinæ redduntur crudæ, decolores, tenues, ſine laudabili ſedimento, iam quaſi teſtaceo, iam arenoſo; copioſæ tamen ſunt in illis, qui e morbo euadunt.

6) Alios ſyncope corripit; aliis ſuffocatio ex immoderato ſanguinis profluuio imminet; quidam catoche vel mania prehenduntur; aliis marcorem inſanabilem & pernicioſos arquatos inducit.

13. Atque hæc ſunt, quæ ex veterum obſeruationibus de ferali ſexti diei genio addiſcimus. Inde mirum non eſt, quod huic diei *tyranni* inditum ſit nomen. Adſimilatur autem ſeptimus dies regi, ſextus tyranno: quia ille, tamquam princeps bonus concipitur, & clementior iis, quos iudicat, vel ſupplicii partem adimit, vel victoriam illuſtrat; hic autem vel pernicie illius, quem iudicandum accepit, gaudet & ſalutem dolet, quæritque, vbi animum expleat, ac ægrum, qui in ipſum incidit, male tractet, & longa punitione exerceat. *Vid. Galenus loco citato.*

14. Infauſtus ſæpe & vere inauſpicatus eſt pariter dies *nonus* in acutis, tum præcipue, cum primum ſeptenarium citra criſin præterlapſum eſt. Die igitur *octauo*, qui ſeptenarii ſecundi primus eſt, de nouis motibus decernit natura, quorum augmentum neceſſario in *nonum*, qui nouæ hebdomadis ſecundus eſt, incidit. Si iam hoc die vel intentio morbo fortiter reſiſtendi, defecerit vel vires proſtratæ fuerint; nihil mirum, naturam tunc motibus in vniuerſum fatalem imponere finem. Hinc notum eſt veterum prognoſticon: Si acceſſiones diebus *paribus* contigerint, *octauo*; ſi *imparibus*; *NONO* decedet æger. *Gal. lib. I. de dieb. crit. cap. XI.* & *in libro de atra bile cap. IV.* commemorat, in magna ſui temporis peſtilentia, multis, qui ſeruati ſint, *nono* die euenisse excretiones aluinas & vomitus nigrorum.

15. Singularia eiusmodi phænomena anſam dederunt quibusdam Medicis credendi, peculiarem certis diebus ineſſe potentiam ſeu myſticam vim, qualem ſpeciatim ſeptimo, tamquam

quam criticorum præcipuo, adſignarunt. Quam ob rem *And. Laurentius in tract. de criſib. lib. III.* docet: naturam hominis miram habere oblectationem in ſeptenarii numeri electione, quia *Deus* ſeptimo diei bene dixerit, ab operibus quieuerit & Sabbathum in eo celebrandum iuſſerit. Quam vero incongruum ſit, a quiete illa, qua vſus legitur *Creator*, ad actum excretorium criticum argumentari, quilibet facile perſpexerit. *Actus* enim & *quies* ſunt contraria: Creator ſeptimo die quieuit, natura eodem vehementer laborat.

16. Incertam inſuper & illam *horarum* criticarum δυναμιν eſſe, quam ex themate natalitio elicere contendunt Aſtrologi, id ſæpius expertus eſt *Bruno*, qui his rebus tanto magis erat intentus, quo plus eius Collega, *Abdias Treu*, celebris tunc mathematum doctor, aſtrorum virtuti tribuere ſtuduerat.

17. Et hac occaſione deuoluimur ad problema illud; vtrum ſcilicet varia macrocoſmi phænomena, v. g. inſignes reuolutiones, aſtrorum adparitiones, obſcurationes in criticum actum influant, eumque alterent? Multi ex antiquis id tuto adfirmant, ſed plures ex recentioribus negant, prætexentes, aſtrorum corpora longe eſſe remotiora, quam vt vim aliquam exſerere in ſublunaria poſſint. Verum ſi dicamus, ab aſtris eorumque vario poſitu, reuolutionibus, mutationibus, phaſibus, criſin nullo modo pendere, ad accelerandam tamen & alterandam non nihil conferre poſſe, experientia nixi, vero non contrariabimur; cum, pro diuerſitate adparitionum lunarium, motus naturæ alias quoque vel fortiores, vel remiſſiores obſeruemus.

18. De *cauſſa* criſium *efficiente*, præter alia, notari meretur illud, quod iam *Galenus* obſeruauit, & ad infringendas fictiones quorumdam, qui a cauſſis phyſicis & mechanicis illas temere nimis & coacte deriuare contendunt, valere poteſt. Nimirum proxime ante excretionem criticam, & ſub illius ſucceſſu, ægros animo eſſe conſternatos, aliquando ſenſuum & vocis expertes, tremulos, decolores & quaſi agonizantes, vt etiam adſtantes ſibi metuant; criſi autem feliciter abſoluta animo exſiſtere bene compoſito, quieto ac

lætabundo, qualis esse solet illorum, qui e maximis periculis euaserunt sibique redditi sunt. Neutrum profecto materia potest, etiamsi quam subtilissimam, aut crassissimam tibi conceperis, perinde ac aliæ circumstantiæ physicæ; alias omnes ac singuli, tunc simul febrientes, *vniformiter* iudicari deberent. Nam necessitas mechanica id absolute postularet.

19. Tandem de vniuerso criseos negotio gubernando obseruandum; Medicum ad iudicationem directe & positiue parum aut nihil conferre; turbare vero eamdem facile posse. *Motus enim naturæ*, inquit *Galenus*, *statutis periodis contingunt, sed ab externis rebus prohiberi possunt.* Qua occasione Medicos sui temporis redarguit, qui nimis officiosi se exhibuerunt, & crises infaustis suis conatibus conturbarunt. Vnde toties illos peccasse scribit, quoties ad ægrum accesserint. Quibus practici monentur, vt ab omnibus abstineant, quæ arduum hoc negotium vllo modo peruertere possunt. Hic semper circumspectione opus est, quia duplici plerumque peccari solet respectu, tam ab illis, qui languentem naturam ad crisin per calida, alexiphamaca & orgastica excitare laborant, quam ab aliis, qui excedentes eccrises per ominosa opiata inauspicato ausu coërcere satagunt. Funesta siquidem fata, quæ e vestigio consequuntur, idem abunde confirmant, quod *Galenus* cordate pronunciauit: Medicos nempe, qui per incongruas medicationes naturis graues fiant, non mereri, qui dicantur *naturæ ministri*, sed naturæ potius & ægrotantium *hostes*.

20. Quantum vero ab ægris & adstantibus hic peccari soleat, operose satis recensuit *Galenus*. Nos, non quot modis peccari possit, sed quid maxime expediat, strictim exponemus. Bene videlicet in tali statu agitur cum ægro,

1) Si ipse faciat, quæ a perito Medico iniunguntur.

2) Si adstantes in exhibendo victu, & obseruando regimine, quod sui est officii, fideliter exsequantur, neque vllo modo ad motus extraordinarios per animi pathemata occasionem præbeant. Quibus obseruatis, si signa adparuerint, quæ bene sperare nos iubent, iudicatio futura est salutaris.

TAB.

TABVLA VI.

DE

SANGVINE.

I. DEFINITIO.

Sanguis, docente *physiologia*, eſt humor heterogeneus, craſſiuſculus, e *tribus* materiis, ſubtili nempe *terra*, temperata *pinguedine*, & phlegmatica *aquoſitate* commixtus, ſeu eſt maſſa, *ſanguine*, ſtricte dicto, *lympha* & *ſero* conſtans.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quia *definitio* generalis eſt, & crama illud in arteriis ac venis contentum deſcribit; explicandum quoque erit, quid *ſanguis* ſit *ſtricte* dictus. Per hunc autem intelligitur pars illa rubicunda terreo-ſalina, quæ reliquis humoribus συζυγοις, albicantibus, inſtar globulorum innatat, iisque rubrum colorem conciliat. *De lymba & ſero vid. Phyſiologia.*

2. Perplexe admodum deſcribere ſanguinem ſolent veteres, vt ſenſum ſeu conceptum illum, quem nos hic ſuppeditauimus, non facile quis inde eruerit. Obtulit ſe tamen pericope quædam in *Galeno*, quam cum tironibus communicare, non inutile arbitramur. *Sanguinem*, inquit, *nunc intelligo humorem vniuerſum, qui in vaſculis ineſt, in quo & pituita, & biles, & tenues liquores continentur. Hic & melior & deterior efficitur: at is, qui ſanguis κατ' ἐξοχὴν adpellatur, alium, præter rubrum, colorem habere non poteſt. Vid. eius Comm. II. in Hipp. lib. de humorib. f. m. 18.*

3. Idem auctor alibi quoque meminit
   1) portionis cuiusdam in ſanguine, quæ ſero in lacte ex proportione reſpondeat.
   2) limi cuiusdam & quaſi fæcis in ſanguine, caſeo ex lacte ſimilis.

 3) fibra-

3) fibrarum, quæ ſi detrahantur, ſanguinem concreſcere non poſſe.

4) Partis rubræ ac flauæ. *Conf. lib. II. de elem. cap. II. ſ. 9. & lib. II. de temperament. cap. IV. ſ. 17.* ſanguini *pingue, leue* ac *tenue* ineſſe adſerit.

4. Sanguis ratione *indolis* generatim vel *ſanus* vel *vitioſus* eſt.

1) *Sanus* dicitur, qui nihil refert, quod dici poſſit præternaturale; ſiue colorem & conſiſtentiam, ſiue odorem & ſaporem ſpectes,

2) *Vitioſus*, qui in aliquo momento a ſano deflectit.

5. Ratione *coloris* vel

1) intenſe *ruber* & quaſi miniatus eſt,

2) ex *rubro palleſcens;*

3) *albicans* &, quod rariſſime euenit, velut *lacteus*,

4) *flauus* aut ſubflauus,

5) *ſubuiridis*,

6) cœruleus,

7) nigricans aut ater.

6. Ratione *conſiſtentiæ* vel

1) *Naturalis* ſeu fluxilis & tenuis, vt capillaria quoque penetrare valeat vaſa.

2) *præternaturalis*

(1) craſſus & lentus, interdum coagulo ſimilis,

(2) nimis tenuis & reſolutus.

7. Ratione *craſeos* vel

1) *Lympha* plurimum refertus,

2) *Bile* inquinatus,

3) *Sero* mucido abundans.

8. Ratione *ſaporis* vel

1) Subdulcis,

2) Subſalſus aut plane amarus.

9) Ra-

9) Ratione *odoris*

1) vel huius penitus expers deprehenditur,

2) vel vero ob manifestam corruptionem quodam modo fœtet.

10. Tractatio præsens, bifariam diuidenda, sistet prognostica, quæ desumi solent

1) a *differentiis*, quæ *numeris* prægressis recensitæ sunt.

2) ab ipsis sanguinis *effluxibus*.

III. *PROGNOSIS.*

A. *Generalis.*

De Sanguine.

1. Sanguis in per multis subiectis non tantum abundare *potest*, sed etiam ad vitium vsque *solet*.

2. Abundantia sanguinis, vtut optimi, grauando vires, inducendo spissitudinem, impediendo secretiones & excretiones grauiter adfligere solet sanitatem. Abundantiam enim sub otio excipit stagnatio, hæc autem abit in stasin & vlteriorem corruptionem.

3. Abundantia ad vires incipere quidem potest sine corruptione, non vero diu bona permanere. Necesse enim est, vt secundum qualitatem transmutetur, & processu temporis corrumpatur. *Galenus in comm. II. in aph. Hipp. f. 310.*

4. Magna in sanguine facta corruptio non redit amplius ad habitum naturalem; vbi vero pauca contigerit, ibi superfluo prius euacuato, id quod reliquum exsistit, ad suam iterum naturam restituitur. *Idem. Protasis* quidem hæc est verissima, sed *apodosis* benigna indiget interpretatione.

5. *Quantitas* princeps fundamentum constituit vitiosæ *qualitatis*, seu præualente semel abundantia facile læditur consistentia & qualitas.

6. Sanguinis cum euphoria subtractio, siue per naturam, siue per artem facta, eumdem abundasse clare testatur, alias eueniret contrarium.

7. Mor-

7. Morbus chronicus, cuius fomes abundans ſanguis eſt, ſine ſufficientibus motibus conſumtoriis, funditus exſtirpari nequit.

8. Sanguis eſt motuum inſtrumentum; motus autem ſunt inſtrumentum principii vitalis. Læſo igitur ſanguine, neceſſario quoque lædi debent conſeruatorii motus.

9. Quo vitioſior ſanguis eſt, eo maiorem vitæ ac ſanitati inferre valet noxam.

10. Sanguis abundans & ſpiſſus vno impetu vehementer commotus, ſtagnationes, infarctus & ominoſas ſtaſes poſt ſe relinquit.

11. Ad vitiandam ſanguinis qualitatem victus craſſus & regimen incongruum in laborioſis parum; ſed diæta lauta, otium perenne & animi pathematum inſolentia plurimum conferunt, turbando circulationis vigorem; quo lentius autem iſta proceſſerit, eo magis inualeſcet ſpiſſitudo.

12. Quanto manifeſtior ſanguinis ſpiſſitudo eſt, tanto maiori copia ſeri mucidi abundat.

13. Quo rubicundior ſanguis eſt, eo plus de principio ſulphureo participat. Sed phlegma mucidum abundans illum decolorem & ex rubro palleſcentem, portio autem terreo-mucida prædominans nigricantem efficit.

14. Sanguis puerorum rubicundior eſt, quam ſenum, tametſi ſanorum.

15. Sanguis arteriarum floridior, venarum autem teſte *αυτοψια* obſcurior eſt. Ad quem ſenſum reuocanda eſt *Galeni* adſertio, quæ ſanguinem arteriarum flauum, venarum autem rubicundiorem eſſe adfirmat. *Vid. liber de atra bile cap. II.*

16. Glioſa colluuies, prout parcius vel copioſius ſanguini admixta fuerit, colorem eius naturalem mutat vel in flauum vel in viridem.

17. Sanguis *optimus*, inquit *Galenus*, accurate talis eſt, in quo color ruber prædominatur. *De atra bile cap. II. f. 25.* Sed *lib. I. de ſanit. tu. cap. IX. f. 51.* plenius: optimus ſanguis eſt,

qui

qui nec flaua abundat bile, nec atra, nec pituitosus, nec serosus, nec aquoso liquore permistus. Nascitur autem eiusmodi sanguis ab exercitatione moderata & cibis boni succi.

18. Sanguis arteriarum & calidior & tenuior est, quam venarum. Vtrum vero a *Galeno, libro de vsu pulsuum cap. II.* recte dicatur *halituosus*, dubio subiacet.

19. Sanguis purus excrementoso est calidior. *Galenus de vsu part. corp. hum. lib. XIV. cap. VII.*

20. Sanguis sanus & calidus, in linguam effusus, dulcis adparet, si secundum naturam habuerit; morbidus autem amarus & salsus est, aliasue eius generis qualitates præ se fert. *Galenus de simpl. med. fac. lib. IV. cap. XVI. de atra bile cap. II.*

21. Sanguis aqueam ostendens dulcedinem, cruditatis & multæ pituitæ signum exhibet.

22. Qui sanguis sero destitutus, aut parca huius copia præditus est, & extra vasa cito concrescit, ille, quod vere crassus sit, luculentum testimonium præbet. Qui vero in venis iam concrescit, vltimum spissitudinis gradum adeptus est. Vidit eiusmodi sanguinem *Tirefortius* chirurgus, qui in quodam viro per venæsectionem sanguinem detrahere nequiuerat, nisi incisione ad trium digitorum transuersorum longitudinem facta. *Conf. Borellus Cent. IV. obs. 93.*

23. Ratione temperamentorum optimus sanguis est cholericorum & sanguineorum, qui sani sunt. Phlegmatici autem & Melancholici secundas tenent.

24. Mulierum albidiores sanguinem aceruare solent *tenuem*; nigriores *crassiorem* & melancholicum. *Galenus de cur. rat. per sang. miss. cap. XI.*

25. Sanguis vere fœtidus e corpore vix vmquam exstillare potest, quia vita tantæ corruptioni aduersatur. Si autem contingeret, instantis exitii esset indicium.

26. Optimus sanguis breui in pessimum conuerti potest; pessimus vero intra longum tempus non nisi ægre emendatur.

De fluxibus sanguinis.

27. Sanguis moderate profluens, venoſus; at cum ſaltu prorumpens, arterioſus eſt; niſi forte venæ pertuſæ arteria ſubſtrata ſit.

28. E vaſis capillaribus promanans tenuior eſt, quam qui e canalibus amplis exſtillat.

29. Sanguis poſt effluxum non concreſcens, nimiam tenuitatem & abundantem aquoſitatem immixtam eſſe declarat. Interdum vero præter naturam reſolutum eſſe indicat.

30. Sanguis grumoſus exſtillans, malum eius ſtatum nunciat, & corruptionem ſcorbuticam prodit.

31. Sanguis a remotis partibus effluens, nigrior adparet; a propinquis, floridior.

32. Sanguis ab aliqua parte ſubito & confertim exiens, ſecundum quosdam ſupponit vaſis ruptionem; paulatim vero manans, eroſionem. Sed differens in fluendo vigoris gradus, circulatorii potius motus intenſione vel remiſſione nititur.

33. Sanguis e naribus fluens paucus, ex aliquot tantum cerebri venis; multus autem e toto cerebro exire præſumitur.

34. Hæmorrhagia parcior, quæ adhibitis medicamentis ſtatim ceſſat, neque capitis dolorem coniunctum habet, ea ex naribus ſolum promanauit.

35. Plethoræ moleſtias hæmorrhagiæ naturales ſpontaneæ melius leuant, quam artificiales.

36. Sanguis quidem *ſupra* (per os, vt interpretatur *Galenus*) qualiscumque fuerit, emiſſus, malus; infra autem ſi niger deiiciatur, bonus. *Aphoriſ. IV. 25.*

37. Sanguinis per nares fluxus in ſanis iunioribus nihil portendit mali; indicat vero plethoram & exercitationis intermisſionem.

38. Sanguis exſpuendo redditus, & paulo poſt euaneſcens, vtplurimum e gingiuis cruentatis manauit.

39. Sanguis cum parua tuſſi reiectus, ſæpe e faucibus habet originem;

ginem; qui vero ſub tuſſi fortiori floridus & ſpumoſus excernitur, plerumque e pulmonis rupto vaſculo proſilit.

40. Sanguis cum vomitu eructatus, e venæ ſplenicæ extremitatibus ſeu vaſis *breuibus* ruptis in ventriculum pullulat, ac inde expellitur.

41. Inter mingendum excretus ſanguis, largiter fluens, mictum cruentum indicat. Si vero parcius admiſcetur lotio, læſionem vel in renibus, vel vreteribus vel veſica manifeſtat, & calculoſis familiare eſt.

42. Sanguis ex inteſtini recti ora ſeu limbo manans hæmorrhoides *externas*, profundius autem ex illo erumpens, *internas* apertas eſſe declarat.

43. Si in iunioribus menſtruatim excernatur, *internam*; ſi vero in prouectioribus tempore verno & auctumnali profluat, *externarum* fluxum indicare quidem dicunt, ſed hæc adſertio experientiæ non vbique reſpondet.

44. Sanguis ſplendidus aluo per ſeceſſum reiectus, malo eſt; præſertim ſi dolor aliquis adſit. *Coac. 605.* Hic aphoriſmus noſtro tempore, quo negotium hæmorrhoidale clarioris lucis factum eſt, multum de valore ſuo omiſit.

45. Fluxus ſanguinis, ſponte natura excitatus, ſemper quidem ſalutarem finem reſpicit, ſed ob excretorii periculoſam electionem, excretionem nimiam, aut valde parcam, ſæpe hoc fine excidere ſolet natura: hinc maiora ſubinde incommoda, quam leuamina conſequuntur; ſi inprimis ſubiectorum diſpoſitio, ætas ac tempus huic negotio non admodum velificentur. *Conf. ſupra tab. de hæmorrhag. nat.* & *Io. Mart. Holtzheu diſſ. de hæmorrhagiis naturalib. ſecund. nat. intention. dirigendis Erford. 1725.*

46. Sicut motus vitales erronei raro citra damnum decurrunt: ita etiam ſanguinis profluuia, magis ex conſuetudine quam neceſſitate producta, mala habent conſectaria.

47. Hæmorrhagia, inflicto venæ vulnuſculo, parce aut plane non ſuccedens, niſi nimia ſpiſſitudo ſubfuerit, aut timorem,

 aut

aut incisionem iusto minorem, interdum etiam syncopen, aut dimotam e situ suo venam indicabit.

B. *Specialis*

1. In *Febribus*

De Sanguine.

1) Sanguis in febre missus, respectu *vigoris*, quem in prosiliendo manifestat, vel vegete propullulat, vel lente manat: vtrumque fit vel gradu intensiori vel remissiori. Prius de auctis motibus & virium praesentia; posterius de contrario testatur.

2) Qui vero arcuatim & cum impetu prorumpit, motuum vitalium exacerbationem portendit. Quemadmodum sponte cessans emanatio animi deiectionem, motus progressiui torporem, soporosa symptomata & sinistrum euentum praesagit.

3) Respectu *coloris* sanguis intensius rubens, fortiter circumactam quidem sanguinis massam ostendit, sed simul variorum accidentium syndromen denunciat, quorum quaedam iam dum adfligunt, vel proxime imminent. Quo referas orgasmum, impeditam respirationem, agrypniam, inquietudines.

4) Sanguis flauus, vti in ardentibus biliosis obseruatur: ita de vitiosa bilis eccrisi & noxia cum reliquo sanguine confusione testatur. Vnde intensi ardores, sitis clamosa, faucium ac linguae ariditas & anxiae iactationes emergunt.

5) Sanguis eorum, qui febre hectica detinentur, remissius rubens, & minus dilutus, ordinarie pinguedinem, qua serum supra natans obductum est, ostendit, eoque ipso lympham sub motibus assiduis hectico-febrilibus resolutam esse declarat. In sanis autem obesis nihil mali indicat.

6) Sanguis ex nigro viridiscens, qui male cohaeret, & frustillatim quasi discerptus adparet, in contagiosis malignis malum portendit, inprimis si odor simul aduersus fuerit.

7) Qui

7) Qui ſanguis colorem refert ſpadiceum, variis recrementis fœdatum & ad mouendum ineptum eſſe arguit. Hinc de ſucceſſu motuum febrilium depuratoriorum non niſi anceps formari poterit prognoſticon; cum natura ſuccumbere poſſit prius, quam omnem peregrinorum colluuiem ex ſanguinis maſſa eiecerit.

8) Sanguis conſpicuo nigrore e febrientis corpore eductus, ob ſecretionum & excretionum defectum, adeoque ſordium retentionem, eximiam dyſrcaſiam prodit, cui mederi poteſt febris, ſi motus vegeti, æquales, conſtantes opponantur a natura; ſi vero ipſa in morbi incremento aut prius torpeſcat, aut ad comatoſas vſque anomalias deficiat, exitium adfore certum eſt.

9) Sanguis nigricans, qui aquoſitatem ſupra natantem habet, ſæpius obſeruatur in quartanariis ſub initium.

10) Sanguis ex liuido obſcurius virideſcens, hepatis inprimis male adfecti vitium indicat, febrilem vero laborem impeditum & multis difficultatibus ante plenam eluctationem obnoxium prænunciat.

11) Reſpectu *conſiſtentiæ* ſanguis tenuis & dilutus, ceterum bene coloratus, quem ſpuma tegit, vna cum pulſu forti, maſſam humorum valde commotam eſſe ſignificat; in febre ſpeciatim æſtum, ſitim nimiam, reſpirationem difficilem &, quæ ſemper adnexæ ſunt, anxietates, immo & mentis motiones portendit.

12) Sanguis craſſus & ſpiſſus, vti ſemper omnimodæ anomaliæ in vitalibus, naturalibus & animalibus anſam præbet: ita in febribus acutis præcipue difficilis & ſæpe funeſti exitus index habetur. Si vero cito in cogaulum abit, impeditiorem laborem februantem futurum nunciat.

13) Sanguis, reſpectu coloris & conſiſtentiæ temperatus, craſin parum vitiatam, & decurſum motuum febrilium expeditum promittit.

14) Sanguis ſpumans, & leui cuticula diſcolore obductus

viscera inflammata esse prodit. Vnde *Galenus de cur. rat. per sang. miss. cap. XIV. In inflammatione sanguis, quia plus excalefactus est, rubrior flauiorque exsistit, quam qui secundum naturam constitutus est.*

15) Suppurantis sanguinis indicium est carentia vtriusque coloris ruboris scilicet & nigritiei. Num vbi ruber est, inflammari; vbi ex toto niger est, neque superari neque concoqui se a natura denunciat. *Galenus in comment. ad lib. de fracturis f. m. 274. it. de cur. rat. per sang. miss. cap. XIV.*

16) Qui sanguis, post emissionem, fluxilitatem diu retinet, febris augmentum & nimiam humorum exagitationem indicat.

De sanguinis fluxibus.

17) Stilla narium, die indice, bonam crisin prænunciat; die autem critico eueniens, perniciosa est. *Galenus in Comm. ad Hipp. prorrh. f. 43.* Sed quot exceptiones, respectu perniciei, hæc regula admittit?

18) Perpusillæ sanguinis e naribus stillæ, damno sunt *Coac. 57.* quia sanguinem commotum & ad caput congestum, non vero satis diu restrictum, detentum & cum vigore propressum esse produnt; vnde conatus dimidiati & parum salutares. Interim hæc adsertio itidem non est vniuersalis.

19) Hæmorrhagia narium, iusto tempore morbi succedens, synochum soluit; continuas autem non semper leuat, nedum iudicat, si inprimis tardius adparuerit.

20) Qui statim sine ratione perturbantur, peruigiles sunt, sanguinem e naribus stillant, *sexto* die alleuantur, noctu laborant, ac postridie tenui sudore correpti & in somnum delati delirant, iis largam sanguinis e naribus fluxionem adfore spes est. Ac forte etiam tale quid diluta vrina significat *Prorrh. l. 132.*

21) Quibus *quinto* die liberales sanguinis profusiones contingunt, & *sexto* nouo oborto rigore corripiuntur, *septi-*

mo

mo perfrictionibus tentati celeriter recalescunt, iis alui male adficiuntur. *Coac. 329.*

22) Sanguinis e naribus stillationes, quæ *vndecimo* die contingunt, molestiam adferunt; tum vero præsertim, si bis sanguis stillauerit. *Coac. 337. Prorrh. I. 148.*

23) Sanguinis ex parte aduersa præposterum profluuium, malum est: veluti si in lienis tumore e dextra nare effluat. Quod & circa præcordia eodem modo se habere exspectandum est. Maius autem malum denunciatur, si cum tenui sudore circa frontem & thoracem istud contingat. *Prorrhet. I. 125. Coac. 327.*

24) Sanguinis eruptiones vehementes cum totius corporis perfrictionibus diebus iudicatoriis pessimæ. *Prorrh. I. 134. Coac. 326.*

25) In *epidemicis* largæ de naribus eruptiones fere liberant. Nam per solam hanc hæmorrhagiam iudicatus & seruatus est *Meton, lib. I. epid.* quamuis non tuta haberet signa. *Vid. Gal. Comm. III. in Hipp. I. epid. æg. VII. f. 91.* Hæc generatim quidem vera sunt, si autem hæmorrhagiæ extra dies criticos contingant, sæpius lethales obseruantur. Quare sequens paragraphus cum hoc combinandus est.

26) Narium hæmorrhagia in *malignis*, quæ pulsum fortem post se relinquit, & æstum magis adauget, oppido mala est, & morbum deteriorem efficit.

27) In *ardentibus* hæmorrhagia narium non absolutæ necessitatis est. *Hippocrates* enim *lib. I. epid.* obseruat, ardentes feliciter sublatas tam cum copioso narium profluuio, quam sine illo.

28) Dum sanguis in febribus *inflammatoriis* plethoricorum in morbi principio largiter e naribus stillat, facilem decursum spondet ac æstum minuit.

29) Sanguinis e naribus eruptio quæ circa diem quartum copiose in *phreniticis* contingit, bonum subministrat præsagium; sed malum, si parcius stillat.

30) In

30) In doloribus lateris sanguinis e naribus stillatio mala est. *Coac. 405.*

31) Hæmorrhagiæ narium in variolis & morbillis, tam iuniorum, quam adultorum, etsi reliquum morbi decursum sæpe satis tranquillum reddiderint: minime tamen criticæ sunt, neque semper citra noxam eueniunt, maxime quando die quarto erumpunt.

32) Sanguinis e naribus profusio *hecticam* febrem raro leuat, sæpe autem vires magis labefactat, quia sanguinem præcipuum motuum instrumentum subtrahit.

33) Qui *intermittentibus* corripiuntur, & sub initium portionem sanguinis, quo abundant, e naribus demittunt, facilius morbum superant.

34) Vbi sanguis e naribus effluit, cum tenuibus sudoribus & corporis totius perfrictione, morbi malignitas & pernicies denunciatur. *Prorrh.I.126. Coac.342.*

35) Quæ magnæ sunt in *principiis* sanguinis eruptiones, dum ægri vires recolligunt, aluum effundunt. *Coac.335.*

36) Larga, vehemens & multa sanguinis e naribus eruptio, per vim suppressa, interdum ad conuulsiones deducit, ex quibus venæsectio liberat. *Prorrh. I.145. Coac. 336.*

37) Quibus pauca sanguinis e naribus stillatio, cum surditate & torpore obueniens, molestiam quamdam exhibet, iis vomitio & alui perturbatio confert. *Prorrh. I. 141. Coac. 334.*

38) Quibus, ex larga & frequenti sanguinis eruptione, copiosa fit nigrorum deiectio, cum alui vero suppressione sanguinem profundunt; iis aluus dolore conflictatur, vna autem cum quibusdam flatibus tolerabilius ferunt. Ac forte in copiosis frigidis sudoribus diffluunt. In his returbata vrina mala non est, neque quod in ea insidet genitali semini simile. Vtplurimum autem hi dilutas vrinas reddunt. *Coac. 333.*

39) Hæmorrhoidum & mensium fluxus, hæmorrhagiæ narium iunctus, anceps in febribus constituit præsagium.

2. *In*

2. *In aliis morbis*

De Sanguine.

1) Vti bene coloratus & debite dilutus ſanguis bonum ſanitatis ſtatum declarat: ita nigricans & ſpiſſus vitium conſiſtentiæ & craſeos, impeditas ſecretiones & excretiones, malum hypochondriacum, hyſtericum & ſpleneticum prodit, cum quibus alia conſueta ſymptomata coniuncta ſunt, vt melancholia, cephalalgiæ vertiginoſæ, præcordiorum anguſtiæ, cordis palpitationes, phlogoſes, flatulentia, alui obſtipationes, aliæque primarum viarum anomaliæ.

2) Sanguis ſaturate ruber, & ſero dilutus, cum ſtriis lacteis, in homine, ceteroquin ſano, victum plenum, otii libertatem & abundantiæ vitium arguit.

3) Sanguis intenſe rubens, cum ſpuma, molimina ad hæmoptyſin, ſi ætas conſpirat, denunciat. Alias vero aſthmatica pathemata prodit, præcipue ſi non æqualiter cohæreat, & ſerum diſcolor ſupernatans oſtendat.

4) Sanguis bene coloratus, tenuis & ſpuma præditus, qui tardius coagulum format, articulorum dolores ſpaſticos arguit.

5) Sanguis ſuperne ruber, in fundo nigricans & coagulatus, ſine ſero, aliquando podagræ aut hemiplexiæ habetur indicium; licet hoc ſignum non ſit vniuocum.

6) Sanguis inæqualiter rubicundus & ſpumans, paſſim grumoſus & ſerum ſordidi coloris dimittens, deliria & interdum maniam nunciat.

7) Sanguis ex viridi nigricans, de melancholia, ira, mœrore & vitiata bilis eccriſi teſtari ſolet. Aliquando thermarum propoſterum vſum excipit.

8) Sanguis decolor & mucidus, a quo ſerum & pars gelatinoſa promte ſeparantur, hydropis aliarumque hæmorrhagiarum ſuppreſſarum adeoque ſtatus cachectici index eſt.

9) Sanguis nigricans, minus dilutus, ſerum tardius dimittens & facile grumeſcens, ſcorbuticæ corruptionis indolem manifeſtat.

10) Sanguis ex ſpadiceo nigricans, mucidus, ſero flauo & cuticula obductus, ſcabiem denunciat.

11) Sanguis diſcolor, qui promte cuticula obducitur, quæ æque diuerſos colores refert, primarum viarum vitia, hepatis & glandularum meſeræi indurationes prodit.

De ſanguinis fluxibus.

12) Hæmorrhagia narium iuniorum plethoricorum, quo magis periodica eſt, eo minus aliquid mali nunciat.

13) Hæmorrhagia narium cephalalgiam, a congeſtionibus ortam, cum euphoria ſoluit.

14) Tenebricoſas vertigines, circa initia, ſanguinis ex naribus fluxio ſoluit. *Coac. 341.*

15) Hæmorrhagia narium quo frequentius contingit, eo minus leuaminis adfert, quia ad varias motuum anomalias diſponit.

16) Sanguis, durante conuulſione, e naribus prorumpens, malum.

17) Hæmorrhagia narium largior in illis, quæ ſtrangulatione vteri vexantur, leuamini cedit. Non minus mulieri, quæ menſium defectu laborat, ſanguis e naribus profluens bono eſt. *Hipp. Aph. V. 33.*

18) Qui ſtatis temporibus ſanguinem fundunt, ſi ſiticuloſi ſint, moleſtiam ac virium exſolutionem ſentiant, nec ſanguinem effuderint, in morbum comitialem tranſeunt. *Prorrh. I. 131.*

19) Qui ſuppreſſa aluo ſanguinem e naribus fundunt, & vna cum ſanguinis profluuio ſubinde rigent, iis aluus inteſtinorum læuitate laborat aut aſcarides infeſtant, aut vtrumque. *Coac. 344. Prorrh. I. 138.*

20) Qui-

20) Quibus cum ſurditate & torpore paucus e naribus ſanguis ſtillat, nonnihil moleſtiæ exhibet, iis vomitus & alui perturbatio confert. *Coac. 334. Prorrh. l. 141.*

21) Quibus capitis ac ceruicis dolor & totius corporis impotentia cum tremore adeſt, ab iis ſanguinis eruptio liberat. Quin etiam iſta tempore diſſoluuntur. *Prorrh. I. 152.*

22) Quibus lumborum dolor in caput & manus recurſat, & torpore adfecti oris ventriculi dolorem ſentiunt, tenuibus ac ſeroſis humoribus abundant, ii liberaliter ſanguinem profundunt. *Prorrh. I. 139.*

23) Vbi aluus intercepta eſt, & arcte concluſa paruaque & nigra caprarum ſtercoribus ſimilia, nec niſi coacta emittit: hoc caſu ſanguis e naribus erumpens periculo eſt. *Prorrh. I. 41.*

24) Quibus ſanguinis eruptiones diu perſeuerant, in iis temporis progreſſu aluus male adficitur, niſi vrina concocta prodierit. Ac fortaſſis tale quid vrina diluta denunciat. *Prorrh. I. 133. Coac. 332.*

25) In præcipiti malo, quæ poſt ſanguinis eruptiones & nigrorum per aluum refuſiones ſurditas obuenit, malum denunciat. In his ſanguinis egeſtio perniciem adfert, ſurditas autem ſoluit. *Coac. 331.*

26) Sanguis ex gingiuis cum humecta aluo profluens, perniciem minatur. *Coac. 241. 648.*

27) Spinæ peruerſionem & ſpirandi difficultatem ſanguinis fluxus liberat *Coac. 311.*

28) In pulmonum vitiis ſupra modum rubræ ſanguinis ſtillæ malum denunciant. *Coac. 412.*

29) Diuturnis in morbis paruæ adparentes ſanguinis e naribus fluxiones perniciem oſtentant. *Coac. 340.*

30) Qui ſpumantem ſanguinem euomunt, partibus infra ſeptum tranſuerſum dolorem nequaquam ſentientibus, iis ex pulmone vomitio fit. Ac quibus quidem inſignis in

eo venæ ruptio fit, copiosus vomitione reiicitur, periculumque imminet; quibus vero minor, minus reiiciunt, & maiorem sanitatem promittunt. *Coac. 433.*

31) Sanguis multus & confertim exiens per os, post vociferationem, aut cantus, ex pulmone prorumpit, si bene coloratus fuerit ac tenuis: si vero cum tussi, difficultate & dolore excernitur grumosus & niger; e thorace venisse indicium est, si præcipue dolor in illo, vel in latere præcesserit.

32) Si thoraci vulnus inflictum sit, & sanguis per os exeat, vulnus penetrans esse declarat. Et licet non vsque in pulmonem: tamen in thoracis cauitatem penetrasse, credendum. Nam ex thorace imbibi aliquando in pulmonem sanguis potest, sed difficulter, vnde potius pulmonem simul vulneratum esse, coniiciendum. *Fienus.*

33) Quando sanguis per os & nares exit, & casus, vel percussio supra caput, aut vulnus præcessit; tum cranium plerumque fractum & meninges læsas esse indicat.

34) Qui ex vulnere subinde rigentes sanguinem profundunt, ii maligne habent ac inter loquendum derepente moriuntur. *Coac. 328. Prorrh. I. 128.*

35) Sanguis serosus vulnerato thorace exiens, indicat, pericardium esse læsum. Si vero vulnus est in hypochondriis, & sanguis inde manat cum chylo, ac insuper redditur per vomitum; ventriculum vulneratum prodit.

36) Hæmorrhoides, in sanis legitime fluentes, a variis morbis præseruant, & medicinæ vices explent. Nimius autem earum fluxus animi deliquia, hydropem & apoplexiam infert.

37) In apoplecticis, qui non male habent in vltimo gradu, hæmorrhoides mature superuenientes, & largiter fluentes, vtiles sunt. *Coac. 478.*

38) Hæmorrhoides in subiectis, quæ polypo cordis adfliguntur, leuamen adferunt.

39) Hæmorrhoidum fluxus mensibus, per ætatis rationem dispa-

disparentibus, succedens & cum euphoria continuans, illorum non modo defectum resarcit, sed senectutem quoque a morbis pæne liberam pollicetur.

40) Si sanguis exeat multus ab ano, permixtus fæcibus, ab hepate vel meseraicis venis prouenit seu hæmorrhoidalis est. Nam qui venit ab intestinis, semper est fæcibus permixtus. *Fienus.*

41) Sanguis serosus, vel loturæ carnis similis, deiectione exiens, non semper necessario est fluxio hepatica, sed potest esse hæmorrhoidalis, si præcipue subiectum sit cachecticum, & venas ani tumentes ac dolentes habeat: si vero ista desint, hepatis vero grauitas & faciei pallor conspicua se offerant, hepaticum fluxum esse credatur.

42) Mensium vices si hæmoptysis expleat, minime tutum est.

43) Quibus prægnantibus, ad tabem inclinantibus faciei rubor exoritur, hunc stillationes e naribus auertunt. *Coac. 524.*

44) Muliebria purgamenta non subsistere, vtile; ac forte ex talibus comitales morbi oriuntur, partim vero diuturnæ alui subductiones, partim etiam hæmorrhoides. *Coac. 522.* Sed mulieri, sanguinem vomitione reiicienti, menstruis erumpentibus solutio contingit *Aph. V. 32.*

45) Adparentibus mensibus crebræ soluuntur oculorum caligines. *Coac. 522.*

46) Menses in grauidis erumpentes, vel fœtum imbecillem, vel abortum præsagiunt.

47) Cum sanguis per virgam exit sine vrina; tum maxime ab ipsa virga prouenit, in primis post instrumentum illi intrusum.

48) Si vna cum vrina excernitur sanguis paucus, & lotio perfecte non mixtus, ac statim subsidens, a læsa vesica ortum habet; præcipue si dolor in perinæo perceptus sit.

49) Sanguis vrinæ intimius permixtus, & tardius subsidens, e reni-

e renibus promanat. Hinc *Hippocrates Aph. IV. 77. Qui ſponte ſanguinem cum vrina effundunt, iis venulam in renibus ruptam eſſe ſignificat.*

50) Si quis ſanguinem & grumos cum vrina fundat, & ſtranguriam habeat, dolorque in hypogaſtrium incidat; tum ea, quæ ad veſicam attinent, laborant. *Hipp. Aph. IV. 79.*

51) Omnis fluxus ſanguinis nimius, ac diu durans, perniciem adfert. Cachexia enim, hydrops, virium exſolutio, ſingultus, conuulſio, deſipientia, tremor & mors ſequi ſolent.

52) Paucus ſanguis pituitoſus, ſine frequenti deſidendi conatu, ſed cum difficultate & dolore circa os pubis aut latera ventris, e regione ventriculi excretus, vlcus prodit in colo; vnde ſanguis etiam manat.

53) Sanguis aliquamdiu poſt perceptum dolorem circa vmbilicum, per aluum reiectus, & fæcibus permiſtus, vlcus in inteſtinis ſuperioribus arguit, præcipue ſi parua quantitate & poſt pituitæ aut ramentorum pinguedinis eiectionem excretus ſit.

54) Sanguinis fluxus per vaſorum diſruptionem contingens, periculoſiſſimus habetur. Nam ante, quam vaſa conſolidentur, æger aut moritur, aut in maximam debilitatem coniicitur.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Diagnoſes æque ac prognoſes hæmorrhagiarum tam naturalium, quam præternaturalium, a priſcis Medicis plures formatas eſſe, *Hippocratis* & diſcipulorum quorumdam ſcripta ſemeiologica, operibus illius inſerta, ſatis atteſtantur. Quantaque cum adcuratione *Galenus* in id opus incubuerit, ampla ipſius loquuntur commentaria. Signa autem ex ſanguinis colore, conſiſtentia aliisque eius accidentibus, tam diagnoſtica, quam prognoſtica, recentiores maximam partem adnotarunt, & in artis formam redigere conati ſunt; opera non quidem temnenda, vtilitate tamen longe inferiori, ſi cum illo comparaueris vſu, quem e fluxuum ſanguinis conſide-

ſideratione, reſpectu temporis, modi, quantitatis, frequentiæ, ſubiectorum & commodorum, quæ inde pendent, haurire licet.

2. Interim diffitendum non eſt, dari quasdam in veterum Medicorum pandectis obſeruationes, quæ ceu veſtigia hæmatomantiæ reſpici poſſint. v. g. *Galenus libro I. de arte curat. ad Glaucum cap. XI.* iubet: vt ſi vena inciſa ſanguis fluat *niger* atque *craſſus,* qualis præcipue ſit in illis, qui liene laborent, illum audacius eſſe mittendum: quod ſi *flauus* aut *tenuis* conſpiciatur, ſtatim ſupprimendum. *Idem in libro de atra bile cap. IV.* morbos ex calida & ſicca intemperie ortos, ſanguinem efficere *nigrum* & *craſſum.* Et *libro V. de locis adfectis cap. VII.* obſeruat, *pituitoſum* ſanguinem inueniri in illorum corporibus, qui morbis laborent, quos Græci anaſarcas & leucophlegmatias adpellare conſueuerint.

3. Antiquiſſima venæſectionis conſuetudo, quæ vltimis ſæculis apud quasdam nationes ad vitium vſque inualuit, & quorumdam in huius remedii vituperium edita ſcripta multum tribuerunt, vt iſthæc Semeiologiæ particula, videlicet *hæmatomantia,* reliquis adderetur. *Priorum* ſiquidem miniſterio factum eſt, vt ſanguis, affatim miſſus, oculis ſæpiſſime ſpectandus ſubiiceretur; *reliquorum* autem inuectiuæ aduerſus venæ ſectores, & hyperbolicæ ſanguinis laudes, id effecerunt, vt quamlibet circumſtantiam alterati coloris, conſiſtentiæ, ſaporis, odoris, eo curatius obſeruarent ii, quibus præſentia manifeſtare, futura vero prænunciare cordi fuit.

4. Atque hoc ipſo, præter ſuam intentionem, dederunt ſanguinis patroni anſam obſeruandis phænomenis, quæ artem, ex ſanguine præſagiendi, perfectiorem reddere potuerunt. Quo enim plures morbos ſecundum periculoſam ſuam indolem & varia ſymptomata, beneficio inſpecti ſanguinis, dignoſcere licuit, eo frequentius apertæ ſunt venæ; quia curioſitatis ſtimulus maiora indies apud hæmatomantiæ cupidos ſumebat incrementa, ringentibus licet *Helmontio, Thomſonio, Gehema, L. A. Portio, Th. Craanenio, Bontekoe, Overkampio* aliisque, qui ſanguinem potius in aurum & theſaurum verte-

vetere, quam ſubtractum videre volebant. In hunc vero errorem delapſi non eſſent, ſi aliud quoddam placitum, oppido falſum, fundamenti loco non ſubſtrauiſſent: *non dari* nimirum *plethoram*.

5. Cum igitur hodie venæſectiones ab ingenti hominum numero quotannis tam prophylactice, quam therapeutice celebrentur: tum vix inuenietur quisquam, qui non præſcire geſtiat, in quo ſtatu ſit eius ſanitas, & quantum ſpei de conſtante in poſterum euphoria concipiendum, aut quid malorum impendentium metuendum. Hinc barbæ tonſores & balneatores diuinationibus e ſanguine formandis, diligenter ſtudent, vt venæſectione adminiſtrata de humorum conditione iudicare, & ſic maiorem ſibi exiſtimationem comparare poſſint.

6. Quamquam autem de hoc argumento meletematibus ſemeiologicis inſerere quid voluerimus: præſtat tamen ignorantiam in his vaticiniis confiteri, quam fucoſas merces expromere. Ceterum tirones tam in optimo ſanguine conſeruando, quam in vitioſo corrigendo, magis rationem habeant cauſſarum ſanguinem alterantium, quam ſignorum indicantium, ex quibus illa tantum confirmantur, de quorum certitudine conſtare ſolet, ſanguine licet oculis non perluſtrato.

7. Quanta cum circumſpectione hæmorrhagiarum negotium tam in febribus, quam in aliis morbis tractandum ſit, de illo ampliſſimus hoc quidem loco ſe aperiret campus; ſed quoniam ſpeciales cautelas tam in *Pathologia*, quam in *Conſp. med. theoretico-practico* pluribus tabulis iam exhibuimus, easdem hic repetere nihil attinet,

8. Hoc interim adnotaſſe non pœnitebit, hæmorrhagias quasdam ſuis omnino ſtipatas eſſe moleſtiis, ſed ideo non ſemper medicaminibus oppugnandas eſſe. Nam aliquæ ex illis tolerantiam poſcunt; non nullæ prouide foueri volunt; aliæ vero Medici ſubſidiariam exſpectant operam, quæ vel in motuum vehementiorum moderamine, vel in ſegniorum leni excitatione, & generatim in naturæ a tramite deflectentis reductione conſiſtere ſolet.

TAB.

TABVLA VII.

DE

SVDORE.

I. DEFINITIO.

Sudor, *materialiter* ſumtus, eſt portio ſeri ſubtilioris, excrementitii & noxii, per cutis poros exprimendi. *Formaliter* autem eſt actus naturæ depuratorius, quo ſerum, modo dictum, ſub vegeta ſanguinis circulatione ad peripheriæ perſpiracula adpellitur, atque per ipſos poros, relaxatos & patulos, in forma iam vaporoſa, iam aquea expellitur.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Sudor contingit
   1) Vel in ſtatu *naturali*, & tum *præſeruaus* dici meretur.
   2) Vel in *præternaturali*, vbi *curatiuus* adpellari ſolet.
   3) Ipſe ceterum ſudor vel maxime naturalis excretio videtur, in quocumque tandem ſtatu contingat; niſi ſit *ſanguineus.*
2. Ratione *indolis* & *effectus* ſudores ſunt vel
   1) *Reficientes*, alleuantes, februantes. Schweiſſe, nach welchen einem gantz wohl und leicht wird; vel
   2) *Debilitantes*, qui vires frangunt, & inſignem ad motus voluntarios ineptitudinem ſeu impotentiam delaſſantem poſt ſe relinquunt; vel
   3) *Colliquatiui*, ita vocati, quia cum ſero etiam lympha pinguior, ſub aſſiduis motibus liquata, per poros penetrat. In hoc enim ſtatu non ſolum ſanguis nimium reſolutus ſed tonus quoque ita relaxatus eſt, vt craſſiuſcula lympha ſimul per peripheriam elabatur; vel

4) *Exitiales* acuti, quales fuerant ſudor *Anglicus* & ante quadriennium deleterius ille *Pariſinus*, aliique importune copioſi in malignis.

3. Ratione *loci* in quo erumpunt, notantur

1) *Vniuerſales*, quos e totius corporis peripheria prolici animaduertimus.

2) *Particulares*, qui v. g. in fronte ſolummodo, alterutro latere, collo, ceruice, pectore, cruribus, manibus ac pedibus obſeruantur.

4. Intuitu *originis* occurrunt ſudores

1) *Spontanei*, qui quotidie ſub auctiori tranſpiratione ſenſibus ſe offerunt

2) *Artificiales* ſeu medicamentis hidroticis prolecti, de quibus in hac *tabula* directe non agimus.

5. Reſpectu *valetudinis* & *temporis* contingunt vel

1) In ſtatu *ſano*, præcipue ſub exercitatione corporis & ſub ſomno; vel

2) In ſtatu *præternaturali* ſeu *morbido*, iam interdiu, iam vtrouis tempore; quemadmodum in ſtatu naturali nonnulla ſubiecta occurrunt, quibus perpetuo adſunt ſudores, e. g. manuum, pedum; vel

3) *Periodici*; qui

(1) *Vere* in primis, vel *auctumno*, tempore vt plurimum matutino, largiter erumpunt, & euphoriam adferunt.

(2) Qui in *acutarum* vel principio, vel ſtatu, vel declinatione prorumpunt.

(3) Qui in *intermittentibus*, decreſcente æſtu, cientur, & commode *typici* vocari poſſunt.

6. Ratione *odoris*, *coloris* & *conſiſtentiæ* ſunt vel

1) Minus olidi, minus tingentes, tenues; vel

2) Flaui, viridis, niger. *Conf. Acta Hafn. Vol. I. obſ. 70.* fœtidi craſſiuſculi & viſcedinem præ ſe ferentes. Klebrichte Schweiſſe.

7. Nos

7. Nos hic præcipue attendimus ſudores

1) *Criticos*, qui in acutis die quodam decretorio eueniunt, & febrem frequenter integre ſoluunt.

2) *Symptomaticos*, qui plerumque mortem prænunciant, adeoque nihil plane leuaminis adferre poſſunt, quia turbulentorum ac ominoſorum motuum ſunt conſectaria. Qui ceterum plures deſiderat ſudorum differentias, is *Iul. Cæſ. Baricellum a S. Marco* conferat, qui de *hydronoſa natura*, ſeu *de ſudore humani corporis*, *libris quatuor* ita commentatus eſt, vt non ſolum de origine, differentiis & præſagio, ſed etiam de vſu, adparatu & curatione ſudorum disſeruerit. *Neapoli 1614.*

III. *PROGNOSIS*

1. *Generalis*

1) Qui ſudores non obſeruant, magno præſagiendi adminiculo ſemetipſos priuant. Vti enim ſudorum magna efficacia eſt in corpore conſeruando & curando: ita in prænunciando egregium habet vſum.

2) Sudore facile perfunduntur, quorum ſanguis ſeroſus, calor abundans & habitus ſpongioſus aut laxior eſt, in primis ſi corpus exerceant.

3) Laborioſi vti facile perſpirant, ſic tardius ſudant, quia habitus eorum ſtrictior eſt, & pori anguſtiores ſunt. Multum quoque tribuendum conſuetudini.

4) Ευσαρκοι, obeſi, exercitiis non adſueti, promte largiterque ſudant, quia quælibet leuior motitatio negotium faceſſit; vnde cito delaſſati ſi porro mouere inſtent, copioſum ſudorem eliciunt.

5) Serum quando tenue & vegetus motuum ſucceſſus adſunt: tum ſudor facillime promouetur.

6) Sudor viſcidus prouenit a ſero lento; tenuis a ſero attenuato & aquoſo. Ille viſcerum obuiſcationes minatur; hic vero contrarium ſpondet.

7) Aestiuo tempore, ob peripheriæ relaxationem, copiosiores cientur sudores, quam hiberno, vbi cutis, tonice constricta, difficilius sero transitum concedit.

8) Sub nimio æstu, & post eumdem, minuitur sudoris excretio. Quo plus enim seri exhalat, eo spissiores fiunt humores, qui hoc modo tenui sero priuati & crassiore permixti sunt, quod ægre cutim penetrat. Hic autem excipiuntur laboriosi, in quibus motus spissitudinem prohibet, & copiosus potus defectum compensat.

9) Sudor copiosus ex somno, citra manifestam caussam obortus, corpus copiose nutriri significat. Quod si cibum non adsumenti contingat; status est præternaturalis, qui indicat, opus esse vacuatione. *Aph. IV. 41.* Interdum hecticam significat. *Fienus.*

10) Sano enim sudor immodice contingens, morbum portendit: æstate quidem minorem; frigore autem maiorem. *Hippocrates in lib. de cris. s. 22.*

11) Sudor multus & citra manifestam caussam fatigans, semper ominosus est.

12) Sudor ex toto corpore melior est, quam ex aliqua eius parte. Indicat enim humores a natura æqualiter distributos, & vias patulas.

13) Sudor frigidus numquam bonus. Nam caloris defectum, toni vitalis relaxationem & energiæ in corpore agentis cessationem ominosam significat. Ab hac autem regula paululum recedunt sudores illi frigidi, quos in purpura præcipue chronica hodie copiosos & innoxios obseruamus. *Conf. obs. 7.*

14) Qui multum bibunt, sæpe plus quam reliqui sudant. *Fienus.*

15) Dicit quidem *Hippocrates Aph. IV. 38.* vbi in corpore inest sudor; ibi morbum esse enunciat. Sed quotquot hunc aphorismum sibi explicandum sumserunt, nec sibi nec aliis satisfacere potuerunt. *Galenus in comm. ad hunc loc.* verbis difficultatem non soluentibus, prolatis, vlterius progressus,

ſus, theſin in dubio relinquit, & recentiores plane contrarium obtinere demonſtrant. In acutis enim malum in toto diſperſum eſſe ſolet, quare ſudor frontis aut ceruicis inibi malum hærere non probabunt, licet copioſiores adpareant.

16) Sudores ſenſim procedentes, aut vniuerſim effuſi, iuuant. Sed quæ affatim fiunt ſanguinis detractiones, nocent. *Coac.360.*

2. *Specialis*

1) *In Febribus.*

(1) Sudor in febribus acutis multus & copioſus damno eſt. *Prorrh. I.58.* Hæc prædictio a falſitate vix poteſt libearri. Licet enim ſudores copioſi *extra* diem criticum in non nullis acutis ſuſpecti ſint: hæc tamen *Hippocratis* prognoſis nimis eſt generalis, & hanc exceptionem concernere dubitandum eſt. Quod dubium per alia loca, quæ ſudori in acutis minus fauent, magnopere augetur. Ex his præcipue verba *in Coac. 574: Sudor vna cum febre, acuto morbo vrgente, malus;* interpretes *Hippocratis* multum fatigarunt.

(2) Febricitanti ſi ſudor contingat, non deficiente febre, malum. Prorogatur enim morbus multamque ſignificat humiditatem. *Aph. IV.56.* Non raro autem aliam cauſſam, difficile ſuperandam.

(3) Sudor, qui cum acuta incipit, malum ominatur; ſi præcipue ſubinde exardeſcat & vires fatiſcant.

(4) In febribus tenuiter exſudantes, cum capitis dolore & aluo intercepta, ad conuulſiones proni ſunt, *Prorrh. I.115. Coac.prænot.154.177.*

(5) In grauibus malis tenues maxime circa caput ſudores oboriri, & corporis incontinentia iactari, malum indicat. Tum vero præcipue pernicies intenditur, ſi iſta cum vrinis nigris contigerint, & ſpiritus magnus ac concitatus adfuerit. *Prorrh.I.39. Coac.42.53.*

(6) *Riuerius* quidem dicit, ſudores *aſſiduos*, ſiue modicos, ſiue profuſos, in acuta eſſe malos: ſed hæc prognoſis ſenſu ad modum diſcreto explicanda eſt.

(7) Acute & grauiter mente emotis, ſi febris iterum repetat cum ſudore, phrenetici euadunt. *Prorrh. I. 15.* Huic itidem prædictioni non promiſcue fides habenda eſt.

(8) Qui æſtum ſentiunt & progreſſis deiectionibus, ſudoribus tenuibus diffluunt, iis febris ingraueſcit. *Coac. 646.* Obſcuram hanc prædictionem aliis explicandam relinquimus.

(9) Qui in febre non intermittente tenuiter & crebro exſudant, cum præcordiorum diſtenſione, ii vt plurimum maligne habent; atque in his dolores, in *humeri caput* ac *iugulum* adfixi, praui ſunt. *Coac. 32.*

(10) Poſt hæmorrhagiam narium, ex tenuibus ſudoribus perfrigeſcentes, male habent. *Coac. 40.*

(11) Quibus adſunt ſuperiorum partium tenues ſudores cum perfrictionibus, non ſine febre, iis, corporis incontinentia & phrenitide vexatis, præceps periculum denunciant. *Coac. 69.* Et *Galenus in comm. III. ad lib. I. prorrh. f. 65.* cum omnis deſudatio demonſtret vel copiam in ſudantibus partibus, vel facultatis retentricis imbecillitatem: vtrumque eorum in locis tum thoracis, tum capitis deterius eſt ſignum, quam ſi in alia quapiam parte fuerit. Staſes enim humorum in hiſce duabus cauitatibus maius periculum inuoluunt, quam in reliquo corpore.

(12) Sudores qui cœperunt quidem, ſed protinus ceſſarunt, praui ſunt. Adparet enim excitatio moleſta naturæ, expellere conantis, ſed ob imbecillitatem exſequi nequeuntis, quod propoſuerat. *Galenus comm. I. ad prædict. Hipp. f. 43.*

(13) Quibus circa initia tenues ſuboriuntur ſudores, & vrinæ concoctæ emittuntur, cum magna totius corporis

ris æſtuatione, ſi præter rationem perfrigeſcant, & rurſus celeriter perurantur, & torpore, ſopore aut conuulſione tententur, ii perniciose adfecti ſunt. *Prorrh. I. 102.*

(14) Sudores, vomitus, alui excrementa, tumores poſt aures, ſanguinis profluuia, ſi tempore cruditatis ſeu in morbi principio adparent, numquam ſalutariter morbum finiuerunt. *Gal. lib. I. de criſib. cap. VIII.*

(15) Quibus, vbi inhorruerint, iudicatorii ſimul ſudores contingunt, poſtridie vero, ſi horror repetierit, & temere peruigilent, iis forte ſanguinem erupturum ſperare oportet. *Coac. 24.*

(16) Sudores illi ſunt optimi, & citiſſime febrem ſedare cenſentur, qui decernentibus diebus contingunt, & febrem ex toto finiunt. *Hipp. lib. de criſib. ſ. 20.*

(17) Sudor optimus ſane, qui febrem die iudicatorio tollit. Vtilis autem, & qui alleuat. Malus vero frigidus & vbi caput duntaxat, & ceruix inſudat. Nam & temporis diuturnitatem & periculum denunciat. *Coac. 572.*

(18) Boni etiam æſtimandi, qui ex toto corpore proueniunt, & leuiorem morbum reddunt. Qui vero horum nihil præſtant, inutiles ſunt, ſi contingant. *ibid.*

(19) Sudores febricitantibus boni, qui cœperint die 3. 5. 7. 9. 11. 14. 17. 21. 27. 31. 34. Iſti enim ſudores morbos iudicant. Qui vero tales non ſunt, laborem & morbi reuerſionem ſignificant. *Aph. IV. 36.*

(20) Sudor frigidus cum acuta febre exitium; cum mitiore vero diuturnum fore morbum ſignificat. *Coac. 573. Aph. IV. 37.*

(21) Sudores in epidemicis particulares quamuis perpetui ſint; anceps valde omen præbent. *Vid. Hipp. lib. I. epid. ſtatu I. ſ. 14.*

(22) Sudores conferti & copioſi neque in morbillis, neque variolis ſponte erumpunt; neque concitati multum

tum commodi adferunt; intempestiue prouocati etiam periculum. *Stahlius in probl. pract. p. 12.*

(23) Sudores omnibus febribus proprii & præcipue *incendentibus.* Iuuant autem non parum & efferuentes inflammationes, quando vna cum concoctionibus emanauerint. Iudicant etiam *quotidianas* cum vomitibus, excrementis alui pituitosis; *quartanas*, si atra simul ac varia excernantur; *semitertianas*, si biliosa simul & pituitosa exierint. *Galenus lib. III. de crisibus cap. III. f. 141.* Sudores iudicare hepatitidem *in Consp. med. tab. LXVI.* notauimus.

(24) Sudores frigidi in ardentibus & viscerum inflammationibus, pessimi. *Conf. obs. 7.*

(25) Sudor in acutis fœtidus, exitialis.

(26) Sudoris & rigoris alternationes repetitæ malum denunciant. Ille autem si hunc sequitur, bonum; sed in vicem versam facta mutatio funestum exitum portendit.

(27) Si eodem tempore in acutis & grauibus morbis sudor & alui fluxus iunctim eueniunt sine leuamine, æger plerumque moritur, aut perniciose laborat.

(28) Cum æstas veri similis fuerit, in febribus sudores exspectare oportet. *Aph. III. 6.*

(29) In febre hectica sudor graueolens malum: tanto magis, si simul copiosus fuerit. Sed neque periculo caret sudor parcus; quemadmodum vere colliquatiuus instantem mortem nunciat.

(30) Sudores largi in febre lenta conducunt, sed nimia siccitas, seu aridus æstus, cum corporis extenuatione, metamorphosin hecticam minatur.

(31) Sudoris in *lentis* febribus suppressionem excipiunt subinde phlegmonodeæ translationes ad partes externas. *Consp. med. theor. pract. tab. LXIX.*

2) *In aliis Morbis.*

(1) Morbi, qui intra quadragesimum diem non iudicantur, diuturniores fiunt. Et hi non admodum solent per sudores iudicari, sicut neque per alias excretiones, sed vel per concoctionem, vel per abscessus. *Galenus comm. IV. in aph. Hipp. 36.*

(2) Sudor copiosus, calidus aut frigidus, semper fluens, frigidus maiorem, calidus minorem morbum significat. *Aph. IV. 42.*

(3) Sudor multus, calidus aut frigidus, semper fluens, humoris copiam inesse significat. Hæc igitur robusto superne, debili inferne deducenda est. *Aph. VII. 63.* Exsecutio huius methodi circumspectionem omnino exposcit.

(4) Ex sudoribus peruigiles, & ad calorem reuocati, male habere iudicantur. *Prorrh. I. 68. Coac. 41.*

(5) Sudor frigidus in fronte erumpens, de molestiis cardialgicis, instante, vomitu, vrina, aluo, flatibus, ex verecundia retentis, testatur; interdum doloris exacerbationem, aut obiecti aduersi difficilem tolerantiam innuit. Quemadmodum quosdam vidimus, qui ad felis, quamuis absconditæ, præsentiam, & post caseum conspectum frigide sudauerint.

(6) Qui crebro tenuiter exsudant, ac subinde rigent, ii perniciose habent, & tandem sub mortem suppurati, & aluum conturbatam habere deprehenduntur. *Coac. 10.*

(7) Ex diuturno ventris adfectu, vomentibus biliosis, cibum auersantibus, copiosus sudor obortus, cum repentina virium impotentia, lethalis. *Coac. 637.*

(8) In humecta aluo perfrictio cum sudore vitiosa. *Coac. 647.*

(9) Sudores particulares, tametsi copiosi, nihil fidi significant; verum post antepilepticorum vsum in fronte largus sudor erumpens, de medicamento, ex voto operante, indicium præbet.

(10) In crebris & tenuibus ex dorſo horroribus tenuiter exſudantes ægri moleſte habent. Laborioſa quippe vrinæ interceptio ſignificatur. In his tenuiter exſudare malo eſt. *Coac. 46.*

(11) Sudor anxius, quamquam largiter erumpat, parum aut nihil vtilitatis adfert.

(12) Quos ex lateris dolore cibi faſtidia comitantur, iis os ventriculi aliquantum dolet; & ſudoribus diffluunt. Vbi autem facies velut ruboribus effloreſcit, & aluus eſt liquidior, pus in pulmonibus collectum habent. *Coac. 423.*

(13) Sudores hypochondriacorum largiores, ſpontanei, eo maiorem mali exacerbationem indicant, quo diutius continuant & anxietates ſibi iunctas habent.

(14) Sudores ſpontanei in illis, qui arthritide & podagra vexantur, leuamen adferunt, ſi extra paroxyſmum contigerint; in illo autem inutiles.

(15) Qui morbo regio laborant, & multum aquoſitatis exſudant, in illis febris quidem augetur, ſed ſalutare leuamen non ſequitur; lenior autem diaphoreſis, ſub qua ſudor flauus exit, conducentior eſt.

(16) Sudationes hydropicorum, in quibus viſcera adhuc illæſa ſunt, non contemnendæ efficaciæ eſſent, ſi citra orgaſticas ſanguinis commotiones cieri poſſent; cum vero hoc facile fieri nequeat: tum in ancipitibus ſignis habendæ erunt. Et ſi plane non leuantur ægri ex ſudoribus, ſuſpectus in hecticam metuendus erit tranſitus.

(17) Sudor frigidus, poſt prodigas euacuationes erumpens, peſſimus.

(18) Sudor frigidus in ſyncope non admodum malus. Hac enim ceſſante, ille pariter euaneſcit.

(19) In apoplecticis ex magna ſpirandi moleſtia obortus ſudor, mortem adfert. In his rurſus ſi febris accedat, ſolutio contingit. *Conf. diſſertat. noſtra de febre apoplexiam ſoluente. Coac. 479.*

(20) Su-

(20) Sudor in paralyſi correptis, ſiue in membro adfecto, ſiue alibi contingat, nihil fidi præſagit. Paſſiuus enim eſt, & actionum vitalium turbationem confirmat.

(21) Sudor frigidus, poſt ſumtum venenum prorumpens, exitialis.

(22) Sudor non continuus, ſeu interſectus, vt *Hippocrates* exprimit, tam ominoſus eſt, quam vere colliquatinus. Hinc ſemper metuenda ſunt funeſta.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. De pretio diaphoreſeos generatim in *Conſp. Hygieines tab. VII.* tractauimus, reſpectu habito ad ſtatum præcipue ſanum. Iam quantum vtilitatis eius legitimus ſucceſſus adferat, in ſtatu præternaturali, ex præmiſſis prognoſibus facile cognoſcitur. Interim harum plures ſimul teſtantur, quid mali ſudationes anomalæ tam in febribus, quam in aliis morbis portendant.

2. Hæc per lenem diapnoën & diaphoreſin vniuerſalis excretionis ſpecies, vt critica conſiderata, non modo frequentior eſt, quam reliquæ particulares, ſed aliquibus acutorum ſpeciebus ita neceſſaria & quaſi adpropriata, vt adſerere liceat, alias eccriſes, vtut copioſas & optimis ſignis ſtipatas, ratione effectus hac vniuerſali omnino eſſe inferiores.

3. Adſertum illuſtrari poteſt exemplo malignorum. In his materia peccans & deleteria plerumque tam eſt ſubtilis, vt vix per ſudorem, tamquam viam vniuerſalem, expelli poſſit. Quare quid ſperandum ſit de hæmorrhagiis impetuoſis, vomitibus, vrinæ & alui excretionibus, quilibet facile iudicabit. Hæ enim excretiones ſingulæ quia materiam ad vnum excretorium adpulſam poſtulant, ineptiores ſunt ad comprehendendum & eliminandum miaſma ſubtile.

4. Impeditur autem ac turbatur vtilis diapnoë

   1) per regimen importune calidum,
   2) per medicamenta ſudorifera orgaſtica,
   3) per diætam calidam, quam roborantem adpellare ſolent.

Hæc ſingula motus intendunt, humores vehementius circumagitant, nouas inſuper materias noxias agilesque generando miaſma febrile adaugent, & malum in peſſimum conuertunt. Atque hinc fit, vt ſæpe morbi ſolutio per ſudorem maſſam humorum æqualiter repurgantem exſpectata vel plane non adpareat, vel imperfecte nimis adeoque inſide ac minus ſalutariter decurrat.

5. Obſeruantur porro duo ſingularia phænomena circa ſudoris negotium; quorum alterum ſudorem ſiſtit *pinguem*; alterum autem *frigidum*. Qui vera motus tonici theoria imbuti, tonum corporis viui ab elatere machinarum diſtinguere poſſunt, illi in explicanda vtriuſque accidentis ratione, viam habent planiorem.

6. Sudor *pinguis*, ſupponit

1) Portionis lymphaticæ ſub aſſiduis motibus vitalibus extraordinariam attenuationem & reſolutionem, vt vna cum ſero excerni poſſit.

2) Pororum ampliationem eo vſque auctam, vt non modo ſerum tenue, ſed paulo quoque viſcidior lympha penetrare valeat.

7. *Sudor frigidus.*

1) De formali ſudoris frigidi ratione auctores plerumque vel tacent, vel ſiniſtre de illa exponunt: neque diſſimulanda eſt explicationis difficultas.

2) Quando enim perpendimus, quod eo tempore, quo ſudores frigidi ſentiuntur, anguſtia ſimul interna ſemper fere conſpiret: tum naturæ encheireſes, quibus humores verſus interiora & exteriora vno eodemque actu & momento reprimere poteſt, omnino admiramur. Nam vti nemo negabit, in frigidis ſudoribus peripheriam quodammodo eſſe relaxatam: ita anguſtiæ internæ de copioſis ibidem collectis humoribus manifeſto teſtantur. Hac ratione relaxatio toni in partibus tam internis quam externis ſimul contingit, partes autem quaſi mediæ ſtricturis anomalis adficiuntur.

3) Qui

3) Qui motus tonici alterationem eiusque consectaria ad dignitatem æstimare valent, pleniorem quidem huius rei rationem inire possunt, & anomalam illius motus administrationem generatim in frigidis sudoribus merito accusant: quo autem speciatim modo illa contingat; pauciores hactenus peruiderunt.

4) Interim lucem quamdam huic obscuritati adfundunt sudores, qui in statu sano interdum refrigescunt. In his enim, quam diu motus caloris a centro versus peripheriam sub corporis agitatione contingit, frigus minime sentitur. Quam primum autem externa quies accedit, & sic commeatus sanguis imminuitur, seu interior humorum motus peripheriæ subducitur, id, quod auræ expositum est, mox refrigescit. Der Schweiß erkaltet auf dem Leibe, vel vt vulgo dicunt: Der Schweiß schlägt zurücke.

5) Eodem fere modo res se habet in statu morboso: in paroxysmis enim aliqua quidem sudoris excretio contingit, sed sufficiente caloris motu non stipata est: quia periculosior viscerum conditio humores ad interiora restrictos & abstersioni destinatos requirit. Itaque necesse est, vt natura in medio quasi integumentorum communium stricturas tonicas administret, & per easdem potiorem humorum partem ad centrum dirigat, serum autem tenuius ad extimam cutim admittat, illudque iam vniuersaliter iam particulariter excernat.

6) Quocumque autem modo hic actus contingat, rei practicæ parum interest: sufficit, quod omnes auctores frigidos sudores agnoscant inutiles, eosque testes habeant viscerum periclitationis. Quare artis auxilium non ad sudoris huius inutilis suppressionem, sed ad viscerum libertatem impendendum est.

8. Sudoris fœtidi ratio non videtur alia, quam lymphæ pinguioris resolutæ cum sero halituoso sulphureo orgastico permixtio. Quo grauius itaque sudores olent, eo plus lymphalis laticis cum sero permixtum & humorum massam eiusmodi impuritatibus scatentem esse produnt.

9. Sudor, quem *Hippocrates* vocat *interſectum*, ſeu ſudatio per interualla iam ſuccedens, iam vero ceſſans, merito in malis ſemper habitus eſt ſignis; quia non modo naturæ in agendo tergiuerſationem, ſed inſuper inæqualem humorum distributionem, turbatam ſecretionem, interruptam excretionem, & ominoſas anomalias, funeſta pronunciantes, arguit.

10. Qua tandem ratione ſudores tam in febribus, quam aliis pathematibus, prudenter tractandi ſint, *in Conſp. therap.* iam tradidimus. Hic vero generatim inculcaſſe ſufficiet,

1) Sudores *nimios* vno quaſi impetu non eſſe ſupprimendos.

2) *Deficientes* decantatis alexipharmacis & bezoardicis intempeſtiue non eſſe concitandos.

3) Quosdam prudenter tolerandos.

4) Alios blande promouendos.

5) Non nullos vero ita temperandos, vt natura ad aliam æquipollentem excretionem ſimul diſponatur, atque intento fine ex voto potiatur.

TAB.

TABVLA VIII.

DE

VRINA.

I. DEFINITIO.

Vrina eſt humor excrementitius, partibus maxime ſeroſis, ſalino-mucido-terreſtribus, parciusque ſulphureis conſtans, in renibus ſecretus, in veſica vrinaria collectus, & per peculiares vias excretus.

II. DIFFERENTIA.

1. Cum *Semeiologia* de vrina tamquam ſigno tractet; tum reliquas diſquiſitiones phyſiologico-phyſico-chymicas, curioſas, & *Paracelſi* ac *Fluddii* geomanticas prorſus prætermittit: quia aliena quæuis, huic doctrinæ immixta, prolixitatis multum; vtilitatis autem fere nihil pariunt.

2. Vrina generatim diſtingui ſolet in naturalem & præternaturalem.

   1) *Naturalis* ſeu *ſanorum* vrina a *Galeno Comm. II. in præſag. Hipp. f. 30.* deſcribitur: quod ſit modice pallida, quæ ex humore concocto conſtet, & parum flauæ bilis admixtum habeat. Quando autem eius plus adfluat, quam par ſit, aut ſincera bilis vrinæ miſceatur, tum rufam fieri iudicat. *Et lib. I. de criſib. cap. XII.* ſcribit: vrinam optime coctam in iis, qui ſupremum ſanitatis gradum obtineant, eſſe ſubflauam, magis autem ſubrufam, & medicorem craſſitiem habere. Quæ vero hac ſit craſſior aut tenuior, coctionem imperfectam ſignificare. Recentiores addunt: quantitatem debere quodam modo reſpondere adſumto potui, hypoſtaſin vero paucam, æqualem & perſpicuam eſſe, ſine graueolentia. *Conf. Brunonis dogm. med. gen. p. 398. Laur. Bellini de vrinis & pulſibus p. m. 4.*

2) *Præ-*

2) *Præternaturalis* seu *ægrorum* illa est, quæ a sana quocumque tandem modo deflectit, cuius phænomena tradentur in prognosi. *Anonymus* Græcus in *libro de Vrinis*, qui in spuriis *Galeni* exstat, *cap. XXXIX.* monet: vrinam ægrorum optimam esse, quæ sanorum sit similior, subpallida nempe & subflaua, habens *hypostasin* albam, & æqualem. A qua deficiat, quæ *suspensum* habeat aut *nubeculam.* Interim notum est, quod vrina sana in malignis ab hac regula deflectat.

3. Monendum autem, quod hæc, quæ de natura & adfectionibus vrinæ tam naturalis, quam præternaturalis, dicta sunt, in thesi quidem vera existant, sed in hypothesi seu adplicatione ad subiecta multum fallere soleant. Nam sanorum vrina mutatur a rebus tam naturalibus, quam non-naturalibus.

1) A rebus *naturalibus*, nempe

(1) A *Sexu:* nam *mulierum* vrinæ crassiores sunt, minus coloratæ & cum copiosiori sedimento; sed *virorum* vrina contrario modo se habet.

(2) Ab *Aetate:* vrina siquidem

a) *Infantum* aquosa, pellucida ac cruda esse solet.

b) *Puerorum* crassa & coloris spicei, ob nutrimenti copiam & voracitatem. Hinc *Galenus in comm. III. lib. IV. epid. Hipp. f. m. 138.* scribit: inter omnes Medicos constare, quod pueri crassiores mingant vrinas, ob quam caussam & calculi in ipsorum vesicis facile concrescere possint. Interea hæc lithogeneseos ratio multum claudicat.

c) *Iuuenum* autem vrinæ, ob maiorem toni intensionem, corporis exercitationem & feruidum quasi vigorem vitalem, tenuiores, magis coloratæ & paucioribus contentis præditæ sunt.

d) *Senum* tandem lotium adparet album, tenue & nonnumquam sine contentis. *Vide* quæ de his *infra in prognosi generali* dicta sunt.

(3) *Tem-*

(3) *Temperamentis.*

a) *Sanguineorum* enim vrina ordinarie dilute citrina, larga copia redditur, & ſedimentum albicans, paucum & mobile demittit.

b) *Cholericorum* flaua, aurea & ſæpe rutilans eſt, quæ paucam oſtendit hypoſtaſin, interdum vero nullam, aut tantum nubeculam. Quantitate autem ſanguineorum vrinam non æquat.

c) *Melancholicorum* ex aurantio & ſpiceo colore mixta, craſſior parciorque effluit ac parum ſedimenti habet.

d) *Phlegmaticorum* colorem ex albo & ſpiceo confuſum refert, ſufficientique copia excernitur, ſedimentum autem ſubmucidum demittit. Vbi notamus, quod varia temperamentorum mixtio vrinæ quoque variationes ſecundum colores, conſiſtentiam, copiam & ſedimenta quam plurimas efficiat.

2) A rebus *non-naturalibus.*

(1) Ab *Aëre.* In regionibus enim calidioribus, æſtu pariter in climatibus temperatis vrgente, vrinæ adparent tenuiores, magis coloratæ & pauciori ſedimento præditæ, quam in frigidis. Sed ne hoc quidem vniuerſale eſt, quia maior renum vel relaxatio, vel conſtrictio in diuerſis indiuiduis vno eodemque tempore iam craſſiorem, iam tenuiorem vrinam efficit. Præter ea hæc de ſedentariis tantum valent; laborioſi autem, ſub æſtu multum ſudantes, vrinam tum minime tenuem, ſed craſſiorem reddunt.

(2) A *cibo* & *potu.* Vterque & tenuis & eupeptus, vel craſſus & crudus eſt. Quantum præterea mutationis iam voracitas, aut diæta ſaltem plena, iam inedia adferre poſſint vrinæ, experientia abunde docet. Hinc *Galenus in comm. II. ad præſagia Hipp. f. 30.* Vrinas eorum, qui tenui victu vtantur, nullam habere hypoſtaſin; quorum vero vrinæ multam habeant, eos liberalius viuere; quorum vrinæ paucam oſtendat, eos mode-

 rate

rate prandere. *Bellinus p. 6.* dicit: *Gulosis vrinæ sunt crudæ, nempe minime coloratæ & crassæ. Galen. lib. XIV. method. med. cap. I.* obseruat, eorum vrinam, qui diu inediam tolerauerint, ex aquoso pallidiorem esse. *In comm. IV. ad aphoris. Hippocratis f. 332.* casum notatu dignum refert viri, qui ex orobi & fabæ esu, per annum ferme continuato, in *trichiasin* inciderit, quæ cibis crassis vescentibus familiaris sit. De qua paulo infra agetur.

(3) A *motu* & *quiete* vrinam insigniter alterári, dubio caret. Sub motu enim voluntario maxime vigent motus progressiuus & intestinus; vterque autem ad generationem inutilium particularum multum tribuit, quæ vegetam itidem expulsionem postulant. Hinc crassa & turbida magis vrina est, quæ sub exercitatione redditur, quam quæ sub quiete emitti solet.

(4) *Somnus* efficit, vt vrina largius emittatur crassiorque adpareat. *Vigiliæ* contra, quia propter certum finem instituuntur, actionum quidem animalium vigorem, sed naturalium paulo negligentiorem administrationem inuoluunt. Vnde vrina tenuis, diaphana, sæpe rutilans & pauca.

(5) *Animi pathemata*, vti *vitales* actiones multum turbare solent: ita *naturalibus* quoque insignes inducunt alterationes. Quamobrem vrinæ color, consistentia & copia pro diuersitate & vehementia adfectuum & indiuiduorum nimium variant. *Ira* enim, quia humores valide exagitat, vrinas intense coloratas & rubicundas efficit. *Metus* contra & *tristitia* digestionem & nutritionem impediunt, & motibus torporem conciliant; vnde vrinæ fiunt tenues, crudæ, decolores, cum paucis sedimentis.

(6) *Excreta* & *retenta* tam potenter vrinam eiusque secretionem alterare obseruantur, quam reliquæ res *non-naturales*. Nam vbi multum sudatur, aut diarrhœa continuat, ibi parum mingitur, & in versam vicem. Ita

de

de mulieribus, *menocryphia* laborantibus, notat *Galenus,* eas reddere vrinas nigricantes, cum rubra quadam ſanie, perinde ac ſi aquæ, in qua recens mactatæ carnes ablutæ ſint, aliquis miſcuiſſet fuliginem. *Vid. eius lib. VI. de loc. adfect. cap. V. f. 40.*

4. Ceterum vrologi alias adhuc habent diſtinctiones; quo pertinet præcipue

1) diſtinctio inter vrinam *potus* & *ſanguinis*; quarum illa aquoſa & tenuis, mox poſt potum excernitur; hæc vero poſt ſecundam & tertiam coctionem ſaturati coloris & mediæ conſiſtentiæ emittitur.

2) *Anonymus Græcus in libro de vrinis* diſtinguit

(1) in humorem, &

(2) in huic inhærentia.

3) *Io. Rhenanus in vrocriterio chymiatrico, Marpurgi 1609.* edito, differentiam facit inter vrinam *internam* & *externam*; alii aliter. Sed iſta generatim.

5. Speciatim vero conſideranda eſt vrina ſecundum ſubſtantiam ſeu conſiſtentiam, qualitatem, quantitatem & contenta. Itaque

1) Ratione *conſiſtentiæ* vrina ſe offert

(1) *Tenuis* ſeu aquoſa & *pellucida.*

(2) *Tenuis* & *opaca*, aut tenuis & nigra, cuius mentionem fecit *Anonymus* Græcus *lib. II. de dynamidiis f. 120.* & *Galenus in Comm. in Hipp. lib. de rat. vict. in acut. f. m. 203.* tenuium atque nigrarum meminit, easque vrinas peſſimas pronunciat.

(3) *Craſſa* & *pellucida.* Hæc quoniam paulo rarius ſe offert, ab aliquibus, quos inter *Alpinus* eſt, plane negatur. Bene vero monuit *Thom. Fienus in Semeiot. Part. II. cap. VI. f. 320.* perſpicuitatem cum craſſitie & tenuitatem cum opacitate conſiſtere poſſe, licet nigrum & opacum ſæpe eſſe ſoleat craſſum.

(4) *Craſſa* & *opaca* ſeu *turbida*, ſæpiſſime occurrit, imo

aliquando & grumoſa. Vrinæ, hoc modo comparatæ, craſſities iterum duplex conſtituitur:

a) *craſſities intrinſeca*, quæ ab vrinæ ſubſtantia non ſeparatur, & ab intimiori humorum reſolutione dependet.

b) *craſſities extrinſeca*, quæ ab humorum excrementiorum admixtione & confuſione deriuatur, & ad contenta vrinæ referri debet, quoniam per ſubſidentiam ſeparatur.

(5) *Turbidæ* vrinæ tres eſſe differentias *Galenus* docet *lib. I. de criſib. cap. XII.* Alia enim

a) *turbida* mingitur, ſed paulo poſt ſubſidet ac clareſcit.

b) *turbida* redditur, & talis quoque permanet; quæ vrina *ſubiugalis* ſeu *iumentorum* adpellari ſueuit.

c) *diaphana* emittitur, poſthæc autem turbida euadit.

(6) *Oleoſa*, quæ vulgo antiquitus *triplex* ſtatuebatur, videlicet

a) *Elæochroa* ſeu reſpectu tantum coloris oleo ſimilis, quam *initium* colliquationis indicare crediderunt.

b) *Elæophana*, quam pinguedinem oleo ſimilem cum vrina permixtam habere tradiderunt, colliquationis *augmentum* inde prænunciantes.

c) *Elæodes* ſeu vrina oleo vndique ſimilis, colliquationis vigorem ſeu *ſummum* gradum prodens. Verum enim vero, *Galenus* hanc vulgarem veterum traditionem veritati haud conſonam eſſe per experientiam probat, & oleoſam duplicem tantum admittit, de *elæode* diſerte ſcribens: quod *viſa nondum ſit.* Et *Fienus* itidem adfirmat, talem dari non poſſe, quia tam prodiga pinguedinis colliquatio nuſquam fieri neque ſerum tam exacte cum illa permiſceri poſſit, vt *elæodes* inde emergat. Conceditur ergo a *Galeno*

α) *Elæochroa* i. e. oleo reſpectu conſiſtentiæ, coloris & ſoni ſimilis, *pinguedinis* tamen *expers.* *Talem* inquit,

inquit, *ſæpe vidi ſine vllo ægri detrimento.* *Conf. eius Comment. III. in lib. III. epid. Hipp. text. 72.*

ϛ) *Elæophana* ſeu pinguis, in qua pinguedo, inſtar telæ aranearum, ſupranatat, ac ſæpe minus recte elæodes dici ſolet.

2) Ratione *qualitatis*

(1) *Viſibilis*, ſeu *coloris*, vrina occurrit

a) *Alba priuatiue*, ad quam referuntur

α) *Cryſtallina*, ob ſplendorem ita dicta.

β) *Aquea*, quæ aquam communem refert.

γ) *Niuea.* Huius meminit *Actuarius lib. I. de vrinis cap. VIII. p. 16.* ſed differentiam inter aqueam, cryſtallinam & hanc reticuit.

b) *Alba poſitiue* e. g.

α) *Lactea*

β) *Glauca*, cuius color pellucidum cornu æmulatur.

γ) *Charopa*, alias *cinertia* dicta, quod ex albo & nigro mixta ſit, & colorem ſubalbidorum in camelis pilorum referat, aut ſecundum *Actuarium* onychitem imitetur. Obſcurior huius ſpecies vocatur *plumbea.* Vrinæ ex colore priuatiue & poſitiue albo colore mixtæ, peculiares denominationes nondum indeptæ ſunt.

c) *Flaua.* Hoc nomine inſigniuntur omnes vrinæ, quæ albis coloratiores ſunt, rubris & nigris tamen excluſis. Species habentur ſequentes:

α) *Flaua pallida*, ob admixtam albedinem enata.

ϛ) *Spicea* ſeu vere flaua ſine albedine, cuius ſpecies ſunt ſubſpicea ſeu ſubflaua.

γ) *Citrina* ſeu flaua paulo virideſcens.

δ) *Fulua* ſeu aurea.

ε) *Crocea* ſeu concentrate flaua.

ζ) *Fuſca.* Per hanc intellectam volunt vrinam e

 flauo

flauo & rubro ita confusam, vt difficile sit tam cognitu, quam enunciatu, flaua ne, an rubens dicenda sit. Alii contra e flauo & nigro commixtam esse contendunt. Quam adcurate id fiat, vtriusque viderint defensores. Quod enim fuscum audit in Latio, de flauo colore nihil participat, sed e nigro & rubro mixtum est, veluti ad oculum demonstrari potest, si modo vterque color dextre commisceatur. Vnde ad nigras vrinas merito referenda esset.

d) *Rubra*, quo referuntur

α) *Rosea.*

β) *Rutilans* seu intensius aurea in rubedinem declinans, a Veteribus *rufa* nuncupata, quam tamen Recentiores quidam a rutilante distinctam volunt. Vrina rutilans, si splendore extraordinario fulget, *flammea* adpellari sueuit, quemadmodum aquea splendens, crystallina adpellatur. *Conf. Actuarius, Willichius, Bellinus.*

γ) *Rubea* colori mali punici proxime accedens.

δ) *Subrubea* secundum *Actuarium lib. de vrin. different.* bolo Armenio similis, *lateritia.*

e) *Nigra.* Hæc comprehendit reliquas vrinæ species, quas ad nullum e recensitis coloribus referre licet. Tales sunt

α) *Lixiuiosa.*

β) *Cereuisiaria*

γ) *Vinea* seu ex concentrata rubedine nigricans, instar vini saturе rubri & crassi.

δ) *Passea*, quæ hepsemati seu defruto, vel, quod idem est, musto ad dimidium cocto similis.

ε) *Venetica* seu *veneta*, ex puro albo & nigro emergens, seu dilute cœrulea atque coloratior cineritia & plumbea.

ζ) *Olea-*

ζ) *Oleacea* ſeu colorem foliorum oleæ aut ipſius olei referens.

η) *Liuida.*

ϑ) *Nigricans.*

ι) *Nigra.*

(2) *Olfactoriæ* qualitatis reſpectu obſeruatur vrina

a) vel *inodora*, qualis eſſe ſolet aquea illa, quæ illico poſt potum emittitur.

b) vel *odora*, eaque

α) *Vrinoſa*, κατ᾽ ἐξοχὴν ſeu ſpecifice vrinam olens, quæ tamen ipſa poſt exhalationem particularum ſalino-ſulphurearum putreſcit, & male olet.

ϐ) *Suaueolens*, qualis ſe offert poſt braſſicæ capitatatæ, aſparagi aut terebinthinæ adſumtionem.

γ) *Graueolens.*

δ) Moleſte *fœtida.*

(3) *Audibilis* ſeu *ſoni* reſpectu, vtrum videlicet inter mingendum

α) vel *Sonum clarum* & *acutum* edat, ac inſtar aquæ quaſſatæ perſtrepat.

ϐ) vel *Soni expers*, ſicut pulmentum aut oleum vaſi illabatur. Sed fruſtraneam eſſe hanc ſoni obſeruationem iamdudum pronunciauit *Bruno*, cum impudentiæ anſam præbere videatur, quia æger verecundiæ fines tranſiliendo, lotium præſente & auſcultante Medico emittere deberet, vt iſte ſonum obſeruare poſſet. Eiusdem quoque pretii eſt illa differentia, quam nonnulli obſeruandam commendant, vtrum ſcilicet *pleno radio* ſcaturiat, aut *ſegnius* effluat.

(4) *Guſtatilis*, ſeu ratione *ſaporis*; num vrina ſit vel *inſipida*, vel valde *ſalſa*, aut plane amara? Vti ſuadere quidam volunt, vt Medicus aliis guſtandum exhibeat lotium, aut ipſemet æger ſi velit, de ſapore referat.

Sed

Sed inconditam hanc explorandi rationem præter alia & hæ premunt difficultates, nimirum

a) rariſſime occurret aliquis, qui ægrotantis guſtare vellet vrinam.

b) fallax nimis eſt iſthæc per guſtum aliorum explorandi methodus, quia ſecundum temperamenti diuerſitatem, guſtus quoque diuerſiſſimus eſſe ſolet.

(5) *Tangibilis* ſeu intuitu ſenſus, quem inter effluendum excitat. Vbi

a) vel ſine moleſtia promanat.

b) vel cum ardore & dolore emittitur.

3) Ratione *quantitatis* effluit

(1) Multa ſeu copioſa,

(2) Mediocri quantitate,

(3) Parca; vbi non numquam guttatim ſtillat,

(4) Aliquando plane deficit.

4) Ratione *ponderis*, vtpote cui multum aliqui tribuunt, cum de morbi euentu non tutius, niſi ex vrinæ ponderatione, iudicari poſſe autument. Quanto enim vrina ægri inuenitur grauior quam ſanorum, tanto maius periculum mortis imminere contendunt. *Conf. Laur. Bellinus de Vrinis p. m. 14.* S.S.D. *Relat. curioſ. de Vrina p. 110. ſeqq. Gothæ 1703.*

5) Ratione *contentorum.* Hoc nominis inditum eſt materiis, quæ ab vrinæ ſubſtantia quouis modo ſeparatæ conſpicuuntur. Sunt autem

(1) *Vniuerſalia*

a) *Generatim*, quæ a tota maſſa eiusque portionibus nutritiis in forma *liquida* & tenui proueniunt, & de vniuerſa eius conſtitutione teſtantur, vt ſerum, portio ſalina, mucida, terreſtris, cuticula pinguis, ſpuma, bullæ.

b) *Speciatim ſedimentum*, ſeu ſubſidens & craſſior vrinæ portio, cuius attendendæ ſunt differentiæ, ratione

α) Sub-

α) *Subiecti*, a quo vrina reddita ſit; hinc datur ſedimentum

Sanorum, quod excrementum habetur ſecundæ coctionis, ſeu portio chyli in ſanguinem non verſa.

Aegrorum, ſeu portio materiæ morbificæ præparatæ, concoctæ & vna cum ſero expulſæ.

β) *Loci*, quem in vaſculo vrinali occupat, occurrit

Hypoſtaſis, *hypoſtema* ſeu *ſedimentum*, quod excrementum denotat cum vrina emiſſum, ob craſſiorem conſiſtentiam & maiorem grauitatem, fundum petens.

Enæorema, ſeu ſedimentum fundipeta hypoſtaſi leuius, in medio vaſis ſuſpenſum hæſitans.

Nephele, nubecula, ſeu leuiſſima ſedimenti ſpecies, quæ ſuperficiem humoris attingit, & in reliquo humore mouetur, velut nubes in medio aëre.

γ) *Conſiſtentiæ* ac *ſitus* ſedimentum ſe offert

Tenue, aquoſum, oleoſum, aut *craſſum*.

Continuum aut *diuulſum*.

Læue & æqualiter ſparſum, vel *aſperum* & diſcerptum, & hoc iterum vel ſponte *ſitum mutans*, vel per vnum alterumue diem in eodem poſitu *perſiſtens*.

δ) *Coloris*; num ſit

Album ſeu optimi coloris, *pallidum*, *flauum*, *roſeum*, *rufum*, *rubrum*, *liuidum*, *nigricans*. Ad hos quoque colores referenda ſunt ſedimenta reliqua, ex illis mixta, ſiue intenſius, ſiue remiſſius colorata.

ε) *Odoris*

vel vrinoſum olens,

vel grauius fœtens.

ζ) *Figuræ;* cuius reſpectu optimum eſt ſedimentum, quod pyramidali more contiguum ſurſum vergit & quaſi acuminatum adparet. Vocatur paſſim *legitimum; illegitimum* vero, quod craſſum & horizontaliter coagmentatum ſubſidet. Speciatim hypoſtaſis eſſe ſolet

Oroboides ſeu graniformis, & orobi quaſi referens figuram.

Petaloides ſeu ſquamoſa.

Pityroides ſeu furfuracea.

Crimnodes ſeu farinacea. Κρίμνα enim denotat partes hordei exſiccati grandiuſculas, inter molendum non ſatis contritas, & farinæ commixtas. *Vid. Galenus Comm. II. in præſag. Hipp. f. 30.*

η) *Quantitatis*, ſedimentum eſt modo
Paucum, modo
Multum, modo
Mediocris copiæ.

ϑ) *Accidentia* ſedimenti,

Spuma, quæ vitro vndique adhæret.

Bullæ, quæ in ſuperficie tantum lotii oberrant, & vitrum nulla parte attingunt.

Corona, ſeu rectius ſecundum *Rhenanum circulus*, quem vrina ægrotantium ſæpe vitro allinit.

Pinguedo ſupra natans, quæ in vrina oleoſa ſe offert,

Cuticula aranearum telam repræſentans, iam albicans, iam diſcolor.

(2) *Particularia*, quæ ex certis corporis partibus orta, vrinæ immiſcentur, & ſingularium partium male adfectarum conſtitutionem produnt. Talia ſunt

a) *Arenulæ*

α) *tenues* valde ac ſplendentes, quæ in vrina volitant eamque ob cauſſam *atomi* dici ſolent.

β) *craſ-*

ϐ) *crassiores*, quæ ſabulum & arenulæ κατ᾽ ἐξοχὴν adpellantur.

b) *Calculi.*

c) *Carunculæ.*

d) *Pus* ſeu materia purulenta, aut ichoroſa. Ne vero pituita pro pure habeatur, ſignum diagnoſticum ponunt fœtorem, qui puri ineſſe debeat, non vero pituitæ aut ſemini. Sed quoniam hoc quoque ſignum fallax deprehenſum fuit, & pituita diutius in veſica detenta æque fœteat, tum ſuadent, vt vrina, per inclinationem paulatim effuſa, *materiæ* ſubſidentis tantummodo examinetur conſiſtentia, quæ ſi

α) *facile diſſoluatur*, pus erit e renibus proueniens.

ϐ) Si *viſcida* & tenax fuerit, pituitam eſſe arguit.

γ) Si vero *viſcida* fœtorem ſimul ſparſerit, pus erit ex vlcerata veſica manans, tum in primis, cum in alia parte nullius inflammationis aut vlceris vel ſuſpicio, vel ſignum adfuerit.

e) *Pili*, qui tamen veri pili non ſunt, licet aliqui *Hippocratem* teſtem aduocare ſatagant. Huius autem adſertio *Aphoriſ. IV. 76.* ita habet: *Quibus cum vrina craſſa exiguæ carunculæ, aut veluti capilli ſimul feruntur, iis a renibus excernuntur.* Verum

α) verſio latina, quia vitioſa eſt, hoc minime probat, ſequentem in modum emendanda: Quibus cum vrina craſſa paruæ carunculæ *ſicut pili* ὥσπερ τρίχες &c. (non *aut* capilli. Nam τὸ *aut* in Græco deeſt) illis a renibus iſthæc excernuntur.

ϐ) Ne vero quis argumentum pro ſtabiliendis pilis in vrina ab ipſa veterum *trichiaſi*, ſeu pilorum, vt vocant, mictione deſumat, repetendus erit caſus de *trichiaſi*, a *Galeno* adlatus, cuius ſupra ſtrictim meminimus. Minxit nimirum quidam, qui toto ferme anno, morbum antegreſſo, fabam & orobum comederat, talia corpuſcula pilorum nomine inſignita, quorum longitudo dimidium cubiti æquauerat.

uerat. *Conf. eius Comm. IV. ad Hipp. Aph. f. 332.* vbi ſimul monet, a renibus abſcedere non poſſe eiusmodi filamenta, cum ad talem formam diſſolui nequeant; & qui id adfirmet, naturæ renum eſſe ignarum. Suſpicatur autem, piliformia iſthæc corpuſcula fieri in venis per aduſtionem ex materia craſſa & viſcida. Alii in vreteribus generari credunt: alii iudicium ſuſpendunt. *Hier. Thriuerius*, clarus quondam *Hippocratis* & *Galeni* exegeta, & apud *Louanienſes* profeſſor, cum *Galeno* facit, & non eſſe generationis pilorum officinam itidem contendit.

γ) Interim non ignotus eſt caſus ille rarior, de vera pilorum mictione in quadam muliere, quem adnotauit *Greg. Horſtius Obſ. lib. IV. Caſ. LIII. f. m. 349.*

δ) Ita nec temere pro pilis venditanda ſunt *filamenta*, cum vrina excreta, quæ exeſæ membranæ particulas fuiſſe ſæpius compertum eſt.

f) *Membranæ.* Hæ plerumque a veſicæ tunica interiori abſcedunt, poſt quam vehementer a calculis læſa eſt. Ita v. c. *Williſius in diſſ. epiſt. ad Rudolph. Bathurſt de vrinis cap. V. p. 356. 357.* obſeruationes de duabus matronis calculoſis, membranas mingentibus, communicat, quarum cauſſam ſectio cadaueris abunde propalauerit.

g) *Mucus.* Is a veſica plerumque abraſus, a calculoſis ſubinde cum vrina excernitur.

h) *Sanguis* ſæpe ex renibus, interdum vero ex veſica originem ducit. In mulieribus autem, durante menorrhagia & lochiorum manatione, caſu admiſcetur vrinæ. Vbi pro *præternaturali* contento, veluti reliqua, non habendus eſt, quemadmodum nec ſemen, quod in ſanis ſubinde in vrina adparet. Si vero aliquis *το præternaturale* hoc loco accipere velit, non pro eo, quod corpus lædit aut eius læſionem ſequitur,

tur, vt alias, ſed pro illo, quod naturæ vrinæ non reſpondeat; tunc & ſanguis menſtruus & lochialis dici poterunt contenta *præternaturalia*.

i) Squamæ, furfures, farinæ, vermes.

k) Contenta particularia, *monſtroſa*, quæ potius contra naturam videntur, quam præter illam, hoc loco fuſe enumerare nihil attinet. Talia qui volet, obſeruationum ſcriptores conſulat.

III. *PROGNOSIS.*

1. *Generalis.*

1) Vrina ſuppeditat ſignum diagnoſticum & prognoſticum. Sæpe enim indicat morbi cauſſam, ſpeciem, partem adfectam, actiones læſas, malignitatem, materiæ morbificæ cruditatem, coctionem, tempora morbi, terminum criſeos, ſalutem & mortem.

2) Ex vrina in quibusdam morbis diagnoſin & prognoſin certiorem, in aliis incertiorem formare licet. Illa præcipue in morbis acutis, hæc autem in chronicis locum habet.

3) Pulſusne an vrina certius porrigat prognoſticon, adhucdum in ambiguo eſt. Non pauci tamen contendunt, pulſum certius ſignum præbere mortis, vrinam vero futuræ ſalutis. Item vrinam mortem longinquam; pulſum propius inſtantem rectius præſagire

4) Vrina de ſtatu non ſolum earum partium, per quas tranſit, ſed etiam illarum, vnde materia vrinæ prouenit, aliquid præſagire ſolet. De illis quidem euidentius, de his incertius. Exempla de renum, vreterum & veſicæ læſione per vrinam dignoſcenda ſatis ſunt obuia; pleuriticorum vero & peripneumonicorum vrinam pus exhibere, æque raro contingit, ac vrina cruenta in pulmonis vulneribus.

5) Partium remotiorum ſtatus ex vrina eo difficilius innoteſcit,

tescit, quo efficacius qualitates vrinæ aliunde impressæ in viis vrinariis permutantur & delentur, si in primis aliquo vitio ipsæmet laborent.

6) Ex sola vrina nemo certi quid præsagire sustineat: reliquis autem signis simul in subsidium adhibitis, tutior formabitur prædictio.

7) Quando secretionum actus expedite ac ordinate in corpore succedunt; tunc vrina quoque naturalem indolem refert. Si vero illi præter naturam alterati sunt, vrinæ pariter consistentia, color & contenta a naturali tramite deflectant necesse est.

8) Quemadmodum vrinæ *contenta* indicant, quid de *sanguinis massa* iudicandum sit: ita ipsius *mutationes* statum *partium*, vrinam constituentium, prodere solent.

9) Vrinam copia potui respondentem reddere oportet, & semper æqualem, & quam maxime effusam, & ad paulo crassius inclinantem, quam quod potu adsumtum est. *Hippocrates lib. II. prorrh. f. m. 68.* Sed amplo hanc prædictionem commentario indigere, in statu tam naturali, quam præternaturali, in aprico est. Sæpe enim sub multa exercitatione & parciore potu plus emingitur, quam bibitur, quod tempore hiberno etiam citra extraordinaeiam exercitationem contingere scimus, ob transpirationem tunc languentem, neque tamen aliquid morbidi inde metuendum. *Conf. Iodoc. Willichius de probationib. vrinar. cap. IV. p. 64.* vbi salse hanc *Hippocratis* & *Galeni* traditionem pluribus perstringit.

10) Quia res non modo *præternaturales*, sed etiam *naturales* & *non-naturales* vrinam mutant, de omnium efficacia præsagienti Medico, nisi falli aut confundi is velit, constare oportet.

11) De sexus, ætatum ac temperamentorum vrinis sub *differentiis* iam dictum. Speciatim de *puellarum* vrina obseruauit *Io. Rhenanus*, eam in fundo adhuc paruam habere hypostasin, quæ non bene aduertentibus cum superiori con-

ri contigua adpareat, attamen eadem hypoſtaſis non ſit, ſed ab illa quamuis minutiſſima diſtincta ac matricis propria. Denotare iudicat mulierem ſanam & fœcundam. Præterea in vaſe motam paruas parere bullulas, inter duas illas hypoſtaſes, & infallibile muliebris vrinæ ſignum præbere putat. *Vid. Vrocrit. chymiatr. cap. I. n. 27.*

12) Sub initium *veris* vrinæ reddi ſolent largæ, albæ, ſubſpiceæ & plurium contentorum; in progreſſu ad colorem ſubrufum aut ſubcroceum & pauciora contenta fit tranſitus. *Willichius.*

13) Vrinæ *æſtiuæ* ſubſtantiæ ſunt tenuioris, coloris ſubaurei & hypoſtaſin habent albam, læuem, æqualem. In æſtus autem vigore fiunt tenues, aureæ, croceæ, paucæ, cum hypoſtaſi parciore & in album declinante.

14) *Autumnus* incipiens ad mediocritatem vrinas quouis reſpectu redigit. Verum adultus factus magis notabiles inducit conſiſtentiæ & coloris mutationes.

15) *Hiberno* tempore ferme omnium in vrina mutationum ſpecimina videre licet, ob tempeſtatis, regiminis, vitæ generis, temperamentorum ac vitiorum in diæta varietatem atque frequentiam.

16) Quo debilior vrinæ *color* eſt, eo citius perturbari poteſt; quo vero coloratior exſiſtit, eo ſerius.

17) In optime ſanis non ſemper vnus idemque adparere poteſt color.

18) Vrina *aurea* in ſanis exactæ in renibus ſeparationis ſignum eſt. *Rhenanus.* Sic ſpicea non minus, perſpicua, ſplendens, bonam coctionem & integram ſanitatem indicat.

19) Vrina rei epotæ quodam modo colorem ſeruat. Exempla ſuppeditant aqua & vina alba, flaua, rubra, nigra. *Galenus Comment. V. in lib. VI. epid. Hipp. f. 156. Willichius cap. III. p. 56.*

20) Vrina, quæ *clara* mingitur, ſed facile turbida fit, debilitatem quidem indicare creditur, verum in ſanis id ſæpe con-

contingit poſt adſumta craſſa, ſine vllo noxæ indicio, nedum vero detrimento.

21) Vrina *albicans*, in ſanis adparens, eſum plerumque lacticiniorum & emulſiuorum præceſſiſſe arguit. In infantibus ceterum laudabilem indicat digeſtionem, ſed non bonam nutritionem.

22) Vrina *aurantii* coloris, quæ turbida euadit & concolor ſedimentum deponit, præternaturalem æſtum; ruborem vero vini æmulans, intenſum ſanguinis feruorem indicat.

23) Vrina citra manifeſtam cauſſam excedens, aut deficiens, ſtatum præternaturalem adnunciat.

24) Multam mictionem ſequi ſolent imminutæ alui excretiones. Hinc *Hippocrates Aph. IV. 82. Vrinæ de nocte copioſe redditæ paucam alui deiectionem ſignificant.*

25) Vrina *pauca* vel multos ſudores excipit, vel ſeri defectum indicat; ſæpe etiam temperamenti calidi & habitus ſtrictioris index eſt. Eius autem ſuppreſſio periculum adfert.

26) Vrina *multa*, extra morbum, vel potus nimiam ingurgitationem, vel diureticorum adſumtionem, vel aquarum medicatarum vſum indicat.

27) Homines potatores plus & frequentius mingunt, quam ſobrii & frugaliter victitantes: plus tamen iuniores, quam ſeniores.

28) *Multam* vrinam reddunt quidam poſt aſparagi & melonum eſum, non raro etiam poſt infuſi Theé adſumtum potum.

29) *Odorem* vrinæ conciliant vel per os adſumta, vel humorum præternaturalis conſtitutio, vel motuum vitalium nimia exagitatio.

30) Vrina *odoris expers* malam coctionem atque cruditatem ſignificat.

31) Quæ vrina odorem naturalem κατ' ἐξοχὴν vrinoſum refert,

fert, illa de bona concoctione & optima humorum constitutione præbet indicium.

32) Vrinæ suaueolentia peculiaribus adsumtis adscribenda est. Ordinarie enim lotium odorem gratum non spirat.

33) Vrinæ male olentes & vere *fœtidæ* plerumque humorum vitia, aliquando & adsumta pro fundamento habent.

34) *Pus* non semper fœtidam reddit vrinam, si inprimis bene coctum & a sanguinis partibus, corruptela non adfectis, non prouenerit.

35) Vrina *putrida* significat putredinem humorum, vel vlcus sordidum.

36) Vrina inter mingendum *non sonora* testatur de abundantia vel viscidi humoris, vel, quod rarius fit, de multa pinguedine.

37) Vrinæ vere *pingues* semper malæ; quemadmodum & *nigræ* in quouis statu suspectæ.

38) Omne *sedimentum* sanorum indicat aliquam concoctionem.

39) Melius est sedimentum adparere, quam penitus abesse. Indicat enim naturæ in materiam dominium.

40) Optimum sedimentum, quod non est nimis paucum, neque nimis multum, sed mediocre, quodque optime est exterminatum, acuminatum seu formam pyramidis gerens, album, æquale, non planum contra fundum matulæ iacens, sed quasi suspensum. *Fienus Part.II. cap. VI.361.*

41) Malum sedimentum est, quod nimis multum, nimis crassum, diuulsum, non album, non acuminatum, sed planum adparet.

42) In vrina sanorum, tam substantia quam colore bona, quo paucius sedimentum conspicitur, eo melius; immo nullum adparere, esset optimum. *Fienus.*

43) Qui se sentiunt cibo grauari, nec eum bene concoqui, plus in vrinis crassis ostendunt sedimenti, quam quidem alii. Quod in primis valet de temperamentis frigidis, ho-

minibus somno deditis, voracibus, crapulosis, & in vtroque sexu otio litantibus.

44) Sedimentum vrinæ flocculentum, cum pellicula pingui excreti seminis indicium est.

45) Vrinæ, quæ ægris non sentientibus effluunt, perniciem portendunt. *Coac. 596.* Si vero idem contingat sanis, iunioribus, tempore inprimis nocturno; incuriam & malos mores indicant. Vnde per medicinam quoque moralem curantur.

46) *Arenulæ* in plurium vrinis adparere solent, qui tamen numquam de calculo conqueruntur. In calculi ergo suspicione vni huic signo non tuto fidendum.

47) Vrina sola sufficiens ac certum ingrauidationis signum non suppeditat.

48) In vrina mulierum clara atomi volitantes, a multis habentur grauiditatis indicium.

49) In notorie prægnantibus vrina a *primo* ad *sextum* vsque gestationis mensem obseruata est subaurea, sed tamen turbida; atomi vero eidem innatantes dum conglomerantur, infra regionem mediam hypostasin formant lanæ tenuis ac carptæ similem. Circa *septimum* insignis contingit mutatio. Nam color similis euadit iusculo, cui vituli pedes incocti sunt. Partu autem adpropinquante turbida & rubicunda euadit. Verum de his quoque signis monet *Eysselius in compend. semiol. quæst. LXXIX.* eadem subinde mensium tantum retentionem aut molam portendere.

50) *Imago* ceterum in vrina grauidarum prope matulæ fundum primis temporibus conspicienda, veluti a quibusdam adseritur, oculatioribus relinquenda erit. Interim hoc verum est, vrinas prægnantium sanis longe exsistere spissiores. *Rhenanus cap. X. n. 58.*

2. *Specialis.*

1) In *Febribus.*

(1) In principio febrium vrinæ *tenues* malæ non sunt; in reliquis

in reliquis autem temporibus, ſi tales permaneant, ominoſæ. Vel enim, ſi natura adhuc valida eſt, morbi longitudinem; vel ſi debilior, exitium prænunciant. Hinc *Fienus: in declinatione morborum, tenues vrinæ peſſimæ; craſſæ vero & criticæ in primis ſalutares. Auctor lib. II. de dynamidiis in ſpuriis Galeni f. m. 120. Vrina tenuis ſi poſt criſin venerit, & diu perſeuerauerit, repetitionem cuiuslibet ægritudinis nunciat.*

(2) Vrina *tenuis*, ſi in malum colorem poſt criſin ſe mutauerit, & ii, qui patiuntur, prima ætate fuerint, contractionem corporis ſignificat. *lib. II. de dynamind.* Hinc forte *Riuerii* enata eſt prædictio, quod vrinæ cum bono colore in acutis ſalutares ſint.

(3) Vrina *tenuis*, pallida & parca, in pathematibus pectoris acutis, numquam periculo vacat.

(4) Vrina *tenuis*, diaphana, purpurea cum ſpuma, pleuritdem ſignificat.

(5) In pulmonis inflammatione, quibus circa initia vrinæ craſſæ ſunt, deinde ante quartum diem *tenues* euadunt, iis mors impendet. *Hippocrat. Coac. prænot. 415.*

(6) Vrinæ in dies *mutabiles*, nempe crudæ, decolores, & aliquanto poſt interuallo non nihil concoctæ, non ſine criticis ſignis, craſſitudine præditæ, verum turbidæ, nihil conſiſtentes aut ſubſidentes, non coctæ, paucæ, vitioſæ, in epidemicis morbis omnes ſunt peſſimæ. *Idem lib. I. epid. f. 19.*

(7) Vrina *tenuis* & aquoſa, ſi ſimul fœtorem ſpargit, in omni maligna febre exitium minatur, aut graues inflammationes præmonſtrat.

(8) Vrinæ *tenues* in acutis, & decolores cum ſignis ſalutaribus, abſceſſus fieri præmonſtrant. Tales habuit *Pythio*, ad Telluris ædem habitans, ad octauum vſque diem cum aliis ſignis coctionis, cui de *quadrageſimo* circa ſedem ſuppuratio fiebat. *lib. III. epid. æg. I.*

(9) Vrinæ *tenues*, diu perſeuerantes, in magno humorum adparatu; vbi alia criſis minus ſuccedit, res ad abſceſſum in inferiora deſinit. *Bagliuius.*

(10) Vrina *tenuis* & diaphana, in febribus lentis, morbi prorogationem portendit.

(11) In febribus longis, paruis, vagis, *tenuium* vrinarum eiectiones lienis adfectionem denunciant. *Coac. 594.*

(12) Vrina *tenuis* & *biliosa* febrium diuturnitatem minatur.

(13) Vrina vel *tenuis* & cruda, vel craſſa etiam in intermittentibus, primarum viarum labem & morbi indolem refractariam indicat.

(14) In febre variarum interdum vrinarum mictiones morbum producunt, id eſt diuturniorem reddunt. *Coac. 595.*

(15) Vrina *ſubiugalis*, vulgo *iumentorum*, ſiue *tenuis* ſiue ſimul *craſſa* fuerit, nihil in febribus boni prænunciat.

(16) Vrina *craſſa*, rubicunda, male olens ſiniſtrum in acutis præbet omen.

(17) Vrina *craſſa*, rutilans, circa dies criticos emiſſa, nubeculam formans, niſi vel hæmorrhagia, vel ſudor critice ſucceſſerit, difficilem morbi ſolutionem præſagit.

(18) Vrina *craſſa*, viſcida, liueſcens ac turbida, motuum depuratoriorum ataxiam, confuſionem & exitium portendit.

(19) Vrina *clara* in febrium principio non abſolute damnanda. Nam februationis labor non illico poſt inuaſionem in magno vigore eſt, quia natura in ſubigenda materia febrili temporibus & gradibus vtitur; clara autem in augmento peſſima.

(20) Vrina *clara micta* & talis perſeuerans, maximæ cruditatis ſignum eſt. Hæc ſi ad vndecimum vſque diem ſine ſedimento talis eſſe continuat, mortem fere prænunciat.

(21) Vrina *clara* micta, & paulo poſt turbida, ſemper mala. Coctionis enim defectum & energiæ vitalis debilitatem prodit. *Fienus.*

(22) Vri-

(22) Vrina *turbida*, ſubiugalis dicta, mala. Capitis enim dolores vel iam adfligunt, vel ſuperuenient. Quod ſi inſuper ſitis, æſtus & cephalalgia vrgeant, deliria; ſi vero capitis grauitas & ſopor adſint, lethargus imminent. *Baglivius.*

(23) Vrina *turbida micta*, quæ paulò poſt reſidet, mitior; quæ autem turbida mingitur ac talis permanet, deterior; ſed quæ clara effluxit, & poſthac conturbatur, oppido praua eſt. *Galenus lib. I. de criſib. cap. XII.*

(24) Vrina *turbida* & in febris initio ſtatim cocta adparens, infidum laboris & ſucceſſus febrilis ſignum præbet, in primis ſi tempore incrementi limpida prorſus iterum euadat.

(25) Vrina *turbida* & cocta, ſed ſub grauiorum ſymptomatum ſyndrome effluens, malum euentum ac ſæpe die nono mortem prænunciat. Die autem quarto ſine moleſtiis cocta effluens, neque præmature alterata, bonum exitum ſpondet.

(26) Vrinæ genitale ſemen referentes, ſoluunt febres opiſthotono ſtipatas. *Coac. 362.*

(27) Vrinæ *albæ*, pellucidæ, malæ, maxime exitiales phreneticis. *Aph. IV. 71.* Eiusdem indolis ſunt citrinæ albicantes in aliis acutis capitis pathematibus.

(28) Vrina *pellucida*, quæ latera vaſis cuticula alba & lacteſcente quaſi tingit, febris lenteſcentis indicium eſt.

(29) Vrina *pellucida*, poſt primos intermittentis febris paroxyſmos, minime metuenda; magis enim cocta & tincta ſequitur poſt plures, cum ſedimento laudabili. Si vero vtrumque deficit, febris in deteriorem ſtatum degenerat ac ſæpe acuta fit.

(30) Vrinæ quædam in *ephemeris* nubeculas oſtendunt, aliæ ſuſpenſiones habent, non nullæ autem bonas hypoſtaſes: omnes vero ſunt *bene coloratæ*. *Galenus lib. II. de criſib. cap. XIII.* Contingit tamen nonnumquam,

vrinas in iis febribus eſſe crudas & *albicantes*, aut etiam citrinas & turbidas: prius obſeruatur poſt vitia digeſtionis; poſterius poſt ebrietates.

(31) Vrina *citrina* & ſanæ ſimilis, æque ac pulſus ſanus, in malignis peſſima; in lentis vero *citrina* concentrata & paulo craſſior, cum laudabili hypoſtaſi, bonum præbet indicium.

(32) Vrina *ochrei* coloris aut ad lateritium vel obſoletum aurantium declinans, craſſa, multa, cum roſeo ſedimento, febrim lentam in hecticam tendere nunciat.

(33) Vrina *rutilans*, quæ diu limpida permanet, in acutis dolores capitis, congeſtiones hæmorrhagicas, inflammationes & deliria portendit.

(34) Vrina nimium *rutilans*, diaphana, ſæpe febrem inflammatoriam indicat.

(35) Vrina quousque *rufa* fuerit, morbum crudum ſignificat. *Galenus lib. I. de criſib. cap. XII.* Verum quarto die ſedimentum dimittens, bonum eſt præſagium.

(36) Si vrina *ſubrubra* ſit, ac hypoſtaſis ſubrubra, ſignum ſalutare eſt, diuturnam tamen fore febrim prænunciat. *Hippocrates & Galenus in comm. I. ad lib. de hum. ſ. 3. Coac. 198.*

(37) Vrina *rutilans*, craſſa, turbida, ſine hypoſtaſi perſeuerans, impeditam coctionem & ambiguum ſucceſſum indicat.

(38) Vrina tenuis, *rubra*, flammea, febrem ardentem & viſceris alicuius inflammationem prodit. Aliquando boli armeni æmulatur colorem, & ſpeciatim hepar inflammatum ſignificat.

(39) Vrinæ color in purpura variat: iam enim citrinum, iam vero aurantium aut *roſeum* exhibet: ſinguli minus ſunt pernicioſi; ſi vero *nimium rutilat* & turbida eſt, nec hypoſtaſin oſtendit, febris augmentum ſeu caloris exceſſum difficilemque morbum nunciat.

(40) Vrina florida *ſubroſea* ac turbida, febrem catarrhalem

lem *malignam* arguit. *Nenter.* ſed remiſſius *rubicunda* aut aurantia, cum ſpuma vel cuticula, *benignam* oſtendit.

(41) Vrina in acutis ſi diu *fulua* permaneat, periculum eſt, ne homo ſufficere poſſit, donec fiat exacta concoctio. Interim aliquibus ſubinde loco criſeos fiunt abſceſſus, ſi modo vires non defecerint.

(42) Vrina *lateritia*, craſſa & turbida, ſine ſedimento, aut cum limoſo concolori, febrim catarrhalem malignam ſæpe denunciat.

(43) Vrina *ſature rubra* & ad *nigredinem* vergens, cum pauco aut multo ſedimento decolore, mit einem rothigen Satz, morbo diuturno iam exiſtente, tranſitum ex acuta in hecticam factum eſſe indicat.

(44) Laterum dolore adfectis vrina aliquantulum *rubra*, læuem habens ſubſidentiam, *ſecuram* iudicationem prænunciat. Quæ vero aliquantum *pallida*, bene florulenta eſt & albam habet ſubſidentiam, celerem. At quæ *admodum rubra* & bene florulenta, ſedimentum pallidum, læue ac purum habet diuturnum valdeque turbulentum morbum fore, & in alium tranſiturum, non tamen pernicioſum. *Alba* vero, diluta cum ſedimento fuluo graniformi, dolorem & periculum denunciat. *Pallida* autem ſimile ſedimentum habens, diuturnitatem indicat atque periculum. *Coac. 586.*

(45) In *ſynocha* vrina *crocea* & turbulenta, cum nebulis non bonis, aliquando & *rubicunda* adparet. *lib. II. de dynamid. Conſp. med. p. 484.* Quæ ſi lucida ac cruda permanſerit, malum ſucceſſum ominatur.

(46) *Coloris* vrinæ in malignis iterata *mutatio*, funeſtam quoque mutationem prædicit; in lentis vero omnimodam turbationem & refractarium ſtatum arguit.

(47) Vrina hecticorum in morbi primordiis ſanæ fere ſimilis eſt; in augmento autem fieri ſolet vel *roſea*, vel *aurantia* cum floccis, ſuperficie pingui & cuticula; ſub nimia tandem exacerbatione & ominoſa contabeſcentia,

tia subinde *flammeam* quoque, pellicula pingui tectam obseruare licet.

(48) Vrina in variolis ac morbillis *rubra* seu verius *cruenta*, lethale omen.

(49) Vrina in *intermittentibus* tantum *rubicunda*, typi intermittentis in acutum minitatur catastrophen; *crocea* vero icteri metum incutit; si autem pauca, cruda, flocculenta adparet, spleni vitium inesse declarat.

(50) Pessima est omnis vrina *denigrata*, adeo vt neminem vmquam seruatum viderim ex illis, qui talem minxerunt. (Sed huius regulæ experti sumus exceptionem.) Minus vero perniciosa, si solum id, quod subsidet, nigrum fuerit; adhuc vero minus, si solum id, quod in medio iacet; minime omnium, si nubecula. Color vero *viridis* fit in transitu ad nigrum, & eius veluti principium exsistit. *Galenus lib. I. de crisib. cap. XII.* Patet ergo quid de nigris in acutis in primis ardentibus & pestiferis iudicandum sit.

(51) Vrina *nigricans* in quartanæ declinatione, cum concolori sedimento, critice quasi expulsa, salutaris. *Fienus*.

(52) Vrina *fœtida* in febribus acutis, epidemicis præcipue, pessimum signum constituit. *Grauius* autem in intermittentibus *olens*, materiam a natura subactam & febrem mitigatam significat. Quæ vero omnis odoris expers vrina est, omnimodam febris cruditatem nunciat.

(53) Vrina *pauca* sæpe obseruatur in phrentide, in omni autem febre, in qua neque sudores largi contingunt, neque copiosæ alui deiectiones fiunt, vrinæ paucitas mala est; præter enim excrementitiæ portionis retentionem, caput variis subiicitur pathematibus, soporosis ac deliriosis.

(54) Quibus non sine febre vrinæ sunt *crassæ*, *grumosæ* & *paucæ*, si ab iis copiosæ & tenues prodeant, iuuant.

Præci-

Præcipue vero tales redduntur, quibus ab initio, vel non ita multo post sedimentum inest. *Conf. Aphoris. IV. 68.*

(55) Quæ *parua copia* adparent, velut stillæ sanguinis, *vrinæ*, vomitiones & deiectiones, malum quidem penitus denunciant; pessimum vero, si exiguis interuallis sese consequantur. *Coac. 600.*

(56) Vrina in febribus *pauca* & *mordax*, aut difficili conatu emittenda, perniciosa.

(57) Vrinæ in acutis *suppressio*, post frigus contingens, pessima.

(58) *Largior* mictio in acutis mala: in intermittentibus hecticæ est prodromus. *Nenter.*

(59) Vrina *copiosa*, die critico reddita, salutaris.

(60) In febribus ardentibus *multas* reddi vrinas malum est; nisi hoc fiat in declinatione decretorie. Alias enim nimiam sanguinis indicant colliquationem. *Fienus p. 342.*

(61) In declinationibus, præcipue quotidianarum, si vrinæ *multæ* & *crassæ* prodeant, laudabile habetur indicium. *Idem.*

(62) In omni febre vrinæ *multæ*, tenues, aquosæ, non criticæ, nihilque morbum leuantes, damnandæ. Inuoluunt enim acceleratum nimis laborem febrilem, atque sudores salutares sufflaminant.

(63) Optima vrina, quæ ab exputrescente humore, coctionem a continente vase suscipiente, perficitur, est, quæ album & lene & æquale, minime fœtidum, *sedimentum* habet: pessima autem, quæ in omnibus contrario modo deprehenditur. *Galenus lib. I. de diff. febr. cap. VI. f. m. 31. lib. I. de crisib. cap. XII. f. 133.*

(64) Quamquam multi ægrorum moriantur, quorum vrinæ *sedimentum* habuerunt; & non pauci, quibus vrinæ sine sedimentis emissæ sunt, reualuerint: fateor tamen, sedimentum in vrinis, quantum ex se est, fere

ſemper bonum, & ideo ex illo ſemper optime progno-ſticandum eſſe. *Fienus.*

(65) Sedimentum *tenue*, in febris principio adparens, non malum; dummodo in dies meliorem indipiſcatur conſiſtentiam.

(66) Sedimenti in vrina abſentia morbum valde crudum indicat, & ſi ad vndecimum vſque diem defecerit, certam in acutis, præcipue malignis, minatur perniciem.

(67) Sedimentum optimum eſt mediocriter *craſſum*; ſcilicet ſi talis ſit crasſities, qualis poteſt per coctionem induci: at quod eſt ſupra modum craſſum, malum; quia non a coctione, ſed ab admixto humore ſeu materia craſſa tale factum eſt.

(68) Secundum *Fieni* theoriam ſedimentum *tenue* leue & nubecula fiunt ex humoribus biliofis; *craſſum* vero & graue e pituitoſis, melancholicis; *ſuſpenſum* ex omnibus mediis.

(69) Sedimentum in febris incremento adparens, bonum. Indicat enim morbificam cauſſam a natura concoqui.

(70) Sedimentum vndique bonum ac laudabile illud eſt, quod proprietates illas habet, quas ſupra ſub *differentia* deſcripſimus.

(71) Sedimentum, in vrina nimium rutilante ſubſidens, quaſi *purulentum*, acutas *inflammatorias* indicat; in rubicunda autem turbida plane deficiens, ſui vero loco floccos oſtentans, hecticæ ſuccedentis metum excitat.

(72) Vrina in hepatitide rutila & admodum craſſa, *craſſum* pariter ſedimentum dimittit. *Conſp. med. p. 539.*

(73) Sedimentum *roſeum* æſtum febrilem ſtatumque plethoricum generatim indicat. Speciatim in vrina pleuriticorum & peripneumonicorum ſature rubicunda ſæpius conſpiciendum ſe offert, quia febribus inflammatoriis ſolemne eſt. *Conſpect. med. p. 501. 533.*

(74) Qui-

(74) Quibus septimo die iudicatio contingit, eorum vrina die quarto *rubram nubeculam* habet, aliaque pro ratione *Aph. IV. 70.*

(75) Sedimentum *lateritium*, aut bolum armeniam æmulans, particularum salino-terrestrium exaltationem, per crebros motus factam, indicat, & subinde in febribus intermittentibus & hecticis atque aliarum recidiuis obseruatur.

(76) Vrina in febre *album* & læue depositum habens *sedimentum*, celerem liberationem denunciat. Celerem quoque, quæ diluta indiscretam quamdam habet pinguedinem. Quæ vero aliquantum rubet, & *subrubrum* habet *sedimentum* ac læue; si quidem ante septimum diem adpareat, septimo die solutionem fore designat; post septimum autem tardiorem, aut plane diuturnam. Et quæ quarto die *subrubram nubeculam* capit, septimo die liberat, si reliqua pro ratione habeant. Tenuis autem & biliosa & ægre *lentum* habens *sedimentum*, & quæ in melius ac deterius commutatur, temporis diuturnitatem postulat. Quod si illud dilutius perseueret, aut ad iudicationem temporis longinquitas requiratur, periculo non vacat. *Coac. 575.*

(77) Vrinæ *sedimenta liuida* & nigra omnium pessima. Vnde *Hippocrates Coac. 577.* scribit: *in vrinis nubeculæ albæ quidem & quæ infimum locum occupant vtiles sunt, rubræ vero nigræ ac liuidæ molestiam exhibent.*

(78) In acutis morbis periculum denunciat vrina biliosa, neque aliquantum rubra & quæ *sedimenta* habet *crimnodea*, alba, & quæ colore ac sedimento variat, & præcipue in iis, quæ ex capite fiunt defluxionibus. Perniciem etiam præ se fert, quæ ex nigra in biliosam tenuem transit, & quæ *sedimentum* habet *diuulsum*, quæque ex his, quæ densata per vrinam feruntur, quod *subsidet* habet aliquantulum liuescens & limosum. *Coac. 578.*

(79) Perniciem indicat vrina, in qua *nigrum* eſt, quod *ſubſidet*, & quæ ipſa nigra eſt. *Coac.580.*

(80) Vrina *cruda*, quæ ſic diu perſeuerat, vt reliqua ſigna ſalutaria ſint, abſceſſum & dolorem, præcipue infra ſeptum tranſuerſum, denunciat. Doloribus vero ad lumbos oberrantibus, ad coxam; idque in febre & ſine febre. At quæ emittitur vrina, in qua, quod *ſubſidet*, *pinguedinem* habet, febrem ſignificat. *Cruenta* vero circa initia reddita, morbi diuturnitatem. *Returbida* quoque cum ſudore, morbi reuerſionem. *Alba* autem *ſubiugalis*, capitis dolorem; *membranoſa* conuulſionem. Quæ vero *ſputo ſimilia* habet *ſedimenta* aut limoſa, rigorem denunciat; quæ *aranearum telis ſimilia* quædam habet, colliquationem. At in errantibus febribus *nigræ nubeculæ* quartanam denunciant; decolores autem vrinæ, *enæoremata nigra* in medio habentes, cum peruigilio & perturbatione, phrenitidem; cineritiæ vero, cum ſpirandi difficultate, aquam intercutem. *Coac.582.*

(81) In laterum doloribus vrina cruenta, obſcura, cum eo, quod *ſubſidet*, *vario* & *indiſcreto*, vtplurimum in quatuordecim diebus mortem adfert. Laterum quoque dolore adfectis in propinquo mortem eſſe ſignificat, quæ viridis *nigrum* habet *ſedimentum*, aut furfuribus ſimile. Febre vero ardente cum alto ſtupore ex albida vrina peſſima eſt. *Coac. 581.*

(82) *Nubecula* iuxta ſuperficiem circuli modo euecta, in acutis peſſima. *Alpinus lib. VII. cap. XV. p.537.*

(83) *Nubecula* in morbis bilioſis eſt tam bonum ſignum, quam hypoſtaſis in pituitoſis. *Fienus.*

(84) In tertianis cum horrore, ſi adpareant *nubeculis nigris* ſimilia, inconſtantem horrorem indicant. Membranoſæ quoque mictiones, & quæ cum horrore ſubſidunt, conuulſiones prædicunt. *Coac. 584.*

(85) Vrina

(85) Vrina, in qua, quod *ſubſidet*, bonum eſt, & derepente euaneſcit, dolorem ac mutationem denunciat. At quæ *ſedimentum* habet returbida, reſidens, rigorem circa iudicationem, forte etiam & in tertianam aut quartanam tranſitum. *Coac. 585.*

(86) Quibus *billioſa ſedimenta*, ſupra vero tenuia fuerint, acutum morbum ſignificant. *Aph. VII. 32.*

(87) Vrina *multum* habens *ſedimentum*, deliria tollit, qualis etiam *Dexippi* fuit poſt capillorum defluuium. *Hippocrat. lib. VI. epid. ſect. VI. 22.*

(88) Quibus per febres *ſedimenta* hordei toſti, non exacte moliti, crasſioribus fruſtulis ſimilia, in vrinis contingunt, longam fore ægritudinem denunciant. *Aph. VII. 31.*

(89) *Nubecula* innatans vrinis eorum, qui intermittentibus detenti ſunt, febris mitigationem adeſſe declarat.

(90) Enæorema diuulſum, inæquale, malum; tanto peius, ſi ſimul nigrum fuerit.

(91) Vrina cum *nebulis ſciſſis* macronoſema, ſeu morbum nimis prorogandum, præſagit. *lib. II. de dynamid.*

(92) Sedimentum *farinaceum* ſemper damnandum; aliquando autem criticum exſiſtens probatur.

(93) *Spumoſæ* vrinæ in febrium *principiis* malum habentur ſignum, quia motus in humoribus *præcipiti* conatu ſusceptos adeoque minus ſalutares indicant.

(94) *Spuma* vrinarum, in morbi interdum *augmento* adparens, minus mala iudicatur a *Fieno*, eo quod naturæ laborem in humores deſignet.

(95) *Bullæ rubeæ* ſynochum aut cauſum demonſtrant. *Rhenanus cap. IX. 41.*

(96) *Circulus viridis* in acutis phreneſin; in phreneſi autem mortem prænunciat.

(97) *Spumoſæ* vrinæ ſiue ob colliquationem, ſiue quam-

dam perturbationem tales, vtroque modo ad conuulſionem ſuſpectæ. *Galenus comm. III. in prædict. Hipp. I. f. 63.*

(98) *Circulus oleoſus*, vitro tenaciter adhærens, hecticæ humorum colliquationis & mali euentus ſignum eſt.

(99) Vrina, quæ veluti *florem vini* ſupernatantem habuerit, phrenitin aut paracopen venturam oſtendit. *lib. II. de dynamid. f. 120.*

(100) *Pili*, ſeu quidquid ſub hac forma in vrinis ſubinde comparet, *Hippocrates* quidem de renibus excerni pronunciauit; verum eiusmodi contenta interdum in febribus petechialibus aliisque morbis malignis fuere conſpecta, & raro alium, quam funeſtum prænunciarunt euentum. *Conf. A. O. Gœlicke diſſ. de Sedimentis vrinarum §. XIV. Francof. 1727.*

2) *In aliis Morbis.*

(1) Iubet quidem *Galenus lib. III. de criſibus cap. III.* vrinas, vbi febris adfuerit, præcipue inſpiciendas; ſed eodem in loco ſimul ſuadet lotii obſeruationem in aliis pathematibus: licet ſumta inde præſagia tantæ certitudinis non ſint, quantæ eſſe poſſint in febribus, quando *cruditas* vel *coctio* determinanda eſt.

(2) Vrinæ præter conſuetudinem *tenues* & *crudæ* absque repletione, in morbo comitiali obnoxiis, morbi inſultum denunciant, idque præcipue, ſi in ſummum humerum, aut ceruicem, aut dorſum dolor, aut conuulſio incedat, aut torpor totum corpus occupet, aut turbulentum inſomnium viſum fuerit. *Coac. 599.*

(3) Vrina *tenuis*, aquoſa, ſplendens, primo & per ſe malam in hepate concoctionem & cruditatem indicat; ſed *tenuis*, aquoſa, ſplendoris expers & parum turbida, quæ pauca, cum difficultate redditur, cum ſignis conſonis, renum a calculo obſtructionem deſignat.

(4) Vri-

(4) Vrina *tenuis*, admodum pallida, primarum viarum vitium & proſtratum adpetitum nunciat.

(5) Vrina *tenuis*, aquoſa, turbide palleſcens, præter digeſtionis ataxiam, non raro hepatis & glandularum meſaraicarum vitia prodit.

(6) Vrinæ *tenues* & albæ, ſine vllis contentis, peſſimæ concoctionis & magnæ cruditatis ſignum conſtituunt. *Fienus.*

(7) Vrina *tenuis*, pallida, virideſcens & pauca, cachexiam adeoque hepar male adfectum præmonſtrat.

(8) Vrina *tenuis*, pallida, minus diaphana, aliquando flocculenta, in qua ſpuma diutius perſeuerat, catarrhi exſiſtit index; coloratior autem craſſiorque reddita, pathematis augmentum arguit.

(9) Vrina *tenuis* & aquoſa in ſubiectis, nephritide alias vexatis, nouæ inuaſionis habetur prænuncia.

(10) Vrina *craſſa*, & interdum chyloſa, redditur ab atrophicis; quandoque tamen in his ipſis ſubiectis tenuem, pallidam & turbidam videre contingit.

(11) Vrina *craſſa*, purpurea, turbida, in qua, quod ſubſidet, grumoſum ſanguinem refert, & ſupra-natantem humorem fuſcum habet, læſa in renibus vaſa indicat.

(12) Vrina *craſſa*, turbide flaua, ſæpe ventriculi aliorumque viſcerum, depurationi dicatorum, morbos patefacit.

(13) Vrina in hydrope quo *craſſior* eſt ac rubicundior, eo minorem reualeſcendi ſpem relinquit; quia hecticæ complicatæ indicium eſt. *Conſpect. med. p. 714.*

(14) Vrina *craſſa*, lixiuioſa, quæ ſimul hypoſtaſin multam ac limoſam oſtendit, in hydrope perniciem minatur.

(15) In deficientis vrinæ vitiis, a ſpaſtica renum conſtrictione ortis, vrina ordinarie tenuioris conſiſtentiæ deprehenditur; non numquam tamen in iſchuriæ malo *craſſam* & *obſcure flauam* videre contingit, cum ſedimento craſſo.

(16) Vri-

(16) Vrina mulierum *crassa*, turbida, ad nigredinem accedens, & furfuraceam hypostasin dimittens, malum hystericum exacerbatum nunciat.

(17) Vrina *crassa*, turbide rutilans, fœtida, quæ post agitationem spumam flauescentem efformat, floccosque ac decolor sedimentum, icterum nigrum perniciosum denunciat.

(18) Quibus speratur aliquid ad articulos abscessurum, vrina copiosa & *crassa* & alba reddita, abscessu liberat. *Aphoris. IV. 73.*

(19) Vrina *turbida*, certum colorem non referens, a mulieribus reddita, si simul pallida fuerit, menstrui fluxus ataxias arguit. Verum quemadmodum in aliis morbis vrina respectu consistentiæ & coloris variat: (collatis *num.* 10. 15.) ita & hic saturate citrina & flocculenta in eodem adparere solet malo.

(20) Vrina *turbida* & *pallida*, quasi lutulenta, cum sedimento mucido & fæculento, in mulieribus tormina flatulenta; in iuniore autem ætate alui fluxum, torminibus stipatum, manifestat.

(21) Vrina *turbida*, *lateritia*, *lutulenta* plurium fœdorum pathematum index exsistit. Hinc necesse est, vt signum hoc ambiguum cum reliquis signis conferatur; siquidem scabie, scorbuto, vlceribus refractariis, lue venerea & fluore albo vexatis, familiaris obseruatur.

(22) Vrina *pallida*, spumam post refrigerationem seruans, statum prodit catarrhalem.

(23) Vrina *pallida* quæ spumas & floccos ostendit, subinde etiam a phthisicis reddi solet.

(24) Vrina *pallida* in ætate consistente, præter cruditatum in primis viis copiam, nonnumquam apoplexiæ prodromus habetur, in primis in plethoricis.

(25) Vrina *pallida* & aliquantum flaua nubeculam flocculentam & pinguem gerens cuticulam, phthisin nunciat;

quæ

quæ vero ſimul ſpumam oſtendit eamque diutius ſeruat tuſſim complicatam, æſtum & pectoris anguſtationes prodit.

(26) Vrina mulierum *pallida*, ſimul turbida, parcius effluens, in qua flocculi quidem conſpiciuntur, ſed hypoſtaſis deeſt, non raro nimiam ſanguinis iacturam per menſes, lochia, aut alias vteri hæmorrhagias arguit.

(27) Vrina *alba* & *aquoſa* in diuturnis morbis perſeuerans, non ſecuram iudicationem facit. *Coac. 576.*

(28) Vrina *alba* cum arena, lapidem veſicæ denotat.

(29) Vrina *alba* & craſſa ob ſemen admixtum ſæpe in gonorrhœa conſpicitur.

(30) *Alba* vero & craſſa, mucoſa, floccos ſquamasque præ ſe ferens, in qua, quod ſtatim ſubſidet, lotio minus exacte commixtum eſt, materiam non raro purulentam indicat, ex vlcere renum aut veſicæ manantem.

(31) Vrina *alba*, *craſſa*, *pituitoſa*, ſubinde cruditatem & malam coctionem deſignat; ſed, vt pridem obſeruatum eſt, minus certe; cum & alia indicare ſoleat pathemata. Vnde plus tribuunt in his vitiis declarandis vrinæ *n.3.* recenſitæ.

(32) Vrina *alba*, cum circulo liuido, obſtructionem cerebri & caducum oſtendit. *Rhenanus.*

(33) Vrina *citrina*, ſanæ ſimilior, morbum generatim chronicum prodit; ſpeciatim vero in glandularum indurationibus, malis ſpaſticis, & ſubinde in hydrope incipiente & cachexia conſpicitur.

(34) *Saturate citrina* ſæpe hypochondriacæ & ſpleneticæ paſſionis eſt indicium. Quo autem limpidior effluit, eo maiorem mali exacerbationem & auctiorem in illa regione ſtricturam nunciat. *Conſp. med. p. 327.*

(35) *Intenſe citrina* & in rubeſcentem vergens, ſpumam & floccos minutos oſtentans, malum phthiſeos ſtatum monſtrat.

(36) Vrina *citrina* ac propemodum rutilans, diaphana & ſpumans, quæ poſthac ſedimentum roſeum deponit, rheumatis adfligentis præbet indicium. In hac limpiditas continuans mali augmentum, coloris autem turbatio, cum hypoſtaſi, eiusdem decrementum adnunciat.

(37) Vrina *citrina,* diaphana, puncturas in meſeraicis notat. *Rhenanus cap. IV. n. 4.*

(38) Vrina *citrina,* limpida & vini colorem æmulans cum pauca hypoſtaſi roſea & flocculis, motus hæmorrhoidales in ætate florente virili prænunciat.

(39) Vrina mulierum *obſcure citrina,* paululum turbida, & ad rubrum æque obſcurum declinans, hyſtericam paſſionem & ſubinde fluorem album benignum arguit.

(40) Vrina *ſature citrina,* quæ depoſito ſedimento roſeo turbida perſeuerat, varias circa venam portæ motuum anomalias deſignat.

(41) Vrina virorum *citrina,* quæ ramenta mucilaginoſa & hypoſtaſin craſſam, turbide flauam, oſtendit, plerumque gonorrhœæ indicium eſt.

(42) Vrina ſanorum *citrina,* pelliculam pinguem & ſedimentum albicans flocculentum dimittens, factæ excretionis genituræ ſignum eſt, ac in plethoricis voluptuoſioribus ſæpe obſeruatur.

(43) Vrina *aurantia,* craſſa, pauca, cum ſedimento ſubmucido, roſeo, ſpiſſo interdum & graui, hepatis ſcirrhum adeſſe præmonſtrat, *Conſp. med. p. 357.* Sæpe vero cuticula pingui tecta & graueolens hecticam manifeſtat. *ib. p. 569.*

(44) Vrina *aurantia,* propemodum rubicunda, valde craſſa & aliquantum tenebricoſa, cum ſedimento pauco, dolorum chiragrico-podagricorum exacerbationem prodit. Vbi autem diutius continuarunt, ſedimentum roſeum, craſſum ſubmucidumque deponit, & vitri lateribus æque ac fundo granula, aurantii coloris,

copio-

copiose adfigit. Aliquando & hypochondriaci ac nephritidem patientes similem emingunt.

(45) Vrina *obsolete aurantia*, crassa, cum sedimento squamoso, ardorem vrinæ ischureticum cum dolore lumborum indicat.

(46) Vrina *crocea*, linteamenta & vitrum flauedine tingens, spumam præterea & subinde hypostasin flauescentem ostentans, icteri flaui vel ingruentis vel adfligentis nuncia est.

(47) Vrina *pallide rubra*, crassa & pauca, staseos salso-mucidæ lymphæ hydropicæ signum est. *Nenter.*

(48) Vrina *rubea* cum circulo alterius coloris morbum iuxta vmbilicum ostendit. *Rhenanus cap. X. 17.*

(49) Vrina *rubea* cum sedimine albo menstruum fluxum portendit; cum rubro autem eius retentionem indicat. *Idem.*

(50) Vrina *rutilans*, spumea, subturbida subinde cuticulam referens, motus congestorios ad pectus directos, speciatim pleuriseos ac peripneumoniæ adflictionem prodit.

(51) *Rutilans pellucida*, quæ crystallos tartari ad vitri latera deponit, in pluribus subiectis hypochondriacum malum aut arthritidis cruciatus nunciat. Aliquando autem vbi simul turbida spumansque exstiterit, crebræ palpitationis cordis signum exhibet.

(52) Vrina ex sanguinis admixtione *rubra* seu *cruenta*, similem deponens hypostasin, renum ac vesicæ læsionem arguit: non raro etiam diureticorum incongruam adplicationem consequitur.

(53) Qui sponte sanguinem cum vrina effundunt, iis in renibus venulam esse ruptam significat. *Hippocrat. aph. IV. 77.*

(54) Si quis *sanguinem* & *grumos* cum vrina fundat, & stranguriam

guriam habeat, dolorque in hypogaſtrium incidat; tunc ea, quæ ad veſicam attinent, laborant *Aph. IV. 79.*

(55) Vrina mulieris ſanæ *cruenta*, menſes fluentes monſtrat.

(56) Cum vrina *floridus ſanguis* emiſſus, ſine dolore aliisque nephritidem indicantibus ſignis, mictum cruentum ex hæmorrhoidum ſuppreſſione nunciat.

(57) Vrina varie ac *lutulente diſcolor*, *fuſca*, *cereuiſiaria*, variorum morborum chronicorum index eſt. In his enim ſcorbutum, cacochymiam; in aliis malum hypochondriacum, hyſtericum, hæmorrhoidum turbas & melancholiam ſubinde arguit.

(58) Vrina *cereuiſiaria*, *nigricans* in iunioribus ſcabiem retropulſam indicat; ſed *fuſca* & tenuis cum ſedimento furfuraceo in fluore nonnumquam albo obſeruari ſolet.

(59) Vrinæ *cineritiæ* cum ſpirandi difficultate aquam inter cutem ſignificant. *Coac. 582.*

(60) Vrina *liuida* in cephalalgia doloris augmentum fieri adnunciat. *Lib. II. de dynamid. f. 120.*

(61) Vrinæ *liuidæ*, *plumbeæ*, *nigræ*, hypochondriacis confirmatis ſolemnes. Liuida autem talis facta ex vrina prius rubra, pectoris apoſtema arguit.

(62) Vrina præter naturam *pauca* in quouis morbo mala.

(63) Vrina *pauca* vel renum aut ſphincteris veſicæ conſtrictionem portendit, vel ſeri copiam alio directam aut extrauaſatam indicat. Quod ſi venter aut pedes in hoc ſtatu intumeſcant, hydropem imminere præſagit.

(64) Aqua inter cutem laboranti cum febre, vrina *pauca* & conturbata perniciem denotat. *Coac. 456.*

(65) Vrinæ *paucitas* non numquam ſeri defectum; ſubinde vero nimiam eius viſciditatem prodit.

(66) Vrina *pauca* & *aquoſa* in calculoſis ſub initium; *rutilans* cum crebro mingendi conatu, in mali augmento effluit; *turbida* autem facta, ac ramentis referta, paroxyſmi ſolutionem prænunciat.

(67) Vri-

(67) Vrinæ *ſtillicidium*, vel plenaria *ſuppreſſio*, cum ſubito dolore nephritico, ſæpe calculum renum præmonſtrat. Sed dolor in imo ventre ſimul adfligens, de calculo veſicæ vrethram obſtruente, teſtari ſolet. Simplex *ſtillicidium* tranſiens habenda eſt ſtranguria.

(68) Vrinæ *ſuppreſſionem* non raro mucus, vreteres obuiſcans, excitat.

(69) Vrina *ſupreſſa*, quando diuturnam eius retentionem excipit, omnimode pernicioſa eſt.

(70) *Veſica intercepta*, præſertim cum capitis dolore, conuulſionem minatur. Quæ in his cum torporis ſenſu exſoluuntur, moleſtiam exhibent, non tamen perniciem adferunt. Videndum, num tale quid etiam mentem excutiat. *Prorrh. I. 120.*

(71) *Vrinæ interceptiones* ex perfrictione peſſimæ. *Coac. 5.*

(72) Vrinæ, quæ cum rigore *reſtitarunt*, malum & conuulſionem denunciant; tum vero præcipue, ſi antea alto ſopore æger detentus fuerit. In his autem abſceſſum ad aures ſperare oportet. *Coac. 25.*

(73) In hydrope ſicco vrina *ſtillatim* effluens malum denunciat. Mala quoque eſt, quæ exigua habet ſedimenta *Coac. 453.*

(74) Pertinax vrinæ *ſuppreſſio* vel hydropem vel mortem portendit: accedente teneſmo lethale.

(75) Vrina *multa*, *aquoſa*, *ſubdulcis*, diabetis index eſt; crudam vero hypoſtaſin habens, anaſarcam aut hydropem monſtrat.

(76) Vrina *multa* eſt poſt eius ſuppreſſionem plerumque ſalutaris. Aliquando autem nec leuat, nec ſaluti eſt.

(77) Vrina *multa* in ſubiectis macilentis ominoſa. Facile enim ad hecticam inuitare poteſt cataſtrophen.

(78) Vrina valde *mucoſa* læſam vlceratamque veſicam indicat.

(79) Vrina *mucoſa* & *cruenta* vlceroſam renibus ineſſe labem confirmat.

(80) Vrina, *materia ſpiſſiore* referta, vel mucum, vel pus continet. Quod ſtatim fundum petit, *mucus* eſt; quod tardius, *pus*; quod vero ſuſpenſum hæret, *ſemen* iudicabitur. *Nenter.*

(81) Quibus inferiores partes male adficiuntur, vehementibus pruritibus prius obortis, iis vrina *ſabuloſa* fit & ſubſiſtit. At qui pernicioſe habent, iis mens obtorpeſcit. *Coac. 488.*

(82) *Arenulæ* aliquando ſunt *albæ*; aliquando *rubræ*; illæ genitæ creduntur in veſica, hæ in renibus. Incertum tamen ſignum eſſe, a loco generationis deſumtum, pridem obſeruarunt Semeiologi.

(83) *Sabulum rubens*, cito fundum petens, calculum renalem monſtrat. *Aph. IV. 78.*

(84) *Sedimentum album, cretaceum*, terreſtris portionis in humoribus crudæ ac abundantis index habetur, & illis, qui veſicæ calculo laborant, familiare.

(85) Quibus cum vrina craſſa *furfuri* ſimilia quædam ſimul exeunt, iis veſica *pſora* laborat. *Aph. IV. 76.*

(86) Si quis *ſanguinem* & *pus* & *ſquamulas* cum vrina fundat, grauisque odor adſit, veſicæ vlcerationem ſignificat. *Aph. IV. 80.*

(87) *Sedimentum album*, in vrina craſſa ſubſidens, articulorum dolorem aut tumorem denunciat. *Hippocrat. lib. II. prorrh. f. 69.*

(88) *Sedimentum* vrina *rubicundius* vehementes ſtomachi dolores decernit. *Rhenanus cap. III. 18.*

(89) *Orobeum ſedimen*, in mulieris vrina conſpectum, non numquam menſium retentionem; *nigrum* vero eorum ſuperfluitatem indicat. *Rhen. cap. III. 24.*

(90) Sedimentum *cruentum, grumoſum* in mulieris vrina, menſes tum fluentes deſignat.

(91) *Sedimentum* in vrina rubicunda, neque *album*, neque *rubrum*, malum iſchiadicum præſagit. *Rhen. cap. X. 20.*

(92) Fe-

(92) Femoris dolore euaneſcente, ſi quid *ſublime* per vrinam innatet, mentis emotionem exſpectare oportet, & talia, qualia circa aurium ſonitus contingunt. *Prorrh. I. 37.*

(93) Ceruicis & dorſi perfrictiones, & quæ totum corpus videntur pertingere, inſuper & *ſpumantes* mictiones, cum animi deliquio, & oculorum hebetatio, conuulſionem in proximo eſſe ſignificant. *Prorrh. I. 113.*

(94) In ſpuma vrinæ ſi *granula* fuerint, paralyſin portendunt; & quanto fuerint minora, tanto certius malum minantur. *Rhenanus. Nenter.*

(95) *Circulus venetus, nigricans* aut *diſcolor*, iridem quaſi æmulans, notam conſtituit morbi caduci grauiſſimi. *Rhenanus.*

(96) *Circulus viridis* in ſuffocatione matricis, mortis eſt prænuncius *Idem.*

(97) Circulus *ſubrubeus* aut *purpureus* deſignat multum ſanguinis in capite abundare; vnde venarum impletio & dolor iuxta tempora, vt etiam atomos ante oculos volitare putent. *Idem.*

(98) Circulus *cæleſtini* coloris eſt mulieribus proprius, & arguit putrefactionem matricis ad lepram tendentem. *Idem.*

(99) Circulus *ſpumeus albicans* in vrina vinea, abundantiam humorum oſtendit. *Idem.*

(100) Circulus *dimidiatus* in alterutro latere paralyſin adnunciat. *Idem.*

(101) Circulus *ſpiſſus, rubens* aut *lateritius* lethargum præſentem aut adpropinquantem denotat. *Idem.*

(102) *Alcola* ſeu *puluis in circulo* morbum chronicum; in vrinæ autem muliebri ſuperſtans, imprægnationem ſignificat. *Idem.*

(103) Circulus *tremulus* eſt prognoſis apoplexiæ. *Idem.*

(104) *Spuma*, ex maioribus ampullis conſtituta, ſignum eſt cor-

corporis plethorici, quamuis ſubiectum in præſenti nullo morbo ſit obnoxium. At *bulla* in renum morbis longum fore malum ſignificat. *Aph. VII. 34.*

(105) *Spuma flaua* vel *viridis* icteritiam flauam; *nigra* nigram indicat.

(106) *Spuma*, ob grauitatem *fundum petens*, termorem aut incubum præſagit.

(107) *Bullæ cæruleæ* lepræ ſunt indicium.

(108) Vrina quo *ponderoſior* exſiſtit, eo maius periculum in omni morbo portendit. *Vid. S.S.D. Relat. curioſ. de Vr.*

(109) Vrina *multicolor*, ſuperius clarior, inferius ſpiſſior & ſanguinolenta, poſt duriora verbera fere adparere ſolet.

(110) *Vermes*, cum vrina excreti, ſordidi vlceris verminoſi in renibus aut veſica præbent indicium.

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Quod olim *Corn. Celſus lib. III. cap. VI.* ſtatuit de *pulſu*, id hodie non pauci ad *vrinam* adplicant, adſerentes: hanc pariter ſignum eſſe maxime ambiguum, nihilo certius pulſu fallaci. Argumenta, quæ adferunt, ſunt ſequentia:

1) Certi nihil ex ſola vrina concludi poteſt, nec vera dantur ſigna diagnoſtica, vrinam maſculi a feminarum lotio tuto diſcernentia.

2) Vrina v. g. cholerici, vndique ſani, facile imponere poteſt, vt vroſcopus febrem ardentem ſubeſſe credat, aliisque callide ipſum tentantibus deriſui fiat.

3) Varia quoque partim per reſpirationem humoribus inſinuata, partim per os adſumta, malam vrinæ qualitatem conciliare poſſunt. Sic peſſimum inducere ſolet colorem *caſſia*, quia nigræ poſt eius adſumtionem mingi obſeruantur vrinæ. Exemplum præterea præbuit ſtudioſus quidam Lipſienſis qui poſt pirorum fracidorum eſum & cereuiſiæ (Raſtrum) largam ingurgitationem *nigrum* emiſit lotium, ſine vllo ſanitatis detrimento. *Conf. Herm. Paul. Iuchii Diſſ.*

de am-

de ambiguitate vroscopiæ cap. I. §. VI. Erford. 1732. Pet. Forrestus de incerto ac fallaci vrinarum iudicio lib. II. f. 320.

4) Certa morbi species ex vrina cognosci nequit. Plures enim morbi chronici eamdem, respectu coloris & sedimenti, ostendere solent vrinam, quod exemplo lixiuiosæ potissimum probatur, quæ aliquando ab acute febrientibus emittitur, sæpius vero in scorbuticis & hypochondriacis obseruatur.

5) Multo minus caussæ ex illis innotescunt. Nam præsens v. g. renum exulceratio ex sedimentis cruentis ac purulentis quidem percipitur, sed caussam factæ læsionis ex vrina nemo hariolabitur. Immo si caussa vel maxime nota sit; vrina tamen tot fallaces mutationes & captiosa quasi ostendit phænomena, vt in vtramque partem omnino præsagire liceat, interim minus exspectata plerumque eueniant.

6) In periculosis morbis sæpe plurimum fallit, in statu autem tolerabili, nescio quam subinde portendit perniciem. Refert casum *Th. Mermannus* de viro quodam, cui hepatis substantia pæne tota absumta ipsiusque loco putrilago ac purulentia, tamquam sacco inclusa, inuenta sit. De huius vrina porro obseruat, eam pro ratione lethalis morbi adeo vitiosam non fuisse, addita epicrisi: *coniecturam ex solis vrinis factam*, testante hac historia, *esse per quam fallacem. Vid. Io. Schenckii Obs. lib. III. f. m. 411. edit. Francof. 1665.* Quanta insuper glaucomata in febribus sæpe malignis vrina excitet, practicos non fugit; hinc etiam sanam in his morbis pro pessima habere assolent.

7) Ex vroscopiæ & vromantiæ pruritu res medica hoc accepit detrimenti, vt præconceptæ opiniones & imaginariæ hypotheses de humorum saporibus & partibus, vt vocant, constitutiuis, per institutas docimasias vrinarum fallaces & claudicantes, ac inde formatas opiniosorum conclusiones adhuc magis firmarentur, & ipsam denique physiologiam ac pathologiam non modo fœdarent, sed ipsam quo-

que therapiam, incongruas indicationes ſuggerendo, turbarent,

8) Ceterum vti quidam offenduntur, quorum pulſus in ſtatu ſano perpetuo aliquid præternaturalis refert: ita pariter occurrunt, qui ſemper vrinam mingunt reſpectu coloris morbidam. Quid iam decernet vroſcopus, ſi oblatum eiusmodi hominis videat lotium? Inter regulas autem vroſcopiæ hæc quoque relata eſt, vt diuinator, niſi errare velit, vrinam ſubiecti, qualis in ſtatu ſecundum naturam emitti ſoleat, prius habeat perſpectam, quam de morboſo veſicæ latice prænunciet; ſecundum *Hippocrat. Aphoriſ. VII. 68. Quæ per veſicam exernuntur ſpectare oportet, an ſint, qualia ſanis ſubeunt. Nam quæ his minime ſunt ſimilia, ea morboſiora, quæ vero ſanis ſimilia, minus morboſa.* Atqui vrinæ offeruntur hominum, de quorum exſiſtentia ne quidem conſtitit; quomodo ergo debite & ad veritatis amuſſim officio & deſiderio faciet ſatis, cum ne videre quidem ægrotum contingat.

9) Ad hæc omnia porro accedunt tot quæritantium malitioſæ technæ & fraudes, quibus dexteritatem Medici tentare ſatagunt maleuoli, vt vel propter has ſolas, vromantiæ prorſus valedicendum videatur. Iam enim vrina pecorum mittitur, iam coloribus infucatur, aqua miſcetur, ſordes iniiciuntur & ſimilia; vt alia de abuſu, quem ignari & lucro inhiantes impoſtores exercent, prolixe non attingamus. Hi enim ſunt, qui in rei medicæ ignominiam vroſcopia abutuntur, eamque eo loco habent, vt *Ammannus* loquitur, quo Pontificii ſuum purgatorium. Vti enim hoc religioni exiſtimationem & ſacrificulis diuitias auget: ita vroſcopia crumenis conducit.

2. Aliis contra & *vtilis & neceſſaria* habetur. Sed hi nimia ducti credulitate, & inueteratæ opinionis auctoritate, talia ſtatuunt, innitentes experientiis & hiſtoriolis ſingularibus, non quidem in dubium vocandis, attamen digne diiudicandis. Quod enim paſſim ſe offerant homines plebeii, qui

ex vri-

ex vrina ad ſciſcitantium admirationem dicere valeant, ægrotantis morbum, ſexum, ætatem, prænomen, veſtes, crines, numerum liberorum, ſtatum viduitatis, cælibatus, paupertatem, diuitias, delicta commiſſa, futuram felicitatem, aduerſa fata ac ſimilia, id quidem non inficiamur, ſed hoc pernegamus, iſta omnia adparere in lotio, aut ex ſimplici vroſcopia innoteſcere. Si enim fieri hoc poſſet, certique eſſent nexus naturales inter vrinam & eiusmodi prædictiones, Medicus quisque, quo eſſet doctior, eo felicius & adcuratius ſingula, tam ad morbum, quam morales circumſtantias attinentia, prænunciare valeret. Cum vero hoc minus fiat, & celeberrimi vromantæ plerumque ſint homines rudiores, opiliones, agyrtæ, veſpillones, carnifices, vetulæ, & varii ex ſentina plebis excuſſi: tum res ipſa loquitur, niſi forte verſutior interceſſerit expiſcatio; aliud ſuſpectum ſubeſſe artificium.

3. Sunt inſuper alii, qui, vbi de vroſcopiæ neceſſitate ac vtilitate decernendum eſt, *mediam viam* tenere malunt, ſtatuentes

1) Vſum prognoſticum *præcipuum* eſſe in diiudicanda ſeceſſione febrili, vel, vt veteres enunciant, coctione.

2) *Proximum* hinc eſſe in ictero, hydrope, calculo renum, mictu cruento, vlceroſa renum & veſicæ conſtitutione.

3) *Minorem* in morbis pectoris, malo hypochondriaco, hyſterico & ſimilibus.

4) *Minimum* in capitis pathematibus.

5) *Nullum* in læſionibus partium ſolidarum & organicarum, quatenus talium. *Conf. Stahlii Diſſert. de Vromantiæ & vroſcopiæ abuſu tollendo. Frid. Hoffmanni med. rat. ſyſt. tom. I. p. 218.*

4. Quid præterea de vniuerſo hoc negotio ſentiendum ſit, in tironum gratiam paucis complectemur aphoriſmis:

1) Nemo vir cognitæ ac nihil controuerſæ probitatis ad noſtram notitiam peruenit, qui vromantiæ illius famoſæ atque empiricæ vſu inclaruiſſet. Quæ res non leuem ſu-

ſpicionem adfert, negotium vromanticum longe alio niti fundamento, quam lotii coloribus & contentis.

2) Vromantæ plebeii duplicis dantur generis:

(1) Aliqui impudentibus mendaciis & abſurdis fictionibus ignorantiam ſtatim produnt, omnemque fidem apud quosuis omittunt. Et iſti ſunt propudioſi, impoſtores, crumeniſecis nihilo meliores. *Vid. Pet. Foreſt. loc. cit. lib. II. cap. III. Thom. Brian* Engliſcher Wahrſager aus dem Urin-Glaſe, darinnen nun allererſt die betrüglichen Stücklein und Augenverblendungen entdeckt ſind, deren ſich alle diejenige gebrauchet haben, welche vorgegeben, daß ſie die Kranckheiten aus dem Waſſer erkannt und von denſelben daraus ein Urtheil gefället haben. Hamburg 1703. *S.S.D. Relationes curioſ. de ſigno phyſico Vrina. Gothæ 1703.*

(2) Alii contra de morbo aliisque rebus exquiſite pronunciant. Ex hi a ſuſpicione magiæ vetitæ liberari vix poſſunt.

3) Ex his ſponte fluit: non dari vromantiam, quæ ex nuda lotii inſpectione de quouis morbo ſpecialiſſime pronunciare, nedum allotria diſtincte de ægri perſona & re familiari enarrare queat.

4) Et quia talis non datur: cum vroſcopia medica confundenda non eſt, multo minus Medici experientia & dexteritas ex *vromantia* ſeu diuinandi peritia æſtimanda erit.

5) *Vroſcopiæ* vſus non eſt vniuerſalis; nam ad omnes morbos ſe non extendit; neque de toto morbo, ſed de peculiari tantum febris acutæ conditione aliquid nunciat. *Conf. Stahlii diſſ. de periodis acutarum ſine criſeos euentu exquiſitis;* vbi vroſcopiam hoc nomine commendat.

6) Vſus ergo, qui vulgo creditur maximus, reuera intra arctiores continetur limites.

7) Huic-

7) Huicce vroſcopiæ medicæ, reſpectu vtilitatis exiguæ, quia fraudulentæ & empiricæ vromantiæ, a plebe tantopere æſtimatæ, patrocinari videtur, aliquamdiu renunciandum, ipſaque vromantia ſerio coërcenda eſt, vt melius inſtruantur eorum animi, qui hactenus multum tribuerunt diuinationibus ex matula.

8) Hac ratione plus emolumenti in rem medicam & ipſum genus humanum redundabit, quam ex inauſpicata vromantiæ tolerantia. Minus enim conducit magnum abuſum tolerare, ob exiguum aliquem vſum.

9) Quod ſi tandem de vroſcopiæ quæratur *neceſſitate*, confitendum eſt, eam ad ſanandos morbos abſolute non requiri; quia ex aliis ſignis ſufficienter cognoſci & feliciter curari poſſunt, tametſi lotium numquam adſpexerit Medicus. *Conf. Stahlii diſſ. cit. §. XVII.*

10) Præterea veterum quoque praxis confirmat, vroſcopiam, quæ hodie inualuit, non eſſe ſimpliciter neceſſariam. Tanti enim nuſquam hoc artificium faciunt, quanti vulgo fieri ſolet: fundamentum autem iecerunt Arabum laudationes; ad faſtigium perduxit nugax Paracelſiſtarum vromantica ſuperſtitio & fumiuendula multorum experimenta chymico-vromantica & telomantica; coronidem vero impoſuit mobilis vulgi credulitas; exiſtimationem tandem ad hoc vſque tempus ſuſtinuit auctoritatis & traditionis præiudicium nouiſſimæque hiſtoriolæ de admirandis quorumdam plebeiorum artificum diuinationibus ex matella. *Conf. Euricii Cordi de abuſu vroſcopiæ concluſiones earumdemque enarrationes, aduerſus mendaciſſimos errones medicaſtros, qui imperitam plebeculam vana ſua vroſcopia & medicatione, miſere vita & bonis ſpoliant. Francof. 1546. Frid. Schraderi de ſignis med. Exercit. II. §. VI. Helmſt. 1700.*

5. His expeditis, paucis dicendum, quomodo vroſcopia ab vrologia & vromantia diſtinguenda ſit, ne tirones græcorum ignari, rerum ideas inter ſe confundant:

1) *Vrologia* denotat doctrinam de vrinæ origine, materia, partibus conſtituentibus ac omnibus accidentibus, ope ſenſuum explorandis, item de variis productis & experimentis chymico-ſtatico-phyſicis.

2) *Vroſcopia* eſt vrinæ inſpectio. Das Waſſer beſehen.

3) *Vromantiæ* autem nomine intelligitur potiſſimum, præſentia & futura in morbis ex vrina prædicendi habitus, quem aliter Medici rationales, aliter vulgus exercet, & vroſcopiam ſub ſe comprehendit.

6. Quemadmodum recentiorum curioſitas *vrologiam* citra neceſſitatem prolixam reddidit: ita ſuperiorum ſæculorum erronea theoria multa interſperſit fabuloſa & inutilia, quando v. g. iubet vt in vrina obſeruentur

1) *Odores*

(1) *Salis* crudi, arſenicalis, ſpirituum.

(2) *Sulphuris* picei, oleoſi, vulgaris.

(3) *Mercurii* carnium, herbarum.

2) *Sapores.*

3) *Colores*, de quorum cauſſis ſyneċticis ſeu *continentibus* ſupra modum prolixæ exſtant diſputationes & contentiones, in vtramque partem factas. Quoniam vero iſthæc ſingula ad vſum practicum, ob ſterilitatem, nihil conferunt, fuſiori recenſione digna non iudicamus.

4) Vrina ſingularium partium, v. g. *cerebri* alba, *pulmonis* vinea, *fellis* flaua, vinea, ſpumoſa, *lienis* ſpadicea, ſpumoſa, *inteſtinorum, renum, ligamentorum*, alcola ſeu atomis referta, tremula aliaque huius commatis plura.

7. Reſtat, vt aliquid dicamus de illis artificiis, quæ per quæſtiones expedienda iubent illi, qui vrinas, ab ignotis ſibi miſſas, accipiunt luſtrandas, ante quam prædictiones formentur vromanticæ. Volunt nimirum, vt conſtet

1) Cuius

1) Cuius sexus ac ætatis persona sit?
2) Vtrum lecto detineatur?
3) Quamdiu cum morbo conflictetur?
4) An vires sibi constent?
5) Quomodo ingerat, digerat, egerat?
6) Speciatim multumne an parum sudet, mingat, vomat, aluumque deiiciat?
7) Vtrum bene dormiat, vel micrypnia aut agrypnia vexetur?
8) Quantum æstus ac sitis vrgeant?
9) Numquid alterutrum latus doleat, aut tussis adfligat?
10) Vtrum pedes vel abdomen tumeant?
11) Vtrum alias valetudinarius fuerit?
12) Quo in statu hæmorrhagiarum naturalium negotium sit, siue hæmorrhagias narium & hæmorrhoides, siue menses respiciamus?
13) Quod vitæ genus exerceat?
14) Quibus iam vsus sit medicamentis?

8. Insuper obseruanda commendant:

1) respectu *vrinæ*, vt

(1) non excipiatur, quæ vna alteraue hora post cœnam, aut aliis horis, quibus concoctio adhuc duret, emissa est, sed *matutina*.
(2) in vitro colligatur pellucido, & bene purgato, non admodum humili, sed mediocris altitudinis.
(3) Sufficiens eius sit quantitas.
(4) a gelu & calore multum non adficiatur.
(5) In vase clauso, ne plurimum exhalet, contineatur.
(6) Vltra sex horas non reseruetur, quia corruptione tentetur.

(7) Me-

(7) Medicum potius exſpectet, quam vt ad illum deferatur. Nam

a) hopoſtaſin, enæorema & nubeculam confundi, & colorem tam vrinæ, quam ſedimenti priſtinum ignorari.

b) Circulum, cui permultum tribuunt, vna cum cuticula plane diſparere, ac turbidum crama ſiſtj.

2) reſpectu *Medici*, vt

(1) minutiſſima quæque, ad morbum attinentia, ex ægro aut aliis percontetur.

(2) inſpectionem inſtituat in loco ſereno; non tamen ad radios ſolares, neque ad candelæ lumen, niſi colorem per opticam fallaciam alteratum videre velit.

(3) ſignis aliis ſcite obſeruatis, tandem prænunciet.

TAB.

TABVLA IX.

DE

VOMITV ET ALVINIS DEIECTIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Vomitus eſt materiarum in ventriculum collectarum ope inuerſæ actionis periſtalticæ per œſophagi, faucium ac oris viam a natura ſuſcepta violenta excretio.

Aluina deiectio eſt colluuiei excrementitiæ in inteſtinis craſſioribus coaceruata per anum eliminatio.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Duarum, quas hic ſemeiologice explicandas ſumſimus, excretionum differentia generalis ex ſuppeditatis *definitionibus* ſatis clara eſt. Nam vomitus per guttur ἀνω, aluina autem deiectio κατω contingit.

2. *Vomitus* quamuis, ſecundum veterum loquendi conſuetudinem, a *vomitione* prorſus non differat, ſed promiſcue ac ſynonymice vſurpetur: volunt tamen quidam per illum largam; per hanc autem paucam intelligere emeſin. At *vomituritio* molimen denotat vomendi cum nauſea coniunctum.

3. Generatim vomitus eſſe ſolet

1) vel *expeditus*, qualem in euemetis deprehendimus.

2) vel *læſus*; & is triplici modo differt. Eſt enim

(1) *vacuus*, dum ad vomendum conatus quidem vrgent, nulla autem inſequente emetica excretione.

(2) *laborioſus*, quando inſigni cum moleſtia materia excernitur.

(3) *nimius*, vbi vel materia nimium ſtimulum adfert, vel ipſa natura ex errore pertinacius agit.

4. Speciatim ſunt vomitus vel ſpontanei, vel arte excitati.

1) *Spontanei*

(1) vel *critici*, iique ratione *effectus* morbum

a) Soluentes.

b) Leuantes.

c) Turbantes, quando ideæ morbi non reſpondent, vel pauci ſunt, aut alias excretiones præuertunt.

(2) vel *ſymptomatici*, qui

a) in *acutis* iuſto maturius, nempe in *principio*, obtinente adhuc cruditate, contingunt.

b) *Morbis aliis* ſuperueniunt; vt vomitus in nephritide, tuſſi, capitis vulneribus.

c) *Therapeutici*, qui ſub orthoſtadia eueniunt

α) *Vagi*, v. g. poſt nimiam ventriculi per alimenta onerationem, vel dyſpeptorum, aut inſuetorum adſumtionem.

β) *Periodici*, qui hæmorrhagias naturales non ſuccedentes annuatim ſupplent, ob eamque cauſſam *vicarii* dici merentur. *Conf. Pathol. tab. de morbis primarum viarum.*

2) *Arte*, ſeu per medicamina emetica *excitati*,

(1) tempeſtiue ceſſantes.

(2) pertinacius, immo ad *hyperemeſin* vſque continuantes,

5. Ratione *materiæ*, quæ reiicitur, vomitus obſeruantur

1) *aquoſi*, limpidum ſerum excernentes.

2) *pituitoſi*, viſcidam ſaburram eliminantes.

3) *bilioſi*, colluuiem bilioſam expurgantes.

4) *ſanguinei*, coagulatum cruorem reiicientes.

5. Ra-

6. Ratione *quantitatis* vomitus, quocumque respectu considerati, esse solent vel *pauci*, vel *mediocres*, vel *copiosi: materia* autem, quæ in singulis reiicitur, differt: nam respectu

1) *coloris*, iam alba, flaua, rubens; iam vero nigra aut variegata seu discolor erit.

2) *consistentiæ*, tenuis, glutinosa, crassa, grumosa.

3) *odoris*, vel acidum spirans, vel putredinosum & cadauerosum fœtorem spargens.

7. *Deiectiones aluinæ* commode itidem dispesci possunt in *spontaneas* & *arte* productas.

1) *Spontaneæ* contingunt

(1) in *statu naturali*

a) quotidie semel vel iteratis vicibus.

b) alternis diebus, præcipue in ficcioribus & vitæ sedentariæ deditis.

c) post plures dies; quemadmodum exempla nota sunt eorum, qui quouis tantum octiduo & serius aluum deiiciunt. *Vid. Physiol. tab. de chylo,* vbi de periodo peristalseos actum est.

d) certis anni temporibus, quo referendæ sunt diarrhœæ vernales, æstiuæ, autumnales, hiemales, quas congrue *periodicas* vocaueris.

e) diarrhœæ vagæ, quæ diætæ errores comitantur & plerumque sensibilitatem personalem pro fundamento habent.

(2) in *statu præternaturali*

a) in *febribus*, vbi notandæ deiectiones

α) *criticæ*, in acutis critico die contingentes, & per signa antea prænunciatæ.

β) *semicriticæ*, quæ in naturalibus & petechizantibus eueniunt.

γ) *symptomaticæ*, quæ purpuræ, morbillis ac variolis superuenientes ancipitem prognosin sistunt.

δ) *dysenteriodes.*

b) in *aliis morbis*

α) simplices seroso - mucosæ.

β biliosæ seu cholericæ.

γ) lientericæ.

δ) hepaticæ.

ε) ictericæ seu extraordinarie albicantes.

ζ) sanguinolentæ & purulentæ.

η) colliquatiuæ.

2) *Arte prouocatæ*, eæque vel copia mediocri succedentes, vel nimia excedentes.

8. Differens tandem singularum deiectionum *indoles*, respectu coloris, fœtoris, quantitatis, consistentiæ & materiarum, vna cum illis expulsarum, ex subnectendis prognosibus distinctius cognoscetur.

III. *PROGNOSIS.*

1. *Generalis.*

De vomitu.

1) Vomitus perquam est vtilis, qui bilem pituitæ quam maxime permixtam habet, ac neque admodum crassus, neque multus. *Hippocrat. in lib. prænot. f. m. 8.*

2) Sex hibernis mensibus vomitus ciendus, quia tempus hoc plus pituitæ gignit quam æstiuum, & morbi circa caput & illam regionem, quæ supra septum transuersum est, facile excitantur. *Idem lib. de salut. vict. rat. f. m. 4.*

3) Vomitio maxime innoxia, quæ pituita & bile permixta est, dum ne admodum copiosa sit. At sinceriores vomitiones deteriores sunt. *Viridis* quoque vomitus, & *niger* & *liuidus* vitiosus est. Quod si omnes colores idem vomat, exitiale. Celerrimum autem exitium indicat *liuidus* & *mali odoris.* Mortem quoque adfert *ruber* vomitus, isque præcipue, si cum maiore conatu & dolore contingat. *Coac. 556.*

4) Qui

4) Qui vomituri ſunt, iis antea os crebra ſaliuatione impletur. *Coac. 566.*

5) Qui vomere non poteſt, eum ad vomitus cogere abſurdum. *Galenus de loc. adf. lib. I. cap. IV.*

6) Vomitiones in ſanis, grauatum plerumque cibis ventriculum indicant. *Id. lib. III. de nat. facult. cap. IV.*

7) Stomachum & ventriculum per vomitum; inteſtina vero per inferiores excretiones expurgare oportet. *Id. lib. II. de arte curat. cap. II. Comm. I. in Hipp. de humorib. f. 12.* Hæc diſcrete ad modum accipienda ſunt.

8) Ex moderatis nauſeis vomitus ſtatim incidens, bonum; verum ſi poſt conturbationem plurimam & frequentem nihil vomatur, vel prorſus paucum; prauum ſignum eſt. *Id. Comm. III. in prædict. Hipp. f. 64.*

9) Pueri ſæpius vomunt, ſæpiusque deiiciunt, quam ætate florentes. *Id. lib. III. de ſymptomat. cauſſis cap. III.*

10) Si cui ſine febre cibi faſtidium, oris ventriculi morſus, tenebricoſa vertigo & os amarulentum fuerit; hæc neceſſariam eſſe purgationem per ſuperiora indicant. *Aphoriſ. IV. 17.* Hæc indicatio non eſt vniuerſalis, ſed multum expoſcit diſcretionem.

11) Eorum, quæ vomitu reiiciuntur, mutationes, ad deteriora vergentes, vti in omni ſuperuacaneorum genere, damnandæ ſunt. Etſi enim ea propelli bonum ſit: varias tamen corporis adfectiones & naturæ perturbationem magnam ſignificant. *Hipp. lib. II. Epid. f. m. 91.* Et *lib. I. prorrhet. 60.* Vomitiones variæ malo ſunt, præſertim ſi continenter & aſſidue prodeunt.

12) Vomitus longas alui deiectiones ſupprimit. *Celſus lib. II. cap. VIII.*

13) Longo alui profluuio detento, ſpontanea accedens vomitio alui profluuium ſoluit. *Aph. VI. 15.*

14) Vomitiones ſinceræ & cum angore ſeu incontinenti corporis iactatione, damnandæ ſunt. *Prorrh. I. 62. Coac. 39.*

De aluinis deiectionibus.

15) *Quotidiana* sufficiensque alui deiectio, aut pro temperamentorum diuersitate *alternis diebus* contingens, sanitati, quemadmodum aliæ inutilium excretiones, egregie velificantur.

16) Ventrem medicamentis celeriter moueri, alias vero *mollia* & *figurata* exercernere, optimum. *Prorrh. II. f. 70.*

17) Alui excrementum in statu *naturali*, respectu consistentiæ & coloris variat victus; in *præternaturali* humorum constitutio & morbi indoles.

18) Quo crassior est victus & otiosior vitæ ratio, eo impeditius succedit aluus, præsertim si potus diluentis sufficiens quantitas non adsumatur. Victu autem molli vtentibus, tametsi otiosis, aliter euenit. Vnde *Hippocrates lib. II. prorrh. f. m. 68.* Frequentem cibum sumentibus, ac multum defatigatis, mollem in transitu deiectionem siccam esse oportet, ciborumque ingestorum copiam pro defatigationis ratione respondere. Sumta autem æquali ciborum copia, his quidem, qui minimum defatigantur, *plurimæ;* his vero, qui plurimum defatigantur, *paucæ* prodeunt; si sani sint & recta victus ratione vtantur.

19) Diuturna fæcum retentio non vno nomine mala. Nam

(1) malam inducit consuetudinem, in dies segnius aluum deponendi.

(2) occasionem præbet, vt sub tali commoratione portio tenuior, fæcibus admixta, a viis tenuioribus resorbeatur, & massam humorum de nouo inquinet. Quo forte respexit *Fienus*, qui suppressam in sanis aluum semper malam esse pronunciauit; siue vt signum, siue vt caussa consideretur.

20) Sontica impedimenta, quæ alui deiectiones remorantur, efficaciter ad vomitus disponunt stercoraceos; quod patet in *ileo.*

21) Quanto intentius natura aliis excretionibus operatur, tanto

tanto ſegnius expellit aluinam colluuiem. Hinc in moliminibus hæmorrhagicis, & ſudoris expreſſionem reſpicientibus, aluus aliquamdiu feriatur.

22) Quemadmodum bilis tempeſtiua & proportionata effuſio aluinam excretionem promouet: ita motus vegetus, ſeu negotioſa viuendi ratio, illius expulſionem accelerat; promtius tamen in agilioribus, quam tardis temperamentis.

23) Ciborum portio indigeſta, vna cum fæcibus reiecta, vel debilem digeſtionis vigorem, vel, quod plerumque fit, dyſpepta adſumta fuiſſe indicat; veluti notum eſt de lentibus, lardo, cucumere condito, vuis paſſis, nucleis & corticibus pomorum, pirorum, prunorum & ſimilium.

24) *Fœtor* fæcum in ſanis multum ab adſumtis dependet. Victus enim ſimplex & frugalis minus fœtentes reddit, varius autem & delicatus, vbi multa pinguibus ſulphureis particulis prædita ingeruntur, magis fœtidas efficit.

25) Alui recrementum glutinoſum, ſincerum aut album in *vitio* eſt. *Vitioſum* quoque, quod abunde fermentatum eſt, & aliquantulum pituitoſum. *Prauum* etiam, cum ex his, quæ denſata feruntur, quod ſubſidet, aliquantulum liueſcit, purulentum & bilioſum eſt. *Coac. 604.*

26) Alui recrementum *optimum* eſt molle, conſtans, aliquatenus fuluum, nec admodum graueolens, eoque tempore, quo per ſecundam valetudinem deiici ſolet, excretum, copia vero ingeſtis reſpondens. Craſſum autem fieri oportet, in iudicationem eunte morbo. Vtile quoque, quod lumbricos teretes ad iudicationem exire cogit. *Coac. 601.*

27) *Tenues* ex aluo, ſine mordacitatis ſenſu, prodeuntes deiectiones, ei, qui ſibi bene conſtat, malum portendunt; velut nonnumquam iocinoroſo contingit. *Prorrh. I. 78.*

28) Quæ prodeunt, copia minime æſtimanda ſunt, ſed vt, qualia expedit, prodeant & æger facile ferat. *Aph. I. 23. 25.*

29) Qui ſanguinem vomitione refundunt, ſi quidem citra febrem

febrem contingat, ſalutare; cum febre vero malum. *Aphoriſ. VII. 37.* Bene vero *Galenus in Comm. ad hunc locum* ſubdit: iſta haudquaquam eſſe vera.

2. *Specialis*

1) In *febribus*

De vomitu.

(1) Quæ parua copia adparent, velut ſtillæ ſanguinis, vrinæ, *vomitiones* & *deiectiones*, malum quidem penitus denunciant; peſſimum vero, ſi exiguis interuallis ſeſe conſequantur. *Coac. 600.*

(2) Tempore cruditatis, ſeu in febris principio, neque ſudores, *vomitus, alui excrementa,* tumores poſt aures, neque profluuia ſanguinis, tametſi adpareant, ægritudines vmquam critice finiunt. *Galenus lib. I. de criſib. cap. VIII.* Hinc *Hippocrates Coac. 68.* Febrium initio ſi atra bilis ſurſum aut deorſum prodeat, lethale.

(3) Si quis in febre, non lethali, dixerit caput dolere, aut tenebricoſum quiddam ante oculos obuerſari, ſi etiam oris ventriculi morſus acceſſerit; bilioſa vomitio aderit. *Hippocrat. lib. prænot. ſ. m. 13.*

(4) Quos febris detinet cum faciei rubore, & capitis vehemente dolore, in iis, ſi venæ pulſent, ſanguinis fluxus plerumque exſpectandus eſt. Quos vero ſtomachi faſtidia vexant, cum oris ventriculi morſu & crebra ſputatione, iis vomitio adfutura eſt. Quibus autem ructus adſunt, flatus, ventris ſonitus cum inflatione, iis aluus exturbatur. *Coac. 142.*

(5) Crebræ in phreniticis ſputationes cum perfrictione, *nigrorum* vomitionem prænunciant. *Coac. 102.*

(6) Vomitus *faſtidioſus* commune ſymptoma eſt phreneticis cum quibusdam febribus malignis, veluti & vox clangoſa. Fit autem huiusmodi vomitus ex humore tum bilioſo, tum mordente: vox vero clangoſa propter ſiccitatem inſtrumentorum, voci ſeruientium. *Gal.*

Comm.

Comm. I. in prædict. Hipp. f. 47. Hæc prognosis interdum fallit.

(7) In vomitu eum, qui siti prematur, sitis expertem esse, malum. *Coac. 562.*

(8) Vomitiones quoque *variæ* malo sunt, præsertim si continenter & continue prodeant. *Prorrh. I. 60.*

(9) Vomitus *virulenti* & *æruginosi* cum capitis dolore, surditate & agrypnia, promtam insaniam significant. *Prorrh. I. 10.* Phreneticis præcipue perniciosi. *Hipp. lib. I. epid. f. 22.*

(10) Vbi iam pernicies imminet, parui tremores & *æruginosa* vomitio, & in quibus inter potandum strepitus percipitur, quique præ siccitate murmur quoddam sentiunt, & qui ob spiritum tussiculosum ægre deuorant, in grauibus malis perfrigerati, perniciose habere iudicandi sunt. *Coac. 62.*

(11) Ex lumborum dolore ad os ventriculi recursationes, cum febre, horrore, multorum tenuium & aquosorum vomitu, delirio, vocis defectione, eæ in *nigrorum* vomitionem desinunt. *Prorrh. I. 83.*

(12) Vomitus *nigri,* instar rob sambuci, vti in acutis pessimi ominis: ita in plerisque febribus inflammatoriis instantis mortis sunt prænuncii. *Consp. med. p. 542.*

(13) Vomitus in febre *quotidiana* pituitosi sunt, & quæcumque per ventrem excernuntur, cruda, aquosa, pituitosa. *Galenus de art. curat. lib. I. cap. VII.*

(14) *Tertianam* ex sudoribus & *vomitibus* finiri, bonum. *Idem lib. II. de cris. cap. III.*

(15) Vomitus in his, in quibus *tertiana notha* perdurauit, vtilis est, vt multos sciam, solis vomitibus statim prorsus fuisse curatos. *Galenus de art. cur. lib. I. cap. X.*

De aluinis deiectionibus.

(16) Aluus *expedita* vti in febribus acutis varia molesta in-

tercipit ſymptomata: ita *fluxa* nimis non tantum ominoſa, ſed directe pernicioſa deprehenditur. Quia excretiones alias præuertit & febrium decurſum turbat; quod in exanthematicis maxime manifeſtum fit. Interim dantur caſus, vbi copioſæ diarrhoeæ in malignis exanthematicis non nocent.

(17) Aluus in febre ea tuta eſt, quæ quotidie coacta, eaque conuenientia his, quæ adſumuntur reddit. *Celſus lib. II. cap. VIII.*

(18) *Liquidum* alui recrementum breuibus interuallis cumulatum, malo eſt. Partim namque vitium & agrypniam, partim vero exſolutionem pariet. *Coac. 609. Perliquidum* autem & aliquantum friabile cum totius corporis perfrictione cum febre vitioſum eſt. Rigores præterea veſicam & aluum corripiunt. *Valde* vero *aquoſa* deiectio in præcipitibus malis non deſinens, malo eſt, atque eo magis, ſi ſitis vacuitatem fecerit. *Ib. 610. & Prorrh. I. 116.*

(19 Quibus cum febre, lateris dolore accedente, aluus *aquoſa*, multa *bile permixta* tranſmittens alleuiationem adfert, deinde vero cibos auerſantur & ſudoribus diffluunt, cum bene colorata facie ac humeſcente aluo, & dolor aliquis oris ventriculi ſuccedit; ii diutius morbum trahentes, more pulmonum vitiis laborantium, intereunt. *Coac. 67.*

(20) Exacte *candicans* alui recrementum in febre nullam bonam iudicationem denunciat. *Coac. 615.*

(21) In phrenitide *albicans* deiectio ac torpor, malum. His ſuccedens rigor peſſimus. *Coac. 91. Prorrh. I. 13.*

(22) In febribus ardentibus cum aliqua ſummi corporis perfrictione ac egeſtionibus *aquæ ſimilibus* & crebris, oculorum peruerſio malum ſignificat, tum vero præcipue, ſi *catocho* deprehenſi detineantur. *Prorrh. I. 81. Coac. 134.*

(23) *Diarrhœæ* quamquam exanthematum retroceſſionem & fu-

& funeſtum exitum non raro accelerent: in petechizantibus tamen mitioris obſeruantur effectus. Non quidem ſoluunt morbum, ſed minoris ſunt periculi, quam alui adſtrictiones. *Conſp. med. p. 595.* Non minus diarrhœæ, ad decimum vſque quartum diem copioſæ, in *purpura alba* aliquando innoxiæ obſeruantur.

(24) Vbi aluus *humeſcit*, æger laſſitudine, dolore capitis, ſiti, vigiliis torquetur, obſcure loquitur, & admodum eſt impotens, in his caſibus vehementem emotionem mentis exſpectare oportet. *Prorrh. I. 38.*

(25) Quibus per febres ſanguinis copia vndecumque profluxerit, iis, cum reficiuntur, alui *humidiores* euadunt. *Aph. IV. 27.*

(26) Vbi aluus *intercepta* eſt, & arcte concluſa, paruaque & nigra, caprarum ſtercoribus ſimilia, non niſi coacta emittit: hoc caſu ſanguis e naribus erumpens periculo eſt. *Prorrh. I. 41. Coac. 603.* Hæc prognoſis benignam poſtulat interpretationem.

(27) Alui *durities* cum dolore in febre *phricode* & cibi faſtidio, niſi paulo humectata aluo purgationem faciat, ad ſuppurationem tendet. *Coac. 303.*

(28) Alui *obſtipatio* a medicamentis, parum circumſpecte adplicatis, inducta, in febribus ſemper noxia.

(29) Aluus effuſa circa criſin, malum denunciat. *Coac. 521.*

(30) Aluus in febribus eo tempore *adſtricta*, quo natura alias excretiones promouet, nullum portendit periculum, niſi pertinacia excedat. Hinc in *principio* variolarum aluus liberior minus periculoſa; quemadmodum medio ſuppurationis tempore aliquot purulentæ deiectiones, quæ ſe inuicem cito non conſequuntur, aut nimis copioſæ ſunt, non adeo reformidandæ. *Conſp. med. p. 628.*

(31) In biliosis febribus, præcipue in earum *ſtatu*, aluus adſtricta periculum maius portendit, quam nimia eius ſolutio *Conſp. med. p. 511. Hippocrates quidem in Prorrh. I. 90.*

I. 90. Coac. 129 & 299. tradit, aluum in febre *ardente* affatim prorumpentem mortis periculum adferre, sed hoc de febre causodea, seu lethifera a se dicta, intelligendum videtur. Ceterum hic quoque iuuabit repetiisse monitum eius *in libro prognostic. in fine:* vbi de signis diserte adfirmat, quod in *Libya, Delo & Scythia vera esse comprobentur.* Nihil ergo mirum, si nonnulla apud nos fallant.

(32) Repentina in febribus, præuia fluxilitate alui suppressio, noxia. Febris enim turbationem, aliquando & internam inflammationem præmonstrat.

(33) In inflammationibus internis alui adstrictio mala; peior autem eius suppressio.

(34) In febre purpurea vti aluus *obstructa* morbum difficiliorem reddit: ita *irritata* non minus nocet. *Consp. med. p. 616.*

(35) Vomitus cum alui deiectionibus in acutis continuantes, sinistri euentus omen præbent.

(36) Alui recrementa, quæ in *spumosa* & sincera desinunt, omnibus quidem ingrauescentis mali significationem præbent; conuulsione vero tentatis vel maxime. In huiusmodi casibus ad aures tubercula oriri solent. At quæ *præliquida* & rursus consistentia, sincera, stercoracea, morbi longitudinem denunciant. *Prærubrum* vero in febre, delirium. *Coac. 613. Prorrh. I. 2. 50. 93. Coac. 602.*

(37) Sopore, lassitudine ac surditate tentatos aluus erumpens & ad crisin *rubra* demittens, iuuat. *Coac. 182.*

(38) In acutis quæ post paucam sanguinis eruptionem, aut nigrorum per aluum refusionem, surditas obuenit, malum denunciat. In his *sanguinis* egestio perniciem adfert, surditatem tamen discutit. *Prorrh. I. 129.*

(39) Tormina omnia mala sunt, si cum febre inuadant, aut *variis alui recrementis*, aut iecoris inflammatione, aut

aut præcordiorum, aut ventris, aut aliis doloribus crucient, aut cibos cohibeant, aut ſitim inferant. Celerrime is perit, quem maxima pars horum malorum occupat. *Prorrh. II. ſ. 48.*

(40) *Aluus varia* peſtifera eſt, quæ ſtrigmentum, ſanguinem, bilem, viride aliquid, modo diuerſis temporibus, modo ſimul & in miſtura quadam, diſcreta tamen repræſentat. *Celſus lib. II. cap. VI. p. m. 60.*

(41) Frequentes deſidendi labores rigorem adferunt. Et quibus alui excrementum vitioſum eſt, id maxime moleſtiam exhibet, ſi quarto die initium fecerit. *Coac. 620.*

(42) In febre cum ſudoribus vocis ex capitis dolore defectiones, & ſi per ſe reſoluuntur ægri, ac *præter voluntatem* alui excrementa demittunt, malumque remittere videtur, diuturniorem morbum metuere oportet. In his nouus rigor non damnandus eſt. *Prorrh. I, 94.*

(43) Sanguinem effundentibus *glutinoſum* alui recrementum, maculis nigris diſtinctum, malignitatem denotat, præcipue in exalbidis. *Coac. 614.*

(44) In febribus, aluo a *flatibus* diſtenta, flatus non erumpere malum. *Coac. 44.*

(45) Qui per febres intermittentes, inæqualiter incaleſcentes, aluum habent *flatibus* diſtentam, pauca transmittentem, iis poſt criſin, lumborum dolore ſuborto, alui prorumpunt. Qui autem ad manus contactum exardeſcunt, torpore, ſiti ac incontinente corporis iactatione vexantur, in aluo intercepta grauati exſoluuntur. *Coac. 158.*

(46) Angina laborantibus, abſque vlla ſignificatione graciIeſcentibus faucibus, dolor intenſus ad pectus, aut ad aluum progreſſus, *purulentas* deiectiones facit. Alioquin tale quid ſolutionem præ ſe fert. *Coac. 375.*

(47) Febres *leipyricæ* non niſi per *choleram*, effuſa bile, ſoluuntur. *Coac. 120.*

(48) Tenue alui excrementum & *ſpumans,* in quo, quod ſubſidet, aqueum eſt & ex pallido *vireſcens,* malo eſt; malum quoque *purulentum.* *Nigrum* etiam *cruentum* malum cum febre atque alias. Vitioſum quoque *varium* abunde decoloratum. *Friabilis* quoque *mollis alui* ſeceſſus in febre vitio eſt. Vitioſus quoque *ſiccus,* qui facile diſſoluitur, neque cohæret; idque præcipue, ſi aluum humectet. Lethalis vero, ſi nigra antea prodierint. *Coac. 608.*

(49) A ſanguinis eruptione *nigrorum* per aluum egeſtio, malo eſt. Quin & *prærubræ* & *æruginoſæ* deiectiones damno ſunt. Quibus eiusmodi ſanguinis eruptiones quarto die contingunt, tandem ſopore & conuulſione conflictati moriuntur, prægreſſis *nigris* deiectionibus & ventre in tumorem ſublato. *Coac. 330. 333. Prorrh. I. 140.*

(50) Alui excrementum *nigrum,* velut ſanguinis, & cum febre & ſine febre, malo eſt. Mala item quæcumque *varia,* & quæ bile abunde ſunt ſaturata. *Coac. 612. Aph. IV. 21.*

(51) Quibus cum alui perturbatione ſub tempus criſeos morbus ingraueſcit, iis *nigra* per aluum prodeunt. *Coac. 637.*

(52) Qui ſtatim ſine ratione perturbantur, peruigilio torquentur, *nigra* & *compacta* ex aluo demittunt, interdum ſanguinem naribus profundunt. *Coac. 110.*

(53) Quibus *nigra* per aluum ſecedunt, ii tenuibus & frigidis ſudoribus diffluunt. *Coac. 618.*

(54) Aluus *clauſa* in hectica febre adauget æſtum, *fluxa* vero vires proſternit, & ſubiecta in dies reddit debiliora.

(55) *Ramentoſæ* deiectiones peſſimæ. Indicant enim membranam inteſtinorum interiorem ab acri humore eroſam et diſcerptam.

(56) In plurimis *graueolentibus* deiectionibus cum febre acuta, præcordiorum contenſione, ex longo interuallo oborta ad aures tubercula mortem adferunt. *Coac. 201.*

(57) In

(57) In malignis copiosa bilis deiectio morbum portendit valde difficilem & grauibus stipatum symptomatibus.

(58) Morbo laterali aut pulmonum inflammatione conflictato, succedens alui profluuium malum. *Aph. VI. 16.*

(59) Quibus per iuuentutem alui sunt humidæ, iis senescentibus exsiccantur & in versam vicem. *Aph. II. 20.*

(60) Tabe detento succedens alui profluuium perniciosum. *Aph. V. 14.*

2) *In aliis morbis.*

De vomitu.

(1) *Pituitosi* per supernas partes, *biliosi* per infernas purgandi sunt, præsertim quibus atra bilis euacuanda. *Galenus Comm. I. in lib. Hipp. de hum.*

(2) Quibus stomachus est adflictus, eos vomitu lacessere perniciosum. *Idem de meth. med. lib. XIII. cap. XI.*

(3) In iis, quorum pudenda laborant, vomitus in diuersa reuellens auxilium est. *ibid.*

(4) Vomitiones exiguæ, biliosæ, malo sunt, tum potissimum, si peruigilio conflictentur ægri. *Prorrh. I. 79.*

(5) Qui *nigra* vomitione refundunt, cibos auersantur, desipiunt, ad pubem non nihil dolent, cum adspectu feroci & clausis oculis, eos medicamentis purgare non tutum est. Neque subtumidos aut tenebricosa vertigine vexatos, aut eos, qui vel leuiter moti animo deficiunt, aut cibos auersantur & decolores sunt, vti nec eos, qui in febre exsoluti aut fracti decumbunt, si sopore tententur, purgatione adgredi tutum. *Prorrh. I. 71.*

(6) Auxiliatur ischiadicis vtique vomitus magis, quam euacuationes infernæ per ventrem, vt qui reuellat humores deorsum repentes. *Galenus de compos. pharm. sec. loc. lib. X. cap. II.* et *libro de euporistis f. 262.* Sed hæc *Galeno* relinquenda sunt.

(7) Vomitu vtendum, cum magua glutinosorum humorum copia in ventriculo continetur. *Gal. Comm. I. in Hipp. de hum.*

(8) Qui-

(8) Quibus lethalia medicamenta deuorasse contigit, ii confestim vomant, epoto prius hydrelæo et plurimo et frequenter. *Idem lib. de euporistis f. 263.*

(9) Tabescentes per superiora purgare ob pectus angustum non conuenit. *Idem Comm. IV. ad aph. 8.*

(10) Quibus vehementissimi dolores in sublimioribus intestinorum partibus eueniunt, & qui vomitionibus grauiter cruciantur, adeo vt sub fine stercus euomant, eorum vix vmquam aliquis euadere potuit sanus. *Galenus lib. VI. de loc. adf. cap. II.*

(11) Sanguis in ventriculo collectus eumdem ad vomendum cogit. *Id. lib. III. de symptom. causs. cap. II.*

(12) Capitis fracturas cum ad meninges vsque perueniunt, biliosus vomitus, interdum etiam dolores capitis, subuersio stomachi & morsio comitantur. *Id. lib. III. de loc. adf. cap. VII.* & *Hippocrates Aphor. VI. 50.* quibus perfectum est cerebrum, iis febrem & bilis vomitionem succedere necesse est.

(13) Bilis vomitus, vulneri succedens, malum denunciat, præcipue in capitis vulneribus. *Coac. 507.*

(14) Dolente *colo*, nausea & vomitus multo vrgent grauiores & assidui magis, euomuntque ægri pituitosa quædam atque corrupta, hac in re nephriticos longe superantes; ac retinent etiam magis excrementa, vt ne flatum quidem neque etiam ructum excernere possint. Sæpe numero etiam veluti circuire videtur dolor atque ampliorem locum occupare: nonnumquam vero in diuersis regionibus vehementior fit. *Nephritici* vero dolores eodem in loco stabiles iugiter infestant. *Galenus lib. VI. de loc. adf. cap. II. f. 36.*

(15) Si aluo diu suppressæ superueniat vomitus, cum dolore hypochondrii, est signum *ilei.*

(16) Lientericis vomitio biliosa circa initia, perniciosum. *Coac. 463.*

(17) Te-

(17) Tenuioris inteſtini morbo laborantibus vomitio & ſurditas malo ſunt. *Coac. 470.*

(18) Vomitus parui & frequenter repetentes, birioſi, ſinceri, mali ſunt in copioſiori ventris ſubductione & intenſo lumborum dolore. *Coac. 560.*

(19) Qui capite dolent cum leni aliqua ſurditate, manuum tremore, ceruicis dolore, nigras reddentes vrinas & denſas, ii ſi *nigra* vomitione refuderint, pernicioſe habere ſuſpicandi ſunt. *Coac. 176.*

(20) Lumborum dolores, ad os ventriculi recurſantes, cum febre & horrore, ſi tenuia & aquoſa reiecerint, delirauerint, voce defecti ſint, ii poſt nigrorum vomitionem moriuntur. *Coac. 316.*

(21) Mulieribus contingit poſt menſtrua retenta ſanguinis euacuatio per ſedem, interdum vero per vomitum. *Galenus lib. V. de loc. adf. cap. VII.*

De aluinis deiectionibus.

(22) Ex alui *ſuppreſſione* ſublata præcordia malum denunciant, præcipue in his, qui ex longo interuallo contabeſcunt & quibus alui humectantur. *Coac. 301.*

(23) Aluus ex præcordiorum doloribus aliquantum viſcida paulatim transmittens, ſtercoracea *pauca* effundit, ac fortaſſis ſanguinem profundit. *Coac. 293.*

(24) Alui *adſtrictio* in quibusuis deliriis chronicis malum magis intendit & intolerabilius reddit.

(25) Aluus per plures dies pertinacius *ſuppreſſa* iliacam inducere ſolet paſſionem.

(26) Alui *adſtrictio* hypochondriacis familiaris, malum, cum quo colluctantur, ſemper reddit difficilius, in primis ſi ad vitium vſque pertinax ſtimulantibus quoque minus obedierit. His ſi aluum habere laxam contingit fere a victu duro ad molliorem fecerunt tranſitum.

(27) Alui *adſtrictio* aut moleſta eius *ſuppreſſio* quo diutius in hæmorrhoidariis, hyſtericis, cachecticis adfligit, eo

 peius

peius euenit capiti; pectus insuper angustatur, adpetitus læditur, & ipsa intestina flatulentia ac molestiis colicis infestari solent, cum notabili transpirationis & diureseos retardatione.

(28) Aluus *adstricta*, pathemata rheumatico-spastico-catarrhalia semper reddit grauiora, quia aliarum secretionum & excretionum cohibitioni, aut imperfectæ administrationi occasionem præbet, & sub impuritatum coaceruatione quasuis naturæ functiones admodum turbat.

(29) Aluus *clausa* vti infantum morbos semper acerbiores efficit: ita in atrophicis singulares excitat molestias, & dolores in abdomine adauget.

(30) Intempestiue *suppressa* dysenteria abscessum in costis aut visceribus aut articulis inducit. Ac forte biliosa quidem in articulis; sanguinea vero in costis & visceribus abscessum facit. *Coac. 462.*

(31) Leucophlegmatia laborantibus alui *profluuium* prodest. *Coac. 482.*

(32) Hypochondriacis æque ac hecticis *diarrhææ* raro prosunt. In illis enim sæpe intestinorum scirrhositates arguunt, in his vero mali exacerbationem. In vtrisque virium insignem post se labefactionem relinquunt.

(33) *Diarrhœa* periodica in sanis, aut symptomatica in ægris improuide suppressa, pessima habet consectaria: in his enim internas inflammationes, in aliis apoplexiam prouocat.

(34) *Prærubrum* in alui proluuie excrementum vitio est. Admodum vitiosum ex *viridi pallescens*, aut *albicans*, aut *spumans*, aut aquosum. Item malum quod *exiguum*, *glutinosum*, *læue* & ex *viridi subpallidum.* Pessima quoque deiectio liquida in sopore & torpore detentis. Lethale porro multum sanguinem grumosum ex aluo effluere, itemque candidum & liquidum excrementum cum alui tumore. *Coac. 611.*

(35) Qui

(35) Qui cum hypochondriorum, id eſt oris ventriculi, iecoris ac earum, quæ ſunt circa vmbilicum, partium doloribus conflictantur, ii liberantur *cruenta* alui deiectione; ſecus autem moriuntur. *Coac. 295.* Obſeruat tamen *Foëſius*, neceſſum non eſſe, vt dictarum partium dolores cruenta egeſtione liberentur; immo temere enunciatum credit, mortem adfuturam, ſi aluus talia non egerat. *Conf. Coac. 294. cum not. Foëſii.*

(36) Aluus *perturbata*, cum frequenti deſidendi labore, maxillas intendit, rubores etiam faciei ſoluit. *Coac. 616.*

(37) Inteſtinorum difficultate laborantibus aliquantulum rubræ, limoſæ & copioſæ deiectiones, ſi prærubræ fiant, inſaniæ ſuſpicionem adferunt. *Coac. 465.*

(38) *Dyſenteria*, non diu durans, lienoſis vtilis eſt, longa autem, mala. Vbi enim deſinit, ac hydrops ſeu lienteria ſuccedunt, mortem adfert. *Coac. 466.*

(39) Longis inteſtinorum læuitatibus laborantes, vna cum ſæuiſſimis vlceribus, inteſtinorum cruciatu & dolore, iis ſolutis intumeſcunt. His inſuper exortus rigor malum. *Coac. 468. 467.*

(40) Lienterica pathemata cum dyſpnœa & pectoris vellicatione ad tabem tendunt. *Coac. 469.*

(41) Cum ſpirandi difficultate areſcentes, in tabe cruda multa educentes, exitialiter habent. *Coac. 445.*

(42) Lienteriæ continentes ſeu aſſiduæ & diuturnæ, noctu diuque adfligentes, cum ſtrepitu & ſine eo exturbatæ, ſi illud, quod excernitur, valde crudum eſt, aut nigrum & læue & mali odoris, eæ omnes malæ ſunt. *Prorrh. II. ſ. 85.*

(43) Quibus bilioſæ ſunt deiectiones, hæ oborta ſurditate ceſſant. Et quibus adeſt ſurditas, his exortis bilioſis deiectionibus finitur. *Aphoriſ. IV. 28. Coac. 210. 627.* Vnde *Galenus lib. II. cap. VIII. Nihil plus aduerſus ſurditatem, quam bilioſa aluus prodeſt.* Hæc diſcreto ſenſu accipienda & explicanda ſunt.

(44) In alui fluxionibus deiectionum mutationes, nisi ad prauas commutentur, iuuant. *Aph. II. 14.*

(45) Diarrhoeæ, quæ sine febre sunt, paruo tempore durare & mitiores esse solent. *Prorrh. II. f. 86.*

(46) Frequentes desidendi labores, pauca, aliquantulum flaua & glutinosa excernentes, cum paucis alui recrementis, præcordiorum & lateris dolore, morbum regium denunciant. *Prorrh. I. 146.*

(47) Alui solutio, quæ præter rationem accidit, cum voce tremula; in his diutius perseuerans perturbatio perniciem intentat. *Coac. 258. 634.*

(48) Cute corporis liuescente *albicantium* excrementorum deiectio icterum flauum indicat.

(49) Aluo stercora *nigra* demittente, si sopor adpareat, tubercula ad aures excitat. *Prorrh. I. 166.*

(50) Exitialis est deiectio *pinguis* & *nigra* & *liuida* cum odoris grauitate, itemque biliosa, simile quiddam lentium aut cicerum lomento continens, aut veluti bene florulentos grumos sanguinis & infantium egestionem odore referens, ac varia diuque perseuerans. Talis etiam fuerit cruenta, strigmentosa, biliosa, nigra, viridis, tam simul, quam per vices excreta. Exitialis pariter, quæcumque prodeundo sensum ægri fallit. *Coac. 631.*

(51) *Pruritus* omnibus nigrorum secessum denunciant & grumos vomitione refusos. Tremulæ etiam affectiones, cum morsu ac capitis dolore, *nigras* deiectiones prædicunt Tales vero præcedit vomitus, & vbi vomuerint, talia multa præterea reuelluntur. *Coac. 636.*

(52) Aestuosæ deiectiones, & cum contentione procedentes, male adfectam aluum prænunciant. *Coac. 643.*

(53) In biliosis perturbata aluus, pauca crebro reddens, & cum paucis mucosis distentionem facientia, oborto circa tenue intestinum dolore, nec facile prodeunte vrina, ex his casibus in hydropem tendit. *Coac. 644.*

(54) In

(54) In alui recrementis, quæ cum torminibus deiiciuntur, sedimentum limosum, subliuidum, malo est. *Prorrh. I. 156.*

(55) Quibus prodeunte egestione alui biliosa ad pectus seu os ventriculi morsus ac amaritudo sentitur, ii male habere iudicantur. *Coac. 43.*

(56) Quibus in vehemente pulsatione stercus derepente deiicitur, lethale. *Coac. 368.*

(57) Si morbo iam inueterato stercus & vrina ægro inscio prodeunt, non longo post interuallo perit. *Prorrh. II. f. 82.*

(58) Quibus faciei incendium & intensus rubor soluitur, & *graueolens* est alui egestio, redundans & subrubra, in his insaniæ metus est *Coac. 624.*

(59) Deiectio, *cadauer redolens*, in intestinorum difficultate, tabe, aut viscerum inflammatione necrosin seu corruptionem ibidem cœpisse arguit.

(60) *Spumans* & bile obductum alui excrementum malo est, iis præcipue, quos antea lumborum dolor aut desipientia vexauerit. *Coac. 606. 607. Aphoris. VII. 30.*

(61) Flatum sine crepitus sono emitti, inter optima signa est. Præstat tamen cum strepitu prodire quam illic reuolui. *Coac. 495.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Priscorum temporum Medicos studiosos fuisse fæcum aluinarum obseruatores, ex tot prognosibus, ab illis adnotatis, constat. De *Hippocrate* inprimis in aprico est, eum plus attendisse excrementorum colores, quam pulsuum variationes. Vnde de his paucæ, de illis vero numerosiores prostant obseruationes.

2. De signo ex fæcibus prognostico non vna eademque omnibus est sententia. Aliqui enim sollicite; alii negligenter recrementa obseruare solent, prætexentes:

1) Multum fidi inde elici non poſſe, eo quod aluus vniuerſi corporis ſentina ſit communis, quo natura ſæpe humores varios quaſi fortuito amandet. Hinc qualem in morbo aliquo præſentem ſtatum eſſe, tuto ſatis ex hoc ſigno non adparere.

2) Cum præterea non omne, quod ex noxiis recrementis redundat, plene eliminetur, ſed pars remaneat, pars inſuper de nouo generetur, etiam hoc nomine minus attendendum iudicant.

3. Sed *media hic quoque via* incedendum putamus. Nam ſignum, ex aluinis deiectionibus deſumtum, neutiquam deterioris conditionis eſt, ac reliqua. Indicant enim ſtatum humorum per conſiſtentiam, colorem & graueolentiam, ſine ambiguitate, qualis *in præſenti* exſiſtit; at vrina id non ſemper præſtat, quemadmodum nec pulſus. Illa ſiquidem præſens in malignis periculum ſæpe numero celat, niſi per contradictionem aliquis ſignum inde formare & ex ſana vrina præſentiſſimam perniciem perſpicere poſſit. Ita & pulſus iam antiquitus res habita eſt fallaciſſima. Ex alui ergo excretionibus, aliis ſimul in ſubſidium vocatis, interdum certi quid prænunciare non plane fuerit temerarium.

4. Ceterum opportune hic pauca quædam ſubiungenda erunt de *vermibus*, tamquam de re prorſus peregrina, & nihil ad humanum corpus pertinente. Nam ſi tempore morbi periculoſi, vermes e corpore egrediuntur, tum reliqua ſigna, quæ mala ſunt, magis confirmant, & quod mors proxime immineat, manifeſto prædicunt.

5. Vermes ergo exire bonum; melius ſi omnes aufugerent. Sed malum in ſe, non modo quod hactenus exſtiterint & putredinem in corpore reconditam hærere ſignificent, ſed quod dira ſymptomata adhuc metuenda ſint. Tandem quia omnes numquam exeunt, ex omni parte bonum ſignum dici nequit.

6. Vermes, ſiue aſcarides, ſiue lumbrici fuerint, iuſto tempore, vna cum alui fæcibus reiecti, bonum indicium tam ratione

tione facti, quam ratione temporis speciatim suppeditant. Opportunum vero tempus adnotat *Hippocrates libro prognostic. f. m. 20.* his verbis: *morbo ad crisin tendente, deiectionem crassiorem reddi oportet; subfulua vero, nec admodum graueolens esto. Lumbricos etiam sub iudicationem exire commodum.* Ac melius sane est, si motu *critico* eiiciantur, quam si *proprio* securitatem quasi adfectent, auersantes humorum malignitatem & lethalem corruptionem.

7. Differunt porro Semeiologorum sententiæ, quas circa vermium exitum formant. Pluribus enim probatur, si vermes exeant *viui*; alii contra præferunt, si reiiciantur *mortui*.

1) In morbis acutis benignioribus, & chronicis, si prodeant *viui*; magis ob defectum nutrimenti, quam malam humorum constitutionem, id fecisse creduntur.

2) si vero in malignis aut aliis periculosis pathematibus mortui expellantur, eos ab humorum malignitate enecatas esse coniiciunt, & sic pessimum præsagium habent.

8. Exitus verminosæ colluuiei si in morbi initium & augmentum incidat, symptomatice eum contingere manifestum est, & duplici nomine malum portendit: partim quod fugiant, aut ante fugam enecati sint, partim quod præmature sub actibus confusis & præcipitanter administratis expulsi sint.

9. Præterea vermes cum *viui*, sine excrementis, prorepant, pessimum omen subministrant.

10. Vermes per os aut nares exeuntes, putredinem iam in ventriculo aut pulmone, iam vero in cerebri cauitatibus esse adnunciant.

11. Si vermibus in corpore præsentibus, nulli plane reiiciuntur, malum est. Indicat enim eos secure stabulari ac nihil molestiarum persentiscere.

12. Si vero ex verminosis subiectis in statu morbido, istiusmodi animalcula debito tempore & modo expelluntur, bonum est. Et quo plures, eo salutarius.

TAB.

TABVLA X.

DE
ABSCESSIBVS.

I. DEFINITIO.

Abscessus græce αποϛημα est stasis sanguinea arctiori spatio circumscripta & in nodum collecta, quæ ordinarie in parte quadam porosa & copioso sanguinis accessui patente oritur, vt per hunc abstersiua transpulsio a natura commode institui, agiliores sulphureæ particulæ subtrahi ac languidæ in pus conuerti possint.

II. *DIFFERENTIA.*

1. De abscesſibus dum Semeiologia præcipit, illos tantummodo respicit, qui iudicationis *per expulsionem* vices supplent, & crisin *per translationem* constituunt. Et hanc ob caussam non agit
   1) de abscesſibus, qui in morbis diuturnis fiunt, multo minus de illis, qui in subiectis sanis passim emergunt; vtpote de quibus *chirurgiæ* institutiones plenius disserunt.
   2) Neque *prognoses*, vti in præcedentibus tabulis, trifariam diuisas, adponere licebit, quoniam de abscesſibus acutarum *criticis* potisſimum hic tractandum erit.
2. Ceterum variæ occurrunt abscessuum differentiæ, prout ipsi respectus auctorum arbitrarii diuersi esse solent. Commode autem ponuntur abscessus
   1) *Critici* seu tales, qui per conuenientia signa prænunciati, iusto demum tempore, v. g. die VII. XIIII. XXI. aut subinde XXXX. eruperunt. Et hi sunt
      (1) vel *salutares*, qui nimirum bene morbum indicant, nec quidquam incommodi post se relinquunt.

(2) vel

(2) vel *minus ſalutares*, qui morbum quidem iudicant, ſed

a) a *recidiuis* reualeſcentes immunes non præſtant; quod fere contingit, vbi iuſto minores fuerint, adeoque non omnem materiam febrilem in vnum nondum collectam euacuent.

b) ob diuturnitatem & malam indolem *ſinus* & *fiſtulas* profundius ſerpentes & conſolidationi refragantes inducunt.

2) *Symptomatici*, qui tempore cruditatis ſeu in morbi principio prorumpunt & morbum non leuant, nedum iudicant ſeu ſoluunt.

3. Ratione *temporis eruptionis*, fiunt alii

1) *Ante* morbum; de quibus *Hippocrates in libro de humoribus f. m. 16.* Si quæ pars ante morbum laborauerit; ibi morbi ſedes erit, velut iis contigit, qui in Perintho tuſſi & angina laborarunt. Tuſſes enim non ſecus ac febres abſceſſus excitant. *Aph. IV. 33.*

2) *In* morbo; *Idem loc. cit.* In febribus ad articulos & ad maxillas præcipue abſceſſus contingunt, in vicinia dolorum cuiusque, ad ſuperiorem partem magis, & in totum. Si tardior fuerit morbus & deorſum feratur, infra etiam ad pedes contingent abſceſſus. Maxime pedes calidi infra futurum abſceſſum, frigidi vero ſupra denunciant.

3) Dum ægroti *reualeſcunt.* Iis, qui ex morbis conualeſcunt, ſi ſtatim in manibus & pedibus dolores contingunt, in his abſceſſus oriuntur. *Ibid. Aph. IV. 32.*

4. Ratione *locorum* & corporis regionum alii dicuntur *ſuperiores*, alii *inferiores.* Quod vt rectius intelligatur, repetendum hic erit, priſcos artis antiſtites *diaphragma* & *iecur* medium in corpore ſtatuiſſe terminum, vnde

1) *ſuperiores* partes dixerunt: pulmonem, cor, collum, caput.

2) *inferiores* autem reliquas omnes ſiue externæ fuerint, ſiue internæ. *Vid. Hippocratis lib. VI. epid. Galeni Comm. in Hipp.*

de humorib. f. m. 23. Atque ex his clare patebit, quinam ex abſceſſibus ſuperiorum & inferiorum nomine intelligendi ſint.

5. Quibusdam placet abſceſſus ſecundum *morborum ſpecies* diſtinguere: & hi docent, quod

1) *Generatim* in morbis

(1) *Cerebri*, abſceſſus fiant *poſt aures.*

(2) *Thoracis*, ſub axillis.

(3) *Hepatis* & inferioris ventris, in inferioribus.

2) *Speciatim*

(1) In febribus *peſtilentialibus* in *inguine* aut ſub *axillis.*

(2) In *lue venerea* itidem, in inguinibus.

(3) In morbis *lienis*, in *crure ſiniſtro.*

(4) In *hepate* adfecto, in *crure dextro.*

(5) In *angina*, in *pulmone.* Sed his diſtinctionibus ſuperſedere poſſunt illi, qui *num. præced.* obſeruauerint.

6. Abſceſſus tandem in febribus diſtingui antiquitus ſolebant in abſcesſionem *per effluxum* & in aliam per *decubitum.*

1) *Abſceſſio* per *effluxum*, ſeu αποςασις κατ' εκκρισιν, denotat abſceſſum, in parte quadam ignobiliori & morbo *conueniente* manantem, ex quo notabilis materiæ febrilis noxiæ, purulentæ atque coctæ quantitas effluit, & qui morbum, nobiliores antea partes infeſtantem, tollit ſeu perfecte iudicat.

2) *Abſceſſio* per *decubitum*, ſeu αποςασις κατ' αποθεσιν, abſceſſum ſignificat, in quacumque alia parte *irregulariter* emergentem, & tardius ſuppurantem. Ceterum obſeruandum, quod abſcesſio *per decubitum* ſubinde etiam alium morbum chronicum febri ſuccedentem deſignet, veluti *Galenus* inculcat ſcribendo: *Hippocrates non ſolum videtur abſceſſus adpellare, qui per effluxionem fiunt, ſed etiam cum alius morbus in alium tranſit. Vid. eius Comm. in Hipp. de humorib. f. m. 20. Conf. conſpect. chirurg. tab. de abſceſſu.*

III. *PRO-*

III. *PROGNOSIS.*

1. In *Febribus.*

1) In quouis abſceſſu tria ſpectanda ſunt: *locus* in quem decumbit; particula ex *qua*; *cauſſa* propter quam fiat. *Hippocrat. lib. VI. epid. Gal. in Comm. ad. h. l. f. 129.*

2) In his, qui nondum annum XXXV. attigerunt, ordinarie pro criſi magis exſpectanda eſt ſanguinis eruptio, in *ſenioribus* vero *ſuppuratio Hipp. lib. prognoſt. f. 12.*

3) In febribus *continuis*, vltra viceſimum diem detinentibus, nec alio modo iudicatis, exſpectandi ſunt abſceſſus præcipue ad partes inferiores, in illis, qui annis XXX. minores ſunt: at quæ febres *intermiſerint* & errabundum in modum prehenderint, eæ magis firmantur in quartanas, in ſenibus, adpropinquante inprimis autumno. *Hipp. lib. prog. f. 13. Galenus lib. III. de criſ. cap. XI. Coac. 143. & Aph. IV. 44.* Quibus adſunt febres longæ, iis tubercula vel ad articulos dolores innaſcuntur.

4) Morbi a calidis humoribus orti, ſi ægri vires valentiores fuerint, iudicantur *excretione*; ſed ſi vires imbecilles ſint, & humores frigidi, nec per *excretionem*, nec per *abſceſſum* iudicari ſolent. *Galenus in Comm. ad præſ. Hipp. f. 39. lib. I. de arte curat. cap. XV. f. 97.*

5) Sciendum eſt: abſceſſus hieme magis contingere, & tardius deſinere, & minus intro reuerti. *Hipp. prognoſtic. f. 13.*

6) Si abſceſſum fore ſperaueris, humorum conſidera inclinationem, ad quam videlicet fiat partem: atque ita vbi ſingulorum capitis ſymptomatum vires adnotaueris, parotidas fore tum magis tum minus ſperabis. *Galenus Comm. III. ad Hipp. prædict. f. 69.*

7) Vbi natura abſceſſum molita fuerit, oportet vrinas eſſe neque incoctas, neque prorſus concoctas. Quæ vero varie albæ & graueolentes fuerint, raro abſceſſum habent ſequentem; aut ſi aliquando contingat, malum habebunt. *Galenus fol. cit.*

8) Vlcera & tubercula, debito tempore suborta, febrem iudicant; si vero non adfuerint, iudicationem ipsam tollunt. Et quibus aliquid intus relinquitur, iis certissimæ & celerrimæ morbi reuersiones fiunt. *Hipp. lib. VI. epid. sect. III. n 26.*

9) Considerandum, in quibus speramus abscessus circa aures futuros, num ex capite doleant, aut superiorum partium tenues sudores oboriantur, aut nouus insuper rigor, ac deinde num aluus affatim prorumpat, aut aliquo sopore detineantur. Videndum quoque, num vrinæ sint dilutæ, cum sublimibus quibusdam albidis innatantibus, & quæ varie exalbescunt ac graueolent, parotides excitent. *Prorrh I. 163.*

10) Si diebus iudicatoriis neque erysipelas, quod partem antea corripuit, dispareat, neque *tuberculum* ad exteriorem sedem se vertat, neque pus per tussim reiiciat facileque ac sine dolore habere videatur æger, mortem indicat aut ruboris reuersionem. At securius est *tumorem* & ruborem ad externa conuerti. Quod si ad pulmonem se vertat, dementiam excitat, & ex his non nulli suppurati euadunt. *Hipp. lib. prognostic f. 12.*

11) Quod in pus vertitur, id morbi reuersionem non facit. Ipsa namque maturatio simul & iudicationis & excretionis rationem habet. *Hipp. lib. VI. epid. sect. III. n. 7.*

12) Quæ in ætate consistente morbi reuersiones contingunt, plurimos interficiunt; *iuniores* vero prius, quam auris suppuret, intereunt. Aliquando si pus album ex aure fluxerit, *iuniorem* superfuturum spes est, si aliud insuper bonum signum superuenerit. *Id. lib. prog. f. 12.*

13) Ex suppuratis, quos pulmonum morbi concitarunt, fere *seniores* moriuntur: at ex ceteris suppurationibus, *iuniores* potius intereunt. *Id. & Coac. 431.*

14) Quibus purum pus est & album, & minime fœtidum, ii seruantur; at quibus subcruentum & cœnosum, moriuntur. *Prognostic. f. 11.*

15) Abs-

15) Abſceſſuum vitio fit, vt partium color naturalis mutetur, & vel nigricans, vel liueſcens euadat. *Galenus de ſympt. cauſſ. cap. V.*

16) Optimi ſunt abſceſſus, qui fiunt ſputo mutationem ſubeunte. *Hipp. Prog. ſ. 10.*

17) Si febris detinet, neque dolor conquieſcit, neque ſputum ex ratione procedit, neque bilioſæ ſunt alui egeſtiones, neque bene ſolutæ ac ſinceræ, neque vrina admodum multa, & copioſum habens ſedimentum, ſuffragantur vero ad ſalutem reliqua omnia ſigna ſalutaria; in his huiusmodi abſceſſus fore exſpectato. *Ibid.*

18) Quibus circa præcordia aliquid inflammationis ſubeſt, illis oriuntur abſceſſus in locis inferioribus; quibus autem præcordia mollia & doloris expertia perſeuerant, illis in ſuperioribus. *Ibid.*

19) Si tumor & dolor ſuboriatur, ſputo flauo in pus verſo & foras prodeunte, æger hoc modo ſecurisſime ſuperſtes futurus eſt, & abſceſſus cito citra dolorem conquieſcet. At ſi neque ſputum recte excernatur, neque vrina bonum ſubſidentiam habeat, periculum eſt, ne articulo claudicet æger aut ei multum exhibeatur negotii. *Ibid.* & *Coac. 396.*

20) Si abſceſſus diſpareant ac intro recurrant, febre detinente & ſputo non prodeunte; grauis morbi, delirii ac mortis, ægro imminet periculum. *Ibid.*

21) In vehementibus ac periculo proximis pulmonum inflammationibus abſceſſus ad crura omnes ſane vtiles. *Ibid.*

22) Si tuſſicula infantes prehenderit, cum ventris perturbatione & febre aſſidua, in bimeſtri, poſt iudicationem *tumores* fore ad articulos indicat.

23) Tumores in infantibus ſi e ſuperioribus partibus in *inferioribus articulis* conſtiterint, probari debent. Si vero in ſuperioribus; morbum non tollunt, niſi pus collegerint. At ſuppurationes in humeris in tantula ætate brachia tenuiora & iuſto breuiora efficere ſolent. *Hipp. lib. VI. epid. ſect. I. n. 15.*

24) A morbo quoque liberabit vlcusculorum in inferiores partes eruptio, dum rotunda non sint, & alte non insederint. Huiusmodi namque pueris maxime perniciosa sunt. *Ibid.*

25) Quibus iudicationis tempore exorta ad aures tubercula non suppurauerint, iis euanescentibus morbi reuersio contingit, factaque morbi reuersione rursus attolluntur & permanent, non secus ac febrium reuersiones eodem circuitu. In his ad articulos aliquid abscedere posse sperandum est. *lib.cit.sect.IV. n.1.*

26) Abscessionum, quæ in ventriculum fiunt, ea *optima* est, quæ in sinum eius internum abiit, in quem etiam plerumque se aperiunt: *mala* vero, quæ sub peritonæum. Pari modo in iis, quæ circa cerebrum exsistunt, *bona* est, quæ in priores eius ventriculos abscedit: *mala*, quæ sub inuolucra eius: item quæ in posticum eius ventrem recipit. Qui vero circa costas abscessus colliguntur, illi in thoracis capacitates erumpunt, ac musculorum quidem abscessus sub cutem; viscerum vero in arterias & venas, quas in se continent, vel in membranam, qua operiuntur, quæ ipsis pro cute est. *Galenus de inæq. temp. cap. III.*

27) Quod si morbo ad septum transuersum irruente reliqua signa minime praua se ostenderint, hoc suppuratum fore magna spes est. *Hipp. lib. prognost. f. 11.*

28) Abscessus, qui *per effluxum* fiunt, meliores sunt; illi vero *per decubitum* censentur minus commodi: boni etiam sunt, qui longius a loco adfecto in ignobilioribus partibus erumpunt; peiores, qui contrario modo fiunt. *Galenus in Comm. II. de hum. f. 20.*

29) Quando magna est crudorum humorum copia, tunc fieri solent abscessus; qui si exigui sint, nihil plane iuuant, si magni; eos ferre natura non potest. *Ib. Conf. Comm. III. in Hipp. præsag. f. 39.*

30) Abscessus in partibus superioribus vtplurimum difficilio-

res

res sunt, maiusque ab illis, quam ab inferioribus, pendet periculum. *Idem in Comm. II. in lib. Hipp. de hum.*

31) Abscessus discuti omnium est optimum; bonum tamen etiam & plerumque securius est suppurari. *Fienus.*

32) Abscessus indurari perniciosum; omnium vero pessimum in gangrænam abire. *Idem.*

33) Abscessuum retrocessio periculosa. Si enim retrocedunt in eamdem partem, recidiuam excitant; si in aliam, varios morbos facere possunt. *Idem.* Sed quid monendum sit, leges *tab. chirurg. de abscessu.*

34) Qui ex pleuritide suppurati fiunt, si intra dies quadraginta, ex quo ruptio facta est, repurgentur, liberantur, alioquin in tabem transeunt. *Aph. V. 15.*

35) In asthmaticis, qui regio morbo & febre acuta laborant, cum hypochondriorum duritie & tumore, si corporis summa perfrigerentur, *magnorum* circa aures *abscessuum* exortum forte exspectare oportet. *Prorrh. I. 164.*

36) Quos febris detinet, si tremor absque iudicatione conquiescit, iis temporis successu abscessus purulenti cum dolore ad articulos decumbunt & vesica dolet. *Coac. 141.*

37) Graues aurium abscessus, qui citra iudicationem sensim conquiescunt, & dissipantur, damno sunt. *Prorrh. I. 170.*

38) In angore & peruigilio vexatis ad aures abscessus maxime obueniunt. *Prorrh. I. 157. Coac. 563.*

39) In anxietate laborantibus cum alui turbulenta suppressione celeriter, veluti culicum puncturæ, in cutem erumpunt, & ad oculos lacrymosus abscessus procedit. *Coac. 564.*

40) Quibus circa initia aluus turbatur, vrinæ autem paucæ sunt; temporis progressu aluus quidem resiccatur, vrina vero tenuis abundat, his abscessus ad articulos fiunt. *Coac. 619.*

2. In *aliis morbis.*

1) Intempestiue suppressa dysenteria abscessum in costis, aut visce-

viſceribus, aut articulis inducit. Ac forte bilioſa quidem in articulis, ſanguinea vero in coſtis ac viſceribus abſceſſum facit. *Coac. 462. Prorrh. I. 167.*

2) Tuſſiculæ quæ cum crebris oris ſputationibus procedunt, tubercula ad aures emolliunt. *Coac. 204.*

3) In tenuioris inteſtini ilei morbis graueolentibus cum febre acuta & ex longo interuallo tumeſcentibus præcordiis, qui ad aures oboriuntur abſceſſus, mortem adferunt. *Prorrh. I. 158.*

4) Ex ſurditate tumores ad aures contingere conſentaneum eſt, præſertim vero ſi implaciditas, aut inquieta corporis iactatio ſuccedat. Ac inter hos, in iis, qui ſopore detinentur, iſta magis ſperare oportet. *Prorrh. I. 159. Coac. 209.*

5) In paraplecticis abſceſſus, qui ad aures contingunt, malo ſunt. *Coac. 202. Prorrh. I. 160.*

6) Quæ conuulſionis in morem adfligunt cum alto ſtupore, abſceſſus ad aures excitant. *Prorrh. 161. 169.*

7) Conuulſio cum tremore, corporis iactatione & catocho, paruorum abſceſſuum circa aures ſpem faciunt. *Prorrh. I. 162. Coac. 353.*

8) Qui ſopore detinentur cum inquietudine, hypochondriorum dolore & pauca vomitione, in iis tubercula ad aures ſperato. Sed & antea, quæ circa faciem contingere ſolent, in conſiderationem adhibere conuenit. *Prorrh. I. 165. Coac. 289.*

9) Aluo ſtercora nigra demittente, ſi ſopor adpareat, tubercula ad aures excitat. *Prorrh. I. 166.*

10) In capitis dolore ſopor & ſurditas aliquem ad aures abſceſſum effundunt. *Ib. 168.*

11) Quos *nyctalopas* nuncupamus, hos iuuant quidem ſuperuenientes abſceſſus ad infernas partes tendentes, qui tamen der iuuentutem non admodum contingunt. *Prorrh. II. fol. 91.*

12) A capitis dolore liberat pus e naribus effluens, aut ſputa

craſſa

crassa & inodora. Liberat quoque & vlcerum eruptio, interdum vero somnus ac alui fluxus. *Coac. 172.*

13) In plurimis graueolentibus deiectionibus cum febre acuta, præcordiorum contensione, tubercula ex longo interuallo ab aures oborta, mortem adferunt. *Coac. 201.*

De tumoribus.

14) Quibus in febre ardente tumores cum somnolentia & torpore obueniunt, eos lateris dolor accedens cum leui partis alicuius sideratione necat. *Coac. 60.*

15) Manuum ac pedum tumores in morbis cum rubore, perniciem denunciant. *Coac. 63.*

16) Temerarii ventris tumores in morbis longis conuulsiones adferunt. *Coac. 86.*

17) Parui in longis morbis aurium tumores, si subinde sanguis e naribus profluat, & tenebricosa vertigo excitetur, exitio sunt. *Coac. 105.*

18) In febribus longis, aut tubercula, aut ad articulos dolores proueniunt, quos neque tamen temere fieri existimandum est. *Coac. 118.*

19) Durus in dextra præcordiorum parte tumor non lienis, sed iecinoris adfecti nota est: quemadmodum si fuerit in sinistra, non hepatis sed splenis adfectum portendit. *Galenus lib. I. de loc. adf. cap. V.*

20) Si longiori tempore supprimantur menstrua, nullamque Medicus vacuationem offerat, tumor interdum aliquis in iliis præter naturam exoritur. *Id. lib. VI. de loc. adf. cap. V.*

21) Ventris tumores minus abscessus faciunt, quam qui hypochondria occupant; minime vero omnium, qui sub vmbilico sunt, in suppurationem vertuntur. *Id. Comm. II. in Hipp. prædict. f. 26. Coac. 281.*

22) Quibus cum vulceribus tumores conspiciuntur, ii fere neque conuelluntur, neque in furorem aguntur. At iis derepente euanescentibus, quibus quidem id a tergo incidit, *conuulsiones* & *tetani* fiunt. Quibus vero a fronte; furores; aut lateris dolores aut puris collectio, aut intesti-

norum difficultas: ſi rubri tumores fuerint. *Aphoriſ. V. 65.*

23) Quæ cum dolore exoriuntur ad aures tubercula, perniciem minantur *Coac. 199.* Hæc apud nos quidem rariſſime vera deprehenduntur.

24) In diuturnis morbis non ſuppurantia tubercula aurium, mortem adferunt. Iis autem alui fere dimittuntur. *Coac. 203.* De hac prædictione idem valet iudicium.

25) In tumoribus ad aures vrinæ celeriter ac pauco tempore concoctæ damno ſunt. Quin & perfrigerari itidem malum eſt. *Coac. 205.*

26) Ex præcipitibus morbis in febribus ardentibus maxime tubercula ad aures exoriuntur, ac niſi iudicatorie ſoluantur & matureſcant, aut ſanguis ex naribus profluxerit, aut ſedimentum vrina acceperit, ægros interimunt. Prius vero huiusmodi tumores ſubſidunt & conquieſcunt. Sed & inſuper febres ipſas in conſiderationem adhibere conuenit, num intendantur aut remittant, atque ita de tota re ſententiam ferre. *Coac. 207.*

27) In diuturnis morbis ſuppurati ad aures tumores, niſi pus admodum album & ſine odore reddant, exitium, præcipue mulieribus, adferunt. *Coac. 206.*

28) Præcordia tumida, dura ac dolentia ſi in vniuerſum ſic adfecta ſunt, maximum malum portendunt: ſi vero altera duntaxat, ex ſiniſtra minus periculum impendet. Ceterum per exordia quidem mortem prope adfore iſta denunciant; vbi vero vigeſimum diem ſuperarunt & febris detinuerit, in pus vertuntur. *Coac. 280.*

29) At vero molles & doloris expertes tumores longiori ſpatio finiuntur, nec ita graue periculum adferunt. Quod ſi neque intra ſexaginta dies deſinunt, ac febris detinet, ſuppurationem exſpectare oportet. *Coac. 281.*

30) Ex præcordiorum tumore, bilioſis ſpiratio magna & febris acuta, tubercula ad aures excitat. *Coac. 290.*

31) In

31) In præcordiis ex longo interuallo adflictis & graueolente aluo, ſubnatum ad aures tuberculum mortem adfert. *Coac. 292.*

32) In anginis linguæ tumores absque vlla ſignificatione euaneſcentes, periculum denunciant. Quin etiam dolores citra euidentem cauſſam diſparentes perniciem oſtentant. *Coac. 370.*

33) Quibus latus in tumorem ſublatum eſt ac calidius exſiſtit, vbi in alterum latus incumbentibus pondus quoddam ſuſpenſum eſſe videtur, iis pus in vna parte collectum eſt. *Coac. 428.* Caute hæc adſumenda.

34) Præcordia in tumorem ſublata omnibus quidem mala ſunt, præſertim vero his, qui ex longo interuallo tabidi exſiſtunt. *Coac. 442.*

35) Tumores, humeſcente aluo, ſublati in altum cum doloribus malo ſunt, aluo vero ſuppreſſa, dum ne quid aliud innouetur, celeriter rumpuntur & maligniores fiunt. In his vomitus praui & maligni. *Coac. 623.*

36) Mulieribus, quibus ad mammas ſanguis in tumorem colligitur, furor ſignificatur. *Aph. V. 40.* Scilicet ſi exagitantibus remediis hæc læſio tractetur.

37) Si magnis & prauis exſiſtentibus vulneribus tumor non conſpiciatur, ingens malum. *Aph. V. 66.*

38) Quibus in tumorem ſublato ventre, pudendum rubor occupauit, muliebribus purgamentis albis ſubito procedentibus, diuturnis febribus intereunt. *Coac. 530.*

39) Quibus per febres aſſiduas *puſtulæ* toto corpore enaſcuntur, lethale eſt, niſi quid purulentum abſcedat. In his vero præcipue adnaſci ad aures tubercula ſolent. *Coac. 114.*

40) *Puſtularum* eruptiones, velut ſumma cute leuiter lacerata aut vellicata, totius habitus tabem & corruptionem (cachecticam) denunciant. *Coac. 444.*

41) Quibus ad articulos prærubræ *puſtulæ* ſuperficiales enatæ ſunt, ac ſubinde rigent, iis velut ex acceptis plagis cum dolore venter & inguina rubeſcunt, & intereunt. *Coac. 489.*

42) Iuuenes, qui in pectore *pus* colligunt ex humorum decubitu, aut fiſtula, aut alio quopiam id genus, aut ex abſceſſus reuerſione, ii niſi multa admodum bona ſigna adſecuti ſint, minime euadunt. Moriuntur vero eiusmodi homines ſub autumnum; quin & ex aliis morbis chronicis detenti plerique ſub idem tempus intereunt. *Prorrh. II. ſ. 72.*

43) Quæ ad præcordia & pulmones dolores faciunt, ſi in *pus* vertuntur, malum denunciant. *Coac. 216.*

44) Quibus præcordia inflammatione tentantur, & *pus* colligunt, iis ſub mortem nigra deiiciuntur. *Coac. 288.*

45) Quibus tubercula in pulmone oriuntur, ii *pus* intra dies quadraginta, ex quo fit ruptio, exſpuunt, quos ſi ſuperrent, vt plurimum tabidi fiunt. *Coac. 404.*

46) Quibus, ſi concutiuntur, *pus* lutulentum & graueolens prodit, vt plurimum moriuntur. *Coac. 409.*

47) Quibus ſpecillum a *pure*, velut ab igne, coloratur, ii fere moriuntur. *Coac. 410.*

48) Quæ febres, ob intro collectum *pus*, intermittunt, in his magna ex parte ægri tenuibus ſudoribus diffluunt. *Coac. 419.*

49) In pulmone *pus* colligentibus, per aluum *pus* ſecedere, mortiferum. *Coac. 429.*

50) At tabidis in aquam marinam exſpuentibus, ſi *pus* fundum petit, celerem perniciem denunciat. Sit autem marina aqua in æneo vaſe. *Coac. 435.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Antiquos Practicos abſceſſuum, tumorum & tuberculorum diligentes fuiſſe obſeruatores, vniuerſamque pyologiam cordi habuiſſe; ex adlatis perſpicuum eſt prognoſibus. Immo illorum induſtria in obſeruandis & conſcribendis inde pendentibus phænomenis recentiorum vtique ſuperat adcurationem. Verum iſta non ex ſingulari obſeruandi ardore, ſed per abſceſſuum frequentiam, fortuito quaſi contigerunt; neque inde aliqua haurienda eſt ſuſpicio, ac ſi nouiſſimum æuum

æuum in aliis quoque momentis, ad rem medicam attinentibus, eo plures negligentiæ suæ ostendere posset testes, quo solertiores signorum obseruatores antiqua tempora commemorent. Recentiorum siquidem acribiæ accepta referimus tot egregia inuenta, quæ ad *perficiendam* medicinam tantum tribuerunt, quantum ad *iacienda* artis *fundamenta* veterum valuit diligentia.

2. Sed occasionem obseruandi subministrabant priscis Medicis calidiora climata & peculiaris ibidem victitandi ratio, vtpote in quibus crises quotidie eueniebant; aliæ nimirum *per expulsionem*, aliæ *per translationem*. Quod quis ergo frequentissime & quasi inuitus videre cogitur, id eo facilius obseruet necesse est.

3. In temperatis autem paulo frigidioribus ac valde frigidis regionibus veræ & exquisitæ crises, pro differentia soli & poli, raræ immo rarissimæ sunt. Vnde mirum non est, complures ex Medicis zonæ frigidæ propioribus e vita discedere, qui quid vera sit crisis, numquam experti sunt.

4. Speciatim vero crises *per abscessum* eo rarius obtingunt apud nos, quo infrequentiores præ reliquis crisium speciebus antiquitus quoque fuerunt. Interim tamen negandum non est, omnium crisium species in temperatis quoque regionibus subinde occurrere. Quamuis frequentior esse soleat illa, quæ fit per diaphoresin; rarior, quæ per sanguinis fluxus, diuresin, emesin & catharsin, per rara, quæ per abscessum vere criticum contingit. Hinc petenda est ratio, cur prognoses in apostematologia ex solis fere veteribus, minus vera ex nouis Medicorum obseruationibus desumendæ fuerint. Quod enim quis vel numquam, vel raro vidit, de illo nihil fidi cum aliis communicare potest.

5. Et quoniam rei medicæ interest, non illud tantum scire, quod quouis die contingit in vna regione, sed etiam quod in pluribus fieri solet; ideo hoc de abscessibus caput ab aliis prætermissum, eo libentius addidimus, quo certius exsistit, in Galliæ, Italiæ aliisque calidis Europæ & Asiæ regionibus adhuc dum frequentes & varias fieri morborum iudicationes.

 6. Cir-

6. Circa hoc praeterea negotium dubium supereſſe videtur, paucis expediendum. Nimirum *Hippocrates*, calidioris inſulae incola, & vicinarum aeque calidarum regionum genii tantum modo gnarus, reuera ſibi perſuaſit, aliisque perſuaſum voluit, omnis generis criſes *vbique* contingere, in terris ſcilicet calidis, temperatis ac frigidis, adeoque in omni climate.

7. Quia tamen iſta adſertio per experientiam in temperatis Germaniae regionibus & frigidioribus aliis ſeptemtrionalibus numquam firmata eſt; hinc multum res faceſſiuit negotii illis, qui Senis Coi auctoritatem quidem tueri, neque tamen, quod per raro aut numquam contingit, pro facto & comprobato habere volunt.

8. At res tamen facile expedienda erit, ſi prius demonſtratum fuerit, *Hippocratem* id voluiſſe, quod de ipſo adfirmatur. Dabimus primo eius verba; deinde indagandus erit ſenſus; ac tandem ſoluendum dubium.

9. Verba, quae in diſceptationem veniunt, leguntur in *libro prognoſticor.* ſeu *praenotionum f. m. 14.* Quod ad proprias cuiusque rei notas & reliqua ſigna attinet, probe noſſe minimeque ignorare conuenit, quod quouis anno & quouis anni tempore, mala malum, & bona bonum denuncient. Quandoquidem & in Lybia, & in Delo & in Scythia praedicta ſigna vera eſſe comprobantur.

10. Verborum autem ſenſum verum eſſe illum, quem *Galenus in Comm. III. ad hunc loc. f.m.42.* adfert, nullum videtur eſſe dubium, quando ita commentatur: Hiſce nihil aliud *Hippocrates* docere voluit, quam vtrumque genus ſignorum, quae bona, quaeque mala ſunt, ſibi ipſis idem ſignificare, in *omni regione*, ſiue ea calida, ſiue frigida, ſiue temperata ſit. Nam Africam pro calida, Scythiam (ſeu Thraciam) pro frigida, & Delum pro temperata inter vtramque media regione exempli cauſſa commemorauit.

11. Dubium autem omne euaneſcet, ſi ex Geographia generali diſtinguere voluerimus

1) inter

1) inter regiones *intenſe* calidas, *temperate* calidas & reſpectu illarum, *frigidiuſculas.*

2) inter climata *remiſſe calida, frigido*-temperata & *nimis frigida.* De prioribus valet *Hippocratis* adſertum & *Galeni* exegeſis; de poſterioribus autem, ſub quibus Germaniæ partem borealem, Belgium, Britanniam, Hiberniam, Daniam, Liuoniam, Sueciam, Ruſſiam complectimur, in ſenſu non niſi valde reſtricto, &, quod aiunt, limitato, iſta Duumuirorum intelligenda ſunt hypomnemata.

12. De contentis tandem abſceſſuum ſingularibus generatim notare ſufficiet, quod interdum, præter pus, variæ res peregrinæ, ex humoribus non abſcedentes, in praxi occurrant e. g. fragmenta oſſium, ligni, vitri, aut ferri, aciculæ, claui, plumæ, fila, lapilli, carbones, nodi ex pilis, laciniæ lintei, panni, vngulæ quadrupedum & ſimilia. Et quoties talia ſe offerunt, toties non temeraria ſubnaſcitur ſuſpicio veneficii adplicati, cuius ope abſceſſus hiſce noxiis repletus eſt. Quam caute autem hic incedendum ſit, *in conſpectu practico* diximus. *Galenus,* quod notatu non indignum videtur, pares hiſtorias de monſtroſis abſceſſuum contentis refert, ſed ſine vllo admirationis indicio, aut veneficii prægreſſi ſuſpicione. Nam *lib. XIV. de meth. med. cap. XII.* ſcribit: in abſceſſibus corpora ſolida, vnguium, pilorum, oſſium, lapidum & pori (Toffſtein) fragmentorum ſimilia eſſe inuenta. Et *lib. II. de arte curatiua lib. VII.* multa, lapidibus, arenis, teſtis, lignis, carbonibus, limo, ſorditiei balnei, fæci, aliisque talibus ſimilia corpora in abſceſſibus contineri & *ſæpenumero* inueniri.

TAB.

TABVLA XI.

DE

SPVTO.

I. DEFINITIO.

Sputum eſt materia excrementitia, quæ partim a ſaliua, partim ab aliis humoribus, e cerebro, naribus, palato, faucibus, pulmone aut œſophago deriuandis, ortum ducit & per os reiicitur.

II. DIFFERENTIA.

1. Malunt aliqui huic in ſyſtemate ſemeiologico capiti inſcriptionem ponere de *ſaliua;* ſed rectius ab aliis inſcribitur *de ſputo.* Saliua enim, σιαλος, humor vtilis & ad chymificationem neceſſarius, qua talis, non in *Semeiologia*, ſed in *Phyſiologia* attenditur. *Conf. Conſp. phyſiol. tab. de ſecret. ſaliuæ.* At ſputum, πτυελον, eſt excrementum ex pituita, bile, ſanguine & non raro pure confuſum, nullique vſui adcommodatum, ſed eiectioni deſtinatum.

2. Qui ex Semeiologis rem curatius determinare ſatagunt, ſputum eſſe dicunt, quidquid ſine vomitione per os reiiciatur. Alii vero pro ſputo *proprie* habere volunt, quodcumque e pectore ſeu pulmone procedens per os excernatur. *Conf. Proſp. Alpinus de præſ. vit. & mort. ægr. lib. VII. Cap. XVI. Th. Fienus de Semeiot. part. II. Cap. VII.* Quod ſi audiamus *Galenum*, propriam ſputi ſignificationem adhuc ſtrictiorem eſſe comperiemus. Is vbi de morbi lateralis ſignis differit, ſubinde prorſus nihil exſpui obſeruat, euidenti cum indicio, morbum eſſe crudum; interdum vero aliquid educi, ſed *non bonum. Eſt autem*, pergit, *hoc duplex: vnum quidem, quod ſolum caret coctione;* alterum *vero, quod prauum exſiſtit. Ab*

his

his vero omnibus id, quod coctum est, separatur, quod etiam proprie sputum adpellant. Neque enim quod sanguineum est ac biliosum atque spumosum ita nominamus sed potius quodam modo sputamen vocamus. Vid. lib. I. de crisib. cap. V.

3. Præterea sputorum differentiæ variæ quidem constituuntur, sed non omnes eiusdem sunt ponderis. Nam quæ tamquam *generalior* constituitur sputi distinctio, scilicet *naturalis* & *præternaturalis*, nullius videtur momenti. In statu enim naturali illud, quod ordinarie per os excernitur, *saliua* audit; nonnumquam vero pituita quoque saliua permixta e faucibus & œsophago exscreatur. Improprie ergo & minus accurate sputum & saliua a non nullis, tamquam synonyma, promiscue ponuntur vel verius confunduntur.

4. Diffitendum non est, quod etiam in statu subinde præternaturali non tam sputum, quam saliua se offerat contemplanda & vario respectu diiudicanda; quando v. g. scopo primas vias abstergendi largius adfluit, vt hoc modo materiæ viscidæ, inibi hærentes, diluantur, & eliminationi aptiores reddantur. Accidit hoc præcipue in febribus intermittentibus, in quibus copiosior limpidæ saliuæ adfluxus quamdam quasi saliuationem sistere videtur.

5. Sputi ceterum differentiæ commode innotescunt, si obseruentur eius

1) *Consistentia* tenuis, aquosa, spumosa, crassa, viscida, mucosa, grumosa.
2) *Mistura*, vbi sputa vel sincera, seu, vti veteres aiunt, mera, meraca, i. e. vno tantum humore constantia, adparent, vel e pluribus mixta & confusa sunt.
3) *Color*, albus, flauus, rufus, liuidus, niger.
4) *Odor*, vel nullus, vel debilis, vel grauis.
5) *Sapor*, insipidus, salsus, acris, amarus.
6) *Figura*, plana, rotunda, globosa.
7) *Quantitas*, parua, mediocris, copiosa.
8) *Effectus*, dolorem ex morbo & tussim sedans vel vero vtrumque augens.

9) *Modus* exſcreationis facilis aut laborioſus.

10) *Matureſcentia* ſeu tenuis ac crudi in coctum mutatio, vel ſub morbi initium contingens, vel circa ſtatum demum ſuccedens.

6. Quemadmodum tandem ſignorum quidam contemtores ſputis nullam ſignificandi efficaciam ineſſe credunt, quia plures ſub orthoſtadia ſputa flaua, tenacia, viſcida, nigricantia, graueolentia excernunt, & plena tamen ſanitate gaudent: ita ſuadent contra alii experti practici, vt ſputorum inſpectio numquam negligatur. *Fr. Hoffmannus* ante plures annos id inculcauit, ſcribendo: *Saliuæ inſpectio ac examinatio in omni fere morbo ante omnia a Medico fieri debet, non ſecus ac ſanguinis vel vrinæ. Vid. eius diſſ. de ſomnambulatione in corollariis. Halæ 1695.* et *Galenus lib. III. de criſib. cap. III. In morbis thoracis atque pulmonis præcipue ſputamina ſunt animaduertenda.*

III. *PROGNOSIS.*

1. *Generalis.*

1) Sputum videndum, num ex ore æger exſcreet, num vero tuſſi aut vomitione reiiciat. *Hipp. Epid. VI. ſect. VIII. n. 24.*

2) Si bilis abundat flaua, ſputum pallidum aut flauum; ſi atra bilis, nigrum; ſi pituita, ſpumoſum & candicans; ſi ſanguis, rubrum reiicitur. *Galenus lib. V. de loc. adf. cap. III.*

3) In laterum paſſionibus *nihil* exſpuere, ac tuſſim tantummodo ſiccam habere, idem valet, ac in vrinis extreme crudum ſeu aquoſum eſſe. *Id. lib. I. de criſibus cap. XVIII.*

4) Quæcumque ſputa ſuperantis cauſſæ prauitatem oſtendunt, veluti nigra, extreme ſunt exitialia *lib. I. de criſib. cap. VII. & lib. II. de criſib. cap. X. nigra* ſputamina omnium pernicioſiſſima iudicat.

5) Sputum, quod neque liquidum aut aquoſum admodum fuerit, neque craſſum valde aut lentum, id facile efferri ſolet, maxime vbi validæ fuerint vires. Etenim ſine vehementi thoracis contractione tuſſire nemo poteſt. At ſine

ſine valida tuſſi craſſos lentosque humores efferri impoſſibile, *Galenus lib.IV. de loc. adf. cap. VIII.*

6) Sputum cum fuerit exquiſite ſimile illi, quod aduenit ſanis, integram ſanitatem ſignificat inſtrumentorum, quæ reſpirationi dicata ſunt. Si autem formam naturalem amiſerit, læſa eſſe eadem demonſtrat. *Galenus lib. I. de criſ. cap. VII.*

7) Partium pneumonicarum & circumiacentium thoracicarum dolores, qui neque per ſputorum purgationes, neque venæſectionem, aut medicamenta purgantia & victus rationem ſedantur, eos ad ſuppurationem tendere ſciendum eſt. *Hipp. Prognoſtic. ſ. 8.*

8) Omnia ſputa, quæ dolorem non ſedant, mala ſunt; peſſima etiam nigra. *Ibid.* & *Coac. 391.*

9) Cui de ſanguinis ſputo periculum imminet, neceſſario tum exercitia, tum omnes ſupercalefactiones euitandæ ſunt. *Galenus de Venæſ. aduerſus Eraſiſt. cap. IX.*

10) Sputum concoctum, ſed pro morbi ratione paucum, inutile. *Alpinus.*

11) Sputum ſanguinis tuſſiendo excretum, craſſum & grumoſum, non eſt ſufficiens ſignum ad oſtendendum, quod e pulmone veniat. *Fienus.*

12) Sputum aquæ ſuperincidens, & facile diuiſum, pus eſſe ſignificat, cohærens vero, pituitam. Sed *Aretæus* ſolo adſpectu ſputa examinanda commendat, nec multum veteribus tribuit, qui aqua vel igne ſputamina explorant.

2. *Specialis.*

1) *In febribus.*

(1) In febribus frequentior eſſe ſolet ſputi defectus & ariditas, quam copia & oris ſuffuſio: ille æſtum & ſitim auget; hæc autem vtrumque tolerabilius reddit.

(2) In omnibus pulmonis & laterum doloribus ſputum *celeriter* promteque exſpui conuenit, ſputoque flauum valde permixtum adparere. *Hipp. prognoſtic. ſ. 8.*

(3) Sputum in morbo laterali vbi maturescere & exspui *tertio* die cœperit, celeriores solutiones facit; quod si tardius, tardiores. *Coac. 393. Et Galenus lib. I. de crisibus cap. V.* Si sputum *statim* adpareat, incipientem morbum facit breuiorem, si vero posterius, longiorem. *Ib. cap. VII.*

(4) In omnibus, qui pulmonem adfligunt, morbis, bonum est, facile morbum sustinere, dolore defungi, sputum *promte* exspuere, facile spirare, siti esse vacuum, reliquum corpus æqualiter incalescere ac molle esse. Adhæc somnos, sudores, vrinarum eductionem laudabiliter fieri. Quibus contraria, mala sunt. Quandocumque bona hæc omina sputo aderunt, poterit secunda valetudo contingere. Quod si quædam adfuerint, quædam etiam abfuerint, non vltra decimum quartum diem vita producetur. At vero si contraria signa accesserint, celerius mors contingit. *Coac. 393.*

(5) Sputi cruditas ad septimum vsque diem perseuerare non debet, sed potissimum intra quatuor primos dies mutari & concoqui: si minus, saltem ante septimum: si enim quale ab initio fuit tale etiam perseueret, non dubium est, quin morbum diuturniorem ostendat, & longo post tempore concoctionem fore indicet. Sed cum in tanto spatio multa accidere contraria soleant; vel ægri errore, vel eorum, qui ei ministrant, vel ab externis etiam rebus, quæ præter opinionem eueniunt, vel aliquando Medici culpa; certe periculum est, ne ægri vires dissoluantur ante, quam coctio successerit. *Galenus in Comm. II. ad Hipp. prog. f. 32.*

(6) Cum exquisite cocta adpareant sputa, & multa, & sine difficultate educta fuerint, tunc morbi *status* declaratur. *Galenus lib. I. de crisib. cap. XVIII.*

(7) Pleuritides siccæ & ἄπτυσται, (sputi expertes) grauissimæ sunt. *Coac. 381.*

(8) In pleuriticis & peripneumonicis nihil exspuere, periculo-

riculoſum eſt, in primis ſi nec poſt principium morbi ſputum coctum adpareat. *Alpinus.*

(9) In morbis thoracis inflammatoriis ſputa nonnihil ſanguinea excernere, bonum eſt: at valde ſanguinea, malum. Sed valde pernicioſum eſt, ſi flaua bilis exſpuatur die ſeptimo, quia tunc iam adparere deberet ſputum coctum. *Fienus.*

(10) Crebræ ſputationes in phrenetitis cum perfrictione, non longe poſt nigrorum vomitum adfuturum nunciant. *Coac. 102. Prorrh. I. 6. 31.*

(11) In pleuritide adfectis dolores & aluum emolliri, ſputa colorari, nullos in pectore ſtrepitus fieri, vrinam recte procedere, vtile eſt. Quibus autem contraria eueniunt & ſputa dulceſcunt, moleſtia creatur. *Coac. 386. 390.*

(12) Quibus in pleuritide plurimus ex ſputo ſtrepitus in pectore ſonat, & vultus demiſſus oculusque aurugine ſuffuſus & caligine obductus eſt, in illis mors exſpectanda. *Coac. 388.*

(13) Qui ex pleuritide ſuppurantur, in quadraginta diebus poſt ruptionem pus ſputione reiiciunt. *Coac. 389.* Hæc benigna indigent interpretatione.

(14) Febricitanti cum ſudore ſputa defluentia leuia ſunt & minime maligna. In quibus videndum eſt, num alui madeſcant, quod equidem reor. Animatuertendum quoque eſt, num his ad articulos aliquid abſceſſuum ſperes. *Prorrh. I. 122.*

(15) In febribus acutis exſcreationes liuidæ, ſanguineæ, graueolentes & bilioſæ ſi ſubſiſtunt, omnes malæ; ſi vero bene ſuccedunt, bonæ, tum per alui excretiones tum per vrinas. At ſi quid eorum, quæ non iuuant, per hæc loca excernatur, malum. *Coac. 242. Aph. IV. 47. VII. 71.*

(16) In angina laborantibus ſubarida ſputa gracileſcentibus

bus faucibus malum prænunciant. *Coac.369.* Idem nisi celeriter cocta exſpuant, perniciose habent. *Coac.371.*

(17) Sputa ex angina, viscida, crassa, exalbida, vi educta, malum denunciant, omnisque eiusmodi maturatio mala est. In his multa deorsum purgatio, leui siderationis modo, mortem adfert. *Coac. 377.*

(18) Sputa ex angina subarida, crebra, per tussim & cum lateris dolore educta, perniciem minantur. Atque ea, quæ inter potandum per tussim reiiciuntur, quæque difficulter deglutiuntur, malum portendunt. *Coac. 378.*

(19) Quibus in pleuritide circa initia sunt spuitiones in totum purulentæ, ii tertio aut quinto die moriuntur; quos si superent, nec longe melius habuerint, septimo, aut nono, aut vndecimo suppurati fiunt. *Coac.379.*

(20) Quibus cum biliosо purulentum sputum aut seorsim, aut simul permixtum educitur, ii vt plurimum decimo quarto die intereunt, nisi bonum aliquod signum contingat. Alioquin certe pro ratione mors exſpectanda est; in his præcipue, quibus septimo die sputum huiusmodi procedere cœpit. *Coac. 392.*

(21) Lateris dolor cum biliosо sputo præter rationem euanescens, ægros in vehementem & furiosam mentis motionem agit. *Coac. 418.*

(22) Sputum calidum & amarum in febribus biliosis, æstus augmentum & morbi exacerbationem nunciat.

(23) Sputum glutinosum, paucum, male olens, exſpuere solent, qui febribus hecticis & lentis obnoxii sunt; valde autem fœtidum si reiiciant, magna corruptio portenditur.

(24) Sputum in malignis febribus fœtidum, malum.

(25) Sputum amarore molestum in intermittentibus, humores bile abundantes indicat & difficilem insuper morbi decursum minatur.

(26) Spu-

(26) Sputum in acutis valde fœtidum aphtharum non raro prodit adflictionem.

(27) Vti ſputa calida extraordinarium humorum orgaſmum innuunt: ita frigida, motuum vitalium ominoſam arguunt tarditatem & propenſionem ad ceſſandum.

(28) Sputa *rotunda* delirium portendunt; qualia viſa ſunt ei, qui in Plinthio decumbebat & die quinto abſolutus eſt, poſtquam ei ſanguis e ſiniſtra nare profluxerat. *Hipp. lib. VI. epid. ſect. VI. 21.*

(29) In febre diſtractio velut a vomitu in exſcreationem deſinens, malum portendit. *Coac. 55.* Sed non ſemper.

(30) Quæcumque mammarum dolore ex febribus vexantur, eas ſanguinis concreti ſputio non fæculenta dolore liberat. *Coac. 553.*

2) *In aliis morbis.*

(1) Numquid magis pituitoſus ſit vel bilioſus humor, ex ſputaminum forma cognoſces. Nam & ſpumoſa & flaua & rufa & rubra & pallida & nigra exſpuunt.

(2) Ex iis, quæ quidem ſpumoſa ſunt, fluxum maxime pituitoſum oſtendunt; flaua autem bilioſum impermiſtum; quæ vero rufa ſunt, amaram quidem & iſta bilem referunt, ſed non paucam ſeroſam ſuperfluitatem cum bile commiſceri ſignificant, & multo copioſiorem, quando pallida quis exſpuerit.

(3) Sic & nigra melancholicum fluxum oſtendunt; ſicuti quæ magis rubida ſunt, plurimum quidem ſanguinis, minimum autem amaræ bilis in iis contineri ſignificant. Atque inter omnia ſputamina hæc ſunt mitiora; nigra omnium pernicioſisſima. *Galenus lib. II. de criſibus cap. X.*

(4) Si citra febrim humor quispiam ſeroſus aut pituitoſus, in thoracis ſpatium ſubito defluens, ſpirandi difficultatem excitauerit, laborans tenue ac exiguum ſputum ab initio cum vehementi tuſſi reiicit; at vbi concoctum

coctum eſt, plus atque craſſius & cum mitiore tuſſi exſpuet. *Id. de loc. adf. lib. IV. cap. VIII.*

(5) Alba ſputa in morbis pituitoſis vtilia ſunt, in bilioſis vero & inutilia & mali indicii. *Alpinus.*

(6) Sputum album purulentum, malum. Indicat enim internæ partis exulcerationem & futuram tabem.

(7) Album pituitoſum inſipidum monſtrat catarrhum, aut frigidam pulmonis intemperiem; idem vero ſi ſalſum fuerit, exulcerationem inducere poteſt. *Fienus.*

(8) Sputum flauum, ſincerum, pernicioſum. Teſtatur enim morbum fieri a plurima bile, qui humor peſſimus eſt.

(9) Extra caſum inflammationis ſanguinem ſpuere, ſemper malum.

(10) Hypochondriacorum crebra ſputatio matutina ſæpe tolli poteſt modica portione ientaculi. Quæ vero præter id tempus obtinet, ſublato ipſo malo, ſimul perit. *Conf. Io. Mich. Starckloff diſſ. de ſputatione hypochondriacor. Halæ 1730.*

(11) Sputi paucitas in tabidis ſiticuloſitatem auget atque intenſiorem æſtum vrgere indicat.

(12) Tabidis, qui ſputo leuari volunt, conuenit ſputum tuſſi facile reiicere, album eſſe & æquale, vnius coloris, ſine pituita. *Prorrh. II. ſ. 72.*

(13) Tamdiu viuunt tabidi extenuati, quamdiu per tuſſim expurgare pulmonem poſſunt. At vbi pus intus remanet, ob reſpirationis vias obſtructas, facile ſuffocantur. Hinc *Hippoc. Aph. VII. 16. ex puris ſputo* φθισις *&* ρυσις, *tabes & fluxus, vbi vero ſputum ſiſtitur, moriuntur.*

(14) Sputorum retentiones in tabeſcentibus mentem ad delira verba commouent. *Coac. 437.*

(15) Quibus ſalſa ſputa cum tuſſi ſubſiſtunt, iis corpus velut efflorescentibus puſtulis rubeſcit, ante obitum vero exaſperatur. *Coac. 243.*

(16) Pal-

(16) Pallidis gracilibus & crebra oris ſaliuatione laborantibus, ſudores in ſomnis boni ſunt. *Coac. 271.*

(17) Qui pus intro collecturi ſunt, iis primum quidem ſalſuginoſum; deinde vero ſputum dulcius exſpuitur. *Coac. 403.*

(18) Quibus tubercula in pulmone oriuntur, ii pus intra dies quadraginta, ex quo fit ruptio, exſpuunt, quos ſi ſuperent, vt plurimum tabidi fiunt. *Coac. 404.*

(19) Quo largius ſudor fluit, aut diarrhœa continuat, eo parcior quantitas ſputi animaduertitur; quod & ſub diureſi ſolito copioſiori contingit.

(20) Purulentos moderatius habentes ſi ſputa graueolentia conſequantur, recidiua interimit. *Coac. 406.*

(21) Sputum fœtidum, præter pulmonis corruptionem, non raro veneream inquinationem, digeſtionis vitium, ſtomocacen, cacochymicum ſtatum, ſcabiem, aut vlcera repreſſa arguit.

(22) Qui in morbo laterali ſputa reiiciunt purulenta, aliquantum bilioſa, aut purulenta, aliquantum cruenta, iis temporis progreſſu imminet periculum. Perniciem quoque denunciant ſputa nigra, fuliginoſa, aut quæ nigri vini colorem referunt. *Coac. 407.*

(23) Quicumque ſpumantem ſanginem ſpuitione reiiciunt, cum præcordiorum dextrorum dolore, iis ex iecinore prodit, & plerumque pereunt. *Coac. 408. 450.* Quam vera hæc ſit adſertio, anatomes gnarus facile diiudicabit; etiamſi deeſſet experientia, quæ ſpumantem ſanguinem ex pulmone excerni ſatis comprobat.

(24) Sputa viſcida, ſalſuginoſa cum raucitate, malo ſunt. Quod ſi adhæc aliquid etiam in pectore ſublatum ſit, malum ſignificat. In his extenuatis ceruicis dolores perniciem denotant. *Coac. 413.*

(25) Sanguinem ſpuitione reiicientibus ſine febre eſſe conducit, ac tuſſi & dolore leuiter conflictari, ſputumque

 ad

ad dies quatuordecim tenuari. Intenſe autem febricitare, tuſſire, aut dolere ſanguinemque recentem ſemper ſpuere, minime conducibile. *Coac. 427.*

(26) Hepaticis ſputum multum cruentum, ſiue intus ſubputridum, ſiue ſincere bilioſum fuerit, ſtatim perniciem denotat. *Coac. 446.*

(27) Lumborum, capitis ac oris ventriculi dolor cum forti exſcreatione conuulſionis ſuſpicionem facit. *Prorrh. I. 106.*

(28) Tabidi, quorum ſputum, igni impoſitum, grauem nidorem redolet, & capilli e capite defluunt, ii moriuntur. *Coac. 434.*

(29) Si mulier ſuppresſione menſium laborans circa illud tempus, quo fluere illi deberent, ſanguinem ſpuat, eumque copioſum, & antea lumborum dolore laborauerit; ſignum eſt, quod ab vtero ſanguis adſcendat, præcipue ſi poſt eius excretionem dolor lumborum mitigetur. *Fienus.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Vtra criſium rarior ſit, illa ne per menſes aut hæmorrhoides, an hæc per ſputamina, merito ambigi poſſet. Eſt tamen vero ſimillimum, ſputationem criticam, quæ morbum vere ſoluat, omnium eſſe rariſſimam. Et licet in caſibus clinicis, ab *Hippocrate* adnotatis, ſputorum, certo febris die excretorum, fiat mentio: aliam tamen ſimul ſubſecutam criſin vbique obſeruare licet. e. g. *libro III. epid. æg. VIII. f. m. 191. Anaxion Abderita,* ad Threicias portas decumbens *octauo* die tuſſes patiebatur ſiccas; *vndecimo* prodibant ſputa liquidiora; *decimo ſeptimo* cœpit pauca & concocta exſpuere & adleuatus eſt; *vigeſimo* autem *ſeptimo* pluria ca concocta reiecit; ſed *trigeſimo quarto* copioſo ſudore iudicatione abſolutus & febre liberatus eſt.

2. Quantum periculi ſputum ſalſum & acre minari ſoleat, ex ſuppeditatis manifeſtum eſt prognoſibus. Quam infida autem ex ſputo minus ſalſo & acri formari poſſit prædictio, ipſa loqui-

loquitur experientia. Ita olim vix non deceptus eſt *Galenus* in viro, qui humorem, liquidæ bili ſimilem, medii inter flauum & pallidum coloris & *nulla acredine* infectum exſpuit, ſed temporis progreſſu maiorem reddidit copiam; purulenta inſuper exſcreans, ſuborta febricula, tabeſcere cœpit, intra quatuor vero menſes, cum pure parum cruoris reiiciens, aucta febri, conſumtus eſt. Idem euenit alteri cuidam, de quo *vid. Galenus libro IV. de locis adfectis cap. VIII. f. m. 27.* Vnde ſputum flauum & inſipidum, ſeu ſalſuginis expers, nihilominus eſſe poteſt tam noxium, quam manifeſto ſalſum & acre.

3. Præterea de ſputo *nigricante* obſeruandum, quod noſtro tempore tale ſæpius exſpuatur a ſanis, neque tamen periculum portendat tantum, quantum olim minatum eſt calidarum regionum incolis, in quibus de humoribus, atra bile perniciosſe infectis, &, vt formula erat, *aſſatis*, ominoſum præbuit teſtimonium. *Nigrum* adhuc dum malum eſt; ſed nigricans, cineritium, ſimul lentum & craſſum, mane inprimis excernere ſolent tabacophili, quorum fauces ſubinde camino ſimiliores ſunt, quam canali aëris & ciborum tranſitui dicato.

4. Ita de ſanguinis pariter ſputo non temere pronunciandum, illud pulmonem male adfectum indicare & pernicioſam phthiſin imminentem portendere; cum interdum ex capite ſtillans ſanguis affatim per os exſpui poſſit, pulmone prorſus illæſo. Exemplum vberioris eiusmodi ſputi ſanguinei præbet ipſe *Alpinus*, qui aliquando critice copioſum ſanguinem, in febre quartana, tuſſi reiecit & inde febre liberatus eſt. *Vid. huius auctoris de præſ. vit. & mort. lib. VII. cap. XVIII.*

5. De ſputo *fœtido* non minus circumſpecte præſagiendum eſt, quia cauſſæ ſubinde ſubſunt leuiores, quam pulmonis corruptio; quibus ſublatis graueolentia ſponte aufertur. Ne igitur metum irritum incutiamus conſulentibus, curatius inquirendum erit in reliqua momenta, quæ ad prædicendum conferre aliquid valent, ne vmquam ex ſolo ſputi fœtore pulmonis exulcerationem & tabem prænunciemus.

 6. Tan-

6. Tandem disquiri solet, quodnam sit perniciosius, si sanguinis spuitioni succedat sputum puris; vel si puris reiectionem sequatur sputum sanguinis? De priori, quod malum sit, nihil dubitatur. *Hippocrates Aph. VII. 15.* id adfirmat: *Ex sanguinis sputo*, dicens, *puris sputum malum est.* De posteriori itidem facile constare poterit, illud ipsum priori non esse tolerabilius neque salutarius. Si enim puris spuitionem iterum excipit sputum sanguinis; nouam omnino vasculorum sanguiferorum disruptionem indicat, siue ab acri materia erodente productam, siue ab auctioribus humorum congestionibus, versus pectus directis, concitatam. Vndecumque ergo prouenerit, vbique sane vlcerationis in parte tenera augmentum & funesti exitus certum præbet indicium.

TABVLA XII.

DE

SENSVVM ET MOTVS VOLVNTARII ALTERATIONIBVS.

I. DEFINITIO.

Senſuum & motus voluntarii alterationes in Semeiologia denotant actionum rationalium & animalium modo extraordinarium vigorem, modo hebetationem; plerumque autem turbationem, cum inſueta, inepta & periculoſa adplicatione coniunctam, ſæpe etiam ceſſationem inuoluentem.

II. *DIFFERENTIA.*

1. Quinam ſenſus ſint interni, qui externi, & quam potentiam quisque ſigillatim denotet, id in *Conſp. Phyſiol. tab. XXVII.* plenius ediſſeruimus. In Semeiologia iam non attendimus, quid ſint, ſed quot modis alterari poſſint, & quid ipſæ alterationes portendere ſoleant.
2. Accidunt vero alterationes
   1) *Senſuum internorum*
      (1) in *phantaſia* ſeu *imaginatione*, quæ ſecundum veteres
         a) Vel *vitiatur*, qui ſtatus proprie *inſania* dicitur.
         b) vel *deficit*, aut valde imbecilla eſt, velut in *comate* & *lethargo.*
         c) vel *reſoluitur*, vt in *catalepſi*, ſeu, vti alii malunt, in *caro.*
      (2) in *ratiocinatione*, quæ
         a) Quando *minuitur*, *fatuitas* adpellatur; vnde *fatuus* habetur is, qui licet res intelligat, inepte tamen iudicat.

 b) Quan-

b) Quando *resoluta* eſt, *amentia* vocari ſolet, cuius leuior gradus habetur *mentis inconſtantia* ſeu motio, quæ quid proprie ſit, facile perſpicietur, ſi prius dictum fuerit, quid mentis ſignificet *conſtantia*. Mente vero conſtare dicuntur ii, qui actiones voluntarias firmiter ac ſine læſione exercent, & in illis obeundis decorum ſeruant, ſine ſenſuum internorum vacillatione. *Galenus* breuiter: qui ſingula rationi conſentanea ſine interruptione loquuntur aguntque, iis mens conſtat.

c) Quando *vitiata* eſt, *delirium*, ſeu *amentia continua* dici ſueuit. Delirium vero vel cum febre, vel ſine febre eſſe ſolet; & poſterius vel in decumbentibus, vel orthoſtadia fruentibus.

α) *Delirium cum febre*, quod antiquitus ordinarie *phrenitis* dicta fuit, ſæpius quidem in febribus obſeruatur, raro tamen phrenitis eſt. Quocumque autem modo delirium in febribus ſe habeat, *triplex* ſolet conſtitui:

1. Μανιώδης, *tumultuoſum*, in quo ægri calcitrant, excandeſcunt, mordicus impetunt & obuios quosque pro hoſtibus habent.
2. Θηριώδης, ferinum, furioſum, vbi ad immania quæque patranda progreſſus fit.
3. Ἀσαφώδης, obſcurum, in quo ſimulata vbique taciturnitate & quiete, ægroti nihilo minus grauiter delirant; de quo in *obſeruationibus* plenius.

β) *Delirium ſine febre*; cuius ſpecies ſunt

1. *Melancholia*, in qua æger non quidem vere mente motus eſt, attamen variis præfigurationibus, ſiue iucundis, ſiue anxiis, ſiue grandia portendentibus, ad vitalium vſque actionum vitium inhærent, de reliquo autem intra modeſtiæ limites ſe continent.

2. *Ma-*

2. *Mania* eſt melancholia intenſior & irrequieta, varios inuoluens actus, qui exſecutioni conceptuum & præfigurationum deſtinantur.

3. *Orgomania* eſt delirium tranſiens, e nimia animi excandeſcentia ſeu furore enatum. Vnde iam pridem dictum eſt; *Ira furor breuis.*

4. *Orcheſtromania* ſeu inſana ſaltandi libido, qua de re *vid. Conſp. pathol. tab. de morbis animi.*

5. *Erotomania* ſeu inſania ex amore libidinoſo. *Conf. Iuſt. Veſti diſſ. de ægro melancholia amatoria variisque grauibus ſymptomatibus laborante. Erford. 1705.*

6. *Lycanthropomania* ſeu delirium hominis, qui ſe in lupum conuerſum eſſe credit.

7. *Dæmonomania* ſeu inſania ex obſidente malo ſpiritu proueniens.

(3) in *memoria*, quæ

a) *Læſa* vel debilitata audit, quando mox elabitur, quod impreſſum eſt, ſed reminiſcentiæ tandem beneficio iterum ſuccurrit.

b) *Deperdita*, quæ *obliuio* nuncupatur, & reminiſcentiæ defectum ſeu ceſſationem ſimul inuoluit; idque vel ſine læſione rationis, vel cum eius vitio.

(4) in *actiuitate nimia* & *ſomni defectu*, qui varios iterum habet gradus. e. g.

a) *Dyſypnia*, quando difficulter admodum ſomnus obtingit.

b) *Brachypnia*, cum quis nec profunde, nec diu dormit, cuius oppoſitum dicitur *Macrypnia.*

c) *Micrypnia*, cum minimus quoque ſtrepitus ſomnum turbat & peruigilium inducit.

d) *Agrypnia*, ſeu omnimodus ſomni defectus. De ſomni exceſſibus *cathypnia* ſcilicet, *comate*, *lethargo*, *caro*, *typhomania*, itemque de *ſomnambulatione* actum eſt in *Conſp. Pathologiæ.*

e) *In-*

e) *Insomnia*, quæ phantasiæ sub somno operantis effectus sunt, & contingunt

α) in *statu naturali*, vbi

1. vel *sanitatem* firmam adesse indicant,

2. vel *morbum* imminentem produnt.

β) in *statu præternaturali*, in quo

1. vel *reualescentiam* præmonstrant,

2. vel *difficilem decursum*, aut morbi funestum exitum præsagiunt. Reliquæ insomniorum, naturalium, diuinorum, a malo genio inductorum, species, quas *Oneirocritici* distinguendas iubent, & *Oneiromantæ* cum cura obseruant, Semeiologi scopum prorsus non tangunt; vnde neque recenseri merentur.

2) *Sensuum externorum:*

(1) in *visu*, cuius obseruari solet

a) *Sensibilitas* in morbis extraordinaria, quæ ob nimiam organorum opticorum intensionem contingit; vnde in febribus plerumque impatientes sunt luminis.

b) *Hebetatio* seu *obscuratio*. Quod enim ad reliqua læsi visus vitia attinet, quæ imperfectionem, interceptionem, aut abolitionem sub se comprehendunt, locum in Semeiologia non inueniunt; a Pathologis autem & Chirurgis traduntur curatius.

(2) in *auditu*, vbi occurrunt

a) Δυσηκοια seu auditio *deprauata*, quando intra aures semper aliquem sonum percipere sibi videntur ægri, pulsantem, strepentem, tinnientem, susurrantem.

b) Βαρυηκοια, auditio *imminuta*, surdastris familiaris, qui non audiunt, nisi ad aurem aliquis clare loquatur aut inclamet.

c) Ανηκοια, auditio *abolita*, aut ad tempus intercepta.

(3) in

(3) in *olfactu.* Hic itidem varie alterari ac lædi ſolet. Modi ſeu ſpecies læſionum ſunt:

a) Δυσοδμια, quando longe alium percipiunt odorem, quam quidem ſubiecta odorifera reuera ſpargunt.

b) Βαρoδμια ſeu olfaciendi *difficultas*, in qua non niſi proxime naribus admota, & penetrantem odorem ſpirantia, olfactu percipi poſſunt.

c) Ανoδμια ſeu olfactoriæ potentiæ deſtitutio, *abolitio. Vid. Anton. van der Linden melet. med. Hippoc. lib. III. §. CV.*

(4) in *guſtu.* Eius deprauationes trifariam ſe manifeſtant. Vel enim

a) *obtuſius* eſt ſapor, vt valde ſapida tantummodo diſcernere poſſit.

b) *deprauatus*, vt quoduis guſtatum amarum vel ſalſum ſaporem habere videatur.

c) *plane deficiens*, vbi ſubiecta quæuis ſapidiſſima nihil quaſi ſapiunt, ac ſi reuera ſilicis inſtar eſſent inſipida.

(5) in *tactu*, cuius notetur

a) *Imminutio*, ſeu *ſtupor*, quando in parte quadam obſcure nimis exercetur: qui tamen cum *torpore* minime, quod vulgo fit, confundendus eſt. Hic enim motum imminutum; ille vero ſenſum deficientem inuoluit.

b) *Deprauatio*, quæ potiſſimum ſe exſerit

α) in *Doloribus*, quorum plures occurrunt, vt ſunt: acer, acerbus, acutus, qui ſinguli dicuntur *moleſti.* Aeſtuoſus, anxius, conuulſiuus, coquens, corroſiuus, crucians, dirus, diuturnus, extremus, fixus, forans vulgo *terebrans*, formicans, fuſus, grauans, grauis ſeu toleratu difficilis, igneus, lacerans, lenis, lentus, vterque dicitur *leuis*, magnus, mediocris, mortifer, multus, nimius, obtuſus,

tuſus, oſſifragus, palpitans, paruus, pertinax, profundus, pruriginoſus, pulſans, pungens, rabidus, rarus, ſtrangulans, ſtupidus, ſuauis, qualem ſentiunt ſcalpentes ſcabiem, ſubitus, tendens, titillans, torminoſus, torpidus, trahens, vagus, vehemens, verminoſus, vlcerans alias *mordax*, vrens. *Conf. Galeni lib. II. de loc. adf. cap. VII.*

β) in *vocis læſione*, quæ

imminuta eſt, v. g.

in *hemiphonia*, vbi vox adeo ſubmiſſa, vt ægerrime poſſit intelligi.

in *microphonia*, vbi dicta non niſi auribus, loquentis ori admotis, percipiuntur.

deprauata

in *baryphonia*, in qua vox ſolito grauior eſt.

in *oxyphonia*, vbi acutior obſeruatur.

in *dyſphonia*, in qua clangentium inſtar interciſa & inæqualis obſeruatur, e graui deſinens in acutam.

abolita, cuius ſpecies ſunt

1) *Alalia*, ſeu vocis defectus a *priori*, idiopathicus, mutis natis familiaris.

2) *Aphonia* ſeu *Anaudia*, quæ vocis ceſſationem ſymptomaticam arguit. *Conf. Tab. de mot. ton. alterationibus.*

γ) in *loquelæ* vitio, quod ſe potisſimum manifeſtat

1. *Silentio*, ſeu obſtinato non loquendi ſtudio.

2. *Garrulitate*, ſeu continuo inepta quæque effutiendi exercitio.

3. *Thraſymythia*, ſeu temerario ac præter conſuetudinem feroci reſpondendi habitu.

c) *Abolitio*, vti in *catalepſi* & αναισθησια.

III. *PRO-*

III. PROGNOSIS

1. *Generalis.*

De sensibus internis.

1) Mente constare & bene habere ad ea, quæ offeruntur, quouis in morbo bonum; contrarium vero malum. *Aph. II. 33.*

2) Mentis constantia, licet ex bonis signis sit, nullo tamen modo vnice salutem prædicere valet; quia multi febrientium occurrunt, qui sine vlla mentis vacillatione spiritum efflant.

3) At in inflammationibus diaphragmatis, spinalis medullæ, cerebri aliarumque partium neruosorum, cum cerebro per neruorum distributiones communicantium, mente constare, non vltimum recuperandæ salutis est indicium. *Alpinus.*

4) Qui in morbo loquuntur vel faciunt, quæ rationi minus sunt consentanea aut insueta, ii mente non constare credendi sunt. Vnde iam *Hippocrates in Coac. prænot. 47.* Præter consuetudinem aliquid facere, aut aliquid propensius curare, & magno studio eniti, prius non consuetum, aut contrarium, prauum & delirio proximum.

5) Quæ sensim fiunt feroces mentis emotiones, in melancholicas euadunt. Quod si ex menstruorum suppressione accidant, in ferinas tendunt, quales sæpe contingunt. Videndum igitur, num feminæ huiusmodi conuulsionibus sint obnoxiæ. Immo animaduertendum, num vocis defectiones cum *caro* conuulsionem minentur, veluti cerdonis filiæ erumpentibus mensibus euenire cœpit. *Prorrh. I. 123. Coac. 85. Prorrh. I. 26.*

6) In homine moderato ferox & audax responsio & vox acuta, malum portendunt. *Prorrh. I. 44. Coac. 55.*

7) In rigore familiares non agnoscere, & eorum, quæ gesta sunt, *obliuisci*, malum indicat. *Prorrh. I. 64. Coac. 6.*

8) Sensus *interni* eo vehementius a motuum vitalium exacer-

bationibus turbantur, quo ſenſibiliora eſſe ſolent ſubiecta: quod in motibus orgaſticis, congeſtoriis & ipſo ebrietatis vitio ſatis manifeſtum fit.

9) Quæuis *mutatio* in phantaſia, iudicio, memoria, moribus, corporis geſtibus, voce ac ſermone, hominem ægrotum vel iam manifeſto delirantem, vel delirio proximum indicant.

10) *Obliuio* in morbis αλογα, ſeu præter rationem contingens, delirium portendit, & hominem alium a ſe ipſo factum oſtendit. Exemplum præbent illi, qui matulam, quam mingendi cauſſa popoſcerunt, manu quidem tenent, ſed lotio non emiſſo adſtantibus tradunt.

11) *Senſibilitas* ſub morbis multum difformis, inſolita, maior vel minor impatientia, taciturnitas, tranquillitas, delira mens circa vnicam tantum rem verſans & errans, ſæpe minantur periculum. *Rud. Wilh. Crauſe in theſ. ſemeioticis Ienæ 1711.*

12) *Deliria*, niſi critica fuerint, in morbis periculoſa ſunt. Si enim conſiderentur vt *ſignum*, cerebrum male adfectum, vel alias partes, quibus cum cerebro conſenſus eſt, læſas indicant. Si vt *cauſſa*, ægros immorigeros reddit, vt tam monita, quam adſumenda ſpernant, & per ominoſas regiminis anomalias morbum magis periculoſum reddant. *Fienus.*

13) *Deliria*, quæ cum magno motu & corporis agitatione coniuncta ſunt, & venæſectionem, cucurbitulas, clyſteres, cataplaſmata & alia topica prohibent, eo ſunt nocentiora, quo maior inde corporis delaſſatio, virium iactura & humorum orgaſmus conſequuntur. *Idem.*

14) *Deliria* aut meliora ſunt, aut deteriora; & hoc quidem pro ratione temporis, morbi, virium, coctionis, cruditatis aliorumque ſymptomatum. *Idem.*

15) *Deliria*, quæ cum riſu fiunt, tutiora ſunt: at quæ ſtudio adhibito exercentur, periculoſiora. *Aph. VI. 53.*

16) *Delirium* cum ſilentio, quando deliria ferocia & turbulenta

lenta excipit, vires valde attritas & iam deperditas arguit. *Fienus.* Aliquando *lethargum* complicatum indicant, aut *aphoniam.*

17) *Desipientiæ* omnes præ debilitate contingentes, teste *Galeno*, sunt exitiosæ. *Alpinus.*

18) *Delirium*, quod cum notabili obliuione, ignauia ac stupiditate euenit, adparens exitii est præsagium. *Idem.*

19) *Fatuitas* & obliuio, etiam in homine non ægrotante, timendæ sunt, quia morbum grauiorem prænunciant. *Idem.*

20) *Delirium* vtut maius malum sit: per se tamen solum certum exitii non præbet signum.

21) *Delirium* leue, cum aliis bonis signis, nihil timendum. Neque illud periculosum, quod per accessiones tantum euenit.

22) Si quod *delirium* breue omnique ferocitate carens fuerit, benignioris naturæ æstimandum est.

23) *Delirio* durante nihil, aut ore hiante dormire, malum. *Aph. II. 2.*

24) Profundi *somni*, neque turbulenti, iudicii firmitatem denunciant. Turbulenti vero non sine corporis offensione instabiles sunt & infirmi. *Coac. 151.*

25) *Somni*, quales eueniunt sopore oppressis, item totius corporis perfrictiones, perniciem ostentant. *Coac. 181.* Sopor profundus & altus omnino damnandus. *Coac. 178.*

26) Quorum vel memoria vel intellectus periit, *somnos* obseruare oportet, vtrum vehementer, an modice somnolenti sint, aut omnino non somnolenti, sed quantum ad somnum pertinet, secundum naturam sese habeant. *Galenus lib. III. de loc. adf. cap. V.*

27) *Somnus* & *vigilia* vtraque, si modum excedant, malum denunciant. *Aph. II. 3.*

28) Quod ad somni rationem attinet, quemadmodum a natura nobis consuetum est, interdiu quidem vigilandum, noctu vero dormiendum. Quod si istud immutatum fue-

rit, deterius existimandum. At minimum offenditur *æger*, si prima luce dormiat ad tertiam diei partem; qui vero postea somnus contingit, deterior est. *Hippocrates Prognostic. f. 6.*

29) Pessimum, si ægrotans neque noctu neque interdiu dormiat. Nam aut ob dolorem insania adest, aut delirii adfuturi hæc nota erit. *Ibidem.*

30) *Somnus* in morbo laborem faciens, lethalis; quod si autem iuuet, minime. *Aph. II. 1.*

31) Vbi *somnus* delirium sedauerit, bonum. Malum autem a somno non mitigari. *Aph. II. 2.*

32) *Somnus* profundus cum pulsus debilitate, malus. *Auicenna.*

33) Quibus bibendi de noctu adpetentia est, iis admodum sitientibus, si obdormiuerint, conducit somnus. *Aph. V. 27.*

34) Qui *sopore* detinentur cum incontinente corporis iactatione, præcordiorum dolore & praua vomitione, ii tubercula ad aures habent. Sed & antea circa faciem tumores adparent cum sopore. *Coac. 183. 185.*

35) Labores, otia, *somnos*, *vigilias* in considerationem adhibere oportet. Quin etiam quæ in somno fiunt & *insomnia* videnda sunt. *Epid. VI. sect. VIII. n. 26. 27.*

36) Ex *insomniis* mortem vel sanitatem diuinare licet; quod plurima & inter illa etiam illustrium personarum exempla probant. *R. W. Crause thes. semeiot. 80.*

37) Qui de his, quæ per somnos contingunt, recte coniectauerit, is ea per omnia magnam vim habere comperiet. *Hippocrates in libro de insomniis.*

38) Quæ *insomnia* de diurnis actionibus mens humana vesperi sub noctem in somnis offert, & eodem modo reddit, quo per diem in re iusta, gesta, aut consulta sunt, ea bona & sanitatem portendere existimanda sunt; propterea quod animus neque plenitudine vlla, neque alia re quauis extrinsecus irruente superatus, in diurnis consiliis perseuerat. *Ibidem.*

39) In-

39) *Insomnia*, quæ diurnis actionibus aduersantur, neque de his inter se conuenit, cum id contigerit, perturbationem in corpore denunciant. Et vehemens quidem, malum vehemens, leuis vero debilius indicat.

40) Quodcumque ex sideribus cæli purum fulgidumque per *insomnium* adparet, sanitatem denunciat, quoniam ex æthere in hominem venit; tale vero, quale ingressum est, animus etiam cernit. Quod autem nigrum, impurum, minimeque perspicuum fuerit, morbum portendit, non ob plenitudinem, aut euacuationem, sed ex eo, quod extrinsecus inductum est. *Hipp. de insomniis f. 47.*

41) Quidquid *purum* seu *candicans* a Deo sumere sibi quis videtur, id bonum est sanitatis augurium. *Ibidem.*

42) Si quis clementi cælo, molli pluuia complui & neque vehementer, neque cum graui tempestate demissa madefieri videatur, bonum est. Purum enim spiritum ex aëre ingressum significat. At si his contraria contingant, vt quis vehementer complui aqua impura ac cum tempestate ac procella videatur, morbum portendit. *Ibidem.*

43) Hæc pariter sanitatem portendunt, ea, quæ in terra fiunt, acute cernere & audire, firmiter item iter facere, secure ac sine metu currere, terram planam & bene cultam videre, arbores item pullulantes, fructibus onustas & satiuas. Flumina etiam cursu solito labentia, & aqua limpida neque copiosiori neque pauciori, quam conueniat, fontesque & puteos eodem modo. Hæc omnia visa sanitatem homini denunciant. *Ibidem.*

44) Terra aspera per insomnium visa, carnem minime puram indicat. *Ibidem.*

45) Si ab arboribus folio decidant, ab humidis & frigidis offensionem denotat. Si vero frondosæ fuerint, sed fructu careant arbores, a calidis & siccis. *Ibidem.*

46) Flumina non pro more exsistentia, sanguinis ambitum, denotant; & plus iusto quidem fluentia, exsuperantiam, minus vero, defectum. *Ibidem.*

47) Ma-

47) Mare perturbatum, ventris morbum significat. *lib. cit. f. 48.*

48) Terra aut domus si moueri videatur, sano imbecillitatem, ægro vero sanitatem præsentisque status immutationem portendit. *Ibidem.*

49) Terra ab aquæ aut maris diluuio inundari si videatur, morbum ob multam humiditatem, in corpore exsistentem, denunciat. *Ibidem.*

50) Sed neque nigram, neque exustam terram videre, bonum censetur, contra vero, ne vehemens & lethalis morbus consequatur, periculum est. Siccitas enim in carne exsuperantiam significat.

51) *Veste alba & calcimento pulcherrimo* indutum esse, bonum. Quidquid horum iusto maius fuerit, minime bonum, sed neque quodcumque tandem minus fuerit. *Nigra* vero morbosiora & periculo proxima. *Ibidem.*

52) *Noua* vidisse, transmutationem significat. Mortuos nitidos & candidatos videre & purum aliquid ab ipsis sumere, bonum. Si vero atratos & sordidatos aut ex ædibus aliquid exportantes videat, morbum indicat. *Ibidem.*

53) Quæcumque ex consuetis per quietem quis sibi cernere videtur, ea animi desiderium significant.

54) Fluuiorum transitus, hostes armati, monstra difformia, morbum aut furorem præsagiunt. *Ib. f. 49.*

55) Si homines vix se ipsos mouere & onera quædam gerere in somnis suspicentur; tum grauante humorum copia vexantur. *Galenus de dig. ex insomn.*

56) Quæ ægroti in somnis aut perspiciunt, aut facere se existimant, ea sæpenumero aut deficere aut redundare humores, aut eorum qualitates nobis indicare videntur. *Ibidem.*

57) Si quis per insomnium videat incendium, hunc flaua bilis vexat: si imbres; abundare frigidum humorem argumento est. Vt si niuem, si glaciem, si grandinem; frigidam pituitam. Si quis vero in fœtido loco esse videatur,

De ſenſibus externis.

58) Senſus alicuius læſio, ſine manifeſto organi ſenſorii vitio contingens, vtique ominoſum.

59) *Oculi* hebeſcentes & obtuſi improbandi ſunt; quin & fixi ac caligine obducti malum portendunt. *Prorrh. I. 46. Coac. 225.*

60) In his, qui propter imbecillitatem non vident, nec audiunt, aut quibus labium aut oculus, aut naſus peruertitur, mors denunciatur. *Coac. 72.*

61) Caligine obducti *oculi*, aut eorum album rubeſcens, aut liueſcens, aut nigris venis refertum, nihil boni præ ſe fert. *Coac. 218.*

62) *Surditas* cum vrinis prærubris non ſubſidentibus & enæoremate, mentis emotionem minantur. *Prorrh. I. 32. Coac. 198.*

63) Aurium ſonitus, cum viſus hebetudine & ad nares grauitatis ſenſu, mentis exceſſum ac ſanguinis ex naribus profluuium præſagiunt. *Coac. 194. 195.*

64) *Olfactus* læſus, extra ſtatum morbidum, membranæ mucoſæ vel nimiam ariditatem, vel moleſtam emollitionem, aut etiam muci tenacius adhærentis copiam arguit.

65) *Guſtum* ſaliuæ defectus hebetiorem reddit; aliquando & feruidorum frequens guſtatio, aut calidorum nimis ingeſtio vitiare ſolet.

66) Qui capitis doloribus & aurium tinnitibus, citra febrem, aut tenebricoſa vertigine, & vocis tarditate manuumque ſtupore tentantur, in iis aut apoplexiam, aut epilepſiam, aut etiam obliuionem metuere conuenit. *Coac. 161.*

De doloribus.

67) Dolores, qui ſine febre inuadunt, non quidem interficiunt, ſed plurimum diuturni ſunt, multasque mutationes ac recurſus habent. Atque horum genera primumquidem in capitis doloribus ſpectantur, quorum quidam leues ſunt, quidam etiam longe grauiores. *Prorrh. II. f. 89.*

68) Quibus dolores capitis & frontis contingunt, tum ex ingentibus ventis, tum ex frigore post vehementem æstum, eos coryzæ potiſſimum liberant. *Ibidem.*

69) Qui dolores ſine cauſſa & diuturni & totum caput occupantes, iam graciles & viribus exhauſtos adfligunt, in his attendendum morbum priore longe eſſe grauiorem. Quod ſi in ceruicem & dorſum, relicto capite, dolor deſcendit, rurſusque in caput recurrit, adhuc grauior exiſtimandus eſt. Omnium vero maxime terret, ſi ex capite ad ceruicem & dorſum peruenit. *Ibidem.*

70) Quando duo dolores diuerſa loca occupant, vehementior alterum obſcurat. *Aphoriſ. II. 46.*

71) Quibus bene valentibus *capitis* dolores repente obtingunt, ſtatimque voce deficiunt & ſtertunt, intra dies ſeptem pereunt, niſi febris eos prehenderit. *Aph. VI. 51.*

72) Quibus, absque febre & coloris fœditate, frequens adeſt *verticis* & *temporum* dolor, ſi plane nullus alius adfuerit faciei abſceſſus, aut vocis grauitas, aut dentium dolor; iis ſanguinis e naribus eruptionem fore ſpes eſt. *Prorrh. II. ſ. 91.*

73) Dolores ſenſim ingraueſcentes, ſi ad *iugulum* & ſuperiores partes tranſeant, perniciem minantur. *Coac. 70.*

74) In grauibus & acutis *capitis* doloribus, cum torpore & grauitatis ſenſu, procliues ſunt conuulſiones. *Coac. 171.* Capitis dolor, cum ſopore & grauitatis ſenſu, quodam modo conuulſiones accerſit. *Coac. 174.*

75) Qui *capite* dolent, cum leni aliqua ſurditate, manuum tremore, ceruicis dolore, nigricantes reddentes vrinas & denſas, ii ſi nigra vomitione refuderint, pernicioſe habere ſuſpicandi ſunt. *Coac. 176.*

76) *Ceruicis* dolor, *oculi* prærubri, ſanguinis eruptionem prænunciant. *Prorrh. I. 137.*

77) *Ceruix* dura, cum dolore, & maxillarum connexio ac iugularium venarum palpitatio vehemens, cum tendinum diſtenſione, perniciem minantur. *Coac. 261.* Obſeruat. hic

Foëſius:

Foësius: ſymptomata plethorica hic deſcribi & perniciei vocabulo conuulſionem ſubaudiri.

78) *Faucium* gracilium præfocantes dolores, vbi ex capitis doloribus ortum duxerint, conuulſiones adferunt. *Coac. 262.*

79) *Fauces* leuiter exaſperatæ, & *aluus* inanibus exſurrectionibus fatigata, *frontis dolores* in ægris palpantibus & more inueſtigantium ſenſim contrectantibus aut dolore adfectis, ſi quæ ex his increſcunt, moleſtiam exhibent. *Coac. 267.*

80) Vehementes *faucium* dolores aurium tubercula & conuulſiones excitant, itemque ceruicis ac colli dolores. *Coac. 268.*

81) *Humerorum* dolores, qui ad manus tendunt, torporesque & dolores exhibent, abſceſſus certe ad aures non conſequuntur, ſed atræ bilis vomitione ſanantur. *Prorrh. II. f. 92.*

82) Dolor in *pectore* fixus, cum torpore, malum exhibet. Hi ſi ſuborta febre exæſtuent, celeriter mortem oppetunt. *Prorrh. I. 70.*

83) *Præcordia* ſine vllo doloris ſenſu æqualiter mollia eſſe oportet. At inflammatione tentata, aut inæqualiter adfecta, aut dolore vexata, non contemnendæ ægritudinis notas præ ſe ferunt. *Coac. 279.*

84) Quos derepente ſine febre *præcordiorum*, aut *oris ventriculi* dolor, aut *crurum*, & inferiorum partium adfligit aluusque intumeſcit, venæſectio, aut alui fluxus ſolutionem adfert. Iis febricitare noxium eſt. Nam & longæ & vehementes febres ſubnaſcuntur, ac tuſſes, ſpirandi difficultas atque ſingultus fiunt. Atque his in ſolutionem ſpectantibus vehemens coxarum dolor, aut crurum, aut purulenta ſputatio, aut oculorum orbitas ſuccedit. *Coac. 294.*

85) *Oris ventriculi* dolor, ſeniori crebro adueniens, repentinam mortem denunciat. *Coac. 286.* Hic dolor niſi vehementiſſimus fuerit, tametſi ſæpius recurrat, nec mortem, nec repentinum exitium adferre poſſe videtur.

86) Quæ ægritudines ex *dorſi* dolore initia ducunt, difficiles ſunt. *Coac. 309.*

87) Si *lumborum* dolor diu detinet, cum æſtu implacido, tenui ſudore circa caput & thoracem oborto, pernicies denunciatur. *Prorrh. I. 42.*

88) Si dolor *inteſtina* torquens & genuum grauitas & lumborum dolor, citra febrem, adfuerint, medicamento catharctico opus eſſe ſignificat. *Aph. IV. 20.*

89) Quibus pars aliqua corporis dolet, neque fere dolorem ſentiunt, iis mens ægrotat. *Aph. II. 6.*

90) Quæ perniciem minantur, ea, ſi abſque vlla ſignificatione adleuiant, mortis periculum denunciant. *Prorrh. I. 52.*

De motu voluntario.

91) Aegrum facile conuerti oportet, & cum ſe attollit, leuem eſſe. Quod ſi grauis videatur cum reliquo corpore, tum manibus & pedibus maiori periculo eſt. *Hipp. lib. prognoſtic. ſ. 6. Coac. 493.*

92) Is habetur optimus decubitus, qui beneualentium eſt ſimilis. *Prog. ſ. 4. Coac. 497.*

93) Supinum vero iacere, manibus, ceruice, & cruribus porrectis, minus bonum. Quod ſi pronus ad pedes de lecto delabatur, magis formidandum. Vbi vero pedes nudos neque ad modum calidos habere comperietur, & manus, ceruicem, & crura inæqualiter diſperſa & nuda, malum. Anxietatem enim indicat. *Ibidem.*

94) Lethale quoque hiante ore aſſiduo dormire, & vbi ſupinus iacet, cruribus valde contortis & implexis. At in ventrem iacere, ei, qui per bonam valetudinem ita dormire minime conſueuit, delirium aut partium circa ventrem dolorem indicat. *Ibidem.*

95) Turbulentæ & valde confidentes e ſomno exſurrectiones conuulſiones minantur, præſertim ſi cum ſudore contingant. *Prorrh. I. 112. Coac. 83.*

96) Cor-

96) Corporis *iactationes*, cum perfrictione, pessimæ. *Coac. 2.* Quin & corporis æstuatione & *iactatione* conflictati, citra vomitum ingrauescentes, male habent. *Prorrh. I. 76.*

97) *Dentium stridor*, quibus per sanitatem minime est consuetus, periculum denunciat. Suffocatio in his valde praua. *Prorrh. I. 48.*

98) *Sermonis* quoque & *silentii* habenda est ratio, & dicere oportet, quæ velit æger, videndumque, quibus vtatur sermonibus, sint ne magni, an multi, an veri, aut ficti. *Epid. VI. sect. VIII. n. 20.*

99) Vox *acuta* & *stridula* malo est. *Prorrh. I. 47.*

100) Vbi post vomitum anxiosum vox *stridula* est, & oculi squalidi & puluere obsiti, insania portenditur, non secus ac Hermagoræ coniugi accidit, quæ vehementi insania correpta, voce defecta interiit. *Prorrh. I. 17.*

2. *Specialis.*

1) *In febribus.*

De sensibus internis.

(1) In phreniticis initio moderatum esse, sedatum & facilem, crebro vero *permutari*, malum. Quin & sputatio frequens mala est. *Prorrh. I. 12. Coac. 92.*

(2) Crebræ in phreniticis *permutationes* conuulsionem denunciant ac prauæ sunt. *Coac. 101.*

(3) Deliria *critica*, nisi vehementissima fuerint & iusto diutius durauerint, metuenda non sunt.

(4) Quibus in morbis subita fit mentis perculsio, cum inquieta corporis iactatione, iis sanguinis eruptionem fore spes est. *Coac. 184.*

(5) Desipientiæ, quæ iam admodum fractis viribus succedunt, pessimæ sunt. *Prorrh. I. 8. Coac. 100.*

(6) Desipientiæ cum voce stridula & linguæ conuulsione tremula, voces quoque ipsæ tremulæ, mentis vehementem alienationem significant. *Prorrh. I. 19. Coac. 99.*

(7) Dementiæ, in quibus tremuli fiunt ægri, obſcure aut vix quidem deſipere videntur, aut aliquid, inueſtigantium more, ſenſim contrectant & palpant, miro quodammodo phrenitidem prænunciant, non ſecus ac Didymarcho Coo contingit. *Prorrh. I. 34. Coac. 67. 93. 94.*

(8) In febribus vehementes mentis emotiones cum taciturnitate, in eo, qui voce defectus non eſt, perniciem minantur. *Coac. 65.*

(9) Deſipientiæ cum ſopore conuulſiones minantur. *Coac. 84.*

(10) Qui ſtatim ſine ratione perturbantur, peruigiles ſunt, ſanguinem e naribus ſtillant, & ſexto die noctu alleuantur, poſtridie vero laborantes tenui ſudore correpti, & in ſomnum delati delirant; iis larga ſanguinis e naribus profuſio morbum ſoluit. Cuius rei indicium eſt diluta vrina. *Coac. 87.*

(11) Qui cum his, quæ ſupra dicta ſunt, furioſa & vehementi mentis emotione tenentur, ii ſi tremuli euadunt; maligne habent. *Coac. 88.*

(12) Deſipientia cum difficultate ſpirandi & ſudore lethalis eſt. Quin etiam cum difficultate ſpirandi & ſingultu mortem adfert. *Coac. 89.*

(13) Vehementer & acute mente emotis, ſi febris iterum repetat, phrenitici euadunt. *Coac. 95.*

(14) Deſipientiæ, quæ circa neceſſaria fiunt, peſſimæ, & quæ ex his ingraueſcunt, exitium portendunt. *Coac. 98.*

(15) Vehementes inſaniæ, cum vocis defectione, perniciem intentant. *Coac. 245.*

(16) Vehementes mentis emotiones ſilentes, ſine quiete, oculis quoquo verſum intuentes, ſpiritum efflantes, perniciem minantur, & diuturnas faciunt partium reſolutiones. Quin etiam vehementer inſaniunt hoc modo adfecti. Quibus autem cum ventris perturbatione huiusmodi adfectus ingraueſcunt, iis nigra per aluum ad iudicationem prodeunt. *Coac. 486.*

(17) Delirium, cui critica leuansque ſuccedit eccriſis, periculo vacat.

(18) Phrenitide ingraueſcente tria euenire ſolent: *ſilentium* in ecſtaſi ſeu mentis emotione, *tremor* in vehementiſſima phrenitide, & *conuulſio* imminente morte. *Alpinus*.

(19) *Obliuio* in morbis acutis periculoſa, quia vel emortuam facultatem, vel calidam cerebri intemperiem in frigidam conuerſam eſſe indicat. *Fienus*. De periculo non eſt dubium; ætiologia autem nihili valet.

(20) Obliuio ex delirio, periculo cedit obliuioni veræ. Paſſim enim loquuntur febrientes mente emoti, ac ſi præteritorum plane non eſſent memores. At paulo poſt aliud delirantes, optimam ſe antegeſtorum habere memoriam oſtendunt. *Alpinus. Fienus*.

(21) Obliuio ſub criſeos tempus eueniens minime periculoſa.

(22) Obliuio & delirium leue in paroxyſmis intermittentium & exacerbationibus hecticis malum præbent indicium. In illis quippe decurſum difficilem; in his adpropinquantem præmonſtrare ſolent mortem.

(23) Obliuio in acutis ſæpe lethargum; aliquando apoplexiam portendit.

(24) Qui agrypnia vexantur cum ſubita corporis iactatione & inquietudine, iis ſanguinem e naribus erupturum ſperare oportet, idque præſentim, ſi quid antea effluxit. *Coac. 111. Porrh. I. 136.*

(25) *Dormire* ægrotos in delirio ſemper bonum, præcipue ſi quiete dormiant; aliquando enim in ſomno morbi contingit ſolutio. *Alpinus*.

(26) Sub morbi augmentum ſomnus perniciem nunciat. In declinatione vero confert.

(27) Somnus in paroxyſmorum principiis nociuus. *Fienus*.

(28) Somnus in febrientibus pueris criticus non eſt damnandus.

(29) In

(29) In acutis parum dormitur; sed agrypnia continua delirii esse solet prodromus.

(30) Si *insomnia* delirantibus conspicua adparent, bonum ad iudicandam salutem est indicium. Et *Hippocrates in Prognosib. Coac. 90. Quae in phreniticis manifesta adparent insomnia, probanda sunt.*

(31) Insomnia conspicua, non turbulenta, prae reliquis meliora. At conspicua & turbulenta, in quibus aegri expauescunt, exsiliunt, periculosa. *Alpinus.*

(32) In morbis magnis & valde acutis insomnia sub comate soporoso contingentia, mala sunt, inprimis si terrefactos reddiderint aegros.

(33) Insomnia, quae, secundum prognoses *generales*, morbos praesagiunt, eadem si in febribus contingunt, plerumque funestum exitum; aliquando perdifficilem morbi decursum; non raro inflammationes, sphacelationes, importunas haemorrhagias & conuulsiones praenunciant.

(34) Qui intermittentibus correpti insomnia vident turbulenta, cum terrore & angore, iis imminet febris decursus diuturnitate grauis, & ob varia symptomata molestus.

(35) Conferta & hecticos delassantia insomnia status exacerbationem & vltima fata imminere arguunt.

De sensibus externis.

(36) Cerebro ac animali facultate laesis, sensus vel omnes, vel plures, vel aliquis saltem, a vitio immunis esse non potest. *Alpinus.*

(37) Tametsi sensus omnes recte valeant: necessario tamen non sequitur, salutem in acutis inde tuto posse praedici; cum & sub sensuum aliquo vigore saepe moriantur febrientes.

(38) Sensuum externorum in acutis malignis constantia, cum aliis bonis indiciis, bona sperare iubet.

(39) At

(39) A ſenſuum læſionibus in acutis plerumque euidentisſima deſumi poſſunt mortis ſigna. *Fienus.*

(40) Aegrotos non recte ac ſecundum conſuetudinem videre, ſemper malum, peius autem, ſi id contingat in febribus. *Alpinus.*

(41) Viſus ſub criſeos tempus læſus, ſponte iterum poſt iudicationem emendari ſolet. Alias notabilis eius obſcuratio in acutis ſemper ominoſa eſt. *Hippocr. Prorrh. I. 84. in acutis oculi obſeratio & perfractio malo eſt.*

(42) In malo acuto rectus oculorum obtutus (das ſtarr ſehen) ac motus pernicitas, ſomnus turbulentus, peruigilium, interdumque ſanguinis e naribus ſtillationes nihil boni denunciant. *Coac. 227.*

(43) Qui febribus ardentibus aliisque conflictantur, cum ceruicis dolore & temporum grauitate, ſi tenebricoſa *caligo* oculis obuerſatur, præcordiorumque contentio ſine doloris ſenſu adfuerit, iis ſanguis e naribus profunditur. *Hipp. lib. I. epid. ſ. 22.*

(44) Surditas, niſi critica fuerit, in acutis ſemper mala. *Alpinus.* Sed apud nos plures dantur obſeruationes in contrarium.

(45) In præcipitibus & turbulentis morbis obueniens ſurditas malo eſt. Quin & in longis morbis malum portendit, ac in his ad coxendices labores conuehit. *Coac. 190.*

(46) In acutis, quæ, poſt paucam ſanguinis eruptionem, aut nigrorum per aluum refuſionem, ſurditas obuenit, malum denunciat. *Prorrh. I. 129. Coac. 331.*

(47) In febre ardente laborantibus, ſi *aurium ſonitus* cum viſus hebetudine & ad nares grauitate accedant, niſi ſanguis ex naribus profluat, furioſa & vehemens mentis emotio metuenda eſt. *Coac. 131. 194.*

(48) Quæ caput concutiunt & aurium ſonitus excitant, ſanguinem e naribus profundunt, aut mulieri menſtrua

deturbant, idque præſertim ſi ad ſpinam ardor conſequatur. Fortaſſe & dyſenteria exſpectanda eſt. *Coac.167.*

(49) In febribus enata ſurditas aluum remoratur & ſiſtit. *Coac.191. 210.*

(50) In acuta aures obtuſæ vehementem inſaniam portendunt. *Coac. 196.*

(51) Qui ſurditate cum capitis grauitate & præcordiorum contenſione vexantur, ſi oculorum acies perturbatur, hæmorrhagiam narium ſperare oportet. *Coac. 195.*

(52) Aures, quæ in acutis bombos ſeu murmur edunt ac tinniunt, mortem prænunciant. *Coac.193.* Hodie rarius id obſeruare licet.

(53) Surditas illa maxime pernicioſa eſt, quæ tum ingruit, cum vires iam deficiunt. Exitium enim proxime adeſſe nunciat.

(54) Olfactus in acutis læſus non raro de ingenti æſtu, membranæ mucoſæ ariditate, & multa ad caput congeſtione & hæmorrhagico molimine teſtari ſolet.

(55) Quod ſi ægris omnia fœteant, & adſtantes idem non percipiant, indicium eſt, putreſcentem circa os ethmoides collectum eſſe humorem, qui hunc effectum edit, veluti ictericis omnia obiecta adparere ſolent flaua. *Fienus.*

(56) Guſtum lædi in febribus, nec infrequens, nec noxium eſt. Nam ſi vna cum adpetitu etiam guſtus conſtaret, per largam ciborum ingeſtionem multum peccaretur. Id quod naturæ ſcopo humorum conſumtionem intendentis e diametro eſſet contrarium. Vbi enim multum adſumeretur, cruditates non modo augerentur ſed & motuum febrilium ſequerentur iam turbationes, iam exacerbationes; quæ ſingula ſunt periculo plena.

(57) Amarities oris in febribus non ſemper adeſſe obſeruatur; vbi vero occurrit, magis bilioſarum cruditatum reſtagnationem circa ventriculum, quam totius maſſæ ſangui-

sanguineæ biliosam inquinationem indicant. *Stahlius in problem. pract. p. 8. n. 19.*

(58) Tactus in febribus deprauatus vtique ominosus; in acutis enim ordinarie satis est exquisitus.

(59) Qui in febribus ad tactum nullum ardoris sensum præ se ferunt, phrenitici fiunt, idque magis, si sanguis fluxerit. *Coac. 228.*

(60) Si in morbi principio pars aliqua obstupescat, periculum est, ne paralysis succedat, aut æger apoplexia moriatur. *Alpinus.*

(61) Anaisthesia vti semper mala; ita febribus interitum minitans est indicium.

De doloribus.

(62) Ex *capite* dolentes, catocho detenti ac delirantes cum alui interceptione & ferociente intuitu, floridi, in scapulas rigescunt ac opisthotono prehenduntur. *Prorrhetic. I. 88.*

(63) Quibus per febrem *caput* dolet, & præ tenebris ante oculos adparentibus visus hebetudo contingit, vibrantesque splendores obuersari videntur, ii narium hæmorrhagias experientur. *Hipp. lib. prognostic. f. 13.* Qui capite grauati ad syncipur dolorem sentiunt, peruigilio torquentur, iis sanguinis eruptionem fore spes est, præcipue si aliquis tensionis sensus in ceruice adparet. *Prorrh. I. 136. Coac. 168.*

(64) In acuta *capitis* dolor & præcordia reuulsa, nisi sanguis e naribus profluat, ad phrenitidem deueniunt. *Coac. 119.*

(65) In febre acuta continens *capitis* dolor, cum grauibus aliis signis, mortem minatur. *Coac. 160. Prognostic. f. 12.*

(66) In angina, absque vlla significatione, redundantes in *caput* dolores, cum febre, periculum indicant. *Coac. 372.*

(67) *Ceruicis* dolor in omni febre malo est, in his vero

 pessi-

pessimus, in quibus vehementem insaniam metuimus. *Prorrh. I.73. Coac. 273.*

(68) *Auris* intensus dolor, cum febre acuta ac ceteris aliquanto grauioribus signis, iuuenes quidem intra septimum diem, aut celerius cum delirio necat, nisi puris copia ex aure aut sanguis e naribus effluat, aut aliud quoddam laudabile signum exstiterit. Aetate autem prouectiores tardius, aut minus tollit. Nam & in his aures ante suppurant & delirium minus infestat. Sed & in hac ætate multis morbus reuertitur ac proinde interficere solet. *Coac. 189.*

(69) Vbi *fauces* in morbis acutis graciles sunt, paruæ ac *dolentes*, atque os hiarit, si gracile adpareat, nec facile contrahi possit, mentis emotionem metuere oportet. indeque succedens phrenitis perniciosa est. *Coac. 275.*

(70) *Venæ* ceruicis in febribus pulsatio & dolor, rem ad dysenteriam deducit. *Coac. 124.*

(71) *Præcordiorum* dolores in febribus, si sudore non soluantur, maligni sunt. In his dolores ad coxendices cum ardente febre atque aluus affatim prorumpens, perniciem ostentant. *Prorrh. I. 90.*

(72) Ex *præcordiorum* dolore obortæ febres malignæ sunt. In his carus pessimus. *Coac. 31.*

(73) *Præcordiorum* dolores in febre, ægro fari nequeunte, si absque sudore soluantur, malum indicant. His ad coxendices dolores decumbunt. *Coac. 297. 299.*

(74) Dolor in *pectore* fixus cum torpore, suborta febre, malum indicat, ii celeriter mortem oppetunt. *Coac. 315.*

(75) *Pectoris* dolor cum febre, & aluus perturbata cum torpore, nigras deiectiones præ se fert. *Coac. 274.*

(76) *Lateris* dolor, cum biliosis sputis, temere ac præter rationem euanescens, ægros in vehementem & furiosam mentis emotionem agit. *Prorrh. I. 97.*

(77) Ad *lateris* dolorem si strangulatus molestia accesserit, suppurationem spondet. *Prorrh. I. 113.*

(78) *La-*

(78) *Lateris* dolore citra inflammationem adfecti, cum turbulentiis tenuibus moderatis in phrenitidem labuntur. *Coac. 411.*

(79) Quos ex *lateris* dolore cibi faſtidia comitantur, iis os ventriculi aliquantum dolet, & ſudoribus diffluunt. Vbi autem facies ruboribus velut efflorefcit, & aluus eſt liquidior, pus in pulmonibus collectum habent. *Coac. 423.*

(80) *Oris ventriculi* dolor ac præcordiorum pulſus, cum febre, in qua totus corporis habitus perfrigeratur, malum denunciant, idque præſertim, ſi cum tenuibus ſudoribus contingunt. *Coac. 283.*

(81) Ea *tormina* mala ſunt omnia, quæ cum febre inuadunt, aut variis alui recrementis, aut iecoris inflammatione, aut præcordiorum, aut ventris, aut quibuscumque doloribus cruciant, aut cibos cohibent, aut ſitim inferunt. Quem magna pars horum malorum occupat, is celerrime perit. *Prorrh. II. ſ. 84.*

(82) Dolores *circa umbilicum*, cum palpitatione, mentis quidem alienatæ ſignificationem quamdam præbent. Sub iudicationem vero his plurimus & creber flatus cum ſingulari contenſione prodit. Quin & ad *ſuram* dolores in his mentis alienationem indicant. *Prorrh. I. 36.*

(83) *Lumborum* dolores diuturni, qui ſenſim fiunt circa præcordia inuoluti, cum febre & ciborum faſtidio, ſi intenſum capitis dolorem aduehunt, non ſine conuulſionis ſpecie celeriter interficiunt. *Prorrh. I. 100. Caoc. 317.*

(84) Ex *lumborum* dolore ad os ventriculi recurſationes cum febre, horrore, multorum tenuium & aquoſorum vomitu, delirio, vocis defectione, eæ in nigrorum vomitionem deſinunt. *Prorrh. I. 83. Coac. 316.*

(85) *Lumborum* atque inferiorum partium dolores, quibus febris etiam accedit, ſi relictis inferioribus ſeptum transuerſum adpetant, tum præſertim exitio ſunt, cum periculoſum ſignum acceſſerit. Quod ſi reliquorum

ſignorum nullum oſtenderit periculum, futuræ ſuppurationis metus eſt. *Coac.108. Progn.f.11.*

(86) *Lumborum* diuturni dolores, qui cum febre, ad tertianæ naturam propius accedente, ingraueſcunt, ſanguinis grumoſi ſeceſſuri ſpem faciunt. *Coac.305.123.*

(87) *Lumborum* dolor, absque cauſſa manifeſta inuadens, morbi malignitatem indicat. *Coac.322.*

(88) *Lumborum* dolor, cum æſtu implacido & anxio, malum ſignificat. *Coac. 323.*

(89) In angina, abſque vlla ſignificatione, delati ad *crura* dolores, cum febre, pernicioſi. *Coac. 373.*

(90) In febribus ex *glandularum tumoribus* dolores morbi diuturnitatem ſignificant. *Coac. 75.*

(91) Ex vehementibus doloribus obortæ febres diuturnæ ſunt. *Coac.73.*

(92) In angina quæcumque conſpicuum dolorem non produnt, periculi plena ſunt. Quin etiam diuturni ſunt, qui ad crura progrediuntur dolores. *Coac.376.*

(93) Quæcumque *mammarum* dolore ex febribus vexantur, eas ſanguinis concreti ſpuitio, non fæculenta, dolore liberat. *Coac.553.*

(94) In febribus acutis conuulſiones & circa *viſcera* dolores vehementes, malum. *Aph.IV. 65.*

(95) *Euaneſcens,* ſine ratione, lateris dolor, delirium portendit. *Alpinus.*

De motu voluntario.

(96) Aegrum *reſidere* velle in ipſo morbi impetu, prauum quidem in omnibus morbis acutis, ſed pulmonum inflammatione laborantibus peſſimum. *Hipp. lib. progn.f. 4. Coac.497.*

(97) Corporis *iactationes* & incontinentiæ in febre, cum perfrictione & ſuperiorum partium tenui ſudore, phrenitim atque perniciem denunciant. *Prorrh. I. 27.39.*

(98) Qui

(98) Qui sopore, corporis *inquietudine* & præcordiorum dolore adfliguntur, cum frequenti & pauca sputatione, iis tubercula ad aures exoriuntur, ac fortassis sopore tentati ad aliquam conuulsionem deueniunt. *Coac. 185. 183. 184. 289.*

(99) In acutis corporis motio, *iactatio* ac turbulentus somnus, nonnullis conuulsionem portendit. *Coac. 82.*

(100) In pueris febris acuta cum alui supresfione & peruigilio, *calces* velut *iactare* ac colorem mutare, ruborem contrahere, conuulsionem minatur. *Coac. 109.*

(101) De *manuum motione* ita censet *Hippocrates lib. prognost. f. m. 5.* In febribus acutis, aut pulmonum inflammationibus aut phrenitide, aut capitis doloribus, quibus ante faciem feruntur & aliquid frustra venantur, & festucas colligunt, aut floccos e vestibus euellunt & ex pariete paleas carpunt, ex his omnibus malum & mortem portendi.

(102) Quibus *vox* in morbis *acuta* redditur, iis præcordia intro trahuntur & tenduntur. Vox autem acuta & stridula, malum. *Prorrh. I. 45. 47.*

2) *In aliis morbis.*

De sensibus internis.

(1) Mentis emotiones in chronicis malis semper ominosæ; nec facile occurret delirii species, quam probare liceret, veluti de quibusdam deliriis criticis non ignotum est.

(2) Deliria sæpe occurrunt insanabilia, quia eorum caussæ non, nisi cadauere post mortem secto, manifestæ fiunt.

(3) Deliriorum quorumdam caussæ non quidem latent, sed nihilominus tolli nequeunt. Quod in primis valet de *mania* ex vehementiori *philtro.*

(4) Deliriorum leuissima sunt ea, quæ quibusdam obtingunt, qui congestionibus ad caput maximam partem serosis

ſeroſis corripiuntur. Succedente enim coryza, mentis iterum redit conſtantia. Vnde vulgus: Er hat eine wunderliche Natur, wenn er ſoll den Schnuppen krigen, iſt er allezeit wie verwirret.

(5) Deliria in chronicis, illis quidem, quæ in febribus eueniunt, frequentia cedunt, pertinacia autem ſuperant.

(6) Deliria ex hæmorrhagiis non ſuccedentibus aut prorſus ſuppresſis, ſatis ſunt grauia, at retenti ſanguinis contingente largiori fluxu, ſanari ſolent.

(7) Delirium hypochondriacum tanto adfligit pertinacius, quanto magis ſanguinis ſpiſſitudo antehac inualuit. Tolli tamen poteſt per hæmorrhoidalem excretionem copioſam & ordinatam. *Aph. VI. 21.*

(8) Eadem eſt ratio melancholiæ atque maniæ hyſtericæ, quæ a menſium ſuppresſione orta eſt; his quippe ſufficienter effluentibus, mens fit conſtans & actiones inſaniæ expertes.

(9) Delirium tametſi temporarium fuerit: mali tamen, cui ſuperuenit, iam grauitatem, iam diuturnitatem præmonſtrat.

(10) Delirium largæ ſanguinis excretioni ſuccedens, peioris eſt indolis, quam quod a ſufflaminato eius fluxu ſuboritur. Hinc *Hippocrates Aph. VII. 9. Ex ſanguinis profluuio deliratio, aut etiam conuulſio, mala. Celſus lib. II. cap. VIII.* circa finem: *Si ſanguis profluxit, deinde ſecuta eſt dementia cum tetano, periculum mortis eſt.*

(11) Occurrunt quædam grauidarum exempla notatu non indigna, quæ mulieres leuiter delirantes ſiſtunt, magis tamen plerumque idiopathice, quam ſymptomatice. Singulis vero grauia in hoc ſtatu portenduntur accidentia, nimirum vel abortus periculum, vel dyſtociæ difficultates non facile ſuperandæ, ob adfectuum vehementiam & prædominium.

(12) Ex

(12) Ex *morbo regio* fatuitas aut ſtupiditas, malum. *Prorrh. I.32. Coac.198.*

(13) Quibus dum conuelluntur oculi fixi & immoti ſplendent, iis mens e ſede conſtantiæ deturbatur, & diutius morbum trahunt. *Prorrh. I.124.*

(14) Ex ictu in capite accepto ſtupor aut deſipientia, malum. *Aph. VII. 14.*

(15) Neruorum violenta læſio fere inducit delirium.

(16) Delirium, poſt *opiati* adſumtionem eueniens, & pertinax & periculoſum eſt.

(17) Obliuio in diuturnis malis aliquando apoplexiam portendit. Ordinarie læſionum capitis eſſe ſolet conſectarium.

(18) Sopor & agrypnia in quouis morbo motuum vitalium inducunt alterationes & turbationes. Vnde ſiniſtrum ſemper præbent præſagium.

(19) Inſomnia, quam ſignificandi vim ſæpe habent in febribus, eamdem quoque exſerunt in aliis morbis, præſagiendo ſcilicet mutationes, difficultates, bonos & malos euentus.

De ſenſibus externis.

(20) Oculi hebeſcentes, obtuſi, concreti & caligantes, malum. *Coac. 225.*

(21) Oculorum hebetatio, cum animi defectione, promtam conuulſionem denunciat. *Coac. 226.* Interdum apoplexiam.

(22) Ex recurſatione doloris in lumbis, oculorum peruerſio, aut diſtorſio mala eſt. *Coac. 314.*

(23) Ex hæmorrhoidibus, aliquantum adparentibus, tenebricoſæ vertigines obortæ, paruam ac ſenſim factam partium reſolutionem indicant, ex qua liberat venæſectio. Et quidquid huius modi adparere ſolet, mali aliquid denunciat. *Coac. 346.*

(24) In vulneribus, quæ in ſupercilium, aut paulo altius inferuntur, viſus acies obtunditur, & quo vulnus recentius eſt, eo magis vident. Inueteraſcente autem aut tardante cicatrice, magis obtundi ſolet. *Coac.510.*

(25) Quibus concuſſum fuerit cerebrum, vel ex plaga doluerit, aut aliquo caſu, his illico vox deficit, neque vident, neque audiunt ac fere intereunt. *Coac.499.*

(26) Res geminas videre, humoris cryſtallini a ſua ſede remotionem notat. At muſcas ante oculos videre volitantes, delirium indicat, vel ſuffuſionem & cataractam minatur. *Fienus.*

(27) Procedente morbo ſurditas ac vrina ſubrubra cum nullo ſedimento, ſed cum ſublimamentis in medio innatantibus, mentis emotionem prænunciant. *Coac. 198.*

(28) Graui ſurditate tentati, dum aliquid illos prehendit tremuli, linguæ reſolutione ac torpore adfecti, male habere indicantur. *Coac. 197.*

(29) Surditas pus intro colligentibus ſuborta, ſanguinolentam deiectionem denunciat. His ſub mortem nigra egeruntur. *Coac. 420.*

(30) Surditas ex nigris vomitibus oborta, noxia non eſt. *Coac. 559.*

(31) Aurium tinnitus & ſuſurrus in plethoricis ſanguinem redundantem ad caput congeſtum indicat. In iunioribus ſæpe narium hæmorrhagiam imminere præmonſtrat.

(32) Quando ægri guſtus & olfactus ita deprauati ſunt, vt in morbo omnia ipſi fœtere atque amaricantia eſſe videantur; tum primarum viarum abundans ſaburra & nidoroſum crama inibi hærens indicatur.

(33) Tactus in chronicis nimium alteratur a doloribus, ſed omnium maxime deprauat eumdem paralyſis.

De doloribus.

(34) Quibus cum lippitudine *capitis* dolor accedit & longo tempore perſeuerat, cæcitatis metus impendet. *Coac.223.*

(35) Qui

(35) Qui *capitis* dolore vexantur, ac catocho cum dolore detinentur, oculos habent prærubros; in iis ſanguinis profluuium ſperandum eſt. *Coac. 166.*

(36) Dolor *capitis*, cum ſedis ac pudendorum dolore, torporem ac impotentiam adfert, vocemque exſoluit. Ex his ſomnolentia ac ſingultuoſi nono menſe euadunt, & voce libera reddita in integrum reſtituuntur. *Coac. 164.*

(37) Vterum gerentibus *capitis* dolores, cum ſopore & grauitate, malo ſunt. Quin & huiusmodi naturæ conuulſionibus forte ſunt obnoxiæ. *Prorrh. I. 103. Coac. 534. 517.*

(38) *Faucium* gracilium dolores ſuffocantes, conuulſionem minantur, tum præcipue, cum ex capite originem ducunt, quale quid Thraſynontis conſobrinæ accidit. *Prorrh. I. 104.* *Faucium* porro vehementes dolores, aurium tubercula & conuulſiones excitant, itemque *ceruicis* & *colli* dolores. *Coac. 268.* At vehementer ſine tumore dolentes cum labore & moleſtia, præceps minantur exitium. *Coac. 265.*

(39) Ingruentes ad *præcordia* dolores, praui ſunt, cum alias, tum ſi aluos profundant. Deteriores autem, ſi paruo tempore fiant. Quin & inde ſuborta ad aures tubercula aliæque ſuppurationes, malignitatem præ ſe ferunt. *Coac. 284.*

(40) Vterum gerentibus *præcordiorum* dolor malum denunciat, hic etiam alui euntes & rigore ſubinde corripi malum. *Ventris* dolor ſi limoſa expurget, leuius malum indicat. Quæ ex his faciles partus habent, eæ poſtea vehementer anguntur. *Coac. 523.*

(41) In *dorſi* ac *pectoris* dolore cruentæ mictionis ſuppreſſio, laborioſum exitium adfert. *Coac. 272.*

(42) *Oris ventriculi* dolor cum præcordiorum contenſione, atque etiam *capitis* dolor, malignum quidpiam & ſuſpirioſam quamdam adfectionem indicant. In his certe animaduertendum eſt, num derepente moriantur,

velut in Dysode euenit, cui vrinæ valde fermentatæ & prærubræ aderant. *Prorrh. I. 72.*

(43) *Oris ventriculi* dolores, cum inteſtinorum cruciatu, ventris animalia i. e. lumbricos deiiciunt. *Coac. 285.*

(44) *Oris ventriculi* dolor, ſeniori crebro adueniens, repentinam mortem denunciat. *Coac 286.* Huic adſerto rarius reſpondet experientia.

(45) Ex pulmonis ſuppuratione interdum circa *ventrem* ac *clauiculam* dolores, & cum corporis iactatione aliquantus ſtertor, copiam ſputi in pulmone indicant. *Coac. 18.*

(46) Dolores circa *vmbilicum*, cum palpitatione, mentis quidem alienatæ ſignificationem quamdam præbent. His ſub iudicationem conferta & crebra pituita cum dolore prodit. *Coac. 300.*

(47) Supra *vmbilicum* labor ac lumborum dolor, qui remediis non cedit, in hydropem ſiccum deſinit. *Coac. 304.*

(48) Quos derepente, absque febre, *præcordiorum* aut *oris ventriculi*, aut *crurum* & *inferiorum partium* dolor adfligit aluusque intumeſcit, venæſectio aut alui fluxus ſolutionem iis adfert. His febricitare noxium. Nam longæ & vehementes febres ſubnaſcuntur, ac tuſſes & ſpirandi difficultas atque ſingultus fiunt. *Coac. 294.*

(49) Qui præcordiorum doloribus, oris ventriculi, *iecoris* ac earum partium, quæ ſunt circa vmbilicum, conflictantur, ii cruenta alui deiectione liberantur, ſecus autem mortem oppetunt. *Coac. 295.*

(50) Quibus *hepar* dolet, cum oris ventriculi dolore, ſopore, rigore, ii aluo exturbata, cum corporis extenuatione, ciborum faſtidio, multis tenuibus ſudoribus diffluunt, & purulenta per aluum demittunt. *Coac. 448.*

(51) Quibus *iecur* derepente vehementer dolet, iis febris ſuccedens remedio eſt. *Coac. 449.*

(52) *Lumborum*, capitis ac oris ventriculi dolor, cum forti exſcreatione, conuulſionis ſuſpicionem excitant. *Prorrh. I. 106. Coac. 320.*

(53) Qui-

(53) Quibus *lumborum* dolor in caput & manus recurſat, & torpore adfecti oris ventriculi dolorem ſentiunt, tenuibus ac ſeroſis humoribus abundant, ii liberaliter ſanguinem profundunt. Sed aluus cum mentis perturbatione his effunditur. *Prorrh. I. 139. Coac. 308.*

(54) *Lumbis* dolentibus ſi oris ventriculi dolor acceſſerit, futuræ per hæmorrhoides vacuationis ſignum eſt, & eam forte præcesſiſſe indicat. *Prorrh. I. 130. Coac. 312.*

(55) *Lumborum* dolores ſanguinis profluuium excitant. *Coac. 306. 307.*

(56) In intenſo *lumborum* dolore & alui ſubductione largiore, ſumto veratro ſpumoſorum crebra vomitio prodeſt. *Coac. 310.*

(57) Qui *lumborum* dolore conflictantur, ii male habent. Animaduertendum, num his tremores fiant, & maculæ rubentes, quales in tibiis cum rigore euenire ſolent. *Coac. 318.*

(58) Qui *lumborum* & lateris dolore absque vlla occaſione tentantur, ii in morbum regium incidunt. *Coac. 325.*

(59) *Veſica* dura & grauiter dolens omnino mala eſt. Peſſima vero, ſi febris continua acceſſerit. Nam veſicæ dolores interimendi vim obtinent, & aluus his nihil admodum reddit. Eos autem metu liberat vrina procedens purulenta, in qua album & læue ſubſidet. Quod ſi neque hæc leuata fuerint, neque veſica mollior reddatur, intra primos circuitus laborantem moriturum exſpectandum eſt. Hoc vero pueris a decimo ad decimum quintum præcipue contingere ſolet. *Coac. 471.*

(60) *Veſica* intercepta, maxime cum *capitis* dolore, conuulſionem quamdam minatur. Quæ in his cum torporis ſenſu exſoluuntur, moleſtiam non perniciem adferunt. Forte aliquantulum deſipiunt. *Coac. 588.*

(61) *Renum* dolor repente obortus, cum vrinæ ſuppresſione, calculorum aut vrinæ craſſæ mictionem indicat. *Coac. 589.*

(62) *Cubiti* ceruicisque dolores conuulſionem minantur. *Prorrh. I. 114.*

(63) *Pruritum* ſentientia corpora in tabidis male habent, ſi ab alui ſuppreſſione ortum trahat. *Coac. 440.*

(64) *Pruritus* omnibus nigrorum ſeceſſum denunciat, & grumos vomitione refuſos. *Coac. 636.*

(65) Vterinæ ventris duritates cum dolore, celerem perniciem denunciant. *Coac. 528.*

(66) Si ſine cauſſa longus dolor capitis eſt, & in ceruices ac ſcapulas tranſit, rurſusque in caput reuertitur, aut a capite ad ceruices ſcapulasque peruenit, pernicioſus eſt. *Celſus lib. II. cap. VIII. p. 85.*

(67) Quos grauis morbus detinet, hi ſi dolores prorſus non ſentiant, vita non diu fruentur.

De motu voluntario.

(68) Omnis inquietudo, ſeu corporis incontinens iactatio, in morbo graui ſiniſtrum præbet omen.

(69) Inquietudo, cum leipothymia, pernicioſa eſt.

(70) Nimia ciborum ingeſtio, & moleſta ventriculi repletio, ferme ſemper inquieta reddi corpora, maxime vero morbo adfecta. In iunioribus ſæpe voracitas, non raro etiam vermes eumdem inquietudinis edunt effectum.

(71) Qui ſingulis ferme momentis ſitum corporis & artuum mutant, ii admodum periclitantur.

(72) Qui inquieti ex vno lecto in aliud tranferri cupiunt, paulo poſt e vita ſecedere ſolent, maxime ſi de peregrino domicilio, ſibi minus apto, quædam interloquantur.

(73) Vox acuta, eiulabunda ac oculorum hebetudo, conuulſionem minantur. His dolores ad inferiores partes demiſſi toleratu ſunt faciles. *Coac. 257.*

(74) Confractæ voces, poſt medicamenti purgantis potionem,

tionem, considerandæ, num prauæ sint. Horum plerisque tenues sudores fluunt & alui humectantur. *Coac. 251.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. Paradoxum videri posset minus exercitatis, quod Pathologia sensuum non tantum externorum, sed & *internorum* morbos scrutetur; Semeiologia vero vtrorumque alterationes obseruet: cum sensationes sint actiones animæ immaterialis, cuius substantia per morbos lædi nequeat. Verum vtrumque recte fieri a Medicis, probatione non indiget. Qua autem ratione id fiat, vt principium incorporeum simul adficiatur, & per corpus male adfectum in motibus ac intentionibus suis impediatur, & quasi simul ægrotet, id ex veris Physiologiæ fundamentis addisci potest; nec quidquam remansurum est dubium, nisi quis erroneis traditionum commentis imbutus, semetipsum veri cognitione priuare velit. Interim non præteruidendum est hoc in medicina momentum, de anima cum corpore coægrotante, quia de vero motuum principio in corpore viuo egregie testatur.

2. De sensibus *externis* eorumque ad facile subeundas alterationes dispositione, & vere sæpius eueniente perturbatione, eo minus dubitari solet, quo manifestius per anatomica scrutinia de admiranda partium teneritudine & exquisita totius structuræ subtilitate iam pridem constitit.

3. Insomnia nonnulla vim significandi habere, & præternaturale aliquod accidens, siue propius imminens, siue paulo serius corpori euenturum, præmonstrare, tot *veterum* obseruationes ac inde enatæ prognoses satis confirmant. Hinc iubet *Hippocrates lib. de humorib. f. 15. Insomnia, qualia quis cernat, spectanda sunt, & quæ in somnis faciat.* Diligentiam vero eorum acuit non modo futura prænoscendi curiositas, sed bene quoque curandi intentio. Nam insomniis cynosuræ quasi loco vsi sunt, & veluti ex *Hippocratis libro de insomniis* constat, constitutioni corporum indiuiduali congruas

gruas inde petierunt indicationes, quibus iam conferuando & præferuando, iam vero oppugnando & percurando officio suo satis facerent.

4. Quamuis antiquis, quid fiat ante morbos, quid accidat in illis, & quid denique eos consequatur; diligenter adnotare, de illo autem, quo quidlibet contingat modo, minus sollicitos esse, solemne exstiterit: de insomniis tamen quidpiam rimari non prorsus intermiserunt. *Galenus* non inepte disserit: animus in somnis videtur intimas corporis partes ingredi, & ab externis, quæ sensum mouent, se abducere eamque adfectionem, quæ in corpore inest, persentiscere & eorum omnium, quorum desiderio trahitur, vt iam præsentium, visa concipere. Quæ si ita se habent, haud mirabile est, cum facultas animalis humorum copia grauante vexatur, si homines vix se ipsos mouere & onera quædam gerere in somnis suspicentur: contra vero, cum adfectio corporis sit leuis & excrementis vacans, si se aut volare, aut velocissime currere in quiete perspiciant, præsertim cum animi imagines semper sint corporis adfectionibus adsimiles. *Vid. eius diss. de dignotione ex insomniis classe opp. III. f. 162.*

5. Vtrum homo sensibus singulis recte valentibus mori possit? Auctores dissentiunt; sed hæc quæstio nullius in praxi vsus est. Interim si *το recte valere* idem significat, ac mediocriter vigere, wann die Krancken zur Noth, ihre innere und äussere Sinnen brauchen können; dubium non est, multos sub sensuum internorum & externorum exercitio nouissima obire fata. Vnde vulgus dicit: Der Krancke hat Sinnen und Verstand bis in den letzten Augenblick behalten.

6. De delirio *asaphode*, seu *obscuro* aliquid addendum, quemadmodum sub *differentiis* iam monuimus. Fit nimirum quædam desipientiæ non raro species, vt æger quietus iaceat, neque solum non tumultuose exclamet exsiliatque, vt antea, sed neque prorsus loquatur, neque figuram decubitus permutet; sæpiusque, qui ita adfecti sunt, familiaribus

ribus præbent opinionem, quasi mox sint dormituri, si aliquod fiat silentium. Clausis itaque fenestris quiescunt custodes, tempusque in his interdum longum conterunt, arbitrati, ægrum, quod neque loquatur, neque moueatur, dormire, ipso reuera non dormiente & manus quiete mouente, non secus, quam qui per leuem contrectationem aliquid vel tangere, vel inuenire volunt. Deinde, his ita se habentibus, quidam clausis palpebris hæc agunt, & si quis accedens cum iis colloquatur, quidam neque prorsus oculos aperiunt; alii, posteaquam aperuerunt, paulo post claudunt, aut immotos seruant. *Conf. Galeni Comm. I. in prædict. Hipp. f. m. 49.*

7. De motus voluntarii læsione, eiusque ætiologia ac ineuitabili necessitate, aliquid addere hic quidem non esset ἄτοπον; sed cum distincte hac de re actum iam sit in *tabula de febribus* & febrilium symptomatum ætiologiis, idem hic repetere non conuenit.

8. Licet in præsenti animus non sit, docere, qua ratione e variis sensuum alterationibus conuenientes formari debeant indicationes therapeuticæ: hoc tamen in transitu monere non piget, quod vna subinde venæsectio in repentinis ad caput & pectus impetuose factis congestionibus, phantasiam visum, auditum, vocem & loquelam deprauantibus, mirificum quasi auxilium præstare soleat.

TABVLA XIII.

DE

FACIE ALIISQVE PARTIBVS EXTERNIS.

I. D*EFINITIO.*

Facies eſt capitis pars aduerſa ſeu anterior, quæ a frontis initio incipit, circa tempora in circulum ſe reflectit, & per incuruationem iſtam aures prætergrediens totam frontem, oculos, naſum, genus & os complectitur, atque in ipſo mento deſinit.

II. *DIFFERENTIA.*

1. In facie generatim determinanda auctores quidem conueniunt, conſtituendo anticam capitis partem; ſed in termino, vt Philoſophi loquuntur, *a quo,* quidam viget diſſenſus, exigui licet momenti. Aliqui enim frontem excludunt, & illud ſolum, quod ſupercilia & mentum interiacet, pro facie agnoſcunt, pluribus interim contradicentibus.
2. Faciem dum *Medici* contemplantur, colorem atque tonum, in eius ſuperficie obuium potiſſimum obſeruant; *morum* autem *doctores,* dum faciem conſiderant, animi alterationum, per *vultum* ſignificatarum, habere ſolent rationem. Ex quibus facile perſpici poteſt, quid differentiæ ſubſit inter *faciem* & *vultum* : *illa* in primis ſiſtit partium capitis anticarum figuram, colorem atque ſitum generalem in ſtatu vel ſecundum, vel præter naturam; *hic* vero per arbitrarias earumdem partium contractiones, relaxationes, diſtorſiones, indicat pathema, quod animum vel grate, vel moleſte adficit. Hinc perſæpe quidem *vultus,* ſiue ægrum, ſiue ſanum

num exſtiterit corpus, mutari poteſt; non autem tam facile *facies*, niſi quidem in verecundis, qui in momenta quaſi rubore ſuffunduntur.

3. Facies humana varie conſiderari ſolet vel in ſtatu *naturali*, vel *præternaturali*. Vtrobique
   1) Ratione *coloris* adparet vel
      (1) *florida*, & plus minus rubicunda.
      (2) *pallida*, aut plumbea.
      (3) *liuida*, aut ex liuido vel flauo nigreſcens.
   2) Ratione *habitus* vel
      (1) *turgida* & plena
      (2) *contracta*, rugoſa, flaccida & marcore deprauata.
   3) Ratione *diſpoſitionis animi*, ſeu adfectus dominantis, vel
      (1) *Serena*, tranquilla, manſueta, hilaris, læta.
      (2) *moroſa*, ſeria, tædii plena, penſitabunda.
      (3) *triſtis*, trepidans, iracunda, deſperans, furibunda.

4. Præterea facies *morboſa* ſuas iterum habet differentias. Alia enim ſtatum naturalem alteratum; alia vero maiorem perniciem arguit. Poſterior *κατ' ἐξοχὴν hippocratica* audit, eo, quod primum a Medicorum principe, *Hippocrate* Coo, diſtincte deſcripta ſit. Hæc itaque ſe offert
   1) Sub *orthoſtadia*, vbi ordinarie anxii timoris, aut magni terroris index exſiſtit. Et quamuis ſub tali pathetica deformatione, *hippocraticæ* faciei quodam modo reſpondere obſeruetur: in eo tamen differt, quod oculos magis oſtendat viuidos atque exſertos, qui in cadauerosa illa facie magis concaui ac ſplendore orbati adparere ſolent, cum pupilla depreſſa & turbida.
   2) In ſtatu vere *morboſo*, in quo adpropinquantis mortis periculum præmonſtrat.

5. Quo autem modo ominoſam faciem ipſe deſcribat *Hippocrates*, paulo infra in *prognoſibus* occurret. Qualis autem conceptus de hippocratica facie formandus ſit, iam dicemus.

Eſt nimirum peſſimorum ſignorum, ad imminentis mortis prognoſin conſpirantium, concurſus, per omnes faciei partes quidem conſpicuus, ſed in oculorum ſeu viſus deprauatione & humoris *vitrei* ſubalbidi facti obſcuratione in primis ſe exſerens. *Vid. Stahlii diſſ. medico-ſemeiotica de facie morborum indice ſeu morborum æſtimatione ex facie. Halæ 1700.*

6. Quot rebus aliis inanimatis faciei notio attribui ſoleat, in illud inquirere non eſt Semeiologi, vtpote qui ſolum circa faciei humanæ alterationes occupatur, homonymiæ vero euoluendæ ſpartam philologis aliisque curioſis vltro relinquit.

7. Ad reliquas tandem, præter faciem, quod attinet partes, ex quarum alteratione prognoſes formare ſtudent Practici, fere eſſe ſolent cutis, capilli, caput ipſum, aures, lingua, dentes, fauces, collum, pectus, hypochondria, venter, artus, vngues. His accenſentur alia quoque momenta e. g. ætas, conformatio, partium calor & frigiditas, adpetitus, ſternutatio, tuſſis, febris.

III. *PROGNOSIS*

1. *Generalis.*

1) Vti macrocoſmi compendium homo exiſtimatur: ita paruus hic mundus proprium habet compendium in vultu, & imago corporis viui eſt facies. *Burrhus.*

2) In morbis in primis ægri facies ſic in conſiderationem adhibenda, ſitne bene valentium & ſui ipſius ſimilis? Ita enim optima exiſtimanda eſt; quo magis vero a priſtino ſtatu recedit, eo grauius periculum portendit. *Hippocrates lib. prognoſtic. ſ. 3.*

3) *Optima* ægri facies, quoties ſui ſimillima permanet: Quæ inter optimam deterrimamque interiecta ſit, tua intereſt, determinatis extremis, conſiderare. Quæ enim ad optimam propius accedit, melior eſt; quæ deterrimæ propinquior, peior cenſenda. *Galenus in Comm. I. in præſag. Hipp. ſ. 20. it. de arte curat. lib. I. cap. II.*

4) Non

4) Non refert, an facies ſit alba, vel rubra, vel liuida in morbo. Nam ſi eſt, ſicut in ſanitate eſſe ſolet, bona eſt. Hinc pallida melior eſt, quam rubra, & viciſſim. *Fienus.*

5) Ex facie eo certius præſagiunt illi, qui temperamentorum doctrinam perſpectam habent, quam alii, qui ſolum colores attendunt.

6) Facies florida præſentem indicare poteſt ſanitatem, minime vero eius conſtantiam ſeu diuturnitatem. Hinc *Hippocrates Aph. I. 3.* Bene habita athletarum *valetudo ad ſummum progreſſa,* vbi ad plenitudinis extremum peruenerit, *lubrica eſt,* cum non poſſit eodem ſtatu permanere, neque quieſcere. Quandoquidem vero non quieſcit, neque iam poteſt in melius progredi, reliquum eſt, vt in deterius labatur. Et *Celſus lib. II. cap. II. p. 51.* Si plenior aliquis & ſpecioſior & coloratior factus eſt, bona ſua habere debet ſuſpecta.

7) Non quælibet ſignorum in facie perturbatio temere ſtatim morbi, nedum magni & vehementis facit indicium: ſiquidem etiam ex repentinis animi pathematibus eximiæ prognaſci ſolent faciei perturbationes, quæ tam ſæpiſſime, vti cito factæ ſunt; ita celeriter quoque pereunt. *Stahlius.*

8) Quotiescumque facies notabiliores alterationis notas in ſe habet; toties directe certam illam prodit conſtitutionem, quæ huiusmodi alteratione ſe exſerit. *Idem.*

9) Faciei corruptela lethalis eſt, minus tamen, ſi ob peruigilium, aut inediam, aut alui perturbationem contingat. Nam quæ ex his cauſſis orta eſt corruptelæ ſpecies, vna die aut nocte in integrum reſtituitur. *Coac. 212.*

10) Quando facies præſagientem decipit, fit illud plerumque per colorem; reliqua enim ſigna, vt extenuatio, collapſus & oculorum deprauatio certiora eſſe ſolent indicia.

2. *Specialis.*

1) In *febribus.*

(1) Facies bene *colorata,* tetrica ac ſuperciliosa in morbo acuto malo eſt. *Coac. 213.*

 (2) In

(2) In magnis malis ſi facies bona fuerit, bonum; in paruis vero bonæ ſignificationi contraria denuncians, malum portendit. *Epid. VI. ſect. II. n. 26.*

(3) *Rubedo* maxillarum, ſi adeſt febris, tuſſis ac difficilis reſpiratio, proprium ac pathognomonicum peripneumoniæ ſignum eſt. *Fienus.*

(4) *Rubor* aſſiduus, in longis lentisque febribus, pulmonis ardorem & ad tabem viam oſtendit, ſi in primis tuſſicula adeſt: ſi vero non ſolum genæ, ſed et tota facies rubeat et flammea ſit, & accedat externa corporis caliditas, eſt ſignum febris. *Idem.*

(5) In omnibus acutis facies *flammea*, ſi non eſt alia manifeſta cauſſa ruboris, vt ira, pudor &c. eſt mala, quia febris & æſtus magnitudinem indicat & calorem ſurſum ferri; vnde vel dolores capitis vehementes, vel phrenitis, vel peripneumonia metuenda ſunt. *Idem.*

(6) Quibus faciei incendium & intenſus *rubor* ſoluitur, & graueolens eſt alui egeſtio redundans & ſubrubra, in his inſaniæ metus eſt. *Coac. 624.*

(7) Vbi liuores in febribus fiunt, prope adfore mors ſignificatur. *Coac. 66.*

(8) Facies *pallida*, contracta, extenuata in febrientibus imminentis paroxyſmi præbet indicium.

(9) Facies *moroſa* et *auſtera*, cum taciturnitate, mentis emotionem portendit, non raro obſcurum delirium iam adeſſe arguit.

(10) Facies *anxia*, et ſui admodum diſſimilis, difficilem decurſum, ſæpe vero exitium præmonſtrat.

(11) Facies ſub febris initium *flaccida* ac nimium *extenuata* funeſti exitus habetur prænuncius.

(12) Facies *triſtis*, *penſitabunda*, & vox debilis atque demiſſa, difficiles colluctationes, plerumque vero mortem metuendam præſagiunt.

(13) Facies *lethalis* ſeu adpropinquantis mortis prænuncia habe-

habetur; ſi ſit naſus acutus, oculi concaui, collapſa tempora, aures frigidæ & contractæ, imisque ſuis fibris inuerſæ, cutis circa frontem dura, intenta et reſiccata, & totius faciei color ex viridi palleſcens, aut etiam niger, aut liuidus, aut plumbeus. Hæc eſt famoſa illa *facies Hippocratica. Conf. Hipp. lib. prognoſt. ſ. 3. Coac. 212.*

(14) In acutis *nigræ maculæ,* in genis coortæ, lethales eſſe ſolent. *Foreſtus.*

(15) *Oculi* vt valuerint: ita & totum corpus. *Epid. VI. ſect. IV. n. 26.*

(16) Oculorum *rubedo* notat inſignem congeſtionem ad caput, et cephalalgias, præſertim ſi lucis minus patientes ſint, et frons rubore aliquo conſpicua. *Stahlius.* At *flauedo* in pleuriticis, aut plane *liuor,* mali ominis eſt. *Lommius.*

(17) Oculorum in acutis *rectus obtutus,* **das Starrſehen**, ac motus pernicitas, ſomnus turbulentus, peruigilium, interdumque e naribus ſanguinis ſtillationes, nihil boni denunciant. *Coac. 227.*

(18) Oculorum *claritas,* ac eorum album ex nigro aut liuido clarum fieri, ad criſin confert. Ac quo celerius clareſcunt, eo celeriorem iudicationem; at tardius tardiorem ſignificant. *Coac. 217.*

(19) Qui ſurditate cum capitis grauitate ac præcordiorum contenſione vexantur, ſi oculorum *acies perturbatur,* in iis ſanguinis fluxum e naribus ſperare oportet. *Coac. 195.*

(20) Si oculi lucem refugiunt, aut illacrymant præter voluntatem, aut peruertuntur, aut alter ex iis minor fit, aut quæ in iis alba eſſe debent rubeſcunt, aut in iisdem venulæ liueſcunt, aut nigricant, aut lippientium oculorum ſordes circa eorum aciem adparent, aut etiam aſſidue mobiles, aut tumidi, aut vehementer caui, aut eorum adſpectus ſquallidus et minime lucidus, aut totius

tius faciei color immutatus; hæc omnia mala perniciosaque æstimanda sunt. *Hipp. lib. prognost. f. 4.*

(21) Vitiosa in febribus est oculorum cauitas, & vehemens oculi foras expressio, aut splendoris elisio, adeo vt pupilla extendi nequeat, et cilia retorta, ac fixi oculi ac continenter conniuentes, coloris commutatio, aut palpebras per somnum non committere, perniciem ostentat. Quin & distortus oculus malo est. *Coac. 218.*

(22) In morbis acutis, vbi male habent ægri, vltro quidem profluens *lacryma*, bono est, inuitis vero malum denunciat. Quibus etiam *palpebræ* circumtenduntur, malum significatur. Malum quoque, quod in oculis *inarescit* tenuissimæ lanuginis, aut aquarum aspergini simile. Oculorum denique *hebetatio* ac retusio et squalor, quique intro corrugantur, qui concreti sunt, ac ægre vertuntur et intro sunt voluti, malum denunciant *Epid. VI. sect. I. n. 16.*

(23) Quibus in febribus aut aliis morbis oculi ex voluntate *illacrymant*, nihil absurdi accidit: at quibus præter voluntatem, absurdius. *Aph. IV, 52.*

(24) Oculus *ferox* et *truculentus* delirium portendit, crebra quoque ac inordinata proiectio & perfractio mala est. *ibid. n. 19.*

(25) Oculi *exserti*, adspectus audax et facies flammea delirium portendunt.

(26) *Pupilla* depressa, obscura, splendore orbata funesta fata prænunciat.

(27) In febre acuta si *labrum*, aut supercilium, aut oculus, aut *nasus* peruertatur, si non videat, si non audiat, imbecillo iam corpore, quidquid ex his euenerit, in propinquo iam mors est. *Aph. IV, 49.*

(28) *Narium* rubores alui liquidæ & diffluentis sunt indicia. *Coac. 215.* Sed incertum esse præsagium *Fœsius* iam monuit. *Galenus* nihilo minus hosce rubores in signis instantis criseos retulit.

(29) *Na-*

(29) *Narium* alas in acutis ſecundum reſpirationis motum moueri, oppido funeſtum. *Fienus.*

(30) *Narium* pruritus in acutis delirium prænunciat. *Idem.*

(31) *Naſus* acutus ſeu in faſtigium acuminatus cum reliqua faciei contractione, in febribus peſſimæ eſt prognoſeos. *Stahlius.*

(32) Exacte conſiderandi ſunt albeſcentes ſi febricitent, quorum etiam *labra* inſpicere oportet. *Epid. VI. Sect. VIII, 34.*

(33) Contractum *labrum* bilioſæ alui perruptionem denunciat. *Coac. 240.*

(34) Febres, in quibus exulcerantur *labra*, fere intermittunt, & tertianis perfrigerationes adſunt. *Epid. VI. Sect. VIII, 41.*

(35) *Labrorum* in febribus varia diſtorſio conuulſiones adfore arguit.

(36) *Labia* valde pallida ſemper mala, in acutis præcipue. In magno præterea æſtu interno cum multa ariditate, fiſſuris & veluti ſquamarum abſceſſione nigricantia, perniciem portendunt. *Stahlius.* Et *Hippocrates lib. prognoſt. ſ. 4.* *Labra* reſoluta, pendentia, frigida & *exalbida* eſſe, lethale.

(37) *Frons*, frigido ſudore diffluens, in acutis exitiale.

(38) *Mentum* acuminatum idem indicat, quod naſus acutus.

(39) *Aures* frigidæ, pellucidæ, contractæ, perniciem minantur. *Coac. 192.*

(40) In febribus ex prægreſſo dolore rubores ad *aures*, ignis ſacri ſpem faciunt. *Coac. 200. 380.*

(41) *Aurium* dolor acutus, cum febre & delirio, exitium portendit. *Coac. 189.*

(42) *Aurium* ſordes, hominibus dulces, lethales ſunt, amaræ autem minime. *Epid. VI. Sect. V, 18.*

(43) *Os* amarulentum, cum æſtu, bilioſorum abundantiam, in primis viis reſtitantem, prodit.

(44) *Ore hiante* aſſidue dormire, & vbi ſupinus iacet, cruribus valde contortis et implexis, lethale. *Hipp. prognoſt. f. 4.*

(45) *Dentium colliſio* aut ſtridor, præter conſuetudinem a teneris contractam, inſaniam ac mortem denunciat. Quod ſi iam deliranti id accidat, prorſus exitiale eſt. Quin et *dentes reſiccari* perniciem denotat *Coac. 235.*

(46) Quibus per febres ad *dentes* glutinoſus humor obnaſcitur, iis vehementiores fiunt febres. *Aph. IV, 53.*

(47) Ex *gingiuis*, cum humecta aluo, ſanguis profluens, perniciem minatur. *Coac. 241.*

(48) *Lingua* ægrotantium ſolet plerumque indicare, quinam ſucci vitioſi in corpore abundent. Sunt enim, quibus dulcia eſſe amara & contra videantur. *Galenus in Comm. VIII. in Epid. Hipp. VI. f. 169. it. Comm. IV. in Hipp.. de rat. vict. in acut. f. 199.* Et *Hippocrates lib. VI. epid. Sect. V. n. 15.* *Lingua* humorum præſtantiam colore refert, & quale ſit ſerum indicat, ideoque per hanc ad humorum dignotionem peruenimus.

(49) *Lingua* eſt ſedes omnium ſymptomatum qualitatis alteratæ, excreti & actionis vitiatæ. *Vid. Prothus Caſulanus de lingua, qua maximum eſt morborum acutorum ſignum. Lib. I. cap. VII. Coloniæ Agrip. 1626.*

(50) Quoties aliquid de morbo indicare vis; toties inſpicienda erit *lingua. Id. lib. II. cap. IV.*

(51) *Pallidæ* linguæ ex bilis fiunt redundantia, bilioſum autem a pingui. *Rubicundæ* vero a ſanguine; *nigræ* ab atra bile; valde *reſiccatæ* ex ſuccenſa fuligine & vtero; *albæ* autem e pituita. *Hipp. Epid. VI. Sect. V, 13.*

(52) Lingua ex reſiccatione *denſa* & *aſpera*, phrenitidem portendit. *Prorrh. I. 3. Coac. 234.*

(53) Linguæ *tremulæ* inſtabilem mentem & a ſede conſtantiæ deturbatam ſignificant. *Prorrh. I. 20.*

(54) Deſipientiæ, cum voce ſtridula & *linguæ conuulſione tremula*, voces quoque ipſæ tremulæ, mentis vehementem alienationem ſignificant. In his durities aut aſperitas perniciem minatur. *Prorrh. I. 19.*

(55) Lingua *tremula*, cum narium rubore & aluo humecta, ſi reliqua, quæ ſunt circa pulmonem, nullam iudicationis ſignificationem præ ſe ferant, malo eſt, ac celeres pernicioſas purgationes denunciat. *Coac. 231.*

(56) Linguæ *tremulæ* quibusdam aluum nonnumquam humectam reddunt. In his autem ſi *nigricent*, etiam mortem denunciant. *Coac. 232. 645.*

(57) In peripneumonia, ſi lingua tota *alba* fiat & aſpera, ambæ pulmonis partes inflammatione vexantur; quibus vero *dimidiata* lingua, qua parte id adparet, inflammatio adfligit. *Coac. 400.*

(58) Quibus in pleuritide lingua circa initia *bilioſa* eſt, hi intra ſeptimum iudicantur; quibus vero tertio aut quarto die, circa nonum. *Coac. 383.*

(59) Quod ſi *bulla*, aliquantulum liueſcens, in *lingua* adpareat initio, qualis excitatur ferro candente, in oleum intincto, difficilior fit ſolutio, & iudicatio quidem ad decimum quartum diem deducitur. Sanguinem autem vtplurimum exſpuunt. *Coac. 384.*

(60) Lingua circa initia quidem *horrida*, & in eodem colore perſeuerans, ſi procedente tempore *exaſperatur*, *liueſcit*, *finditur*, mortem denunciat. *Coac. 229.*

(61) Quod ſi lingua *admodum nigreſcat*, decimo quarto die criſin promittit. Periculi autem maxime plena eſt *nigra* et *ex virore palleſcens*. *Ib.*

(62) Linguæ *biſulcum*, velut alba ſaliua obductum, febris remiſſionem indicat. Eadem eſt ſignificatio, ſi hæc cir-

ca ſummam linguam contingant, minus tamen firma. *Coac. 230.*

(63) Linguæ *ſordes* et albedo febrem continuam ſignificant; nam ex eiusmodi febre redditur lingua ſordida. *Fienus.*

(64) Lingua, præter rationem *mollis* reddita, ac nauſeabunda, cum ſudore frigido ab aluo liquida, nigræ vomitionis ſignificationem adfert. *Coac. 232.*

(65) In acutis ſi adparuerint in lingua *puſtulæ,* ciceribus magnitudine æquales, in principio ſequentis diei mors ingruit. *Rhazes.*

(66) *Fauces,* vbi in acutis dolent, graciles ſunt, paruæ et ſuffocantur; atque vbi *os* hiauerit, nec promte adduci ac claudi poſſit, mentis emotionem portendi oportet. Ex his phrenitis pernicioſa eſt. *Prorrh. I, 11. Coac. 275.*

(67) *Fauces* exulceratæ, cum febre, aliquid graue portendunt. *Hipp. lib. prognoſt. ſ. 12.*

(68) *Fauces* leuiter exaſperatæ, & aluus ad inanes & irritas exſurrectiones obmurmurans, frontis dolores in ægris palpitantibus, & more inueſtigantium ſenſim contrectantibus, delaſſatis, & ex ſtragulis & veſtimentis dolentibus, & ſi quæ his increſcunt moleſtiam exhibent. Somnus in his multus conuulſionem minatur, frontisque dolores graues ac mictio moleſta ſunt. *Prorrh. I. 109. Coac. 267.*

(69) In acutis malis ſtrangulatus graciledcentibus *faucibus* minatur perniciem. *Coac. 61.*

(70) Quibus ad *fauces* irritamenta ſunt, iis moderata aurium tubercula excitantur. *Coac. 264.*

(71) Vbi febricitanti *fauces* exulcerantur, ſi aliud quoque ex grauioribus ſignis adfuerit, periculum denunciandum eſt. *Coac. 276.*

(72) Si febrienti, nullo tumore exſiſtente, in *faucibus* derepente

pente ſuccedat ſuffocatio, nec niſi ægre deuorare queat, lethale. *Aph. VII, 60. Aph. IV, 35. Coac. 277.*

(73) Dolentes *fauces,* absque tumore, cum labore, moleſtia ac ſuffocatione, præceps minantur exitium. *Prorrh. I, 86. Coac. 265.*

(74) Angina grauiſſima eſt, & celerrime interimit, quæ neque in *faucibus* neque in ceruice quidquam conſpicuum facit, plurimum vero dolorem exhibet et reſpirationem difficilem, orthopnœam inducit. Hæc enim eodem etiam die & ſecundo & tertio & quarto ſtrangulat. At quæ in reliquis quidem ſimiliter dolorem exhibet, in *faucibus* vero tumorem ac rubores excitat, admodum quidem exitialis eſt, priore tamen longe diuturnior, ſi ingens robur fuerit. *Hipp. lib. prognoſt. f. 12. Coac. 363. 364. 565.*

(75) Cum *fauces* ægrotant, aut tubercula in corpore exoriuntur, excretiones conſiderandæ ſunt. *Aph. II, 15.*

(76) In febre vexato *collum* repente peruerſum, ac vix deglutire poſſe, ſine tamen tumore, lethale. *Aph. IV, 35. Coac. 278.*

(77) Si febre detento *ceruix* peruertatur, neque deuorare queat, tumore non adfligente, lethale. *Aph. VII, 61.*

(78) *Ceruix* dura cum dolore, venarum item iugularium palpitatio vehemens, cum tetano, pernicioſa. *Coac. 261.*

(79) *Pectus* et *hypochondria* in febribus, tumoris et dolorum expertia, & ſanis ſimiliora, bonum ſuppeditant præſagium. *Hipp. lib. prog. f. 5.*

(80) Celeres *extremorum* corporis *ad vtraque extrema* permutationes, perniciem denunciant. *Prorrh. I, 43. Coac. 50.*

(81) Caput, manus & pedes *frigere,* ventre & lateribus calentibus, malum denunciat. *Hipp. lib. prognoſt. f. 6. Aph. IV, 48.*

(82) Vbi toto corpore mutationes contingunt, vt ſi corpus

 refri-

refrigeretur, rurſumque *caleſiat*, vel color alius ex alio oriatur, morbi longitudinem ſignificat. *Aph. IV, 40.*

(83) Præter corporis grauitatem, ſi *vngues* & *digiti liueſcant* in febre, mors confeſtim exſpectanda eſt. *Hipp. prognoſtic. ſ. 6. Coac. 493.*

(84) Quando in pleuritide et peripneumonia *calores* contingunt, interdiu tenues, noctu vero intenſiores, ſine effatu digno ſputamine; ſi porro circa *ceruicem* ſudores occupant; *oculi* cauantur; *malæ* rubent; *digiti* quidem manuum ſummi calent & ſcabri redduntur, *vngues* autem vnci fiunt & *perſrigeſcunt*, in *pedibus* denique tumores & in toto corpore puſtulæ erumpunt *cibique refugiuntur*, *vomica* ſignificatur. *Coac. 402. 432. Galenus Com. I. in Hipp. de humorib. ſ. m. 17.*

(85) Eorum, qui ex laſſitudinibus febricitant, *cutis* eſt ſiccior plus quam in aliqua alia febrium ephemerarum. *Galenus lib. II. de criſib. cap. XIII.*

(86) Febres, quæ ex denſata *cute* oriuntur, hæ ſolum ex omnibus paſſio ſunt adſtricta. *Ibid.*

(87) Inter lethalia ſigna numeratur calidus vapor per *cutem* emanans, ſi prius nares ſpiritum frigidum emiſerint. *Hipp. Epid. VI. ſect. IV. 27.*

(88) Phrenetici *parum bibunt*, ex leuibus ſtrepitibus facile irritantur ac percelluntur, tremuli ſunt. *Prorrh. I. 16. Coac. 96.*

(89) In acutis, ſi *ſitis* temere ac præter rationem ceſſet, malo eſt *Prorrh. I. 57. Coac. 58.*

(90) Moderatus capitis dolor, cum inexhauſta *ſiti*, aut ſudore febrem non ſoluente, niſi aluus erumpat, gingiuarum abſceſſus, aut tubercula circa aures denunciant. *Coac. 173. 175.*

(91) In morbis pulmonis *grauedines* & *ſternutamenta* tum præcedere, tum ſuccedere, malum. In reliquis vero morbis ſternutamentum vtilitate non caret. *Coac. 399.*

(92) In

(92) In grauiter & acute mentis emotis, ſi *febris* iterum repetat cum ſudore, phrenetici euadunt. *Prorrh. I. 15. Coac. 95.*

(93) Ex *præcordiorum doloribus* obortæ febres malignæ ſunt. *Prorrh. I. 56.*

(94) *Febres*, quæ ſoporem ac laſſitudinem inducunt, aut in quibus ægri caligant, agrypnia & tenuibus ſudoribus vexantur, malignæ ſunt. *Prorrh. I. 74.*

(95) Ex vehementibus *doloribus* obortæ febres diuturnæ ſunt. *Coac. 75.*

(96) Febres *vertiginoſæ*, & cum iliaco morbo complicatæ, perniciem intentant. *Coac. 106.*

(97) Febres *aſſiduæ*, quæ *tertio quoque die intenduntur*, in periculum ducunt. *Coac. 116.*

(98) Febris ardens *ex laborioſo ventris dolore*, perniciem minatur. *Coac. 130.*

(99) Hibernæ quartanæ fere in acutos morbos tranſeunt. *Coac. 159.*

(100) Febres, quæ *cum delirio inuadunt*, plurimos interimunt. Ita & *epidemicæ*, quando grauidas corripiunt, abortionis periculo easdem ſubiiciunt. *Hippocrates epid. I. f. 27. 28.*

(101) Si *venæ temporum* in febribus pulſent, & facies bene habita fuerit, absque præcordiorum mollitie, longum fore morbum metuere oportet, qui non ſine larga narium hæmorrhagia, aut ſingultu, aut conuulſione, aut coxendicum dolore deſinet. *Coac. 128.*

1) *In aliis morbis.*

(1) Quæ facies habitu atque colore, ab alias conſueto, plurimum recedit, nec breui ad ſani ſtatus formam reformatur, ea morbum imminere præmonſtrat.

(2) Quo latior, porrectior, ſibique plurimum conſtans facies in morbis deprehenditur, eo plenior de læta reuale-

ualeſcentia ſpes viget. Vbi tamen cauendum, ne delirabundam audaciam pro libero adſpectu nobis imponi patiamur.

(3) Vultus modo in triſtem, modo in lætum, ſine manifeſta cauſſa, variatio, ſemper ominoſa eſt; plerumque tamen de melancholica adflictione præbere ſolet teſtimonium.

(4) Coloris faciei repentinæ alterationes in rubicundum, ſeu inuadentes æſtus volatici, qui poſt paſtum inprimis coorti *diutius durare* obſeruantur, ii vitium in viſceribus plerumque latitans arguunt. Præcipue vero ſubitæ phlogoſes hæmorrhoidariis, hypochondriacis, atque hyſtericis ſatis eſſe ſolent frequentes, quæ malum radicatum ſignificant.

(5) Rubores faciei *vagi* & tranſeuntes non raro animi quædam pathemata, vt, verecundiam, pudorem, amorem indicant, maxime ſi cum pulſus inæqualitate coniuncti ſint. *Galenus de præcognitione lib. VI. f. 165.*

(6) Facies intenſius *rubens*, cum voce rauca & oculis micantibus, hominem ira percitum indicant.

(7) Facies *rubens*, oculi prominentes, cum vaſorum inflatione, modo congeſtiones ſanguinis ad caput & cephalalgiam, modo capitis & colli inflammationem denunciant, præcipue ſi ore hiante ducatur ſpiritus.

(8) Facies, *genis rubellis* conſpicua, ſæpe nihil minus, quam bonam valetudinem indicat. Nam hecticæ exacerbationis non raro exſiſtit index. *Bagliuius* de feminis, vteri cancro laborantibus, expertus teſtatur, quod iſtæ genas perpetuo rubentes circumferre ſoleant.

(9) Faciei color *floridus*, repente in luridum & *plumbeum* mutatus, in illis, qui pectoris vel abdominis hydrope laborant, adpropinquantis mortis eſt præſagium. *Bagliu.*

(10) Obſtructione viſcerum laborantibus, ſi facies naturalem viuidumque adhuc retinet colorem, talium hominum curationem ſuſcipito; nam facilius ſanabuntur: ſi vero facies a naturali ſtatu multum receſſerit, & pallor

lor cum macie omnia occupauerit, curationem ne ſuſcipias, quia ſic adfecti non ſanabuntur. *Bagliuius.* Vbi tamen monente *Stahlio*, certo conſtare oportet de vero ac notabili viſcerum vitio, quo vtpote præſente, prognoſticon recte ſe habet; intelligendo tamen de conſtante huiusmodi decolorationis & extenuationis duratione.

(11) Chronica faciei *rubedo*, ad liuiditatem vergens, cum tuberculis paruis, duriuſculis, tranſeuntibus, hepatis denotat intemperiem, maxime ſi homo ſit ebrioſus. *Fienus.*

(12) *Rubedo valde liuida*, cum indecoro faciei ac naſi tumore, labiisque craſſis, elephantiaſis ſignum eſt. *Id. p.158.*

(13) Facies *bene colorata* in mœſtis & adflictis ſemper ominoſa.

(14) Facies *euchroia*, ſeu *bene colorata*, cum ſudoribus diffluentibus, vetuſta ſtercora ſubeſſe, aut inordinatam victus rationem præ ſe fert. *Coac.214.*

(15) Qui diu *pallidi* faciem habent tumidam, eos certum eſt, aut capitis, aut viſcerum dolore laborare, aut ſedem internam quodammodo male adfectam eſſe. *Prorrhetic. II. ſ. 91.*

(16) Facies *pallida*, vegeto oculorum obtutui iuncta, ſub orthoſtadia, homines nuper modo ab intermittente febre liberatos indicat.

(17) *Pallor* præterea in orthoſtadiis, cum turgidula faciei conſtitutione, ordinarie temperamentum phlegmaticum arguit.

(18) Facies *pallida*, *extenuata* in ſanis, ſæpe ſanguinis ad interiora repreſſi atque terroris prægreſſi index eſt.

(19) Facies *pallida* & tumens, cum cruribus præcipue œdematoſis, ſtatum corporis œdematoſo - hydropicum manifeſtat.

(20) *Pallor*, cum tenuiore adſpectu & colore ſubfuſco concurrente, vel ſanguinis ſpiſſitudinem, vel eius dys-

craſiam denunciat; quod ſi *labia* inſuper nimium palleant, oculisque inſit vigor, diturnum ſeu impetuoſum aliquod malum præcesſiſſe indicat. *Stahlius.*

(21) Facies anxia, *pallida*, & os tenui ſaliua diffluens, cardialgiam vomibundam aut propius inſtantem vomitum præmonſtrat.

(22) *Pallor* in adoleſcentibus ſequioris ſexus ordinarie vitium catameniorum prodit.

(23) *Pallida turgidaque* facies in iisdem ſubiectis adfligentis *cachexiæ* præbet indicium. Si autem color flaueſcens ſimul adfuerit, *chloroſin* denotat.

(24) Facies, quæ colore *flauo* ſeu *croceo* defœdata eſt, albumque oculorum eodem infectum oſtendit, icteri flaui ſignum eſt. *Nigricans* vero & album oculorum *nigro-viridi* colore fœdatum præ ſe ferens, icterum nigrum adeſſe ſignificat.

(25) Color *ſubfuſcus* leuior, ſecundum Priſcos, calidam hepatis deſignat intemperiem; verius autem tonum viſceris ſenſilem, vt ſæpe arctius ſtipatum icterωdes quid, arctato bilis tranſitu, parturiat. *Stahlius.*

(26) Faciei color, ad *viridem inclinans*, ex obſeruatione *Auicennæ* & *Foreſti* hæmorrhoidarium prodit. Sed ſignum nihilo minus incertum eſſe, experientia conſtat, cum color *liuidus, plumbeus* & ex *flauo virideſcens* etiam in illis adparere ſoleat, qui hepatis, lienis ac meſenterii obſtructionibus laborant, ſine vllo hæmorrhoidum fluxu vel prægreſſo, vel vmquam ſecuturo. *Stahlius.*

(27) Facies ex pallido *liueſcens*, extenuata, in qua oculi concaui, labia pallida, naſus vero & mentum acuminata adparent, ſanguinis iacturam per copioſas hæmorrhagias ſignificat.

(28) Speciatim facies pallida *liueſcens* & quaſi tabida in ſubiectis, hæmoptyſi obnoxiis, paroxyſmum hæmoptyicum præcedere ſolet, ob ſanguinem copioſius ad pulmonem congeſtum & reſtrictum. Hinc oculi concaui, retracti, & circa

& circa interiores palpebras circulo liuido notati, comparent.

(29) Adſpectus vndique morboſus, & ad faciem *hippocraticam* propius accedens, interdum vero malas rubedine tinctas referens, ominoſæ tabis certum eſt indicium.

(30) Adſpectus *luridus*, cum oculis concauis, circulo liuido circumdatis, & labiorum pallore, ſæpe gonorrhœam & album fluorem prodit, ſi in primis maligne fluentes fuerint.

(31) Facies *cito tabida*, extenuata adparens, ſuumque colorem atque decorem amittens, tam de præſenti malum, quam de futuro ſuſpectum eſt. *Stahlius.*

(32) Si *tempora* adſtricta ſunt; ſi membra inhorreſcunt; ſi ſpiritus grauior eſt; ſi circa *frontem* intentæ *venæ mouentur*; ſi frequentes oſcitationes; ſi genua quaſi fatigata ſunt, totumque corpus laſſitudinem ſentit: imminentem morbum prænunciant. *Celſus lib. II. cap. II. p. m. 52.*

(33) Vultus *auſterus, moroſus*, immo *tetricus* & *decolor*, pluribus valetudinariis & cum chronicis malis confligantibus communis eſt, vt adeo de hypochondriaco-hæmorrhoidariis, hepatis & ſplenis labe adfectis, ſcorbuticis, venereis, melancholicis, ſigillatim aliquid proferre, non ſit neceſſum.

(34) *Naeui materni* in facie, ſi in morbis conſuetum colorem & turgiditatem retinent, bene inde ſperare licet; ſi vero decolores, flaccidi marcidique adparent, peiorem formare oportet prognoſin. *Stahlius.*

(35) *Maculae* faciei flaueſcentes in feminis, orthoſtadia vtentibus, grauiditatis ſtatum indicant. Vulgo dicuntur die Kinderflecken.

(36) *Frons* frigido ſudore madens, vti in febribus mali ominis eſt; ita in hypochondriacis & hyſtericis minoris habetur momenti.

(37) *Oculi* in albo valde *rubentes* ac in palpebris inflammati, ophthalmiæ malum significant.

(38) Oculorum *rubedo* insignes quoque congestiones aut capitis dolores denotat, inprimis si frons rubeat & subiecta luminis impatientes fuerint. *Conf. n. 7.*

(39) Oculi *humidi* sæpe significant plethoram; facile autem lacrymas fundentes in hypochondriacis & hystericis, parum attendendi.

(40) Oculi ita *turgescentes*, vt extra orbitas suas promineant, cum venularum inflatione & reliquæ faciei turgescentia ac rubore, in angina suffocante funestum est præsagium. *Stahlius.*

(41) Quibus in conuulsionbus oculi intente *splendent*, iis mens non constat, & diutius morbum trahunt. *Coac. 351.*

(42) Oculi *magni* cerebri humiditatem ac humorum indicant abundantiam. *Fienus.*

(43) Oculi in morbis fiunt *maiores*, ob copiosum humorum influxum. *Idem.* Hoc de quibusdam verum est.

(44) Qui partes eas, quæ subsunt oculis, vehementer sublatas habent, magnos habere lienes comperies. *Prorrh. II. §. 92.*

(45) A multis lacrymis *minuuntur* oculi. *Mercurialis.*

(46) Oculi inter dormiendum *semi-clausi*, nisi ex animi adfectu, aut fortiori medicamento id contingat, suspecti sunt. In pueris non raro verminosam indicant adflictionem: *arctius* vero in acutis *clausi* comatosam debilitatem nunciant. *Stahlius.*

(47) Visus abolitio, oculo adparente illæso, post apoplexiam vel epilepsiam, aut conuulsiones fortiores eueniens, mortis signum est. *Bagliuius.*

(48) Si vno oculo clauso *cataracta* alterius *mouetur*, nondum adesse cæcitatem indicat, aut obstructionem in neruo optico. Vnde & visus restaurandi spes viget. *Fienus.*

(49) Ocu-

(49) Oculi *peruerſio* & *diſtorſio*, e doloris in lumbis recurſatione, mala. *Coac. 341.*

(50) Erumpentes circa oculos *eminentiæ*, dum ægri ex morbo recreantur, prorumpentis alui ſpem faciunt. *Coac. 220.*

(51) Oculi *caligantes* & fere *clauſi* cum inſigni ſtupore & torpore, oris ſpuma & facie, ob toni defectum tumida atque pallida, apoplexiæ triſte ſunt indicium.

(52) *Pupillæ paruitas* viſionis robuſtioris ſignum eſt. Nam ſpecies viſibiles in hac magis vniuntur, quam in dilatata, in qua magis diſſipantur. *Fienus.*

(53) *Iris* ſplendore orbata, *aqueus humor* obſcuratus, & *pupilla* depreſſa, cum oculorum immobilitate, mortis inſtantis eſſe ſolent indicia.

(54) Tenuitas corporis in iis, qui triſtitia, quam qui cogitationibus vexati ſunt, manifeſtior adparet, & *oculorum concauitas* & quædam inſolita decoloratio. Et hæc quidem communia omnium etiam aliorum, qui quocumque modo cogitationibus impliciti fuerint, indicia ſunt: ſed præcipue ex oculis diſcernendi. Licet enim ex his etiam in ſanis animi adfectum coniicere. *Galenus lib. II. de criſib. cap. XIII.*

(55) Illos, qui propter diſciplinas, aut propter meditationem aliqua cogitauerunt, ab iis, quos triſtitia corripuit, diſcernere oportet. Eos tamen, qui nimium vigilarunt, diſtinguit decolorationis modus & humiditas. Nam ſubtumida ipſis facies eſt, & oculorum motus manifeſti, vix prætereа attollunt palpebras. Vtriusque vero ſicciores ſunt oculi. *Idem.*

(56) Triſtitiæ, vigiliæ atque curarum commune accidens eſt oculorum *concauitas*. *Idem.*

(57) Oculorum *concauitas*, facies decolor, vultus anxius & moroſus in grauidis, fœtum pernicioſe habentem, interdum vita iam priuatum nunciant.

(58) Qui vehementer efflant & *reflexis* ſunt *palpebris*, ac

per somnum leuiter suspiciunt, aurugine admodum foedati & largius colorati, moriuntur. In his praecedit album alui recrementum. *Coac. 64.*

(59) *Palpebrae* nimium *resiccatae*, seu *puluisculus*, vt *Hippocrates* ait, in *oculo concretus*, portendit insaniam. Ex intenso enim aestu arescunt palpebrae & asperantur, vt puluis fricans videatur subesse.

(60) Tumores in superioribus *palpebris* relictos considerare oportet. Aliis namque circum gracilescentibus morborum reuersiones denunciantur. Videndae quoque sunt palpebrae, quae in extremitate aliquantulum rubescunt & indurantur, atque inter eas maxime glutinosae, extumescentes quaeque in his continentur. *Epid. VI. sect. VIII. n. 36.*

(61) *Nares* acuminatae aeque malae ac totius faciei extenuatio. Quod idem etiam de mento valet.

(62) Nares *prurientes*, sine caussa externa, verminosum statum indicant.

(63) Narium *foetor* saepe mucum inibi foetentem haerere arguit, subinde vero ozaenae indicium est.

(64) Per nares potum adsumtum reddi, in angina periculosum.

(65) *Os*, deformiter distorsum, vel paralysin, vel spasmum cynicum arguit.

(66) Ex strangulatis & dissolutis, nec dum mortuis, ii minime ad vitam redeunt, qnibus spuma circa *os* collecta fuerit. *Aph. II, 43.* *Galenus* autem in *Comment. ad h. l.* scite monuit, το *magna ex parte* hic ab *Hippocrate* omissum et necessario supplendum esse.

(67) Quibus lienes magni sunt, iis vitiantur gingiuae, & *os* graueolet. *Prorrh. II. f. 92.*

(68) Si cui sine febre cibi fastidium, oris ventriculi morsus, tenebricosa vertigo & *os* amarulentum fuerit, eidem purgatio per superiora indicatur. *Aph. IV, 17.*

(69) *Den-*

(69) *Dentes* robuſti & ſpiſſi longæuitatis habentur ſigna. Nam raros *Ariſtoteles* breuioris vitæ facit iudices. *Fienus.*

(70) *Dentium ſtridor* ordinarie vel conuulſionis vel mentis emotæ ſignum eſt; in ipſo autem delirio ſæpe portendit mortem.

(71) *Dentis corruptio* abſceſſum, circa gingiuas factum, ſoluit.

(72) Si *lingua* derepente incontinens, aut aliqua corporis pars ſiderata euadat, id atram bilem indicat. *Aph. VII. 40.*

(73) Cum *fauces* ægrotant, aut tubercula in corpore exoriuntur, excretiones obſeruandæ ſunt. Si namque bilioſæ ſint, corpus ſimul ægrotat. At ſi ſanorum ſimiles exſtiterint, corpus ſecure nutrias. *Aph. II, 15.*

(74) *Faucium* gracilium dolores ſuffocantes conuulſionem minantur; tum vero in primis, cum ex capite originem ducant. *Prorrh. I, 104.*

(75) *Raucitas*, cum tuſſi & aluo liquida, pus educit. *Coac. 414.*

(76) Colliquatio, cum *raucedine*, hepatico malum portendit, idque præcipue, ſi cum quadam tuſſi contingat. *Coac. 447.*

(77) Si mammarum *pupillæ* & rubra circa eas circumferentia pallida fuerint, morboſum eſſe vteri receptaculum ſignificatur. *Hippocr. lib. VI. epid. Sect. V, 17.*

(78) *Pectus* laudandum quadratum & hiſpidum, cuius cartilago exigua & admodum carnoſa eſt. In quo namque hæc omnia inerunt, is maxime ſuperſtes futurus eſt; at qui nihil horum habuerit, exitio maxime adfinis eſt. *Prorrh. II, 72.*

(79) *Cutis* corporis ſqualida & plus æquo ſicca malæ adfectæ alui index eſt. *Coac. 625.*

(80) *Sternutamenta* ſi accedant (ſingultu) detento, ſingultum tollunt. *Aph. VI, 13.*

(81) Vt

(81) Vt plurimum omnes male habentes circa initia quidem *cibum bene ſumentes* neque quidquam proficientes, rurſus tandem cibum auerſantur. At qui circa *initia* cibos vehementer faſtidiunt, poſtea eos probe adſumunt; & hi melius degunt. *Aph. II. 32. Coac. 127.*

(82) *Potum ægre deglutienti,* cum ſpiritu tuſſiculoſo, eructatio quodam modo reuulſa, intro conuoluta, ventris dolorem denunciat. *Coac. 632.*

(83) Qui ſumta potione medica, dum purgantur, non ſitiunt, ii purgandi finem non faciunt, donec ſitiuerint. *Aph. IV. 19.*

(84) In epidemicis omnes prorſus cibos ad extremum vsque auerſari, exitioſum. *Hippocrates lib. I. epid. ſ. 20.*

(85) Si quis ex morbo cibum capiens vires non recipiat, copioſiore alimento corpus vti ſignificat. Quod ſi cibum minime capienti iſtud contingat, euacuatione indigere ſciendum eſt. *Aph. II. 9. 31.*

(86) Vbi copioſior cibus ingeſtus fuerit, id morbum creat. *Aph. II. 17.*

(87) Quibus lien deorſum propendet, iis pedes, genua & manus *calent,* nares & aures ſemper *frigent.* Videndum igitur, num illis tenuis ſanguis inſit, & num natura talem habeant. *Epid. VI. Sect. II, 30.*

(88) Qui *thoracem* habent anguſtum, aſthmati & phthiſi ſiunt obnoxii; gibboſi vero & anheloſi & breuioris vitæ eſſe ſolent. *Fienus.*

(89) *Aetas iunior* facilius ſuperat morbos quam *ſenectus.* In illa enim vires ſunt valentiores, in hac autem proſtratæ & multum deficientes.

(90) In morbis vero epidemicis non raro iuniores ſuccumbunt, ſeniores contra ſeruantur. Notatu digna eſt obſeruatio *Hippocratis* de ſtrage quadam ſuo tempore epidemica: magnus, inquit, fuit morborum numerus, atque ex ægris præcipue interibant *adoleſcentes, iuuenes,*

ætate

ætate florentes, quique erant glabro corpore, cute ſubalbida, extenſo ac nigro capillitio & *nigris oculis, otioſe ac ſegniter vitam degentes,* voce alta, exili, aſpera, balbi, iræ præcipitis & acerbæ; plurimæ etiam *huiusce generis* mulieres peribant. *Lib. I. epid. f. 30.*

IV. *OBSERVATIONES.*

1. In ea quidem aliqui Semeiologorum eſſe ſolent ſententia, vt arbitrentur, ad prognoſin in morbis ſolum ſufficere *pulſum;* alii autem hunc veluti fallacem damnantes, *vrinam* potius, ceu abſolutiſſimum ſignum, præferunt vniceque ſuſpiciunt. Verum plurimi vtrumque retinent & inſuper omnia, de quibus in præcedentibus & hac tabula actum eſt, in ſuum ægrorumque commodum conuertere ſtudent.

2. Et horum ſane conatus cum Priſcorum Medicorum moribus & praxi conſpirat, vtpote qui nihil obſeruatu dignum prætermiſerunt, quod ad prænoſcendum & prænunciandum conferre poterat ſymbolam. Ita *Hippocrates lib. I. epid. Sect. III. f. m. 33.* diſſerit: Quæ in his, quæ ad morbos ſpectant, dignotio facienda ſit, facile diſcemus ex *communi omnium & cuiusque propria natura,* ex *morbo* & *ægroto,* ex his quæ offeruntur, & eo, qui offert. Nam & ex his melius vel grauius ſe habent.

3. Præterea ſigna petenda ſunt ex vniuerſali & particulari aëris conditione & regionis cuiusque; porro ex conſuetudine, victus ratione & genere, ex cuiusque ætate, ægri ſermonibus, moribus, ſilentio, imaginationibus, ſomnis, vigiliis, ex inſomniis, quæ *qualia* & *quando* obueniant, videndum eſt; tandem ex vellicationibus, pruritibus, lacrymis, paroxyſmis, deiectionibus, vrinis, ſputis, vomitionibus. Videndæ ſunt etiam quæcumque fiunt morborum viciſſitudines, ex quibus & in quos ſuccedant, & quinam abſceſſus perniciem, aut ſolutionem portendant. Sed & ſudor, rigor, perfrictio, tuſſis, ſternutationes, ſingultus, ſpiritus, eructationes, flatus ſilen-

tes, ſtrepitum cientes, ſanguinis eruptiones, hæmorrhoides atque ex his, quæ per hæc contingunt, conſideranda ſunt.

4. Sane quo antiquiores occurrunt Medici, eo ſtudioſiores deprehenduntur ſignorum obſeruatores. *Auctor* minimum *libri VI. epid.* qui *Hippocrati* ſi non Synchronos fuit: paulo tamen poſt illum floruit, *Sect. VIII. n. 35.* Practicis ſerio inculcat, vt corpus eiusque in morbis actiones, viſionem, auditionem, tactum, naſum, linguam et ratiocinationem curate attendant. Et *Sect. V.* ſcribit: naturam quidem citra diſciplinam, nec ab vllo edoctam, efficere, quæ conueniant, ſed plura nihilo minus a Medico eſſe conſideranda, et in his numerantur lacrymæ, narium humor, ſternutationes, aurium ſordes, oris ſaliuatio, ſputi eductio, ſpiritus ingreſſus & exitus, oſcitatio, tuſſis, ſingultus, vrinæ ſeceſſus, flatus, alimenti et transpirationis actio; præterea quæ *mulieribus* inſunt et toto corpore accidunt, ſudores, pruritus & quæcumque id genus His omnibus addit *Galenus cutim, pilos & vngues. Comment. I. in lib. Hipp. de humorib. f. 17. Celſus lib. II. cap.* II.

5. Iſta quidem de veterum in obſeruando teſtantur ſolertia, imitatione quouis modo digna. Vbi tamen diffitendum non eſt, eos plura in commentaria ſua retuliſſe, quæ vti cenſuram merentur; ita circumſpectam adplicationem poſtulant. In tot enim prognoſibus, in quibus *effectus* præmiſſæ *cauſſæ* ſubnectitur, mira eſt obſcuritas, & non raro nexus αλογος.

6. Rationes imperfectionis huius non latent. *Prima* eſt humanarum rerum viciſſitudo & errandi procliuitas. *Altera* veræ theoriæ defectus, quo ſi non laboraſſent, multo ſaniora protuliſſent ratiocinia ac prognoſes longe veriores. Quis enim e. g. qui motus tonici iuſtam habuerit theoriam, hodie crediderit, cutem tuberoſam & inſtar anſeris deplumati grandinoſam, ſignum eſſe lepræ? quis ſanguinem ſpumantem & ſpuitione excretum ex iocinore proceſſiſſe ſibi perſuadebit? quis denique morbum in illa parte hærere adnuet,

nuet, in quo ſudor erumpit? vt pluribus iam ſuperſedeamus.

7. *Tertia* ratio non immerito habetur fallacia cauſſarum. Nimirum effectum quemdam in morbis obſeruarunt vere præſentem, eiusque fide dignam reliquerunt relationem. Sed quia ſæpe *veram* cauſſam præteruiderunt, fieri non potuit, quin multæ enaſcerentur prognoſes abſurdæ & inſomniis haud diſſimiles. Ita per plura præſagia damnatæ quidem ſunt crebræ caloris ac frigoris mutationes; in *Coacis* tamen *prognoſtibus n. 125.* diſerte legitur: frequens *coloris* cum *calore* permutatio, bono eſt. Sine dubio obſeruata ſunt iſta in aliquo, qui ſub eiusmodi tonicis alterationibus conualuit, profecto non absque aliis ſignis ſalutaribus, quæ tamen hic non communicantur. Ita pariter ibidem *n. 302.* adſeritur: *tubercula*, ad aures oborta, *adferre mortem* iis, in quibus præcordia anxietate vexentur. Par eſt omnino, vt credamus, aliquem grauiter laboraſſe præcordiis, eidem oborta eſſe tubercula, imo & mortuum eſſe. Verum ex longe alia cauſſa, quam ex tuberculo. Quia autem vera mortis cauſſa hic iterum reticetur, multis imponitur, vt eamdem fallaciam cauſſæ non cauſſæ in praxi cum antiquis committant. *Conf. Fœſius ad hanc prog.*

8. *Quarta* denique ratio iure ponitur in librariorum aberrationibus, opinione grauioribus. Certum enim eſt, *Hippocratem*, ſi reuiuiſcere ipſi contingeret, multis in locis propria ſcripta, ob mendoſam deformationem, ſæpe non intellecturum eſſe, veluti pridem *Galenus* adſeruit.

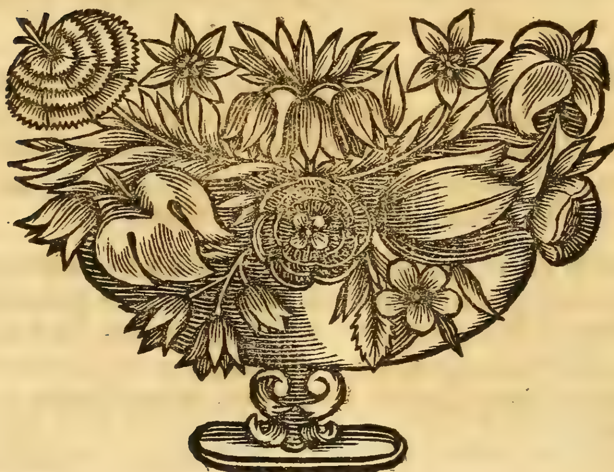
9. At ſatius eſt aliquot abſonas vna cum multis vtilibus habere prognoſes, quam omnimoda earum laborare penuria. Grata mente & iſtis vtendum, ac penus medico-ſemeiologicus depauperatus ſupplendus. Vnus enim *Hippocrates* & *Galenus* plures congeſſerunt prognoſes, quam omnes poſt ipſos Medici.

10. Præterea ad excuſandas quasdam hactenus erroneas & ineptas viſas prognoſes facere poteſt indiuiduorum peculiaris diſpoſitio, ſenſibilitas ac ſingulares animi mores, ex quibus non pauca monſtroſa oriri ſolent ſymptomata. Et cur omnem *Hippocratis* atque *Galeni* reiiceremus fidem, cum tamen *Schenckio*, *Hildano*, *Foreſto*, *Horſtio*, *Boneto*, *van der Wiel*, *Blaſio*, *Salmutho*, *Tulpio*, *Borello*, *Ruyſchio* multisque aliis recentioribus, paradoxa, inſueta, ac ferme portentoſa referentibus, eam non denegemus.

11. Quæ ceterum ex tot a nobis ſuppeditatis prognoſium centuriis, ad rationem & experientiam, tamquam ad lapidem lydium, exactæ, veritatis apodeixi deſtituuntur, eas nec nos recipimus, tantum abeſt, vt aliis ceu vera & attentione digna commendare velimus.

12. Vt tandem legentibus conſtet, quibus *Hippocratis* & *Galeni* vſi ſimus *editionibus*, obſeruent: *prioris* opera nos adhibuisſe *Francofurti* ad Mœnum ao. 1595. excuſa; *poſterioris* autem *Venetiis* anno 1562. euulgata.

FINIS.

SERIES

SERIES TABVLARVM PATHOLOGIAE.

SEMEIOLOGIAE.

INDEX.

Not. Paginæ 525-528. bis reperiuntur, hinc per adpositas litteras suas Vvv. Xxx indicantur.

A.

Aluina

Ardor

compo-

Deliria

Ebrie-

E.

per

Mentis

- - im-

est

quem

Robo-

neque

mor-

eius

spon-

- in

CORRI-

CORRIGENDA.

Pag. 7.	lin. vlt.	leg. ſalſæ.
16.	20.	humorum.
35.	3.	bubulcos.
37.	23.	manationes.
ibid.	27.	teſtantur.
54.	penult.	inſtatione.
55.	26.	ingraueſcens.
65.	9.	anguſtationis.
77.	5.	deſidiam.
79.	27.	obſeruationum.
80.	penult.	ætate.
96.	28.	conuellendis.
97.	26.	moderatur.
102.	4.	quidem.
109.	8.	remittimus.
ibid.	24.	commotionibus.
134.	antepen.	l. muſculis.
136.	24.	tenuior.
139.	22.	pudendagra.
142.	2.	oſcitatio.
151.	24.	ordinarias.
158.	18.	benignæ.
199.	4.	gonorrhœæ.
ibid.	24.	efficaciam.
200.	32.	incongrua.
201.	17.	reparatio.
204.	2.	ſcorbuto.
ibid.	17.	gonorrhœæ.
207.	14.	cachexiæ.
208.	20.	grumoſo.
209.	5.	diuturnior.
ibid.	16.	ſuccreſcentis.
217.	6.	optime.
223.	2.	ſoluti adcuſantur.
250.	16.	interceptio.
255.	18.	cauſſæ.
ibid.	19.	cauſſa.
256.	14.	purulentæ.
260.	5.	bey.
Pag. 260.	lin. 15.	deleatur et.
274.	17.	quas.
ibid.	22.	teſtis.
278.	6-7.	imaginationis.
279.	29.	auderent.
282.	18.	ſimplicis.
286.	24.25.	ſontica & irreparabilis.
290.	19.	melancholiam.
303.	vlt.	terebrans.
310.	29.	ſynedreuonta.
314.	26.	alterutro.
319.	24.	ominoſis.
336.	1.	decurtatus.
ibid.	27.	gerit.
360.	28.	hydropis.
365.	12.	ſpasmodicam.
377.	23.	criticus.
884.	6.	noxiorum.
386.	10.	vigiliæ.
393.	18.	glanduloſis.
400.	antepen.	irriti.
412.	19.	alexipharmaca
413.	15.	lympha.
432.	1.	vertere.
433.	13.	præſeruans.
453.	17.	cineritia.
467.	11	dynamid.
ibid.	16.	pleuritidem.
469.	4.	imminet.
492.	16.	Et.
496.	3.	hypoſtaſin.
501.	20.	multam.
502.	7.	excernere.
509.	26.	iactatione.
525.	lit. Xxx. l. 31.	l. viſceribus.
ibid.		cuſtos corrigendus.
541.	23.	ſanguinem.
551.	12.	neruoſarum.

